

Homofobi Kimin Meselesi?

HOMOFOBİ ÖLDÜRÜR

“Kişi eğer eşcinselliği ya da transseksüelliği tasvip etmiyorsa ya da bu tür kişi ve uygulamalara karşı güçlü bir nefret duyuyorsa, kendi kendine nasıl bir dünyada yaşamak istediği sorusunu sormalıdır. Yasalar önünde eşit olmak ne demektir? Hatta daha ileri gidip şunu sormak gerekir: Bu tür yargılara, hangi kaygı ve korkular neden olmaktadır? Bu korkular devlet politikasına tahvil edildiğinde, ne tür adaletsizlikler söz konusu olabilir? Devlet Bakanlığı belki de ruhsal bir hastalık olarak homofobi konusunda bir araştırma yaptırmalı. Eşcinsellikten tiksinen ve tasvip etmeyen kesimler, toplumsal cinsiyet, etnik köken, din ve ırk yönünden farklı olduğumuz varşayımına dayanan bir demokrasiye yaşamının ne anlama geldiğini düşünmelidirler. Demokrasiye bağlı olmak, hiç tercih etmediğimiz kişilerle bir arada yaşama taahhüdünü de kapsar. Tanımadığımız kişilere karşı yükümlülüklerle bağlı olmak anlamına gelir.”

ANTI-HOMOFOBİ KİTABI / 2

Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma

Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma Nedir?

Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma, Kaos GL tarafından koordine edilen ve 2006'dan beri her yıl, 17 Mayıs Haftasında homofobi ve transfobiye karşı örgütlenen uluslararası bir etkinliktir.

Ayrımcılığa karşı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti ve Transeksüel (LGBT) bireylerin insan haklarının geliştirilmesi yönünde sosyal, kültürel ve akademik alanlarda etkinlikler düzenleyen Kaos GL Derneği, bu etkinlik ile Türkiye'de LGBT bireylere yönelik ayrımcılığın tartışılmasına ve görünürlüğüne sağlanmasına zemin yaratmayı amaçlamaktadır.

Uluslararası Homofobi Karşıtlığı Günü olan 17 Mayıs tarihi ise Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelimlerle ilgili tüm fiziksel, ahlaki veya sembolik şiddetlere karşı eylem ve karşı durma günüdür.

LGBT'lerin sorunlarını ve homofobiyi tartışmak, eşcinsel ve heteroseksüel birlikte özgürleşmek isteyen herkesin katılabildiği Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma, ayrımcılığa karşı mücadelede örülen ağların sonucunda bugün Ankara sınırlarını aşarak Türkiye'nin dört bir tarafındaki şehirlere yayıldı. Buluşma, "Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş" ile tamamlanır.

Kaos GL

ANTI-HOMOFOBİ KİTABI / 2

Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma

Kaos GL

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, 29/12, Demirtepe / Kızılay - Ankara

Telefon: +90 312 230 0358

Faks: +90 312 230 6277

E-posta: kaosgl@kaosgl.org

URL: <http://www.kaosgl.org> www.antihomofobi.org

Hazırlayan: Ali Erol & Nevin Öztop

İlk Basım: Ağustos 2010, Ankara

Baskı ve Cilt:

Ayrıntı Basımevi, Ostim, Ankara

0312 394 5590

Bu kitap, Kaos GL Derneği tarafından düzenlenen Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın bildiri ve tartışmalarından oluşmaktadır.

İlki, 17-21 Mayıs 2006 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen Homofobi Karşıtı Buluşma'nın beşincisi, Mart-Mayıs 2010 tarihlerinde Trabzon'dan Ankara'ya 13 şehirde yapıldı.

İkinci Anti-Homofobi Kitabı'nın yazıları, beşinci Buluşma'dan seçilen bildiri ve tartışmalar ile kitap için gönderilen makalelerden derlenmiştir.

Kaos GL yayını bu kitap parayla satılamaz.

Türkiye'deki Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender (LGBT) topluluğunun örgütlenme ve ifade hürriyetinin gelişmesi ve ayrımcılığa uğramamaları yönünde önemli bir adım olan Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın bildiri ve tartışmalarından oluşan Anti-Homofobi Kitabı'nın içeriği, insan haklarının yaygınlaştırılması amacıyla serbestçe kullanılabilir.

Bu kitap Açık Toplum Vakfı'nın mali desteği ile yayımlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Ali EROL, Ne Hastalık Ne Günah! Yaşasın Eşcinsel Aşk!

QUEER FORUM

Kaos GL, İhtiyacımız Olan Yıkıcı Politikadır!

Nevin ÖZTOP & Judith BUTLER, "Birey Kendi Farklılığında Yeşerebilmeli"

Emek Çaylı RAHTE, Bedenimizin Sınırları, Dünyamızın Sınırları Değildir

Prof. Dr. Judith BUTLER, Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset

Perihan TUNÇBİLEK, Judith Butler Salonu Taşırdı: Bu Da Eşcinsel Açılımı

Emek Çaylı RAHTE, Butler Konferansı'ndan Notlar, İzlenimler

Yasemin ÖZ, Queer Teorisinin Penceresinden

Hülya DURUDOĞAN, Judith Butler ve "Queer Yoldaşlığı"

İ. MUTLU & B. TURAN, 'Cinsiyet, Kültürden ve Toplumdan Kopuk Olarak Değerlendirilemez'

Milen NAE - Atalay GÖÇER, Bedenler ve Barikatlar

David GRAMLING - Ahmet GÜRATA, Homofobi Adlı Ruhsal Bozukluk

Pelin DUTLU, Judith Butler'ın Ardından Söyleşiler

Prof. Dr. David M. HALPERIN, Nasıl Eşcinsel Olunur?

HASTALIK'TAN İDEOLOJİ'YE HOMOFOBİ

Psk. Dr. K. BAŞAR, Psk. M. Ş. NİL, Psk. Dr. S. KAPTAN, Eşcinsellikle İlgili Yaygın Yanlışlar, Bilimsel Doğrular

Psikiyatr Dr. Nesrin YETKİN, Heteroseksizm ve Homofobi

Pof. Dr. Şahika YÜKSEL, Eşcinsellik, Sosyal Dışlanma ve Ruh Sağlığı Sorunlarına Yaklaşım

Uzman Dr. F. Duygu ÇABUK, Prof. Dr. Selçuk CANDANSAYAR, Tıp ve Homofobi

Psikiyatr Dr. Koray BAŞAR, Eşcinsel Yönelim Kimliği Gelişimi

Doç. Dr. E. Timuçin ORAL, Homofobi, Hastalık mı?

Dr. Umut ALTUNÖZ, Terimlerin Gölgesinden Boyutsal Anlamaya Doğru

Psikolog Mahmut Şefik NİL, Ruh Sağlığı Alanındaki Homofobiye İçerden Müdahale

AİLE

Psikiyatr Dr. Seven KAPTAN, Aileleri Dolaptan Çıkaran LİSTAG
Psikolog Mahmut Şefik NİL, Anne-Baba Tutumları ve Eşcinsellik

İNSAN HAKLARI

Yıldırım TÜRKER, Herkesin Ötekisi!
Prof. Dr. Selçuk CANDANSAYAR, Eşcinsel mi, İbne mi?
Hakan ATAMAN, Homofobi Bir Hastalık mı?
Yrd. Doç. Dr. Zeynep GAMBETTİ, Eşcinsellik, İçki ve Diğer Benzeri Günahlar Üzerine
Rıza TÜRMEK, Cinsel Azınlıkların Hakları
C. LANDSVERK, Dr. P. HECTOR, S. ADAM, J. DAVISON, S. VELD, Ayrımcılığa Karşı Kamunun Görevleri ve Sorumluluğu
Av. Fırat SÖYLE, LGBTT Bireylerin İnsan Hakları Alanında Yaşadıkları Sorunlar

ANAYASA FORUMU

Ayhan BİLGİN, Hak Temelli Bakış Açısı Neyi Gerektirir?
Doç. Dr. Osman CAN, Devlet Aygıtı Temel Haklara Tehdit Olmaktan Çıkarılmalı

SINIRLARA KARŞI FORUM

"Milliyetçiliğin Kapadığı Kapılar Nelerin Üstünü Örtür?"

Rober KOPTAŞ, Milliyetçilik Kötüdür, Tamam ama...
Emine ÖZKAYA, Milliyetçilik: Cinsiyet ve Irk
Doç. Dr. Vahap Coşkun, Milliyetçilik
Tanıl BORA, Milliyetçilik-Ulusalçılık ve Yurtseverlik
Tanıl BORA, Şiddet ve Milliyetçilik Üstüne Bir Deneme
Tanıl BORA, Yurtseverlik ve Milliyetçilik: Fark Varsa, Nerede?

SOL ve HOMOFOBİ FORUMU

Ertuğrul KÜRKÇÜ, Patriyarkal Kapitalizme Karşı Omuz Omuz
Eylem YILDIZ, Homofobi ve Sol
İlgım YILDIR, Birlikte Özgürleşmek İçin Birlikte Mücadele
Ecehan Balta, Sol ve Homofobi

ARKADAŞ Z. ÖZGER BULUŞMASI

Yeliz KIZILARSLAN, Arkadaş Z. Özger Şiirinde Erkeklik ve Homofobi Eleştirisi

HOMOFOBİ MEDYADA FARZ MIDİR?

Doç. Dr. Nilgün TUTAL CHEVIRON, Toplumun Arzudan Korkması ve Medyanın Homofobikliği

Doç. Dr. Aslı TUNÇ, Eğlence Soslu Nefret: Video Oyunlarında Homofobi

Doç. Dr. Yaman AKDENİZ, Türk İnternet Sansür Sistemi ve Web 2.0 Tabanlı Topluluklar

Prof. Dr. Mutlu BİNARK, Yeni Medya Ortamında Olanaklar ve Olamayanlar

Gamze GÖKER, İnternetsiz Devrim Mümkün mü?

Özge GÖKPINAR, Yazılı Basında Homofobinin ve Transfobinin Yansımaları

EĞİTİM

Remzi ALTUNPOLAT, Cinsel Kimliğin İnşasında Eğitimin Rolü

Yrd. Doç. Dr. E. Nihal AHİOĞLU-LINDBERG, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çocuk Yetiştirmede Cinsiyetçilik

HOMOFOBİ KİMİN MESELESİ?

Neden Buluşuyoruz... Neden Homofobiye ve Transfobiye Karşı Mücadele Etmeliyiz?

Prof. Dr. Melek GÖREGENLİ, Zalimin Zırt Dediği Yer

Ali KEÇELİOĞLU, "Önce Bakışlar, Söylemler Ters Düz Edilmeliydi"

Hewal AZAD, KSAK, Trabzon ve Homofobi

Ekin Kadir SELÇUK, Trabzon'da Yıkılan Duvarlar!

Basın - Homofobi Karşıtı Buluşma Haber ve Yazılarından Seçmeler

Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş!

NE HASTALIK NE GÜNAH! YAŞASIN EŞCİNSEL AŞKI

Ali EROL

Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın beşincisi Judith Butler'in "Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset" başlıklı konferansı ile Ankara'da tamamlandı. Butler'in konuşmasını 900'ün üzerinde katılımcı izledi.

Kaos GL Derneğinin koordine ettiği Homofobi Karşıtı Buluşma'nın ev sahipliğini Ankara ile birlikte Trabzon, Samsun, Adana, Mersin, Kayseri, Edirne, Aydın, Diyarbakır, Van, Antalya, Eskişehir, İzmir ve İstanbul'daki homofobi karşıtları ile LGBT örgütler ve kampüslerdeki öğrenci toplulukları yaptılar.

Buluşma'nın ardından geçen yıl olduğu gibi Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen homofobi ve transfobi karşıtları ile LGBT bireylerce yapıldı. Bu yıl Buluşma Yürüyüşü'nden bir gün önce Butler'in konferansına katılanlardan 300 kişilik bir grup da konferans sonrası Cebeci Kampüsü'nden şehir merkezine sloganlar atarak fiili bir yürüyüş gerçekleştirdi.

Neden Buluşma?

Homofobi ve Transfobiye Karşı Buluşma, Türkiye'de Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans (LGBT) bireylere yönelik ayrımcılığın tartışılmasına ve görünürlüğü'nün sağlanmasına zemin yaratmayı amaçlıyor.

Buluşma'da, LGBT bireylerin ve heteroseksüellerin birlikte özgürleşeceği bir dünyaya dair düşünceler paylaşıldı ve tartışıldı.

Homofobi Karşıtı Buluşma ile LGBT topluluğunun örgütlenme ve ifade hürriyetinin gelişmesi ve ayrımcılığa uğramaması yönündeki çalışmalar yayıldı.

2006'dan beri...

Homofobi Karşıtı Buluşma ilk kez Mayıs 2006'da gerçekleştirildi. Buluşma, ayrımcılığa karşı mücadelede örülen ağların sonucunda geçen yıl Ankara sınırlarını aştı ve 5 şehre daha yayıldı.

Buluşmanın koordinasyonunu yapan Kaos GL, 90'lı yılların başından beri ayrımcılığa karşı LGBT bireylerin insan haklarının geliştirilmesi yönünde sosyal, kültürel ve akademik alanlarda etkinlikler düzenliyor.

2005 senesinde "Kaos Gey-Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği" adıyla yasal bir derneğe dönüşerek LGBT hakları için çalışmalarına ve mücadeleye devam ediyor.

Kaos GL, diğer şehirlerdeki LGBT bireylerin kendi örgütlerini oluşturabilmeleri için dayanışma gösteriyor.

LGBT bireylerin insan haklarının görünürlüğü'nü sağlamak için çalışıyor. Bunun için de kadın örgütlerinden insan hakları örgütlerine ulusal ve uluslararası pek çok kurum ve kuruluşla ortak çalışmalar yürütüyor.

Tüm bu ortak çalışmalar ve ayrımcılığa karşı mücadelede örülen ağların sonucunda Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma bu yıl 14 şehre yayıldı.

Kaos GL Derneğinin koordine ettiği Homofobi Karşıtı Buluşma'nın ev sahipliğini Ankara ile birlikte Trabzon, Samsun, Adana, Mersin, Kayseri, Edirne, Aydın, Diyarbakır, Van, Antalya, Eskişehir, İzmir ve İstanbul'daki homofobi karşıtları ile LGBT örgütler ve kampüslerdeki öğrenci toplulukları yaptılar.

13 Şehrin Ardından Başkent Ankara!

5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın 14. durağı olan Ankara programı Çağdaş Sanatlar Merkezi (merkez ilçe belediyesinin) ve Petrol-İş Konferans Salonunda (petrol işçileri sendikasının) gerçekleşti.

"Açılış Forumu"na Avrupa Parlamentosu ve elçiliklerden temsilciler katıldılar. "Ayrımcılığa Karşı Kamunun Görevleri ve Sorumluluğu" başlıklı forumu Norveç'ten Anne Ross Solberg modere etti. Kaos GL'den Kürşad Kahramanoğlu da forumda yer aldı.

Hollanda kökenli Avrupa Parlamentosu Parlamenti-ri Sophie In't Veld (video ile) ile Norveç'ten İşçi Partisi Milletvekili Anette Trettebergstuen, Hollanda eski parlamenti ve Human Rights Watch'dan Boris O. Dittrich de katılımcılar arasındaydı.

Norveç Büyükelçisi Cecilie Landsverk, Almanya Büyükelçiliğinden Elçi Dr. Pascal Hector, İngiltere Büyükelçiliğinden Stuart Adam, Kanada Büyükelçiliğinden John Davison, Hollanda Büyükelçiliğinden Sander Janssen, İspanya Büyükelçiliğinden Maria Molina da "Açılış Forumu"na konuşmacı olarak katıldılar.

Buluşma neden ve nasıl şehirlere yayılıyor?

Dünya Sağlık Örgütü'nün eşcinselliği hastalıklar listesinden çıkardığı tarihe işaret eden Uluslararası Homofobi Karşıtlığı Günü 17 Mayıs'ı, "Homofobi Karşıtı Buluşma" programıyla Türkiye'ye uyarlayan Kaos GL, "homofobi kimin meselesi?" sorusunu soruyor. Farklı ayrımcılıklar arasında bağlantılar kurmaya çalışıyor. Söz konusu ayrımcılıklara karşı mücadele pratikleri ve özgürlük mücadeleleri arasında yatay ağlar örmeyi hedefliyor.

Kaos GL, homofobi meselesi ile seksizm, milliyetçilik, ırkçılık, militarizm arasındaki bağlantılara dikkat çekince, "homofobi kimin meselesi?" sorusu akademide ve sivil toplumun farklı kesimlerinde sahiplenildi. Böylece Homofobi Karşıtı Buluşma'yı kendi mücadele alanlarına uyarlayarak, şehirlerinde ve kampüslerinde örgütlemek isteyen öğrenci toplulukları ve sivil toplum örgütleri ortaya çıktı. Bunun sonucunda LGBT bireylerin henüz görünür olamadıkları şehir ve kampüslerde de homofobi meselesi tartışılabilir.

5. Buluşma'da hangi konular tartışıldı?

Homofobi Karşıtları Trabzon'da Buluştu: Bu yıl buluşma Karadeniz Bölgesinde, Trabzon'da başladı. Milliyetçi bir ablukayla kuşatılmaya çalışılan şehirde, Karadeniz Teknik Üniversitesinden öğrenciler büyük bir özveri ve sorumlukla Homofobi Karşıtı Buluşma'yı Trabzon'a taşıdılar. Türkiye LGBT tarihinde ilk kez bir aktivite Karadeniz Bölgesinde gerçekleştirilmiş oldu.

Hastalık'tan İdeoloji'ye Homofobi & Feminizm'den Queer Teoriye Anti-Homofobi: Sosyal psikologlar, psikiyatrlar, felsefeciler, çeşitli akademisyenler eşcinselliğin adlandırılışının ve anlamlandırılışının tarihsel seyri ile güncel tartışmalar arasında bağlantılar kurarak homofobiye tartıştılar.

Judith Butler ile Queer Forum: Ne büyük bir heyecan ne büyük bir güzellik! Butler'in güya anlaşıl-

mazmış gibi gösterilen teorisi tam da Kaos GL'nin yıllardır yürüttüğü politik mücadelesinin teorik ve yöntemsel özeti gibiydi. Akademiden akademi dışından, LGBT camiadan ve camia dışından neredeyse herkes Kaos, Butler'i nasıl ikna etti diye soruyordu. Ve de kaç para verdiğimiz merak ediyorlardı! Aslında çok basit oldu! Bir mail yazdık, Kaos GL ile Homofobi Karşıtı Buluşma'yı anlattık. Butler da geldi ve Buluşma'yı onurlandırdı.

Çukurova'da Homofobi Karşıtı Buluşma: Kaos GL, Türkiye'nin Akdeniz Bölgesinde, "Çukurova Eşcinsel İnisiyatifi" adı altında LGBT bireylerin örgütlenme girişimlerini destekliyor. Bu yıl ilk defa Çukurova'nın iki büyük şehri Adana ve Mersin üniversitelerinde buluşma etkinlikleri yapıldı. LGBT topluluğu henüz kapalı olduğu için etkinlikleri akademisyenlerin yardımları ile öğrenci toplulukları örgütledi.

Sınırlara Karşı Forum: "Milliyetçiliğin Kapadığı Kapılar Nelerin Üstünü Örtür?" sorusunun tartışıldığı foruma sosyal psikologlar, gazeteciler, akademisyenler ve Ermeni cemaatinden temsilciler katıldı. Milliyetçiliğin geliştiği yerde mutlaka homofobinin de artacağı ve kurumsallaşacağı vurgulandı.

Diyarbakır'da "Milliyetçilik, Nefret Salgını ve Homofobi" Tartışıldı: Kaos GL, Kürt LGBT bireylerin kendi örgütlerini kurabilmeleri için uzun süredir dayanışma gösteriyor. Hevjin LGBT Diyarbakır Oluşumu adıyla örgütlenen Kürt LGBT'ler, bu yıl yine aynı isimde bir de Türkçe-Kürtçe dergi çıkardılar. Homofobi Karşıtı Buluşma'yı Van'dan Diyarbakır'a, Kürt bölgesine taşıyan Kaos GL, Kürt LGBT'lerin açılacakları ortamın yaratılabilmesi için bölgedeki farklı sivil toplum kuruluşlarının homofobiye gündemlerine almaları için uğraşılıyor.

Van'da Homofobi Kimin Meselesi? Van'daki Buluşma'da, Homofobi Karşıtı Ruh Sağlığı Girişimi ile Kaos GL'den gelen konuşmacılar, psikolojinin eşcinselden sosyolojinin eşcinseline geçişi anlatırken, onca hastalık tartışmalarına rağmen bugün artık eşcinselliğin sosyoloji ve siyasetbiliminin bir konusu haline geldiğine dikkat çektiler.

Önceki yıllarda özellikle VAKAD bünyesinde bir araya gelen eşcinsellerin yoğun aile baskısı ile yeniden yeraltına çekildikleri Van'da homofobiye karşı mücadelenin aciliyeti ve yakıcılığı toplantılar

arasında ifade edildi. KESK salonundaki toplantıda konuşmacılar, politik söylemde homofobiye karşı durmanın yetmeyeceğini, Vanlı eşcinsellerin ailelerinden gelecek şiddete karşı yeni taktikler geliştirmek için çaba sarf edilmesi gerektiğini paylaştılar. Eşcinsellerin görünür olmasını beklemeden, herkesin kendi sivil toplum alanında koşulların yaratılması için de mücadele edilmesi gerektiği noktasında ortaklaşıldığı görüldü.

Anayasa Forumu: LGBT örgütler ile kadın örgütleri, anayasanın eşitliği düzenleyen maddesine "cinsel yönelim" ile "cinsiyet kimliği" ibarelerinin de eklenmesi için mücadele ediyorlar. İnsan hakları aktivisti ve Günlük Gazetesi Yayın Yönetmeni Ayhan Bilgen'in modere ettiği foruma Anayasa Mahkemesi Raportörü Osman Can konuşmacı olarak katıldı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Eski Yargıcı Rıza Türmen buluşma için Milliyet gazetesindeki köşesinde "Cinsel Azınlıkların Hakları" başlıklı bir yazı kaleme aldı.

Homofobi Medyada Farz mıdır? Medyada homofobi bu yılki buluşma kapsamında 3 şehirdeki oturumlarda ele alındı. İstanbul, Eskişehir ve Ankara'daki forumlara üniversitelerin iletişim ve hukuk fakültelerinden akademisyenler ile LGBT aktivistler katıldılar.

"Medyanın Homofobisi, Homofobinin Medyası"nın tartışıldığı forumlarda "Ortam Sanal, Nefret Gerçek: Bloglar, Sosyal Medya Ağları ve Video Oyunlarında Homofobi", "Yeni Medya Ortamında Örgütlenme ve Nefret Söylemi", "Facebook Örneği Üzerinden Nefret Söyleminin Üretimi ve Pekiştirilmesi", "Yeni Medya Ortamında Aktivizm ve Örgütlenmeler" başlıkları diğer sunumlardı. İnternete erişim engelleri ile homofobik nefret söylemi yoğun ilgi gören tartışmalar oldu.

Homofobiye Karşı Kampüs Buluşmaları: Homofobi Karşıtı Buluşma bu yıl Karadeniz Teknik (Trabzon), 19 Mayıs (Samsun), Çukurova (Adana), Mersin, Trakya (Edirne), Akdeniz (Antalya), Adnan Menderes (Aydın), Ege (İzmir), Dokuz Eylül (İzmir), Bahçeşehir (İstanbul), İstanbul, Sabancı (İstanbul), Boğaziçi (İstanbul), Hacettepe (Ankara), Ankara ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden (Ankara) öğrenci toplulukları katıldılar.

Karadeniz Teknik, Akdeniz ve Trakya üniversitelerinin rektörlükleri, etkinlikler için salon vermediler. Bu kampüslerin öğrenci toplulukları rektörlüğün engellemelerine rağmen vazgeçmediler ve Homofobi Karşıtı Buluşma'yı kampus dışında şehir merkezlerindeki salonlarda yaptılar. Ankara'daki ODTÜ rektörlüğü ise kampus etkinliklerinin bir bölümüne izin vermedi. Bir lezbiyen belgeselinin gösterimi ile transgender bir tiyatroçunun oyununu salonu kapayarak engelledi.

Arkadaş Z. Özger Buluşması: Eşcinsellerin out olamadığı 70'li yıllar Türkiye'sinde yaşamış bir şair olan Arkadaş Z. Özger adına örgütlenen etkinlikler, Ankara Üniversitesi Cebeci kampüsünde yapıldı. Homofobi Karşıtı Buluşma şemsiyesi altında yapılan etkinlik, Kaos GL, Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Dayanışma Derneği ve SBF İnsan Hakları Merkezi işbirliği ile düzenleniyor. Şairin anısına düzenlenen homofobi karşıtı etkinlik, okuduğu Cebeci kampüsünde her yıl devam edecek.

Kadın Kadına Öykü Yarışması: 5.'si düzenlenen Kadın Kadına Öykü Yarışması'nın ödül töreni, buluşma kapsamında yapılan "Lezbiyen ve Biseksüel Kadınlar Forumu" öncesi yapılıyor. Kaos Kadın tarafından düzenlenen yarışmanın öykülerinden geçen yıl "Aşkın L Hali!" adıyla bir kitap yayınlandı. Kitap, müstehcen bulundu ve dava açıldı. Kitabın yargılaması devam ediyor. Kadın Kadına Öykü Yarışmaları da devam ediyor.

Sol ve Homofobi Forumu: Çeşitli siyasi parti ve örgütten temsilcilerin katılımıyla biri kampüste biri merkez programda iki forumda "sol ve homofobi" tartışıldı. Türkiye'de sol, homofobiyle yüzleşmede neden gecikti sorusu irdelendi. LGBT hareketin gelişmesiyle birlikte sol politikanın da homofobi meselesini görmek durumunda kaldığı belirtildi.

Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş!

5. Homofobi Karşıtı Buluşma, 16 Mayıs günü saat 13:00'te başlayan "Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş" ile tamamlandı.

Yürüyüş, homofobi, transfobi ve nefrete karşı gökkuşağı bayrağı altında yapıldı. Yürüyüşün ana pankartında "Ne Hastalık Ne Günah! Yaşasın Eşcinsel Aşk!" yazıyordu.

QUEER FORUM

Kaos GL,
İhtiyacımız Olan Yıkıcı Politikadır!

Nevin ÖZTOP & Judith BUTLER,
"Birey Kendi Farklılığında Yeşerebilmeli"

Emek Çaylı RAHTE,
Bedenimizin Sınırları, Dünyamızın Sınırları Değildir

Prof. Dr. Judith BUTLER,
Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset

Perihan TUNÇBİLEK,
Judith Butler Salonu Taşırdı: Bu Da Eşcinsel Açılımı

Emek Çaylı RAHTE,
Butler Konferansı'ndan Notlar, İzlenimler

Yasemin ÖZ,
Queer Teorisinin Penceresinden

Hülya DURUDOĞAN,
Judith Butler ve "Queer Yoldaşlığı"

İnan MUTLU & Başak TURAN,
'Cinsiyet, Kültürden ve Toplumdan Kopuk Olarak Değerlendirilemez'

Milen NAE - Atalay GÖÇER,
Bedenler ve Barikatlar

David GRAMLING - Ahmet GÜRATA,
Homofobi Adlı Ruhsal Bozukluk

Pelin DUTLU,
Judith Butler'ın Ardından Söyleşiler

Prof. Dr. David M. HALPERIN, Nasıl Eşcinsel Olunur?

“İHTİYACIMIZ OLAN YIKICI POLİTİKADIR!”

Judith Butler, 5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma’da...

“Normal” olsun, “anormal” olsun, her türlü arzunun bastırıldığı ve gizlendiği bu coğrafyada, Butler bizleri arzunun özgürleştirici gücünü ortaya çıkarmaya çağırıyor. Zira ona göre “Arzu daima özgürlüğü varsayar”.

Judith Butler Türkiye topraklarına adım attı ve Homofobi Karşıtı Buluşma’ya katılmak üzere Ankara’ya geldi.

Berkeley Üniversitesi’nden Prof. Dr. Judith Butler, 15 Mayıs Cumartesi günü Ankara’da konuştu. Boğaziçi Üniversitesi’nden Yard. Doç. Dr. Zeynep Gambetti’nin modere ettiği, Homofobi Karşıtı Buluşma etkinliklerinden “Queer Forum”daki Butler konferansı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Aziz Köklü Konferans Salonunda herkesin katılımına açık gerçekleşti.

Queer: “Her tür kimliğin saptırılması, yoldan çıkartılması için!”

Zeynep Gambetti, Butler’ın, kimlik siyasetlerine şüpheyi yaklaştığını hatırlatıyor ve bunun yerine normların sürekli olarak saptırılmasını içeren “queer” mantığını önerdiğini söylüyor.

“Ona göre queer bir kimlik değildir, her tür kimliğin saptırılması, yoldan çıkartılmasıdır.” diye belirten Gambetti’nin açıklaması şöyle:

“Judith Butler gerek sosyal bilimleri, gerekse feminist kuramı derinden sarsan bir düşünür. Kadın kimliğini cinsellik üzerinden değil de “toplumsal cinsiyet” üzerinden tanımlayan feminizmin aksine Butler “kadın” kavramının kendisini sorunsallaştırmayı tercih ediyor. Zira toplumsal bir kurgu olduğu kabul edildiği hallerde bile “kadınlık” kavramı bir sabitlik, bir belirlenim, bir kalıplaşma içeriyor. Oysa cinsellik de, cinsiyet de iktidar ilişkilerinin günlük hayatta sürekli olarak yeniden içselleştirilmesini gerektiren birer performanstırlar. Hâkim normların güdümüyle tekrar tekrar ürettiğimiz kimlik rolleri, kimliğin asla sabitlenemediğine de işaret ederler. Kimlik siyasetlerine şüpheyi yaklaşan Butler, kadın olsun, eşcinsel olsun, kimliklerin hiç birinin özgürleştirici olamayacağını iddia ediyor. Bunların

yerine normların sürekli olarak saptırılmasını içeren “queer” mantığını öneriyor. Ona göre queer bir kimlik değildir, her tür kimliğin saptırılması, yoldan çıkartılmasıdır.”

“Homofobi kimin meselesi?”

Butler’ın, “homofobiye karşı kimliğe dayalı olmayan bir siyasal platform oluşturulması gerektiğini” düşündüğünü belirten Gambetti, böylesi bir platformun, “heteroseksüel hegemonyanın kırılmasını hedefleyen herkesi” buluşturacağını söylüyor.

“Butler, Queer Nation, Act Up ve Uluslararası Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonu gibi birçok örgüt içinde aktif olarak yer almış. Homofobiye karşı kimliğe dayalı olmayan bir siyasal platform oluşturulması gerektiğini düşünüyor.

Heteroseksüel hegemonyanın kırılmasını hedefleyen herkesi buluşturacak olan böylesi bir platformun; önkabullerin aşılmasına, farklı cinselliklerin kamusal alana taşınmasına ve toplumsal iktidar tarafından insan bedenlerinde ve yaşamlarında açılan yaraların deşifre edilmesine zemin teşkil etmesini istiyor.”

“Arzu daima özgürlüğü varsayar”

5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma’ya katılmak üzere Ankara’ya gelen Butler’ın konferansının anlamına dikkat çelen Gambetti, sözlerini şöyle tamamladı:

“Normal” olsun, “anormal” olsun, her türlü arzunun bastırıldığı ve gizlendiği bu coğrafyada, Butler bizleri arzunun özgürleştirici gücünü ortaya çıkarmaya çağırarak. Zira ona göre “Arzu daima özgürlüğü varsayar”.

“İhtiyacımız olan yıkıcı politikadır!”

Judith Butler’ın Ankara’ya, Homofobi Karşıtı Buluşma’ya geliyor olmasıyla ilgili Almanya’dan Uli Flader de antihomofobi.org’a bir değerlendirmede bulundu.

Butler’ın “normların yeniden üretimine karşı direnişe çağırarak, tekrarı bozan ve kesintiye uğratan yıkıcı politika” önerisine dikkat çeken Flader, Butler ve çalışmalarıyla ilgili antihomofobi.org’a şu açıklamayı yaptı:

"1990 yılında yayımlanan "Cinsiyet Belası" kitabıyla ünlü ve postyapısalcı teorisyenler arasında sayılan feminist filozof Judith Butler çalışmalarıyla gey, lezbiyen, transgender ve feminist grupların politik stratejilerini "devrimciyleştirmiş" ve aynı zamanda Queer Theory ve politika için yeni bir yol açmıştır.

Çoğunlukla materyalizm anlayışı ve söylem yönümlü stratejileriyle eleştirilen Judith Butler, öncelikli olarak feministlerin de sık sık iddia ettikleri gibi toplumsal olarak yaşatılan (gender) biyolojik cinsiyet (sex) algısını kırmıştır.

Butler'a göre biyolojik ve doğal olarak tezahür eden, toplumsal olarak üretilmektedir. Toplumsal olarak üretilen ve bize sunulan dilin kavramsal kuralları olmaksızın kendi bedenimizi algılama olanağı bulunmamaktadır. Sadece kadın-erkek ikiliğinin olabileceğini belirleyen, bunların heteroseksüel yanyanalığını buyuran, böylece normal ve normal olmayı belirleyen ve neyi tahayyül edebileceğimizi düzenleyen toplumsal normlar, düşüncemizi ve algı dünyamızı belirlemektedir. Bu nedenle Butler, feminist harekette de olduğu gibi kimlik politikalarının, çerçeveyi sorunsallaştırmaksızın sistem içinde kalarak hak talep etmesinin sınırlı ve çok az etkili olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü bu talepler, toplumda hâkim olan ikili, heteroseksüel mantıkla bağlantılı olduğundan bu normları parçalamıyor tersine mevcut mantığı daha da güçlendiriyor. Butler'a göre politik strateji, her birimizin düşüncesini yapılandıran normları ve toplumsal heteroseksüel söylemi yıkmaya, parçalamaya dönük olmalıdır. Bunu başarmak için bu normların yeniden üretimine karşı direnişe çağıran, tekrarı bozan ve kesintiye uğratan yıkıcı politika (subversive politics) gereklidir. Yıkıcı politika ile Butler'ın vurguladığı, bugünkü baskıcı normların, sözde daha ideal normlarla yer değiştirilmesi değil, bugün için henüz bilmediğimiz bir gelecek için sürekli bir açıklıktır."

Konferans Öncesi Judith Butler'dan Fısıltılar

Judith Butler, Ankara'daki konferansı için "Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşısı Siyaset" başlığında karar kılmıştı.

"Queer siyaset, anti-militarist hareketin bir parçası olacaksa eğer, hangi şekle bürünmelidir? Bu soruyu yanıtlamak için, birkaç soru daha sormak zorundayız. İşte 5. Uluslararası Homofobi Karşısı Buluşma kapsamındaki konferans şu anahtar soruları içinde bulundurdu...

- Savaş, hayatın kalıcı bir parçası olarak görülürken ve çeşitli nüfuslar, korunmasızlık devletlerinde refahtan yoksun geçirirlerken, queer siyasetin küresel bağlamdaki ağırlığı ve önemine dair ne düşünüyoruz?

- Queer anarşistlerin, kendilerini eşcinsel liberter-yenilerle denk düşmez gördükleri bir zaman diliminde, özgürleşme politikalarını, artan militarizme ve süren kolonyal işgallere karşı işe yarayan bir şekilde tekrardan nasıl oluşturacağız?

- Aynı zamanda ırkçılık karşıtı hareket olmayan bir queer siyaset mümkün mü? Savaş-karşıtı queer siyaset tam olarak neye benzer ve "queer" fikrini, bir kimlik terimi değil, bir yoldaşlık modeli olarak korumanın önemi nedir?

- Birlikte ve adına mücadele ettiklerimiz, bizim fikirlerimizle her zaman hemfikir olmadıklarında, göçmen-karşıtı siyasetler ve ulusalcılığın yeni formları ile mücadele etme yoldaşlığına hangimiz nasıl gireceğiz? Diğer bir deyişle, özgürlüğün, sosyal eşitlik gerektirdiğini ve böylece araları bulunmamış ve buna ihtiyaç da duymayan farklılıklara izin verdiğini söyleyen bir harekete dair ne düşünüyoruz?

- Göçmen-karşıtı ulusalcı siyasetin, yeni savaşlar ile bağlantısı nedir ve bu küresel zorlukların ışığında, queer siyaset kendisini nasıl yeniden formüle etmelidir?"

“BİREY KENDİ FARKLILIĞINDA YEŞEREBİLMELİ”

Dünya Gözüyle Judith Butler’ı Görmek

Söyleşi: Nevin ÖZTOP

20 sene önce hem akademinin, hem feminist hareketin, hem de eşcinsel hareketinin ortasına düşen Judith Butler, Kaos GL’nin ev sahipliğinde yapılan 5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma için 15 Mayıs 2010’da Ankara’ya çevirdi rotasını. Ömürle ömür katacak olan panelin başlığı ise “Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset”.

Kadınlığa dair kurguladığımız her şeyimizi elimizden alan, feminizme format atan ve bizi neredeyse çıırılçılak bırakan Judith Butler’a kayıtsız kalamayanların günü olan 15 Mayıs 2010 öncesinde, Butler’ın ağzından çıkan her cümleyi topladık.

Nevin Öztıp/Kaos GL: Feminist ve LGBT hareketinin eline, eleştiri tekrarı gerektiren şeyler veriyorsunuz. En azından, eşcinselliğin, heteroseksüellik kadar normal olarak ele alınması gerektiği fikrini destekleyenlerin eline. Sosyal dokuda bir devrimin mümkünlüğü, “normalci” olmayan bir yolu takipten geçiyor gibi... Böylesi bir yol var mı?

Judith Butler: Tabii ki, aynı anda iki yöne doğru çabalamalıyız hep beraber. Eşitlik talep ediyoruz ve bu, kendi içten ilişkilerimizin heteroseksüel ilişkiler ile aynı değerde olduğunun tanınmasını talep ediyoruz demektir. Ayrımcılıkla olan kavgamızı, eşit muamele taleplerimizden yola çıkarak yapıyoruz ve bu yolla, bir çeşit “normallik” elde etme arayışı içine giriyoruz. Bir de sanırım seçenekler ya “normal olmak” ya da “patolojik olmak” ise, “normallik”i seçmek zorundayızdır. Ancak “normal olma”ya uğraşmak, uyuşmakla, farklılığı bozmakla ve görünmezlik kazanmakla ilgili olduğu için, bir sorgulamaya tutulmalıdır bu çerçeve. Yani, uğraşmamız gereken ikinci yön, farklılıklarımızı kurmak; cinselliğin, sevginin, bağlılığın ve cinsel pratiklerin nasıl gerçekleştiğine dair farklı normları olan yeni toplumların çok-bileşenliliğini ve özgüllüğünü anlatmak olmalıdır. Eşitlik konusunda ısrarlı olmalıyız, ancak aynı zamanda hayatlarımızı betimleyen her tür farklılık ile tanınmalıyız.

Queer’in, LGBT’nin eş anlamlısı olmadığını, ancak “normal”in zıt anlamlısı olduğunu söyleyebilir miyiz? Terim, “queer heteroseksüel”lere sağladığı kadar, “hetero-davranışlı” (queer olmayan) lezbiyen ve geylere de yer sağlıyor. Bu, sizin cinselliğin “akışkan” olduğu anlayışınızın hâlâ kapsamında mı?

“Queer”in, “normal”in zıt anlamlısı olduğunu savunan birkaç teorisyenin -Michael Warner gibi- olduğunu düşünüyorum. Bana göre ki büyük olasılıkla Eve Sedgwick’e de göre, “queer”, kimlik için bir terim değil, bir bağlantılı olma durumudur. “Queer”in terim olarak önemi, toplumsal cinsiyetleri ve cinsellikleri fark etmeksizin, her türlü insanı homofobiyle kavgaları adına bir araya getirebilmesidir. Bu sonucunu, kimlikleştirilmeyen bir ittifakı betimliyor ve bana göre bu, “queer”in en güçlü manası olarak kalıyor.

LGBT hareketin öznelarini tanımlayan terimler, çoğunlukla heteroseksüelliğe olan yakınlığı/uzaklığı ve heteronormativiteye gösterdiği direnç süreci sırasında isimlendiriliyora benziyorlar. Ancak “queer”, bir alternatif getirme ihtiyacının sırtını yere getiriyor gibi --ki zaten heteronormativite, bu terime alternatif geliştirmekte yetersiz görünüyor. Terimin politik anlamda kucaklanmasından beri kastın bu olduğunu söyler misiniz?

Uğraştığımız şeyin homofobi olduğunu görüyorum, heteroseksüellik değil. En nihayetinde, insanları, cinselliklerinden dolayı yargılamak bizim işimiz değil ki zaten biz yargılanmak istemeyenleriz. Yani zorunlu heteroseksüelliğe -ya da heteronormativiteye- karşı çıkıyorsak, bunu, onun zorba olmasından dolayı yapıyoruz, heteroseksüel olmasından dolayı değil. Dönemine bağlı olmakla birlikte, birçok queer hayat, heteroseksüel ve eşcinsel biçimlerle ya da ilişkiler halinde nitelendiriliyor ve biseksüeller, cinselliğe dair geliştireceğimiz her türlü daha olumlu fikirlere dâhil edilmek zorundalar. Sonuç olarak, heteroseksüel ilişkiler içerisinde belirli türlerde “eşcinsel pratikler”in; eşcinsel ilişkilerde de türlü nağmelerde heteroseksüelliğin yer aldığını göz önünde bulundurmanız gerekiyor. Yani, cinsellik meselelerine “safıktan yana” bir tavırla yaklaşmamak, hele ki farkında olmadan başkalarını de-

netimimiz altına almamak oldukça önemli. Burada mevzu, kimseye zarar vermeyen cinsel fanteziler ve da eylemlerden dolayı yargılanmamak; cinsel ve toplumsal cinsiyetsel kimliğin kişinin kendisi tarafından tayin edilmesi hakları, hukuk önünde eşit olma ve toplum tarafınca tümüyle tanınma yönünde mücadele yürütecek bir queer toplumu genişletmektir.

"Queer teori", bir akşam yemeği masasında fark ettiğiniz/anlamlandırdığınız bir kavramdı. İlk kitabınız olan Cinsiyet Belası'ndan beri, bu teori ile bir nevi kaçınılmaz olarak bağdaştırıldınız. "Kaçınılmaz" diyorum çünkü bunun ta başından beri sizin bir niyetiniz olduğundan emin değilim. Ve "queer teorisinin içinde biraz anti-feminizm" olduğunu da söylemişsiniz bir zaman... Yerleştirdiğiniz yerde, "evinizde" gibi mi hissediyorsunuz? Ve tabii o "biraz anti-feminizm" nedir?

Aslında, nereye konulursam konulayım, asla evimde değilim; bu, "queer teori"yi de içeren çeşitli evlerim için geçerlidir. Ancak bu bağ, asla inkâr etmem. Bu, yapageldiğim işler için önemli ve şu an ulusalcılık, ırkçılık, göçmenlik politikaları ve cinsel politikalar gibi soru işaretleri üzerine çalışmalar yapan queer teorisyenlerin ve queer çalışmaları araştırmacılarının yeni bir nesli var. Bazen iş arkadaşlarımla, queer teoriyi ve feminizmi sert bir şekilde ayırmak istediklerini hissettim. Ancak bunun mümkün olduğunu düşünmüyorum. Ne de olsa, "toplumsal cinsiyet ayrımcılığı" terimi, cinsiyetlerinin gereğini "normal" şekilde yerine getirmeyen herkese dokunur -ki bu, kadınları, erkekleri ve bu kategorilerden hiçbirisine ait olmayanları içerir. İttifaklarımızı sınırlamaya değil, genişletmeye ihtiyacımız var.

"Meşru olmak için normalleşmeniz gerekmez." Bu, LGBT savunuculuğuna tavsiyenizdi... Bu, bugünün feminizmi için de mi bir rota olmalı? Mağduriyet paradigması, pornografi üzerine fazlaca vurgu ve kültür-hissiyatsızlığı gibi konuların altını çizdiğiniz oluyor feminist harekette. Feminizm, queerleşebilir mi? Yoksa bu başka bir şey mi?

Eşcinsel, transgender, biseksüel, intersex ve genderqueer sosyal zuhurların patolojikleştirilmelerine dair bir kavga yürütmenin önemli olduğunu benimsiyorum. Yani tekrarlamalıyım ki, kanunla ya da tam da psikiyatrinin zanlı pratikleriyle pato-

lojikleştirmeye karşı mücadele her birimiz tarafınca yürütülmelidir. Bu cinsiyetli ve sosyo-cinsel gerçeklikleri ifade ederken, onları tüm ahlaki ve patolojik yargılardan kurtarma yollarına ihtiyacımız var. Yani galiba patolojikleştirmeye karşıyım, tam anlamıyla normalleşme yanlısı olmadan. Tüm mesele, bütün hayatların gelişip serpilmeye ihtiyaç duymaları olduğu için, bu hususi çerçeveyi kırmamanın yollarını bulmamızı istiyorum. Ve serpilmek, "normalleşmek"ten daha kuvvetli bir amaçtır. Bir birey farklı olabilir ve kendi farklılığında yeşerebilir.

Feminizm, karmaşık bir arazi... Pornografi ile kavga etmeye kendilerini verenler, erotik görsel kültürün, cinsel azınlıklar için ne kadar önem taşıdığını bazen unuturlar. Feminizmin, çok-bileşenli ittifaklar bağlamında özgürlük için uğraşma uğrunda güçlü geleneğine dönmelerini istiyorum. Birçok feminist, işte tam olarak bunu yapıyor.

Evlilik haklarına eşit imkân isteyen bir eşcinsel hareketi ve tam da bu nedenle sizin liberal bulduğunuz aynı hareket... Kurumların sosyal transformasyonu için radikal düşünmeye başlamanın başlangıç noktası neresi? Ve sizin "alternatif aile" önerileriniz neler? Ya da basitçe, "aile"? Hem heteroseksüel hem de eşcinsel ilişkiler için eşitlik kurma arayışından ötürü, eşcinsel evlilikler için çabalamanın önemli olduğunu söyleyebilirim. Bu çabadaki sorun şudur ki evlilik, cinsel ve içten ilişkileri örgütlemenin en önemli yolu olmaya eş değer tutulur. Ve bu, ortak mülkiyet ve tek-eşlilik varsayımlarını beraberinde getirir genellikle. Bir radikal cinsel hareket, illa ki eşitlik için çabalar, ancak biz aynı zamanda, "evlilik" kategorisi altına düşmeyen o diğer ilişki formlarının da destekçisi kalmalıyız.

Aile, ayrı bir konu tabii ve bazı ülkelerde, evlilik hakkını cinsiyetleri fark etmeksizin çiftlere açmanın, eşcinsel çiftler için çocuk edinmeyi yasallaştırmaktan veya aynı cinsiyetten ("cinsiyet"i bildiğimiz yasal şekliyle kullanıyorum) bireylere eşit ebeveynlik hakları vermekten daha kolay olduğunu biliyorum. Yani bu konular karışık.

Yalnız, çocukların bakımını sağlayan evhalkı ya da akrabalık sistemlerinin her zaman aile olmadığını

hatırlamamız gerekir veya bunların her zaman evlilik ilişkisine denk düşmediğini. Yani, evlilik ya da aile formu ile asla sınırlı kalmayan "evhalkı" ya da "akrabalık makamı" gibi örnekleri her zaman destekleyebiliyor olmalıyız.

Buna ek olarak, her türlü tutarlı sosyal pratikten daha değerli bir ideolojik ideal şeklinde değerlendirilen tek-eşlilik varsayımı, derin bir problem olma halini korumakta. Ana-akım evliliği tanımlayan buradaki ikiyüzlülük, alternatif cinsel toplulukların, farklı bir yaşama şekli aramalarının kaynağıdır tam da. Cinselliğin, her zaman tek-eşli bir şekil almayacağını addedelim; her zaman "heteroseksüel" ya da "eşcinsel" kategorilerine tamamıyla oturmadığını da...

Makaleci, düşünür, filozof, feminist, aktivist, lezbiyen, profesör, teorisyen ve hatta 90 akademisinin süperstarı! İnsanlar, tüm bu sıfatlarınızı sıraya koymanızı isterken zevk alıyorlar gibi... Bu ihtiyaç, nasıl hissettiriyor sizi?

Bu ihtiyaca dair çok fazla hissim yok çünkü benim ihtiyacım değil bu. Ben yalnızca hayatımı ve fikirlerimi yaşıyorum.

Queer, tüm dünyadaki akademide ve popüler kültürde çok fazla yer tutmaya başladı. Hatta geçen hafta harika bir terim de çıktı karşımıza: Queeruption! Terimler, başarılı bir şekilde ve bütünüyle ithal edilebilir mi? Bu soruyu, ideolojileri "ihraç" etme açısından ele almayın lütfen --ki sizin "Amerikanizm" dediğiniz şeye dair de söyleyeceğinizin çok olduğunu biliyorum; ancak varmak istediğim nokta bu değil...

"Queer", gezinen terimlerden bence -kimsenin mülkü değil. Yazılan bir bağlamda işe yarıyorsa, işte bu ilginç oluyor ve eğer öngöremediğimiz sebeplerden dolayı ortamına uyduruluyorsa, işte o zaman tam bir "ithal ürün" olmuyor ve kendi ha-

yatını sürdürmeye başlayan bir terime dönüşüyor. Herhangi bir terim için de geçerli olduğu gibi, metalaştırılmaya ve normalleştirilmeye açıktır; bu nedenle, hakkında eleştirel düşünülmelidir. Bir kutlama mevkii değildir bu terim.

Soruyla bağlantılı olarak-- Batı, bir eşcinsel hareketi normal bir süreç halinde deneyimleyegelmişken, Türkiye (ve Batı olmayan herhangi bir bölge) son 15 yılında bir "paket hareket" yaşıyor durumda: aynı anda 60'lar, 70'ler, 80'ler, 90'lar, 2000'ler ve şimdi de queer teori. Bu süreci nasıl yorumlarsınız? Ve yazarken aklınızda bir coğrafya var mı?

Çalışmalarımın alıp başlarını nereye gittiklerini hiçbir zaman bilmiyorum; yazılarımın, bir başka dile ya da hatta başka bir politik zaman dilimine ulaştıklarında işlevlerini nasıl koruduklarına dair hiçbir fikrim yok. Çalışmalarımın, kürenin farklı yerlerinden okunduklarında farklı çalışmalara dönüştüğünü tahmin ediyorum. Her çalışma "paketlenmiş" olur ancak asıl soru, paketlemeyi aşan boyutlarda işe yarayıp yaramadığı. Tanımadıklarım ve isimlendiremediklerim için yazıyorum ben.

15 Mayıs günü saat 17:00'de göreceğiz sizi. Bu buluşmaya dair hisleriniz neler?

En çok nasıl bir fayda sağlayacağımı merak ediyorum ve ne öğretebileceğimi. Seyahatim öncesinde çalışıyorum ve oradaki sorunlara has terimleri anlamayı umuyorum. Gördüklerimce ve öğrendiklerimce değişmeyi diliyorum. Ve bu ziyaret şansını verdiğiniz için size teşekkür ediyorum.

Kaos GL Dergisi, Mayıs-Haziran 2010, Sayı 112

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetay&ArticleID=996067&Date=06.08.2010&CategoryID=42>

BEDENİMİZİN SINIRLARI, DÜNYAMIZIN SINIRLARI DEĞİLDİR

Emek Çaylı RAHTE

Butler'ın söylemek istediği "cinsiyet" in de tıpkı toplumsal cinsiyet gibi bir inşa olduğu ve inşa öncesi bir "kadınlık" ya da "erkeklik" kategorisinin söz konusu olmadığıdır. Butler'a göre evrensel ve sabit bir kadın-erkek ikiliği etrafında şekillenen yaklaşımlar, farklı cinsel kimliklerin icrasındaki siyasal, kültürel ve toplumsal kesişmelerin çoğulluğunu yeterince anlayamaz.

Judith Butler, 15 Mayıs'ta Kaos GL'nin ev sahipliğindeki 5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma için Ankara'da olacak.

Postyapısalcılık, psikanaliz ve feminist teoriyi felsefi düzlemde bir araya getiren Judith Butler, toplumsal cinsiyet tartışmalarının dayandığı tüm ikili karşıtlıkları beden, cinsiyet, söylemsellik, olumsallık ve performatiflik gibi anahtar kavramlar etrafında aşındırarak, feminist siyasetin yeni biçimlerinin öncülerinden olmuş ve queer kuramının referans isimlerinden biri kabul edilmiştir.

Türkçe'de Cinsiyet Belası (Gender Trouble-1990) adıyla yayınlanan çalışmasında Butler, Beauvoir'ın "kişi kadın doğmaz kadın olur" sözünde ifade bulan cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımının radikal bir eleştirisini yapar. Esasen söylemek istediği "cinsiyet" in (sex) kendisinin de tıpkı toplumsal cinsiyet (gender) gibi bir inşa olduğu ve dolayısıyla da söylemsellik öncesi ya da inşa öncesi bir "kadınlık" ya da "erkeklik" kategorisinin söz konusu olmadığıdır.

Butler'a göre biricik, evrensel ve sabit bir kadın-erkek ikiliği etrafında şekillenen yaklaşımlar, farklı cinsel kimliklerin icrasındaki siyasal, kültürel ve toplumsal kesişmelerin çoğulluğunu yeterince anlayamaz.

İçine doğduğumuz beden, kimliklerin sergilendiği yerdir, cinsiyeti ya da toplumsal cinsiyet kimliğini belirlemez. Kadın ve erkek kategorileri tarihseldir, kurulur, o nedenle de değişkendir, sabit değildir. Alternatif kimlik performansları olanaklıdır ve tek-rara yol açan toplumsal cinsiyet normları yerinden edilebilir.

Kadın ya da erkek bedenine doğmamızla birlikte cinsel kimliğimizin maddesel sınırları belirlenir. Ancak Butler'ın soykütüksel çözümlemesi ile bakacak olursak esasen bedenin kendisi normlar tarafından sınırlandırılmış biçimde kavranmaktadır. Beden bir sonuçtur, neden değil.

Bu durumda beden, belirleyen, sınır çizen değil söylemsel inşa süreçlerince gerçekleştirilendir. Bedenlerin sınır ve yüzeyleri iktidarın çeşitli biçimlenimlerinin bir ürünüdür. "Gerçek" ve "olgusal" olan ve toplumsal cinsiyetin bir kültürel yazıt gibi üzerine işlediği maddesel veya bedensel zemin olarak kabul edilen "cinsiyet", edimlerle tekrerr eder ve bu yolla kendini idrak edilemez kılar.

Butler, biyolojik bedenin bir uzantısı görünümüne bürünen ve verili, sabit bir kategori olarak sunulan "cinsiyet" i yapıbozumcu bir yorumla tahlil ederken bedeni inşa eden kültürel mekanizmayı, bu mekanizmanın ritüel biçimindeki tekrarına nasıl müdahale edilebileceğini anlamak ister. Butler'ın şu sözleri esasen beden süreçlerine ilişkin iddialarının bir özetidir:

Bedensel hareketler, edimler ve arzu performatiftir. Dışa vuruyormuş gibi yaptıkları öz veya kimlik aslında bedensel işaretler ve diğer söylemsel yollarla imal edilen ve sürdürülen üretimlerdir. Toplumsal cinsiyetli bedenin performatif olması demek, gerçekliğini teşkil eden çeşitli edimlerden ayrı bir ontolojik statüsü olmaması demektir. (1) Performatif bir üretim olarak beden tekrerr ve ritüelde kendini doğallaştırır. Toplumsal cinsiyet, bedenin üzerine inşa edilen ve sürekli tekrar ve icra edilen bir kimlik olarak alt üst edici pratiklerle yapıbozumuna uğratılabilir. Kimliği altüst etmek, tekrarlayan anlamlandırma pratiklerinin içinde mümkündür.

Öte yandan kimliğin asla tamamen içselleştirilemeyecek, yer yer süreksizleşmeler içeren, bölünmelere, kendine dönük parodiye, özeleştiriyeye açık bir norm olması, alt üst edici pratiklerin düzenini bozmanın olanaklılığının göstergesidir. Tekrar pratikleri bir yandan kimliği kurmakta bir yandan da kendine yönelik itirazları mümkün kılmaktadır. Bu

da kimliği kuran, düzenleyen, ve düzenini bozan anlamlandırma pratiklerinin siyasal yönüne işaret etmektedir.

Butler, Freudyen psikanalitik kuramın yasa (heteroseksüel ekonominin normatif yasaları), beden öncesi ve cinselliğe ilişkin varsayımlarını "kültür öncesi bir önce yoktur" diyerek çürütür ve bunu yaparken Foucault'dan yoğun olarak beslenir. Foucault'ya göre yasa kendini güçlendirmek ve stratejilerini rasyonalize edebilmek için bastırılmış arzu mefhumunu üretir. Bastırılmış arzu dilsel bir kurgudur. Yasanın işleyişi, iktidar ilişkilerine batmışlığını gizler.

Foucault'ya göre iktidarın, söylemin, bedenin ve duygulanımsallığın tarihsel olarak özgül bir örgütlenmesi biçiminde kavranması gereken "cinsellik", yapay bir mefhum olan "cinsiyeti" üretir.

Butler'ın Foucault'yu eleştirdiği nokta ise, Foucault'nun bir yandan söylem ve iktidarın grift etkileşimleri tarafından üretilmemiş, "kendi içinde" bir cinsiyetin var olmadığını savunurken diğer yandan cinsiyetin dayatmasından önceki cinselliği ütöpik bir haz oyunu olarak romantikleştirmesi ve söylemsellik öncesi libidinal çokluluk fikrine başvuran bir özgürlükçü cinsel politika modeli kurmasıdır.

Foucault'nun varsaydığı tekanamlı cinsiyet yasa-sının dayatmasından önceki hazlar alanı Butler'a göre, ifade edilmemiş de olsalar hep yasaya gömülüdürler ve yasa tarafından üretilmişlerdir ve bu üretimi gizleyen bir söylemin içindirler.

Butler, Gender Trouble'da toplumsal cinsiyeti "parodi" ile, bireysel gösterilerle tersine çevrilebilecek, yerinden edilebilecek kadar akışkan ve oynak kategoriler olarak yorumlamakla eleştirilir.

Eleştirilerde haklı bulunduğu bazı noktalar olduğu düşüncesiyle Butler Bodies That Matter'da, bedenin gerçekliği, maddeselleştirilmesi ve cinsiyet meselesine daha kapsamlı biçimde eğilir. Gender Trouble da üzerinde durduğu "performans olarak toplumsal cinsiyet" ve toplumsal cinsiyeti aşındırıcı bir edim olarak "parodi" yerine, yeniden anlamlandırmanın (resignification) siyasal söylemdeki

işleyişine ağırlık verir.

Olumsallık, söylemsellik ve yeniden üretim vurgusuyla Butler, esasında tamamlanmamış bir süreçte gönderme yapar ve mücadelenin tam da bu yenden üretim süreçleri içinde kendine hareket alanı bulabileceğine inanır. Geniş düzlemde bir toplumsal değişimin yollarını gündelik hayatın mikro düzeylerindeki meydan okumalarda arar.

"Maddesellik" Butler'ın Bodies That Matter'de "inşa" kavramsallaştırması yerine önerdiği nosyondur. "Madde" bir mekan ya da yüzey değil zamanla sınır, sabitlik ve yüzey etkisi üretmek için kendini sabitleştiren bir "maddeselleşme" sürecidir.

Normatif heteroseksüellikte beden sabit bir madde form olarak sunulurken Butlercı çözümlemede madde bir durum değil edimdir, maddeselleşme sürecinde içerilen bir edim.

Butler maddenin maddeselliğini, Foucaultgil bağlamda, düzenleyici iktidarın üretici ve maddeselleştirici etkisi ile bağlantılı olarak düşünmekten yanadır. Foucault'nun "yasanın kendisine karşı dönmesi" olarak yorumladığı iktidar ve direniş süreçlerini Butler cinsiyetin maddeselleşmesi üzerinden yeniden ele alır.

Butler'a göre, "Cinsiyet" zaman içinde zorla maddeselleşen bir ideal inşadır. Ancak bu, bedenin statik bir koşuluna ve değişmez bir olguya değil bir süreçte işaret eder. "Cinsiyet"in maddeselleşmesi bir dizi zorlayıcı tekerrürle kotarılır. Tekerrür ise maddeselleşmenin asla tamamlanmadığının göstergesidir.

Bedenler kendilerini zorunlu bir maddeselleşmeye sevk eden normlara hiçbir zaman tam olarak boyun eğmez. Yeniden maddeselleşme (rematerialization) sürecinde düzenleyici yasanın uyguladığı kuvvet kendisine dönebilir. Bu da düzenleyici yasanın hegemonik gücünün sorgulanmasını beraberinde getiren yeni bir eklemlenme anlamına gelir.

Butler'ın her tür hiyerarşik kategorileştirmeyi olumsallık vurgusuyla reddedip özgürleştirici ve alt üst edici dinamiklerin gücüne işaret eden bu fikirlerinden yola çıkarak, bir "adlandırma" olarak "hasta" kategorisinin, "heteroseksüel hegemonya"nın dışla-

yıcı pratiği ve söylemsel bir üretim olduğunu, ancak kendisini "doğal" a ve "normal" e göndermeler yaparak sabitleştirdiğini söyleyebiliriz.

Tekrar eden söylemleriyle her türlü sabitleştirme ve normatif dayatma, tekrar eden karşıt söylemlerle ve yeniden anlamlandırmalarla tersine çevrilebilir. Butler bizlere bunun mümkün olduğunu söylüyor. Bizlerse "başımızda Kavaf yelleri, esiyormuşessin!" diyerek Butler'ı dinlemeye gideceğiz.

Emek Çaylı Rahte, Öğr. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi

<http://bianet.org/bianet/kultur/121867-bedenimizin-sinirlari-dunyamizin-sinirlari-degildir>

[i] Judith Butler, Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, İstanbul, Metis, 2008a, s. 224.

Ayrıca Butler ile ilgili daha geniş kapsamlı bir çalışma için bkz. E. Çaylı Rahte. "Butler'ın İddiası: Bedenin Yeniden Maddeselleşmesi, Olumsuzluk ve Hegemonya". Felsefe Yazın. Nisan-Mayıs. Yıl: 6, Sayı 16. 2010.

QUEER-YOLDAŞLIĞI ve SAVAŞ KARŞITI SİYASET

Prof. Dr. Judith BUTLER

Bugün burada, bu karşılama için ve önemi her geçen gün daha da artan bir politik mücadele için bulunmaktan dolayı çok mutluyum. Özellikle Kaos'tan Nevin'e bunu mümkün kıldığı için teşekkür etmek istiyorum. Bugün cinsel azınlıkların hakları için mücadele verenlerin cesaretini kutlamak için buradayız. Burada oluşumuzun diğer bir nedeni de, ayrımcılığa uğrayan hiçbir azınlığın, ayrımcılığa uğrayan tüm azınlıklar özgür olmadan özgür olamayacağını hatırlamaktır. Türkiye'de ve tüm dünyada transseksüel bireylere şiddet uygulandığını kabul etmek ve buna karşı çıkmak; cinsel kimliklerin özgürce ve kamusal alanda tam güvenlik içinde yaşanması gerektiğinde ısrar etmek için buradayız. Toplumsal cinsiyet farklılıklarından, görünüşlerinden veya normalliği ve uyumluluğu tehdit etmelerinden dolayı öldürülenlerin yaşamlarına hak ettikleri saygıyı göstermeliyiz ve azınlık gruplarının şiddet kullanılarak denetlenmesine karşı çıkmalıyız. Şiddet içeren denetim [Violent Policing]¹ derken ne demek istediğimizi biraz açıklayalım. Toplumsal cinsiyetin daima tek bir şekilde görünmesi gerektiğini savunanlar, toplumsal cinsiyetlerini veya cinselliklerini normatif olmayan şekillerde yaşayanları suçlu veya hasta ilan etmeye çalışanlar, devletin kolluk kuvvetlerine dahil olsunlar veya olmasınlar, polis vazifesi görmektedirler. Bildiğimiz gibi, cinsel azınlıklara karşı şiddet uygulayan bazen devletin kolluk kuvvetleridir. Transseksüel kadın cinayetlerini araştırmayan ve hatta bu cinayetleri suç olarak bile görmeyen veya transseksüel bireylere yönelik şiddeti önlemeyen de devletin güvenlik güçleridir. Bu gibi durumlarda, devletin kolluk kuvvetleri, kadınlık ve erkeklik kategorilerini doğa veya gelenekle temellendirerek toplumsal cinsiyet normlarını yerli yerinde tutmaya çalışan toplumsal polis güçlerinin suç ortağı olur. Toplumsal cinsiyet kısmen bir özgürlük deneyimidir ve bu özgürlük deneyimi yasa ile korunan diğer özgürlük alanları ile eşit muamele görecektir şekilde düzenlenmelidir. Devletin polisi cinsel azınlıklara² veya kadınlara şiddet uyguladığında, toplumsal cinsiyet polisine dönüşür. Ve devletin polisi bu tür suçları araştırmadığı, kovuşturmadığı veya önlemediğinde, toplumsal cinsiyet polisini ve onun azınlıklara yönelik şiddetini desteklemiş olur. Neyin

suç olduğu ve neyin olması gerektiği konusunda kafamız karışmasın. Kimse toplumsal cinsiyet görünüşü nedeniyle cezalandırılamaz. Ve cinsel azınlıklar dış görünüşlerinden, kamusal alanda nasıl hak talep ettiklerinden, birbirlerini anlamak için kullandıkları dilden, aşklarını veya arzularını ifade etmek için kullandıkları yollardan, açıkça ilişki kurdukları, yanında olmayı seçtikleri, cinsel ilişkiye girdikleri kişilerden veya bedensel özgürlüklerini nasıl deneyimlediklerinden dolayı suçlu veya hasta ilan edildiğinde, suçlu ilan etme ediminin kendisi vahşicedir; bu anlamda adaletsizdir ve suç teşkil eder. Toplumsal cinsiyeti denetlemek suçtur ve suç teşkil eden bu edimle polisin kendisi suçlu duruma düşer. Azınlık topluluklarına yönelik şiddetin, devletin güvenlik güçleri tarafından önlenmemesi başlı başına suç teşkil eden bir ihmaldir ve bu noktada polis suçlu hale gelir.

Cinselliğin veya toplumsal cinsiyetin bir özgürlük deneyimi olduğunu söylerken ne kastediyoruz? Demek istediğim, hepimizin toplumsal cinsiyetimizi veya cinsiyetimizi seçtiğimiz değil. Elbette içinde bulunduğumuz dil, kültür, tarih, içinde yer aldığımız toplumsal mücadeleler, psikolojik ve tarihsel güçler bizi şekillendiriyor. Aslında, arzuladığımız şeyi ve onu arzulama şeklimizi; kişiliğimizin sabit, silinmez veya değiştirilemez özelliği olarak düşünürüz. Halbuki, toplumsal cinsiyetimizi veya cinsiyetimizi seçilmiş ya da verili olarak kabul etsek dahi, her birimiz o cinsiyet veya toplumsal cinsiyeti talep etme hakkına sahibiz. Ve onları talep edip etmememiz bir fark yaratır. Olduğumuz toplumsal cinsiyeti olma hakkımızı kullandığımızda veya kimseye zararı dokunmayan bir cinsel ilişki yaşama hakkımızı kullandığımızda, bu konuda şüphesiz özgürüz. O halde, cinsiyetinizi ya da toplumsal cinsiyetinizi seçmediğinizi, yani bunun sabit doğanızın bir parçası olduğunu düşünseniz dahi, kamusal alanda bu pozisyonu talep etmeniz, yani sokaklarda olduğunuz gibi dolaşmanız, ayrımcılığa uğramadan iş ve ev bulmanız bir fark yaratır. Bu tür anlarda, genel görünümünüz ve edimleriniz, özgürlüğün deneyimlenmesidir ve bu özgürlüğe sahip çıkılmalıdır.

Sanırım burada şunu da eklemeliyim ki, bir kimse

olduğu kişi olmayı seçtiğinde, o kimse özgürlüğü o sosyal projenin bir parçası haline getirir. Sahip olduğumuz toplumsal cinsiyetler ve yaşadığımız cinsel ilişkileri; bu gerçeklikleri kamusal alanda özgürce ve şiddete maruz kalmadan beyan etme hakkından ayırt etmek olanaksızdır. Ve herkes bu hakka sahiptir. Birçok queer teorisinde merkezi hale gelen dilde, toplumsal cinsiyetin performatif olduğu söylenir; bu bir tür canlandırmadır. Dünyaya geldiğimizde bir sürü bağlayıcı normun ortasında doğuyoruz, ancak bu normlar bizi daima yönetmiyor ve biz daima bizden beklenen görünüme sahip olmuyoruz. Toplumsal cinsiyet bizden cinsiyetlerden ya birini ya da diğerini (genellikle çok katı bir ikili çerçeve içerisinde) seçmemizi isteyen bağlayıcı normlarla kısıktır; ancak toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi daima iktidarla karmaşık bir pazarlıktır; aslında, bana göre, bu normları yeniden üretmeyen hiçbir toplumsal cinsiyet yoktur, bu yeniden üretim sürecinde baskın olan normlar, yeni çizgiler boyunca toplumsal cinsiyet gerçekliklerini yeniden kurmaya olanak tanıyarak, hiç umulmadık şekilde yerle bir olma³ veya değişime uğrama riskiyle karşı karşıya kalır.

Kim olduğumuz, arzumuz ve taleplerimizle ilgili hak iddia ederken kullandığımız dili tamamen biz oluşturmuyoruz. Daha önceki ve eşzamanlı birçok politik mücadeleyle ilişki içerisindeyiz: tanınma, haklar, özgürlükler, eşitlik ve adalet için kullanılan dilden faydalanmak zorundayız. Ve aynı zamanda tüm bu terimlerin anlamlarını da değiştirmek zorundayız. Yani hem adil muamele ve özgürlük talebinde bulunmak için cesaretle sahip olmamız gerekiyor, hem de miras aldığımız söylemler dizisi içinde kendi yolumuzu bulmamız gerekiyor. Politik taleplerde bulunurken, kendi kurmadığımız bir dili kullanmak zorunda kalıyoruz, ancak aynı zamanda bu dili farklı bir şekilde kullanıyoruz. Bu anlamda, tamamen kendimizin oluşturmadığı ancak geleceğini kendimizin oluşturmaya talip olduğumuz bir durum içerisindeyiz. Özgürüz, ancak yalnızca, kendi ellerimizle kurmadığımız tarihsel bir durum içerisinde olabilecek kadar. Ve bu tarih bizden önce geliyor, ancak aynı zamanda da yeniden kurulmakta. Şu anda, toplumsal cinsiyet, şiddet karşıtlığı ve ayrımcılığa uğrayan azınlıkların haklarının korunması için mücadele eden politik alanda yer alarak tarihi aktif olarak bizler yazıyoruz.

Politikadan bahsediyorum, ancak belki de eşit muamele, şiddete karşı korunma ve herhangi bir devletin sınırları içerisindeki hakları korunan azınlıklardan olabilme taleplerimizi dillendirdiğimiz politik süreçleri "performatif" olarak adlandırabiliriz. Ancak bu performatiflik⁴ (gösterisellik), her birimizin dünyada tanınabilir varlıklar olarak ortaya çıktığı durumlar için daha geçerlidir. Toplumsal cinsiyetin performatif olması, özgürlüğün deneyimlenmesi olarak da anlaşılabilir. Bu özgürlüğü talep ediyoruz ve talebi birlikte dillendirirken, özgürlüğe yer açıyoruz - bu olanağı kuruyoruz ve bu olanağı dünyaya tanıtıyoruz ve yeniden tanıtıyoruz. Özgürlüğün ne olduğunu zaten biliyor olduğumuzu düşünüyor olabiliriz, ancak transseksüel bireyler için şiddet tehdidi olmadan yaşamının ne anlama geldiğini gerçekten hiç düşündük mü? Özgürlüğü hiç bu şekilde tahayyül ettik mi? Ve dini azınlıklar, kadınlar ve cinsel azınlıklar için de geçerli olan bir özgürlük talebinin ne anlama geldiğini gerçekten anlıyor muyuz? Bunları birlikte düşünmeyi öğrenmediğimiz sürece, bu tür bir özgürlüğü hiçbir suretle düşünemeyiz. Bu baskılar arasındaki farklılıkları kabul etmeye başlamadan ve haklarından mahrum edilen veya hayatları farklı şekillerde tehlikeli koşullara terk edilmiş insanlar arasında birliktelik, güç birliği ve yeni eşitlik anlayışlarına olanak sağlayacak bir açık-uçlu aktarım pratiği sağlamadan bunları bir arada düşünemeyiz.

Bazı durumlarda cinsel azınlıkların hayatlarına yönelik tehditler çok kendine özgüdür. Tek nefret türü homofobi değildir, homofobi nefretin bir türüdür. Şiddet yalnızca transseksüel bireyleri hedef almaz, şiddet yalnızca kadınları hedef almaz; ancak tam olarak bunu yapan belli bazı transfobi ve mizojini (kadın düşmanlığı) türleri vardır. Homofobi, transfobi ve mizojini her ne kadar kendine özgü farklılıklara sahip olsalar ve bu farklılıkların anlaşılması gerekse de bunlardan hiçbiri birbiriyle ilişkilendirilmeden tam olarak anlaşılabilir. Bunlar aynı şeylerdir ve aralarında tam bir benzerlik kurulamaz, ancak bedenlerin dünyada nasıl hareket edebileceklerini ve edemeyeceklerini, bedenlerin nasıl görünmeleri gerektiğini veya nasıl görünmemeleri gerektiğini, bedenlerin ve arzuların algılanışına göre ayrımcılık ve şiddetin nasıl şekillendiğini belirleyen belli normların hüküm sürdüğü bir dünyada birbiriyle derinden bağlantılıdır. İşte

bu yüzden, transseksüel bir kadının yolda başına gelen şeyin diğer azınlıkların karşı karşıya olduğu tehditle nasıl bağlantılı olduğunu göz önünde bulundurmazsak yanılırız. Her birinin ortak olarak yaşadığı şey ayrımcı şiddete maruz kalmak, polis korumasından yoksun olmak, polisten ve politik iktidarı sapkınlaştıran ordudan korkmak ve gerçek bir korunma sağlanmayan tehlikeli bir duruma terk edilmektir.

Tam da özgür olmadığımız bir koşuldayken, özgürlük deneyimiyle ilgili konuşmak için önerdiğimiz ilk terim performativiteyse; kırılganlık da yalnızca hedef alınan toplulukların kendine özgü yaralanabilirliğini anlamak için değil, aynı zamanda bu toplulukların paylaştıkları ortak özellikleri bulmak ve aralarında ne tür güç birlikleri kurulabileceğini anlamak için de göz önünde bulundurmamız gereken diğer bir terimdir. "Kırılganlık", sosyal ve ekonomik destek ağlarından diğerlerinden daha az yararlanabilen ve birçok farklı şekilde yaralanmaya, şiddete ve cinayete maruz bırakılan belli toplulukların içinde bulunduğu politik olarak uyarılmış olma durumuna işaret eder; o halde kırılganlık risk altında olmanın farklı açılardan dağılımıdır. Farklı yollarla maruz bırakılan topluluklar, yeterli korunma veya tazmin olmaksızın hastalık, yoksulluk, açlık, yer değiştirme ve şiddet karşısında yaralanabilirlik gibi yüksek riskler altındadırlar ve onlara hiçbir koruma veya tazmin sağlanmaz. Bununla birlikte kırılganlık, nedensiz devlet şiddeti ve bizatihi devletin kendisi tarafından uygulanmayan ama devletin yeterli koruma sağlamadığı şiddete maruz kalan toplulukların had safhaya ulaşmış yaralanabilirlik ve maruziyetinin, politik olarak uyarılmış durumunu karakterize eder. O halde, kırılganlık derken kastettiğimiz açlık çeken veya açlık sınırında yaşayan topluluklar da olabilir, ancak aynı zamanda sokaktaki şiddet ve polis tacizinden kendilerini korumak zorunda olan transseksüel seks işçilerini de kastediyor olabiliriz.

Kırılganlık, belki çok açıkça, toplumsal cinsiyet normlarıyla doğrudan bağlantılıdır, çünkü biliyoruz ki toplumsal cinsiyetlerini öngörüldüğü şekilde yaşamayanlar taciz ve şiddete maruz kalma açısından yüksek risk altındadırlar. Toplumsal cinsiyet normları kamusal alanda olması beklenenden farklı olarak görünür olduğunda, nasıl bir risk olarak al-

gıldığını ve belli toplulukları farklı açılardan nasıl kırılganlığa maruz bıraktığını görebiliriz. Kamusal alandaki görünümü nedeniyle kimin suçlu ilan edileceği (Kabahatler Kanunu'nun yardımıyla polis tarafından yapılmaya devam eden), sokakta, işte veya evde kimin yasa veya daha açıkça söylemek gerekirse polis tarafından korunacağı sorularını sorduğumuzda bu bağlantıyı görebiliriz. Azınlıklara işkence eden bir yasa suç teşkil eder ve bu tür bir yasayı savunan veya uygulayanlar insan haklarına karşı suç işlemektedir. İşte bu yüzden bizim sormamız gereken toplumsal cinsiyetin ve cinselliğin nasıl şekillendiği değil, nasıl yeniden üretildiği ve normların toplumsal cinsiyeti nasıl etkilediği ve cinselliğin yalnızca davranışlarla değil, Türkiye ve diğer birçok ülkedeki gibi çok sayıdaki transseksüel cinayetlerinden (nefret cinayetleri) de bildiğimiz gibi, polisin militer gücü veya polisin suçlu olarak görmediği bu tür şiddeti uygulayanlarla nasıl zorla empoze edildiğidir.

Aynı zamanda kimin hem damgalanacağı ve haklarından mahrum edileceğini hem de bir cazibe nesnesi ve müşteri memnuniyeti için bir araç muamelesi göreceğini sorduğumuzda, toplumsal cinsiyet normları yine sahnededir. Yasal hak olarak sağlık yardımlarından kim yararlanacak? Kimin yakın ve akrabalık ilişkileri, gerçekten yasa ile tanınacak veya yasa tarafından suç olarak görülecek? Fransız hükümeti kamusal alanda başörtüsünü yasakladığında, kamusal yaşamın bir parçası olmak için başörtüsü takan kadınların özgürlüğünü kısıtlıyor. Ve başörtüsü takan kızlar okuldan yüz çevirdiklerinde, hükümet Müslüman kızların almaları gereken eğitimi baltalamış oluyor. Bana göre, kadınların kamusal alandan veya eğitimden mahrum bırakılması feminist bir edim değildir. Ancak, kamusal alanda dini tabiiyetini ifade edecek şekilde görünme hakkı kamusal alandaki görünümle ilgili diğer haklarla alakalıdır. Bedenin sahip olabileceği tek bir görüntü yoktur ve bedenin aksettirmesi gereken, ülkeye ait tek bir düşünce yoktur. Kamusal alanda görünür olma hakkı tüm demokratik politikaların temelinde vardır.

O halde normlar ve bu normların kimin anlaşılabilir veya kamusal alanda kabul edilebilir olduğunu nasıl belirlediği sorusuna geri dönelim. Bu soruları transseksüel aktivizminden, feminizmden, queer

aile politikalarından, eşcinsel evlilik hareketinden ve seks işçileri tarafından kamu güvenliği, sağlık sigortası ve ekonomik vatandaşlık haklarının tanınması için başlatılan tartışmalardan kısmen biliyoruz. O halde bu normlar yalnızca iktidarın örnekleri değil; ve yalnızca daha kapsamlı iktidar ilişkilerini yansıtmaz; iktidarın işlediği bir yoldur ve bu tür normların nasıl çalıştığını hesaba katmadan iktidarın işleyişini anlatmak mümkün değildir. Bununla birlikte, iktidar kendini bir şekilde yeniden üretmeden iktidarda kalamaz. Ve her yeniden üretim edimi çarpıklaşma, sürüklenme veya öngörülemeyen sonuçlar üretme riskini beraberinde getirir.⁵ İktidar yalnız belli bir türde öznelere yaratarak değil aynı zamanda onların yeniden üretilebilirliğinin koşullarını düzenleyerek işler. Bu da kuşkusuz Marx'ın Alman İdeolojisi'nde materyalizmin bir özelliğine vurgu yaptığı noktadır: bireylerin yeniden üretimi.

Görünen o ki, sözgelimi yalnızca bedenleri veya kimlikleriyle kurulu normların sınırlarında yaşadıkları için tanınmayan veya tanınmaz olmayı sürdüren toplumsal cinsiyet formlarını anlayabilmek için yapmamız gereken budur. Arzu, yönelim, cinsel edimler ve hazlarla ilgili ne düşündüğümüzü belirleyen güçlü mantık bazı cinsel pratikleri onayladığı için yalnızca kötü sözcüklerle anılan cinsellik formları var mıdır?

Öyleyse toplumsal cinsiyetin performativitesi, öznelere tanınmaya hak kazanmaları ile birçok farklı açıdan bağlantılıdır. Elbette ki tam bir tanınmanın mümkün olmadığını kabul etmekle birlikte, tanınırlık sağlamanın birçok farklı yolu olduğunu düşünüyorum. Tanınma arzusu hiçbir zaman tam anlamıyla tatmin edilemez - evet, bu doğru. Ancak özne olmak her şeyden önce tanınma için gerekli olan bir insanı tanınabilir yapan - bir takım normlara uymayı gerektirir. Ve bu durumda, bu normlarla uyumsuzluk bir kimsenin yaşayabilme gücünün ve hayatının devam edebilmesi için gerekli ontolojik koşulların sorgulanmasına yol açar. Öznelere yalnızca yasalar önünde veya politik olarak tanınmak isteyen varlıklar olduğunu düşünüyoruz; ancak belki de bundan daha önemlisi tanınma koşullarının -elbette burada bir takım toplumsal cinsiyet ve cinsel normları da dahil edebiliriz- kimin özne olarak görüleceğini ve kimin görülmeyeceğini peşinen belirlemesidir.

O halde kimin özne olarak kabul edileceği ve kimin edilmeyeceği sorusunu temel aldığımızda, performativitenin kırılganlıkla ilgili bağlantılı hale geldiğini savunuyorum. Toplumsal cinsiyet performativitesi kimin hayatının yaşanmaya değer bir hayat olarak görüleceği, kimin yaşayan bir varlık olarak anlaşılabileceği ve kimin kurulu kabul edilebilirlik sınırlarının uzak kıyılarında yaşadığıyla veya yaşamaya çalıştığıyla çok yakından ilgilidir.

Amerikan vatandaşı olduğumun ve burada tarihinizle, hareketlerinizle ve mevcut durumunuzla ilgili sınırlı bilgiyle bulunduğumun farkındayım. Ama yine de bana makaleler gönderen kişilere ve Türkiye'deki feminist ve queer akademisyenler tarafından üretilen olağanüstü çalışmalar için teşekkür ederim. Bazı Avrupa ülkelerindeyken burada karşılaştığımdan daha farklı bir sekülerizm ve din anlayışıyla karşılaştım. Ve öyle bir bağlam içinde, dini ve cinsel azınlıklar için en önemli şeyin bir-biriyle dayanışma içinde hareket etme yolları bulmak olduğunu savunmaya çalıştım. Burada laikliğin devlet erkinin belirli formlarıyla, milliyetçilikle ve orduyla özdeş hale geldiğinin ve Müslüman toplumun politik duruşları ve ittifaklarındaki çeşitlilikle kendi içinde karmaşık bir yapıya sahip olduğunun farkındayım. Hollanda'da birisine eşcinsel ve transseksüel bireylerin, muhtemelen Müslümanlar kastedilerek, dini azınlıklar tarafından tehdit edildiği söylenmiş. Ancak bu anlayış özgürlükçü eşcinsellerin Hollanda'daki milliyetçi hareketlere dahil olmaları ve etnik olarak temizlenmiş ve Türkiye gibi ülkeleri dışarıda bırakacak bir Avrupa mefhumu anlamına geliyor. Bu nedenle, dünyanın geri kalanının bu meselelere burada farklı yaklaşıldığını, farklı bir laiklik tarihiniz olduğunu ve sekülerizm ve din arasındaki Avroatlantik ayrımlar sonucunda bölgesel farklılıklar olduğunu görmeleleri önemlidir. Çok sayıda feministin sekülerizmin tarafsız bir duruş olduğuna ve ancak bu yolla feminist hedeflerde ilerlenebileceğine inandığını gördüğümüzde daha da önemli hale geliyor. Belli ki, sekülerizmle militarizm arasındaki bağlantıyı henüz yeterince kavramamışlar. Her queer veya feminist hareket, insan hakları için mücadele eden her güçlü hareket, insanlık suçlarına karşı çıkan her güçlü hareket, toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına karşı olan her hareket militarizme ve -1915'te öldürülen Ermeniler

veya Ankara sokaklarında öldürülen transseksüeller gibi- cinayetlerin üstünü örten tüm devlet erki formlarına karşı olmak zorundadır. Bu militarizme karşı çıkan her kimse güçlü ve radikal bir hareketin içindedir.

Söylenildiği gibi, her zaman bir arada çalışmanın çok kolay olmadığını kabul ediyorum. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Aliye Kavaf'ın eşcinselliğin tedavi edilmesi gereken bir hastalık olduğuyla ilgili açıklamalarını okumam konusunda uyarıldım. Cinselliğin esaslı koruma gerektiren bir özgürlük alanı olduğunu anlamadan bu açıklamaları yaparken, kendi ifade özgürlüğünü mü kullanıyordu yoksa vatandaşlarını hasta ilan eden devletin dilini mi konuşuyordu? Yoksa tamamen kişisel ve ahlaki değerleri üzerinden mi konuşuyordu? Transseksüel bireylerin sokakta saldırıya uğraması ve tutuklanması ile KAOS GL ve Pembe Hayat gibi çeşitli organizasyonların kapatılmaya veya faaliyetlerinin kısıtlanmaya çalışılması arasında ne tür bir ilişki olduğunu sorgulamamız gerekir. Aile Bakanı makamından ve bulunduğu konum adına konuştuğunda, hükümet aksini söylemedikçe onun kullandığı dil devletin beyanı halini alır. Devlet eşcinsellerin hasta olduğunu beyan eder ve polis de cinsel azınlıklara saldırırsa ya da bu tür azınlıklara karşı işlenen suçlara karşı bariz bir biçimde sessiz kalıyorsa, söz konusu olan politik açıdan tanınması ve haklarının verilmesi gereken topluluklara yönelik sistematik bir saldırdır.

O halde elbette lezbiyen ve geylerin hasta olduğu ve tedavi edilmeleri gerektiğini söylemek mümkündür, ancak şu soruyu sormamız gerekir: bu tür bir konuşma cinsel azınlıklara yönelik suç teşkil eden eylemleri görmezden gelmeye ve reddetmeye çalışan ayrımcılık türünün bir parçası mıdır? Unutmayalım ki vatandaşlık yalnızca yasayla korunmayı değil aynı zamanda, korkusuzca sokakta yürümek ve hiçbir müdahaleye maruz kalmadan örgütlenmek ve kendi seçtiği kişilerle bir araya gelme hakkı anlamına gelen, açık demokrasi içinde yer alma hakkını da içerir. Cinsel azınlıkları psikiyatrik olarak hasta ilan etmenin politik olarak vatandaşlık haklarından yararlanamamalarıyla yakından alakalı olduğunu anlamazsak hataya düşmüş oluruz. Ve özellikle ulus-devletlerin maskülen gücü ortaya koymaya, askeri gücünü sergilemeye ve ulus fikrini

maskülen bir kale gibi kurmaya yatırım yaptığı yerlerde, yerleşik toplumsal cinsiyet normlarıyla mücadele eden cinsel azınlıklar kaçınılmaz olarak saldırıya uğrayacaklardır.

Ancak, bir kişi eşcinselliği veya transseksüelliği onaylamasa ve hatta bu tür kişilere veya pratiklere karşı güçlü bir tikslenme duygusu hissetse bile, yine de ne tür bir dünyada yaşamak istediği ve yasalar önünde eşit muamele görmeyen ne anlama geldiği sorularını kendisine sormak zorundadır. Hatta daha da ileri giderek, ne tür endişe ve korkuların bu düşünceleri canlandırdığını ve bu korkular devlet politikasına dönüştüğünde ne tür bir adaletsizlik yapıldığını sorgulaması gereklidir. Toplumsal cinsiyet, etnisite, din, cinsiyet ve ırksal farklılıklarımızı kabul eden bir demokraside yaşamak ne demektir? Demokratik bir ülkede yaşamak istemek, ben ve sen birlikte yaşamayı seçmediğimiz kişilerle beraber yaşamayı ve bizim için tamamıyla tanınamadığımız insanlara karşı yükümlülüklerle sahip olmayı, beden ve toplumsal cinsiyetle ilgili ön kabullerimizi sarsan kişilerin haklarına saygı duymayı kabul etmek demektir. Kişisel kavgalarımız veya hoşnutsuzluklarımız ne olursa olsun politik bir duruşa meşru bir zemin oluşturamaz. Demokrasiye uygun tek pozisyon bana tamamıyla yabancı olan, tamamıyla tanımadığım ya da anlamadığım bir yabancıya karşı sorumlu olduğum durumdur. Cinsel azınlıkları da kapsayan radikal demokrasinin ne anlama geldiğini düşünerek; bizim düşünce tarzımızı değiştirmek için mücadele eden, insan hayatı, insan cinselliği, arzu ve aşk alanını anlamamızı isteyenlere karşı sorumluluklarımızı kabul etmemiz gerekir. Aslında yaptığımız, rahatsızlığımız ve huzursuzluğumuzla yaşamayı kabul etmektir, çünkü bu doğrudan kendisi gibi olmayıp, kendi olmadığı bir insan olma olasılıklarıyla ilgili düşüncelerimizi değiştirmek için mücadele eden insanlarla birlikte yaşamak anlamına gelir. Bize ait olmayan dini gelenekleri, bizimki yanında görünmez olan sosyal tarihleri, her zaman bilmediğimiz cinsel pratikleri ve kimlikleri anlamaya çalıştığımızda çaba harcamış oluruz. Radikal demokrasiyi olumlamak öteki hakkında henüz tamamıyla bilinmeyen belki hiçbir zaman da bilinmeyecek bir geleceğe açık olmaktadır. Eğer demokrasinin bir etiği varsa, bu kapsamda benim gibi olmayı hiçbir zaman anlamasam ya da bilmesem de, kendimi onun hayatına

saygı göstermeye ve o hayatın -ki bu özgürlüğün vücuda gelmiş halinin hayatı ve eşitlik ve adalet için daimi talebidir- değerli olduğu konusunda ısrar etmeye adayacağımıdır.

Avrupa'nın bazı bölgelerinde ve hatta İsrail'de eşcinsellerin haklarının milliyetçilik adına nasıl savunulduğunu görüyorum, ancak bu tür bir bağlantıdan kuşku duymak için bir sürü neden var. Milliyetçi ve xenofobik kültürler inşa etmek için eşcinselleri kazanma çabaları, eşcinsel topluluklarını daima mülk sahibi, erkek ve ulusal bağlarla bağlanmış bireylere dönüştürüyor. Bu çağrı, eşcinsel bireylerin diğer azınlıklarla bağlantılarını kesmesi ve feminist müttetiklerle beraber ırkçılık ve militarizme karşı mücadele eden queer politikasının ilkelerini reddetmelerini sağlamanın bir yoludur. Kuzey Avrupa'daki tartışmaların birçoğunda ifade özgürlüğü ve sansür konusu olsa da, ifade özgürlüğünün hareketin başlangıcından beri bir queer değeri olduğunu hatırlamakta yarar var. İfade özgürlüğü cinsel özgürlük hareketinin gerekliliklerindendir ve ifade özgürlüğü yalnızca zarar görmeden konuşabilme özgürlüğü değildir. Aynı zamanda özgürce hareket etme özgürlüğü anlamına gelir ve hareket özgürlüğümüzle ifade özgürlüğümüz birbiriyle bağlantılıdır. Örgütlenme, seçtiğimiz kişilerle bir araya gelme ve diğer herhangi bir insanın sahip olduğu kadar kamusal alanda bulunma haklarımız da ifade özgürlüğüne dahildir. Lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, interseksüel ve queer bireylerin yayın yapma, örgütlenme, kendi tarihlerini belgeleme ve yayınlama, arzularını belirleme ve ifade etme çabalarını baltalayan sansüre karşı mücadele etmeye devam etmeliyiz.

İşte tüm bu nedenlerden ötürü özgürlük derken neyi kastettiğimiz konusunda açık olmalıyız. Çünkü başından beri özgürlük (freedom) hürriyet (liberty) ile aynı şey değildir. Hürriyet bireye ait bir şeyken özgürlük toplumsal olarak şekillenen ve toplumsal olarak paylaşılan bir şeydir. Diğer insanlar özgür değilken hiçbir insan özgür olamaz, çünkü özgürlük yaşamın sosyal ve politik olarak belirli bir şekilde organize edilmesinin sonucunda deneyimlenebilecek bir şeydir. Ancak diğerleriyle bağlı olduğumuz süreçte özgürlüğü deneyimleme şansına sahip olabiliriz. Bu da queer'in bir kimlik olduğu fikrinin ötesine geçmek anlamına geliyor. Queer hareketi,

belli politik amaçlar güden dinamik ve farklılaşmış bir harekettir. Uluslar ötesi olarak düşündüğümüzde queer hareketi aynı zamanda homofobi, mizojini ve ırkçılıkla mücadele etmeyi de amaçlar ve her türlü ayrımcılık ve nefretle mücadele eden hareketin bir parçasıdır. Queer politikasının ortaya çıkışı, hangi kimliğe sahip olursan ol, homofobiyle savaşmanın öneminin kabul edildiği anlamı taşır. Anladığım kadarıyla, Türkiye'deki bazı feminist örgütler 1990'lardan beri transseksüel hareketin yanında yer alarak polis şiddeti ve ordu milliyetçiliğinin yeni formlarına karşı mücadele ediyorlar. Pembe Hayat transseksüel ve travestilere yönelik polis şiddetinin önlenmesi için imza kampanyası düzenleyip Başbakanlık İnsan Hakları Komisyonu'na başvurduğunda onlara kim destek oldu? Lambda İstanbul, Feminist Kadın Çevresi, Sosyalist Feminist Kolektif ve Amargi. İşte bunlar, farklılıkları aşan ve polis ve ordu şiddetine karşı radikal demokrasiyi destekleyen canlı bir ittifaktır.

Solda güçlü bir birlikteliğin oluşması için hem ırkçılık ve homofobi hem de milliyetçi politikalar ve mizojininin çeşitli türleriyle savaşmayı amaç edinmek gereklidir. Ben tüm bu ayrımcılık türlerinin hepsiyle mücadele etmeyen ve cinsel azınlıkların, kadınların ve etnik ve dinsel azınlıkların karşı karşıya olduğu ekonomik adaletsizlik konularına da kafa yormayan bir ortaklık içinde yer almak istemem. Buna ek olarak, güçlü bir sol hareket için devlet baskısı ve devlet şiddetinin eleştirilmesinin ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmek istiyorum. Bu da, daha genel olarak tartışmaların şekillenme biçiminin devlet baskısı ve devlet şiddetini önlemeye zaman zaman nasıl hizmet ettiğini sorgulamak anlamına geliyor.

Devlet baskısı elbette bu baskıyı eleştirmekte yetersiz kalan organizasyonlar tarafından desteklenmiş oluyor. Organizasyonların ne kadarı, kendilerini devletin bir parçası olarak gördüğü için veya devlet aygıtı içinde statü kazanmak uğruna kendilerine sansür uyguluyorlar veya konuşmaktan kaçınıyorlar? Devlete tabi olmak devletin söylediğinin aynısını söylemek, yani devlet konuşmamızı istemediğinde konuşmamayı mı gerektirir? Bir organizasyon hangi noktada demokrasi, özgürlük ve eşitliğe olan ilkel bağlılığını feda eder, bir azınlığı keyfi devlet şiddetine karşı ne zaman savunmaz? Sanırım en

çok korkmamız gereken sansür bizim kendi ses-sizliğimizden ortaya çıkandır. Bu Türkiye’de de Honduras’ta da ve Amerika’nın birçok bölgesinde de aynı derecede geçerlidir.

Toplum içinde yüksek sesle söylemek, görünür ol-mak, açılmak, ortaya çıkmak; yani kamusal alanı dönüştürmenin kendisi, radikal demokratik politi-kanın önemli bir parçasıdır. Ve bu aynı zaman-da özel olanla kamusal olan arasındaki ayrımı da dönüştürmektir. Özel alanda istediğimiz gibi ya-şayabilmek önemlidir, ancak bu yeterli değildir. Toplumsal normlarda radikal bir dönüşüm olmadan özel alanda da bir korunmadan söz edemeyiz. Ve bu normlar bedenın zaman ve mekandaki kabul edilebilirliğini belirleyen normlarla istisnasız olarak bağlantılıdır. “Kabul edilebilirlik” derken “sosyal zaman ve mekan içinde anlaşılmaya değer olma”yı ve dolayısıyla sosyal normlarla belirlenmiş ve do-layımlanmış olan ötekiler (ve onların marjinalleştirilme, aşağılanma ve dışlanma ihtimalleri) ile açık bir ilişkiyi de kastediyorum. Bu normlar üretilir ve yeniden üretilir, yeniden üretim sürecinde ba-zen krize girer; iktidar ve tarihin vektörleridirler. “Kabul edilebilirliği” erişimi sınırlı olanlar ve onun sembolik ikonografisinin somut örneği olanlar vardır. Bu yüzden, toplumsal cinsiyet normlarının günlük hayattaki yeniden üretimi her zaman, kimin hayatlarının daha yaşanılır, kimin hayatlarının -ta-mamıyla yaşanılmaz olmasa da- daha az yaşanılır olduğunu belirleyen iktidarın çeşitli formlarıyla bir pazarlıktır. Bu normlar kimin hayatının yasının tutulabilir olduğunu ve kimin hayatının yasının tutu-lamayacağını belirleyen normlardır. Ancak unutmaya-lım ki, bir yaşam yitirildiğinde korkunç bir şey yaşamamış gibi davrandığımızda aslında bu kaybı mevcut “yaşam” kavramına içkin hale getirmiş olu-yoruz. İşte bu yüzden, bir hayatın hayat olarak kabul görmesi için her şeyden önce yası tutulabilir bir hayat olarak kabul edilmesi gerekir. Transsek-süel insanların ölümünü, kadınlara yönelik ayrımcı şiddeti, homofobik saldırıları değerlendirdiğimizde gördüğümüz, hayatlara farklı değerler atfedildiği ve bazı hayatların diğerlerinden daha fazla yası tutulabilir olarak değerlendirildiğidir. Azınlıklara yönelik sistematik saldırılar yası tutulamaz toplu-luklar yaratır. Ve bu yüzden de, öldürüldüklerinde ortada herhangi bir suç ya da kayıp yoktur. Bu duruma mücadele etmek için öfkemizi ve aklı-

mızı kullanarak sosyal adalet talep eden yeni bir hareket oluşturmali ve sürdürmeliyiz. Ancak bunu yalnızca kamusal alana girerek ve kimin kabul edi-lebilir olup kimin olmadığını belirleyen normları dönüştürerek yapabiliriz.

Peki ama sosyal ilişkiler alanı bu kadar tehlikey-le doluyken herhangi birimiz diğerleriyle nasıl bir araya geleceğiz? Güven, destek ve bağlılığı nerede bulacağız? Refah içinde yaşamının herkes için bir hak olduğu ve hayatların yaşanabilirliği ve yasının tutulabilir oluşunun artık farklı olmadığı bir dün-ya için mücadele veriyor olmasaydık canımız bu kadar sıkılmazdı. Bu, eşitliğe kendimizi ne kadar adadığımızla ilgili bir şeydir ve özne oluşumuzu böyle deneyimleriz. Elbette hepimizin aynı dere-cede tehlikeye atılmasını önermiyorum. Önerdiğim şey, kırılmalı durumunu tanımadıklarımız ve ol-mayı seçmediklerimizle bizi birbirimize bağlayan bir şey olarak görmektir. Diğer bir deyişle, yal-nızca bir figür olarak bir yabancıya bağlı değiliz, aynı zamanda içinde belli toplulukların yaşanabilir hayatlar diğerlerinin ise yaşanamaz ve dolayısıyla yası tutulamaz olarak görüldüğü bütün hayali de-mografileri anlamak ve parçalarına ayırmaya da zorunluyuz.

Öyleyse bütün bu terimler; özgürlük, hayatta kalma ve refah içinde yaşama; bedenın kendine tamamen ait olmadığı durumlara bağlıdır. Beden bireyin kendisine aittir ve bireyin birey olarak korunma hakkı vardır. Ancak bu hakları talep et-tiğimizde, daha geniş bir topluluğa hitap ediyoruz ve bedenimiz de bu topluluğun içinde yer alıyor. Yaşamak için burada olduğumu ve eşit muame-le görmek istediğimi söylediğimde, bunu birisine ya da ötekilerin dünyasına, bir “sen”e söylerim ve bu hitabımla kendimi sosyal bir varlık olarak göstermiş olurum. Hiçbirimiz toplum içinde mutlu bir varoluşa sahip olmadan hayatta kalma şansına sahip değiliz. Otonomi ve sorumluluk, bedenın sos-yal olarak mutlu olan yapısı temel alınarak nasıl yeniden düşünülebilir? Beden istisnasız ve mecbu-ren bir dış dünyayla karşı karşıya kalıyor ve bu da diğerleriyle istenmeyen bir yakınlıktan (birbiriyle yakın yaşama anlamında) doğan ve kişinin kont-rolü dışında olan zor durumlara neden oluyor. Bu “karşı karşıya kalma” -ve diğerlerinin karşı kaşıya kaldığı şey olma- bedeni tanımlayan bir yöntem-

dir. Hal böyleyken, bedenın karşılaştığı bu sıkıntı veren başkalık, genellikle bu dünyaya tepkisellik (responsiveness) harekete geçirir. Bu yanıt verme yeteneği birçok duyguyu kapsar: haz, öfke, acı, arzu - ki bu duyguların hepsi de cinsel politika alanının konusudur.

Genellenmiş bir durum olarak kırılganlık, bedenın temelde sürdürülen ve sürdürülebilir bir dünyaya tabi olduğu ve koşullandığı şeklinde kavramsal-laştırılmasına dayanır; tepkisellik - ve en niha-yetinde sorumluluk- devam eden ve etkileyen bir dünyaya karşı verilen duygusal tepkilerdedir. Diğer bir deyişle, benim sürdürülebilir olma yetim daha kapsamlı olarak sürdürülebilir yaşama formlarına bağlıdır. Devletin askerleriyle birlikte savaşa girdiği durumlarda, sorumluluk duygusunun yalnızca şu ya da bu hayata değil veya soyut bir hayatta kalabilirlilik sorusu üzerine odaklanmak yerine hayatın devam eden sosyal koşullarına -özellikle de başarısız olduklarında- odaklanması gerektiğini göz önünde bulundurmalyız. Çünkü bu, neden Gazze'de queer aktivizminin gerekli olduğunu, Afganistan'daki savaşın artmasına karşı olmak gerektiğini, Almanya ve Türkiye'de queer anti-militarizmi olduğunu, İngiltere ve İspanya'da ırk lık karşıtı queer hareketinin olduğunu ve neden queerlerin ulus-devlet, sek rteryen devlet kurma görevine dahil edilme çabalarına ve güncel politik yaşamdaki bütün militarizm türlerine karşı çıkma sorumluluğu olduğunu a klar.

Queer hareketlerinin sormaya devam etmesi gereken sorulardan bazıları şunlardır: Kendini ifade edemeyen topluluklar nasıl ses çıkaracaklar ve taleplerini nasıl bildirecekler? Bu iktidar alanında nasıl bir sarsılmaya yol açar? Ve bu topluluklar hayatlarını devam ettirebilmek için ihtiyaçları olan şeyleri nasıl talep edebilirler? Mesele, kırılganlığı iyileştiren tanınma biçimleri için mücadele etmek ve hiçbir politik temsil veya koruma olmaksızın bizi kırılganlığı maruz bırakan baskın normlara karşı savaşmaktır. Mesele yalnızca edimsel olmak için yaşamak gerektiği değil, var olma koşullarını güvenceye almak için edimsel olmamız gerektiği ve hatta politik olarak edimsel olmamız gerektiğidir. Tanınma normları bazen bizim yaşama kapasitemizi tehlikeye atacak kadar bağlar: tanınabilmemizi sağlamak için normlar belirleyen toplumsal cinsiyet

bize şiddet uygularsa, bizim varoluşumuzu tehlikeye atarsa ne olur? Bu durumda hayatı mümkün kılmak için ortaya atıldığı düşünülen kategoriler hayatlarımızı bizden  alar. Mesele bu türden bir  ifte bağlanmayı kabul etmek değil, kırılganlığı karşı mücadele eden performatif edimlerin olduğu yaşam tarzları için mücadele etmektir. Bu şekilde, yeni varoluş tarzları içinde, tanınabilir olanın kritik sınırında yaşayabiliriz.

Hayatta kalmak bölgesel sınırların denetlenmesinden -bir egemen gücün kendi bölgesiyle alakalı stratejisi- ziyade birbirimizle ne kadar bağlı olduğumuzu kabul etmeye bağlıdır. İşte bu yüzden, bedenın politik bir mevzu olarak kavramsallaştırılması gereklidir. Bedenın bağımlı türden bir varlık olarak doğrulukla tanımlanıp tanımlanmadığını düşünmeliyiz. Bir bedeni özel kılan, sanki örnek insan bedeni olarak belirleyebileceğimiz belli bedensel şekiller veya formlar varmiş gibi, kurulu veya bilindik bir morfoloji değildir.  rnek bir insan görünümü tanımlayamayacağımız ve tanımlamamamız gerektiği konusunda eminim. Bu bakış açısı, bedensel normların zorunlu yeniden üretimine bağlı bir takım sosyal süreçleri adlandırmak için -transseksüel, engelli ve ırk ayrımcılığı- toplumsal cinsiyeti yeniden düşünmek anlamına da gelir. Toplumsal cinsiyet normatifiği, engelsiz-cilik (ableism) ve ırkçı algı eleştirisinin açıklığı kavuşturduğu gibi, tek bir insan formu ve insan formları için kamusal alanda görünmenin tek bir yolu yoktur. Sınırlarını tanımlayarak veya hangi formda olmak zorunda olduğunu söyleyerek insan bedeninin sınırlarını çizmeyi düşünebiliriz. Ancak bunu yapmak, bedenın çeşitli yönlerden ve kaçınılmaz olarak bağımsız -edimselliğinde, kavrayışında, konuşmasında, arzusunda ve hareketliliğinde- olduğu gerçeğini gözden kaçırmak demektir. Kendisi dışında, ötekiler dünyasında, kendisinin kontrolünde olmayan bir me  n ve zamandadır ve yalnızca bu ilişkilerin vektörü içinde var olmaz aynı zamanda kendisi de bir vektördür. Bu anlamda, beden kendisine ait değildir ve asla olamaz. Gerçekte ve kendi otonomisini deneyimlediğinde bunu tam da bu mutlu ve zorunlu bir ilişkiselliğin sonucu olarak yapar.

Bana göre beden, bizim kendimizin olan veya olmayan bir dizi perspektifle karşılaştığımız yerdir. O halde, kim olduğumu ve yaşayıp yaşayamayacağı-

mı anlamamı sağlayan toplumsal cinsiyet normları yalnızca benim tarafından yapılmıyor. Kim olduğumun değerlendirmesini yapmaya çalışırken zaten çoktan ötekinin ellerindeyim. Kendi özne oluşumu deneyimlerken zaten çoktan, kendi seçmediğim bir dünya ile karşı karşıyayım. O halde sonuç olarak, hangi bedenlerin veya genel olarak hangi biçimlerin, hangi kıyafetlerin ve kimin korunmaya, barınmaya, yaşamaya ve yası tutulmaya layık hayatlar olduğuna bağlı olarak bazı bedenler diğerlerinden daha kırılgan olacaktır. Bu normatif çerçeveler ne tür bir hayatın yaşamaya değer olduğunu, hangi hayatın korunmaya değer olduğunu ve hangi hayatın yası tutulmaya değer olduğunu peşinen belirler. Hayatların bu şekilde değerlendirilmesi yaygınlaşarak mevcut savaşları kesin bir biçimde meşrulaştırır. Hayatlar, çeşitli devletleri temsil edenler ve devlet-merkezli liberal demokrasiyi tehdidi temsil edenler olarak ayrılır ki savaşlar bazı hayatlar adına meşru bir biçimde açılırken diğer hayatların yok edilmesi meşru biçimde savunulabilsin.

Benim yaşamını sürdürdüğüm yalıtılmış ve sınırlı bir varlık değildir, tersine sınırları beni istençli ve istençsiz (bazen ikisi bir arada ayırt edilemeyecek şekilde) bir şekilde diğerlerine maruz bırakan bir varlıktır, sosyalliğin ve benzer şekilde yaşamının koşulu olan bir karşı karşıya kalma durumudur. Kim olduğumun sınırı kişiseldir, ancak bedenimin sınırı hiçbir zaman tamamen bana ait değildir. Hayatta kalmak, kendine bir sınır belirlemekten çok bedeninin değişmez sosyalliğini aşmaya bağlıdır. Ancak beden, hem yüzeysel olarak hem de derinde sosyal olarak düşünüldüğünde, hayatta kalmanın koşulu olduğu kadar, bazı koşullarda hayatlarımızı ve hayatta kalabilmemizi tehlikeye atan bir şeydir. Elbette bedenın tamamen bireyin kendisine ait olmaması, sınırlı ve kendine işaret eden bir şey olması; tutkulu karşılaşmanın, arzusun, özlemin ve seslenme ve seslenilebilme şekillerinin koşuludur ve canlı olduğunu hissetmek - ve muhakkak ki haz; duygusallık, hassasiyet, aktiflik- de bunlara bağlıdır. Başkaları tarafından etkilenmekten kurtulamayız ve ancak başkaları tarafından etkilendiğimiz koşulda özgürlüğümüzü deneyimleme şansına sahip oluruz. Aslında, özgürlüğümüzü tutkulu varlıklar olarak deneyimleriz ve tutkulu oluşumuz yalnızca bizi şaşırtıcı şekillerde etkileyen bir dünyayla ilişki içinde olmamızla mümkündür. O halde kendimizi

mülkiyetin ve ülkenin sınırlı parçaları yapmadan şiddete nasıl karşı çıkacağız? Beklenmedik bir biçimde saldırıya uğradıktan sonra veya beklenmedik saldırının gündelik hayatın bir parçası haline geldiği bir dünyada dünyanın sürprizlerine açık kalabilir miyiz? Birbiriyle bağlı olma durumu özgürlüğün koşuludur ve sosyalliğin ortasındaki bu açık olma durumu veya kamulaştırma tam da baskı, kısıtlama, fiziksel yaralanma ve şiddet durumlarında sömürülen şeydir. İstem dışı ve beklenmedik temas - en az iki şekilde kesişir, dayanılmaz acı ve yaralanma yönünde; bir anda keşfetme, aşık olma, beklenmedik yalnızlık yönünde. Bunlar kendini sokakta, dünyada, tanımadığımız ve tam olarak kestiremeyeceğimiz diğerleri arasında kendimizi açıkça ortaya koymamın taşıdığı risklerdir. Eğer bu riski göze almazsak, özgürlüğümüzü hep beraber kaybederiz. Ve risk taşımayan hiçbir özgürlük deneyimi yoktur.

Son olarak, kırılganlık sorununa ve sosyal olarak yaşamak için taşıdığı anlamlara geri dönecek olursak, bir kimsenin hayatı bir anlamda daima diğerlerinin ellerindedir; kendi elimi uzattığımda dahi tutulmuş, desteklenmiş bir şey gibidir. Başlangıçtan beri hep birbirimizin üzerindemiz. Bu da tanıdıklarımızla beraber tanımadıklarımızın da etkisine açık olduğumuz anlamına gelir. Bunlar aşktan veya hatta ilgiden kaynaklanan zorunlu ilişkiler değildir, tam tersine birçoğunu tanımadığımız ve adlarını bile bilmediğimiz ve "biz"im kim olduğumuzla ilgili anlayışımızla benzerlik göstermeyen ötekilere karşı sorumluluklarımız olduğu anlamına gelir. Aslında bu, etik kavramının artık "biz"ın tam olarak kim olduğunu veya kime karşı sorumluluklarımız olduğunu bilmememizi gerektirdiği şey olabilir. "Biz"ın "ötekiler"e karşı sorumlulukları olduğunu söyleyebilir ve sanki "biz"ın "biz" derken kim olduğumuzu biliyormuşuz gibi davranabiliriz. Ancak, eğer tehlikeye olan başka bir sosyallik kavramı ve evrensel sorumluluklar için bir gelecek var ise, "biz" kendini tanımadığı, tanımadığı yerde kendi sınırlarına karşı çıkmalıdır. İşte o zaman, burada queer bir durum olur. Ya da ben böyle umuyorum.

Benim "queer"le kendi ilişkim farklılıklar arasında birtelitik politikasını onaylamak anlamına gelir. Daha net bir biçimde söylemek gerekirse, solda güçlü bir birliğin oluşması için en azından hem

ırkçılık ve homofobiyle hem de göç karşıtı politikalarla, her türlü mizojiniyle ve yoksullukla bir arada mücadele etmek gerekir. Herhangi birimiz neden bu ayrımcılık türlerinin hepsini birden aklında tutmayan ve cinsel azınlıkları, kadınları, etnik ve dini azınlıkları etkileyen ekonomik eşitlik konularıyla ilgilenmeyen bir mücadele içinde yer almak isteyelim ki? Çeşitli ve gittikçe artan yoksulluk düzeylerinden uluslar ötesi ekonominin -devlet kuruluşları dahil- sorumlu olduğunu kabul etsek dahi devlet baskısı ve devlet şiddetini eleştirmenin güçlü bir sol hareket için önemini unutmamak önemlidir.

Ne tür bir özgürlük için savaşıyor olursak olalım, bu eşitlik üzerine kurulu bir özgürlük olmalıdır. Aslında, biri olmadan diğeri için mücadele etmemiz mümkün değildir. Özgürlüğün gerçekleşmesi eşitliğe dayanan bir durumdur. Söz konusu olan yeni küresel koşullar altında yapılan azınlıklaştırma süreçlerini yeniden düşünmek ve bunlara karşı çıkmak, dini, etnik ve cinsel azınlıklar (bu "pozisyonlar" ötekiler ve yönlendirici idealler karşısında kimlik olmaktan çok yaşam tarzı olduğunda) arasında ne tür ittifaklar kurulabileceğini sormaktır. Belki işte o zaman ırkçılık, ayrımcılık, kırılganlık ve devlet militarizmi ve şiddetiyle mücadele etmenin politik hareketin açık hedefi olduğu takımyıldızları yaratabiliriz. Yani, savaşa ve yükselen militarizasyona karşı çıkmak, devletin şiddet aygıtını durdurarak eşitlikle birlikte özgürlüğü deneyimlemenin bir yoludur. Bu aynı zamanda bedenini sosyal hayatını -arzusunu, şeklini, gelecekle ve adaletle ilgili talebini- yeniden canlandıran ve destekleyen bir şeydir.

Çeviren: Elçin Yılmaz

Prof. Dr. Judith Butler, Berkeley Üniversitesi, California

¹ Ç.N: Butler 'police' sözcüğünü kullanırken hem Türkçedeki gibi kolluk kuvvetlerinin örgütlenmesini kastediyor hem de sözcüğün denetim/kontrol anlamına gelmesine vurgu yapıyor. Böylelikle denetimden sadece tek yönlü devlet kontrolünü değil, toplumun da polislik yaptığını söylüyor.

² Ç.N: Butler "gender and sexual minorities" olarak bahsediyor ancak Türkçe'de yalnızca cinsel azınlıklar şeklinde bir ifade olduğu için her ikisini birlikte "cinsel azınlıklar" olarak çevirdim.

³ Ç.N: Toplumsal cinsiyet normlarının tamamen ortadan kalkması anlamında değil ama yerine yeni anlamlar üretilmek üzere eski anlamlarının kaybolması veya değişmesi.

⁴ Ç.N: Butler'ın performativity olarak kullandığı terimi daha önce Gülnur Acar Savran gösterisellik olarak çevirmişti.

⁵ Bu yolla Derrida'ya ait bir kavram olan yinelenbilirlik (iterability) egemenliğin yeniden üretiminin ve hatta bireyliğin yeniden üretiminin (Alman İdeolojisi'nde Marx'a göre materyalizmin önemli bir ögesi) Marksist kavramsallaştırması kapsamına girer.

JUDITH BUTLER SALONU TAŞIRDI: BU DA EŞCİNSEL AÇILIMI

Perihan TUNÇBİLEK

Kalabalık akın akın Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Aziz Köklü Konferans Salonu'nu dolduruyor. Çoğunluk genç, geleceğin entellektüelleri. Kızlar da oğlanlar da küpeli, saçlarda ince örgüler. Rengarenk takılar. Kıyafetler de salaş mı desek, ama neşeli. Kızlar uzun etek, spor pabuç, askılı bluz seçmiş, oğlanlar şortlu. Şimdinin entellektüelleri ise "arzunun yıkıcılığına" kapılıp, çoktan özgürleşmiş. Eski gençliğin "ciddiyeti" kalmamış artık. İnsan seviyor böylesi gençliği. Gözüm gazetede aklım çevremde bunları düşünürken uzunca bir süre kuyrukta bekliyoruz. Salonun kapısı açılınca sağa sola dağılıyoruz; onu daha iyi görmek için yer kapacağız. O sırada bir espriyi patlatıyor; "Judith Butler'in konserine geldik." Sahi hangi ünlü bu konferans salonuna gelse böylesi bir coşku olur. Organizasyonu yapan arkadaşlara bakıyorum. Yüzleri gülüyor, teleşle koşturuyor. Kimi fotoğraf çekiyor, kimi gelen dinleyicileri karşılıyor. Dinleyiciler de öyle hafife alınmamalı. İçlerinde kadın hareketi içinde yer alan ünlü aktivistler, akademiden gelen feministler, sosyalistler var.

Şöyle geçmişe dönüp bakıyorum da, kimin aklına gelirdi 90'larda birkaç kişiyle başlayan hareketin buralara geleceği. Altıyüz kişilik Aziz Köklü Salonu'nu doldurup merdivenlerden koridorlara taşan bu kalabalık sadece iletişim teknolojisinin becerisiyle açıklanabilir mi? Evet internet güzel birşey. Çeşitli sosyal paylaşım siteleri işe yarıyor. Bu tür toplantıları duyanlar birbirine haber veriyor. Ama durumu sadece teknolojiyle açıklamak yeterli değil. Organizasyonu düzenleyen arkadaşların on yıllardır yaşadıkları "acı tecrübeleri" unutmamak gerek. Henüz bir kaç yıl önce Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmalarıyla yaptıkları toplantılardan sonra bile, köprülerin altından çok sular geçirmişler. Bir kere çok iyi örgütleniyorlar. Daha yeni aileden sorumlu bakanı protesto ederken yaptıkları yaratıcı eylemi unutmadık. Ne kadar güzel izah ettiler kendilerini. Dinamikler çünkü. Artık entellektüel çerçevesi olan, teorik ve edebi bilgileri paylaştıkları dergileri var. Çeşitli internet sitelerinden bahsetmiyorum. Kurumsallaşan derneklerini görmelisiniz. Kütüphanelerinden kitap bile okuyabilirsiniz.

Yine de tüm bunlar bu kalabalığı açıklamaya yetmez. Çünkü dünyaca ünlü feminist bir kadın geliyor, değil mi? Haksızlık etmeyeceğiz. Biliyoruz, bunun heyecanı günler öncesinden sardı insanları. Ajandalar ona göre ayarlandı. Başka şehirlerden gelenler oldu. Konferansın moderatörü bile açılış konuşmasını yaparken "ben onun kadar olamam" diyor. Ama bu bile kalabalığı izah etmeye yetmiyor. On yıl önce aynı örgüt aynı kişiyi çağırsa bu kadar coşku olur muydu? Bugün artık sadece Judith Butler'in varlığıyla açıklanmayacak paradigmalar var. İnsanlarımızın kafasında da homofobiyle ilgili bir dönüşüm olmalı. Yani konferansı düzenleyen arkadaşlarımızın yeni dostları, "yoldaşları" var. Zaten Judith Butler toplumsal cinsiyet polisliğini sadece resmi görevlilerin yapmadığını, asıl bu görevi sıradan insanların üstlendiğini söylüyor. İşte bu bağlamda kalabalığın varlığı sadece nicelikselsel olarak değil, nitelikselsel olarakta önemli.

Bu iki yönlü değişim; tek taraflı bedeli ödenmiş ve ödenen bir değişimdir. En önemlisi de başlangıçta varlıklarını kabul ettirmek için yola çıkan bu arkadaşların bugün gelmiş oldukları politik noktadır. Hepimize parmak ısırtan bu dönüşüm yeni dünya düzeninde ülkemize yabancı olmayan savaş, sömürü, ırkçılık, göçmenlik, yoksulluk gibi konularda tavır aldırılmaktadır. İşte bu yüzden arkadaşlarımızın haklı gururu ve mutluluğu basınımları ve partilerimizi de sürecin parçası haline getirmiştir. Öyle olmasa her yıl yapılan açılış forumlarına bu kadar milletvekilleri katılır mı, "eşcinsel açılımı" yapılır mıydı?

Diyoruz ya toplantı da önemli, konusu da, sonucu da. Alkış tufan, ciddi görünümlü bir kadını karşıyoruz. Böylesi bir ilgiyi beklemiyor olmalı, sevimlice utanıyor, gülümsüyor. Hemen konuşmasına başlıyor. Ben kendi adıma Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın önemli ilklere imza attığını yaşayarak görüyorum. Ne demeli ellerine sağlık KAOS GL.

Perihan TUNÇBİLEK, *Felsefeci*

<http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/122022-judith-butler-salonu-tasirdi-bu-da-escinsel-acilimi>

BUTLER KONFERANSI'NDAN NOTLAR, İZLENİMLER

Emek Çaylı RAHTE

Butler'in konuşmasının ana eksenini, yaşanabilir hayatlar ve yaşanmaya değer olmayan hayatlar ayrımı ile ilintili olarak "yaralanabilirlik" ve "yas" kavramları oluşturdu: Kendi kimlik aidiyetimizin ötesinde olanlar için dahi yas tutabildiğimizde, kimi yaşamları diğerlerinden daha çok yası tutulabilir gören koşulları eleştirebilir ve bunlara karşı çıkabiliriz.

Günlerdir beklenen, "Evinize dönün, Butler aslında gelmeyecek, her şey şakaydı" derler mi gibi şüpheler taşıyanlara da rastlanan, saatlerce önce etkinlik alanına gidip kuyrukta bekleyen yüzlerce dinleyicisi ile Judith Butler konferansı, bizlere "sınırları zorlayın" çağrısında bulunarak hafızalarımızdaki yerini aldı.

Azınlıklar koalisyonu

Butler'ın Konferans'ta en çok vurguladığı nokta etnik, ırksal, dinsel ve cinsel azınlıklar arasında koalisyon kurulmasının önemiydi.

Cinsiyet Belası'nda, heteroseksist cinsel azınlıklar arasında koalisyon kurulursa basit kimlik kategorilerinin aşılabileceğini, biseksüelliğin yok sayılmasının reddedilebileceğini, kısıtlayıcı bedensel normların dayattığı şiddete karşı konulmuş olacağını söyleyen Butler bugün, yazdıklarında ve söylediklerinde koalisyonun kapsamının çok daha geniş olması gerektiğinin altını çiziyor.

Butler'ın, 2004'te yayımlanan Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence'da (1) değindiği ve Frames of War: When Is Life Grievable? (2009) adlı çalışması ile çerçevesi belirginleşen politik mücadele alanı, ırkçılık ve militarizm karşıtlığının cinsel özgürlük ve ifade özgürlüğü ile bir arada düşünülmesinin kaçınılmaz olduğu savunusu ile biçimlenir.

Bu çerçevede kurduğu konuşmasında Butler, tüm azınlıkların farklı görünümeler altında ama esasen benzer bir şiddet ve baskılanma deneyimi yaşadıklarını, bu anlamda politikanın kapsayıcı bir koalisyonu gerektirdiğini sıklıkla yineledi.

"Homofobi Hastalıktır!"

Butler'ın ifadesiyle, nefret cinayetleri ya da sokak ortasında öldürülen kadınlar açısından bakıldığında azınlıklar, cinsiyeti belli normlar sınırında yaşayanların hayatlarını tıpkı birer polis gibi sürdürmelerinden kaynaklanan bir şiddet ve tehdit ortamında yaşamak zorunda bırakılırlar.

"Toplumsal cinsiyet polisi" de diyebileceğimiz ve yaşamın çeşitli alanlarında karşılaştığımız bu kişilere devlet polisi de eklendiğinde, doğrudan ya da dolaylı devlet onayıyla şiddet, yaşanabilir hayatlar ve yaşanmaya değer olmayan hayatlar ayrımı ile sürekli yeniden üretilmektedir.

Bu, devletin hukuku askıya almak ve hukuk üretmek için kendine sınırsız bir iktidar alanı edinmesi ile ilişkili bir durumdur.

Kavaf'ın, eşcinselliğin hastalık olduğu yönündeki yorumunu da bu bağlamda değerlendiren Butler, normalleştirmeye düşmeden patolojikleştirmeye mücadele etmenin öneminden söz ederek esasında hastalıkla etiketlenmenin, patolojinin kendisi olduğunu söyledi ve onların diliyle bir etiketleme de kendisi yaptı: "Homofobi psikolojik bir hastalıktır!"

Butler'ın deyişiyle bu sözler sadece Kavaf'ın değil, onun söylediklerini düzeltmeyen ve sessiz kalarak onaylayan yöneticilerin de sesi olmuştur. Dolayısıyla devletin sesi olmuştur.

Yas ve yaralanabilirlik üzerine

Butler'in konuşmasının ana eksenini, yaşanabilir hayatlar ve yaşanmaya değer olmayan hayatlar ayrımı ile ilintili olarak "yaralanabilirlik" ve "yas" kavramları oluşturdu. Kırılğan Hayat'ta da bahsedildiği gibi, tüm insanların ortak yaralanabilirliği ve yasin kendisi Butler'a göre siyaset için bir kaynak olmalıdır.

Başkalarının acıları ile özdeşleşim kurabildiğimizde ve kendi kimlik aidiyetimizin ötesinde olanlar için dahi yas tutabildiğimizde, kimi yaşamları diğerlerinden daha çok yası tutulabilir gören koşulları eleştirebilir ve bunlara karşı çıkabiliriz. Böylece

mağduru olduğumuz şiddet türlerinden, başkalarını koruyabilmemizi sağlayacak ilkeye de ulaşma şansımız olacaktır.

“Kamusal alanı dönüştürmek için sesimizi yükseltmeliyiz”

Butler, kamusal alan ve görünürlük mücadelesine ilişkin de değerlendirmelerde bulundu.

Gösterilmeyen ve söylenmeyenlerce sınırı çizilen kamusal alanda kimlerin hayatlarının hayat kimlerinin ölümlerinin ölüm olacağı belirlenir. Oysa kapsayıcı bir demokrasi rejiminde görünürlük hiçbir ayırım söz konusu olmaksızın bir haktır. Ve demokrasilerde azınlıklar sadece hukuk üzerinden korunmazlar, sokağa çıktıklarında da güven içinde hissedilmelidirler. Kamusal alanın belirleyici normları radikal bir değişim geçirmeden özel alanlardaki sorunlar da çözülemez.

Kamusal alana dair Butler’ın söylediği bir diğer şey sessizliğin en büyük sorun olduğu. Kamusal alanı dönüştürmek için yüksek sesle konuşmaya çağırıyor Butler bizleri. Queer yoldaşlığı kamusal uzamda birbirimize güvenmekten ve birbirimizi desteklemekten geçer. Dolayısıyla queer aktivizmi

Gazze’de, savaşa maruz kalınan her yerde, ırkçılıkla mücadele verilen tüm alanlarda yer almalıdır. Butler, “Özgürlük mücadelesi tek bir şey için, tek bir kişi için ya da tek bir erek uğruna yapılmaz. Hiçbir zaman bilmediğimiz ve görmediğimiz insanlarla siyaset yapabilmeliyiz. Bütün olanakları, koşulları zorlayın, uluslararası oluşumlar da sizi destekleyecektir. Gerekirse hapse girin. Hem hapisanede okuyacak bir sürü şey bulursunuz!” diyerek, yer yer mizahla karışık, kimi zaman temkinli tonda seyreden konuşmasını tamamladı. Butler herkese heyecan ve enerji zerk etti konuşması ile. Konferans’ın sonunda Türkiye’deki özgül koşullara ilişkin sorulan sorular ve yapılan tartışmalar Butler’ın konuşmasının tamamlayıcısı oldu. Bu enerjiyle yaklaşık 300 kişi, etkinlik sonunda hep birlikte Kızılay’a doğru, gökkuşağı bayrakları eşliğinde, şarkılar söyleyerek ve sloganlar atarak yürüdü.

Emek Çaylı Rahte, Öğr. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi

<http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/122029-butler-konferansindan-notlar-izlenimler>

QUEER TEORİNİN PENCERESİNDEN

Yasemin ÖZ

Queer teorisyenlerinden Judith Butler, Kaos GL'nin düzenlediği 5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma kapsamında 15 Mayıs 2010'da Ankara'da bir konferans verdi. "Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset" başlıklı sunumunda, özetle; "Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yarattığı hegemonyanın queer aktivistlere diğer şiddet ve hegemonya biçimlerini anlama yolu sağlayacağını, bu anlamda, queer aktivistlerin, birbirinden beslendiği kuşkusuz olan diğer şiddet ve hegemonya biçimlerine de karşı olmaları gerektiğini" söyledi. Özellikle milliyetçilik ve militarizm ile savaş konularına dikkat çekerek, queer aktivistlerin dünyanın her yerindeki savaşlara karşı tutum alması ve şiddete uğrayan tüm kesimlerin birleşerek siyaset yapması gerektiğini düşündüğünü söyledi¹.

Butler'ın çizdiği politik yol aslında uzunca bir süredir Türkiye'deki LGBT hareket ile feminist hareketin kendisine düstur edinmeye çalıştığı bir yol. Bu politik çizgiyi oluşturmak konusunda Queer Teori bize geniş olanaklar sunuyor.

Queer teoriden kısaca söz etmek gerekirse, Queer Teori, 1990'lar başında LGBT ve feminist çalışmaları alanında ortaya çıkan, cinsiyet kategorilerinin yeniden değerlendirilip sarsıldığı eleştirel bir teoridir. Metinlerin "queer" yorumlarına dayalı bu teori, büyük ölçüde Michel Foucault'nun Cinselliğin Tarihi'nin etkilerini taşır. Feminizmin, cinsiyeti kişinin özüne ait bir unsur kabul eden düşüncelere karşı geliştirdiği mücadelesinden ve LGBT çalışmalarının cinsel kimliklerdeki toplumsal yapıya dair incelemelerinden destek alıp yararlanır. Gey ve Lezbiyen Çalışmaları eşcinsel yönelime atfedilen "doğal" ve "yapay" ayrımına odaklanırken, queer teori ise hem "normal" hem de "anormal" kategorilerinde değerlendirilecek her türlü cinsel aktiviteyi odağına alır².

Queer teori, "normal" ve "anormal"i sorgular ve adeta "normal olmamayı" ve "normal yaratmamayı" önerir. Queer teori kuşkusuz "norm-al tanımlı yaratmama" konusundaki sorgusunun odağına toplumsal cinsiyeti almış, bu anlamda "kadınlık, er-

keklik, heteroseksüellik, eşcinsellik, transeksüellik" gibi toplumsal cinsiyete ilişkin durumları merkeze koymuştur.

Judith Butler'ın Taklit ve Toplumsal Cinsiyet'e Karşı Durma makalesinde³ de işaret ettiği gibi, queer bir kimliği değil, kimliklerin sürekli sorgulandığı, normal ve anormalleştirilmediği ve akışkan olabildiği bir düşünüşü ifade eder. Butler makalesinde "Bu, belli politik durumlarda lezbiyen sıfatı ile bulunmayacağım anlamına gelmez. Fakat bu göstergenin daima belirsiz olanı göstermesini isterim" sözleriyle, kendini "lezbiyen" olarak tanımlamanın, heteroseksüelliğin hegemonyasına karşı çıkma anlamında önemli olduğunu ancak "lezbiyen" tanımının sabit bir kategoriye işaret etmemesinin ve akışkanlığının engellenmemesinin de gerekli olduğunu savunur. Butler; "Cinsel kimliklerin inşa edildiği, değişken, belirsiz, çoklu ve parçalı olduğuna dair bir bilincin önemini de ifade eder. Aksi takdirde cinsel kimlikler ancak zorunlu heteroseksüelliğin hegemonyasını devam ettirebilir. Butler ayrıca "queer"i de tanımlanmaya, sabitlenmeye yanaşmayan, daima tartışılan ve sorgulanan bir çarpışma alanı olarak kalması gerektiğini ifade eder"⁴.

Bu noktada, queer teori bir anlamda sabit ve mutlak tanımlanan tüm kimlikleri sorgulamak anlamında bir pencere açar. Zira birey kendini hangi kimlikle ifade ederse etsin, bir müddet sonra kimliğin bir norma dönüşmesi, kendisini sabit ve mutlak bir kategori olarak düzenlemesi riski kaçınılmazdır. Sabit ve mutlak kimlikler inşa edilmeye devam edildiği sürece, bu kimliklerin hegemonya yaratmaya başlaması, bireyleri baskılaması ve sınırlar tanımlaması da kaçınılmazdır.

Butler aynı makalesinde "heteroseksüel" sözcüğünün "eşcinsel" sözcüğüne ihtiyaç duyduğuna da işaret eder. Yine, queer teorisyenler; "Maçonun, kendisinde 'mevcut olduğunu' iddia ettiği unsurları -yani heteroseksüelliği ve erkeksiliği- ancak 'mevcut olmayan' eşcinsellik ve kadınsılık sayesinde ifade edebileceğini" söyler⁵. Muhakkak ki yeryüzünde yalnızca heteroseksüel cinsel deneyim yaşanıyor olsaydı, cinsel yönelim tanımına ve kategorilerine ihtiyaç duyulmayacaktı. Bu anlamda heteroseksüel

tanımı eşcinsellik tanımına, eşcinsellik tanımı da heteroseksüellik tanımına muhtaçtır.

Jamie Heckert'a göre; "Heteroseksüellik, ABD'de üreme amacıyla cinsellik anlayışının güçten düşmeye başladığı 1920'lere dek popüler bir kimlik tanımı haline gelmemiştir. 1800'lü yılların sonuna doğru tıbbi ve hukuki işlemlere girene dek eşcinsellik kabul edilemez bir kimlikti. "...sodomi, bir yasaklanmış eylemler kategorisiydi, bu eylemleri icra edenler, birer hukuki maddenin ötesini ifade etmiyordu. 19. yüzyılda eşcinsel, bir yaşama tarzı, yaşam biçimi olmanın yanı sıra bir şahsiyet, bir geçmiş, bir vaka tarihçesi ve bir çocukluk haline de gelmişti (Foucault, 1990). Heteroseksüel denilen insanlara ve bu insanlar da kendi aralarında birbirlerine, heteroseksüelliğin doğal, normal ve doğru olduğunu anlatıyorlardı (ABD'de 1920'lerden 1930'lara dek). Elbette heteroseksüelliklerini özel ve yerelde, iki cinsin bir arada bulunduğu ve (ırkçılaştırılmış ve sınıflaştırılmış olduğu kadar) cinselleştirilmiş uygulamalar yoluyla korumaya özen göstermek zorundaydılar. Aynı zamanda onlara ve onlar birbirine bu uygulamaların doğal ve sorgulanamaz olduğu anlatılıyor ve anlatıyorlardı. Böylece (çoğunlukla) bu etkinlikleri sürdürüyorlardı. Öte yandan eşcinsel olarak tanımlananlara ve bazen onlar da birbirlerine eşcinselliğin doğal olmayan, sapkın ve gayri ahlaki olduğu söyleniyor ve söyleniyorlardı. Eşcinsel olarak yapılanlar, buna direnç göstermenin kendilerince bir yolunu bulmakla birlikte, eşcinselliğin yapılması daha sistematik (en azından daha iyi belgelenmiş) direnç yapıları haline gelmesi sonucu çıktı. Eşcinsel azınlık grubu kavramı bu dönemde doğdu (Cory 1951, Epstein 1998'de değişiyor) ama 1970'lerde eşcinsel alt kültürlerinin yükselmesine kadar (Epstein, 1998) gelişmedi"⁶.

Bu şekilde, 19. yüzyıldan itibaren cinsellik kategorilere bölünerek tanımlanmaya başlanmıştır. Heteroseksüellik ve eşcinsellik gibi bu kategoriler de, bireylerin cinsel arzularının değişmez olduğu varsayımına dayanır. Üstelik bu tanımlar, bireylerin cinsel arzuları değişmez olduğunda dahi, bireye kendi bulunduğu kategori içerisinde sınırlar koyan, toplumsal cinsiyet modelleri üreten yapılara dönüşür ve cinsel arzusunun özgürlüğünü kısıtlar.

Queer teorisyenlerinden Joshua Gamson; "arzusunun nesnesi sabit olmayan, "normal" görünmeyen ve davranmayan insanları dışlayabilen sınırlayıcı bir kimlik politikası uygulanmaması gerektiğini" savunur⁷. Kategorilerden ve sınırlardan uzak durmayı vaat eden queer teori, yalnızca toplumsal cinsiyet kategorilerini değil, kanımca kategorik kimliklerin tümünü sorgulamak için bir ufuk açmaktadır.

Michel Foucault, "yasakları ortadan kaldırmak", "sesini duyurmak" gibi özgürlükçü politikalara ait stratejilerin tahakküm araçlarına dönüşebileceğini, tahakkümün son derece karmaşık ve değişken bir kavram olduğunu, direnişin her an tahakküme dönüşebileceğini, söylemin ise zannedildiği gibi sadece bir şeyi savunmadığını ya da bir şeye karşı olmadığını, son derece tahmin edilemez, sınır tanımaz, doğurgan ve çok katmanlı bir kavram olduğunu ifade etmiştir⁸. Annamaria Jagose gibi queer teorisyenler, Foucault'un düşüncelerinden etkilenecek; bağlama göre konum değiştirebilen, güç ilişkilerinin değişkenliğini ve oynaklığını göz önüne alabilen, son derece dinamik ve uyanık bir direnişin gerekliliğini vurgulamışlardır⁹.

Bu noktadan hareketle, her ne kadar queer teori çalışmaları toplumsal cinsiyete odaklanmakta ise de, sabit ve mutlak olduğu iddia edilen her türlü kimliği sorgulamak için de bir olanak yaratır. İrk, milliyet, cinsiyet gibi mutlak ve sabit olduğu varsayılan her türlü kimliğin sorgulanabilir olduğuna dair bir yol açar.

Buradan yola çıkarak, kadınlığı erkekliği, heteroseksüelliği eşcinselliği sorgulayan ve sabitlemek ile mutlak kategorize etmekten kaçınan bir queer teori, ırk veya milliyet üzerinden yaratılan kimliklerin de mutlak ve sabitliği ile kategorizasyonu konusunda soru sormamızı sağlar.

İnsanlığın temel felsefi algısında ikili karşıt tanımlar geniş bir kabul görmüştür. Hemen her kavram zıttı ile birlikte tanımlanır ve var olur. Bunu en basit şekilde "İyi ve kötü, güzel ve çirkin, doğru ve yanlış" gibi örneklemek mümkündür. İkili karşıt algı, sınırlarını da aşarak, yaratılan her kavram için adeta bir zıddını arar. Kadın ve erkek kavramları dahi dilde "farklı cinsler" olarak tanımlanmak yerine, "karşıt cinsler" olarak tanımlan-

mıştır. Batı dillerinde de aynı şekilde "opposite sex" tanımı kullanılır. Bu durum düşünüşün, birbirlerinden biyolojik farkları olan cinsleri "farklı" olarak tanımlamak yerine "karşı" olarak tanımlama konusundaki tercih ve algısını gösterir. Karşıtlık, anlam içeriği itibarıyla, dışlama ve yabancılaşma pratiğini beraberinde getirir. Karşıt veya öteki, her ne şekilde inşa edilirse edilsin, inşa edilen tüm kimlikler ezen ve ezilen kavramlarını da yaratır. Michel Foucault, kimliklerin "iktidar" kavramından bağımsız düşünülemez bir süreç içinde inşa edildiğini söyler.

Ötekini karşıtı olarak görme ise, beraberinde kendi kimliğine sıkı sıkıya sarılmayı ve kendi kimliğini mutlak ve en iyi gerçeklik olarak algılamayı da getirir. Bu da peşinden karşıt ve öteki kimliklere karşı korku, öfke ve nefret duyma, dışlama, iktidar kurma ve savaşma pratiklerini getirir. Böyle bir zeminde nefret ve savaş söylemi kendisine geniş bir yayılma alanı bulur. Elbette bu süreç ezilen ve dışlanan kimliklerin değil, hegemonik kimliklerin lehine işler. Hegemonik kimlikler bu şekilde, Butler'ın deyimiyle "yas tutulmaya değer" olanı ifade ederken, dışlanan kimlikler de "yas tutulmaya değer" olanı ifade eder.

Bu anlamda, diğer tüm kimlikler gibi ırk ve milliyet kimlikleri de, kendi kimliğini tanımlamak için "öteki"lere ihtiyaç duyan, "öteki"nin varlığından tedirgin olan, kendini inşa etmek için kendisine ve öteki tanımına sarılan, kendini en iyi gerçeklik olarak algılayan kimliklere dönüşür. Kendisine öteki ve karşıt olarak konumlandığı tüm diğer kimliklere karşı savaş açar. Tıpkı kendisini mutlak, sabit, en iyi gerçeklik olarak algılayan heteroseksizmin diğer tüm cinsel kimliklere karşı yok sayma, kendine benzetme ve yok etme politikası yürüttüğü gibi, ırk ve milliyet kimlikleri de kendi kategorisi dışında kalanlara karşı benzer bir politik tutum yürütür.

Mutlak ve sabit olarak kabul edilen ve bir yandan da hegemonya kurma aracı olarak kullanılan ırk ve milliyet kimliklerini queer teorisinin gözüyle sorguladığımızda, bu kimliklerin beraberinde getirdiği kategorizasyon, ötekileştirme, dışlama, şiddet pratiklerine de karşı çıkma imkanı buluruz. ırk ve milliyet kimliklerinin mutlaklığını sorgulamak,

Berlin'de yaşayan bir Türk olmaktan Berlinli bir Türk olmaya, Irak'ta yaşayan bir Amerikalı olmaktan Irak'lı bir Amerikalı olmaya, Hindistan'da yaşayan bir İngiliz olmaktan Hindistanlı bir İngiliz olmaya taşınma imkanı yaratır. Yalnızca bununla kalmaz, dünyada yaşayan bir birey olma imkanı da verir.

Gamson'ın da belirttiği gibi queer; politik baskıyı üreten erkek/kadın ve heteroseksüel/eşcinsel gibi ikili bölünmelerin doğal olarak pekiştirilmesi aracılığıyla işleyen etnik tarzda gey ve lezbiyen kimlik politikalarının sınırlarını ifşa etmek için önemlidir.¹⁰

Queer teorisinin sorgusuyla, karşıtı tanımlama, kendini karşıya konumlandırma, ötekini yaratma ve dışlama pratiklerinden, kategorizasyonlara ihtiyaç olmayan, farklılıklarla bir arada yaşanabilecek ve farklılıkların birbiri üzerinde hegemonik ilişki kurmadığı bir dünyaya doğru açılabiliriz.

Kaos GL Dergisi, Mayıs-Haziran 2010, Sayı 113

1 http://www.kaosgl.com/icerik/butler_konferansindan_notlar_izlenimler

2 <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=HaberYazdir&ArticleID=996067>

3 Agora Kitaplığı, Şubat 2007

4 Serkan Delice; Queer Kuramı Üzerine Bir Başlangıç Yazısı, Üç Ekoloji-Doğa, Düşünce, Siyaset Dergisi, Mart 2004

5 Namaste, Ki. (1994). The Politics of Inside/Out: Queer Theory, Poststructuralism and a Sociological Approach to Sexuality. Sociological Theory, 12(2), July (Also in Seidman, Steven. (ed.). (1996). Queer Theory/Sociology. Cambridge, Ma: Blackwell)

6 Jamie Heckert, Birbirine razı olan ilişkilere doğru: Anarşizm ve Cinsellik makalesi

7 Joshua Gamson, "Must Identity Movements Self-Destruct?: A Queer Dilemma"

8 Annamarie Jagose, Queer Theory: An Introduction New York: New York Univ. Press, 1996

9 Serkan Delice; adı geçen makale

10 Jamie Heckert, adı geçen makale

JUDITH BUTLER ve "QUEER YOLDAŞLIĞI"

Hülya DURUDOĞAN

Hangi bedenın "beden sayılıp" hangisinin değersiz bir "şey" olarak görüleceğini, kimin ölümünün yasının tutulabileceğini belirleyen, ötekileştiren, ezen, dışlayıcı, baskıcı normların üretimine ve yeniden üretimine hep birlikte "hayır" deme vaktidir. Vakit "yıkıcı politika" vaktidir.

Çağdaş Amerikalı düşünür Judith Butler birkaç hafta önce Kaos GL'nin 5. kez düzenlediği Homofobi Karşıtı Buluşma için Ankara'ya geldi ve "Queer Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset" başlıklı bir konuşma yaptı. Butler bu konuşmasının özünü "queer siyaset, anti-militarist bir hareketin parçası olacaksa eğer, hangi şekle bürünmelidir?" sorusunun oluşturduğunu belirtti. Bu soruyu detaylandırdığımızda bazı başka soruları da kapsadığı anlaşılıyor. Butler bu sorulardan bazılarını şöyle sıralıyor: "Savaş hayatın kalıcı bir parçası olarak görünürken ve çeşitli nüfuslar, korunmasızlık devletlerinde refahtan yoksun geçirirlerken, queer siyasetin küresel bağlamdaki ağırlığı ve önemine dair ne düşünüyoruz?" "Aynı zamanda ırkçılık karşıtı olmayan bir queer siyaset mümkün müdür?" "Savaş karşıtı queer siyaset tam olarak neye benzer ve "queer" fikrini, bir kimlik terimi değil, bir yoldaşlık modeli olarak korumanın önemi nedir?" Buna bağlı olarak düşünülebilecek bir diğer soru da şu: "Birlikte ve adına mücadele ettiklerimiz, bizim fikirlerimizle her zaman hemfikir olmadıklarında, göçmen-karşıtı siyasetler ve ulusalcılığın yeni formları ile mücadele etme yoldaşlığına hangimiz nasıl gireceğiz?"

Queer? Ne de tuhaf şey bu...

Anlaşıldığı kadarı ile Butler için 'queer' kimlik için bir terim değil, bir bağlantılı olma durumu. 'Queer'in terim olarak önemi, toplumsal cinsiyetleri ve cinsellikleri ne olursa olsun herkesi homofobi ile kavgaları adına bir araya getirebilmesi. "Queer"ın en güçlü manası her türlü insanın bu amaç için bir araya gelmesi ve kimikleştirmeyen bir ittifakı betimlemesi.(1) Homofobik tavır zorunlu heteroseksüellik üzerinde temellenir. Butler Türkçe'ye Cinsiyet Belası(2) olarak çevrilen kitabında, toplumu hâkimiyeti altına almış olan zorunlu heteroseksüelliğin biyolojik cinsiyet, toplumsal

cinsiyet ve cinsel arzuyu nasıl kurup şekillendirdiğini çarpıcı bir biçimde göstermiş ve kadını toplumsal cinsiyet kategorisi cinsinden tanımlayan feminizmi bu bağlamda eleştirerek, kimlik, temsil ve özne kavramlarının tanımlayıcı ve birleştirici değil, ayrımcı ve dışlayıcı karakterlerine dikkati çekmiştir. Butler'a göre toplumsal cinsiyet üzerinden feminist politika yapmak birçok bakımdan sakıncalı ve sorunludur. Bu sorunlardan bir tanesi biyolojik cinsiyet, beden ve cinsel arzusunun heteroseksist bir çerçeveye tabi kılınarak, toplumsal cinsiyetin bir baskı mekanizması olarak işlemeye başlamasıdır. Beauvoir "kadın doğulmaz, kadın olunur" diyerek biyolojik cinsiyeti, dışı bedenın olgulara dayanan yönleri şeklinde tanımlayıp, toplumsal cinsiyetin ise bu bedenın üstlendiği kültürel anlamlar ve formlar olduklarını öne sürerek feministlerin toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde yoğunlaşmalarına yol vermiştir. Bu anlayıştan beslenen bir çeşit feminizm kadınların ezilmesine ve sömürülmesine karşı çıkmak adına toplumsal cinsiyetin kurgusal olduğu önermesini kullanarak kadınlar için çok önemli somut kazanımlar elde etmiş ve hâlâ da etmektedir. Butler bu çabanın gerekli olduğunu asla yadsımaz. Fakat eşitsizlikleri tanımlamak için başvurduğumuz bu kategorileri eleştirmek gerekliliğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini de dikkat çeker. Heteroseksist bir kurguyu besleyen bu kategoriler, kendilerini bu kurgulanmış kadın ve erkek kategorilerinin dışında tanımlayan ya da tanımlama arzusu duyan kişileri dışlar ve yok sayar. Butler'a göre cinsiyet, kadınlık, erkeklik, cinsel arzu ve cinsel yönelim hakkında sürekli varsayımlarda bulunuruz. Homofobi de bu anlayıştan beslenir esasında. Butler cinsiyeti hâlâ toplumsal yorumlanışından ve kültürden kopuk olarak değerlendirmeye devam ederek bu varsayımların sorgulan(a)mamasına hizmet edip onları yeniden ürettiğimizi söyler.

Önce bir tâbi ol bakalım!

Butler'a göre, anlamlı bir sosyal varoluşun, içine doğulan toplumsal cinsiyet bağlamlarının dışında düşünülmesi mümkün değil. Eğer varoluş zaten (ve her zaman) toplumsal cinsiyetlendirilmiş varoluşsa kabul görmüş toplumsal cinsiyetin dışında olmak, bir anlamda, kişinin varoluşunun da sorgulanması-

na yol açar. Sadece bu gerçekliğin devamını sağlamakla kalmayıp, onun sürekliliğinden de beslenen ve bu yolla etkisinin sürmesini güvence altına alan baskı sistemleri "doğal olan" söylemini kullanarak kurgusallığın üzerini örterler. Butler Fransız düşünür Michel Foucault'yu kendine düşünmeyi öğreten kişi olarak tanımlıyor. Her fikrine katılmasa da "o olmasaydı ben de olmazdım" dedirtecek kadar önemli Foucault Butler için. Sanırım Butler'a kimliği, özneyi, cinselliği, cinsiyeti ve bedeni kültürden ve toplumsal yorumlanışlarından kopuk olarak değerlendiremeyeceğimizi aklımızda tutmak ve karşı koyma/direnme stratejilerini belirlerken bunu hep göz önünde bulundurmak gerektiğini öğretene Foucault olduğunu söylemek de yanlış olmaz.

Butler, baskı sistemlerinin tabiyet üzerine kurulu yapısını inceleyen eserler veren Foucault'ya katılarak cinsiyet ayrımının 'cinsiyetin' iki terimli olduğu bir kültürel bağlam içinde mümkün olduğunu söyler. Anatomik fark ayrımcılığı, bu farkın kültürel yorumundan önce gelmez. Nitekim bu ayrımcılığın kendisi normatif zanlarla yüklü bir yorumdur.(3) Butler'a göre Foucault doğal cinsiyet kavramına karşı çıkmakla kalmamış, aynı zamanda zorunlu ve ikiliğe dayalı bir toplumsal cinsiyet sistemi kurmak adına biyolojik farklılıkların politik amaçla kullanıldığını da ifşa etmiştir. Düşününün görüşüne göre biyolojik cinsiyet kategorisi, cinsler arası ikili bir karşıtlığı varsayan geniş anlamli iktidar modeline aittir. İktidar sistemleri, temsil edecekleri özneleri önce üretir; sonra temsil ederler. Tanımanın sınırları da, Foucault'nun açıkladığı gibi iktidarın tanınma için belirlediği ölçütlere göre çizilir. Yasal düzen "sadece temsil ettiğini" iddia ettiği şeyi aynı zamanda ve kaçınılmaz olarak üretir. Foucault'ya göre "yasal özne," gücün yasal ölçütleri tarafından, yasaklama, sınırlama, kontrol gibi yollarla üretilir, bu yolla "tâbi" kılınır ve bu gerekliliklere göre tesis edilirler. "Özne" olarak tanınmak için önce "tâbi olmak" gerekir. İnsan olarak varoluşumuzun toplumsal cinsiyetlendirilmiş bir varoluş olduğuna göre "toplumsal cinsiyet birey konumuzun ayrılmaz bir belirleyicisidir" demek de yanlış olmaz. Bu anlamda, her kültürün ve toplumun normatif olarak kabul ettiği ve tâbi olduğu oranda tanınmışlık elde edilen kuralları içinde, toplumsal cinsiyeti tanımlayan kurallar da yer alır.

Benim yasımı tutar mısın?

Konuşmasının başlık ve içeriğine dönersek, "queer" teriminin Butler'ın deyimi ile "gezinen bir terim" olduğu sözü üzerinden devam etmek lazım. Birçok bağlamda işe yarayan bir terim "queer." Queer mantığı normların sürekli saptırılması fikrini içeriyor. Yukarda da dediğimiz gibi queer bir kimlik değil. Bir anlamda kimliğin imkansızlığı. Her tür kimliğin yoldan çıkarılıp, saptırılması, ezberi bozacak şekilde "tuhaflaştırılması." Bu yolla kimliğin -her tür normatif kimliğin- kurucu olduğu kadar baskıcı ve dışlayıcı gücünü etkisiz hale getirmek. Şiddetin yeniden üretilmesine karşı çıkmak ve değişim için "tuhaf," ezber bozan, normun dışında olduğu için "anlaşılamayan"(4) saptırmalara başvurmak. İdeolojilerin dayattığı sabit fikirler çeşitli kimliklerin farklı biçimlerde dışlanmalarına, ötekileştirilmelelerine ve hatta "yası tutulmaya değmez" şeylere indirgenmelerine sebep oluyor. Queer'i homofobi karşıtı tavidan çıkarak çok geniş bir anlam kazanması da tam bu dışlanan kimliklerin keşiştiği noktada cereyan ediyor. Kamusal alanı dönüştürmek ve kapsayıcı bir demokrasi tesis etmek istiyorsak "queer anarşiyi" çok geniş anlamli bir yoldaşlık yolunda kullanmamız gerektiğini düşünüyor Butler. Konuşmasının sonunda sorulara geçildiği zaman, Butler vicdani redciler hakkında sorulan bir soru üzerine, heyecanlı, muzip ve kışkırtıcı bir tonda şöyle dedi: "Özgürlük mücadelesi tek bir şey için, tek bir kişi için ya da tek bir amaç uğruna yapılmaz. Hiçbir zaman görmediğimiz ve bilmediğimiz insanlarla siyaset yapabilmeliyiz. Bütün olanakları, koşulları zorlayın, uluslararası koşullar da sizi destekleyecektir. Gerekirse hapse girin, hapisanede okuyacak birçok şey bulursunuz."

Neticede, Butler'a göre siyaseti insanların ortak kırılganlıkları, yaralanabilirlikleri ve yas üzerine temellendirmeliyiz. Kırılgan Hayat'ta şöyle der Butler: "Siyasi yaşamın belli bir boyutunu dikkate almayı öneriyorum. Sözü ettiğim boyut şiddette açık olmamız ve şiddetteki payımızla, kayıplar karşısındaki yaralanabilirliğimiz ve ardından gelen yas tutma göreviyle ve cemaat oluşturma temeli bu şartlarda bulmakla ilgilidir... Öyleyse insan meselesiyle başlayıp, insan meselesi ile bitirmeyi önermem (sanki başka bir şeyle başlayabilir ve bitirebilirdik gibi!) sizi muhtemelen şaşırtmaya-caktır. Buradan başlamamızın sebebi evrensel ola-

rak paylaşılan bir insanlık durumunun olması değil -elbette henüz böyle bir şey yok... [Ama] tarihlerimiz ve bulunduğumuz yerler arasındaki farklara rağmen, birisini yitirmenin ne demek olduğuna dair bir fikri olanlarımızı kapsayacak bir 'biz'den bahsetmek sanırım mümkün... Birbirimiz tarafından çözülürüz. Ve eğer çözülmiyorsak bir şey eksik demektir.”(5) Bu sözlerinden de anlaşıldığı üzere kimi hayatları diğerlerinden daha çok yası tutulabilir olarak belirleyen ve dayatan koşulların eleştirilebilmesi ve bu duruma karşı çıkılabilmesi için başkalarının acıları ile özdeşleşim kurmamız ve bütün kimlik aidiyetlerindeki yası tutabilme noktasına gelmemiz lazım. Bu konuda hepimize iş düşüyor. Bu hepimiz ilgilendiriyor. Hepimiz “ötekiyiz.” Fikirleri bize uysa da uymasa da yaşam her zaman başkalarıyla “birlikte” yaşam. Böyle düşünüyor Butler. Ağzımızdan düşürmediğimiz ama ikiyüzlülüğümüzü sürekli suratımıza çarpan “demokrasi” böyle bir şey. Söz konusu yoldaşlık için hangi bedenin “beden sayılıp” hangisinin değersiz bir “şey” olarak görüleceğini(6), kimin ölümünün yasının tutulabileceğini belirleyen, ötekileştiren,

ezen, dışlayıcı, baskıcı normların üretimine ve yeniden üretimine hep birlikte “hayır” deme vaktidir. Vakit “yıkıcı politika”(7) vaktidir. Normların yeniden üretimine direnme, karşı çıkma ve ezberi/tekrarı bozma vaktidir. Butler hepimizi bu yola baş koymaya davet ediyor.

Hülya DURUDOĞAN, Koç Üniversitesi

<http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/122551-judith-butler-ve-queer-yoldasligi>

- [1] Butler'ın Kaos GL, LGBT Kültür/Yaşam Dergisi'ne verdiği söyleşiden.
- [2] Gender Trouble (1986)
- [3] Gender Trouble (1986)
- [4] Butler'ın “intelligible identity” deyiminin tersi anlamında.
- [5] Kırılğan Hayat (2005), 35-36 ve 39.
- [6] Butler Bodies that Matter (1993) kitabında bu konuları da inceler.
- [7] Butler'ın deymi ile “subversive politics.”

'CİNSİYET, KÜLTÜRDEN ve TOPLUMDAN KOPUK OLARAK DEĞERLENDİRİLEMEZ'

Söyleşi: İnan MUTLU - Başak TURAN

"Toplumsal cinsiyet kategorileri bir baskı ve düzenleme türü olarak işliyor. Bu yüzden, kim kadın ya da kim erkek diye sorduğumuzda, bazen kendilerini farklı kategorilerde tanımlayan ya da tanımlama arzusu olan insanları dışlamış oluyoruz"

Kaos GL bu yıl beşincisini düzenlediği Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma için ünlü Amerikalı düşünür Profesör Judith Butler'ı Ankara'da ağırladı. Ağırlıklı olarak feminizm, eşcinsellik kuramı, politik felsefe ve etik alanlarında yaptığı çalışmalarla tanınan Butler ayrıca Queer Teori'nin de kurucusu. Bazılarımız ise Butler'ı Michael Foucault ile olan fikir ayrılıklarından hatırlayacaktır. Kadınlık ve feminist kuramla ilgili kafalardaki tabuları yıkan bir bilimsani olarak bilinen Butler ile Ankara Üniversitesi'nde vereceği konferans öncesinde konuşma fırsatımız oldu.

Feminizmi 'erkek düşmanlığı' olarak görmenin bir hata olduğunu söyleyen Butler, feminizmin asıl meselesinin kadının sömürülmesini engellemek olduğunu dile getiriyor. Butler, kadınların erkeklere oranla eşitsizliklere maruz kalmada daha açık olduğunu belirtirken mevcut eşitsizlikleri tanımlamak için kullanılan toplumsal cinsiyet kategorilerinin de bir daha gözden geçirilmesi gerektiğini ifade ediyor ve ekliyor: "çünkü bu kategoriler kendi içlerinde bir baskı ve düzenleme türü olarak işliyor. Bu yüzden, biz kim kadın ya da kim erkek diye sorduğumuzda, bazen kendilerini farklı kategorilerde tanımlayan ya da tanımlama arzusu olan insanları dışlamış oluyoruz".

KATEGORİLER,

KENDİ İÇİNDE BASKI UNSURU TAŞIR

Feminizmi nasıl tanımlıyorsunuz? Feminizm erkek karşıtlığı anlamına mı geliyor?

Her şeyden önce, şunu belirtmek gerekiyor ki feminizm erkek karşıtlığı anlamına gelmiyor. Bu şekilde tanımlanması bir hata. Feminizmin birincil ve en önemli dayanak noktası kadınların ezilmesine ve sömürülmesine karşı olmaktır. Feminizm bu anlamda çok önemli bir meseledir, çünkü kadınlar

erkeklerle göre yoksulluğa ve eğitimsizliğe daha çok maruz kalıyorlar. Kadınların eşitsizlikten daha çok çektikleri, buna daha çok maruz kaldıkları bir dünyada yaşıyoruz ve kadınlar siyasi yaşamda yeterince temsil edilmiyorlar. Bu yüzden feminizmin bu kısmı hâlâ geçerli ve çok önemli.

Ancak ben şöyle düşünüyorum, aklımızdan çıkarmamalıyız ki sürüp giden mevcut eşitsizlikleri tanımlamak için kullandığımız toplumsal cinsiyet kategorilerini de, aynı oranda eleştirmek zorundayız, çünkü bu kategoriler kendi içlerinde bir baskı ve düzenleme türü olarak işliyor. Bu yüzden, biz kim kadın ya da kim erkek diye sorduğumuzda, bazen kendilerini farklı kategorilerde tanımlayan ya da tanımlama arzusu olan insanları dışlamış oluyoruz ya da herkesi erkek ya da kadın olarak düşündüğümüzde bu iki kategoride olmayan ya da her ikisini de kendinde barındıran insanları dışlıyoruz.

Çoğu feminist toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyet arasında bir ayrım ortaya koyuyor ve biyolojik cinsiyeti önceden verili, a priori bir durummuş gibi kabullenerek, asıl eşitsizliğin toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklandığını savunuyor. Siz "Cinsiyet Belası" kitabınızda bu ayrıma karşı çıkıyorsunuz. Neden?

Bu konu üzerine kafa yoran tek insan ben değilim. Tabii ki, biçimsel ve fiziksel olarak kadın ve erkek arasında çok bariz farklılıklar var. Ancak biçimden ne anladığımız ve biçimi nasıl anladığımız zaman içinde değişikliklere uğradı. Bilim tarihinde birincil cinsel özellikleri nasıl anlamamız gerektiğine dair çok fazla tartışma var. Bundan dolayı, cinsiyet hakkında konuştuğumuzda, cinsiyetin ne olduğunu biliriz ve bazı varsayımlarda bulunuruz.

Mesela onların anatomileri üzerine bazı varsayımlarda bulunuruz, anatomilerinin uygun şekli hakkında varsayımda bulunuruz ve en sonunda bizim anatomi algımızı onların toplumsal fonksiyonlarının ne olması gerektiğine ya da beklentilerinin ne olabileceğine bağlayan varsayımlarda bulunuruz. Bundan ötürü, bana öyle geliyor ki biz hâlâ cinsiyeti kültürden ve toplumsal yorumlanışından kopuk olarak değerlendirmeye devam ediyoruz ve hatta

bilim tarihi de bu durumu destekliyor ne yazık ki.

MUHAFAZAKÂR VE SAYGILI OLUNABİLİR

Şimdi de biraz homofobi hakkında konuşalım isterseniz. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf eşcinselliğin bir hastalık olduğunu söylemişti.

Evet, onu tanıyorum ve söylediklerini okudum.

Ve kendisini muhafazakâr bir insan olarak, bu şekilde düşünmemde bir yanlışlık yok diye savunmuştu. Açıkça yaptığı bu homofobik açıklamayı muhafazakârlığına bağlamıştı. Sizce, muhafazakârlık homofobiyi meşru kılmak için yeterli bir araç mı?

Hayır tabii ki. Eşitlik ilkelerine sıkı sıkıya bağlı muhafazakâr insanlar var. Bütün insanlar için adaleti savunan ve bir şeyi yargılamadan önce onun hakkında her şeyin bilinmesi gerektiğini düşünen muhafazakârlar var. Bu yüzden siz muhafazakâr, liberal ya da radikal olabilirsiniz, ama sizin bu görüşleriniz insanların cinsel tercihlerini seçme haklarına saygılı olmamanızı gerektirmez. Sanırım onun bundan haberi yok.

Burada önemli olan soru şu, onun açıklamaları bir bilgiye dayanıyor mu dayanmıyor mu? Diğer nokta ise, Kavaf konuştuğunda sadece bir birey olarak mı konuşuyor yoksa hükümetin bir bakanı olarak mı konuşuyor? Hükümetin bir bakanı olarak konuşuyorsa şayet, hükümetin eşcinsellik hakkındaki resmi görüşünü dile getiriyor demektir. Ve bu da devletin eşcinsellere karşı ayrımcılık uyguladığının ve bunu yapmasının da doğru olduğunu düşündüğünün açık göstergesidir.

Homofobiyi incelemenin çok önemli ve ilginç olduğunu düşünüyorum ve Kültür Bakanlığı'nın okullardaki ve kamusal alandaki homofobinin araştırılması için fonlar sağlaması gerekiyor. Özel olarak Türkiye'ye, daha genelde Akdeniz bölgesine ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki değişik homofobi işaretlerine bakmak ve ortaklıkları açığa çıkarmak önemli. Belki de, insanlara saygı duymanız için, ki muhafazakâr olsanız da insanlara saygı duyabilirsiniz ve onların haklarının tanınmasını savunabilirsiniz, radikal olmanıza gerek yok. Cinsel yönelimleri

farklı olan insanlara olan saygının ve güvenin artırılması demek, eşitliğin ve adaletin genişlemesi anlamına geliyor.

Homofobinin resmi devlet görüşü olarak açıklandığı bir ülkede homofobi üzerine konuşmak size neler hissettiriyor?

Resmi görüş olarak açıklayıp açıklamadığı çok açık değil. Ancak bir Birleşmiş Milletler üyesi bir ülke olarak Türkiye, insanların kendi cinsel kimliklerini belirleyebilme haklarını koruyan, kollayan antlaşmaları uygulamak zorunda.

MARKSİST YAPILAR İLE YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER UZLAŞTIRILMALI

Ortodoks Marksistler yeni toplumsal hareketleri Marksizmi yeniden tasarlamak ve ekonomik özünü göz ardı ederek, meseleyi sadece kültürel boyuta indirgemekle suçluyorlar. Siz Ortodoks Marksizmin yeni toplumsal hareketlere eleştirilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Feminizm 19. yüzyıldan beri sınıf ve emek meseleleri ile uğraşiyor. Dolayısıyla bu eleştiriler haklı değil. Sosyalist Feminizm Engels'in aile üzerine söylediklerinden beri sol siyasetin önemli bir parçası. Bence burada vurgulanması gereken önemli noktalardan biri şu ki, yeni toplumsal hareketler ırkçılıkla, homofobiyle ve süregiden sömürgecilikle mücadele etrafında örgütleniyorlar ve her gruptan insanın katılımını sağlıyorlar. Kapitalizme karşı örgütlenen gençlik hareketleri, Marksist olmanın yerine, anarşist bir nitelik taşıyor. Radikal bir siyasetin, kapitalist yapılara karşı ve tamamen kapitalizmden kaynaklanmayan baskılara karşı insanları örgütlenmeye iten şeylerin ne olduğunu sorgulaması gerekli ve bunların sorgulanmasına, analiz edilmesine ihtiyacımız var. Güçlü Marksist yapıları, yeni toplumsal hareketleri, sömürgecilik karşıtı, homofobi ve ırkçılık karşıtı yapıları birleştirecek güçlü koalisyonlar oluşturmamızın yollarını aramak zorundayız. Bunlardan bir tanesini alıp diğerlerinde ayırmak olmaz.

Evet, çok fazla anlaşmazlıklar var. Ama yine de, bence anlaşmazlık noktalarına rağmen yaşayan bir koalisyonun, anlaşmazlık noktaları olan ölü bir koalisyonun farkı, yaşayan koalisyonun bu anlaşmazlıkları sürdürebilecek yolları yaratabilmesidir.

Kişisel bir merakla soruyorum, Michael Foucault hakkında ne düşünüyorsunuz? Foucault'u sever misiniz?

Elbette onu severim. Foucault olmasaydı ben de olmazdım. Bazen fikirlerine katılıyorum bazen de katılmıyorum. Fakat şunu belirtmeliyim ki Foucault benim ortaya çıkmamda önemli bir figürdür, çünkü bana nasıl düşünmem gerektiğini öğretmiştir.

Peki Louis Althusser?

Althusser çok zeki bir adam. Devlet iktidarını anlamak için Althusser'in ortaya attığı seslenme, çağırma (interpellation) kavramı çok önemli bir temel oluşturuyor ve bazı durumlarda ideolojinin kişilere nasıl özne olarak seslendiğini bize anlatıyor. Polis güçlerini nereye oturtmamız gerektiği hakkında da Althusser bize ışık tutuyor. Polisin Homofobi'yi yeniden üretmesindeki ya da engellememesini onun sayesinde çok net anlayabiliyoruz. Althusser, polis ve transseksüeller arasındaki ilişkiyi anlamak ve analiz etmek bakımından önemli. Eminim Türkiye için de aynı şey geçerlidir. Daha sonradan farklı bir yöne sapmış olsa da Althusser ve teorisinin devleti anlamak açısından önemli olduğuna inanıyorum.

II. BÖLÜM:

'MİLLİYETÇİ SALDIRGANLIKLARLA, KENDİNİ SAVUNMAK FARKLI ŞEYLER'

"Kendini savunmanın ne olduğu konusunda dikkatli olmalıyız. Kendimi mi savunuyorum, bana ait olan vücudumu mu? Ülkemi mi savunuyorum? Yoksa fikirlerimi mi savunuyorum? Savunduğum hangi yanımdır?"

Amerikalı Düşünür Judith Butler Ortadoğu'daki Durumu BirGün'e Değerlendirdi

Ünlü Amerikalı düşünür Judith Butler ile yaptığımız röportajın ikinci bölümünde Ortadoğu hakkında konuştuk.

Röportajın bu bölümünde Arap-İsrail meselesi, sınırda yaşanan çatışmalar, son seçimlerde güç kaybeden İsrail solu ve anti-semitizm konularına değindik. İsrail politikalarını eleştirdiği için Yahudi olmasına rağmen anti-semitizm yapmakla suçlanan Butler, aynı zamanda bir insanın kendini savunmak için başkasını öldürmesinin makul bir mazeret olmadığına inandığını söylüyor.

Birçok insanın Arap-İsrail meselesinin temelinde

1967 Savaşı'nı ve işgal edilmiş toprakların olduğunu düşündüğünü belirten Butler, İsrail'in kuruluşu olan 1948 yılını bu kuruluşun hemen ardından yaşanan savaşın unutulmaması gerektiğine dikkat çekiyor.

Butler "Benim görüşüme göre 1948 bu ülkenin yasal olmayan kuruluşu, 800 bin insanın mülteci konumuna düşmesine yol açmıştır" diyor.

1948 İSRAİL'İN YASAL OLMAYAN KURULUŞU

Şimdi biraz da Ortadoğu'dan bahsedelim... Yahudi kökenli bir Amerikalı olarak İsrail ve Araplar arasındaki çatışmayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Oldukça karmaşık bir konu. Evet, İsrail ve Araplar arasında bir anlaşmazlık var. Daha spesifik konular da var İsrail ve işgal edilmiş topraklar gibi ve elbette Filistinli mülteciler konusu. Filistinlilerin diğer ülkelerle ilişkisi ise apayrı bir konu. Çünkü komşu ülkeler ya da diğer Arap ülkeleri artık Filistinlilere yardım etmiyorlar. Suriye, Libya bu konuyla ilgilenmiyorlar. Bu artık Filistinlilerin sorunu haline geldi. Yahudi olsun ya da olmasın her insan şunu görebilir ki Batı Şeria ve açık hava hapisanesine döndürülen Gazze'deki işgal zalimliklerdir. Birleşmiş Milletler'in hazırlamış olduğu düzenlemeleri İsrail uygulamada başarısız oldu. 1948'den beri Filistinli mültecilerin yurtlarından edilip, bir daha geri dönemiyor olmaları tartışmaya açılmalı ve bugüne kadar yapılan düzenlemeler uygulanmalı. Fakat asla 1948'i unutmamalıyız. Birçok insan sorunun temelinde 1967 savaşı veya işgaller olduğunu düşünüyor. Evet, bunlar sorun. Ancak benim görüşüme göre 1948 bu ülkenin yasal olmayan kuruluşu, 800 bin insanın mülteci konumuna düşmesine yol açmıştır. Yahudiler de Avrupa'da mülteci konumundalar ve Yahudiler uluslararası mültecileri koruma kanunun geliştirilmesine katkı sundular. Yahudilerin katkısının bununla sınırlı olmadığını söyleyebiliriz. Hapishanedeki insanların durumu ve sömürge yönetimiyle ilgili de önemli kanunların geliştirilmesinde Yahudilerin katkıları olmuştur. Bazıları şöyle olduğunu ileri sürebilir: İsrail devleti milliyetçi bir projedir. Bir milyondan fazla insanın huzursuzluk içinde yaşadığı, sadece çok sayıda mültecinin bulunduğu bir ülke değil. Evet, ben bir Yahudiyim, Yahudi bir aileden geliyorum. Büyükanemimin ailesi Almanya'da öldürülenlerden fakat hukuk ilkeleri der ki siz azınlıkların haklarını korumak zorundasınız.

nız. İsrail Devleti bu şekilde davranamaz.

Anti-semitizm yapmakla suçlanıyorsunuz. İsrail'i eleştirmek anti-semitizm anlamına gelir mi?

Bazen bunu söylüyorlar. Bunu yapmaktaki amaç da İsrail'in tüm Yahudiler adına tek başına konuşma hakkına sahip olduğu düşüncesini herkese inandırmak. Diğer insanların ise (gerçekten Yahudi olmayanlar) ya kendilerinden nefret edenler ya da Yahudileri kendilerine karşı bir tehdit olarak görenler olduğuna inanılıyor. Bunu tam olarak kavramalıyız ve ayrıca bunu dengelemek de gerekir. Anti-semitizm var ve var olmaya da devam ediyor. İranlıların Yahudiler hakkında söylediklerinden hazetmiyorum, Libya'daki insanların da Yahudilerle ilgili düşüncelerinden hoşlanmıyorum. Fakat böyle bir gerek var. Bazen İsrail'i eleştirmek bir motivasyon sağlama aracı olabiliyor. İsrail'i eleştirmek ve anti-semitizmi eleştirmek farklı bir yarıyı açıyor.

İSRAİL TAM OLARAK NERESİ BİLMİYORUZ

Son seçimlerde sol kanattan partilerin başarılı olamadıklarını gördük. İsrail'de sol giderek güç kaybediyor gibi. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Batı Şeria, Gazze ve İsrail'deki Filistinliler arasında güçlü bir politik koalisyon olduğunu düşünüyorum. İsrail'in iç politikası ile çok fazla ilgilenmiyorum fakat şu da bir gerçek ki sınırlarla ilgili olarak. Aslında neresi tam olarak İsrail bilemiyoruz. Ancak İsrail'de bazı Filistinli partiler var ve bunlar güçlü partiler. Fakat gerçek soru şu ki kim sınır boyunca bir duvar örmeye gönüllü? Bu soruya net bir cevap verdiğimiz takdirde bir sol oluşabilir ve önemli bir sola sahip oluruz. Diyolar ki Netanyahu, Lieberman. Sağ kanattan olan bu insanlar tarihin diyalektik dayatmasıyla sola dönüş sağlayacaklar. Ben diyalektiğin otomatik olarak çalışacağına güvenmiyorum.

Sınırın iki yanından (Lübnan) insanların hayatını kaybettiğini ve bunun araçsallaştırıldığını söylüyorsunuz. Bunu biraz daha açar mısınız?

Bu doğru. Bazı askerler milliyetçiler tarafından öldürülüyor. Özellikle son iki yıl içinde bunu hem Gazze'de hem de güneyde gördük. Ne yazık ki İsrailli askerler de barış için çağrıda bulunmuyorlar. Veya diplomatik bir anlaşmaya varılması için de hiçbir girişimleri yok. Militanlarsa kendilerini

savunduklarını söylüyorlar. Saldırgan tutumları için de kendilerini savundukları gerekçesini ileri sürüyorlar. Fakat kendini savunma öğretilir. Benim kaygılandığım nokta: Bu savaşta her ölümdede, özellikle çocukların ve sivillerin ölümünde, Hizbullah çocukları ve sivilleri kullanıyormuş gibi geliyor. Ne yani insanlar çocuklarını bombalansınlar diye dışarıda mı bırakıyorlar? Hiç sanmıyorum. Gazze'de de aynı şey var. Birleşmiş Milletlerin ofisi bombalandı örneğin. Burasının askeri olarak kendini savunacak kapasitesi bile yoktu. Lübnan'da çocuklar ve siviller yüzlerce kişi tarafından öldürüldü. Bu sivil katliamını düşmanı suçlamaya zemin oluşturmak için kullanıyorlar. Ben artık bu mantığın işlediğine inanmıyorum. Çünkü insanlar artık tarihe baktıklarında görebilirler ki tek başına sadece İsrail'i eleştirmek o kadar da doğru değil. Artık hem Yahudi hem de Yahudi olmayan birçok insan bu mantığın kabul edilemez ve yanlış olduğunu düşünüyor.

KENDİNİ SAVUNMAK NEDİR?

Bir insanın kendini savunmak için başkasını öldürmesinin makul bir mazeret olmadığını söylemişsiniz...

Bu konuda kötü bir ünüm var. Kısa süre önce Filistin'deyken genç bir adam bana kendini savunmak için savaşa girenleri yargılayıp yargılamadığımı sordu. Onu hayır diyerek yanıtladım. Biz böyle insanları yargılamıyoruz. Fakat bence 'kendini savunmanın' ne olduğu konusunda dikkatli olmalıyız. Kendimi mi savunuyorum, bana ait vücudumu mu? Ülkemi mi savunuyorum? Yoksa fikirlerimi mi savunuyorum? Savunduğum hangi yanım? Bunun kolayca büyüdüğünü de görebilirsiniz. Mesela şöyle söyleyebiliriz: dünya üzerindeki bütün Yahudileri koruyorum. Veya dünya üzerindeki bütün Türkleri koruyorum. Bu nedenle önce şu soruya bir yanıt vermemiz gerekiyor: kendini savunmak nedir? Ve bu noktada şu ayrımı iyi yapmalıyız. Milliyetçi saldırganlığın kendini savunmadan farkını iyice ortaya koymamız gerekiyor.

İsrail'de yaşayan Yahudilerin Yahudi olmak veya İsrailli olmakla ilgili yaşadıkları bir kimlik ikilemi var mı sizce?

İsrail'de yaşayan herkesin kendini birer İsrailli olarak tanımladığını düşünüyorum. Şunu asla unutmamalıyız ki İsrail'de yaşayan nüfusun yüzde yirmisi Yahudi değil. Çok da karmaşık bir durum değil

aslında. İsrail Yahudi ülkesi olarak bilinse de aslında nüfusunun yüzde yirmisi Yahudi değil. Burada iki kritik nokta olduğunu düşünüyorum. Bunlardan birincisi İsrail’de solcuların birçoğunun aslında din-dar olmaması.

Belki kendilerinin kültürel veya tarihsel olarak Yahudi olduğunu kabul ediyorlardır fakat onlar için Tanrı’nın hayatlarında çok da bir önemi yok. Din aslında sağ kanata ve muhafazakârlara ait. Akıl-da tutulması gereken bir önemli nokta daha var: İsrail’deki Yahudiler ağırlıklı olarak Kuzey Afrika,

İspanya ve hatta Türkiye’den gelen Seferatlar-dır. Türkiye’den gelenler Osmanlı döneminde göç edenlerdir. Bir de Mirrahimler var. İran’dan gelen Yahudiler. Mesele şu ki, Yahudiler, Mirrahimler ve Filistinliler arasında nasıl bir anlaşma sağlanacak?

İnan MUTLU - Başak TURAN, BirGün Gazetesi, 19-20 Mayıs 2010

http://www.birgun.net/report_index.php?news_code=1274261066&year=2010&month=05&day=19

http://www.birgun.net/report_index.php?news_code=1274348970&year=2010&month=05&day=20

BEDENLER ve BARIKATLAR

Söyleşi: Milen NAE - Atalay GÖÇER

Judith Butler, çağımızın en etkili düşünürlerinden biri. Etkisi iki yönde, hem teoride hem pratikte. Yeni siyaset alanlarında feminizmin dahi boş bıraktığı alanları doldurmaya çalışan, “queer” analizleriyle salt cinsel olmayan bir toplumsal cinsiyet varoluşunun muktedir ve muhalif yanlarını araştıran Butler, Kaos GL’nin bu yıl beşincisini düzenlediği Uluslararası Homofobi Karşiti Buluşma için Ankara’daydı...

Türkiye’nin kadın ve aileden sorumlu Devlet Bakanı Aliye Kavaf yakın zamanda “eşcinselliğin bir hastalık olduğuna ve tedavi edilmesi gerektiğine inanıyorum” dedi. Bu beyan hakkında ne düşünüyorsunuz?

Judith Butler: Böyle bir siyasal makamda oturan bir insanın çok dikkatli olması gerektiğini düşünüyorum. Eğer “ben bunun bir hastalık olduğuna inanıyorum” diyorsa, sanki bir bireymiş gibi davranıyordur. Fakat gerçekte bakanlık makamından, devlet ve hükümet adına konuşuyor. Öyleyse bizzat devlet, eşcinselliğin bir hastalık olduğunu, tedavi edilmesi gerektiğini söylüyor. Şimdi, Kavaf, bunu hangi temelde söylüyor? Bu onun kişisel inancı mı? Dinî inancı mı? Gerçekten bu konuda çalıştı mı? Sağlık uzmanlarının ne dediklerini biliyor mu? Peki eşcinselliği patolojik olmaktan kalıcı olarak çıkarmaya yönelik birçok ilerleme kaydeden uluslararası hareketi ihmal etmesi ne anlama geliyor? Beni en çok üzen şey şu: Biz her şeyden önce homofobinin bir tür bozukluk olup olmadığını sorabiliriz, değil mi? Bunu salt istihza ya da kötü niyetlilik anlamında söylemiyorum. Gerçekten de, eğer psikoloji hakkında konuşmak istiyorsak, homofobiye dair epey çalışma mevcut. Eşcinsellik korkusu ya da nefreti nedir? Bakanlığın homofobi üzerine çalışmalara fon ayırmasına yönelik bir çağrı yerinde olmaz mıydı? Çünkü şu anda Türkiye’de en önemli mesele, hükümetin seyirci kaldığı bir ortamda, ülkenin dört bir yanında transgender bireylere yönelik saldırıların, eşcinsellere, lezbiyenlere ve biseksüellere yönelik açık ayrımcılığın olması. Devlet, polisin gey ve transgender kişilere karşı işlenen nefret suçlarının yeterince takipçisi olmuyor ve bu suçları soruşturmuyor. Öyleyse, Aliye Kavaf, eşcin-

selliliğin bir hastalık olduğunu düşündüğüne dair bir yorum yaptığında, gey, queer, biseksüel ve transgender hayatların korunmaya değer olduğuna inanan, gey ve transgender insanların nüfusun bir parçası olarak yasalar nezdinde eşit muameleye layık olduklarını takdir etmeyen bir kültürel iklime katkı yapmış oluyor... Bence bu patolojikleştirme, birisinin hasta olduğunu söylemek, onları dışlamanın başka bir yolu; onları sadece norm dışına itmek değil, aynı zamanda yurttaşlık fikrinden de çıkarmaktır. Bu insanların “biz sağlıklı ve normal” yurttaşlardan yalıtılmaları gerektiğini söylemenin başka bir yoludur. Bununla da aktif şekilde mücadele etmek gerekir.

Bakanın bu beyanını Litvanya’da mart ayının ilk haftasında Meclis’ten geçen bir yasayla ilişkilendirebiliriz. Bir AB ülkesi olan Litvanya, ailenin korunması adına kamusal alanda eşcinselliğin dışavurumunu yasaklayan bir yasayı kabul etti.

Çünkü aile, varlığını eşcinselliğin kamusal alandan dışlanmasıyla koruyabilir. Doğru, bu durum çok uzun bir süredir devam ediyor.

Kavaf’ın beyanıyla Litvanya’daki durumun paralelliğinin tesadüfî olduğunu düşünüyor musunuz? Homofobinin kesin bir şekilde yasallaşmaya başlamasının Bakan Kavaf’ın politikasıyla bağlantısı var mı?

Litvanya örneği kendine has. Fakat burada sıradışı olan, belirli bir türden kişisel özgürlüğe imkân tanıyormuş gibi görünmesi. Ancak eğer gey ya da lezbiyen bireylere hasta diyecekse ya da onların cinselliklerini hastalık olarak tanımlayacaksa, o zaman bunu ister kamusal, ister özel ortamlarında yapsınlar, bu onları zaten patolojikleştirmektir. Kamusal alandaysa, kabahat ve cürüm sayarak suç haline getiriyorsunuz. Bu yüzden, Litvanya aileyi cinselliğin kamusal tarafında tutmak stratejisiyle biraz farklı bir konumda ve bu açıdan dikkat çekici. Burada nasıl işliyor, bilmiyorum ama, pek çok ülkenin aile yasalarını yeniden tanzim etmeyi düşünmesinde Vatikan’ın muazzam bir etkisi var, çünkü biliyorsunuz, evliliğin bir erkek ve bir kadın arasında olabileceğini söylemeye inatla devam ediyor. Ve insanlar da zaten “çöküş halindeki Batı”daki eşcinsel evlilik hareketlerinden ve bun-

dan kaynaklanan sorunlardan haberdarlar. Heteroseksüel evlilikleri doğaya dayandıramayız, çünkü o zaman başka tür bir evlilik mümkün olmazdı diye düşünülüyor. Bu yüzden de, onu yasaya dayandırmalı, cinselliği tam olarak düzenleyemediğimiz için kamusal biçiminin ne olduğunu belirlemeliyiz deniyor.

Öyleyse eşcinselliğin kamusal olarak yasaklanması Vatikan'ın etkisi midir? Yasal alanda eşcinselliğe yönelik yeni bir tutumun ortaya çıkabileceğini düşünüyor musunuz?

Bu onu kişisel/özel olana indirgemeye ilgili bir sorun. Eğer bir gey sokakta açıkça homofobik bir saldırıya uğruyor ya da eğer bir transgender birey çalıştığı yerden transgender olması nedeniyle kovuluyorsa, onların aslında kamusal yetkileri var mıdır? Mahkemede "ben ayrımcılığa ya da saldırıya uğradım" demek yetkisini haizler mi? Ve eğer uğradıkları saldırının sebepleri gey ya da transgender olmaları ise, bu göz önünde bulundurulacak, hesaba katılacak mı? Ayrımcılığın mevcut bir biçimi olarak kabul edilecek mi? Sorunun özel ya da kişisel olduğunu söylemek, aslında yasanın sizi korumadığını söylemenin başka bir şekli. ABD'de eğer bir şeyin özel/kişisel olduğunu söylerseniz, o zaman yasalar sizi korur. Fakat bu yüzden orası ABD. Neden böyle olduğunu bilmiyorum. Bizler ihlâl edilemez özel/kişisel haklarımızın olduğunu düşünüyoruz, fakat bu farklı bir yasal gelenek.

Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma için buradasınız ve savaş karşıtı hareketin queer hareketle bağlantısı üzerine konuşacaksınız...

Aslında çoğunlukla militarizm karşıtlığı üzerine konuşacağım. Irak ya da Afganistan'daki işgallere karşı çıkan mobilizasyonlar, militarizm karşıtı bir siyasal harekete nasıl evrilebilir? Önce, askerî iktidar ve militarizmle neyi kastettiğimiz hakkında biraz düşünelim. Bunun birkaç biçim aldığını düşünüyorum. Bir defa, Afganistan ve Irak'taki gibi apaçık, aktif savaşlar var. Bir de İsrail devleti tarafından Ortadoğu'da, Gazze ve Lübnan'a karşı sürdürülen -kim bilir sırada kim var- periyodik savaşlardan söz edebiliriz. Afrika da dahil birçok coğrafyada, hepimizin engellemeye çalıştığı hem aktif hem de periyodik savaşlar sürüyor. Ancak bu savaşların birçoğu aslında devletin artan militerleşmesiyle alâkalı. Bu da şu demek: Topraklarını ve

sınırlarını yeni yöntemler ve iktidar biçimleriyle savunan birçok devlet, askerî güçlerini takviye etme hakları olduğuna inanıyor. Bunun sonucunda da, Avrupa ya da ABD'deki göçmenlerin gözaltına alınmasını içeren geniş bir güvenlik aygıtının meydana çıktığını görüyoruz. Sınırların güvenliğini sağlamak, belirli toplulukları dışarıda bırakmak ve ulusal kimlik politikalarını sürdürmek için, militer ağına parçası haline gelen ülkeler arasında inşa edilmiş yeni duvarlarımız var. Aynı anda hem gözetim hem de güvenlik amacı güden polis teşkilatının yetkileri de artırılıyor. Bunlar belki süregiden savaş halleri değil, fakat askerleşmenin, militerleşmenin parçası olarak değerlendirilmeliler. Bu tür bir militerleşme, her nevi özgürlüğün bastırılmasını, bedenlerin regüle edilmesini ve gözetimini içerir. Aynı zamanda sizin kimliğinizden, internetteki haberleşmelerinizden ve yakın ilişkilerinizden haberdar olmayı da kapsar. Bu yüzden de Avrupa'da göçmen mücadeleleri, açıkça ifade edilen bir çatışma sürecine girmese de militarizmin Türkiye'deki ve bazı komşularındaki yükselişi, özgürlüğün ne olduğu, nereden geldiği ve bedenlerimizin mekân ve zamanda nasıl düzenlendiği gibi meseleler hakkında yeni ilkelerin belirmesine sebep oluyor. Anti-militarist hareketler de zaten bu yüzden varlar. İnsanlar, askerî iktidarın bu tür özel köklerinin izini sürüp onlara karşı çıkmaya çalışıyor. En çok, askerî gücün ve güvenlik mefhumunun totaliterleşmesine karşı çıkan anarşist grupları kayda değer buluyorum.

Arundhati Roy, "devlet şiddeti ile ona karşı direnişin şiddetini eşitlemek ahlâksızlıktır" diyor. Şiddeti siz nasıl tanımlarsınız? Arundhati Roy'un sözlerini, beden ve cinsiyet politikaları ve Türkiye'deki Kürt direnişiyle beraber düşünüldüğünde, siz nasıl bir tablo çizerseniz?

Öncelikle, tam da şiddeti tanımlayamayacağımı düşünüyorum. Tek bir şiddet biçimi olduğunu düşünmüyorum. Şiddet daima çok yönlüdür. Biçim ve yöntemleri açısından çeşitlilik arzeder. Bu yüzden şiddet hakkında konuşurken çok spesifik olmak zorundayız. Şiddet karşıtı olabilirim, fakat eğer karışsam, aklımdakinin hangi şiddet çeşidi olduğunu söylemek zorundayım. O zaman bu benim pasifist olduğum, asla şiddet kullanmayacağım anlamına mı gelir? Kendimi savunmak için şiddet kullanamayacak mıyım ya da bir direniş hareketinin parçası olan şiddeti lanetler miyim? Şubat ayında, Filistin

- Cenin'de bana şu soruldu: Sömürgeleştirilmeye karşı silahlı direnişe katılan birini yargılar mısınız? Böyle bir yargılama yapmam dedim. Bu, "yere yatıp teslim olun" anlamına gelmez. Ama bazen yere yatmamız gerekir. Hatta, bazen Gandhi'nin tavsiye ettiği gibi tanklar üstünüze gelir ve siz yere yatarsınız. Bu güçlü bir eylemdir, çünkü gelip tam da bedene dayanır. Burada bedeninizi sömürgeci gücün hesaba katması ve müdahale etmesi gereken başka bir güç olarak kullanıyorsunuz. Bu, bedeninizi bir barikat haline getirmektir. Bedenin bu tür bir kullanımı şiddetten azade midir? Bunu tam olarak bildiğimizi sanmıyorum. Fakat bir topluluğa yönelik saldırı ile bu topluluğun direnişi arasında ahlâkî bir fark olduğu hususunda Roy'a katılıyorum. İsrail - Filistin apartheid duvarına karşı eylemler yapan anarşistler de bedenlerini sınıra yerleştiriyor. Hem de bunu yaralanacaklarını bilmelerine rağmen yapıyorlar. Bu da sömürgeciliğe, mülksüzleştirmeye ve tecride karşı epey etkili bir eylem biçimi... Benim için queer siyaseti daima ittifaklarla ilgili olmuştur. Bu bir kimlik kategorisi değildir. Biliyorum, "ben queer'im" diyen insanlar var, fakat bana göre, mesele "queer" olmakla ilgili değil. İnsanlar gey, lezbiyen, "erkeksi" (butch) ya da transgender olduklarını ifşa edebilir. Bu tür konuşmaların yapılabiliyor olmasından mutluluk duyuyorum, fakat queer'in siyasal açıdan önemli bir kavram haline gelişi bence homofobi karşıtı mücadeleyle ilgilidir. Bu da herkesi kapsamaya yönelik bir davetle başladı. Biz, kimin kiminle yattığını umursamıyoruz. Hiç kimseyle yatmıyorsanız, bunu da umursamıyoruz. Hatta siyasal açıdan hangi gruplarla ilişkide olduğunuz da önemli değil. Eğer homofobiye karşıysanız, bu bizimlesiniz demektir. Sanırım son 15-20 yılda ırkçılığa karşı mücadele edilmeden homofobiye karşı da mücadele edilemeyeceği iyice açık hale geldi. Sömürgeci tahakküm karşı çıkmadan ırkçılığa karşı hiçbir mücadele gerçekleştirilemez. Aynı zamanda cinsel azınlıkların hakları da, etnik, ırksal ve dinsel azınlıkların hakları tesis edilmeden hayata geçirilemez. "Biz geyler kendimiz adına eşit haklar istiyoruz ve haklarından sistematik olarak mahrum bırakılan diğer insanlarla ilgilenmiyoruz" da diyemezsiniz. Tam tersine, heteronomik, dışardan kendini dayatan iktidarın nasıl inşa edildiğine ve kendini nasıl sürekli kılabilmesine dair sistemli bir analize ihtiyacımız var. Bu iktidarın hangi azınlıkları unutturmaya, ya-

sadışı ilan etmeye, dışlamaya ve yabancılaştırmaya ihtiyaç duyduğuna bakmalıyız. İktidarın kullandığı bu yöntemlerin hepsi tahakkümdür. Ve aradaki bağlantıyı kurmazsak akılsızlık etmiş oluruz. Bazen bu zordur, çünkü bazen ittifak kurmak isteyebileceğimiz bizimle uzlaşmayabilir ya da arada muazzam bir gerilim ortaya çıkabilir. Bu duruma, radikal queer'lerin müdafaa etmeye çalıştığı göçmen topluluklarının içinde homoseksüellikten hiç de hazzetmeyen birçok insanın da bulunduğu Hollanda'da şahit oldum. Bir yandan da, bunun hiçbir önemi yok. Siz ittifak kurmaya çalışıyorsunuz, eşitlik için mücadele ediyorsunuz ve baskıya karşı mücadele ediyorsunuz. Ve mücadelenin seyri içinde insanlar anlayışlarını değiştiriyorlar, farklılıklarıyla uzlaşmayı başarıyorlar. Diyorlar ki: "Bak, ben bu mesele için seninle birlikte mücadele ediyorum. Siyasal olarak bu yönetim biçimine beraberce karşıyız ve şu anda her konuda anlaşmak zorunda olmadığımızı sen de biliyorsun." Yani, benim için koalisyonlar görüş ayrılıklarıyla beraber yaşamaktan ve yıkmaya ya da köklü bir değişime uğratmaya çalıştığınız iktidarın biçimine odaklanmaktan geçiyor. İnsanlar bölünüp, parçalanıp birbirleriyle çatışmaya başladıklarında ortak hedeflerinin ne olduğunu unutuyorlar. İstisnasız her konuda uzlaşmaya varmadan beraber yol katedemeyeceklerine inanırlarsa da, korkunç bir hata yapıyorlar. Zaten insanlar beraber yol aldıkça değişiyorlar. Ortak bir mücadele içine girilince, dönüşme şansı da bulunur.

Türk milliyetçiliği, farklı kültürel, tarihsel ve sosyal arka planlardan gelen toplulukları birleştirmeye çalışan bir tutkal işlevi görüyor. Son zamanlarda Kürtler, Aleviler, kadınlar ve LGBTT bireyler bu milliyetçiliğin empoze ettiği ulusal kimliği kırmaya başladılar. Bu farklı gruplar ya da hareketler yatay bir düzlemde nasıl birleşebilirler?

Bir ABD vatandaşı olarak gelip de size bir yöntem önermem doğru olmaz. Fakat, gerçekten ilgilenmediğim şey, bu hareketlerin her birinin bünyesinde ne türden bir devlet iktidarı analizi yapıldığıdır. Bu hareketler açısından devlet iktidarının hangi boyutu kritik odak noktası haline getiriliyor? Özellikle buradaki militarizmi, giderek askerî iktidarla özdeşleştirilen ulus yorumunu, Türkiye'ye içkin maskülenliği, Kürt karşıtı eğilimi, Ermeni tarihinin yok sayılmasını düşünürsek, tüm bu meselelere

hareketlerin nasıl baktığıyla ilgilenirdim. Demek istediğim, muhtemelen erkek egemenliği üzerine odaklanan feministleriniz vardır, ya da insanların etnik kimliklerine dayanarak ayrımcı muamele görmesinden kaygı duyanlarız. Aynı zamanda bir tür karşı-milliyetçiliğin de önemli olduğunu düşünüyorum. Tabii bunu enternasyonalizm ya da küresel kültür adına hayata geçirmekten bahsetmiyorum. Bildiğiniz gibi ulusötecilik (transnationalism), Mcdonald's ve Benetton'la ilgili bir husus değil. Beni alâkadar eden, Türkiye'nin de bulunduğu bölgede, ülke sınırlarını aşan, başka ülkeler ve mücadelelerle bağlantı halindeki milliyetçilik karşıtı hareketler. Bu tür hareketler çok önem kazanıyor.

Türkiye'deki soylulaştırma ve modernleşmeyle LGBTT ve queer hareketini nasıl bağlantılandırırsınız?

Her şeyden önce, Türkiye üzerine düşünürken ve okurken, kamusal alanın nasıl kontrol edildiğini, kamusal alana çıkmakta kimin özgür olduğunu, orada kimin korunaklı bir konumda yer aldığını merak ediyorum. Bana öyle geliyor ki, kamusal alanın soylulaştırılması ve özelleştirilmesi ekonomik açıdan modern bir Türkiye fikrini üretmek için bir araç olarak kullanılıyor. İlginç şekilde, üretilen bu fikrin bir kısmının pazar ekonomisine daha fazla dahil olduğunuz AB'yle, diğer bir kısmının da gerçekte Avrupa karşıtı olması muhtemel bir milliyetçilikle alâkalı olması. Bu da oldukça karmaşık bir durum. Ancak çok daha temel bir yerden bakıp şöyle sorabiliriz: Bedenler neye ihtiyaç duyar ve bedenlerin itibarının teslim edilmesi için gereken kamusal yükümlülükler nelerdir? Bedenler barınmaya, gıdaya, kendilerini ifade etme hakkına, seyahat hakkına, bir işte çalışmaya, cinsel ve samimi ilişkileri de kapsayan yakınlıklar kurma hakkına ihtiyaç duyarlar. Bunun anlamı, sınıf farkına bakılmaksızın, herkes için yaşanabilir hayatlar sağlamak adına barınma projelerine yönelik eşitliğe dayalı politikalar üstüne düşündürmektir. Öte yandan, modern soylulaştırma yolunda şık bir öncüpe inşa eden ülkeler, aslında yoksulları dışarı doğru iteliyorlar. Buenos Aires'te göz kamaştırıcı konut bloklarının hemen bitimindeki yüksek duvarların arkasında insanlar çadırlarda yaşıyorlar. Öyleyse insanların barınma hakkına ulaşması için bir hükümetin yükümlülükleri nelerdir? Barınma, bedensel bir ihtiyaçtır. Aileden farklı birlikte yaşam yapılarına da ihtiyacımız var.

Gerçekte "birlikte yaşamak" (household) aileden farklı bir kavram. Aile ve evlilikten çok farklı bağlılık ve ittifak şekilleri de mevcut. Bu yüzden, transgender bireylerin sokaklardaki taciz ve cinsiyetlerden korunması gerektiği gibi, queer, gey ve biseksüel bireylerin birlikte olma özgürlüğü de sağlanmalı. Birçok özgürlük biçimi, yükselmekte olan militarizme ve güvenliğe vurgu yapan devletlerce yok ediliyor.

Bu durumun kapitalizmle olan bağlantısını nasıl kuruyorsunuz?

Bu açıdan "kırılganlık" (precarity) kavramı benim için önemli, çünkü farklı azınlıklardan insanlar kırılganlık durumu içine konuyor. Yasal güvenceden mahrum yaşamak durumunda kalıyorlar ve bazen bizzat yasa tarafından zulüm görüyorlar. Eğer kırılgan durumdaki farklı grupları düşünürseniz, örtüşen şartlara sahip olduklarını görürsünüz. Açlığa, barınma sorunlarına, kanun tarafından korunmadıkları için şiddete maruz kalıyorlar. Tüm bunlar kırılgan koşullarda yaşamak demek. Ve bence kırılganlığa karşı mücadele, gayrimilliyetçi, gayrimilliyetçi ve koalisyona dayalıdır.

Türkiye'deki LGBTT hareketine ne söylemek istersiniz?

Buradaki mücadeleden çok etkilendim. Öylesine düşmanca ve umursamaz bir hükümetiniz var ki. Fakat en azından eylemleriniz ve küresel ölçekte gerçekleştirdiğiniz ittifaklarla siyasetçilerinizi mesele üzerinde konuşmak zorunda bırakıyorsunuz. Tahminimce, siyasetçiler konuştuğu gerçekten korkunç şeyler söyleyecekler. Burada iyi olan, -paradoksal olarak- konunun konuşulmasının gerekli olması. Bir kez siyasal söyleme girince o zaman onunla mücadele edilebilir ve bir tartışma ortamı yaratılabilir. O zaman her yerden insanları bir araya getirebilirsiniz. Şu an dünyada, eşitlik üzerine yeniden düşünmek adına muazzam bir uluslararası baskı var. Bu tartışma cinsel azınlıkları da kapsıyor. Sadece ABD'den değil, Güney Amerika'dan, Çin'den, küresel bir baskıdan bahsediyorum. Yakında müttefiklerinizle buluşacaksınız.

Milen NAE - Atalay GÖÇER

Çeviren: Kürşad Kızıltuğ

Express, 1 Haziran 2010, Sayı 2010 / 11

HOMOFOBİ ADLI RUHSAL BOZUKLUK

Söyleşi: David GRAMLING - Ahmet GÜRATA

Kaos GL'nin düzenlediği 5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın bu yılki konuğu Judith Butler'dı. Butler, etkinlik kapsamında 15 Mayıs'ta Ankara'da "Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset" başlıklı bir konuşma yaptı. Bu konuşma öncesi sorularımızı Butler'a yönelttik.

Böyle bir dönemde Türkiye'de olmak sizin için ne ifade ediyor?

Judith Butler: Türkiye'de olmak heyecan verici, çünkü buradaki tartışmanın kavramları Avrupa'dakinden, ABD'dekinden farklı. Burada çok önemli şeyler öğrendim. Aynı zamanda, Türkiye bir dönüşüm sürecinden geçiyor. Bu da aktivistlere yeni konuları gündeme getirme fırsatı sunuyor. Bu çabaya katkıda bulunabildiğim için mutluyum. Önemli bir hareket doğuyor. Homofobinin ya da transfobinin ne anlama geldiği konusunda yeni bir kavrayış üretebilme şansına sahibiz. Ayrıca, tıpkı diğer vahşi şiddet eylemleri gibi işlem görmesi gereken, şiddet eylemlerine dikkatleri çekebilme imkânına sahibiz.

Trans, gey ve lezbiyen kimlikleri, Batı'ya özgü ya da sekülerist dayatmalar olarak değerlendiren geniş bir kesim var. Benzer biçimde, 'queer' kavramını, küreselleşmenin ve ulusal egemenliğin sarsılmasının kültürel bir sonucu olarak yorumlayanlar var. Bu kesimlere acaba ne söylemek istersiniz?

Öncelikle, bir kaç farklı kategoriye birbirinden ayırt etmeye çalışalım. Ortadoğu'da ve Orta Asya'da, hemcinsel ilişki sürdüren insanlar arasında farklı gelenekler söz konusu olduğunu düşünüyorum. Ara sıra bu türden bir ilişki yaşamakla, genç bir insan olarak bu tür bir ilişkiye girmek ya da günlük yaşamın bir parçası olarak böyle bir ilişki sürdürmek arasında fark var. Eşcinsel olarak damgalanmak ile bu tür bir kimliği benimsemek apayrı şeyler. Örneğin, Latin Amerika'da gey ve lezbiyenlerin kimliklerini kamusal olarak açıklamaları (coming out) konusu gündeme geldiğinde, söz konusu kimlik kategorilerinin Amerika'dan ithal edildiği gerekçesiyle ciddi itirazlar yükseldi. Bir başka örnek vereyim: Los Angeles'taki İspanyolca konuşan cemaate AIDS

konusunda eğitim vermek söz konusu olduğunda, uzmanlar kimin eşcinsel olduğunun, mevcut kimlik kategorileri saptanamadığını gördüler. Ancak, kilise ya da benzeri kuruluşlara gidip, "kim şu şu cinsel ilişkileri denedi?" diye sorduklarında, insanlar el kaldırıyor! (gülüyor) O zaman bir problem olmuyor, insanlar el kaldırıp, "evet, ben bazen sözünü ettiğiniz türden ilişkilere giriyorum" diyebiliyor.

Öyleyse esas sorulması gereken şu diye düşünüyorum: Bu bölgede bu tür cinsel ilişkilerin gizli tarihi nedir? Bu tarih ne kadar zamandır yaşanıyor? Ne gibi biçimler alıyor? Nasıl görmezden geliniyor? Nasıl yaşanıyor? Bu konudaki bölgesel farklar nelerdir? Bu sorular, Lübnan, Filistin, Ürdün ve Mısır için de geçerli. Her bir ülkenin uzun bir geçmişi var ve bunlar Batı'da göz önüne alınmıyor. Bu son derece önemli bir nokta. Günümüzde, "lezbiyen" ve "gay" birer kimlik kategorisi olarak değerlendiriliyor. Ve bu kategoriler, kamusal olarak kimliğini açıklama süreci ve kendini ifade biçimiyle ilişkilendiriliyor. "Queer" ise başka bir şey, bir kimlik kategorisi değil. Bence queer belirli bir tür koalisyonu verilen ad. Mevcut kategorilerle açıklanamayacak bir şeyi ifade ediyor. Queer genel kategorilerimizi altüst eden bir şey, bu anlamda, "ben queer'im" dediğiniz zaman belirli bir kategoriye dahil olmuyorsunuz. "Ben queer'im" dediğinizde, insanlar sanırım "ben lezbiyenim" ya da "gay'im" dediğinizi düşünüyor. Ancak, bence queer bunu ifade etmek için kullanılacak bir kavram değil. Ama sonuçta, bu kelimenin nasıl kullanılması gerektiğini ben belirleyemem.

Önemli olan nokta şu: hemcinsel ilişkiler ve edimler konusundaki stratejiler, yerel ve bölgesel bağlamda, mekânın siyasetiyle uyumlu bir dil ve hareket aracılığıyla üretilmeli. Küresel gey kültürünün, gelip kendi kategorilerini dayatması kabul edilemez bir durum. Bu türden bir dayatma kültürel emperyalizme girer.

"Cinsiyet Belası" (Gender Trouble) ve "Kaydeder Bedenler" (Bodies That Matter) gibi erken dönem eserlerinizin yayınladığı tarihlerde, sanırım eleştirilerinizin ve kavramlarınızın başka dillere nasıl çevrildiği konusunda kaygı duymanı-

za gerek yoktu. Ancak, bugünden geriye dönüp baktığımızda, queer kuramın yoğun ve kolektif bir çabayla farklı dillere aktarıldığını, bununla birlikte söz konusu dillerden İngilizceye çeviriler yapıldığını görüyoruz. Alestair Pennycook'un sözüyle ifade edecek olursak, bugün artık "her an sürekli çevri halinde" bir düşünürsünüz. Yapıtlarınızın giderek daha etkili olan çeviri serüvenin, savlarınızı ve alana katkınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?

Doğru. Dünyanın farklı yerlerinde farklı dillere çevrilen eserlerimin dönüp dolaşıp bana nasıl ulaştığına ilişkin deneyimlerimden hareketle, bir çeviri ve jeopolitik projesi geliştirdim. Her zaman çeviri halinde ürettiğim saptamasına da katılıyorum. İngilizce yazdığım zaman dahi, İngilizcemin eskisinden daha sorunlu olduğunun farkındayım. (gülüyor) Bir metin başka bir dile çevrildiğinde, başka metinlerle, başka hareketlerle ilişkilendiriliyor; böylece farklı bir siyasal zamansallık kazanmış oluyor. Bu süreçte, eserlerim hiç bilmediğim metinlerin izinden gidiyor ya da hiç okumadığım metinler üzerine bir yorum olarak değerlendiriliyor. Ancak, başka bir dile çevrilen metnimin izini sürdüğüm zaman, söz konusu metnin orada nasıl değerlendirildiğine ilişkin çok şey öğreniyorum. Bu sayede, farklı konularla ilgilenme ve farklı konularda yazma imkânı buluyorum. Örneğin, yapıtlarım henüz Arapça'ya çok fazla çevrilmedi. Bu nedenle, Arapça konuşulan ülkelere gittiğimde, her şeye sıfırdan başlamak durumundayım. Ya da, çevirmenlerle konuşarak, belirli kavramların nasıl algılanacağını öğrenmem gerekiyor. Bazense, yapıtlarım Fransızca ya da başka diller üzerinden çevriliyor. Çin'de eserlerimin çevirisi çok başarılı. Bu nedenle bir ara oraya gidip bu metinlerin ne işe yaradığını görmek istiyorum. Sonuçta, eserlerimin sürekli çevriliyor oluşu, savlarımı nasıl geliştireceğimi de etkiliyor. Buna karşın, savlarımın kimi zaman kaçınılmaz olarak yerel ve sınırlı olduğunu düşünüyorum. Bunların her zaman her yerde geçerli olması mümkün değil. Ama ilginç olan nokta şu ki, bazen ucu hiç ummadığım yerlere gidebiliyor. Kısacası, evet, çeviri süreci çalışmalarımı etkiledi.

Kabahatlar Kanunu adlı düzenleme, Türkiye'de "genel ahlaka aykırı davranışları" önlemeyi amaçlıyor. Bu düzenlemeler çerçevesinde, farklı toplumsal cinsiyet gruplarına yönelik polis bas-

kısı son üç yıl içinde giderek arttı. Kesilen para cezaları en az 100 liradan başlıyor. Eski öğrencilerimden biri - ki aynı zamanda eşcinsel - okuldan mezun olduktan sonra başka bir iş bulamadığı için polis oldu. Ona verdikleri görevse, travestilere ceza kesmek. İşin trajik yönü, internet sayesinde çok küçük yaşlardan beri queer kültürü hakkında hemen hemen her şeyi öğrenmiş durumda. Travestileri sistematik olarak taciz etmekle görevlendirilmiş kolluk güçlerinin bir parçası olarak yaşadığı çelişkiyi, içinden geçmekte olduğumuz dönem açısından çok anlamlı buluyorum. Bu genç arkadaşımızın, tarihteki konumuna ilişkin olarak İnternet'ten öğrenemeyeceği şeyler nelerdir sizce?

Eşcinselliği ya da gey ve lezbiyen fantezilerini yalnızca internet aracılığıyla öğrenen insanlar, meseleyi tamamen fantezi boyutunda algılayabilirler. Bunda hiçbir sorun yok. Saf fantezi mekânlarına da ihtiyacımız var. Eşcinsellik bir fantezi olarak da kurgulanabilir, ancak, içinde yaşadığımız dünyada, aynı zamanda bir risk. Eşcinsel ya da trans olarak görülmek ya da toplumsal cinsiyeti diğerlerinden farklı olmak, taciz, ayrımcılık ve şiddeti de beraberinde getirmekte. Bu nedenle, gey ve lezbiyen kimliği, homofobinin hakim olduğu koşullarda, hem bir tehlike riski hem de bir haz arayışı olarak değerlendirilebilir. Bu iki boyutu da göz önüne almalıyız.

Ancak, daha genel olarak şunu sormak istiyorum: Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ın eşcinselliğin bir hastalık olduğu yolundaki açıklaması ile sokaktaki transseksüellerin toplumsal davranış biçimine uymadıkları gerekçesiyle cezalandırılmaları, ya da gey, lezbiyen ve transseksüellerin, polis, öğrenciler ya da başkaları tarafından taciz edilmesi arasında nasıl bir yapısal ilişki var? Elbette, para cezası kesmekle birini öldürmek aynı şey değil. Ancak, para cezası kesmek, bu yolla birini damgalamak ve homofobiyi savunmak, eşcinsel ve transseksüelleri toplumsal hedef konumuna getiren bir iklim yaratıyor. Cinsel azınlıkların düzenli olarak nasıl hedef haline getirildiklerine baktığımızda, sistematik bir uygulamayla karşılaşıyoruz. Bu uygulamada, söz konusu bireylerin yaşamları kaale alınmıyor, hakları tanınmıyor ve ölümleri münferit olarak değerlendiriliyor. Bu da açıkça bir suçtur.

Avrupa Konseyi'nde vicdani ret hakkının tanınmadığı üç ülke var: Azerbaycan, Beyaz Rusya ve Türkiye. Ayrıca, askerliğe karşı olan bir eşcinsel ya da transeksüel, psikolojik yönden askerliğe uygun olmadığına dair belge almak için, eşcinselliğini kanıtlamaya zorlanıyor. Muafiyet için istenen belgeler arasında, anal ya da oral seks sırasında pasif partner olarak göründükleri, yüzlerini açık ve net biçimde gösteren fotoğraf ya da video görüntüleri de var. Bu zorunlu utanç uygulaması, militarizm açısından ne anlama geliyor? Kanıt niteliği taşıyan bir fotoğraf sunmak, böyle bir fotoğraf çekimi için mizansen yaratmak, sonra da cebinizde bu fotoğrafla muayeneye gitmek... Bu durumu nasıl değerlendirirsiniz? Sizce, ordu 21. yüzyılda yeni homofobi biçimleri mi icat ediyor?

Bu uygulamayı o kadar korkunç buluyorum ki, üzerinde doğru düzgün düşünme fırsatı bile bulamadım. Ama, bu bana bir parça Ebu Garip Hapishanesi'nde çekilen fotoğrafları hatırlatıyor. Tabi oradaki fotoğraflar tamamen cebren ve tehdit yoluyla çekilmiş. (susuyor) Ne diyeceğimi bilemiyorum. İzin vererseniz, bir şeyler söylemeye çalışayım. Birinden böyle bir fotoğraf çekmesini istemek özel hayatın korkunç bir ihlalidir. Cinsel eylemin görsel kanıtını istemek, daha sonra da bu fotoğrafların tıbbi ve askeri personel tarafından incelenmesi, ahlaksızca bir zulümdür. Ayrıca, bu eşcinselliğin ne olduğunu hiç anlamadıklarını da gösteriyor. Zira eşcinselliği yalnızca bir dizi cinsel eyleme indiriyorlar. Sanıyorum, eşcinsel ilişkiye girmiş pek çok heteroseksüel vardır. Onlar kendilerini eşcinsel olarak tanımlamayabilirler. Porno film yıldızları da, kamera karşısında, gündelik hayatlarında hiç yapmayacakları cinsel eylemlere giriyorlar. Cinsel eylemin bu türden bir görsel kanıtı indirgenmesi, askerlikten muaf tutulmak isteyen kişiyi alçaltmak ve küçük düşürmeye yönelik bir uygulama. Kendinizi teşhir etmeniz ve de küçük düşürmeniz esasına dayanan ritüel bir cezalandırma.

Bu uygulamaya ilişkin bir diğer sorun da, eşcinsel eylemin kamusal teşhirini utanç kaynağı olarak değerlendirmesi. Bu teşhiri küçük düşürücü bir şekilde düzenliyor. Bu uygulamayı, cinsel eylemin kameralar önünde gerçekleştirildiği eşcinsel erkek erotizmiyle ilişkili olarak düşünmek ilginç olabilir. Ya da cinsel eylemin -genellikle evlilik ve ço-

cuk sahibi olmaya doğru ilerleyen- ortak anlatıların bir parçası olarak değerlendirildiği, heteroseksüel erotizm ya da aşk ilişkisiyle karşılaştırabiliriz. (gülüyor)

Bu, eşcinselliğin tuhaf bir biçimde tıbbileştirilmesidir. Eylemi ahlaksızca görsel olarak saptama ve bireyi eyleme indirgenme çabasıdır. Vicdani retçilerin askerlikten muaf tutulma gerekçelerini ahlaki zeminde savunmalarını engellemek kabul edilemez bir durum. Bu amaçla fotoğraf vermek aslında "askerliğe elverişli değilim, çünkü benden nefret ediyorsunuz ve bu da nefret ettiğiniz şey" demek anlamına geliyor. Askerlikten kaçmak için uygulanan bu yöntem bana akıl hastası olduklarını beyan eden genç İsraillileri hatırlattı. Ancak, bir süre sonra bu yönetime itirazlar yükseldi. Zira İsrail militarizmine karşı ahlaki ve siyasi argümanlar geliştirmek gerekiyordu. Bu amaçla fotoğraf çekti- renlere çağrım, kendi kendilerini küçük düşürmek yerine, vicdani reddin ahlaki ve sosyal temellerini oluşturabilmek için geniş bir uluslararası desteğe sahip bir harekete katılmalarıdır.

Türkiye'deki eşcinsel örgütlerine bu uygulamalara destek olmayı bırakmalarını mı öneriyorsunuz?

Askerlikten kaçmak için farklı yollara başvurmak son derece anlaşılır bir durum. Kimseyi yargılamıyorum. Ama neler olup bittiğini iyi değerlendirmemiz gerekiyor. Eşcinsellik, aşâğılık ve çirkin bir etkinlik olarak yeniden mi üretiliyor? Ya da, özünde iktidarın gözetleme politikasının malzemesi haline mi getiriliyor? Cinsel yaşamlarımız asla gözetlemeye maruz kalmamalı. Bu dayanılmayacak derecede üzücü bir durum.

Soğuk Savaş tehdidi ortadan kalkarken, Türkiye'nin NATO'daki rolü de önemini yitiriyor. Bu, Türk Silahlı Kuvvetleri komuta kademesini de bazı kararlar almaya itiyor. Geçmişte askeri hiyerarşide yükselmek için Brüksel ya da benzeri Avrupa başkentlerinde görev yapmış olmak gerekirken, bugün rütbe almanın yolu Güneydoğu'da savaştan geçiyor. Türkiye'nin güvenlik politikasında son dönemde gözlemlenen değişim, yeni bir kültürel izolasyon ve yabancı düşmanlığı söylemi yaratıyor. Siyasi partilerin de bu söylemi benimsediklerine tanıklık ediyoruz. Bu çerçevede, eşcinseller de batılı güçlerin maşası

olarak görülüyor. Buna karşın, Batılı yorumcuların çoğu Türkiye'deki homofobiye yalnızca dinsel muhafazakârlık çerçevesinde değerlendiriyor. Eşcinsellere yönelik şiddetin, laikliğin savunucusu ilan edilen ordunun ve güvenlik güçleri yerine, dinle ilişkilendirilmesini neye bağlıyorsunuz?

Türkiye'de sekülerizmin tarihçesi, Avrupa'daki tartışmalarda genellikle yanlış anlaşılıyor ya da es geçiliyor. Ayrıca, sekülerizmle militarizm arasındaki ittifakı anlamadan, Türkiye'de modern anlamda sekülerizmin, hatta modernitenin tarihçesini yazamazsınız. Bu ülkedeki askeri darbelerin hepsi laikler tarafından gerçekleştirildi.

Öte yandan, Hollanda ve İngiltere gibi ülkeler, ulusal bütünlüklerine yönelik tehdit olduğu gerekçesiyle, sürekli olarak sınırlarındaki polis sayısını arttırma, İran ve Afganistan'daki İslamcı güçlerle mücadele etme ve ülke içindeki İslamcı azınlıkları kontrol altına alma önerilerinde bulunuyor. İslam karşıtlığını, artan militarizasyonu meşrulaştırmanın temel koşulu olarak görüyorlar. Burada sözünü ettiğim militarizasyon, yalnızca savaşları sürdürmeyi değil, devletin güvenliğini ve gözetim hakkını desteklemek anlamında yapılanları da içeriyor. Anladığım kadarıyla, Hollanda'daki milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı, İslam'ı kendi kültürüne karşı bir tehdit olarak konumlandırırdı. Bence bu bir tür ırkçılıktır. İslam konusunda çalışma yapmış herhangi biri gayet iyi bilir ki, İslam'ın özünü temsil etme iddiasında olan radikal İslamcı grupların ya da şiddet eylemlerinde bulunan siyasal İslamcı grupların varlığı, İslama özgü ya da İslama ilişkin bir durum olarak değerlendirilemez.

Ayrıca, İslamı araştırmama konusunda da ortak bir çaba var. Bu nedenle de, Fransa'da başörtüsü konusunu tartışanlar bile, başörtüsünün ne anlama geldiğini ya da ne amaçla kullanıldığını anlamak istemiyorlar. Müslüman cemaatler ya da onların dini uygulamaları konusunda en ufak bir şey bile öğrenmek istemiyorlar. Başörtüsü yasağına karşı olan liberal arkadaşlarımız bile, yalnızca hiçbir dinsel azınlığa karşı ayrımcılık yapılmaması gerektiğine inandıkları için karşı çıkıyorlar. Ama onlara, "başörtüsünün aslında ne olduğunu düşündünüz mü?" ya da "farklı kültürel anlamlarını araştırdınız mı?" diye sorduğumda "hayır" diye yanıt vereceklerdir. Çünkü, İslama karşı derin bir kültürel tiksinti söz

konusu. Bu bilmek istedikleri bir tarih, anlamak istedikleri bir din değil. Aslında, hiçbir dini anlamak istemiyorlar. Bu tarafsız tutumla ve önyargıyla her yerde, hatta dini azınlıklar için belirli siyasi haklar talebinde bulunan liberaller arasında bile karşılaşıyorum. Bu gerçekten sorunlu bir durum. Ancak, Türkiye'nin yapılanış tarzı bize çok şey öğretebilir. Zira, ABD ve Avrupa militarizminin dünyanın geri kalanına seküler demokrasi getireceği iddiası, tamamen akıl almaz ve mantıksız bir varsayım.

"Seküler İslam", özellikle Avrupa'da ve ABD'de, "seküler Yahudilik" ya da "seküler Hristiyanlık" kadar derinlemesine tartışılan ve sorgulanan bir kavram değil. Sizce bunun ardında yatan nedenler nedir ve bu söylemin değiştirilmesi için ne yapılabilir?

Seküler İslam, ABD'de, hatta Avrupa'daki çoğu insan için tahayyül edilemeyecek bir bileşim. Seküler Yahudi kavramının insanlara hiçbir şekilde aykırı gelmediğini göz önüne aldığımızda, bunun ne kadar saçma olduğunu görüyoruz. Görünüşe bakılırsa, bugün seküler Katoliklerden bile söz ediliyor. Oysa ben yalnızca "şehit" Katoliklerden söz edebileceğimizi sanıyordum. Bu, büyük ölçüde, ne tür bir yönetim yapısına ya da sivil yaşama inandığımız, dini yaşamınızda nereye ve nasıl yerleştirdiğinizle ilgili bir konu. Buna karşın, Hollanda, Belçika ve İngiltere'de, sekülerizm ve dinin belirli bir bileşiminin Musevilik-Hristiyanlık için geçerli, ancak İslam için geçerli olmadığı varsayılıyor. İslamın sekülerizme saldırıp ayaklar altına alacağı, onu tahrip edip ortadan kaldıracağı düşünülüyor. Bu bana paranoid ve cahilce bir varsayım gibi geliyor. İslamın farklı biçimlerde nasıl yaşandığını anlamamaktan kaynaklanıyor.

Son olarak farklı bir konuya geçelim. Afganistan'daki Amerikan askerlerinin, Lady Gaga'nın Telefon parçasının video klibinden esinlenerek çektikleri kliplere ilişkin yorumunuz nedir? Askerlerin kamera karşısında, klipteki eylemleri hevesle ve zevkle canlandırmalarını, bunun YouTube'da bir salgına dönüşmesini nasıl değerlendirebiliriz? Militarizmin queer'leştirilmesi ya da queer'liğin militarizasyonundan söz edebilir miyiz?

Amerikan ordusundan bu tür videoların çıkmasını, Ebu Garip görüntülerine tercih ederim. Buradan

hareketle konuyu şöyle bir bağlama yerleştirebiliriz: Askerler bugün video kameralarıyla ne yapıyor? Hiç değilse böyle bir şey çekiyorlar... Bu son derece ilginç ve tartışmalı bir konu. "Militarizmin queer'leştirilmesi" mi, yoksa "queer'liğin militarizasyonu" mu sorusuna gelince, sanırım bunun cevabını bilmiyoruz. Bir kez daha, queer ile gay ve lezbiyen arasındaki ayrıma değinmek isterim. Militarizmin queer'leştirilmesi, ordunun artık amacına uygun hareket edemeyeceği, yönünün sapıtıldığı anlamına gelir. Ordudaki pek çok asker, bugün neden orada bulunduklarını, orada ne kadar süre kalacaklarını ve savaşın ardında yatan amacı bilmiyor. Bu videoda sanırım şunu görüyoruz: "Hepimizin neler olup bittiğine dair kuşkuları var. Burada olanlara bir anlam kazandıracağız." Şunu unutmayın, şu anda orduda olanların çoğu, özellikle erkekler, "Green Card" almaya çalışıyor. ABD, "Green Card"ı askere alarak veriyor. İnsanlar berbat bir ekonomide çalışmaktansa, teknik okullara gitmeye çalışıyor. Amaçlarının ne olduğu konusunda ise bir fikirleri olduğunu sanmıyorum. Tıpkı ABD halkının Obama'nın Afganistan'daki savaşı neden hâlâ sürdürdüğü ve hatta şiddetlendirdiği konusunda bir fikirlerinin olmaması gibi. Net bir şekilde göremiyoruz. Bu nedenle de, bu videoları nasıl değerlendirebileceğimizi bilmiyorum, en azından şimdilik.

KONFERANSTAN NOTLAR

Farklılıkların birliği

BAŞÖRTÜSÜ YASAĞI VE KAMUSAL ALAN

Fransız hükümeti, kamusal alanda örtünme yasağı getirerek, kamusal yaşamın bir parçası olmak için örtünmek durumunda kalan kadınların özgürlüklerini kısıtlıyor. Başörtülü kızların okullara girmesini engelleyerek Müslüman kızların eğitim haklarını ellerinden alıyor. Kızların, kadınların, kamusal alandan ve eğitimden dışlanmalarının feminizmle uzaktan yakından alakası olmadığını düşünüyorum.

Kamusal alanda dinsel aidiyetle varolabilme hakkı, belki de kamusal giyim-kuşamı düzenleyen diğer haklarla yakından ilgili. Bedenin nasıl görünmesi gerektiğinin tek bir şekli yok. Kamu-sal alanda varolma hakkı, kapsayıcı demokratik siyaset anlayışının temelidir. Normlar ve bu çerçevede kamusal

alana kimin kabul edilip kimin edilmeyeceği konusuna, bu so-runlara, transseksüel aktivizmden, feminizmden, eşcinsel evlilik hareketinden, seks işçilerinin hak mücadelesinden aşınayız. Bu normlar, iktidar ilişkilerinin bir yansıması olmakla kalmaz, bizatihi iktidarın araçlarından biridir. Söz konusu normların nasıl işlediğini ele almadan, iktidar ilişkilerini tanımlamak mümkün değildir. İktidar şu ya da bu biçimde kendini yeniden üretmeden muktedir olamaz. İktidar, yalnızca belirli öznelere üreterek değil, yeniden üretim koşullarını hazırlayarak varlığını sürdürür.

MİLİTARİZM

Bütün queer ya da feminist hareketler, bütün in-san hakları hareketleri, insanlığa karşı işlenen suçlara muhalif olanlar, toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadele eden ya da ayrımcılığa karşı olan gruplar, militarizme karşı çıkmalıdır. Ayrıca, ister 1915'te Ermenilerin katledilmesi, isterse Ankara sokaklarındaki transseksüellerin öldürülmesi örneğinde olsun, işlediği suçları örtbas etmeye çalışan her türlü devlet gücüne de karşı durmalıdırlar. Bu tür bir militarizme karşı çıkan her grup, güçlü, radikal ve demokratik bir hareketin parçasıdır.

DEVLET BAKANİ ALİYE KAVAF

Eşcinselliğin bir hastalık olduğunu ve tedavi edilmesi gerektiğini söyledi. Kendi kendime soruyorum, bu görüşleri kişisel ifade özgürlüğü kapsamında mı değerlendirmek gerekir? Cinsel-liğin korunması gereken bir ifade özgürlüğü olduğunu dikkate almadan, vatandaşlarını hasta olarak tanımlayan devletin dilini mi konuşuyor? Özel ve ahlâkî inançlarını mı dile getiriyor? So-kakta yakalanan transseksüellere kesilen ceza, Kaos GL ve Pembe Hayat gibi örgütlere getirilen kısıtlama ve kapatma kararları ile bu açıklama arasındaki ilişki nedir? Bakan bir makamı temsilen konuşuyor. Eğer hükümet bu konuda bir karşı görüş belirtmiyorsa, Kavafın görüşleri devletin açıklamaları demektir. Eğer devlet eşcinselleri hasta olarak nitelendiriyorsa, polis cinsel azınlıklara saldırıda bulunuyorsa ya da bu azınlıklara yönelik suçları kasıtlı olarak takip etmiyorsa, siyasî olarak tanınması ve korunması gereken azınlıklara yönelik sistematik bir saldırıdan söz ediyoruz demektir.

Yalnızca Türkiye'de değil, ABD'de ve pek çok

ül-kede eşcinsellerin hasta olduğu ve tedavi edil-meleri gerektiği öne sürülüyor. Ancak şu soruyu sormamız gerekiyor: Acaba, bu ifadeler cinsel azınlıklara yönelik suçları örtbas etmeye yönelik bir ayrımcılık mıdır? Vatandaşlık, yalnızca yasa-lar tarafından korunmayı değil, demokrasiye ka-tılım hakkını da içerir. Bunun anlamı, kişinin sokağa korkmadan çıkması, hiçbir müdahale ol-madan istediği kişilerle bir arada olabilmesi ve toplanabilmesidir. Cinsel azınlıkların ruhsal açı-dan hasta olarak nitelendirilmeleri ile özgürlük-lerinin kısıtlanmasının el ele giden uygulamalar olduğunu dikkate almazsak, yanlış yapmış olu-ruz. Özellikle de, eril iktidara dayalı ve askerî güç sergileyen ulus-devletlerde, toplumsal cinsiyet ayrımına dayalı normları sorgulayan cinsel azın-lıkların saldırıya maruz kalmaları kaçınılmazdır. Kişi eğer eşcinselliği ya da transseksüelliği tasvip etmiyorsa ya da bu tür kişi ve uygulamalara karşı güçlü bir nefret duyuyorsa, kendi kendine nasıl bir dünyada yaşamak istediği sorusunu sormalı-dır. Yasalar önünde eşit olmak ne demektir? Hat-ta daha ileri gidip şunu sormak gerekir: Bu tür yargılara, hangi kaygı ve korkular neden olmakta-dır? Bu korkular devlet politikasına tahvil edildi-ğinde, ne tür adaletsizlikler söz konusu olabilir? Devlet Bakanlığı belki de ruhsal bir hastalık ola-rak homofobi konusunda bir araştırma yaptırmalı. Eşcinsellikten tiksinen ve tasvip etmeyen kesimler, toplumsal cinsiyet, etnik köken, din ve ırk yönünden farklı olduğumuz varsayımına daya-nan bir demokraside yaşamının ne anlama geldi-ğini düşünmelidirler. Demokrasiye bağlı olmak, hiç tercih etmediğimiz kişilerle bir arada yaşama taahhüdünü de kapsar. Tanımadığımız kişilere karşı yükümlülüklerle bağlı olmak

anlamına gelir.

İTTİFAKLARIN KOŞULU

Müttefikliğin önkoşulu mutlak mütekabiliyet de-ğildir. Yalnızca başka queer'lerle ve kimlik teme-linde ittifaklar kuran insanlar olmadığımızı vurgulamak isterim. Elbette sevdiğimiz kesimler-le özdeşlik kuruyoruz. Ancak, özdeşlik kurmak si-yasî açıdan yeterli değildir. Aynı amaçlara bağlıysak, bilmediğimiz, hiç görmediğimiz kişiler için siyaset yapmalıyız. Devlet şiddetini ve mili-tarizmi kaale aldığınız sürece, aranızda ayrımla-rın olması hiçbir sakınca yaratmaz. Yine de ortak bir amaç uğruna mücadele edebilirsiniz.

VİCDANÎ RET HAKKI

Askerlikten muaf tutulmak için eşcinsel olduğu-nuzu kanıtlayan fotoğraflar sunmayın. Bu aşağı-lama ve küçük düşürmeye boyun eğmeyin. Temelleri olmasa bile, iddialarınızı ahlâkî, yasal ve siyasî zemine oturtun. Sonunda hapse atılabil-rsiniz. Böyle bir durumda, uluslararası hukuk ve vicdanî reddi sa-vunan uluslararası dernekler si-zin yanınızda ola-caktır. Mahkemeye sunabilece-ğiniz uluslararası iç-tihatlar bulacaksınız. İyi bir avukatın desteğiyle bu içtihatların Türkiye'de uy-gulanmasını sağlayabil-rsiniz. Bunun için sınırları zorlamaya devam edin.

*Söyleşi: David GRAMLING, Çeviri: Ahmet Gürata
BİR+BİR, Sayı 4, Haziran - Temmuz 2010*

(David Gramling, katkıları ve hazırlık aşamasın-daki yardımları için, Ahmet Gürata, Nevin Öztop, Ömer Akpınar, Anne Moore, Jason Arvey, Damon Young, Mehtap Söyler ve www.kaosgl.org'daki Kaos GL ekibine içtenlikle teşekkür eder.)

JUDITH BUTLER'IN ARDINDAN SÖYLEŞİLER

Söyleşiler: Pelin DUTLU

Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın beşincisi Judith Butler'in "Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset" başlıklı konferansı ile tamamlandı. Butler'in konuşmasını 900'ün üzerinde katılımcı izledi. Kaos GL Derneğinin koordine ettiği Homofobi Karşıtı Buluşma'nın ev sahipliğini Ankara ile birlikte Trabzon, Samsun, Adana, Mersin, Kayseri, Edirne, Nazilli, Diyarbakır, Van, Antalya, Eskişehir, İzmir ve İstanbul'daki LGBT örgütler ile kampüslerdeki öğrenci toplulukları yaptılar.

Buluşma'nın ardından geçen yıl olduğu gibi Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş, Trabzon'dan Diyarbakır'a, Adana'dan İzmir'e Türkiye'nin dört bir yanından gelen homofobi ve transfobi karşıtları ile LGBT birey ve örgütlerce yapıldı. Butler'ın konferansına katılanlardan 300 kişilik bir grup da konferans sonrası Cebeci Kampüsü'nden Kızılay Sakarya'ya kadar sloganlar eşliğinde yürüdü.

-I-

Onur Haftası Kadın Komisyonu'ndan Gülkan

Judith Butler etkinliği için çeşitli illerden gelen birçok katılımcı vardı. İstanbul'da 18 Haziran'da başlayacak etkinlikler için hazırlanan Onur Haftası Kadın Komisyonu da Ankara'daydı. Onur Haftası Kadın Komisyonu'ndan Gülkan'la etkinlikten sonra kısa da olsa konuşma şansımız oldu.

Judith Butler "Queer Yoldaşlığı ve Savaş karşıtlığı" üzerine bir sunum yaptı. Sen nasıl beklentilerle gelmiştin ve senin açımdan nasıl geçti etkinlik?

Aslında herkesin kafasında bir beklenti vardı herhalde. Judith Butler gelecek. Bütün konulara, kafamızdaki tüm sorulara ilişkin bütün cevapları bulacağız. Ve dertlerimize derman olacak, böyle büyük bir beklenti vardı. Zaten bu beklentiyi çok manalı bulmuyorum. Hem dünyadaki hem Türkiye'deki lgbtt ve queer hareketin sorunsallaştırdığı gündelik yaşam deneyimlerinden siyaset yapma biçimlerine kadar bir çok konudan bahsetti. Elli dakikada tümüne bir şekilde değinmeyi başaran teknik anlamda başarılı bir konuşmaydı. Ama hani yeter miydi, kesti mi bizi? Bir sürü konu birer ikişer saatlik sunumlar, tartışmalar vs. gerektiren

içerikteydi. Judith Butler'ın başarısı, insanların hem aklına hem kalbine aynı anda temas edebilecek bir içtenlikte olmasında yatıyor.

Judith Butler sunumunu yaparken ağırlıklı olarak şunlardan bahsetti. Sadece cinsiyete, cinselliğe dair politika üretmek değil aynı zamanda savaş karşıtı olmak, aynı zamanda ırkçılığı da karşı olmak. Bunları örneklendirirken "kimler için üzülmüyoruz kimler için üzülmemeliyiz, kimlerin yaşama hakkı vardır" gibi normların hüznümüze bile etkilediğini söyledi. Ardından da adaletli ve eşit davranmaktan bahsetti. Yani mücadele ederken bizim gibi olmayanlarla da nasıl ittifak kuracağımız başlığını açmış oldu. Bu senin queer tanımınla, senin bakış açınla şaşırtıcı mıydı? Çünkü bir çok insanı şaşırtmış oldu. Gelen sorular arasında "O zaman nasıl İslamcılarla yan yana geleceğiz. Bilmem kim bize bunu diyor. Ama solcular da şöyle" gibi... yan yana durmanın zorluklarına dair endişeler vardı. Bu konuda sende ne oluştu?

Aslında belki temel problemimiz siyaseti algılayma biçimimiz. Biz şuna çok alışmışız. Aydınlanma geleneğinin alışkanlıkları ya da belli bir ideolojinin sabit fikirleri üzerinden düşünmek. Evrensel hakikatlerin, çıkan problemlerin, sorularımızın o ideolojide bütün cevaplarının var olduğuna kani olmuşuz. Aslında queer teorisinin kendisine aykırı bir şey bu. Bir kez de queer anarşi diye bir kavram da kullandı. Anarşizmde de hazır reçeteler olmaz, deneyimin antitotiter akışına önem atfeder. Yani şunu anlıyorum ben; egemen bir kimliğe göre konumlandırılmış belli kimlikler üzerinden ezilen, çoğunluğun azınlığı ötekileştiren başka bir deneyim yaşatması. Çoğunluk tarafından başkılık deneyimi yaşatılan kimliklerin baskılanması ve onların da kendi deneyimleri içerisinde yeniden inşa edilen baskılama, ezme ve direnme dinamiklerinin yeniden, tekrar tekrar kurulmasından bahseder queer teori. Şimdi bu noktada Avrupa'da yaşayan ya da Amerika'da on bir eylülünden sonra İslam inancına sahip insanların sadece inançlarından dolayı islamofobiye maruz kalmaları queer hareketin bu deneyimin özelinde dayanışacağı bir şeydir. İnançlarından dolayı kimliklendirilen ve bu sebeple baskı

görenlerle birlikte dayanışmak. Çünkü aynı şekilde queer bireyler de cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, sınıf farkı, etnik köken, hastalık, yaşlılık, sakatlık gibi farklı deneyimlerinden dolayı aynı baskıyı görüyorlar. Yani Judith Butler'ın söylediğinden anlaşılmayan şu, burada İslam'la dayanışılmıyor. İslam ideolojisiyle bir irtibat kurulmuyor. Bu sosyalizmin ideolojik anlamda islam düşüncesinin buluşmasından doğan yeni bir yol değil. Hayır. Belli bir kimlikle ötekileştirilenin deneyim içerisinde yaşadığı ayrımcılığa karşı ittifaktan bahsediyor. Yani deneyime ilişkin bir ittifaktan bahsediyor. Biz bunu Türkiye'de de yaşamakta ve çokça tartışmaktayız. Başörtüsüyle kamusal alanda var olmak isteyen ve eğitimi kısıtlanan kadınların başörtülü alınması meselesinde de feministlerin bir kısmı dayanıştı, bir kısmı dayanışmadı. Benim düşünceme göre İslam inancı ve ideolojisi kadını küçük gören, aşağılayan bir inançtır. Öte taraftan başörtüsü takan ve bu inanca sahip olan kadınların toplum tarafından ötekileştirilmesine, öcüleştirmesine karşı sonuna kadar dayanışmaktan yanayım. Şunu bilsem dahi; yeri gelecek benim ötekileştirilmemde ve benim ucubeleştirilmemde belki dayanışmaya gelmeyecek o kişi. Olsun, kapitalizmin alış veriş mantığı bizim etik duruşumuzu belirlemesin. Butler'ın konuşmasında beni en etkileyen cümle belki de şuydu; adını kimliğini bilmediklerimizin ötekileştirilmesine karşı bir etik, bir direniş, bir ittifak... Bugün queer hareket her yerde farklılaşabilir. Amerika deneyimi İstanbul deneyimine uymayabilir. İstanbul deneyimi Diyarbakır deneyimine uymayabilir. Bu da aslında tam bir otonomi. Merkezi olmayan, yeri geldiğinde birbirine ilham da verebilecek direniş alanları. Sunum beni tatmin etti ve geldiğimize değdi, dünya gözüyle gördük kalplerimizle dinledik Butler'ı diyebilirim.

http://www.antihomofobi.org/arsiv/2010_judith_butler_ardindan_soylesiler1.htm

-II-

Ankara FeministBiz

Ankara FeministBiz'den Gülsen, Hatice ve Nalan'la Judith Butler'ın Queer Yoldaşlığını anlatırken bahsettiği hareketlerin ittifak kurması başlığından yola çıkarak feminist harekete ve diğer hareketlere dair konuştuk.

Etkinlikten önce sizde nasıl bir beklenti vardı,

ondan sonra değişen fikirleriniz oldu mu ya da size etkileyici gelen herhangi bir şey?

Gülsen: Hem Judith Butler hem queer teori benim için çok yabancı. Son bir iki ay içinde neymiş diye baktığım bir konu oldu. Judith Butler gelecek diye kitabını aldım ama okuyamadım hepsini. Araştırdığım kadarıyla beklentimin daha ötesinde bir donanımla oradan ayrıldığımı düşünüyorum. Kendi ağzından duymak okuyup ettiklerimin kafamda oturmasına sebep oldu. Şunu da söylemek gerek, kendi aramızda anlamış mıyız diye bir espri oldu. Çünkü benim konumumda olan insanlar için Judith Butler ve queer teori bir başlangıç. Cinsiyet kategorilerinin yapı bozumuna uğratılması konusunda çok teorik bir şeyler duyacağım diye bekliyordum. Cinsiyetin toplumsallaşmayla oluşması aslında çok iş gören bir kavramdı ama bu kavrama ilişkin şüpheler vardı. Aslında hem kadın kategorisini tartışıyor olmak hem de toplumsal cinsiyeti farklı yönden bir açıklıyor olmak çok ön açıcı. Ama başka bir yönden de bizim kadın dediğimiz cinsiyet kategorisinin, erkek dediğimiz cinsiyet kategorisinin kendisinin de çok tartışmalı olduğunu bu sunumu dinleyince daha net anladım. Hem cinsiyetlerin, en alternatif cinsiyetin bile var olan dilde ve kültürle kuruluğu olmasının, feminist teoriye çok büyük katkısı olduğunu düşünüyorum. Çünkü yeni başlıyor dediğim durum da bu. Belki feminist hareketin, kadın hareketinin perspektifini geliştirecek bir şey çünkü birçok yerde bize bu kavramlar yetmedi. Örneğin kadın olmak ortak paydası sadece bir yere getiriyor ama "kadın olmayı" tam anlatmıyor, o kadar çok kadın olma halleri var ki bunlar arada nasıl duracak? Ben o açıdan da düşündükçe birçok şeyin açığa çıkaracağını düşünüyorum.

Butler, hareketler arasındaki dayanışma başlığında dünyadaki hareketlere de baktığımızda LGBTT bireyler ve kendini queer olarak tanımlayanların ilk olarak kadınlar ve kadın hareketiyle ittifak kurmasından bahsetti. Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Türkiye'deki gelişimi nasıl oldu ve şu anki ilişki nasıl?

Gülsen: Feministlerle eşcinsellerin böyle bir tarihi var. Aslında queer yoldaşlığı deniyorsa biz bunu deneyimlemiş bir grup olarak oradaydık. Düşündüğüm şu oldu: Bu gerçekleştirdiğimiz pratiğe gerektiği kadar önem vermiş miyiz? Önemli bir şey yapmışız aslında. Bunu, Butler'dan duymanın

ötesinde evrensel bir tartışma olması açısından da üzerine düşünülmesi gereken bir ittifak. Butler bunun teorik çerçevesini çizmiş oldu bana göre. Biz bunun eylemini gerçekleştirdik ama teorisi üzerinde durduğumuzu söyleyemem. Yaptığımız işleri düşünüyorduk ama bunun üzerinde yeteri kadar durmuyorduk. Feministlerle eşcinsellerin ittifakından sonra da diğer muhalif hareketlerle bu yoldaşlık nasıl bir araya gelecek düşünmeliyiz. Bugünkü eylemde de atılan bir slogan çok önemli bence. Bir işçi eyleminde de bu slogan atılıyor, öğrenci eyleminde de, kadın eyleminde de: Kurtuluş yok tek başına, ya hep beraber ya hiç birimiz! Aslında bu süreci bana göre özetleyen bir slogan. Butler'ın söylediği yan yana durma gerekliliği de bunu açıyor. Göç, barınma, yoksulluk, yaşam hakkının engellenmesi gibi. Kırılmalık diye tanımlandığı kavram aslında hepimizi bir araya getiriyor. Tam da bu bir araya getirişini engelleyen şeyler üzerine bizim biraz daha durmamız gerekiyor. Bu sebeplerle de, Butler'ın benim için yeni bir başlangıç olduğunu düşünüyorum.

Bir çok kişi için sunumun en çarpıcı yerlerinden biri kimler için üzülürüz kimler için üzülmeyiz, kimler yaşamayı hak eder bu dünyada, kimler hak etmez sorusuydu. Özellikle nefret cinayetleri başlığında yas tuttuğumuz kişilerin kim olduğunun bile politik olduğunu vurguladı. Hem siyasi hem de sosyal anlamda bir şey söyledi. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, bu size çarpıcı geldi mi?

Hatice: Butler'ın üzülme ve yas tutmak üzerinden söylediklerini, kendimce uzun süredir acı çekmek gerekiyor diye tarifliyordum. Acı çekmenin/çekebilmenin önemli olduğunu düşündüm hep. Aslında ben söyleşiye biraz önyargılı olarak gittim. Teorik bir mücadele perspektifi sunmayıp, sadece bireysel davranışlarımızı teorik bazda öne çıkaracak bir konuşma bekliyordum. Pratiğe yani sokaktaki mücadeleye dair çok fazla şey söylemeyeceğini düşünmüştüm. Fakat öyle olmadı. Aslında sadece feministler için değil devletle, sistemle sorunu olan her kesime, ezilenlere dair, bize ortak bir mücadele yöntemi sundu. Queer yoldaşlığından benim anladığım bu, ezilenlerin birliği üzerinden bir yol açış. Queer yoldaşlığını, devrimci bir kavram, devrimci bir duruş olarak ele alıyorum. Mücadele perspektifimiz ve eylemliliğimiz açısından dev-

rimci bir yöntem sunuyor bize. Bunu yaşadığımız bu topraklarda nasıl pratiğe geçiririz burası çok önemli elbette; Türkiye'de queer yoldaşlığı nasıl olur, kimlerle olur, bu coğrafyadaki ezilenler birbirine ne kadar ve nasıl yaklaşır? Mesela Kürtlerle, azınlıklarla, feministlerle, LGBTT bireylerle, anarşistlerle queer yoldaşlığı hayata geçebilir mi, bunun gerçekliği ve yöntemleri nelerdir? Butler'ı dinledikten sonra, önümüzdeki süreçte, LGBTT bireylerle ve feministlerle bu yoldaşlığı tartışmanın çok önemli olacağını düşünüyorum. Benim anladığım kimliklerin eşitlendiği o özgürlükler alanında, özgürlük istiyorsak her kimlik mücadelesinin bir öbürü kadar değerli olduğunu unutmamalıyız. Özgürlüğüm benim kimliğim baskıdan kurtulduğu zaman kazanacağım bir şey değil. Sürekli olagelen, yaratılan ve hiç bitmeyecek bir alan.

Hatice'nin söyledikleri çok önemli. Muhalif hareketler olarak bunun yöntemini hep birlikte bulmak zorundayız. Kimlik mücadelesi vermek aynı zamanda bizi doğasında kendi içimize kapatan bir durum olabiliyor. Butler süresi kısıtlı da olduğu için değinebileceği her şeye değindi. Türkiye'ye dair de çok fazla çalışmış aslında. Ermeni meselesi, kadın meselesi, Aliye Kavaf... bunların hepsine değindi. Akademik bir sunumdan öte olabildiğince karmaşılaştırmadan net bir şey anlattı. Senin bulunduğun mücadele alanı içerisinde yaşadıklarıyla tanıdık duygular oluşturdu mu?

Nalan: Ben daha çok konferansın bende yarattığı hissiyattan bahsetmek istiyorum. Çok etkileyiciydi çünkü. Butler'ı daha önceden okumamıştım. Bir bakıma da onu okumadan önce bu konuşmayı dinlemiş olmaktan mutluyum. Çünkü bir akademisyen arkadaşım, bu kadar coştuğuma şaşırdığını, aslında çok üst teorik düzlemde yazdığını söyledi. Şimdi Butler'ı okurken aklımda hep bu konuşma olacak. Uzun zamandır kimseyi dinlerken bu kadar heyecanlanmamıştım. Bir feminist olarak sokakta yaptıklarımızı teorik düzlemde dinleme fırsatı bulduğumuzu düşünüyorum. Zaten dinlerken hep eylemlerimizi, sloganlarımızı düşündüm. Feminist olarak heteroseksüellik, lezbiyenlik, biseksüellik kategorilerinin dışına çıkarak homofobi ve trans-fobi karşıtlığı, militarizm karşıtlığı üzerinden gerçekleştirdiğimiz eylemliliklerimizin, ittifaklarımızın nereye denk düştüğünü dinledim. Benim için ko-

nuşmanın en çarpıcı yönü birlikte eylem yaptıkları-mızla ortak yönümüzün sistem açısından yaşamaya değmeyen bedenler olduğumuzun dillendirilmesi oldu. Tam da bu noktada buluşup sokağa çıkmak gerekiyor. Benim queer yoldaşlığından anladığım bu. Bu yoldaşlık Türkiye’de hem sol hem de Kürt hareketi için çıkış yolunu gösterebilir.

Hatice: Küçük bir eleştiri Kürt meselesiyle ilgili, acaba bilgilendirilmemiş mi, bilgisi yok muydu? Hepimizin kafamızda bir soru işareti oluştu.

Kimlik politikasından bahsederken, mücadele etmeye başladığınızda terörist olarak damgalanır-sınız diyerek genel bir suçlamadan bahsetti. Yaşama hakkı konusunda verdiği örnekte de sadece Türklerin bedenlerinin yaşamaya değer bedenler kabul edilmesinin yanlış olduğunu söyledi. Bence bilgilendirilmiştir. Çünkü Ermeni meselesine de değindi. Sadece Türkiye’den gelen bilgilerle de yetindiğini sanmıyorum.

Nalan: Aslında bir Amerikalı olarak Türkiye hakkın-da ne kadar az bilgi sahibi olduğuna konuşmasının başında belirtti. Ama belirttiğinden çok daha fazla bir bilgisi vardı. İnsanlar Türkiye’de 30 yıldır bir iç savaş var dediklerinde, onaylayıp, başını salladı. Böyle bir savaşın varlığından haberi olmadığını ben de düşünüyorum.

Gülşen: “Bilgilendirildim” dedi. Sadece Türkiye’den değil başka yerlerden de bilgi topladığını söyledi. Ama benim de mesela onun konuşmasından sonra ilk düşündüğüm şey Kürtlere değinmediği oldu. Çünkü Ermeni sorunundan söz etti. Çatışma hal-lerini, Gazze ve Filistin üzerinden ele aldı. Bence de bu eksiklikti.

Nalan: Aslında bence de yaşamaya değmeyen be-denler vurgusu, Kürtleri de kapsıyordu tabii ki... Konuşmasının ruhunda bu vardı.

Hatice: Türkiye’ye geliyorsa Kürt meselesiyle ilgili daha fazla söz söylemesini bekledim bir yandan. Tabii bu konuda ne kadar bilgisi var bilemiyoruz. Mesela, Queer yoldaşlığının Gazze’de olması gerektiğini söyledi, Türkiye ve Kürtler üzerinden de görüş belirtse bizler için çok daha somut olabilir-di. Devletin zoru karşısında bir direniş tariflemesi,

Nalan’ın dediği gibi sokaktaki direnişi anlatması ve bunun da mutlaka soldan çıkacağını söylemesi de benim için çok önemliydi. Bu nedenle bundan sonra, bu bakış açısıyla da feminist mücadeleye bakmamız ve buradan tartışmamız, tam da bu tı-kanmışlık sürecinde belki devrimci bir sıçrayışa ya da mücadeleyi biraz daha yükseltici bir yöne doğru yol almamızı sağlayabilir diye düşünmekteyim.

Gülşen: Benim beklentim tam da buydu. Nasıl ki bu ülkede feministlerle eşcinsel hareketin bir ta-rihi varsa Kürt hareketiyle de var. 30 yıldır bu ülkede Kürt hareketiyle yan yana mücadele de yürüyor. Bu dayanışmayı, en görünür ve doğrudan yürüten feminist gruplar. En azından bizim çevre-miz böyle. Bunun düştüğü zamanlar oldu, yüksel-diği zamanlar oldu. Bu Kürt hareketinin kendinden de kaynaklanan bir şey. Belki kendi ülkesinde siyah hareketle feminist hareketin ilişkileri üzerine bir şeyler söyleyebilir mi diye beklediğimden, yoksa kendi kurduğu teori zaten bunu dışlıyor. Çok ca-nımızı yakan bir şey olması sebebiyle, ben eksiklik olduğunu düşünüyorum.

Hatice: Tabi şöyle de bir şey var, ezilenler arasın-da da bir hiyerarşi var. Üstelik sistem bu hiyerarşi-yi besliyor. Yani Butler, ezilenlerin queer yoldaşlığı içinde, bu eşitsizliği kaldırıyor ve bütün eşitsizlik-lerin adil davranmasından bahsediyor. Kapitalizm gerçekten de ezilenlerin yan yana durmaması bu adil davranışı yok etmeye çalışıyor. Queer yoldaş-lığı kapitalizm için çok tehdit edici bir şey, çok cepheden bir şey, bir direniş hattı, bu nedenle de sistem ezilenlerin bir araya gelmemesi için bir çok önlem alıyor. Bu da bize queer yoldaşlığının ne kadar değerli olduğunu gösteriyor aslında.

http://www.antihomofobi.org/arsiv/2010_judith_butler_ardindan_soylesiler2.htm

-III-

Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi aktivistlerinden Atalay Göçer

Pippa Bacca’nın tecavüz edilerek öldürülmesine karşı ortaya çıkan tepkilerin ardında, kendi tavrını ortaya koymak isteyen bazı anarşist/anti-otoriter erkeklerin çağrısıyla, 2008’de yaptıkları yürüyüşten sonra oluşturulan Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi akti-vistlerinden Atalay Göçer’le Judith Butler Etkinliği üzerine konuşma fırsatımız oldu.

Judith Butler "Savaş Karşıtlığı ve Queer Yoldaşlığı" üzerine bir sunum gerçekleştirdi. Gelen katılımcılarda büyük bir beklenti vardı. Öncelikle senin beklentilerini karşıladı mı? Queer tanımınla ve hayatına uyguladığın haliyle Judith Butler'ın çizdiği çerçeve benziyor mu?

Judith Butler'ın Kaos GL'nin sitesindeki röportajını okuduğumdan savaş karşıtı hareket ve anti militarizm üzerine bir sunum yapacağını biliyordum. Bu beni çok heyecanlandırmıştı. Bu, benim, pek çok aktivistin ve çevremdeki bir çok kişinin ortak noktasıydı. Farklı politikalar arasındaki bu ilişkilene nasıl sağlanır. Bunun üzerine bütüncül bir politika/politik hareket ve mücadele nasıl gerçekleştirilir. Böyle bir şeyi okur okumaz inanılmaz bir coşkuyla karşıladım ve sunum da beklentilerimi karşıladı. Judith Butler'ın söylediklerini aslında bekliyordum. Yani nasıl bir sunum yapacağını tabii ki de bilmiyordum. Ama nasıl bir ittifak kurulabilire dair fikirlerini duyacağımı bekliyordum. LGBTT ya da feminist hareketin sadece kimlik politikası olarak algılanmaması ve ırkçılığa karşı da tavır sergilemesi gerekliliği çok önemli. Çünkü ırk ve cinsiyet her ne kadar farklı kelimeler olsa da, ırkçılık ve cinsiyetçilik dediğimizde bu kavramlar yer değiştiren kavramlar olabiliyor. Mesela cinsiyetçilik için, cinsiyet ayrımı yapmak ırkçılıktır tanımını yapabiliriz. Yani bu kavramlar zaten birbirinin yerine geçebilen kavramlar. Ben hiçbir zaman mücadele alanlarını ayrı düşünmemiştim. Judith Butler'ın da bu sunumu yapması, feminist hareket, LGBTT hareket arasında zaten var olan ittifakı ve LGBTT hareketiyle, feminist hareketin de anti militarist hareketle olan bağı bütüncül bir hareket olarak ortaya sunması ve teorikleştirmesi açısından çok önemliydi. Göçmen dayanışma ağı olsun, ırkçılığa dair bir eylemlilik ya da feminist mücadele olsun... hep bir arada mücadele ediyoruz. Bu aslında pratikten doğan bir gerçeklik. Yani Judith Butler bir teori düşünmüş, biz de ona göre davranıyor falan olmadık. Judith Butler da var olan bir durumu teorize etmiş oldu. Kafamızda da bu hareketler nasıl birleşire dair daha somut bir çerçeve çizmiş oldu. Bu açıdan zihin açıcıydı.

Judith Butler mücadele eden insanların düştükleri hata ya da arka plana attıkları bir konu olarak; pratiğimizde, ifadelerimizde eşit ve adaletli olmaktan bahsetti. Türkiye'de politika

yapan insanların, canı yanmış ya da yanmamış buna bakmadan yan yana durmaya dair düşünmesi ve temas etmesi gerekiyor. Ortak mücadele alanlarının yaratılması konusunda ısrarcı olmanın gerekliliğiyle neler yapılabilir? Senin yaşadığın pratikler nelerdi?

Hepimizin farklı kimlikleri var ve bu kimliklerimiz geçişken olduğu sürece birbirimizle zaten ilişkiliniyoruz. Ama politik bir zeminde bunu nasıl yapabiliriz. Şimdi ben göçmenlerle bir dayanışma içerisindeysem, Afgan bir erkeğin İslamcı olması beni ilgilendirmiyor. Beni şu an maruz kaldığı ayrımcılık ve ırkçılık ilgilendiriyor. Hatta Afganistan'da daha çok erkekler öldürüldüğü ya da kaybolduğu için bir şekilde geride kalan kadınlara ayrımcılık uygulanıyor. Bunları bağımsız düşünemiyorum. Kürtler'e karşı somut bir şiddet somut bir ayrımcılık somut bir tahakküm ve sömürü politikası izleniyor. Bir yok sayma ve yadsıma politikası izleniyor. Bunu da devlet bütün araçlarıyla empoze ediyor. Bir kimlik militarist bir şekilde sindirilmeye çalışılıyorsa tabii ki buna karşı durmak gerekiyor. Bizim burada devletin şiddetine karşı gelmemiz gerekiyor. Ortaklaştığımız nokta budur. Yani biz ortaklaşmamak için bazı noktalar bulmamalıyız. Somut bir çözüm getirmek için bir araya gelecekseniz eğer, bizim burada daha olumlayıcı yaklaşmamız lazım. Kürt hareketiyle LGBTT hareketi bir şekilde temas halinde. LGBTT hareketinin içinde pek çok Kürt arkadaş, Kürt hareketinin içerisinde de pek çok eşcinsel arkadaş var.. Farklı ezilmişliklerimiz, farklı sömürülmüşlüklerimiz olsa bile bedenlerimizin denetimine karşı ittifak sağlayabiliriz. Belli ittifaklar sağlarken pek çok engelle karşılaşabiliriz. Judith Butler'ın sunumunda da söylediği gibi birbirimizi dönüştürme potansiyelini unutmamalıyız. Şu kişi milliyetçidir, şunlar militaristtir diye bir kurumla ya da kişilerle ittifak kurulamaz diyemem. Mesela Başbüyük'te kentsel dönüşüme karşı en çok polise ve devlete karşı direniş gerçekleştirenler mahalle sakinleriydi. Oradaki insanların oy potansiyeline baktığımızda. siyasal olarak uyuşmasam da onların maruz kaldığı şiddete, yerinden edilmelerine ve uğradıkları haksızlıklara karşı onlarla ittifak kurmayacak mıyım? Keza Doğu Karadeniz'de ya da Munzur'da, İzmir'de... hidroelektrik santrallerine ve barajlara karşı mücadelede oradaki yerel halkla dayanışma içinde olmak gerekiyor. Aynı şekilde queer hareketlerin sesinin duyulması ve bir dönüşüme

vesile olması açısından da bu dayanışma gerekiyor. İdeolojik olarak düşünmememiz gerekiyor. Bu bizim en büyük hatamızdı. 68'ten bu yana artık bu duruş yavaş yavaş yeni toplumsal hareketlerle değişmeye başladı. iktidarı hedeflemekten dünyayı dönüştürmeye dair hareket ederken birbirimizi de dönüştüreceğiz. Toplum ya da devlete dair belli iktidarlara da kırılma yaşacaklar ve dönüşecekler. Bütün bu hareketler devlete kapitalizme ya da militarizme dair başkaldırılarıdır. Bu topraklarda Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu Ankara'da yüz bin kişi olarak yürüdü. Bunun içerisinde eşcinseller de vardı, solcular da, anarşistler de, İslamcılar da... Yani bir ortak noktada buluşuldu ve tezkere onaylanmadı. Bu çok somut bir talepti ve kazanımla sonuçlandı. Senin gey olmaktan dolayı, senin engelli olmaktan dolayı, senin farklı ideolojik bir kimliğe düşünceye sahip olmaktan dolayı, farklı bir kültüre sahip olmaktan ve kültürünün bedenine yansımalarından dolayı bir ayrımcılık görüyorsan burada birleşmemek mümkün olabilir mi? Kimin için yas tutacağız? Bir beden neye muktedirdir? Bir beden neye ihtiyaç duyar? Bu soruları cevaplamalıyız.

Judith Butler sunumunu insanları vicdani retçi olmaya çağırarak bitirdi. Anti-militarist olmak konusunda ortaklaşılsa bile, vicdani retçi olmanın zorluklarından kaynaklı pratikte herkesin kendi cevabı var. Bu konuda sen ne düşünüyorsun?

Judith Butler sunumunda beni biraz rahatsız eden tek nokta vicdani ret mevzuu oldu. Biraz da konuşmanın sonuna denk gelmesiyle şaşaalı bir bitiriş edası oluştu. Eşcinsellerin çürük raporu almasını, bu yüzden fotoğraf çekirtmelerinin çok aşağılayıcı bir şey olduğunu; vicdani redde bulunmamız gerektiğini, hatta "hapse girerseniz de okunacak çok şey var", gibi bir şey söyledi. "Uluslararası hukuk aracılığıyla mücadele verilebilir" dedi. Bunda farklı bir kahramanlığa öykünme ve özenme tavrı var. Her eşcinselin vicdani retçi olmasını tavsiye etmeli miyiz? Anti-militarist hareket Türkiye'de maalesef vicdani retçilerin nasıl bir yaşam sürecine dair, belli kolektif, yardımlaşmacı bir alan sağlamıyorken ve bireysel duruşlar genel politikaya dönüştürülürken bu kadar vicdani retçinin olması neye yarıyor? Bence somut ilkeleri olan bir anti-militarist politikayla bu soruya cevap bulmamız gerekiyor.. Militarizme karşı bir şey söylemek ge-

rekiyor. Polis şiddetine karşı ne söylüyoruz? Kürt meselesine, Kıbrıs işgaline ve devlet terörüne karşı ne söylüyoruz? Sadece protesto ve ses yükseltmek üzerinden değil katılımcı bir hareketle mücadele etmeliyiz. Somut adımlar atılmadıktan sonra isterse herkes vicdani retçi olsun, herkes hapislerde yatsın. Bunun bir çözüm olduğunu düşünmüyorum. Vicdani redde asla karşı değilim, ama var olan militarizme karşı ya da devam etmekte olan savaşların sonlandırmaya dair farklı politikalar dahilinde farklı eylemlilikler de olmalı.

http://www.antihomofobi.org/arsiv/2010_judith_butler_ardindan_soylesiler3.htm "Butler, İçinde

-IV-

Siyah Pembe Üçgen Derneği'nden Erdem Gür

"Kırılancılık siyasetinin aciliyet içerdiği bir coğrafya burası, o yüzden hemen bir şey yapmak gerek. Judith Butler da bu yüzden hemen başlayın mesajı vermek istedi."

Siyah Pembe Üçgen Derneği'nden Erdem Gür'le, Judith Butler etkinliğinden sonra, queer hareketi, queer tanımı ve LGBTT hareketinin tanımlarına dair konuşma şansımız oldu..

Katılımcıların sunumdan önceki beklentisiyle, çıktıktan sonraki fikirleri arasında farklar oluştu. Sen etkinlikten çıktıktan sonra neler düşündün? Homofobi ve Transfobi Karşıtı Buluşmanın en çok merakla beklediğim oturumuydu. Herkes için de öyle olduğunu tahmin ediyorum. Judith Butler'ı okudun mu dersin mesela, birkaç makalesi dışında akademik bir dilden biraz korktuğum için baştan sona kitaplarını okumadım. Fakat sunumda en çok dikkatimi çeken ve hoşuma giden Judith Butler'ın bundan kendisini oldukça soyutlaması oldu. Diliyle, hali ve tavrıyla anlaşılır olmaya çalıştı. Queer teorii anlatmayı kendisine bir misyon olarak belirlediğini ve bunu yayma sorumluluğunu hissettiğini düşünüyorum. Sunum öncesinde kafamdaki queer tanımıyla sonrasındaki queer tanımı arasında çok fark olmadı. Ama şöyle bir şeyi algılamış oldum. Queer tanımını aslında ben kendime sahipleniyordum ama kendimi Queer diye tanımlamıyordum. Sebebi de queer kavramına; post modernizmin getirdiği bir anlayış, her şey muğlaklaşıyor, bu da muğlaklaşırsa, mücadele alanımız belirsizleşecek gibi yöneltile eleştirilerdi. Ben de bu noktada

ikilemde kalıyordum. Ama Judith Butler böyle bir ikilemi kafamdan sildi. Çünkü kimlik siyaseti olmadığını söylemesi çok önemli bir noktaydı. Queer hareketini ben bir hayat görüşü olarak algıladım. Queer hareket içinde hem cinsel/cinsiyet ayrımcılığına hem ırkçılığa, hem de militarizme karşı bir duruş barındırıyor. Hepsini harmanlanmış bir şekilde, iç içe yer alıyor. Tam da kafadaki ideoloji ne, sorusunun cevabı buydu. Çünkü ben kendimi sürekli uzun kavramlarla tanımlıyordum. Anarka feminist desem bir yanımda eksik kalıyordu, eşcinsel hakları savunucu desem bir taraf gene tanımsız kalıyordu. Bütün bu tanımları bir araya getirmiş oldu.

İzmir'e dönünce Cinsiyet Belası'ndan başlayarak Judith Butler'ın kitaplarını okumaya başlayacağım. Zihnimi daha çok doldurma ihtiyacı doğdu. Bunun nedeni de provakatif diyeceğim ama provakatif kelimesindeki o kıskırtma hali değil ama seni gaza getirme durumu. Daha iyi bir kelime bulamadığım için gaza getirmeyi kullanıyorum. Öyle bir sunumdu benim açımdan. Ayrıca özel bir girişle başlaması da çok etkileyiciydi. Sunumuna polis devleti, üniter devlet yapısı ve devlet şiddetinden girerek; feminizme, ırkçılığa, militarizme.. ve daha bir çok şeyden bahsederek her şeye değinmiş oldu. Belki bu bir çok kişi için şaşırtıcı oldu. Ama benim açımdan hepsine birden değinmesi sevincimi bir kat daha arttırmasına sebep oldu. Benim içinde olmak istediğim hareket diyebilirim.

Judith Butler kişilerin ve hareketlerin kırılganlıklarından çok fazla bahsetti. Hiçbir zaman birbirine temas edemeyecekmiş gibi duran grupların ve kategorilerin nasıl yan yana gelebileceğine dair örnekler verdi. Kurulacak yoldaşlığın öneminden bahsetti. Dikkat çektiği bir konu da feministlerle kurulacak ittifaktı. Türkiye yaşanan pratikler ve yan yana gelebilme zorlukları neler?

Türkiye'de "Kadın Hareketi" olarak başlayıp "Feminist Hareket" diyebileceğimiz bir noktaya gelen bir süreç var. En azından ben öyle görüyorum. Bu sevindiriyor beni. Çünkü feminist kelimesini kullanmak Türkiye'de hâlâ cesurca bir şey. Hâlâ bir çok kadın örgütündeki insanlar kendilerine feminist diyemiyor. Yani bu kavramlar arasında bile ayrışma yaratılıyor. Halbuki feminizm daha kapsayıcı ve anlaşılması gereken bir ideoloji. Feminizm de yerinde durmuyor sonuçta; gelişiyor. Feminizmde

80'lerdeki patlama hali -ki bir ihtiyaçtan dolayı, açlığın getirdiği bir durumdu- bu ivme sonrasında yavaşlamış gibi gözükse de en azından feministler -feministler diyorum, çünkü sadece feministin biyolojik bir cinsiyete atfedilmesini istemiyorum. Çünkü ben de kendimi feminist olarak tanımlıyorum. Röportajın başında da söylediğim gibi bir yanımda feminist- bugün bir çok konuya dair sözlerini söyleyebiliyorlar. Dinsel inançların özgürce yaşanmasına ve baş örtüsünün yasaklanmasına dair konularda sözlerini üretiyorlar. Kürt meselesinde de fikirleri ve ortak eylemleri var. İnsanlar ana dilinde konuşabilmeli diyorlar. Bir çok kişi bunları yadırgayıp, sanki bizim meselemiz değilmiş gibi düşünüyor. Ama yoldaşlık tam da buradan başlıyor. Ben hak savunuculuğunun vicdan ve mantık temelli olduğunu düşünüyorum. Evet bir vicdan vardır ortada ve vicdanın bütün cevapları nettir. Bir de mantık devreye girer. Eyleme dökme anında ve ne yapılabilir noktasıdır bu da. Bu iki kavramın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Buradan doğru da LGBTT hareketi artık şunu öğrendi; LGBTT hareketi tek başına güdük bir hareket. Diğer hareketlerden kendini soyutlayamaz, bu olamaz! Bir sloganımız var mesela, her yerde sıkça kullandığımız: okulda, işte, mecliste, eşcinseller her yerde! Marksistler arasında da var eşcinseller. -Eşcinseller var derken yanlış anlaşılmasın. Eşcinseller var deyince sanki heteroseksüelliği bir yere koyarak söylüyormuşuz gibi oluyor. Heteroseksüel dünya jargonu anlamında söylüyorum- Sosyalistler, kadınlar, anarşistler, Kürtler... arasında da var, hiçbir ideolojide ve kategoride olmayan sokaktaki mağandalar arasında da. Eşcinsel hareketinin işi bu anlamda daha zor. Çok daha fazla vicdanının sesine kulak vermesi ve bir çok alana, yere, konuya dair söz söylemesi gerekiyor. Şimdi ben diyelim ki bir yandan cinsel yönelimimden dolayı mağduriyet yaşıyorum ama başka bir yerde de ırkımdan, rengimden dolayı mağduriyet yaşayabilirim. O yüzden en azından bu işin, aktivizmin savunuculuğunu yapan insanların bir noktaya odaklanıp diğer noktalara gözlerini kapamasını saçma hatta saçmadan öte, olmaması gereken bir şey olarak görüyorum.

Judith Butler'ın queer hareketinin bir kimlik politikası olmadığını söylemesi üzerine konuştuk. Bu konuyu biraz daha açarsak tanımların değişmesi ve sınırlarının genişlemesi de gerekiyor.

Biz Türkiye’de bunun karşılığını dil ve hareket anlamında nasıl ele almalıyız?

Şimdi tanımların değiştirilmesi ve tanımsızlaştırma çok ciddi bir mesele. Özellikle Türkiye için çok ciddi bir mesele. Çünkü Türkiye’de daha biz şunu başaramadık: o tanımların ne olduğunu anlatamadık insanlara. Şimdi birden bire o tanımların hepsini kafadan silmek çok zor olurmuş gibi geliyor. Yani evet tanımlamalar, etiketlemeler, kategorize etmeler her zaman insanlara zarar verdi. Ama bir noktada da bizim kendimizi var ettığımız alanlar oldu onlar. Tanımlar üzerinden var ettik, bunlar üzerine sorumluluklar geliştirdik. Şimdi hepsini birden bırakmak beni ürkütüyor. Belki de sadece korkudan ibarettir. Belki o tanımları değiştirsek işler çığıırından çıkmayacak. Ama bana sanki işler birbirine girecek, kaotik bir hal alacakmış gibi geliyor. O yüzden bu konuda kendi içimde çok kararsızım.

Aslında şu an ihtiyacımız olan bir mücadele hatından gidiyoruz. Queer hareketini yaratmak için belki de, hem kimlik politikasını hem de queer yoldaşlığını geliştirmeliyiz. Kimlik politikasıyla birlikte nasıl olabileceğı ve bunun anlatımı, dile dökülmüş halini düşünmemiz gerek.

Ben queer tanımını kafamda kapsayan küme, evrensel küme olarak alıyorum. Mesela queer yanında bir kavramla; queer feminist, anarko queer gibi birlikte kullanılabilir. En azından şu anki Türkiye şartlarında kafamdaki geçiş formülü böyle. Öyle bir noktadan hareketle başlamak, daha sonrasında basamak koyarak gitmek daha manalı geliyor.

Judith Butler’ın yaptığı queer hareketi tanımının Türkiye’de somut karşılığı var. Kürt meselesi, vicdani red, kadın mücadelesi... bu coğrafyada yan yana yaşamaya ve mücadele etmeye çalışan hareketler. Bu bağlantıları, bahsettiğimiz tanımlamaların değişimlerini belki de LGBTT hareketi sağlayacak/ sağlaması gerekecek.

Queer hareketini diğer hareketlerden önce LGBTT Hareketinin ve Feminist Hareketin yaratacağına inanıyorum. Bunun nedenini de şuna bağlıyorum; "ben"den ve bireysellikten başlıyor. Hatta özel bir alandan yani cinsellikten, cinsiyetten başlıyor. Yıllarca konuşmadığımız, kafamızda karmaşık olduğu bir noktadan başlıyor. Buna dair fobiler de birbirini besliyor. Aslında karşı taraf için söylüyorum. Yani homofobik olan faşist olma eğiliminde olabiliyor, faşist olma eğiliminde olan başka bir gruba ayrımcılık üretme potansiyeli taşıyor. İşte bundan doğru bu iki hareketin de bu noktada bunu çözümlemede çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bütün o fobilerden soyutlanabilmek için çok büyük bir iş düşünüyor. Ben hiçbir zaman Feminist Hareketi, LGBTT Hareketinden ayrı düşünemedim. Bu ülkenin koşulları hakkında söylediklerini çok doğru buluyorum ve katılıyorum. Coğrafyanın hem ırk anlamında hem de diğer konulardaki ayrımcılıklarda yarattığı özel durumlar var. Kırılganlık siyasetinin aciliyet içerdiği bir coğrafya burası, o yüzden hemen bir şey yapmak gerek. Judith Butler da bu yüzden hemen başlayın mesajı vermek istedi.

http://www.kaosgl.org/icerik/butler_icin_de_olmak_istedigim_hareketi_tanimladi

NASIL EŞCİNSEL OLUNUR?

Prof. Dr. David M. HALPERIN

Erkek eşcinsel kültürü üzerine konuşmak istiyorum.

İnanıyorum ki erkek eşcinsel kültürü diye anlamlı bir şekilde tanımlanabilecek bir kavram vardır. Ve iddia ediyorum ki erkek eşcinselliği toplumun geneline farklı, standart dışı bir bağlı olma durumunu ortaya çıkarır. Bu sıra dışı bağlantı erkek eşcinsellerin, içinde yaşadıkları geniş toplumun kültürünü kendilerine mal etmeleri ve dönüştürmeleri, bir nevi ona direnirken bir yandan da onu yeniden üretmeleri olarak ortaya çıkar. Sonuç, erkek eşcinsellere özgü, diğer baskılanmış ve tahakküm altına alınmış bireylerin de benimseyip kendi amaçlarına uygun olarak kullanabilecekleri, aynı zamanda toplumun çoğunluğundaki birçok insanın da takdir edebileceği, hatta kabul edebileceği birtakım kültürel pratikler içeren belirli ve özgün bir alt kültürdür.

Böyle bir iddianın tartışmalı olduğunun farkındayım. İçinde eşcinsel erkeklerin de bulunduğu birçok insan bu iddiayı reddedecektir. Eşcinsel özgürleşmesinin ve anti-homofobik politikaların en göze çarpan ve en kalıcı öğretilerinden biri lezbiyen ve geylerin birer birey olduğu; bizlerin sadece cinsel yönelimlerimizle tanımlanarak genellenmemizin imkansız olduğu; eşcinselliğin bir yaşam tarzı veya kültür değil, bir cinsel yönelim olduğu; lezbiyen ve geyleri tipik veya stereotipik özelliklerle tarif etmenin düpedüz homofobik bir tavır olduğudur. ABD'deki lezbiyen ve gey hareketinin resmi söylemi "Kimseden bir farkımız yok, tıpkı sizin gibiyiz, sıradan, terbiyeli insanlarız, hatta yatakta yaptıklarımız dışında tıpkı heteroseksüeller gibiyiz (ki bu da kendimiz hariç kimseyi ilgilendirmez-cümlenin kısa halinin de daha iyi ifade ettiği gibi)" olmuştur.

90'ların başında ABD'de "queer" hareketin doğuşuyla kısa bir süreliğine bunun tersini iddia etmek rağbet gördü. Queer kimliği (veya kimliksizliği) benimseyenler eşcinsel özgürleşmesinin söylemini tam tersine çeviren bir söylem edinmişlerdi: "Biz queer'ler kimseye benzemiyoruz, sizinle en ufak bir benzerliğimiz yok, yatakta yaptıklarımız dışında heteroseksüellerden tamamen farklıyız (ki yatakta

yaptıklarımız küçük ve önemsiz birkaç farklılık dışında herkesinkiyle aşağı yukarı aynıdır)."

Fakat bu queer modası çok uzun sürmedi ve ABD'deki birçok lezbiyen ve gey bugünlerde eşcinsellerin sadece standart dışı cinsel yönelimleri olduğu ve bunun diğer hiçbir kişilik özelliğiyle tam anlamıyla bir bağlantısının olmadığı iddiasına geri döndüler. Yaşamlarının diğer tüm yönleriyle eşcinseller tıpkı diğer tüm insanlarla aynıdır. Bu bakış açısına göre, eşcinsel olmak, bir cinsel hayata sahip olmaktır, bir cinsel yönelimdir; farklı bir kültür, psikoloji, sosyal pratik, özel yaşam veya normal olmayan herhangi bir şey değildir. Özellikle eğer -erkek eşcinseller için- bu farklılık bir kadınlık veya kadınsılık ima ediyorsa.

Şu anda yürüttüğüm çalışmamda karşı görüşü savunuyorum. Erkek eşcinsellerin özneliği konusuyla, buna yeni bir analiz getirme olasılığıyla ilgileniyorum: erkek eşcinsellerin homofobik olmayan, patolojikleştirmeyen, psikolojik olmayan, disiplinler dışı bir analizi. Böyle bir analiz kendi çapında yeni ve etkileyici görünmekte; aynı zamanda erkek eşcinsellere ve erkek eşcinselliğine yönelik eşcinsellerin akıl hastası, psikolojik olarak anormal veya sapık oldukları gibi inatçı homofobik fıkirlere karşı çıkmak da gerekmektedir. Bu tarz homofobik fikirler acil AIDS/HIV korunma ihtiyacından da güç ve hayat buldu: birçok iyi niyetli HIV ve AIDS yayılmasıyla mücadele çabası, erkek eşcinsellerin HIV bulaştırma riski taşıyan cinsel ilişkiler kurmasına neden olan güdülerini keşfetmek amaçlı özel hayatta yönelik araştırmalar içermektedir. Sonuç, erkek eşcinsel özneliğinin -bir risk özneliği olarak- kusurlu ve bozuk olarak tanımlanmasıdır.

Bu bağlamda, lezbiyen ve gey topluluklarındaki birçok kişinin erkek eşcinsel özneliği konusunu keşif ve analizlere kapatmayı tercih etmesi ve eşcinselliğe bir öznelikten çok bir kimlik muamelesi yapmaları anlaşılabilir. Anlaşılabilir olan bir diğer nokta da eşcinsel erkeklerin birçoğunun eşcinsel erkek kültürü fikrine, kavramına karşı olmalarıdır. Fakat ben inanıyorum ki eşcinsel erkek kültürü üzerine çalışmalar eşcinsel erkek özneliğini bireyselleştirmeden, kişiselleştirmeden, psikolo-

jikleştirmeden keşfetmemizi sağlayacaktır.

Erkek eşcinsel kültürü çalışmalarının önündeki bir diğer engel ise bu tarz bir projenin özcü görünebileceğidir. "Özcülük" uzun zamandır lezbiyen ve gey çalışmalarıyla queer teori arasında bir serzeniş terimi oldu; hatta, özcülüğe karşı çıkmak, genellikle queer teoriyi erken dönem lezbiyen ve gey çalışmalarından ayırmak gibi yanlış bir şekilde algılandı. Özcülük belirli bir sosyal gruba ait tüm bireyleri tanımlamak için bir nitelik barındırır -bu durumda, tüm eşcinsel erkeklerin paylaştığı ortak bir nitelik veya öz vardır. İlk lezbiyen ve gey çalışmaları kurucularından olan Kanadalı sosyolog Barry Adam'ın da belirttiği gibi, "Biz şu anda farklılığın güncel konu olduğu bir süreçteyiz ve queer sabit fikirliliği gey ve lezbiyen kimliklerin ortaya koymuş olduğu ortaklığın araştırılmasını veya ileri sürülmesini sanki bu ortaklıklar hiç var olmamış gibi reddetmektedir." Şimdi ısrar ediyoruz ki, eşcinseller birbirinden farklıdır ve ortaklığımızın herhangi bir şekilde ileri sürülüşü özellikle cinsiyet, cinsellik, cinsel deneyim, sosyal sınıf, ırk, yaş, milliyet, yeterlik ve din farklılıklarımızı ortadan kaldıracaktır. Eşcinsel kimliği diğer tüm farklılıkların üzerine yükseltmek aynı zamanda eşcinselliğin bazı farklı türlerine ayrıcalık tanımaya ya da bazı eşcinsellerin diğerlerinin de hesabına pratikleşmesine son verecektir. Bu nedenle tüm eşcinsel ortaklıklarını, özellikle de kültürel ortaklıkları reddetmeye eğilimliyiz. Ben de eşcinsel kimliğin özcü bir biçimde tanımlanmasını reddediyorum, fakat erkek eşcinsel kültüründen onu özcü bir modele oturtmadan bahsedilebileceğine inanıyorum.

Bunu, bilhassa en tanıdık olduğum Kuzey Amerika ve bir ölçüde İngiltere ile Avustralya'daki kültürel dünyaya dayanan erkek eşcinsel kültürü üzerine çalışmam için, bu akşam, burada yapmaya çalışmak istiyorum. Bu akşam size yapacağım açıklamalarda İngilizce konuşulan dünyadaki erkek eşcinsel kültürü üzerine çalışmamdan ister istemez faydalanacağım. Bu dünyanın siz İstanbul'daki veya Türkiye'nin herhangi bir yerindeki erkek eşcinsellerin -veya bir kısmının- deneyimlerine bir katkısı olup olmayacağı konusunda hiçbir fikrim yok. Umarım siz benimle paylaşırsınız. Bir yönden bu konuşma, girişiminin özcülüğünü sınamak, erkek eşcinsel kültürüne yaklaşımının İngilizce konuşu-

lan dünyadaki erkek eşcinsel kültürüyle ne derece sınırlı olduğunu ve dünyanın geri kalanındaki eşcinsel erkeklere ne kadar katkısı olacağını görmek için bir araç olacak.

Eşcinsel erkeklerin çevrelerindeki kültürle ilişkilerinin eşcinsel olmayan erkeklerinkinden farklı olduğunu söyleyen ilk kişi elbette ben değilim. 1954'te psikanalist Carl Jung eşcinsel erkeklerin "zevk ve estetik algı sahibi olabileceklerini" söylemiştir. 1960'ın sonlarına doğru Amerikalı antropolog Esther Newton "eşcinsellerin estetik ve zarafete daha duyarlı olduklarına dair genel inanış"tan gayet sıradan bir biçimde bahsedebilmiştir. Birçok eşcinsel erkek ve onların dostlarıyla düşmanları uzunca bir süre eşcinsel erkekleri dünyanın geri kalanından farklı kılan şeyin onların cinsel yönelimlerinden çok daha öte bir şey olduğundan şüphelendiler. -Evinizdeki hamamböceklerinin eşcinsel olduğunu nasıl anlarsınız? -Eve gelirsiniz ve mobilyalarınızın yeniden düzenlendiğini görürsünüz. (Duruma dair eski bir esprî.)

Ekonomist ve sosyal teorisyen (aynı zamanda heteroseksüelliğini açıkça itiraf eden) Richard Florida bu stereotipin gerçekliğini elinde olmadan kanıtlamıştır. Florida, "yaratıcı sınıf" adını verdiği bir dizi deneysel çalışmada, bir muhitte eşcinsellerin varlığının kendi ayakları üzerinde durabilen, ileri teknoloji ürünü bir endüstrinin ve onun gelişme potansiyelinin göstergesi olduğunu savunmuştur. Florida'nın bu iddiasının sebebi, günümüzde ileri teknoloji işlerinin iş gücünün peşinden gitmesi; iş gücünün ileri teknoloji işlerinin olduğu yerlere (en azından çok uzun mesafeler için) göçmemesidir. Yani ileri teknoloji işleri, kişisel alışkanlıkları alışılmışın dışında olan, yaratıcı işçilerin bulunduğu yerlere gitmelidir; bu nedenle ileri teknoloji işleri "insanlara karşı bariyerlerin yüksek olmadığı", yerlilerinin de alışılmadık insanlara açık ve hoşgörülü olduğu yerlerde gelişir. Bu da eşcinsel bireylerin varlığının bir toplulukta ileri teknoloji ürünü endüstrinin gelişebilmesi için olumlu bir işaret olduğunu gösterir. Florida, kömür madenciliğine ait bir mecaz kullanarak, eşcinsel insanları "yaratıcı çağın kanaryaları" olarak tanımlar. Başka bir deyişle eşcinseller, ancak büyük oranda "hayat tarzı konforu", rahatlık, "kültür ve moda", "enerjik sokak hayatı" ve "ileri teknoloji müzik dekoru" içeren

bir ortamda yaşayabilirler. Çok sayıda eşcinsel varlığı "altta yatan farklı ve açık fikirli -ve böylece yaratıcılığa olanak sağlayan- bir kültürün" göstergesidir; ve bu aynı zamanda "insan çevresinin" iyi olduğu ve "mekan kalitesinin" önemli bir topluluk değerini temsil ettiği, "insanların ait olabileceği ve kendileri olmalarına olanak tanıyan bir yere" işaret eder. Çok güçlü olmamakla beraber deneysel kanıt sağlayan tek fikir eşcinselliğin bir cinsel yönelim değil, bir kültürel yönelim, belli sosyal veya estetik değerlere bağlılık, yani bütünüyle bir oluş biçimi olduğudur.

Bu farklı eşcinsel oluş biçiminin belirli bir queer oluş biçiminden kaynaklandığı görülür. Ve bu queer hissediş biçimi -queer öznelliği- kendini kültürel nesnelere (filmler, şarkılar, giysiler, kitaplar, sanat eserleri) ve genel kültürel formlara (resim ve mimari, opera ve müzikal tiyatro, pop ve disko, stil ve moda, duygular ve dil) kendine has muhalif bir bağlantılandırma biçimi ile ifade eder. Erkek eşcinselliği, kültürel bir pratik olarak popüler kültürü karakteristik bir teslim alma, yeniden yorumlama ve yeniden kullanma yolu izleyerek heteroseksüel veya heteronormatif anlamları deşifre eder ve yeniden kodlar, böylece bunları eşcinsel veya queer anlamın araçları haline getirir. Bu "popüler kültürün ortak bir alternatif okunması"nı da kapsar. Sonuç olarak, medyada çoktan tanınmış olan belirli figürler gey ikonları haline gelir: erkek eşcinseller tarafından heteroseksüel dünyanın geride kalan büyük kısmından farklı olan kendilerine has yoğunluklarıyla kabul edilirler. Ve belirli kültürel formlar, örneğin melodramlar ya da Broadway veya Bollywood müzikalleri çok sayıda erkek eşcinsel hayranı etkileyen dikkate değer bir güç ve anlamlılık içerir. Bu, gey veya heteroseksüel bir arkadaşınızın sizin çok iyi bir dansçı veya aşçı olduğunuzu, Madonna, Beyonce, Lady Gaga ya da Sertab Erener hayranı olduğunuzu, yaşam alanlarınızı düzenlemeye saatlerinizi harcadığınızı veya hiçbir zaman sadece rahatlığı düşünerek giyinmediğinizi fark ettiğinde size "Vay canına, sanırım sen gerçekten geysin!" demesinin nedenidir.

Cinsellik ve kültür arasındaki bağı anlamak, kültürel yapının cinsel politikalarını kavramak için, kültürün bireylerin toplamından ibaret olmadığını anlamak önemlidir. Bir kültür hakkında yapılan bir

genelleme, bireyler hakkında yapıldığında yanlış olacaktır. Örneğin, Fransız kültürü şarap yapımı ve tüketimiyle sıkı bir bağlantı içindedir. Fakat bu tüm Fransızlar için şarabın aynı değere ya da öneme sahip olduğunu göstermez. Fransızlar genelde şaraba Amerikalılardan daha çok önem verir, ama şaraba birçok Fransız'dan daha çok önem veren birçok Amerikalı da vardır. Sadece Fransız olduğunuz için şarabı sevmek zorunda değilsinizdir, bir damla bile şarap içmeyip hâlâ Fransız olabilirsiniz. Fransız olmak şarap sevmekten çok daha fazla özellik içerir. Şarabı tutkuyla sevmeniz de sizi tek başına Fransız yapmayacaktır. Aynı zamanda şaraba dair belirli sosyal pratikler Fransız kültürüne özeldir ve tüm Fransızların bu pratiklerde yer almasının şart olmamasına rağmen, Fransız olmak şarap içmenin kültürel anlamlarına aşina olmak, en azından şarap tüketimi veya beğenisi hakkında tamamen olumsuz bile olsa bir fikir sahibi olmak anlamına gelir. Yani, bir kültürün sahip olduğu tutarlılık toplumun küçük parçalarına davranış veya inanç tek tipliği olarak yansımayacaktır. (Fransız kültürü ve şarap için söylenenlerin aynısı Madonna veya Lady Gaga ile eşcinsel erkek kültürü için de söylenebilir.)

Ve tabii ki ABD ile Fransa arasında kültürel farklılıklar mevcuttur. Paris'ten ABD'ye ilk defa gelen bir grup arkadaşımı havaalanından alıp yerel bir restorana götürdüğümde, servis elemanının coşkulu ve yakın tavırlarından, birçok konuda düşüncelerimizi sormasından, onun benim eski bir arkadaşım olduğu sonucunu çıkarmış olmaları bir tesadüf değildi. Bu örneğin de gösterdiği gibi, kültürel farklılıklar, konuşma pratikleriyle -veya daha spesifik olarak biçim pratikleriyle-, tanımlayıcı sosyolojiyle olduğundan daha kolay yakalanıyor. ABD'de yaşadığım küçük yerleşim birimindeki bir servis elemanının müşteriye onu şaşırtmadan veya hayrete düşürmeden söyleyebileceklerini belirleyen geleneğin Paris'tekinden farklı olduğu aşikârdır.

Kültür ve bireyler arasında yaptığım ayırım, erkek eşcinsel kültüründen özcülüğe teslim olmadan bahsedebilmemizi sağlayacaktır. Fransız kültürü diye bir şey vardır, fakat bu uluslararası alanda veya kendi içinde, Fransız kültürünün içinde yaşayan veya kendini Fransız olarak tanımlayan tüm bireylere yayılmaz. Benzer olarak, "erkek eşcinsel kül-

türü” diye bahsetmekte ısrar ettiğim erkek eşcinsel kültürel pratikleri ABD’deki tüm erkek eşcinsellerin paylaştığı pratikler değildir ve bu pratikler birçok eşcinsel olmayan insan tarafından da paylaşılar.

Yani, erkek eşcinsel kültüründen bahsederken bireylere değil, ifade ve sosyal pratik biçimlerine değiniyorum. Her eşcinsel erkek, erkek eşcinsel kültürüne dahil olmak veya karakteristik bir eşcinsel erkek duyarlılığı sergilemek zorunda değildir: eşcinsel erkeklere yönelik giyim veya alışveriş kataloglarından herhangi birine en ufak bir göz atış bile zevk sahibi eşcinsel erkek stereotipini sonsuza dek paramparça edecektir. (Acı ama gerçek.) Diğer taraftan, birçok heteroseksüel erkek, erkek eşcinsel kültürüne dahildir ve bu konuda eşcinsel erkeklerden daha iyidir.

Yani, eşcinsel olmak, erkek eşcinsel kültürüne ait olmak için gerekli veya yeterli bir koşul değildir. Erkek eşcinsellerin diğer insanlardan farklı olup olmadığı gibi özcü sorulara cevap aramakla ilgilenmiyorum. Erkek eşcinsel kültürü üzerine olan teorim, insan çeşitleri üzerine değil, bu insanların ifade biçimleri ve etkileşim biçimleri üzerine uygulanabilir. Erkek eşcinsel kültürünün belirli pratik özelliklerini gün ışığına çıkarmak ve bunların altını çizen bireysel deneyim veya ortak duygu formlarını tanımlamak istiyorum.

40 yıl önce Esther Newton tarafından yapılmış bir gözlemlerle başlayayım. Chicago ve Kansas’taki travesti ve drag queen’leri konu alan öncü nitelikteki etnografik çalışması olan kitabı *Mother Camp*’te Newton, “travestilerde gördüğüm en şaşırtıcı durum, bana korkunç veya trajik gelen durumlara kahkahalarla gülme eğilimleriydi” demiştir. Kendi kabulüne göre Newton, biçimler arasındaki tuhaf bir sınır ihlali tarafından “şaşınkılığa uğratılmıştı”. “Korkunç veya trajik” durumlar, bu durumlara şahit olan kişilerin kahkahalarla gülmesine sebep olmamalıdır. Bunu “komik” durumlar yapar. Trajik durumlar kahkahalara yol açtığına normal şahitler şaşınkılığa uğrar, çünkü sosyal ve tutarsız beklentileri alt üst olmuştur.

Erkek eşcinsel kültürü de diğer insanlara korkunç ya da trajik gelen durumlara gülmek üzerine uzun bir geçmişe sahiptir. Charles Dickens’ın *The Old*

Curiosity Shop adlı romanı için Oscar Wilde’ın, “Little Nell’in ölümünü okuyup da gülmek için taş kalpli olmak gerekir.” cümlesi ünlüdür. Wilde burada ciddiyet iddiası ağırbaşlılığın önemine dayanan heteroseksüel hassasiyeti reddetmeye çalışmıştır. Fakat korku ile mizah arasında iki yönlü geçiş, çok daha geniş bir kullanım ve uygulama alanına sahiptir. Bunu hesaba katmadan en basitinden erkek eşcinsel kültürünün HIV/AIDS’e tepkisini kavramak mümkün değildir.

Bu tepkinin doğurduğu eserler acımasız bir küstahlık, hatta belirgin bir kalpsizlik içerir. Örneğin, 1995’te HIV/AIDS komplikasyonlarından ölen Avusturyalı eşcinsel aktivist sanatçı David McDiarmid, *Playboy* dergisinin HIV pozitif eşcinsel erkeklere yönelik *Plagueboy* adlı bir taklidini yayınlamıştır. Dergide “Half Dead and Hot” (Yarı Ölü ve Ateşli) gibi başlıklara sahip yazılar bulunmaktadır. Aynı zamanda çalışma arkadaşı olan en yakın arkadaşı Peter Tully için yazdığı ölüm ilanı “Moody Bitch Dies of AIDS” (Huysuz Fahişe AIDS’ten Öldü) cümlesiyle başlar. Üzücülüğü inkar edilemez olana komik muamelesi yapmak, erkek eşcinsellerin HIV/AIDS’e tepkileri bağlamında evrensel olmamakla birlikte erkek eşcinsel kültürüne özgü bir tavrı yansıtır. Birçok damgalanmış azınlık grup tarihinde uğradıkları zulmü anlatan trajik sahneleri kurgulayarak kolektif bir dayanışma kimliği ve hissi biçimlendirir. Bu tip sahneler kutsal, yasak bölge hatta grup içi parodiler olmaya eğilimlidir. Fakat HIV/AIDS’e karşı erkek eşcinsel tepkilerinin birçoğunda hiçbir şey kutsal değildir. NAMES Projesi’nin AIDS’ten ölenleri anma anıtı olan uçsuz bucaksız AIDS Yorganı’nın ev yapımı, mütevazı, hatta feminen (yani değerini düşüren) bir kültürel el emeği ürünü haline geldiği; geleneksel (kahramanca, erkeksi) bir cenaze anıtının ağırbaşlılığına ya da ihtişamına itibar etmediği de dikkate değerdir. Bunun yerine bir ciddiyetsizlik, hatta gülünç bir abeslik (büyük ölçekli olmasına karşın) görüntüsüne ve böylece potansiyel bir değersizleştirmenin altını boşaltmaya davetiye çıkartmıştır.

Bu örneklerin de gösterdiği gibi, erkek eşcinsel kültürü pratiklerine katılanlar ilk önce kendi en önemli acılarıyla alay etmektedirler. Korkunç veya trajik durumlara gülmeleri, bu durumların korkunçluğunu veya trajedisini hissetmemelerinden

değil, aksine hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Ağlamamak veya aşırı duygusal bir kendine acıma durumuyla sükunete boğulmamak için gülmektedirler. Kendileriyle alay etmeleri, hissettikleri kederi inkar etmeden boşaltmalarına yarar. Bu, erkek eşcinsel konuşma pratikleri ve HIV/AIDS salgını gibi insan afetlerinde korkuyla neşenin en ufak bir acımasızlık, soğukluk veya onaylamama iması olmaksızın bir arada var olabilmemesinin nedenidir. Kendi acılarınızı bir parodi aracı haline getirmek, kendinizi tüm sosyal performansları, tüm sosyal rolleri ve tüm sosyal kimlikleri gözlemlerken hissettiğiniz ironiden muaf tutmayı reddetmek, sosyal farklılıkları aynı seviyeye getirmektir. Herhangi bir role girmenin ciddiye alınmasını reddederek ve sempatiye, duygusallığa ve hümete yönelik tüm kişisel adlandırmalardan vazgeçerek sosyal değersizleştirmenin tekerine çomak sokarsınız. Kendi acınızla dalga geçerek, diğerlerinin sizi değersizleştirmesinin altını boşaltırsınız. Aynı zamanda diğerlerini sosyal duruşa karşı geliştirilen tüm otomatik savları reddinize katılmaya davet edersiniz ve sizi dertleri her daim söz konusu olan ve trajik durumları gülmeye elverişli olan sosyal sınıfların arasına dahil etmeye teşvik edersiniz. Birçok insanın dertlerinin önemsenmediği bir dünyada sizinki de dahil olmak üzere hiçbir trajedinin sorgulanamaz bir şekilde tamamen ciddiye alınması mecburiyetini gerektirecek kadar değerli olduğunun iddia edilemeyeceğini ima edersiniz. Böylece modern bireylerin rutin kategorizasyonuna dayanan sosyal değer hiyerarşilerini reddedersiniz. Sizi eşzamanlı uğraşınızda ve sosyal aşağılamaya direnişinizde takip edenlerle kolektif bir dayanışma ruhu inşa edersiniz. Ve bu yolla daha geniş ve kapsamlı bir topluluk kurarsınız.

Bu yüzden erkek eşcinsel kültürü diğer insanlarda erkek eşcinsel kültürünü saldırgan bir itbarsızlık ve grotesklikle tanımlama dürtüsü geliştirir. Bu, feministlerin sıklıkla şikayet ettiği, erkek eşcinsel mizahının ancak kadın düşmanı bir kültürün geliştirebileceği, kadınlığın en rezil, abartılmış ve onursuz versiyonlarından özellikle hoşlanması ve bunları sistematik olarak sömürmesinin nedenini açıklayabilir. Kadınlığın bu şekilde karikatürize edilmesi toplumumuzun ciddiye almadığı şeylere somut bir örnek oluşturur, sosyal ve sembolik şiddetin bütün sonuçlarını dramatize eder; fakat erkek eşcinsel

kültürü için ciddiyetsizlik bir değersizlik değildir, hatta stratejik bir politik fırsattır.

Ciddiyetsiz olanı benimsemek sosyal itibarın izafi derecelerini belirleyen değerlerin -biçimi içeriğin lehine alçaltan, erkekliği ciddiyet derecesi (düşünüldüğünde sanki gerçeklik ve asıl içerik) olarak belirlerken kadınlığı saçmalığa (düşünüldüğünde sanki anlamsız, boş biçimlere) indirgeyen- hiyerarşisine meydan okumaktır. Saygınlık iddianızdan vazgeçmeniz, sizi alçaltan değerlerin hiyerarşisini ortadan kaldırmak için ödenen küçük bir bedeldir. Yıllar önce Boston'da yıllardır aynı erkek arkadaşıyla yaşayan bir arkadaşşıma eğer mümkün olsaydı evlenip evlenmeyeceklerini sordum. Bir kahkaha attı ve, "Ah, hayır! Gelinliği kimin giyeceği üzerine korkunç kavgalar ederdik." dedi. Bu espriyi kendinden veya sevdiği adamdan başkası için yapmış olsaydı, bu espri ancak bir adamın erkek itibarı seviyesinden kadın saçmalığı seviyesine üstü kapalı indirilmesi olarak dışa vurmuş olacaktı. Ve bu, erkek eşcinsel aşkı bağlamında iki taraflı bir alçaltma olacaktı: erkek eşcinselliği erkeklikte temel bir erotik değer görürken, kendini veya partnerini kadınsı bir kimlikle tanımlamak ve bu kadınsı kimliği genel bir alay konusu haline getirmek, bu alayın konusu haline gelen figürü bir seks objesi veya fantezi aracı haline getirip değersizleştirirdi.

Bu yüzden Proust eşcinsel erkeklerin heteroseksüel erkekleri arzulamanın önüne geçmelerinin ve birbirlerini arzulamalarının tek yolunun birbirlerini kandırmaları, gerçekte asla olamadıkları gerçek erkekleri canlandırmaları ve bu sessiz sinema oyununu (her ne kadar başarılı olamasalar da) mümkün olan en uzun süre oynamaları olduğunu düşünmüştür. Tabii ki bu eşcinsel özgürleşmesinden önceki Eski Kötü Günler'deydi, fakat Stonewall'dan sonra bile arzulamak için erkeklik standartlarını yüksek tutma gereği tamamen ortadan kalkmadı. Armistead Maupin'in *Tales of the City* (1978) adlı kitabındaki ana karakterin tanıklığıyla karşılaştıralım:

Biriyle tanıştın... erkeksi... barda veya hamamda... ve o gerçekten istediğin gibi birine benziyor. Hoş bir bıyık, Levi's, kolalı haki bir asker gömleği... güçlü... Ailenle tanıştırsan bile anlamayacakları biri. Onunla eve gidersen ve banyoya gitmemek için elinden ne gelirse yaparsın; çünkü banyo her

şeyi açığa vuran, fantezilerini öldüren yerdir... Banyo dolabı... Yüz kremleri, şampuanlar ve bitmek bilmeyen kozmetik ürünleri...

Arkadaşımın kendisi ve erkek arkadaşı hakkında ikisinin de gelinliğe göz dikeceği yönündeki yorumu, anlamını bu bağlamda açığa vurur. Bunu ifade etmek kendinizin ve sevdiğiniz kişinin erkekliğin itibarı anlayışına göre değersiz olduğunu bilmektir. Otantik erkekliği taklit etmeyi, beraberinde getirdiği cinsel talebi ve başkalarının utancı pahasına kendini yüceltmeyi reddetmektir. Aynı zamanda bu, böyle bir otantikliğin erkek eşcinsel aşkıyla uyuşmayacağına ısrar etmektir. Eşcinsel erkek aşkını, kendinizin veya erkek arkadaşınızın başarılı bir erkeklik taklidine bağlamayı reddetmektir; aynı zamanda bu, erkek eşcinsel kültüründe var olan kabul edilebilir erkeklik standartlarını sürdürmeye eğilimi ve eşcinsel erkek çekiciliğinin kayıtsız, acımasız ve direkt bir erkek cinsel gücünün aşırı bir gösterisine bağlamayı da reddeder. Öte yandan, böyle bir eşcinsel erkeklik ironisi, otantik olmayanın aşkı öldürmediğini, aşkın sürmesi ve büyümesinde o tarz bir ciddiyetin kendiyi alay etmeye üstün gelmesinin gerekmediğini de kanıtlar.

Sonuç olarak, erkek eşcinsel kültürü bize ciddi, korkunç ve trajik durumlara gülmeyi öğretiyorsa, bu aslında en önemli olan ve bize en çok acı veren durumları ciddiye almayı reddettiği içindir. Erkek eşcinsel kültürü, heteroseksüel toplumun trajedide önemseydiği ciddiyeti reddeder; fakat trajediye yol açan acının gerçekliğinden kaçınmaz. İlle de bir fark aranacaksa, erkek eşcinsel kültürü, yoğunluğa saygı gösterir. Travma sahnesine geri döner ve acısını boşaltıp güç ve direnç kazanmak için bu travmayı gülünç bir şekilde abartılmış olarak yeniden canlandırır. Erkek eşcinsel kültürü destekleyicilerini de beraberinde getirir; bunlar bireysel veya kolektif tahribatla baş etme yeteneğine sahip eşcinsel erkekler, heteroseksüeller veya lezbiyenler ya da acıyı alçaltmadığı gibi aynı zamanda yüceltmeyen ironik bir tutum olabilir. Erkek eşcinsel kültürü dindarlığa başvurmaya gerek kalmadan acının acı çekenleri ezen bir güç olduğunu kabullenmezken

onun var olan gerçekliğini kabul eder.

Bugün çizdiğim gayet eksik portreye göre erkek eşcinsel kültürü, günümüzde etkisiz hale getirici acının ve biçim değiştiren kederin getirdiği güçsüzlükle ve saldırgan sosyal dünyayla baş etmenin bir biçimi, baskıcı çevrede kendine bir özgürlük alanı yaratmanın bir yoludur. Belki de eşcinsel erkek kültürünün erkek eşcinsellerde aşırı bir tikslenme ve reddetme dürtüsü ortaya çıkarmasının nedeni budur: Eşcinsel erkek kültürü sosyal konumumuzun çok kötü olduğunu, heteroseksüel toplumdan dışlanmış, bir memleketi veya güvenlik bölgesi olmayan insanlar olduğumuzu kabul eder ve hiçbir zaman heteroseksüellerle beraber yaşadığımız dönemi tanımlayacak kadar güçlü olamayacağımızı ima eder.

Buna göre, erkek eşcinsel kültürü birçok erkek eşcinselle göre kendini kurban olarak görmekten kurtulmak eşcinsel onuruna -en azından belirli bir eşcinsel onuru çeşidine- ulaşabilmek için reddedilmesi gereken bir şeydir. Bu, eşcinsel onurunun eşcinselliğin farklı ve daha acı verici bir sosyal deneyim olması demek değildir: Eşcinsel onuru, kendi başına da süregelen etiketlemelere ve marjinalizasyonlara bir cevaptır. Eşcinsel onuru, aynı soruna değişim için, daha iyi bir gelecek istemek için bizleri mücadeleye davet ederek başka bir çözüm önerisi getirir. Bu elbette önemli ve benim de büyük bir hevesle desteklediğim bir istektir. Fakat bu aynı zamanda şu anda içinde yaşadığımız şekliye dünyayla hesaplaşan geleneksel erkek eşcinsel kültürünün, sadece eşcinsel erkekler için değil, aynı zamanda sosyal olarak diskalifiye edilmiş ve telafisi mümkün olmayan yanlışlık hissiyle bunun için hayli büyük bir bedel ödemeye hazır tüm insanlar için de böyle önemli bir duygusal ve politik kaynak bulabildiğini gösterir.

Çeviren: Güneş BİRDAL

Boğaziçi Üniversitesi öğrencisi

Prof. Dr. David M. HALPERİN

Michigan Üniversitesi

HASTALIK'TAN İDEOLOJİ'YE HOMOFOBİ

Psikiyatr Dr. Koray BAŞAR, Psikolog Mahmut Şefik NİL, Psikiyatr Dr. Seven KAPTAN,
Eşcinsellikle İlgili Yaygın Yanlışlar, Bilimsel Doğrular

Psikiyatr Dr. Nesrin YETKİN,
Heteroseksizm ve Homofobi

Pof. Dr. Şahika YÜKSEL,
Eşcinsellik, Sosyal Dışlanma ve Ruh Sağlığı Sorunlarına Yaklaşım

Uzman Dr. F. Duygu ÇABUK, Prof. Dr. Selçuk CANDANSAYAR,
Tıp ve Homofobi

Psikiyatr Dr. Koray BAŞAR,
Eşcinsel Yönelim Kimliği Gelişimi

Doç. Dr. E. Timuçin ORAL,
Homofobi, Hastalık mı?

Dr. Umut ALTUNÖZ,
Terimlerin Gölgesinden Boyutsal Anlamaya Doğru

Psikolog Mahmut Şefik NİL,
Ruh Sağlığı Alanındaki Homofobiye İçerden Müdahale

AİLE

Psikiyatr Dr. Seven KAPTAN,
Aileleri Dolaptan Çıkaran LİSTAG

Psikolog Mahmut Şefik NİL,
Anne-Baba Tutumları ve Eşcinsellik

EŞCİNSELLİKLE İLGİLİ YAYGIN YANLIŞLAR, BİLİMSEL DOĞRULAR

Psikiyatr Dr. Koray BAŞAR,
Psikolog Mahmut Şefik NİL,
Psikiyatr Dr. Seven KAPTAN

Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf, 7 Mart 2010 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan röportajında eşcinselliğin biyolojik bir bozukluk olduğuna inandığını belirterek tedavi edilmesi gereken bir hastalık olduğu beyanında bulunmuştur. Bu beyanla ilgili olarak kamuoyunda yaşanan tartışmalar ve verilen tepkilerin yanı sıra ruh sağlığı ve tıpla ilgili yerel otoriteler kayıtsız kalmamış, karşı görüş belirtmiştir (Türkiye Psikiyatri Derneği ve CETAD, 2010; Türk Psikologlar Derneği, 2010; Türk Tabipleri Birliği, 2010). Eşcinselliğin hastalık olarak kabul edilmediğini vurgulayan ve homofobik tutuma karşı duran bu açıklamalar dışında, insan hakları alanında çalışan bazı örgütlerin yanı sıra bilim insanı unvanına sahip bazı ruh sağlığı çalışanlarının Kavaf'ın beyanlarını destekleyen, meslek örgütlerinin açıklamalarını eleştiren bildirileri olmuştur. Eşcinselliğin hastalık olduğunu ve tedavi edilebildiğini öne süren benzeri açıklamalar daha önce de yapılmıştı. Ruh sağlığı çalışanlarının kişisel değer ve yargılarının mesleki pratiklerine olumsuz yansımaları olabileceği, bilimsellikten uzak bir takım yargıların bilim insanları tarafından dile getirildiğinde kamuoyunda bilimsel saptamalar olarak kabul edilme ihtimali olduğu göz önünde bulundurarak, bu açıklamalarla ilgili bilimsel görüşleri kamuoyu ve ruh sağlığı çalışanları ile paylaşmayı uygun gördük.

"Eşcinsellik cinsel kimlik bozukluğudur."

Cinsel kimlik kişinin kendi bedeni ve benliğini belli bir cinsiyet içinde algılayışdır; cinsel yönelim kişide cinsel duygu, istek ve davranışların belli bir cinsiyete çekimidir; cinsel rol ise toplum içinde cinsellik açısından dışavuran davranışların görünümüdür. Psikiyatrik sınıflandırmalar ve ana kaynak metinlerde bu kavramlar bu şekilde tanımlanmaktadır (Öztürk ve Uluşahin, 2008; Drescher ve Byne, 2009; Green, 2009). Dolayısıyla, eşcinsellik cinsel kimlik ya da cinsel rolle değil cinsel yönelimle ilişkilidir. Eşcinsel yönelim bireyin cinsel duygu istek ve davranışlarının kendi cinsine dönük olmasıdır, erkek eşcinsel için gey, kadın eşcinsel için lezbi-

yen ifadesi kullanılmaktadır. Cinsel yönelim karşı cins olduğunda heteroseksüellik, her iki cins'e dönük olduğunda biseksüellik söz konusudur. Bireyin eşcinsel olması biyolojik cinsiyetinden farklı bir cinsel kimliği (örneğin erkek eşcinselse kendini kadın gibi hissetmesi ve erkek olmaktan rahatsızlık duyması) olmasına sebep olmaz. Eşcinsellik cinsel kimlik bozukluğu değildir; cinsel yönelimlerden biridir ve hastalık ya da bozukluk olarak kabul edilmemektedir.

"Cinsel kimlik bozukluğu hastalık sınıflandırma sistemlerinde yer alan eşcinselliğin değiştirilip yeniden tanımlanan bölümüdür. Transseksüellik olarak bilinmektedir. Tedavisi gerektiği ve hastalık olarak tanımlandığı bilinmektedir."

Transseksüellik bireyin cinsel kimliğinin biyolojik cinsiyetinden farklı olması, kişinin yoğun biçimde karşı cinsten olmak istemesi veya karşı cinsten olduğu gerçeğine inanması durumudur. Dolayısıyla cinsel kimlikle ilgili bir farklılıktır, cinsel yönelimle değil. Eşcinsellik değiştirilip bu şekilde tanımlanmamıştır, bu eşcinsellikten farklı bir tanımlamadır. Transseksüellik halen ruhsal bozukluklar sınıflandırmasında bir tanı kategorisi olarak yer almaktadır. Transseksüellikle ilgili tek bilimsel tıbbi yaklaşım cinsiyet değiştirme sürecidir, psikoterapi ya da ilaçlarla cinsel kimlik değiştirilemez (Öztürk ve Uluşahin, 2008; Green, 2009). Sınıflandırmada bu kategorinin yer alması, cinsiyet değiştirme sürecinde psikiyatrinin oynadığı birincil rolle ilgilidir. Bilimsel ve sorumlu meslek pratiğine sahip çıkan ruh sağlığı klinikleri tarafından cinsiyet değişimi sürecinde uyumu arttırmaya yönelik grup çalışmaları, bireysel izlemin yanında yürütülmektedir. Transseksüellik tedavi ile değiştirilen bir cinsel kimlik değildir. Ayrıca halen hazırlık aşamasında olan DSM V'te transeksüelite kategorisi gözden geçirilmektedir. Mevcut bilimsel verilerle sınıflandırmalardan çıkarılmasını savunan çok sayıda bilimsel yayın mevcuttur (Drescher, 2010). Tartışmaya açılmış olan taslak metinde "cinsel kimlik bozukluğu" yerine "uyumsuzluğu" ifadesi tercih edilmiştir (<http://www.dsm5.org/Pages/Default.aspx>).

"Pasif homoseksüeller genellikle "transseksüellik" sınırlarında kabul edilmektedirler. Kendini

karşı cins gibi hissetmeden pasif eşcinsellik yaşamak ruhsal olarak pek mümkün değildir.”

Aktif ve pasif eşcinsel ifadeleri cinsel yönelim tanımıyla doğrudan ilgili değildir. Eşcinsel bireyin ağırlıklı olarak tercih ettiği cinsel birleşme türü ile ilgilidir ve sıklıkla aynı bireyde birlikte bulunabilmektedir. Bir eşcinselin ağırlıklı cinsel davranışı ne biçimde olursa olsun bunun cinsel kimlikle ilgisi yoktur. Eşcinsellik cinsel kimlikle ilgili bir farklılık içermez, yani “cinsel kimlik olarak kendi cinsidir”, cinsel yönelimi kendi cinsine dönüktür. Pasif eşcinsellerin kendilerini karşı cins gibi hissetmeleri, karşı cinsle özgü davranışları sergilemeleri gerekli değildir. Cinsel kimlik ve cinsel yönelim birbirinden farklı iki insani boyuttur.

“Aktif eşcinseller cinsel ilişki biçimi hakkında hiç rahatsızlık duymazlar. “Sonuna kadar erkeğim ama cinselliği kendi cinsimle yaşıyorum” diyen aktif eşcinseller ilişkilerinde daha dominant, baskındır.”

Eşcinselliğinin farkına varan birey, ister aktif ister pasif olsun, toplumsal yargı ve inanışlar doğrultusunda edindikleri homofobi nedeniyle cinsel yönelimlerinden huzursuzluk ve kaygı duyabilir. Yaşadığı huzursuzluğu nedeniyle yaşantısını farklı şekillerde yeniden tanımlamaya çalışabilir. Bu tanımlamalar bir süre bireyin kaygısını azaltabilse de, çekirdek cinsel yönelim değişmediği için etkinliği geçicidir. Cinsel davranışı nedeniyle aktif olarak tanımlanan eşcinsellerin kişiler arası ilişkilerinde baskın (“dominant”) olduğu inancı, eşcinsellerle ilgili çok yaygın bir yanlış inanış, mittir. Toplumsal cinsiyet özellikleri olarak daha doğru bir şekilde tanımlanabilecek cinsellikle ilişkili sosyal davranış ve görünüm cinsel yönelimle doğrudan ilişkili değildir. Bir eşcinsel erkek birçok heteroseksüel erkekten daha “erkeksi” olabileceği gibi, yaşadığı dönem ve koşullarda “erkeksi” ya da “kadını” kabul edilen erkeklerin cinsel yönelimi heteroseksüel, biseksüel ya da eşcinsel olabilir.

“Eşcinsellik insanda doğal olarak var olan bir yönelim değildir. Sosyal öğrenme ile ve yanlış eğitimle gelişmiş bir durumdur. Biyolojik doğaya uymayan bir sapmadır.”

İnsanlık tarihi boyunca ve günümüzde hemen her insan topluluğunda, tarihsel dönem, coğrafi ko-

num, toplumun yapısı ve kültürel özellikleri ne olursa olsun bireylerin kendi cinslerinden olan kişilere cinsel ve duygusal yakınlık duydukları ve duymakta olduklarına ilişkin tarihsel ve güncel bilgiler mevcuttur (Spencer, 1996; Vicinus ve ark., 2001; Drucker, 2001). Cinsel yönelim sadece cinsel davranışla sınırlı olmayıp bireyin yaşamının geneline hakim olan cinsel ve duygusal çekim, arzu ve bağlılık ve bunların gerçekleşmesi istek ve fantezileri ile ilgilidir. Tarih boyunca dönem dönem farklı iktidar odakları tarafından (siyasi ve dini otoriteler) baskılanmaya çalışılması varolageldiğinin kanıtları arasında sayılabilir. Bu baskı araçları arasına tıbbın da girmesiyle eşcinsellik hastalık olarak kabul edilmeye başlamıştır (Crozier, 2001). Biyolojik ya da genel olarak doğaya uygun olmadıysa ispatı ya da inkarı mümkün olmayan, bilimsel olarak yanlışlanamayacak bir iddiadır. Tıbbi görüşün üremeye yönelik olmayan tüm cinsel davranışları, mastürbasyonu ve heteroseksüel bağlamda bile olsa üreme dışında -haz ve sevgi ifadesi gibi- amaçlarla yürütülen cinsel birtelikelikleri, sağlıksız kabul etmeleri ile eşcinselliğin hastalık olarak kabulü eşzamanlıdır (Hart ve Wellings, 2002). “Doğaya aykırılık” iddiası, cinselliğin insan “doğa”sında sadece üremeyle sınırlı bir yeri olduğu kabulünden kaynaklanmaktadır; bu ise tıbbın uzun zamandır terk ettiği bir yaklaşımdır.

Cinsel yönelimlerin, eşcinsellik kadar heteroseksüelliğin de, kökenleri henüz bilimsel olarak gösterilmiş değildir. Her tür cinsel yönelimle ilgili genel kabul cinsel yönelimin bir seçim/tercih sonucu olmadığıdır, zira bireyler hayatlarının herhangi bir döneminde hangi cinsiyetten kişilerden hoşlanacaklarına, aşık olacaklarına, cinsel olarak uyarılacaklarına karar vermezler. Böyle bir karar süreci heteroseksüel bireyler için geçerli olmadığı gibi (yani bir erkek hayatının geri kalanında cinsel ve duygusal olarak kadınlara yöneleceğine karar vermediği gibi), heteroseksüellik dışında cinsel yönelimi olan kişilerde de söz konusu değildir.

Egemen ideolojinin heteroseksüelliğin tek meşru, doğru, norm olan cinsel yönelim olduğunu kabul etmesi (heteroseksizm), kişilerin doğumundan (bazen doğumundan da önce) itibaren hayatlarının hemen her döneminde en yakın çevreleri ve toplumun geneli tarafından heteroseksüel yönelimli

olduğunun varsayılmasına, bu yönde eğitilmesi, bu yönelimle ilişkili özellik ve becerilerin kazanılmasına yönelik öğrenme süreçlerini takip etmesi, bireylerin heteroseksüel cinsel yönelime sahip olmalarını sağlayamamaktadır. Eşcinselliğin "sosyal öğrenme" bir yana, aşağı görüldüğü, ölüme kadar varan şekillerde nefret ve şiddete maruz kalmayla eşleştiği toplumlarda dahi, toplumun bir kısmında diğerlerinden farklı olmayan oranlarda eşcinsel yönelim görülmektedir. Öğrenme ve eğitim süreçleri, cinsel yönelimin belirleyeni olmaktan çok, kişinin toplumsal cinsiyet özellikleri, kendini açık etme ya da gizlemeyi seçmesi üzerinde etkilidirler. Bu süreç eşcinsel bireylerde olduğu kadar heteroseksüel yönelimli kişilerde de işlemektedir; heteroseksüel bir kadının kendi cinselliği ile ilişkisi ve cinsel duygusal ilişkilerini yaşama biçimi ile ilgili toplumsal etkilere (sıklıkla olumsuz sonuçlarına şahit olduğumuz) Türkiye toplumundan örnek bulmak hiç zor olmayacaktır.

Eşcinsellik geçen yüzyılda ruh sağlığı uzmanlarınca öğrenme üzerinden açıklanmaya çalışılmış, daha doğrusu öğrenme yoluyla geliştiği varsayılarak, tiksindirme ve duyarsızlaştırma yöntemleri kullanılarak cinsel yönelim değiştirilmeye çalışılmıştır (McConaghy, 1969; Bancroft, 1969; Tanner, 1973). Uygulayanların sınırlı başarı iddialarının aksine, bu girişimlerin cinsel yönelim üzerinde etkili olmayıp, maruz kalan kişilerde kimi yaşamboyu süren cinsel ve ruhsal sorunlara neden olduğu, dahası bazı yöntemlerin (elektrik uygulanması ve apomorf enjeksiyonu gibi) fiziksel hasara, kimi durumlarda ölüme neden olduğu bildirilmiştir (Smith ve ark, 2004).

"Heteroseksüelliğin geni vardır ancak eşcinselliğin geni yoktur."

Ruhsal bozukluklarla ilgili olsun olmasın, insanla ilgili birçok özelliğin genetik bir arkaplanı olduğu günümüzde yaygın kabul görmektedir. Mizaç ve karakter özellikleri gibi karmaşık insani yapıların genlerle ilişkisine yönelik çok sayıda bilimsel veri mevcuttur. Yaygın kanı bu özelliklerin tek belirleyenin genetik yapı olmadığı, genlerin de çoklu etkileşimler aracılığıyla rol oynadığıdır. Cinsel yönelim gibi bir insan özelliğinin de tek bir gen tarafınca belirlenmesi beklenmemektedir. İnsanın biyolojik cinsiyet özelliklerinin (doğuştan sahip ol-

duğu genital organlar gibi) kromozomlarında yerleşik genlerce kodlandığı bilinmekteyse de, heteroseksüellik dahil cinsel yönelim biyolojik cinsiyet özellikleriyle ilgili değildir. Dolayısıyla, "heteroseksüellik geni" de bilinmemektedir (Rahman, 2005).

Eşcinselliğin genetik kökenleri ile ilgili son 15 yılda birçok çalışma yapılmıştır. Gey ve lezbiyenlerin yakınlarında eşcinsellik yaygınlığının toplumdaki yaygınlıktan yüksek olması, eşcinselliğin tek yumurta ikizlerinde çift yumurta ikizlerinden daha yüksek oranda birlikte görülmesi genetiğin rolü olduğunu düşündürmüştür (Pillard ve Bailey, 1998; Bailey ve ark, 2000; Kendler ve ark, 2000). Aile ağaçları incelendiğinde, eşcinsel bireylerin anne tarafında daha çok eşcinsel bireye rastlanmasından yola çıkarak yapılan DNA analizleriyle de anne tarafından aktarılan genetik yapının (X kromozomu ya da mitokondriyal DNA) önemli olduğu öne sürülmüştür (Hamer ve ark, 1993; Sykes, 2003). Ayrıntılı analizlerle olumlu sonuçlar veren çalışmalar varsa da, tekrarlayan tutarlı bulgular elde edilen bir "eşcinsellik geni" yoktur. Öte yandan, bir durumun geni olması ya da olmaması, bu durumun bir patoloji olarak kabul edilip edilmemesiyle ilgili değildir. İnsanların birçok niteliği genler tarafından kodlanmakta, bu genlerin etkinliği ve çevresel koşulların etkisiyle nihai durum şekillenmektedir. İnsan genomuyla ilgili yapılan çalışmalarla her geçen gün benzeri bağlantılar kurulmaktadır.

"Hastalık olarak tanımlanmayan eşcinsellik ego-sintonik eşcinselliiktir. Yani kişi bu tercihi özgür iradesi ile seçmiştir. Eşcinselliğini bir sorun olarak görmez. İkinci grup eşcinsellik egodistonik olarak bilinen eşcinselliiktir. Bu grup eşcinseller tedavi arayışı içindedir ve psikiyatrinin ilgi alanındadır."

Eşcinselliğin bir ruhsal bozukluk olmadığına yönelik karar Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından 1973'te alınmışsa da, hastalık sınıflandırmalarından tam olarak çıkarılması kademeli olmuştur (Ritter ve Terndrup, 2002; Drescher, 2010). DSM-I'de (1952) "sosyopatik kişilik bozukluğu" kategorisi altında yer alan eşcinsellik, DSM-II'de (1968) bir cinsel sapma olarak sınıflandırıldı. 1970'lerde psikiyatri topluluğunda yüksek sesle ifade edilmeye başlanılan karşı görüşler üzerine oluşturulan çalışma gruplarının vardıkları kararlar APA kurulların-

da kabul edilerek 1973'te karar resmîyet kazandı. DSM-II'de eşcinsellik kategorisi yerini "cinsel yönelim bozukluğu" kategorisine bıraktı. Bu süreçte karara karşı çıkan uzmanların etkisiyle oluşturulan bu kategorinin geçerliği pratikte heteroseksüel yönelimi nedeniyle ruh sağlığı uzmanlarına başvuru olmadığı için tartışmalıydı. Bu nedenle DSM-III'te (1980) yerini "egodistonik eşcinselliğe" bıraktı. Belirgin hale gelmiş kendi cinsine yönelik uyarılmanın neden olduğu ruhsal sıkıntıyı kapsayan bu kategori, hemen tüm eşcinsellerin hayatlarının bir döneminde eşcinselliklerinin egodistonik olduğu bir aşamadan geçmeleri, toplumsal homofobi etkisiyle gelişen içselleştirilmiş homofobinin neden olduğu bir sıkıntının ruhsal bozukluk olarak tanımlanmasının yanlış olması gerekçeleriyle DSM-III-R'de (1987) tamamen terk edildi.

Lezbiyen, gey ve biseksüeller, en az heteroseksüeller kadar çeşitlilik gösterirler. Beklenen değişkenliğin farklı eşcinsellik alttıpleri tanımlar bir örüntü sergilediğine ilişkin kanıt yoktur (Wilson ve Rahman, 2005). Farklı eşcinselliklerle ilgili yürütülen araştırmalar olmakla birlikte, eşcinsel bireylerde cinsel yönelim kimliği gelişiminin farklı aşamalarını bir sınıflandırma yöntemi olarak kullanmak yanlış olacaktır. Bu daha çok bir grup görme özrünlünün dokundukları farklı yerlerden yola çıkarak bir fili farklı şekillerde tanımladığı bilinen öyküdekine benzer bir yöntem hatası olacaktır.

"Eşcinselliği heteroseksüellik gibi sağlıklı bir durum olarak tanımlamanın hiç bir bilimsel dayanağı yoktur."

Eşcinselliğin heteroseksüellik gibi sağlıklı bir durum olarak tanımlamamanın hiçbir bilimsel dayanağı yoktur, bu yönde bilimsel olarak kabul görebilecek bulgusu olanların bunu kamuoyu ve bilimsel ortamlarla paylaşımlarını öneririz. Eşcinselliğin ruh sağlığı uzmanlığı alanında bir dönem hastalık olarak kabul edilmesinin heteroseksist önkabullerden öte bir dayanağı hiçbir zaman olmamıştır. Freud sonrası psikanalistlerce öne sürülen eşcinselliğin ruhsal mekanizmanın genel işleyişinde bozukluğa neden olduğu iddiası, terapistlerin kendilerine başvurmuş bireyler üzerinde yaptıkları gözlemlerden yola çıkarak yaptıkları genellemelere dayanmaktadır, bu nedenle bilimsel niteliği tartışmalıdır. Projektif değerlendirme yöntemleri ile yaptığı kontrollü ça-

lışmayla eşcinsel ve heteroseksüel bireyler arasında farklılık olmadığını gösteren Evelyn Hooker bu önkabulleri tartışmaya açmış, seksoloji alanında yürütülen alan çalışmalarının (Kinsey raporları gibi) bulguları ve eşcinselliğin bir ruhsal bozukluk olmadığını kabul eden psikanalistlerin (Judd Marmor gibi) çabaları ile eşcinsellik ruhsal bozukluklar sınıflandırmasından çıkarılmıştır. Bu değişiklik psikiyatride hakim olan heteroseksist ideolojiye karşı bir girişim sonucunda olduğu için ideolojik olmakla eleştirilmektedir; ancak asıl bilimsel dayanaktan yoksun olan eşcinselliğin hastalık olarak değerlendirilmesidir.

"Psikiyatri ve psikolojinin eşcinselliğin hastalık olmadığını söylemeleri eşcinselliği teşvik eder."

Diğer cinsel yönelimler gibi eşcinsellik de, irade ile yapılan bir tercih sonucu değildir. Teşvik edilebilir ya da teşvikler sonucu ortaya çıkabilir bir durum değildir. Eşcinselliğin hastalık olarak kabul edilip edilmemesi kimsenin cinsel yönelimi üzerinde etki ederek, eşcinselliğin yaygınlığında bir değişikliğe neden olamaz, olmamıştır. Sadece psikiyatri/psikolojinin eşcinsel bireyler üzerinde oluşturulan homofobik baskı mekanizmasının payandası olmasına son vermiştir. Psikiyatr ve psikologların tutum ve söylemleri kimsenin heteroseksüel olmasına neden olmadığı gibi, kimseyi de eşcinsel kılacak güçte değildir.

"Eşcinselliğin hastalık olmadığı söylenerek tedavi ve yardım kapısı kapanmaktadır."

Eşcinselliğin hastalık olmadığı yaygın olarak ifade edilse bile, homofobinin tek dayanağı psikiyatri olmadığı için, toplumlar arasında farklılıklar olmakla birlikte (ataerkillik açısından farklılıklar olduğu gibi ve büyük ölçüde paralel şekilde) heteroseksizm egemen ideoloji olma konumunu korumaktadır. Cinsel yöneliminin kendi cinsine dönük olma ihtimalini giderek artan şekilde hisseden eşcinsel bireyler cinsel yönelim kimliği gelişimi sürecine girerler. Eşcinsel cinsel yönelim kimlik gelişimi ile ilgili çok sayıda model literatürde mevcuttur (Cass, 1979; Cass, 1984; Troiden, 1989; Coleman, 1981/1982). Bu modellerin tümünde, bireyin kendi cinsine yönelik ilgisini fark etmesiyle belirginleşen, o zamana kadar geliştirmiş olduğu heteroseksüel kimlikle uyumsuzluk nedeniyle kafa karışıklığı yaşadığı, çevrenin homofobik tepkileri ve reddinden

kaynaklanan korku, kaygı, suçluluk ve utanç duyduğu aşamalar tanımlanmıştır. Kişisel gelişim ve çevre ile etkileşimin imkan verdiği seyrinde kişinin bütünlüklü bir kendiliğin bir bileşeni olarak olumlu bir eşcinsel cinsel yönelim kimliği geliştirdiği gösterilmiştir. Ruh sağlığı çalışanlarının bu süreçte rolü kişiyi eşcinsel ya da heteroseksüel "yapmak" değil, karşılaştığı güçlükleri anlamasını, başetmesini kolaylaştırmak, kendini olduğu gibi kabullenmesini kolaylaştırmak, kendini homofobik tepkilere karşı savunma becerilerini rasyonel şekillerde kullanıp, baskı ve inkar gibi mekanizmaların yersiz kullanımıyla yüzleştirme, gelişiminin doğal seyrini tamamlarken yaşının gerektirdiği olağan becerileri edinmesini desteklemektir (Düzyürek, 1997; Schneider ve ark, 2002). Bu süreçteki sorun alanlarının anlaşılması ve çözülmesiyle ilgili olarak ruh sağlığı çalışanlarına düşen müdahalelerle ilgili günümüzde kapsamlı bilgi birikimi oluşmuştur (Düzyürek, 1997; Schneider ve ark, 2002; Ritter ve Terndrup, 2002; Bieschke ve ark, 2007). Dolayısıyla, gelişim sürecinde yardım arayışı içinde olan eşcinsel bireylere ruh sağlığı çalışanlarının kapısı kapalı değildir. Geçen yıl Amerikan Psikoloji Birliği'nin yayınladığı bir raporda "tedavi" adı altında bu gelişim sürecine ket vurulması çabalarının (uygulayanlarca "onarım" tedavisi olarak isimlendirilen cinsel yönelimi değiştirmeye dönük girişimler) etkinlik ve olası zararları gözden geçirilmiş, uygun terapötik yanıtlarla ilgili öneriler sıralanmıştır, internetten rahatlıkla ulaşılabilmektedir (APA Task Force on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation, 2009).

"Eşcinsellik, hayvanlara cinsel sevi (zoofili), eşyaya cinsel sevi (fetişizm) gibi bir cinsel sapma (parafili) olarak değerlendirilmelidir."

Parafili terimi cinsel dürtülerin nesnesi veya hedefi olarak sapkın veya zorlantılı davranış ve fantezinin varlığına işaret eder. DSM-IV-TR sapkın cinsel imge ve davranışların olağan dışı veya garip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Doğru tanı parafilik fantezi ve törensel davranışın saptanmasına dayanır. Tanının konulabilmesi için cinsel uyarılmanın, sapkın fantezilerin davranışsal dışavurumu veya zihinsel tasarımının varlığına bağlı olması; bu davranış, cinsel dürtü ve fantezilerin klinik olarak belirgin sıkıntı ya da sosyal, mesleki veya işlevselliğin diğer önemli alanlarında bozukluklara yol

açması gerekir.

Eşcinsellik 1968 yılı DSM-II basımında parafili (egzibisyonizm, zoofili, transvestik fetişizm gibi) grubu ile cinsel sapma sınıflaması altında yer alsa da APA'nın 1973'te aldığı resmi kararlarla DSM-II'de eşcinsellik kategorisi parafili sınıflandırmasından çıkarılmış ve yerini "cinsel yönelim bozukluğu" kategorisine bırakmıştır. Parafili kategorisinden çıkarılmış olması şu nedenlere bağlıdır: 1) Eşcinsellerin temel düşlemleri heteroseksüellere benzer, genellikle garip ya da tuhaf değildir; 2) Eşcinsel dürtüler heteroseksüel dürtülerden farklı ölçüde zorlayıcı değildir; 3) Eşcinsel ve heteroseksüel davranışın parafiliklerde kaçınılmaz biçimde bulunduğu şekilde ritüelleşmiş ve stereotipik olması gerekmez; 4) Eşcinsel ve heteroseksüel bireylerin fantezi dünyaları parafililerde olduğu gibi fakirleşmemiştir; 5) Eşcinsel düşüncelerin zihinsel yaşamı değişmez biçimde ve aşırı olarak meşgul ettiği, herhangi bir eşcinsel etkinliği bastırmanın yüksek düzeyde kaygı veya disforik duygulanıma yol açtığı, veya eşcinselliğin heteroseksüellikten daha fazla bir oranda kişilik bozukluğu ile bağlantılı olduğu gösterilmemiştir; 6) DSM-IV-TR parafili tanısı için 'karşılıklı, sevecen, sevgi içeren cinsel etkinlik kapasitesinin' olumsuz etkilenmesini bir gereklilik olarak ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere eşcinsel ilişkiler tıpkı heteroseksüel ilişkiler gibi bu olumsuz etkilenmeleri taşımamaktadır.

"Eşcinselliğin hastalık olarak kabul edilmesi, tedavi girişimleri koruyucu ruh sağlığı kapsamında değerlendirilmelidir."

Koruyucu ruh sağlığı uygulamaları, hastalıklarla ilişkili risk etkenleri olduğu ve bunlara yönelik politikalar geliştirilmesi gerektiği düşüncesiyle yürütülen, ruhsal bozuklukların başlanması önlenmesi ya da geciktirilmesi, süresinin kısaltılması ve bozuklukla ilişkili yetiyitiminin azaltılmasını amaçlayan çalışmalar bütünüdür (Aksaray ve ark, 1999). Lezbiyen, gey ve biseksüel bireylerin heteroseksüellerle karşılaştırıldığında, birinci basamak sağlık hizmetlerine ruhsal sorunlarla daha sık başvurduğu, ruhsal bozukluklar, intihar ve madde kötüye kullanımı riskinin heteroseksüellerden yüksek olduğu gösterilmiştir (King ve Nazareth, 2006; King ve ark, 2009). Bu nedenlerle heteroseksüelite dışında cinsel yönelimi olan bireylere yönelik sağlık hizmetleri koruyucu ruh sağlığı çalışmaları alanın-

da değerlendirilmelidir. Zira, çok sayıda çalışma bu bozuklukların varlığını yordayan etkenin cinsel yönelim değil kişilerin maruz kaldığı ayrımcılık ve baskı, sözel ve fiziksel şiddet, bulundukları bölgede hakim olan homofobik politika ve uygulamalar olduğunu göstermektedir (Diaz ve ark, 2001; Warner ve ark, 2004; Lewis, 2009). Yaftalama, önyargılar ve ayrımcılığın neden olduğu tehditkar ve stresli sosyal çevrenin ruhsal bozukluk yaygınlık ve şiddeti üzerinde etkisi azınlık stresi modeli ile açıklanmaktadır (Meyer, 2003). Ruh sağlığı çalışanlarının cinsel yönelim kimliği gelişimi sürecinde olumlayıcı terapi yaklaşımı ile lezbien, gey ve biseksüel bireylerle heteroseksizmin neden olduğu psikolojik sorunlarla başetme güçlerini desteklemeleri, içselleştirilmiş homofobinin ele alınması ve kamusal homofobik uygulamalara karşı durmaları önerilmektedir (Meyer, 2003; Herek ve Garnets, 2007; Matthews ve Adams, 2009).

"Homofobi yani eşcinselleri aşışlamak, dışlamak, şiddet uygulamak doğru değildir. Eşcinsellere saygı gösterilmeli ancak onaylanmadığı da belirtilmelidir."

"Fobi" kavramı, tanımı açısından rasyonel (mantıklı ya da gerçekçi) olmayan ve yüksek düzeyli ürkme, korkma ve kaçınma davranışlarına neden olan yaşantıları tarifler. Bir kavram olarak homofobi ise, eşcinsellerden korku duyulması anlamında kullanılsa bile herhangi bir kişinin, kendisinin ya da bir başkasının eşcinsel duygular hissedebilmesi durumunda yaşadığı derin korkuyu tanımlar. Fobiler, nedenleri ve tedavi edilmeleri amacı ile ruh sağlığı alanında önemli bir yer tutar. Çünkü sağlıklılık tanımı "uyumlu ve aksamayan" bir işleyişi de kapsar.

Homofobi ruh sağlığı alanında önceleri herhangi bir fobi gibi bireysel düzeyde ele alınmış ve herhangi bir fobi gibi üstesinden gelinmeye çalışılmıştır (Göregenli, 2003). Oysa sosyal psikologların ve konu ile ilgili çalışan bilim insanlarının çalışmaları homofobinin, sadece bireysel bir korku olmaktan öte toplumsal bileşenleri olduğunu ortaya koymuştur (Herek, 1984; Sakallı, 2002; Madureira, 2007). Örneğin bir toplumda etkin olan sistemler herhangi bir yaşantıyı, kötü, günah, ayıp gibi değerlendirmelerle ele alıyorsa, insanların bu davranışları yaparken kendileri ile çatışmaya girmeleri, dışlanmak

veya cezalandırılmaktan korkmaları ve bu korku ile başa çıkamayacaklarını anladıklarında kaçınma ve ürkme davranışları geliştirmeleri kolaylıkla gözlenebilen bir süreçtir. Homofobi, heteroseksüel yönelimli bir kişide olabileceği gibi farklı cinsel yönelimi olan kişilerde de görülebilir. Kadın ya da erkek bir eşcinsel, bir biseksüel, bir travesti, transseksüel ya da aseksüel bireyler de homofobi geliştirmiş olabilirler.

Bir tutumun homofobik olduğunu söylediğimizde, eşcinsel insanlar hakkındaki önyargıların ve/veya ayrımcılığın varlığından bahsetmiş oluruz. (Benzer bir şekilde transseksüel insanlara dönük önyargı ve ayrımcılık da transfobi olarak tanımlanır.) Bu durumda homofobiye anlamak için önyargı ve ayrımcılık kavramlarına kısaca değinmek gerekecektir.

Önyargılar ortak bir niteliği bünyesinde barındıran bir insan topluğu hakkındaki düşünce kalıplarımızı anlatır. Önyargılar olumlu ya da olumsuz olabilirler. İnsanlar, olumlu ya da olumsuz olan bu önyargıları, karşılaştığı insanların gerçek özelliklerini anlayana kadar referans olarak kullanır. Ve çoğunlukla önyargı kalıpları yeni tanışılan insanı temsil etmez. Homofobiye anlamak için kullandığımız bir diğer kavram olan "ayrımcılık" ise kendi grubunun avantajlarını ön planda tutma ve/veya diğer grubun dezavantajlarını görmezden gelme eğilimimizdir (Göregenli, 2003). Ayrımcılık, bir gruba ait olarak algıladığımız insanlara karşı olan tutumlarımızda belirir. Oysa önyargı bir grup insana dair olan fikirlerimizdir. Buradan hareketle ayrımcılığı eyleme dökülen önyargı olarak tanımlarız. Önyargılarımızı oluşturan özsel inançlarımız zemininde, farklı gruplar arasında hiyerarşi oluşturmaya başladığımızda, örneğin cinsel yönelimlerden birinin diğerinden daha iyi, üstün, sağlıklı olduğunu kabul ettiğimizde, ayrımcılığa doğru ilk adımı atmış oluruz. Homofobiye temelde, ister kişinin kendisinde olsun ister başka bir kişide rastlasın; sapık, günahkar, ahlaksız, kaçınılması ya da yok edilmesi gereken eşcinsellik algısı için kullanıyoruz. Belirli bir cinsel yönelimin diğerinin "onaylamak", "hoşgörmek" eyleminin nesnesi olarak kabul etmek, aralarında bir hiyerarşik ilişki kurmaktır. Dolayısı ile eşcinsellik bir normdan (geçerli kabul edilen bir doğrudan) sapma olarak algılandığında homofobi ortaya çıkar. Homofobi kendisini her zaman ölüme kadar varan

fiziksel şiddet, aşağılama, küfür, mizah yolu ile sözel şiddet ya da yok sayma ile göstermez; bu homofobik eylemlerin öncülü olan homofobik bilişler de homofobi kapsamındadır.

Eşcinselliğin saptığı norm ise 'heteroseksüel olma' normudur. Bu durumda homofobiye anlamaya çalışırken heteroseksizm adını verdiğimiz yeni bir kavrama ihtiyacımız vardır. Gordon Marshall, 'Sosyoloji Sözlüğü'nde heteroseksizmi, heteroseksüelliğe atfedilen ayrıcalıklı konum ve toplumsal pratikler olarak tarifler. Bu tanım, heteroseksüellerin toplumsal avantaj ve üstünlüklerine, heteroseksüeller için kazanımları olan toplumsal uygulamalara yani bu konudaki olumlu önyargılara dikkatimizi çeker. Kuşku yok ki heteroseksizm kavramına duyulan ihtiyacın kaynağı, toplumun sadece heteroseksüel bireylerden oluşmadığı gerçeği ama heteroseksüel insanlardan oluştuğu ya da oluşması gerektiği ideolojisidir.

Heteroseksizm kavramı doğal olarak heteronormatiflik dediğimiz normlarını (geçerli doğru kabul edilen kurallarını) heteroseksüellikten alan bir diğer kavramla karşılaşmamızı sağlar. Heteronormatiflik, farklı cinsel yönelimi olan insanlara heteroseksüel gibi davranmaları yönünde dayatılan kuralları tanımlar. İlginç olan heteronormatif dayatmalarının sadece farklı cinsel yönelimi olan insanlara değil heteroseksüellere de dayatılmasıdır.

Özetlersek; homofobi, diğer fobiler gibi bireysel bir korku olmaktan öte eşcinsellik hakkındaki önyargılı fikirler ve ayrımcı tutumlar nedeniyle insanların eşcinsellikten duyduğu korku olarak tanımlanabilir. Tarihsel kayıtlar, güncel araştırmalar ve farklı toplumsal yapılanmalara dair gözlemlerimizden hareketle söyleyebileceğimiz; müdahale edilmesi gerekenin eşcinsel olmak değil homofobi yani bu korkunun altında yatan toplumsal zemin ile bireysel farklılık arasında kurulan ilişkinin niteliği olduğudur. Çünkü insanlar önyargı ve ayrımcılığa maruz kalmadıkları takdirde heteroseksüellik dahil tüm cinsel yönelimleri ile sağlıklı, mutlu ve üretken bir şekilde yaşayabilirler.

"Gelecek kuşaklar arasında eşcinselliğin artmaması için sağlık ve eğitim politikalarında düzenlemeler yapılmalıdır."

Mevcut sağlık ve eğitim politikaları kişilerin cinsel yönelimlerinin heteroseksüel, eşcinsel, biseksüel olarak belirlenmesinde rol oynamamaktadır. Eğitim sistemi heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimleri görmezden gelmekte, yok saymakta, eğitim pratiğinde eşcinsellik aşağılama, mizah ve genel kabul görenden farklılık gösteren bireylerin baskılanması dışında gündeme gelmemektedir. Bu tutumun eşcinselliği ortadan kaldırmadığı ve daha katı uygulandığında da kaldıramayacağı (İran örneğinde olduğu gibi), aksi yönde eşcinselliği olumsuzlamayan bir yaklaşımın da eşcinselliğin toplumdaki yaygınlığını arttırmadığı (Avrupa ve Kuzey Amerika'da eşcinselliğe toplumsal yaklaşımın değişmesine rağmen yaygınlıkta artış görülmemesi örneğinde olduğu gibi) bilinmektedir. Eğitim ve sağlık uygulamalarında homofobik tutumlar, eşcinsel bireylerin açılma süreçlerini baskılamakta, kendilerini açık olarak var etmelerine engel olmaktadır. Dolayısıyla artan ya da azalan eşcinsellik değil, eşcinsellerin görünürlüğüdür.

Eşcinselliğin görünür hale gelmesinden kaygı duyulmasının altında, eşcinselliğin model alınarak yaygınlaşabileceği miti yatmaktadır. Çocuk gelişiminde rol model alma çocuğun davranışları, dünyayı adlandırışı ve dış dünya ile nasıl ilişki kuracağı konusunda etkili olmakta ancak cinsel yönelim üzerinde etkili olmamaktadır. Bununla ilgili en doğrudan kanıtlar gey ve lezbiyenlerin ebeveyn oldukları ailelerle yapılan çalışmalardan edinilmektedir (Gottman, 1989; Flaks ve ark, 1995; Bailey ve ark, 1995; Golombok ve Tasker, 1996). Ebeveyni lezbiyen veya gey olan çocuklarla ondört yıla varan izlem süreleriyle yapılan kontrollü çalışmalarda, cinsel kimlik, cinsel yönelim ve sosyal uyumla ilgili heteroseksüel ve eşcinsel ebeveyni olan çocuklar arasında farklılık saptanmamıştır. Çocuklar arasındaki tek fark lezbiyen anneler tarafından yetiştirilen çocukların kendi cinsiyetlerinden ya da karşı cinsiyetten biri ile cinsel yakınlık kurabilecekleri fikrine, anneleri heteroseksüel olan çocuklardan daha toleranslı yaklaşmaları olarak bulunmuştur (Golombok ve Tasker, 1996). Bu nedenle "gelecek kuşaklar arasında eşcinsel tercihlerin artmaması" şeklinde ifade edilen kaygı, insan davranış bilimlerinin gözlemleri ile uyuşmamakta, sadece cinsel azınlık olan bireyleri kısıtlamak ve yok etmek amacını taşıyan bir önyargıyı temsil etmektedir.

Bu ifade heteroseksüel anne babaların nasıl olup da gey, lezbiyen, biseksüel, transseksüel ya da travesti çocuklara sahip olduklarını açıklamak konusunda ise oldukça yetersiz ve güncel araştırmalar tarafından çürütülmüş bir bakış açısıdır. Güçlü anne, zayıf baba miti, çocuğun cinsel yönelimi üzerinde etkili olduğu kanıtlanmış bir gerçek değil, eşcinselliği açıklamak için psikanalizin erken döneminden kalma, halen psikanaliz çevrelerinde yaygın kabul görmeyen bir iddiadır. Ayrıca kusurlu ve hasta saydığı cinsel azınlık bireylerin varlığını açıklamak için anne-babaları suçlu ilan etmekte ve onları da "yetersiz ebeveynlik yaptıkları" gerekçesi ile cezalandırmakta, dışlamakta ve gizlenmelerine ya da "Ahmet Yıldız" olgusunda olduğu gibi çocuklarını öldürmelerine sebep olmaktadır.

Dikkat çeken bir önemli nokta ise bu zihniyetin, sebep olduğu cinayet/ler nedeniyle hiçbir vicdani sorumluluk hissetmemesi ancak suskun (ve muhtemelen memnun) bir şekilde ortalıktan sıvışmasıdır. Ancak cinsel azınlık varlığından söz edilince yine aynı strateji ile bir araya gelip ve aynı argümanı ile nefret ve ayrımcılık saçmakta hiçbir sakınca görmemektedir. İronik olan ise, gerektiğinde bilimsel bir yetkiyi kullanarak, gerektiğinde dini hassasiyetleri öne sürerek, gerektiğinde ideolojik kökenlere gönderme yaparak ileride yaratmaya çalıştığı barışçıl ve mutlu dünyayı kendi elleri ile yok etmesidir.

Psikiyatr Dr. Koray BAŞAR, Psikolog Mahmut Şefik NİL, Psikiyatr Dr. Seven KAPTAN
Homofobiye Karşı Ruh Sağlığı Girişimi

KAYNAKLAR

Aksaray G, Kaptanoğlu C, Oflu S (1999) Koriyucu ruh sağlığı. Yeni Symposium 37:55-59.

APA Task Force on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation (2009) Report of the Task Force on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation. American Psychological Association, Washington, DC.

Bailey JM, Bobrow D, Wolfe M, Mikach S (1995) Sexual orientation of adult sons of gay fathers. Developmental Psychology 31:124-129.

Bailey JM, Dunne MP, Martin NG (2000) Genetic and environmental influences on sexual orientation and its correlates in an Australian twin sample. J Personality Soc Psychology, 78:524-536.

Bancroft J (1969) Aversion therapy of homosexuality: a pilot study of 10 cases. Br J psychiatry 115: 1417-1431.

Bieschke KJ, Perez MP, DeBord KA (2007) Handbook of Counselling and Psychotherapy with Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Clients. APA, Washington, DC.

Cass VC (1979) Homosexual identity formation: a theoretical model. Journal of Homosexuality 4:219-235.

Cass VC (1984) Homosexual identity formation: testing a theoretical model. Journal of Sex Research 20:143-167.

Coleman E (1981/1982) Developmental stages of the coming out process. Journal of Homosexuality 7:31-43.

Crozier (2001) The medical construction of homosexuality and its relation to the law in nineteenth-century England. Medical History, 45:61-82.

Diaz RM, Ayala G, Bein E, Henne J, Marin BV (2001) The impact of homophobia, poverty, and racism on the mental health of gay and bisexual latino men: findings from 3 US cities. Am J Public Health 91:927-932.

Drescher J (2010) Queer diagnoses: parallels and contrasts in the history of homosexuality, gender variance, and the diagnostic and statistical manual. Arch Sex Behav 39:427-460.

Drescher J, Byne WM (2009) Homosexuality, Gay and Lesbian Identities, and Homosexual Behavior, s.2060, Comprehensive Textbook of Psychiatry (Ed., Sadock PJ, Sadock VA, Ruiz P), Cilt II, 11. Baskı, Lippincott Williams & Wilkins, ABD.

Drucker P (2001) Different Rainbows, GMP, Birleşik Krallık.

- Düzyürek S (1997) Eşcinsel bireylerle psikoterapi. *Nöropsikiyatri Arşivi* 34:192-213.
- Flaks DK, Ficher I, Masterpasqua F, Joseph G (1995) Lesbians choosing motherhood: A comparative study of lesbian and heterosexual parents and their children. *Developmental Psychology* 31: 105-114.
- Golombok S, Tasker, F (1996) Do parents influence the sexual orientation of their children? Findings from a longitudinal study of lesbian families. *Developmental Psychology*, 32: 3-11.
- Gottman JS (1989) Children of gay and lesbian parents, *Marriage & Family Review* 14:177-196.
- Göregenli, M (2003) Gruplararası ilişki ideolojisi olarak homofobi. *Lezbiyen ve Geylerin Sorunları: Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları* Kaos GL Sempozyumu, Ankara, s.142.
- Green R (2009) Gender Identity Disorders, s.2099, *Comprehensive Textbook of Psychiatry* (Ed., Sadock PJ, Sadock VA, Ruiz P), Cilt II, 11. Baskı, Lippincott Williams & Wilkins, ABD.
- Hamer DH, Hu S, Magnuson VL, Hu N, Pattatucci, AML (1993) a linkage between DNA markers on the X chromosome and male sexual orientation. *Science*, 261:321-327.
- Hart G ve Wellings K (2002) Sexual behaviour and its medicalisation: in sickness and in health. *BMJ*, 324:896-900.
- Herek GM (1984) Beyond "homophobia": a social psychological perspective on attitudes toward lesbians and gay men. *J Homosex* 10:1-21.
- Herek GM, Garnets LD (2007) Sexual orientation and mental health. *Annu Rev Clin Psychol* 3:353-375.
- Kendler KS, Thornton LM, Gilman SE, Kessler RC (2000) Sexual orientation in a US national sample of twin and nontwin sibling pairs. *Am J Psychiatry*, 157:1843-1846.
- King M ve Nazareth I (2006) The health of people classified as lesbian, gay and bisexual attending family practitioners in London: a controlled study. *BMC Psychiatry* 6:127-139.
- King M, Semylen J, Tai SS, Killaspy H, Osborn D, Popelyuk D, Nazareth I (2009) A systematic review of mental disorder, suicide, and deliberate self harm in lesbian, gay and bisexual people. *BMC Psychiatry* 8:70-87.
- Lewis NM (2009) Mental health in sexual minorities: recent indicators, trends, and their relationships to place in North America and Europe. *Health Place* 15:1029-1045.
- Madureira AF (2007) The psychological basis of homophobia: cultural construction of a barrier. *Intgr Psychol Behav Sci* 41:225-247.
- Matthews CR ve Adams EM (2009) Using a social justice approach to prevent the mental health consequences of heterosexism. *J Primary Prevent* 30:11-26.
- McConaghy N (1969) Subjective and penile plethysmograph responses following aversion-relief and apomorphine aversion therapy for homosexual impulses. *Br j Psychiatry* 115: 723- 730.
- Meyer IH (2003) Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence. *Psychol Bull* 129:674-697.
- Pillard RC, Bailey JM (1998) Human sexual orientation has a heritable component. *Human Biology*, 70:347-365.
- Rahman Q (2005) The neurodevelopment of human sexual orientation. *Neurosci Biobehav Rev*, 29:1057-1066.
- Ritter KY ve Terndrup AI (2002) *Handbook of Affirmative Psychotherapy with Lesbians and Gay Men*. Guilford Press, New York.
- Öztürk MO, Uluşahin, A (2008) Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, Cilt II, 11. Baskı, s.584.
- Sakallı, N (2002) Application of the attribution-value model of prejudice to homosexuality. *J Soc Psychol* 142:264-271.
- Schneider MS, Brown LS, Glassgold JM (2002) Implementing the resolution on appropriate therapeutic responses to sexual orientation: a guide for the perplexed. *Professional Psychology Research*

and Practice 33:265-276.

Smith G, Bartlett A, King M (2004) Treatment of homosexuality in Britain since the 1950s- an oral history: the experience of patients. *BMJ*, 328: 427-429.

Spencer C (1996) *Homosexuality in History*. Houghton Mifflin Harcourt, Florida, ABD.

Sykes B (2003) *Adam's Curse*. Bantam, New York.

Tanner BA (1973) Shock intensity and fear of shock in the modification of homosexual behaviour in males by avoidance learning. *Behaviour Research and Therapy* 11:213-218.

Troiden RR (1989) The formation of homosexual identities. *Journal of Homosexuality* 17:43-73.

Türkiye Psikiyatri Derneği, CETAD (2010) "Eşcinsellik Hastalık Değildir", 10 Mart 2010.
<http://www.psikiyatri.org.tr/Press.aspx>

Türk Psikologlar Derneği (2010) "Eşcinsellik (homo-seksüellik) Ruhsal Bir Bozukluk Değildir", 23 Mart 2010.

http://www.psikolog.org.tr/ayrinti_haber.php?id=51

Türk Tabipleri Birliği (2010) "Kavaf'ın açıklaması bilimsel tıp ve insan haklarına aykırıdır", 16 Mart 2010.

<http://www.ttb.org.tr/index.php/haberler/179-ttb/1918-etik>

Warner J, McKeown E, Griffin M, Johnson K, Ramsay A, Cort C, King M (2004) Rates and predictors of mental illness in gay men, lesbians and bisexual men and women. *Br J Psychiatry* 185:479-485.

Wilson G, Rahman Q (2005) *Born Gay: The Psychology of Sex Orientation*. Peter Owen Publishers, London.

Vicinus MJ, Duberman MB, Chauncey Jr G (2001) *Traighten Gizlenenler: Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış* (Çev: Göktaş S), Phoenix Yayınevi, İstanbul.

HETEROSEKSİZM ve HOMOFOBİ

Psikiyatr Dr. Nesrin YETKİN

İnsanlık tarihi boyunca, siyasal, dinsel ve tıbbi otoriteler toplumları tercih edilen tek bir tipe uygun olarak biçimlendirmek istemiştir. Uzun yıllar beyaz tenlilerin hakları, farklı teni olanların haklarına, erkeklerin hakları kadınların haklarına üstün tutulmuştur. Cinsellik, sadece üremeye yönelik olduğunda kabul görmüş, cinsel haz uygun-suz, günah, tehlikeli bulunmuştur. Üremeye yönelik cinselliğin kabul görebilmesi için de, sadece evlilik kurumu içinde ve bir erkekle bir kadın arasında gerçekleşmesi gerekmiştir. Üreme yeteneği olmayan erkekler ama özellikle de kadınlar, neredeyse tam bir insan kabul edilmemiştir. Yeniden üreme olanağı olmadığı için kadınların gebelik ve menopo- poz dönemlerinde cinsel ilişki gereksiz ve uygunsuz bulunmuştur. Üremeye katkısı olmadığı için, kadınların cinsel uyarılması ve orgazmı gereksiz ve tehlikeli görülmüştür. Bireysel bir cinsel haz kaynağı olan mastürbasyon, üremeyle ilişkisiz olduğu için her zaman istenmeyen, zararlı bir eylem olarak kabul edilmiştir. Eşcinsel cinsel ilişki de üreme ile sonuçlanamayacağından uygunsuz, hatta sapkın kabul edilmiştir.

Son 50 yılda gerek cinsellik fizyolojisi gerekse insan hakları konusunda çok yol alındı. Ancak bütün bunların etkisini yaygın yanlış inanışlar olarak bugün de görmekteyiz. Mastürbasyonun toplumun tüm üyelerini, kadın cinselliğinin ise toplumun yaklaşık yarısını ilgilendirdiğini düşündüğümüzde, uygulamayı tamamen engellemese de uygunsuzluğu konusundaki inanışların hâlâ sürebilmesi ilginçtir. Heteroseksüellik, sadece en yaygın cinsel yönelim değil, aynı zamanda tek 'normal' yaşam biçimi olarak da dayatılmaktadır. Cinsel yönelimi veya kişisel beğenileri ne olursa olsun, tüm bireyler heteroseksüel varsayılır, kendi cinsinin tüm toplumsal rollerini aynı oranda benimsemesi, zamanı geldiğinde evlenip tek tip bir aile kurması ve üremesi beklenir. Birey bu beklentileri karşıladığı oranda toplumsal kabul görecektir. Heteroseksüel olmayanlar için bu model elbette geçersizdir, ama heteroseksüel bireyler için de ciddi bir dayatma yaratır, hiç sorgulanmadan kabul edildiğinde sorunlara ve doyumsuzluğa yol açabilir.

Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ın "eşcinsellik hastalıktır" sözü çok tartışıldı. 40 yıldır bütün dünyada tıp ve psikiyatri otoritelerince aynen heteroseksüellik gibi bir cinsel yönelim olarak kabul edilen eşcinselliğin 'hastalık' olup olmadığının tartışılması bile ilginçti. Türk Tabipler Birliği (TTB), Türkiye Psikiyatri Derneği

(TPD), Cinsel Eğitim, Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD), Türk Psikologlar Derneği (TPD) gibi birçok mesleki kuruluş elbette ki bilimsel görüşlerini açıkladılar ve Kavaf'ın sözüne karşı çıktılar. Bu sözün geri planında, 9 Haziran'da Viyana'da yapılan 29. Dönem Avrupa Konseyi Aileden Sorumlu Bakanlar Konferansında, 'farklı aile formlarında yetişen çocukların haklarına ilişkin düzenlemeler'in ele alınması vardı. Kavaf bu toplantıda, 'farklı aile formlarında hassasiyetlerimiz olduğunu', 'ülke olarak eşcinsel evliliği ve ebeveynlik kurumunu kabul etmediğimizi' belirtti ve Türkiye adına bu düzenlemelere şerh koydu. "...çocuklar, çocuğun yaşamı boyunca değişebilen farklı aile formları içinde büyümektedir" cümlesine "bu aile formları ülkeden ülkeye değişebilmektedir" ifadesi eklendi.

Bu yalnızca eşcinsel haklarına karşı bir durum olmayıp, aynı zamanda tek 'normal' aile, tek 'normal' yaşam biçimi dayatmasının tipik bir örneğini de oluşturmaktadır. Böyle bir aile tanımı, sadece eşcinsel ebeveynli aileleri değil, tek ebeveynli çocukları, çocuksuz çiftleri, tek başına yaşayan bireyleri de dışlamaktadır. Oysa her zaman her yerde, toplumsal kabul gören yaşam biçimlerinin alternatifleri olan yaşam biçimleri de vardır, olmalıdır. Bireyin kendisini mutlu edecek yaşam biçimini seçip oluşturmada, kendi değer yargıları, mesleki ve sosyal kimliği, aile algısı, cinsel kimliği, yönelimi ve daha birçok özelliği birlikte rol oynamalıdır. Tek model dayatması, sadece cinsel azınlık kimlikli bireylerin kendilerini toplumun bir bireyi olarak kabul edebilmelerini değil, heteroseksüel bireylerin kendilerine uygun, doyumlu bir yaşam biçimi oluşturmalarını da engeller, zorlaştırır.

İnsanlar hiç bir konuda tek tip değildir, özellikleri, beklentileri, beğenileri çok farklı olabilir. Cinsel kimliğini, yönelimini tanımlama, cinsiyet rollerini benimseme, seçilen cinsel yaşam biçimi, cinsel haz ve mutluluk için gereksinimler, toplumda cinselliğini ifade etme biçimi bireyden bireye büyük farklılıklar gösterebilir. Bireylerin içinde yaşamak istediği 'aile' modeli de kendi değer yargıları ve isteklerine göre belirlenebilmelidir. Herkesin kendini mutlu hissedeceği koşullar çok farklıdır. Cinsellik ve ilişkiler konusunda herkes için geçerli tek bir doğru olamaz. Ruh sağlığı çalışanları, kendilerini de etkileyen tüm toplumsal önkabullerin farkında olmalı ve mesleki uygulamalarında genel geçer doğruları dayatmamaya, söz konusu kişinin mutluluğunu hedefleyen modelleri desteklemeye özen göstermelidir.

Psikiyatr Dr. Nesrin YETKİN, CETAD Başkanı

EŞCİNSELLİK, SOSYAL DIŞLANMA ve RUH SAĞLIĞI SORUNLARINA YAKLAŞIM

Prof. Dr. Şahika YÜKSEL

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) Cinsel Sağlık tanımı; "Cinsellik fiziksel, duygusal, entelektüel ve sosyal yönlerinin kişiliği, iletişimi ve aşkı zenginleştirici etkilerinin bileşiminden oluşur. Herkesin cinsel bilgilere ulaşma ve cinsel ilişkiyi zevk için veya üreme amacıyla yaşama hakkı vardır. Cinsel bir varlık olarak insanın salt bedensel değil; duygusal, düşünsel ve toplumsal bütünlüğünü sağlayan, kişilik gelişimi, iletişim ve sevginin paylaşımını olumlu yönde zenginleştiren ve arttıran sağlıklı halidir. Cinsel sağlık bir kişinin cinsel yaşamını bir zorlama olmadan, mutlu ve zarar görmeden sürdürebilmesidir. İstenmeyen gebelikler, güç kullanma, şiddet ve ayrımcılık riskinden bağımsız olarak cinselliği yaşama halidir. Kişi cinselliği istediği kişi ile ve istediği biçimde yaşamalıdır. İster ikisi de aynı cinsiyetten, ister farklı cinsiyetten olsun kişilerin cinselliği farklı boyutları ile paylaşmaları en doğal insan hakkıdır. İsteyen kişi karşı cinsinden bir partnerle, isteyen kişi kendi cinsinden bir partnerle ve sadece istediği zaman, zor baskı altında kalmadan sevişmeyi veya sevişmemeyi seçebilir".

DSÖ cinsellik tanımında aynı karşıt cinsellikte olmak gibi eşcinsellik de tam zamanlı, yaşamın özel ve kamusal alanlarını kapsayan, bir kimlik ve var oluş biçimi olduğunu açıklıkla ifade edilmektedir.

Cinsel Kimlik:

Cinsel kimlik kişinin kendi bedeni ve benliğini belli bir cinsiyet içinde algılayışdır; Cinsel yönelim kişide cinsel duygu, istek ve davranışların belli bir cinsiyete çekimidir; Cinsel rol ise toplum içinde cinsellik açısından dışa vuran davranışların görünümüdür.

İnsan yaşamının doğumdan itibaren cinsiyet (gender) ve cinsellik (seks) çerçevesinde örgütlendiği söylenebilir. Çok seyrek rastlanan interseks vakaları hariç, anatomik cinsiyet doğuştan belirleniyor. Kimlik (identity) bir bütündür. Birbirinden kavramsal olarak ayrılabilen bireysel ve sosyal iç içe iki parçası vardır. Sosyal kimlik kişinin toplumdaki yeri ve onun için tanımlanmış rollerden oluşur. Kişisel olanı ise, kendi iç ruhsal süreçlerini barındırır.

Eşcinsellik:

Eşcinsellik, biseksüellik ve heteroseksüellik gibi insanda tanımlanan üç yönelimden biri olup bir hastalık değil yönelim farklılığıdır. "Homoseksüel" sözcüğü, ilk kez Almanca'da 1824'de Kertbeny tarafından, İngilizcede ise yıllar sonra 1891'de Addington tarafından kullanılmış. Heteroseksüel (karşıt cinsel) kişiler karşı cinsten bir partner seçerken, homoseksüel (eşcinsel - lezbiyen) kişiler kendi cinsinden partner seçer. Eşcinsellik her iki cinsiyet için kullanılan bir terimdir. Son yıllarda Türkçede de iki cinsiyet içinde gey terimi de yaygın olarak kullanılmaktadır. Hem kadınlara hem erkeklerle cinsel arzu duyan, uyarılan ve iki cinsle de cinsel ilişki kuran kişilere biseksüel denir (GLB). Eşcinseller cinsel kimliklerinin anatomik yapısı ile uyumlu kişiler olup **sadece cinsel arzu ve hayatlarında değil yaşamın tüm alanlarında** kendilerini "kendi cinsine yakınlık duyan ve/ yaşıyan bireyler olarak görürler. Karşıt cinsel olmak gibi, GLB olmak da kişinin kendi isteği ile seçilen bir özellik değildir. Çok erken yaşlarda belirlenmiş bir durumdur. Ama kişinin cinsel kimliğini keşfi zamanla ve aşamalı olur. Cinsel arzu ve fanteziler, cinsel eylem daha sonraki yaşlarda ergenlikle birlikte giderek netleşir.

Sosyal Dışlama: Sosyal dışlanma kavramı son yıllarda İngiltere'den başlayarak dünyada tartışılan bir kavram. Sosyal dışlama en temel insan haklarına erişmede ve bu hakkı kullanma anlamında yaşanan olumsuzluklar olarak tanımlanabilir. Sosyal dışlama, kişiyi yaşamdan uzaklaştıran maddi ve duygusal yoksulluk içinde olmasını haklarını koruyacak kurlardan yoksun kalmaları anlamına gelir. Sosyal dışlama çok boyutludur. Kişinin yakınlık kurmasını zorlaştırır, yalıtır, yaşam standartlarını düşürür. Bir bölüm insan cinsel kimliğinden dolayı bazen yaşam boyu veya hayatlarının bazı devrelerinde sosyal olarak dışlanabilirler. Sosyal dışlamanın ne olduğunun tartışmaları sürmektedir. Sosyal dışlamanın sadece maddi yetersizlik olmadığı ve yoksulluktan fazlasını içerdiği konusunda akademisyenler ve politikacıların uzlaşmaktadır (Estiville, 2003).

Sinsi travma-kültürel travma:

Eşcinsellik, biseksüellik ve heteroseksüellik gibi

insanda tanımlanan üç yönelimden biridir. Eşcinsellik bir hastalık değil yönelim farklılığı olup bir hastalık olduğu yaklaşımı 40 yıl önce terk edilmiş ve psikiyatrik hastalık tanı listelerinden çıkarılmıştır. Uluslararası ve ulusal hekim örgütlerince eşcinsellik heteroseksüellik gibi sağlıklı bir durum olarak kabul edilmektedir. 1973'te APA (Amerikan Psikiyatri Birliği) ve 1990'da DSÖ psikiyatrik tanı sınıflamalarından çıkarılmıştır.

Eşcinselliğin bir ruhsal hastalık olmaktan "bilimsel olarak" çıkartılmış olması aynı kabulün bireyler dahası bazı profesyoneller tarafından içselleştirilmesi ve onlarda gönülden yerleşmesi için yeterli değildir. Heteroseksist dünyanın somut bir işareti olan homofobi genel anlamda herkesi etkileyebilen bir anlayış olarak toplumda egemenliğini sürdürmektedir.

Sinsi veya kültürel travma, varlığı ve etkileri az bilinen bir kavram. Heteroseksizm ile toplumun büyük kurumları karşıt cinsel olmayanları ayrımcı olmaya kışkırtır. Eşcinsellerin bir grup olarak sosyal olarak dışlanma tehlikesine açık olduğu tartışılarken sinsi travmayı dikkate almak gerekir. Türkiye, kendi cinsine yakınlık duyan GLB bireylerin kimliklerini görünmez tutarak yaşamak zorunda kaldığı, bir ülkedir. Tekrarlayan travmalara maruz kalmak veya maruz kalma tehdidi ile yaşamak kaçınılmaz olarak kişilerin ruh sağlığını etkiler. Dışlama ve ayrımcılık örnekleri bireysel ve kurumsal düzeyde yaşanır ve etkileri çıkar. Aileler öğrendiğinde şiddet uygulayabilir, aşırı kontrol edip, sahip olduğu hakları kısıtlayabilir, evden uzaklaşmasına, neden olabilir, okulda idareci, öğretmen ve akranları tarafından aşağılanırlar, askerlikten çürük raporu verilir, partnerleri ile aynı cinsiyetten oldukları için yasal evlilik hakları yoktur, onlarla ilişkileri uzun süreli olsa bile resmen kabul edilmez ve yasal ortaklık hakları olmaz. Bu tür tutum ve davranışlar sonuçta kişinin sosyal ve ekonomik güvenliğini sürekli olarak tehdit eden bir nitelik kazanabilir. Benlik duygularını etkileyen bu muamelelerle duygusal gelişimleri olumsuz olarak etkiler ve kendinden utanç duymasına yol açar. Erken yaşta yaşanan bu travmalar- baskılar kişinin gelişimini derinden ve sürekli olarak etkileyebilir. Nefret suçu, bir kişiye veya gruba karşı ırk, dil, din, cinsiyet ve cinsel yönelim gibi önyargı doğurabilecek nedenlerden

ötürü işlenen, genellikle şiddet içeren suçlar. Eğer tekrarlamışsa ve sürekliliği varsa, suç işleyenler nefret grubu olarak adlandırılırlar.

Avrupa Komisyonu ayrımcılığa maruz kalan kişilerin aynı zamanda yoksulluğa ve sosyal dışlanma riskine maruz kaldığını kabul etmektedir. Bu ayrımcılıklar ergenlikte yaşanırsa tüm hayatını, geleceğini etkileyebilecek ve genci daha kırılgan bir pozisyona itecektir. Ergenlik devresinde evde, okulda ve geniş sosyal çevrede dışlanmanın o ergenin geleceği ve gelişimi üzerinde çok ciddi anlamı vardır. Gelişim olasılıklarını sınırlayıcıdır.

Açığa çıkma- Kendisi olma Süreci:

Türkiye'de bir ruh sağlığı merkezine gelen GLB kişilerin, yönelimlerini fark etme yaşları ile birine açılma-paylaşmaları arasındaki uzun bir zaman olduğu ve özellikle önergelik ve ergenlik devresini çok çalkantılı yalnız, kaygılı ve sıkıntılı olarak geçirdiği de gözlemlerimiz arasındadır.

Gençlerin cinsel ilgisinin arttığı ve cinsel deneyimlerin başladığı bir devre olarak ergenlik bütün gençler için önemli ve kırılganlık riskinin olduğu bir devredir. Gey, lezbiyen ve biseksüel ergenler (GLB), akranları olan karşıt cinsel gençlerden farklı olarak ek işler ve zorluklar yaşarlar. Toplumda hemen herkes karşı cinsi cazip buluyor rolünde görünür. Eşcinsel ergenlerin kendilerine model alabileceği açık gözlenebilir örnekler yoktur. Toplumsal baskı ve dışlanma nedeniyle GLB gençlerin kendilerini tanıma-keşfetme devresinde, cinsel ilgilerinin akranlarından farklı olduğunu keşfetmeleri sancılı olur. Toplumda egemen olan homofobik önyargıları değiştirecek bilgi kaynaklarına ulaşmaları çok sınırlıdır. Anne babaları ve yakınlarına kuşkularını ve yeni keşiflerini soramazlar. Cinsel eğitimin yer aldığı okullarda bile eşcinsellikle ilgili doğru bilgi bulunmaz. Gençlerin çok önemli bir destek kaynağı olan akran arkadaş danışmanlığı da GLB bireyler tarafından kolayca kullanılamamaktadır. Kendi bedenlerini ve cinselliklerini tanıdıkça, durumlarını ve sorunlarını açıklayamaz, sorunlarını paylaşamazlar, suçluluk duyguları ile içlerine kapanırlar, bu nedenle kaygı, depresyon ve intihar riski artar.

Uzmanlar Kim?

Eşcinsel kimlik gelişimi karşıt cinsel kimlik ge-

lişiminden farklı olarak kendi kimliklerini kabul etmek için farklı bir süreçten geçer. Eşcinsel cinsel yönelim kimlik gelişimi hakkında farklı modeller ileri süren yazarlar var. Bu yazarlardan biri olan Vivien Cass (1979), GLB bireyin kendi cinsine yönelik ilgisini fark etmesiyle belirginleşen, o zamana kadar geliştirmiş olduğu heteroseksüel kimlikle uyumsuzluk nedeniyle kafa karışıklığı yaşadığı, çevrenin homofobik tepkileri ve reddinden kaynaklanan korku, kaygı, suçluluk ve utanç duyduğu aşamalar tanımlanmıştır. Kişisel gelişim ve çevre ile etkileşimin imkan verdiği seyrirde kişinin bütünlüklü bir kendiliğin bir bileşeni olarak olumlu bir eşcinsel cinsel yönelim kimliği geliştirdiği gösterilmiştir. Cass'ın formasyonundaki basamaklar şunlardır: kimlik şaşkınlığı, kimlik karşılaştırması, kimlik, kimlik toleransı, kimlik kabulü, kimlik gururu ve sonunda kimlik bütünleşmesi.

Son noktada "bütünlük" edinilir. Bu basamaklar her zaman sırayla gitmez. Geliş gidişlerle bir ileri bir geri hızlanarak duraklanarak basamakları geçer. Kısaca, Cass'a göre; batılı psikolojisinde gelişimin temel taşlarından kendini-gerçekleştirme, kişisel olgunluk, bireysellik kişi yetkin hale gelir. Her basamakta bazı değişiklikler getirir: Açılmadan önce olan ve açılmaya doğru gidebilecek olan devrelerde GLB bireyi heteroseksüelleştirmeye kalkışan "iyi niyetli" birçok ruh sağlığı uzmanı kişiye psikoterapide zarar verebilir. Kimlik formasyonu anlayışı psikoterapötik uygulamalarda cinsel azınlıktan olan kişilerle çalışan psikoterapistlere rehber sağlayabilir. Hedef, kişinin sosyal yapılanmasında, erotik ve duygusal cazibesini bütünleştirerek, olumlu GLB kimliğinin yapılanmasına yol göstermektir.

Nasıl Bir Tedavi?

Cinsel yönelimi değiştirmek için psikoanalitik yaklaşımlar, davranışçı tiksindirerek kaçınma oluşturan, caydırması beklenen tedaviler uygulanmışsa da bu tedavilerden hiçbiri kişinin kimliğini değiştiremeyeceği için etkin olmamıştır. Eşcinsellik etkin tedavisi olmayan bir hastalık değildir. Hastalık olmadığı için tedavisine yer yoktur. Cinsel yönelimi değiştirmeye kalkışan profesyoneller vardır. Onarım tedavisi olarak tanımlan uygulamalar, cinsel kimlikle değil cinsel yönelimle ilgilidir. Bu yaklaşımlar bilimsel olarak kabul gören yöntemler değildir. Uygulayanlar, mesleği kötüye kullanmaktadır.

Ruh sağlığı çalışanlarının bu süreçte rolü kişiyi eşcinsel ya da heteroseksüel "yapmak" değil, karşılaştığı güçlükleri anlamasını, baş etmesini kolaylaştırmak, kendini olduğu gibi kabullenmesini kolaylaştırmak, kendini homofobik tepkilere karşı savunma becerilerini rasyonel şekillerde kullanıp, baskı ve inkâr gibi mekanizmaların yersiz kullanımıyla yüzleştirme, gelişiminin doğal seyrini tamamlarken yaşının gerektirdiği olağan becerileri edinmesini desteklemektir (Düzyürek, 1997).

Ruh sağlığı profesyonelleri, psikoterapistler GLB kişilerin takdim ettikleri sorunları sistemli olarak değerlendirmelidir. Ayrıca bu grubun sorunlarını değerlendirirken, psikoseksüel stresörlerin belirtilerini, psikoseksüel kişilik yapısının ve şimdiki işlevsellik derecesinin kültürel heteroseksüel kültürün etkisi ile taraflı olabileceğini gözden kaçırılmamalıdır. Kişiler arası veya aile ile ilgili patolojiler atlanmamalı veya hafife alınmamalıdır.

Depresyona GLB bireylerde sık rastlanır. Heteroseksüel makro kültür ve özellikle çevresine açılmayan veya açılıp destek almayan kişilerde çifte yaşam sürmek depresyona neden olur. Depresyon aynı zamanda unresoloved kimlik, GL olarak etiketlenilme, ilişki zorluklarıyla bağlantılı olabilir. Depresif duygu durumu giden uyum bozukluğu, kronik/major depresyon olarak adlandırılabilir. Cinsel kimlik krizinde, eşcinsel yönelimli kişi "tanımlanabilen psikososyal stresör/lere tepki olarak klinik değeri olan önemli duygusal/davranışsal belirtiler" geliştirebilir. Bir dizi çözülmemiş strese muhatap olan GL kişiler kendilerini depresif bir tablo ile takdim edebilir (Ritter, Terndrup, 2002).

Diğer cinsel yönelimler gibi eşcinsellik de irade ile yapılan bir tercih sonucu değildir. Teşvik edilebilir ya da teşvikler sonucu ortaya çıkabilir bir durum değildir. Ruh sağlığı çalışanlarının kimseyi bir cinsel yönelime teşvik etmek gibi bir görevi ve etkisi yoktur.

Türkiye'den eşcinsellerin sosyal dışlanmasının örnekleri:

Türk Ceza Kanununa göre eşcinsellik hiç bir zaman suç olmamıştır. Türkiye'de DSÖ hastalık sınıflamaları kullanılmaktadır. Askere alınmayan veya muaf tutulan eşcinsel kişiler kayıtlara anti-sosyal kişiler olarak geçer. Hastalık olmadığı bilinmekle birlikte

eşcinsel olduğu bilinen veya kendi bildiren erkeklerle askerlik yaptırılmaz. Zaman zaman uygulandığını duyduğumuz askerlik muayenesi sırasında, eşcinselliğin kanıtlanması için kişinin cinsel kimliğinin kendi cinsiyetinden biri ile olduğunun görsel malzemelerle belgelenmesi istenmesi insan haklarına ve bu mahrem belgeleri isteyenler doktorların davranışını tıp ahlakına uygun değildir.

2009 gazetelerine bakarak halen yaşanan sosyal dışlama örneklerine bir göz atalım; Eşcinsel olduğu için damgalananlar, işten çıkarılan veya istemeden erken emekli olan polis, imam, hakemlerin öykülerini okuyoruz. Bu haberler mağdurların kimliğini açık ederken onları sadece işten uzaklaşmasını ve ekonomik zarara uğramasına neden olmaz. Aynı zamanda bu kişiler birilerine zarar vermiş gibi takdim edilir. Sanki sahte bir imam bizi aldatmış veya hakem şike yapmış gibi aşağılanarak takdim edilir. Aile ve dost çevrelerine bir anlamda teşhir edilirler. Arkadaşları ona "top" derken ve alay ederken okuldan uzaklaşan çocuklar eşcinsel oldukları için eşit eğitim haklarını kullanamayan gençlerdir.

Gazetelerdeki bu haberler, okuyan veya görsel basında bunları izleyen, henüz çevresine cinsel kimliğini açıklamamış eşcinsel gençlere sinsi sinsi korku ve güvensizlik veren bilgilerdir. Bu haberlerin basında yansıma biçimi de basın ahlakına uygun olmamaktadır.

Daha önemlisi son aylarda ülkemizin resmi yasal yetkilileri, bilimsel dayanağı olmayan açıklamalar yaptılar.

Bunlardan ilki 06.11.009 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığından yapıldı. "Din ve Toplum" ana başlığı altında "Sosyal Problemler Karşısında Din ve Diyanet" konusunu ele alan IV. Din Şurası kararlarından 19. Kararda, Eşcinsellik "cinsel davranış bozukluğu" olarak tanımlanıyor ve eşcinselliğin tedirginlik verici şekilde yayıldığı ve bu yayılışa İslam'ın tavır ve cevabının değişmediği, eşcinselliğin hiçbir şekilde kabul edilemez olduğu belirtiliyor. İnsan doğasına aykırı bulunan eşcinselliğin, eşcinselleri hedef göstermeden ve rencide etmeden giderilmesi gerektiği ve bu yönde yapılacak girişimlere destek verilmesi gerektiği vurgulanıyor.

Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005 yılı içerisinde, özellikle Alo Fetva hattına gelen başvuruların artmasının üzerine konuyla ilgili olarak 35 kişiden oluşan bir uzmanlar heyeti oluşturduğunu ve bir fetva açıklanacağını duyurmuştu. Yapılan açıklamada bu konudaki bilimsel makalelerin derleneceği, doktor, psikolog ve sosyologlardan görüş alınacağı, özellikle AB ülkelerinin mevzuatı ve eşcinsellere yaklaşımı masaya yatırılarak, bazı Batı ülkelerinde 'eşcinselliğin hastalık olmaktan çıkarılmasında dikkate alınarak ayet, hadis ve sünnetler esas alınarak bir fetva yayınlanacağı duyurulmuştu.

Bilimsel verilere dayanmayan bir diğer açıklama Avrupa Konseyi Aileden Sorumlu Bakanlar Konferansı'nın Viyana'da yapılan toplantısında, "Farklı aile formlarında yetişen çocukların haklarına ilişkin" düzenlemeler ele alındığı toplantıda Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf tarafından yapıldı. Türkiye, "Ülke olarak eşcinsel evliliği ve ebeveynlik kurumunu kabul etmiyoruz" diye itiraz etti. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin yazılı itirazını dikkate aldı. Türkiye'nin görüşünü dikkate alan Avrupa Konseyi, deklarasyonda yer alan "Bugünlerde aile farklı yaşam biçimleri düzenlemelerini ifade etmektedir ve Avrupa'daki çocuklar çocuğun hayatı süresince değişebilen farklı aile formları içerisinde büyümektedir" maddesine "bu aile formlarının ülkeden ülkeye farklılık göstermekte olduğu" ifadesi eklendi.

Çeşitli aile oluşum formlarında yetişen çocukların hakları ve yasal durumlarıyla ilgili standartlar koyma olurluğunun değerlendirilmesinin tavsiye edildiği maddeye ise yine Türkiye'nin talebi üzerine "ulusal yasal çerçeveler kapsamında değerlendirilmesi" ifadesi konuldu. Bakan, Türkiye'nin geleneksel aile değerlerine önem verdiği belirterek, "Yasalarımızda eşcinsel evlilik bulunmamaktadır. Tavsiye kararı niteliğinde de olsa farklı aile formları ile ilgili hassasiyetimizi Avrupa Konseyi'ne ilettik. Konsey de bunu dikkate alarak deklarasyon metninde gerekli olan değişiklikleri yaptı" dedi.

Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf, "Ben eşcinselliğin biyolojik bir bozukluk, bir hastalık olduğuna inanıyorum. Tedavi edilmesi gereken bir şey bence. Dolayısıyla eşcinsel evliliklere de olumlu bakmıyorum. Bakanlığımızda onlarla ilgili bir çalışma yok. Zaten bize iletilmiş bir ta-

lep de yok. Türkiye’de eşcinseller yok demiyoruz, bu vaka var” dedi. Ardından Sağlık Bakanı Recep Akdağ, “Şu bir gerçek, Türkiye’de eşcinsellik yaşayanlarca zor bir şeydir. Ayrımcılık sebebi olabilir. Toplum insafı olmak durumundadır. Eşcinsel evliliklerin yapılabileceği konusu bizim toplumumuzun kabul edebileceği bir durum değildir. Çocukların cinsel eğitimlerinin doğru gelişebilmesi için gerekenleri yapmalıyız” diye cevap verdi.

Bilimsel temeli olmayan, kanıta dayanmayan bu yanıltıcı açıklamaları düzeltmek ve kamuoyunu doğru bilgilendirmek amacıyla Türkiye Psikiyatri Derneği (TPD) ve Cinsel Eğitim, Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD) 10. Mart 2010’da yaptıkları basın açıklamasında şunları ifade etmiştir; “Cinsellik hakkında yetkin olmayan kişilerce basına yanlış bilgiler verilmesi ülkemizde ciddi bir sorundur. Bu konu ile de ilgili olarak uzman kisvesi altında bilimsel gerçeklere aykırı bir şekilde eşcinselliğin hastalık olduğu yönünde demeçler verilmekte, onarıcı terapi gibi yıllar önce terk edilen bazı tedavi yöntemleri bilimsel veriymiş gibi sunulmaktadır. Bu açıdan özellikle kamuoyunun yanlış bilgileneşinin engellenmesi için basınımızı uzman görüşü alırken alanında yetkin hekim örgütlerini tercih etmeleri konusunda duyarlı olmaya çağırıyoruz”.

Öneriler:

Eşcinsellerin varlığını görmezden gelen homofobik bir anlayışa karşı mücadeleye yer verilmesi toplum sağlığı ve ruh sağlığı çalışmalarında bir zorunluluktur.

Toplumsal düzeyde, eşcinsellerin varlığın görmezden gelen toplumlarda homofobik anlayışla mücadele etmek ruh sağlığı alanında çalışanların sorumlulukları arasındadır. Bireysel düzeyde aileler doğru ve önyargısız olarak bilgilendirilmeli, eşcinsel bireylere kendilerini keşfetmelerine ve kabul etmelerine fırsat veren bir anlayışla iletişim kurulmalıdır.

Özellikle GLB gençler ve aileleri için danışma kaynağı olabilecek olan öğretmen, hemşire, doktor, psikolog, pedagog, sosyal hizmet uzmanı ve benzer alanlarda çalışan kişilerin bu gruba yönelik tutumlarında önyargısız, saygılı, ilgili olmalıdır. Ayrıca, GLB bireylerin gereksinimlerinin, olası zorluklarının

neler olabileceğini, kendi disiplinlerinin sınırları içinde sorumluluklarını bilmelidir. Bu amaçla sadece resmi okul yıllarında değil mezuniyet sonrası eğitim programlarında da yer almalıdır.

Ruh sağlığı alanında çalışanlar temelde kişinin kendini kabulüne dayanan (gay affirmative) tedavi anlayışı benimsenerek, kişinin kendini keşfetmesine ve içselleştirdiği homofobi ile başa çıkma yolları araştırılmalıdır.

GLB kişilere karşı homofobiye yenmenin ilk adımı onları tanımakla olacaktır. Yakınlık kurma, tanışma ortamı sağlanması. Lambda, Kaos GL gibi sivil toplum kuruluşlarında, kendine yardım grupları gençleri ve aileleri bilgilendirmek ve destek/paylaşım sağlamak için önemli bir kaynak sağlamaktadır.

Prof. Dr. Şahika YÜKSEL

İ.Ü. Tıp Fak. Psikiyatri A.B.D.

Yararlanılan Kaynaklar

- American Psychiatric Association Diagnostic and Statistical manual of mental disorders (4th ed.) Washington: 1994
- Baird V. Cinsel Çeşitlilik: Yönelimler Politikalar Haklar ve İhlaller. İstanbul: Metis Yayınları. 2004
- Butler J. Cinsiyet Belası. İstanbul: Metis Yayınları, 2008
- Cass VC. 1979 Homosexual Identity Formation: A Theoretical Model, Journal of Homosexuality. 4: 219- 235
- Cabaj, RP, Stein TS Textbook of Homosexuality and Mental Health, Washington: American Psychiatric Press: 1996
- Düzyürek, S. Eşcinsel Bireylerle Psikoterapi. Noropsikiyatri Arsivi 1997 (34) (4); 192-213
- Diyanet: <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-41>
- Estivill, J. Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion. Geneva: International Labour Organisation. 2003.
- Fergusson DM, Horwood J, Beautrais AL 1999 Is Sexual Orientation Related to Mental Health Problems and Suicidality in Young People. Archive General Psychiatry 56, 876-880
- Hürriyet Gazetesi 7.Mart 2010
- Judit Takács April 2006 ILGA-Europe and IGLYO Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people in Europe
- Ritter K.L., Terndrup A. I. Handbook of Affirmative

Psychotherapy with Lesbians and Gay Men . Guilford New York. 2002

Russell, Stephen T. - Kara Joyner 2001. Adolescent sexual orientation and suicide risk: Evidence from a national study. IN: American Journal of Public Health, 91: 1276-1281.

Rivers, Ian - Daniel J. Carragher (2003). Social-Developmental Factors Affecting Lesbian and Gay Youth: A Review of Cross-National Research Findings. IN: Children & Society 17: 374-385

TPD ve CETAD ortak basın açıklaması 10.3.2010
www.psikiyatri.org.tr

Lambda; www.lambdaistanbul.org,

KAOS-GL; www.kaosgl.org,

ILGA; www.ilga.org,

Yetkin N. Homofobi, Terapistler, Homofobi Karşıtı

Eğitim Kaos GL 2006; 29: 27 - 29

Yüksel Ş. Ruhsağı ile ilgili Destek İsteyen GLB Bireyler ve Aileleri ile Çalışmak” Kaos GL 2006; 29: 22 - 26

Yüksel Ş. Farklı Cinsel Kimlikler 311-318. Psikiyatri Yayına Hazırlayan Kulaksızoğlu I B, Tükel R, Üçok A, Yargıç İ, Yazıcı O, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009

Yüksel Ş. Sosyal Dışlama ve Eşcinseller Bu bildiri Sosyal hizmet Sempozyumu’ 09 Sosyal Dışlanma ve sosyal Hizmet. 12-14 Kasım 2009 kongre kitabında (yayında)

WAS World association for Sexual Health 2008 Sexual Health for the Millenium. A Declaration and Technical Document. Minneapolis, MN, USA

TIP ve HOMOFOBİ

**Uzman Dr. F. Duygu ÇABUK,
Prof. Dr. Selçuk CANDANSAYAR**

temel olarak üç terim kullanılmaktadır; homofobi, homonegativizm ve heteroseksizm.

Tarih boyunca insanların doğayı, olayları, durumları açıklama yolları sürekli değişiklik göstermiştir. Bunu; var olan bilgi birikimi, yaşanan toplumun inançları, gelenekleri, içinde bulunulan kültürel, siyasi ve sosyal yapı gibi birçok etken etkilemiş ve yönlendirmiştir. Eşcinsellik de çağlar boyunca çok değişik bakış açılarından açıklanmaya çalışılan; kimi yer ve zamanlarda günah, ayıp ve suç kabul edilirken kimi yer ve zamanlarda hoşgörü ile karşılanan ama sürekli olarak üzerinde konuşulan, yorum ve araştırma yapılan belirsiz bir alan olmuştur. Çeşitli dinler, politika ve özellikle psikiyatri alanı olmak üzere tıp disiplini eşcinsellik üzerine birçok söylem üretmiştir.

Cinsel yönelim ve cinsel davranışların XIX. yüzyıl sonundan başlayarak tıp disiplini kapsamında sağlık ve hastalık boyutlarıyla değerlendirilmeye başlanması çok sayıda yeni soruna neden olmuştur. O zamana dek günah ve suç kavramları üzerinden ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalan eşcinseller, bu kez tedavi uygulamalarının nesnesi haline getirilmiş ve örselenmişlerdir.

1970'li yıllardan sonra eşcinselliğin hastalık kategorisi olmaktan çıkarılması önceki dönemlerde yapılan tedavi çabalarının olumsuz etkilerinin daha nesnel değerlendirilebilmesini sağlamıştır. Eşcinselleri "heteroseksüel yapma" olarak tanımlanabilecek onarım ve dönüştürme tedavilerinin hem eşcinseller hem de bu tedavileri uygulamak zorunda kalan hekimlerde olumsuz etkilere neden olduğu bilinmektedir.

Eşcinselliğin hastalık olarak değerlendirilmesi, tıpkı şizofreni ve benzeri ağır psikiyatrik hastalıklara yakalanmış bireylerin maruz kaldıkları "stigmatizasyon"a onların da hedef olmasını ve toplumda ayrımcılığa uğramalarına yol açmıştır. Bu ayrımcılık, başta homofobi olmak üzere değişik adlandırmalarla tanımlanmaya çalışılmıştır.

Eşcinsellere ve eşcinselliğe karşı olumsuz duygu, düşünce, tutum ve davranışları anlatmak amacıyla

Homofobi; gey ve lezbiyenlere yönelik olumsuz, korkulu veya nefret dolu tutum ve davranışları ifade etmektedir. Homofobi yaygın şekilde kullanılan bir terim olmakla birlikte birkaç nedenden dolayı eleştirilmektedir. Her ne kadar heteroseksüellerin gey karşıtı önyargılarını ifade etse de, bu tutumun klinik anlamda fobi olmadığı ve bu kişilerin diğer fobilerdeki gibi fobiyle ilişkili fizyolojik reaksiyonları yaşamadıkları gösterilmiştir. Ayrıca terimin içindeki -fobi sözcüğü nedeniyle, bireysel ve klinik bir durum akla gelmekte ve bu nedenle de eşcinsellere karşı olan önyargıların kültürel ideolojilerden köken alan sosyal bir fenomen oluşuna vurgu yapılmamaktadır.

Bu terim eşcinselliğe karşı olumsuz tutumun daha çok affektif (korku vb.) yanını vurguladığı için bunun yerine Hudson ve Ricketts tarafından "homonegativizm" terimi önerilmiştir. Homonegativizm gey karşıtı tutum, inanç ve yargıları içeren çok yönlü bir yapıya sahipken; homofobi, kişinin gey kişilerle olan ilişkilerde yaşadığı daha çok çeşitli emosyonel yanıtlardan (korku, öfke ve nefret gibi) oluşan tek boyutlu bir yapıya sahiptir. Yani homonegativizm, olumsuz tutumların daha çok inanç ve değer sistemleri ile ilgili olan kısmına işaret etmektedir.

Heteroseksizm ise doğal, normal, üstün ve kabul edilir olan cinsel yönelimin heteroseksüellik olduğunu öne süren; heteroseksüel olmayan her türlü davranış, kimlik veya ilişkiyi damgalayan, reddeden ve aşağılayan ideolojik sistem anlamına gelmektedir. Bugüne kadar toplumda yerleşmiş, kalıplaşmış olan kadın ve erkek rollerine uymayan, bir anlamda genelden "farklı" olarak görülen eşcinsel bireyler bu anlayış çerçevesinde fiziksel, duygusal ve psikolojik saldırılara maruz kalmaktadır.

Eşcinsel bireylerin toplumsal hayatta mağdur oldukları en önemli alanlardan birisi de kuşkusuz sağlık sektörüdür. Temel insan haklarından olan sağlık hakkını kullanmak için sağlık kuruluşlarına başvuran ve sağlık çalışanlarıyla iletişime geçen

eşcinseller, hem kurumsal yapının özelliklerine (resmî sınıflama sistemleri, sağlık geri ödeme sistemleri) hem de sağlık çalışanlarının eşcinselliğe yönelik ayrımcı bilgi, tutum ve davranışlarına maruz kalmaktadırlar.

Eşcinsellik 1973 yılında psikiyatrik bir hastalık olmaktan çıkartılmış olsa da, hekimlerin eşcinselliğe ve eşcinsellere olan bakış açıları, tutum ve davranışlarında bu denli keskin değişimler olmamıştır. Olasılıkla eşcinsellikle ilgili yargı ve düşünceleri şekillendiren etkenlerin sadece tıbbi olmayışı; bu yargı ve düşüncelerin dini inanışlar, politik inançlar, kültürel yapı, kişisel özellikler, stereotipler gibi birçok etken tarafından etkileniyor olması buna yol açmaktadır. Literatürde; hekimlerin eşcinsellikle ilgili tutumlarını araştıran eski ve yeni birçok araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmalara baktığımızda AIDS pandemisinin görüldüğü 1980'li yıllardan sonra hekimlerin eşcinselliğe bakışlarında daha olumsuz tutumlar belirmeye başladığını görüyoruz. 1985 yılında yapılan bir çalışmada; hekimlerin %10'unun, HIV kapalı kişilerin bunu hak ettiğini düşündüğü gösterilmiştir. 1988'de yapılan bir çalışmada da hekimlerin benzer düşüncelerinin sürdüğü ifade edilmiştir.

Hekimlerin eşcinselliğe bakış açılarını araştıran çalışmalardan birkaç örnek verelim. Modern Tıp Dergisi'nde 1969 yılında yayımlanan bir çalışmada ABD'de çalışan 17741 hekime anket yolu ile eşcinsel ilişkinin yasallaşması ile ilgili sorular sorulmuştur. Psikiyatrların %92'si eşcinsel ilişkilerin yasallaşmasını destekler yönde yanıt verirken, en az destekleyen 3 uzmanlık alanı genel cerrahi (%59), genel pratisyenlik (%59) ve ortopedi (%58) olarak bildirilmiştir (92). Başka bir çalışmada 510 psikiyatr ve 510 genel pratisyene "eşcinsellik bir hastalıktır", "geyler nevrotiktir", "geyler feminenidir", "geyler çocuklar için tehlikelidir" gibi ifadelerle ilgili düşünceleri sorulmuştur. Eşcinselliğin bir hastalık olduğuna psikiyatrlar daha az katılmıştır. Genel pratisyenlerin pedofili ve eşcinselliğin farkını psikiyatlardan daha az bildikleri ve psikiyatrların %19'unun eşcinselleri nevrotik olarak değerlendirdikleri gösterilmiştir. Bir diğer çalışma 1982 yılında Kaliforniya'da 2364 hekime; eşcinselliğe, eşcinsel meslektaşlarına ve hastalarına karşı olan tutumlarını ölçmek amaçlı olarak anket gönderilerek ya-

pılmıştır. Katılımcıların yaklaşık dörtte biri eşcinselliğe karşı güçlü olumsuz duygular hissetmekte olduğunu, %30'u eşcinsel bir adayı tıp fakültesine kabul etmeyeceklerini, %40'ı eşcinsel hekimlerin pediatri veya psikiyatri uzmanlığı almasını desteklemeyeceklerini belirtmiştir. Daha çağdaş mezunların, eski meslektaşlarına oranla eşcinselliğe karşı daha kabullenici tutum içinde oldukları ve uzmanlık alanları arasında da eşcinselliğe bakış açısından anlamlı farklar olduğu bulunmuştur. New Mexico'da yapılan bir çalışmada ise 1949 hekime e-posta yolu ile eşcinselliğe bakışlarını ölçmek amaçlı anketler gönderilmiştir. Erkek katılımcıların %8'i, kadın katılımcıların %1,6'sı homofobik olarak değerlendirilmiştir. Yazarlar cinsiyet, uzmanlık dalı, yaşanan yerin büyüklüğü ve kişisel deneyimler gibi değişkenlerin; hekimlerin eşcinselliğe bakışlarını etkilediğini bulmuşlar ve tıp alanında homofobinin önceki dönemlere göre azalmakla birlikte halen sürdüğünü belirtmişlerdir. İngiltere'de 2004 yılında yapılan bir çalışmada, sağlık çalışanlarında homofobi ve heteroseksizmin yaygın olduğu gösterilmiştir.

Türkiye'de eşcinselliğe karşı olumsuz tutum ve yargıların araştırıldığı az sayıda çalışma vardır. Üniversite öğrencisi, öğretmen, polis ve hekimlerden oluşan bir örnekleme yapılan çalışmada; erkek katılımcıların, hem kadın hem erkek eşcinsellere yönelik olumsuz tutum puanlarının kadın katılımcılardan yüksek olduğu bulunmuş; üç meslek grubu içinde en yüksek olumsuz puana sahip meslek grubunun sırasıyla polisler, hekimler ve öğretmenler olduğu görülmüştür.

Son zamanlarda yapılan bir çalışmada tıp öğrencileri, psikiyatr dışı hekimler ve psikiyatrlar arasında GL bireyler hakkındaki bilgi, tutum ve yargılar araştırılmıştır. Bu çalışmada yeni bir tutum ölçeği geliştirilmiştir. Çalışmaya göre tıp öğrencileri, psikiyatr dışı hekimler ve psikiyatrlar arasında homofobi, homonegativizm ve heteroseksizm genç, erkek, kır kökenli, dindar ve mesleki deneyimi az olmakla doğrusal ilişki göstermektedir.

Sağlık hizmeti verenlerin cephesinde durum buyken, hizmet alanlar için de durum farklı değildir. Yapılan araştırmalar eşcinsel bireylerin sağlık hizmeti alımında eşitsizlik yaşantıladıklarını gös-

termektedir. McNair ve arkadaşları 2001 yılında yaptıkları bir çalışmada, eşcinsel bireylerin sağlık hizmetinden eşit yararlanamamasını stres, damgalama, homofobi ve sosyal desteğin azlığı ile ilişkilendirmektedir. Yine bir çalışmada eşcinsel bireyler için en anlamlı tıbbi riskin, rutin sağlık taramalarından kaçınmaları olduğu belirtilmiştir. Yine 14-21 yaş arası 750 lezbiyen, gey ve biseksüel ile yapılan bir çalışmada; katılımcıların sağlık hizmeti almaktan kaçındıkları gösterilmiştir. Bu çalışmada, katılımcıların sadece %11'inin, bir sağlık sorunu ile karşılaştıklarında hizmet arayışına girdikleri bulunmuştur. Bazı yazarlar, bunu, cinsel kimliklerini açıklamak zorunda kalma ve sağlık personelinin duyarsız davranış görme korkusuna bağlamışlardır. Bazıları ise, temel sağlık hizmeti aldıkları kişilerle iletişim kurma zorluklarıyla ilişkili bir durum olduğunu öne sürmüştür. Hasta memnuniyetsizliği eşcinsel bireyler arasında yaygındır. Yapılan bir çalışmada birçok eşcinsel birey, hekimlerinin kendi özel sağlık ihtiyaçlarına karşı hassas olmadıklarını bildirmiştir. Homofobik görüşler nedeniyle birçok gey ve lezbiyenin cinsel yönelimlerini gizli tuttukları gösterilmiştir. 47 biseksüel ve lezbiyen kişi ile yapılan bir araştırmada, katılımcıların olumlu ya da olumsuz davranan hekimler ile deneyimleri olduğu, bazılarının tıbbi açıdan gerekli görünse bile cinsel yönelimlerini açıklamadıkları veya kabullenici bir hekim aramaya başladıkları bulunmuştur.

Yine Türkiye'de yapılan yeni bir çalışmada eşcinsel bireylerin yaşadıkları deneyimlerden; eşcinsel bireylerin sağlık sisteminde de olumsuz tutum ve davranışlara maruz kaldıkları ve mağdur oldukları, homofobik ve heteroseksist tutumların özellikle ruh sağlığı alanında daha ziyade örtük şekilde kendisini gösterdiği ve hekimlerin eşcinsellik konusunda oldukça bilgisiz oldukları sonuçları ortaya çıkmıştır.

Psikiyatr, psikolog ve psikolojik danışma ve rehberlik uzmanı görüşmelerindeki ortak temalar ve ayırt edici özellikler aşağıdaki şekilde saptanmıştır.

1. Hekimini empatik bulmaması ve aşırı profesyonel davrandığı hissi nedenleriyle sormasına rağmen cinsel yönelimini açıklamama;
2. Cinsel yönelimini söylediği psikologun "sen şimdi bana hasta olarak geldin, dışarıda karşılaştık senin yüzüne bile bakmadan geçerim. Ama hasta olarak geldiğin için sana yardım etmek görevim" demesi üzerine yoğun öfke duyma ve bir daha gitmeme;
3. Bipolar depresyon tanısı konulan ve 4 yıl boyunca aynı hekim tarafından tedavi edilen hastanın, kendisinin gerek duymaması, hekimin de sormaması nedeniyle cinsel yönelimini açıklamaması;
4. Ailesinin zoruyla gitmesi nedeniyle psikiyatrina "geyim ama değişmek istiyorum" demesi, hekimin eşcinselliğin bir hastalık olmadığını doğrudan söylememesi, bunun yerine "her zaman değiştirebilir bir şey değil" diyerek psikologa yönlendirmesi, yönlendirilen psikologun içinde kadın geçen cinsel fanteziler kurmaya zorlaması ve bir kadınla duygusal ilişki yaşamasını önermesi;
5. Lezbiyen olduğu şüphesi ile bu şüpheden söz etmeden götürüldüğü ve ailesinin hekimle daha önceden görüşmüş olduğunu fark ettiği hekim tarafından bir açıklama yapmadan ilaç verilip psikologa yönlendirilme;
6. Gey cinsel yönelimini değiştirme konusunda yardım almak için başvurduğu psikologun "tecavüze uğradın mı, küçükken başına bir şey geldi mi?" gibi soruları karşısında rahatsızlık hisseden ve psikologun eşcinsellikten kurtulabileceğini doğrudan söylememesi ama ima etmesi;
7. Poliklinikte muayene olduğu psikiyatra gey olduğunu söylediğinde hekimin "bu bir hastalık ve tedavi olmalısın" demesi;
8. Gittiği psikolojik danışma ve rehberlik uzmanının görüşmenin hemen başlarında "seni feminen görüyorum cinsel tercihin farklı mı?" sorusuna "lezbiyenim" yanıtı üzerine "bu toplumda çok zorluk yaratacak bir ahlaksızlık" yanıtını vermesi;
9. Cinsel yönelimini hekimi soğuk ve saygısız bulduğu için söylememe;
10. 4-5 yaşlarındayken ailesinin "ben erkeğim" demesi ve mastürbasyon yapması nedeniyle götürüldüğü hekimin aileye "etek giydirin, kız gibi davranın" ve kendisine de "bir daha oranınla oynarsan

sana plastik don giydiririm” şeklinde korkutmasını hatırlayan lezbiyen hasta;

11. Bipolar affektif bozukluk tanısı ile yatarak tedavi görürken lezbiyen olduğunu söyleyince, “sen şimdi hastasın, o yüzden lezbiyen olduğunu sanıyorsun” denmesi, hastalanmadan çok uzun yıllar öncesinden beri lezbiyen olduğunu söyleyince de “o zaman da hastaymışsın bilememişsindir” denmesi.

Genel olarak bakıldığında eşcinsel bireylerin gereksinimleri olduğunda bile hekime başvurmadan çekinmeleri; daha önce sağlık hizmeti alırken yaşamış oldukları olumsuz deneyimler, karşılaştıkları açık ya da örtük homofobik ve heteroseksist tutumlar, hekimlerin eşcinsellik ve cinsellik konusundaki yetersiz bilgilerinin olması gibi nedenlere bağlanabilir. Eşcinsel bireylerin yaşadıkları toplumda maruz kaldıkları duygusal, psikolojik ve fiziksel şiddet; yardım almaları gereken bir alan olan sağlık sektöründe de karşılarına çıkmaktadır.

Tüm bu çalışmalar göz önüne alındığında hekimlerin eşcinselliğe bakış açılarının sadece tıbbi bir çerçevede olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Aldıkları eğitim, geçmişten getirdikleri kemikleşmiş öğreti ve inançlar, bağlı bulundukları okul, uzmanlık alanları gibi birçok faktörün de etkisiyle hekimlerin eşcinsellik hakkındaki düşünce, tutum, yargıları değişmekte; eşcinsel hastalara karşı etik hatalar yapmalarına giden yolu da açmaktadır. Klinisyenler, farkında olmadan söyledikleri bazı sözler veya yaptıkları bazı davranışlar ile de eşcinsel hastaları olumsuz etkilemektedirler. Hastanın cinsel yönelimini bilmeden heteroseksüel olarak kabul etmek ve buna yönelik öykü almak bunların en önemlilerinden birisidir. Yapılan birçok çalışmada bu tutumun sağlık hizmetinin kalitesini düşürdüğü gösterilmiştir. Eğer ayrıntılı bir cinsel öykü alınmazsa, tıbbi müdahale ve önerilerde eksiklik olabilmektedir. Bunun dışında bazen sözel veya sözel olmayan davranışlarla hastaya olumsuz mesajlar yollanabilmektedir, bu nedenle eşcinsel hastalar için güvenli bir ortam oluşturmak önemlidir.

Birçok klinisyen, hastalarla cinsel konularda konuşmaktan utandığını veya endişe duyduğunu belirtmektedir. Bunun nedeni, yetersiz olduklarını

bildikleri bir alanla ilgili korku duymaları olabilir. Hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki tıp fakültelerinde, cinsellik ve eşcinsellik ile ilgili eğitim son derece yetersizdir. Çocuk hekimleri üzerinde yapılan bir çalışmada, %90’ının bilgi ve beceri eksikliği nedeniyle cinsel yönelim konusuna yaklaşımda tereddüt yaşadıkları bildirilmiştir. Ancak birçok klinisyen eşcinsel bireylerin ihtiyaçları ile ilgili öğrenmeye istek duymaktadır ve bunların %72’si gey sağlığı ile ilgili daha çok bilgi isterken, %48’i ileri eğitim beklemektedir. Yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalarda; tıp fakültesi ve diğer fakültelerde okuyan öğrencilerin, eşcinsel bir bireyle tanışma veya cinsellik/eşcinsellikle ilgili kurs/eğitim alma sonrasında homofobik tutumlarında azalma olduğu gösterilmiştir. Dolayısıyla hekim adaylarına öğrencilik süreçlerinde verilecek eğitimin, eşcinsel bireylerin sağlık sektöründe karşılaştıkları olumsuz davranış ve tutumları azaltacağı, bu kişilerin toplumdaki diğer bireyler gibi temel bir insan hakkı olan sağlık hizmeti alma haklarına sekte vurulmasını engelleyeceği söylenebilir.

Sonuç olarak eşcinsel bireylerin temel bir insan hakkı olan sağlık hizmeti alma haklarını kullanırken, homofobik ve heteroseksist tutum ve davranışlarına maruz kaldıkları hekimlerin cinsellik/eşcinsellik konularındaki bilgi eksiklikleri; çağdaş bilimsel görüşleri içeren eğitim programları ile giderilmelidir. Bu şekilde eşcinsel bireylerin hekime başvuru oranlarında ve aldıkları hizmetin kalitesinde artış olacağı öngörülebilir. Ayrıca sözü edilen değişim, hayatın birçok alanında mevcut olan homofobik ve heteroseksist tutumların önlenmesine yönelik politikaların geliştirilmesi çabalarına da katkı sağlayacaktır.

Uzman Dr. F. Duygu ÇABUK,

Prof. Dr. Selçuk CANDANSAYAR, Psikiyatr, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi

KAYNAKÇA

1. King M, Smith G, Bartlett A. Treatments of homosexuality in Britain since the 1950s--an oral history: the experience of professionals. *BMJ*. 2004 Feb 21;328(7437):429. Epub 2004 Jan 29.
2. <http://en.wikipedia.org/wiki/Victorianism>
3. Candansayar S. Bir Ötekileştirme Pratiği Olarak Cinselliğin Tıbbileştirilmesi ve Eşcinsellik. *Ulusla-*

rarası Homofobi Karşıtı Buluşma, Anti Homofobi Kitabı. Ankara: Ayrıntı Basımevi, 2009;69-72

4. Logan, C. (1996) Homophobia? No, homoprejudice. *Journal of Homosexuality*, 31, 31-53

5. Hudson, W. and Ricketts, W. (1980) A Strategy for the measure of homophobia. *Journal of Homosexuality*, 5, 357-372

6. Shields SA, Harriman RE: Fear of male homosexuality: cardiac responses of low and high homonegative males. *J Homosex* 10:53-67, 1984

7. Herek GM: The context og anti-gay violence: notes on culturel and psychological heterosexism. *Journal of Interpersonel Violence* 5:316-333, 1990

8. Douglas, C., Kalman, C., & Kalman, T. (1985). Homophobia among physicians and nurses: An empirical study. *Hospital and Community Psychiatry*. 36 (12) 1309-1311.

9. Prichard, J. G., Dial, L. K., Holloway, R. L., & Mosely, M. (1988). Attitudes of family medicine residents toward homosexuality. *Journal of Family Practice*. 27 (6) 637-639.

10. Bhugra D. Doctors' attitudes to male homosexuality: a survey. *Psychiatric Bulletin* (1989), 13,426-428

11. W.C. Mathews, M.W. Booth and J.D. Turner, Physicians' attitudes toward homosexuality--survey of a California County Medical Society. *West. J. Med*. 144 (1986), p. 106

12. C Téllez, M Ramos, B Umland, T Palley, B Skipper. Attitudes of Physicians in New Mexico Toward Gay Men and Lesbians *Journal of the Gay and Lesbian Medical Association*, Vol. 3, No. 3, 1999

13. Douglas-Scott, S., Pringle, A., & Lumsdaine, C. (2004). Sexual Exclusion - homophobia and health inequalities: a review of health inequalities and social exclusion experienced by lesbian, gay and bisexual people. UK Gay Men's Health Network.

14. Akdaş Mitrani AT. Eşcinsellere Yönelik Olumsuz Tutumlar: Meslek Grupları ve İlişkili Özellikler. *Adli Bilimler Dergisi / Turkish Journal of Forensic Sci-*

ences, 7 (4): 23 - 30, 2008

15. McNair, R., Anderson, S., & Mitchell, A. (2001). Addressing health inequalities in Victorian lesbian, gay, bisexual and transgender communities. *Heath Promotion Journal of Australia*, 11 (1) 32-39.

16. Hillier, L., Dempsey, D, Harrison, L, Beale, L, Matthers, L & Rosenthal, D (1998).Writing themselves in: A national report on the sexuality, health and well-being of same sex attracted young people in Australia. Australian Research Centre in Sex, Health and Society. Latrobe University, Melbourne

17. Harrison AE, Silenzio VMB. Comprehensive care of lesbian and gay patients and families. *Prim Care* 1996;23:31-47.

18. White JC, Dull VT. Health risk factors and health seeking behavior in lesbians. *J Womens Health* 1998;6:103-12.

19. Trippet SE, Bain J. Reasons American lesbians fail to seek traditional health care. *Health Care Women Int* 1992;13:145-53.

20. Schatz B, O'Hanlan KA. Antigay discrimination in medicine: results of a national survey of lesbian, gay and bisexual physicians. San Francisco (CA): Gay and Lesbian Medical Association; 1994.

21. East JA, Rayess FE. Pediatricians approach to the health care of lesbian. *J Adolesc Health* 1998;23:191-3

22. Mulligan E, Heath M. Seeking open minded doctors - how women who identify as bisexual, queer or lesbian seek quality health care. *Australian Family Physician* Vol. 36, No. 6, June 2007

23. Çabuk FD, Candansayar S., Seydaoğlu G., Sancak B. Cinsel yönelim tutum ölçeği geliştirilmesi ve tıp öğrencileri, psikiyatr olmayan hekimler ve psikiyatrların cinsel yönelim hakkındaki tutumları. XVII. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi İstanbul 2010

24. Çabuk FD, Candansayar S., Seydaoğlu G., Sancak B. Gey lezbiyen bireylerin sağlık hizmeti alırken yaşadığı sorunlar XVII. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi İstanbul 2010

EŞCİNSEL YÖNELİM KİMLİĞİ GELİŞİMİ

Psikiyatr Dr. Koray BAŞAR

"Eşcinsellik bir ruh hastalığı değildir". Yaygın kanının aksine bu ifade yaklaşık kırk yıl önce Amerikan Psikiyatri Birliği'nin verdiği bir kararla, bir günde gerçekleşmiş bir değişikliğin sonucu değildir. İnsanların kendi cinsine yönelik cinsel ve duygusal çekim duymasının "homoseksüellik" olarak adlandırıldığı ilk günlerde dahi adli ve tıbbi camiada bu konuda tartışmalar yürütülmekteydi. Hatta bu ifadeyi ilk kullanan kişi olan yazar Karoly Maria Benkert, eşcinselliğin bir yozlaşma, suç ya da hastalık olmadığı görüşünü savunmaktaydı. O dönemin (19. yüzyıl) adli makamlarının doğaya karşı işlenen suçlar arasında saydığı eşcinselliğin doğru bir şekilde teşhis edilmesi için başvurulmuş tıp mesleği, üremeye dönük olmayan her tür cinselliği suç kabul eden bu yaklaşımın sıkı bir takipçisi haline gelmiştir. Bugün son derece doğal kabul edilen mastürbasyon, doğum kontrol yöntemleri, kürtaj gibi cinsellikle ilgili birçok konuda, daha önce kullanılan "günah" kıstaslarının yerini "hastalık, sapma, yozlaşma" gibi bilimsel kisveye bürünmüş kıstaslar almıştır. İnsan cinselliği ile ilgili bugün kabul edilebilir düzeyde bilimsel araştırmaların gerçekleştirilmemiş olduğu bu dönemde eşcinsellikle ilgili birçok görüş öne sürülmüş ve kısa zamanda hükmünü kaybetmiştir. Başlangıcında eşcinselliği bir hastalık olarak kabul etmeyen ve tedavi etmeye yeltenmeyen psikanalize, Freud'dan sonra hakim olan muhafazakâr teorisyenler eşcinselliğin önlenmesi veya eşcinsellerin heteroseksüelleştirilmesi ile ilgili girişimlerin öncülüğünü yapmışlardır. Tüm bu dönemlerde bu görüşü kabul etmeyen ruh sağlığı uzmanları ve seksologların 20. yüzyılda yaptıkları çalışmalar, öne sürülenin aksine eşcinselliğin özellikle aile yapısı ya da ebeveyn özellikleri gibi çevresel etkilerle şekillendiği, eşcinsellerin yaşamlarının diğer alanlarında ciddi sorunlar yaşamalarına neden olan ruhsal bir bozukluğu olduğu iddialarının aksini göstermiştir. Tüm bu gelişmeler psikiyatri ve psikolojinin kademeli olarak eşcinselliği bir ruhsal bozukluk olarak görmekten vazgeçmesine dayanak oluşturmuştur.

Ancak eşcinselliğin hastalık kabul edildiği dönemde devam eden tartışmalar, hakim olan görüş aksi

yönde olduğunda da sona ermemiştir. Bu kararın bilimsel dayanaklardan yoksun ideolojik bir karar olduğunu öne süren gruplar eşcinsellikle ilgili tedavi girişimlerini savunmaya devam etmiş, aksi yönde davranmayı yardım arayışında olan önemli bir kitleyi bu haklarından mahrum bırakmakla itham etmiştir.

Bugünkü veriler cinsel yönelimlerin önemli ölçüde doğum öncesinde yaşanan süreçlerle (sadece genlerle değilse de, genetik katkılarla) belirlendiğini düşündürmektedir. Tedavi adı altında uygulanan yöntemlerin (beynin ilgili olduğu düşünülen kısımlarının harap edilmesi şeklinde psikocerrahi, testislere müdahaleye varan hormonlara yönelik girişimler, bugün rahatlıkla işkence yöntemi kabul edilebilecek elektrik ve kusmayı tetikleyen kimyasal maddelerin kullanıldığı davranışçı yöntemler, psikanalitik yönelimli terapiler gibi) etkili olmadığı, hatta kısa ve uzun vadede bedensel ve ruhsal hasara neden olabildiği görülmüştür. Yaygın kabulün aksine eşcinsellerin tedavi edilebileceğini iddia eden "onarım terapisi" uygulayıcıları bile, kişinin eşcinsel yöneliminin heteroseksüelliğe dönüştürülemeyeceğini kabul etmektedirler.

Cinsel yönelim kimliği gelişimi, yani kişinin cinsel yöneliminin farkına varması, bunu az ya da çok zihin, duygu, davranış dünyasının, kimliğinin bir parçası haline getirmesi, yönelimini kişilerarası ilişkileri ya da genel olarak toplumsal ilişkilerinde başkalarıyla paylaşması, yönelimi doğrultusunda sosyal bağlar kurması sürecidir. Bu süreç, birey ve toplum arasında karşılıklı etkileşimlerle ilerleyen, kişinin kimliğinin diğer bileşenleri (cinsiyet, ırk, etnik köken gibi), gelişim özellikleri ile içinde yetiştiği/yaşadığı toplumun homofobik yapılanması arasında etkileşimler sürecidir. Kişinin yaftalanmayla çeşitli şekillerde başetmeye çalıştığı, kendisine bakışı ile toplumun kendisine bakışını değerlendirme ile ilgili değişiklikler gösteren bir dönemdir. Bütün bu değişkenler nedeniyle hemen her zaman kişinin kendine özgüdür. Bu süreç "açılma" ya da "coming out" olarak da adlandırılır.

Eşcinsel yönelim kimliği gelişimi modelleri

Cinsel yönelim kimliği gelişimi ile ilgili modellerle-

rin odağı heteroseksüellik değildir. Zira heteronormativitenin hakim olduğu toplumlarda, heteroseksüelliğin norm olduğu, herkesin heteroseksüel olduğunun varsayıldığı, heteroseksüellik dışı yönelimlerin sapma olarak değerlendirildiği toplumlarla, heteroseksüel yönelimli bireylerin cinsel yönelim kimliği gelişimi süreci özel bir önem taşımaz. Heteroseksüellik dışında yönelimi olan eşcinsel ve biseksüeller ise doğumlarından itibaren kendilerine yüklenen heteroseksüel çoğunluk kimliğinden, cinsel yönelimlerinin farkına vardıkları andan itibaren başlayan bir cinsel yönelim kimliği gelişimi sürecinden geçerek eşcinsel/biseksüel yönelim kimliği edinirler. Son kırk yıl içinde eşcinsel yönelim kimliği gelişimi ile ilgili birbirine benzerlikler gösteren çok sayıda model öne sürülmüştür. Bu yazıda, her birini tek tek ele almak yerine, benzerliklerini göz önünde bulundurarak, en yaygın kabul görmüş birkaç modelin (Cass, Troiden, Grace, Coleman modelleri) tanımladığı evrelerin gözden geçirilmesi hedeflenmiştir. Bu modeller eşcinsellikle ilgili olup, son yıllarda biseksüel yönelim kimliği gelişimiyle ilgili farklılıklar olduğu öne sürülmektedir. Farklı modellerin mevcut olmasından anlaşılabileceği üzere tüm modellerle ilgili eleştiriler mevcuttur.

Cinsel yönelim kimliği gelişimiyle ilgili modeller her bir evrede yaşanan sorunlar, çatışma alanlarını, başa çıkma stratejilerini tanımlamaktadır. Bu sürecin yaşam boyu devam ettiği kabul edilir ve evreler yaş aralıklarıyla sınırlı değildir. Bireyler genellikle birlikte bu sürece adım atabilecekleri gibi, gelişim daha ileri yaşlarda da başlayabilir. Evrelerin ilerleyişi doğrudan kronolojik yaşla ilgili değildir; gelişim yaşantıya göre farklı hızlarda seyredebilir, evreler arasında ileri geri geçişler olabilir, ayrıca sürecin belirli basamaklarda askıya alınması da mümkündür. Evreler arasında keskin sınırlar yoktur, sıklıkla aynı kişide farklı evrelere ait özellikler birarada görülebilir.

İlk evre “duyarlılaşma” evresidir. Bu dönemde henüz kendi cinsine yönelik ilgi çok belirsizdir, bu nedenle de gündemde değildir. Ancak eşcinsellerin önemli bir kısmı bu dönemde sosyal özellikler, özellikle toplumsal cinsiyet normlarına uygunluk açısından akranlarından farklı olduklarını hissettiklerini, kendilerini sosyal olarak dışarda kalmış hissettiklerini belirtmektedir.

Kendi cinsine yönelik ilginin belirmesi ile birlikte “kimlik bocalaması” evresi başlar. Bu dönemde kişinin eşcinsel olma ihtimali ortaya çıkar ve kendini bir cinsel özne olarak da aykırı, yabancı, dışarda hissetmeye başlar. Heteroseksizmin hakim olduğu bir toplumda, herkes kendini ve kendi dışındaki herkesi heteroseksüel kabul ettiği için, o döneme kadar gelişmiş olan heteroseksüel önkimlik ile eşcinsel olma ihtimali arasındaki uyumsuzluk bunalıya neden olur. Bu bocalamaya farklı şekillerde tepki verilebilir. Bunlardan en sık ve yaygın olanı inkar ve baskılama ile ilgili olanlardır. Eşcinsellikle ilgili bilgileri görmezden gelebileceği gibi, bu bilgilerin kişisel anlamlarını, kendisinde karşılık bulduklarını da inkar edebilir. İstek ve ilgisini tetiklediği için kendi cinsiyetle romantik ve erotik yorumlanabilecek etkileşimi sınırlandırmaya çalışabilir, cinsellikle ilgili kaygıları nedeniyle cinselliğini topyekun baskılamaya çalışabilir. Bunların aksine, kendine ve çevresine heteroseksüel olduğunu ispat çabası içinde karşı cinsle cinsel duygusal ilişki denemelerinde bulunabilir, homofobik söz ve davranışlarıyla dikkat çekebilir. Bunların dışında durumun daha az kaygı verecek şekilde yeniden tanımlanması ile ilgili girişimlerde bulunabilir. Örneğin kendi cinsine olan ilgisinin o an birlikte olduğu kişiyle ilgili olduğu, genellenemeyeceğini savunabilir; bunun geçici bir hal olduğunu ya da aslında herkesin biseksüel olup kendisinin bunu fark eden şansızlığına dahil olduğunu öne sürebilir. Benzer bir şekilde eşcinsel deneyim ve isteklerinin kendisi dışında sebepleri olduğunu, örneğin alkol etkisindeyken kontrolünü kaybettiği, zayıf bir anında tahrik edildiğini, geçmişte yaşadığı tacizin ya da ailesiyle ilişkilerinin kendini böyle hissetmesine neden olduğunu düşünmek bu kaygıları yatıştırmak için kullanılabilir. Tüm bu baskılama ve yeniden tanımlama stratejilerinin yetersiz kalması şifa arayışına yönlendirebilir; bu durumda aile ve yakın çevresi, ruh sağlığı uzmanları ya da din adamlarından yardım istenebilir. Bu dönemde bir başka strateji de kişinin gerçekten gey/lezbiyen olma ihtimali üzerine daha fazla bilgi edinmeye çalışması şeklinde olabilir.

İnkâr, baskılama ve yeniden tanımlama stratejileri kaygının azalmasını sağlayacak şekilde etkili olabileceği gibi, gelişimin bu aşamada bir süre askıya alınmasına neden olabilir. Şifa arayışı ve ek bilgi için başvurulacak kişilerin geleneksel homofo-

bik tutumları körüklemesi halinde de gelişime ket vurulmuş olur. Bahsedilen baskılama yöntemleri ve yeniden tanımlama biçimleri bazı ruh sağlığı uzmanları tarafından profesyonel bir kılıfla yardım adı altında eşcinsel bireylere sunulmaktadır; bu girişimlerin eşcinselliği dönüştürmediği sadece kimlik gelişimini baskıladığına dikkat edilmelidir.

Eşcinselliğin henüz net olarak adlandırılmadığı bu bunalıtlı, kafa karışıklığı ile seyreden dönemde bireyler daha çok çeşitli ruhsal ve bedensel belirtilerle uzmanlara başvurmaktadırlar. Yapılan araştırmalar, özellikle bu dönemde, eşcinsel ergenlerde özkıyım girişi ve ölümlerle sonuçlanan özkıyımın heteroseksüel akranlarından daha sık olduğuna işaret etmektedir. Özellikle eşlik eden depresyonunun bu durumda belirleyici olduğu akıld tutulmalıdır. Eşcinsel olmakla ilgili kaygılarla başvuran kişide depresyon, bunalı bozukluklarının ihmal edilmesine özen gösterilmesi, gerekirse medikal tedaviye yönlendirilmeleri önemlidir. Bunalıyı yatıştırmak amacıyla madde kullanımı, başetmekte yetersizlikle ilişkili olabilecek davranış sorunları da bu dönemde ele alınması gereken diğer önemli konulardır. Farklı olma hissini önce sosyal sonra cinsel temalarla belirginleştirdiği bu dönemde danışanın empatik ve yargılayıcı olmayan şekilde dinlenmesi, kaygılarının yargılayıcı olmadan ele alınması gereklidir. Uzmanın görevi cinsel yönelimi teşhis etmek değil, kendini tanıma, anlama girişimlerinin serbest bir şekilde gerçekleştirilmesini desteklemektir. Bu aşamada uygulanan stratejilere de işaret edilmesi uygun olacaktır. Baskılama yöntemlerinin yardım kılıfına bürünmüş bir şekilde desteklenmesi bireyin suçluluk, utanç ve ait olmama hislerini desteklemekten öte bir amaca hizmet etmemektedir. Danışanın isteği ve merakı doğrultusunda cinsel yönelim ve cinsel kimlikle ilgili bilgilendirme yapılmalıdır. Bu bilgilendirme eşcinselliğin hastalık olmadığı, tedavi edilmesinin gerekmediği bilgisi ile sınırlı değildir; bu bilgi hemen hiçbir zaman tek bir seansta ve sağlıklı bir ilişki kurulmadan sindirilebilecek bir bilgi olmamaktadır. Ancak danışana gerçekçi ve bilimsel bilgiye aykırı bir şekilde "şifa" umudu vermek etik değildir ve onarılması güç zararlara neden olabilmektedir.

Kendi cinsine yönelik ilgi ve isteğin belirginleşmesi ile eşcinsel olma ihtimalinin artması kişinin "kimlik

karşılaştırması" evresine geçmesini sağlar. Eşcinsel yönelimin belirginleşmesi, o yaşa kadar oluşturulmuş olan heteroseksüel önkimlik ile çatışmanın şiddetlenmesine, heteronormatif her toplumda bireyin kendisi ile ilgili oluşturduğu gelecek tasarımlarını kaybettiği hissine, dolayısıyla bir çeşit "yas" sürecine neden olur. Olağan çevresine ait olmama, yabancılık hissi daha da belirgin hale gelir. Bu durumla baş etmek amacıyla heteroseksüellik yüceltilebilir, kendi cinsi ile etkileşimi ya da cinselliği baskılamaya çalışabilir, yeniden tanımlama stratejileri kullanılmaya devam edebilir. Olası olumsuz tepkilerden kaçınmak amacıyla kişi çevresini değiştirmeyi, hatta gerçek anlamda kaçmayı çözüm olarak görmeye başlayabilir. Bu kaçış ergenlerde okul ve aileden uzaklaşma şeklinde kendini gösterebilir. Eşcinsel olma ihtimalinin belirmesi ile fark edilmek, açığa çıkmakla ilgili kaygıları da artan eşcinsel birey bir takım açılmama stratejilerine de başvurabilir. Temel müdahale kıyafet ve davranışlara eşcinselliği ele vermeyecek şekilde çekidüzen verme çabalarıdır. Eşcinsel stereotiplerden olabildiğince uzak kalmak için yoğun bir çaba gösterilmesi gerekir; kıyafet seçiminin kendi cinsine uygun olduğundan emin olmak, topluluk içindeki hareketlerinin cinsiyetiyle uyumlu olup olmadığını sürekli kontrol etmek, belli olmakla ilgili yoğun ve gerçekçi olmayan bir kaygı duymak sık rastlanılan özelliklerdir. Heteroseksüel normlara uymadığını belli edecek durumlardan (eşli gidilen etkinlikler gibi), eşcinsellikle eşleştirilen etkinliklerden kaçınma görülür. Tüm bu çabalar heteroseksüelliğin abartılı bir şekilde vurgulanmasına neden olabilir. Açılmamak için gösterilen bu çabalar kişi için yıpratıcı ve yorucu olabilmekle birlikte, homofobik engellenmelerden uzak güvenli bir gelişim ortamı da sağlayabilirler.

Bu dönemde kişinin yas hissini empatik bir tavırla ele alınması, birey olarak başka yönleriyle değerli olduğu ve kendisine değer verilmeye devam edeceği düşüncesinin desteklenmesi, eşcinsel olmakla ilgili gerçekçi olmayan olumsuz felaket senaryolarının tartışılması, gerekirse olumlu rol modelleri sunulması uygun olacaktır. Açılmama stratejilerinin gündemleştirilerek akılcıca kullanımı ile ilgili danışmanlık verilebilir. Açılma girişimleriyle ilgili de durumuna uygun kararlar vermesi, uygun yöntemler seçmesi desteklenir.

Sıklıkla kendinden başka eşcinsellerle etkileşimin başlamasıyla **"kimliği hoşgörme"** evresine geçilir. Bu dönemde kişi eşcinsel olduğu fikrini hoşgörmekle birlikte, tam olarak kabullenmemiştir. Cinsel ve duygusal ihtiyaçlarını kabullenmesiyle birlikte, bunların doyumuna yönelik sosyalleşme girişimleri olur. Gey/lezbiyen altkültürü keşif girişimlerinde bulunur, eşcinsellikle ilgili yazılı materyale yoğun bir şekilde başvurulur. Cinsel ya da duygusal yakınlıklar yaşanmaya başlanır. Bunlar halen devam etmekte olan heteroseksüel-eşcinsel kimlik çatışmasını şiddetlendirebilir. Bunun dışında bu dönemde yaşanan yakınlaşmalarla ilgili acemilik (kendisiyle ilgili çekicilik algısının gelişmemiş olması, özgüven olmaması, kişilerarası ilişkilerdeki tecrübesizlik gibi) nedeniyle kişinin kendinden beklemeyeceği davranışları olması, yineleyen hatalar yapması ya da duygusal/dürtüsel tepkiler vermesi, kişinin kendini yetersizlik, ahlaksızlıkla suçlamasına neden olabilir. Bu dönemde gerek eşcinsel bireylere, gerek kendi yakın çevresine seçici açılma girişimleri devam eder. Karşılaştığı tepkiler ve deneyimleri ile şekillenen biçimde bu dönemde izlenen çeşitli stratejiler vardır. Bunlardan biri açılmama stratejilerinin baskın bir şekilde kullanılması, böylece eşcinsel deneyimler yaşayabildiği ve heteroseksüel yaşantısıyla ilişkisi olmayan bir dünya yaratması, böylece ikiye bölünmüş bir hayat sürmesidir. Benzer bir şekilde kendisini kabul eden eşcinsel ve heteroseksüel yakınlarından oluşan kişisel bir getto oluşturup ilişkilerini bununla sınırlandırabilir. Korunaklı alanlar sağlamakla birlikte bu yöntemler kişinin gelişimi askıya alarak bu aşamada kalmasını ve hayatını "gizli" bir şekilde geçirmesine yol açabilir. Bunun dışında, sazı ele alma (minstrelizasyon) diye adlandırılan yöntemle yaygın eşcinsel stereotiplere uyum göstererek, karikatürize bir eşcinsel kimlik geliştirip açılmayı seçebilir. Olumsuz deneyimler, eşcinsellikle ilgili olumsuz görüşlere teslim olması ve kendini baskılamaya devam etmesine de yol açabilir.

Bu dönemde kişinin kimlik gelişimi ile ilgili içgörüsünün desteklenmesi gerekir, ancak bundan kişinin belirli bir doğrultuda yönlendirilmesi anlaşılmamalıdır. Kişilerarası ilişkilerinde yaşadığı sorunlar "gicikmeli ergenlik" ile ilişkilendirilip kendine haksızlık etmemesi, zaman tanınması sağlanmaya çalışılır. Açılma ile ilgili kılavuzluk (uygun kişi ve yöntem

seçiminin rasyonel bir şekilde yapılması), reddedilmelerin ele alınması ve olası tepkilere uygun yanıtlar hazırlanmasının desteklenmesi, gerekirse canlandırmalarla açılma provaları yapılması uygun olacaktır. Cinsel deneyimlemeler oluyorsa, cinsellikle ilgili genel bilgilerin sağlanması, cinsel yolla bulaşan hastalıklarla ilgili korunma yöntemlerinin tartışılması gereklidir.

Kişisel gelişim ve deneyimlerle ulaşılan sonraki evre **"kimliği kabul"** evresidir; birey eşcinselliğini hoşgörmekten çok kimliğinin normal ve geçerli bileşenlerinden biri olarak kabul eder. Bu gelişimle öncekilerden farklı olarak yüzeysel olmayan eşcinsel ilişki arayışı ve denemeleri gerçekleşir. Eşcinsel toplulukla artan etkileşimle kişi açılmaya ilgili iki felsefeden birini seçer: açılmama stratejilerinin yaygın kullanımı ve seçici açılmalarla hayatın belli alanlarında eşcinselliğin kabul edilebilir olduğu kısmi meşrulaştırma; hayatın hemen her alanında kendini eşcinsel olarak ifade edip tepkilerle yüzleşilen tam meşrulaştırma. Birbirinden farklı olmakla birlikte her iki şekilde de eşcinselliğin artan şekilde ifadesiyle gerçekleşebilecek homofobik tepkilere öncekinden farklı olarak artan bir öfke duyulmaya başlanır. Bu aşamada kimliği kabullenmenin cesaretlendirilmesi, kişinin kabul ettiği şekilde kendisi için uygun terimleri kullanmasının desteklenmesi uygun olacaktır. Bireyleşme-kaynaşma dengesinin gözetilerek eşcinsel topluluğa katılımının, açılma-açılmama yönündeki tercihlerin kendi koşullarını gözönünde bulundurularak yapmasının desteklenmesi gereklidir. Bu aşamada talep edilirse ilişki danışmanlığı sağlanmalıdır.

Ötekileşme ve engellenmedeki artışla belirginleşen öfkeyle **"kimlikten gurur duyma"** evresine geçilir. Bu aşamada insanlar cinsel yönelimleri doğrultusunda eşcinsel/heteroseksüel ikiliği içinde değerlendirilmeye, önceki dönemlerden farklı olarak heteroseksüellerin verdiği tepkiler küçümsenmeye, eşcinsellik yüceltmeye başlanır. Öfkenin empatik bir yaklaşımla ele alınması, baskılanması yerine sağlıklı bir şekilde ifadesinin sağlanması, ikililer halinde düşünmenin gündemleştirilmesi ve tartışılması, gettolaşma ya da açılma yönündeki seçimlerin olası olumlu ve olumsuz yönlerinin irdelenmesi, bireyin geçmiş yaşantılarını mevcut bakış açısıyla gözden geçirmesi ve kişisel öyküsünün bütünleşme-

sinin desteklenmesi uygun olacaktır.

Eşcinsel yönetim kimliği gelişim modellerinin son evresi "**kimlik sentezi**"dir. Bu aşamada eşcinsellik bütünleşmiş bir kendilik içinde çoklu kimlik özelliklerinden biri olarak yerini alır, gereğinden az ya da fazla önem atfedilmez. Eşcinsel ve heteroseksüel kendilikle ilgili çatışmalar son bulmuştur. Toplum eşcinsel/heteroseksüel ikilisi içinde değerlendirilmez: birey eşcinsellerle de heteroseksüellerle de ortak yönleri olduğu gibi farklı özellikleri de olduğunu kabul eder; "onlar ve biz" ayrımı son bulur. İlişkilerini cinsel yönelimler çerçevesinde değil, destek temelinde düzenler. Açılma otomatikleşmiş bir süreç haline gelir, kendi koşullarına uygun şekilde yaşam boyu devam eder.

Sonuç: Uygun yanıt ya da yardım kisvesi altında yumruk

Modellerin kimlik gelişimiyle ilgili genel bir çerçeve sunduğu, bireysel ve toplumsal özelliklere göre sürecin kişiye özgü seyrettiği akılda tutulmalıdır. Bilimsel ve etik dayanakları tartışmalı olan ve eşcinselliği hastalık kabul ederek tedavi etme iddiası olan onarım terapisi zorlanma dönemlerinde başvuran kişinin baskılayıcı savunmalarının desteklenmesiyle gelişim sürecini askıya almaya yöneliktir. Eşcinsel bireylerin bu gelişim sürecinde geçirdikleri eşcinsellikle ilgili duydukları yoğun bunaltı, kafa karışıklığı, suçluluk ve huzursuzluğu egodistonik eşcinsellik olarak farklı bir eşcinsellik kategorisi olarak değerlendiren bir diğer yaklaşım, bu dönemdeki yardım arayışının karşılıksız bırakıldığını öne sürmektedir. Cinsel yönelim kimliği gelişimi süreciyle ilgili çalışmalar, hemen tüm eşcinsellerin yaşamlarının bir döneminde benzer yaşantıları olduğunu, farklı bir kategori olarak değerlendirilmesinin hatalı olacağını göstermektedir. Eşcinsellikle ilgili yaşanan sorunlarla başvurulara ruh sağlığı çalışanlarının uygun yanıt vermesi ile ilgili önemli gelişmeler sağlanmıştır. Eşcinsel bireylerle yürütülen olumlayıcı (afirmatif) terapi kişinin gelişimsel özelliklerine özgü terapötik yaklaşım önerileri bütünüdür. Modellerin evreleri özetlenirken kısaca değinildiği gibi, kişinin bilgilendirilmesi, önyargılarının ele alınması, kendini tanıma sürecine yönlendirici ve yargılayıcı olmaktan sakınarak empatik bir tutumla eşlik edilmesi, döneme özgü zorlanmaların üstesinden gelmesinin desteklenmesi, kendini koru-

maya yönelik stratejilerin akıllıca seçimine yardımcı olunmasını içerir. Anlaşımada kolaylık sağlaması amacıyla evre ya da aşamalar halinde sunulmuşsa da, süreç doğrusal bir ilerleme göstermek zorunda değildir. Dahası farklı evrelerde olmak başarı ya da başarısızlık olarak nitelenmez, kişinin irade gücü ya da zaafları ile açıklanmaya çalışılmaz. Eşcinselliği dönüştürme girişimleri ise girişimin beklenen sonuca ulaşmamasının yükünü, tüm diğer zorlanmaların tepesine, eşcinsel bireyin omuzlarına yüklerler. Onarım terapisi ve benzeri yaklaşımların aksine, olumlayıcı yaklaşımda terapi ilişkisinin nihai hedefine ruh sağlığı çalışanı tarafından karar verilmiş değildir; kişi kendi özellik ve koşulları doğrultusunda etiketleme ve yargılanmadan uzak bir ilişki içinde sürecin hızını ve sonucuna kendisi karar vermektedir.

Psikiyatr Dr. Koray BAŞAR

Homofobiye Karşı Ruh Sağlığı Girişimi, www.homofobiyekarsiruh sagligi.org

KAYNAKLAR

- APA Task Force on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation (2009) Report of the Task Force on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation. American Psychological Association, Washington, DC.
- Bieschke KJ, Perez MP, DeBord KA (2007) Handbook of Counselling and Psychotherapy with Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Clients. APA, Washington, DC.
- Cass VC (1979) Homosexual identity formation: a theoretical model. Journal of Homosexuality 4:219-235.
- Cass VC (1984) Homosexual identity formation: testing a theoretical model. Journal of Sex Research 20:143-167.
- Coleman E (1981/1982) Developmental stages of the coming out process. Journal of Homosexuality 7:31-43.
- Crozier (2001) The medical construction of homosexuality and its relation to the law in nineteenth-century England. Medical History, 45:61-82.
- Düzyürek S (1997) Eşcinsel bireylerle psikoterapi. Nöropsikiyatri Arşivi 34:192-213.
- Ritter KY ve Terndrup AI (2002) Handbook of Affirmative Psychotherapy with Lesbians and Gay Men. Guilford Press, New York.
- Troiden RR (1989) The formation of homosexual identities. Journal of Homosexuality 17:43-73.

HOMOFOBİ, HASTALIK MI?

Doç. Dr. E. Timuçin ORAL

Yıllar önce, Bakırköy Hastanesinde kurduğumuz intihar danışma hattında nöbet tutarken telefonda genç bir erkek "ben eşcinselim ve intihar etmeyi düşünüyorum" diyerek söze başlamıştı. Ben de "peki ama intihar düşüncenizin eşcinsel olmanızla ne ilgisi var" diye sormuştum. O da "Anlamıyorsunuz, ben 5 yıllık evliyim, bir kızım var, eşcinselim ve bunu açıklamama olanak yok, ne yapacağımı bilmiyorum, sıkıştım kaldım; tek çare ölmek." diye yanıt vermişti.

Konuşmanın sonrasının nasıl geliştiğini hatırlamıyorum; fakat telefonu kapatmadan önce kendisinden intihar girişiminde bulunmadan önce mutlaka bir psikiyatru başvuracağı sözünü almış ve yaşadığı şehirde çalışan, kendisini yargılamayacak, homofobik olmadığını düşündüğüm bir meslektaşımızın adını da vermiştim. Sonra ne olduğunu bilmiyorum. Hâlâ zaman zaman bu anıyı hatırlar ve düşünürüm, acaba başvurdu mu bir meslektaşımıza; ya da sadece anonim biçimde "durumunu açıklamak" onu geçici olarak rahatlatmış ve bir sonraki krizine dek erteledi mi diye. Gerçekten nasıl başa çıktı acaba bu ikiyüzlü homofobikler diyarında yaşamla? Yıllarca televizyonlarda, hem de televizyonların az kanallı olduğu yıllarda, belki de sadece başka türlü geçinmelerine olanak tanınmadığı için fuhuş yapmak zorunda kalan insanların yaşadığı semtler gözler önüne serildi ve aşağılandılar. Hem de onların kapısında kuyruğa giren "necip Türk milletinin güçlü erkekleri"nin eşcinsel yönelimlerinden hiç kimse söz etmezken.

Bir süredir üyesi olduğum "Homofobiye Karşı Ruh Sağlığı Girişimi" adlı ileti grubunun çağrısına uyarak artık benim için dayanılmaz bir istek hali aldım. Çünkü geçen hafta eşcinsel bir hastamın yaşadıkları çok canımı sıktı. Bir psikiyatri hekimi olarak, özgül biçimde psikiyatri rahatsızlığı olan eşcinsel hastalarla çalışsam da elbette eşcinsel hastalarım var. Evet, onlar hastalar ya da en azından bazı ruhsal yakınmaları var, ama eşcinsel oldukları için değil. Yani heteroseksüel bir kadın hastanın depresyonunda kadın olmasının rolü ne kadarsa ya da heteroseksüel bir erkeğin psikiyatrik

hastalığında cinsel kimliğinin rolü ne kadarsa, eşcinsel olan hastalarım da o kadar yer alıyor. Ve ben elbette onlara cinsel kimlik ya da yönelimlerinden bağımsız yaklaşıyorum. Dahası, başka türlü nasıl yaklaşılabileceğini de bilmiyorum. Yalnızca, aralarında cinsel yönelimini gizlemek durumunda kalan, homofobik baskıdan çok bunalanlar olduğunda, bu alanda daha çok çalışan, daha deneyimli meslektaşlarımla görüşmelerini öneriyorum. Ayrımcılık yaptığımdan değil, daha bilgili oldukları alanda daha yararlı olmalarını umduğundan. Tıpkı alkol ve madde bağımlılığı ya da dikkat eksikliği olan bir hastamı (cinsel yönelimine bakmaksızın) bu alanda çalışan daha deneyimli meslektaşlarıma yönlendirdiğim gibi. Söz konusu hastamın benim canımı sıkan sorunundan önce kendi mesleğimin mensuplarından ve onların tutumlarından söz etmek gerek sanırım.

Temel şiarı insanı anlamak, daha doğrusu yargılamadan anlamaya çalışmak olan bir mesleğin mensubu olarak, "eşcinsellik hastalığıdır" demenin bir psikiyatru nasıl bir yarar sağladığını hep merak etmişimdir. Bu durum, onlara başvuran hasta sayısını artıracak bile olsa, böyle ayırdığı insanlar neden tedavi için kendilerini damgalayan birine başvursunlar ki? Böyle bir hastalık kategorisi yaratarak maddi ya da bilimsel çıkar sağlamaları söz konusu olamayacağına göre, geriye tek bir açıklama kalıyor; "homofobi". Ya da gelin buna homofobik karşı aktarım diyelim isterseniz.

Karşı aktarım sözcüğünün anlamını meslekten olmayan kişiler için açıklarsak "hekimin kendi çocukluğundan gelen tavır ve duygularını akla uygun olmayan bir biçimde hastasına aktarmasıdır" diyebiliriz. O zaman bu durumun psikiyatri bilimiyle hiç bir ilgisi olmadığı, bunun doğrudan hekimin kendi çocukluğundan gelen tavır ve duygular olduğu anlaşılıyor. Yani o kişi de aslında çocukluğundan gelen (ya da kim bilir belki genetik biçimde aktarılan) bir durum nedeniyle homofobik davranıyor.

Peki, şimdi böylesine eski, köklü ve belki de nesilden nesile aktarılan bir duruma ben hastalık dersem ne olur? Ya tüm homofobikleri tedavi etmek gerektiğini öne sürsem? Ama yapmayacağım.

Neden biliyor musunuz? Bana başvuran eşcinsel hastalarımın ne tür sıkıntılar yaşadığına tanık olduğum için. En insanca taleplerden biri olan “yansız biçimde” muayene ve tedavi haklarından mahrum kaldıklarını gördüğüm için. Üstelik bu muayene ile psikiyatrik olanı da kastetmiyorum. Örneğin cerrahi muayeneden söz ediyorum. Yukarda söz ettiğim ve benim de canımı sıkan konu da bu aslında.

“Sizce nasıl bulacağım beni muayene edecek ve üstelik kendisine her şeyi rahatça anlatabileceğim bir genel cerrahı ben?” diye sordu genç hastam. Hastam ailesiyle, kendisiyle ve dünyayla genel olarak çeşitli sorunlar yaşayan bir genç adam. Eşcinsel. Fakat sorduğu soru ne yukarda söz ettiğim konulara ilişkin, ne de eşcinsel olmasından kaynaklanan bir duruma ait. Basitçe hemoroiti, yani halk diliyle söylersek basuru, var. Cerrahi muayene sırasında (doğal olarak, yeri gelirse) cinsel yaşamından söz etmenin gerekebileceğini de biliyor ve bundan rahatsızlık duyuyor. Nasıl bulacağız homofobik olmayan bir genel cerrahı şimdi? Epeyce kafa patlattıktan sonra, bunu danışabileceğim başka daldan bir meslektaşımı arayıp ona sordum. O da hemen yanıt veremedi ama genel hastanede çalışmış olmanın deneyimiyle benden daha çok düşünce geliştirebildi.

Psikoloji ve psikiyatri bilimlerinin bütün etik ve mesleki kurallarını ihlal eden ruh sağlığı çalışanları, eşcinselliği hastalık gibi göstererek aslında ne yapıyorlar biliyor musunuz? Diğer alanlardaki hekimlere kötü örnek oluyorlar ve homofobiye kurumsallaştırıyorlar. “Hastalarımı din, dil, ırk, cin-

siyet ayrımı yapmadan muayene ve tedavi edeceğim” diyerek Hipokrat yemini etmiş hekimler, bu en temel yeminlerini çiğnediklerinde yanlarında yaptığı cinsiyet ayrımını bir de kurumsallaştırıp, adlandırmış psikiyatrları buluyorlar. Şimdi onlardan bazılarının şunu söylediklerini duyar gibi oluyorum: “Ama biz eşcinselliğin hastalık olduğunu kabul etsek ve cerrahiden konsültasyon istesek ne olur ki?”. Ne olur dersiniz? “Sayın meslektaşım, eşcinsellik hastalığı olan 30 yaşındaki erkek hastamın basur sorunu bulunmaktadır, görüş ve önerilerinizi rica ederim” şeklinde bir yazı yazarsınız ve büyük olasılıkla şöyle bir yanıt alırsınız “Değerli meslektaşım, hastanızın muayenesi sonucunda ameliyatı gerektiren bir durum saptanmamıştır. Kendisine gerekli önerilerde bulunulmuştur. Hastanızın asıl hastalığı olan eşcinsellik tedavi edildiğinde sıkıntıları da azalacaktır, başka bir girişime gerek yoktur”. Ne dersiniz? Olmaz mı? Ya da bunu okuyan hekimler “Ne var ki bunda, tabii böyle.” demezler mi? Derler elbette. Derler ve hatta belki hafifçe aşağılayarak diğer meslektaşlarıyla da konuşurlar bunu, ya da olgu sunumu yaparlar belki de...

İnsanlara yansız yaklaşmayı beceremezseniz psiko-terapist ya da en genel anlamıyla terapist olamazsınız. Somutlarsak terapi en küçük bir boşluğu bile kaldırmaz. Biliyorsunuz terapistin İngilizce yazılı-şındaki “therapist” sözcüğü küçücük bir boşlukla “the rapist” e yani “tecavüzcü”ye dönüşür.

Doç. Dr. E. Timuçin ORAL, Psikiyatr, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi

TERİMLERİN GÖLGESİNDEN BOYUTSAL ANLAMAYA DOĞRU

Dr. Umut ALTUNÖZ

Eşcinselliğin psikiyatrik bir bozukluk olmadığını belirtmemeye gerek olmasa da son aylardaki spekülasyon tavrının bir gereği mi bilmiyorum yazıma "eşcinsellik psikiyatrik/tıbbi bir bozukluk değildir" diyerek başlama ihtiyacı hissettim. Tanımlar-tanımlamalar-kavramlar ve keskin sınırlar içerisinde düşünmeye itildiğimizin farkındalığı aslında birçok noktayı açıklamaya ivmeleyecektir bizi.

Cinsel yönelim kategorize edilebilir mi? Eşcinsel ya da karşıtcinsel terimleri cinsel yönelimi anlatmak ve anlamak için yeterli midir? Yapılan araştırmalar gözden geçirildiğinde insan cinsel yöneliminin bir kategori olarak düşünülmesinden çok boyutsal olarak düşünülmesinin daha anlamlı olacağı görülmektedir. Yani kendini karşıtcinsel olarak tanımlayan bir kişi birçok defa aynı cinsiyette biri ile sevişmiş olabilir, bunun tersi de doğrudur. Eşcinsellik ile karşıtcinsellik arasında keskin bir sınır bulunmamaktadır. Bizi böyle sert ve belirlenmiş kategoriler ile düşünmeye iten olgu insanoğlunun getirdiği ırkçı düşünce ve uygulamaların bir uzantısı olarak görülebilir kanımca. Siyahların ayrımcılığa uğradığı bir bölgede, siyah bir anne ve beyaz bir babadan doğan renkli bir çocuk daha fazla beyaz akrabası olmasına rağmen ayrımcılığa maruz kalmaktan kaçamayacaktır. Gey/ lezbiyen terimleri ise büyük bir eşcinsel çoğunluğun kendi cinsel yönelimleri ve genel karşıtcinsel kültüre karşı bir alternatif duruş sergileme biçimlerinin ifadesidir.

İnsan cinsel yöneliminin çeşitliliği ve oldukça kaygan olan zeminine rağmen birçok kişi kendini diğerlerine karşıtcinsel veya eşcinsel olarak tanımlamakta ve tanıtmaktadır. Diğerleri kimdir? Diğerleri; mensubiyet içinde bulundurduğu kişilerin cinsel yönelimi ile oldukça ilgili olan kurum, kuruluş ve her an damgalamaya, ayrımcılığa hazırlanmış toplumsal yapılardır. Askeri, dini, sosyal ve eğitim alanındaki birçok yapı içeriğindeki tuğlalardan birinin eşcinsel olup olmadığı ile yoğun olarak ilgilenmekte ve bu ortaya çıktığı zaman söz konusu kişinin marjinalize edilmesi, damgalanması ve bir şekilde icabına bakılma yöntemlerinin aranması ile

halen uğraşmaktadır.

Yapılan epidemiyolojik çalışmalarda (ABD verileri) erkeklerin ortalama %10'unun, kadınların ise ortalama %5'inin ergenlikten beri eşcinsel ilişkileri olduğunu, ortalama %5'inin ise 18 yaşından beri eşcinsel ilişkileri olduğunu göstermiştir. Cinsel yönelime boyutsal olarak yaklaşan Kinsey'in çalışmalarında (0-6 skalası) popülasyondaki yaşam boyu eşcinsellik yaygınlığı %10 dolaylarında bulunmuştur. Çalışma deseni, güvenilirliği vs. nasıl olursa olsun çıkarılması gereken çok büyük bir sonuç vardır. Kendini eşcinsel olarak tanımlayan birey sayısı hiç de az değildir ve sosyal devlet olma iddiasında olan her ülkenin bu bireylere karşı olan her alandaki ayrımcılıkla ilgili baş etme yollarını geliştirmesi gerekmektedir.

Eşcinselliğe neden olabilecek durumları açıklamaya çalışan araştırmalarda biyolojik ya da psikolojik belirgin bir farklılık veya neden olan etmen kesin olarak gösterilememiştir. Sosyal çevrenin ise cinsel yönelimin açılmanması ile ilgili oldukça önemli bir yeri vardır. Eşcinsel bireyler kendi içsel farklılıklarının kesinleşmesinin ardından bir açılma (coming out) sürecine girerler. Bu süreçte sosyal çevre ülkemizde çoğu zaman kabul edici ve anlayışlı olmaktan oldukça uzaktır. Açılma döneminin duygusal yükü ve her türlü zorluğu ile baş eden birey, bir de sosyal zorluklar eklenince yoğun bir bunalıtı ile baş başa kalabilir.

Türkiye'de eşcinsel bireylere yönelen sosyal damgalanma ve ayrımcılığın oldukça aktif olduğunu görmekteyiz. En kötüsü de bu topraklarda eşcinsel ve transseksüel bireylere duyulan antipatinin bir ürünü olan yaralamalar ve nefret cinayetlerinin sıkça görülmesidir. Bu noktada homofobiye değinmek gerekmektedir. Bazı insanlar eşcinsel insanların yanında veya eşcinsellikle ilgili konular ile uğraşırken kendilerini rahatsız ve bunalıtlı hissetmektedirler. Bu nedenle eşcinsellerden ve onlarla ilgili konulardan kaçınmaktadırlar. Bu kaçınma bunalıtyı azalttığından davranışsal anlamda pekişir. Pekilen bu davranış eşcinsel bireylerin marjinalize edilmesine ve damgalanmasına, hatta dehumanize edilmesine dek gidebilecek süreçlere maruz kalma-

larına neden olmaktadır.

Psikiyatrik açıdan bakarsak eşcinselliğin kendisi psikiyatrik bir bozukluk değildir fakat psikiyatrlar eşcinsel bireylerin duygusal iyilik hali için katkıda bulunmak durumundadırlar. Herkes gibi eşcinsel bireylerde de her türlü psikiyatrik bozukluk gelişebilir; çeşitli ilişki, uyum ve kişisel problemler yaşayabilirler. Sadece cinsel yönelimlerinden dolayı toplumsal anlamda mağdur edilebilir ve travma sonrası stres bozukluğu gibi rahatsızlıklar geliştirebilirler. Eşcinsellik, psikopatoloji ve intihar ile ilgili çalışmalara göz atıldığı zaman eşcinsel bireylerin intihara olan yatkınlığı, bunaltı bozuklukları ve depresyon oranları yüksek olarak bulunmuştur. Özellikle de genç erkek eşcinsellerin daha riskli bir sınıf oluşturduğu imlenmektedir.

Bir psikiyatr eşcinsellik ve eşcinsel kültür ile ilgili iyi bir donanıma sahip olmalıdır. Özellikle açılma dönemindeki genç erişkinler başta aile sorunları olmak üzere birçok sorunla başa çıkmak durumunda olabilmektedirler. Bu gençlerin aileleri ile yapılabilecek bilgilendirici ve destekleyici aile görüşmeleri hem aile hem de genç birey için çok faydalı olabilmektedir. Bazı genç erişkinler tam olarak oturmuş bir cinsel yönelime sahip olmayabilirler. Destekleyici ve araştırmacı bir psikoterapi bu noktada devreye girebilir. Sosyal damgalanma ve örselenmeler yaşayan eşcinsel birey bu duruma bağlı olarak birçok uyum bozukluğu da geliştirebilmekte ve yardım arayabilmektedir.

Sağlık alanında çalışan kişilerin özellikle psikiyatrların eşcinsel bireyler başvurduğunda kabullenici ve destekleyici olması esastır. Bazı eşcinsel bireyler en küçük bir homofobik tutuma karşı haklı olarak oldukça hassas olabilmektedirler. Ruh sağlığı profesyonelinin bu görüşme teknikleri üzerine düşünmesi ve eğitilmesi gerekmektedir. Birçok hekim kendisine eşcinsel bir birey başvurduğunda veya böyle bir konu ile ilgili konuşmak zorunda kaldığında kaygılanabilmektedir. Bu kaygı dolayısı ile hem eşcinsel bireylerden hem de cinselliğin bu kısmının konuşulmasından kaçınma ile sonuçlanmaktadır. Bu olumsuz duygu ve davranışların üstesinden gelmek ancak bu kaygı ve kaçınmaların farkındalığından geçer. Hekimin kendini bu konuda devamlı sorgulaması ve eşcinsel bireylerle devamlı klinik bağlantısını koruması, bu kaygının çözülmesini ve her türlü cinsel yönelime bir klinisyen olarak eşit mesafede durabilmesini sağlar. Bu nedenle tıp fakültelerinin ve psikiyatri ihtisası müfredatlarının eşcinsellik ve eşcinsel bireyler ile klinik ilişki anlamında standardize ve daha yeterli bir eğitim programı içeriğine sahip olmaları gerektiğini düşünüyorum.

Ötekileştirmeden de birey olmayı öğrenebilmiş, başkalarının sunduğu kimlik kartlarını takmaktan sa kendi içindeki özgün yolun izinde bireylerin oluşturduğu bir toplumun özlemiyle... Çok yol olsa da...

*Dr. Umut Altunöz, Psikiyatri Araştırma Görevlisi,
A.Ü. Tıp Fakültesi*

RUH SAĞLIĞI ALANINDAKİ HOMOFOBİYE İÇERDEN MÜDAHALE

Söyleşi: Psikolog Mahmut Şefik NİL

Homofobiye Karşı Ruh Sağlığı Girişimi'nden Psikiyatr Doktor Seven Kaptan ve Psikiyatr Doktor Koray Başar ile Girişim'in kuruluş gerekçeleri, amaçları ve eşcinsel bireylerle yapılan onarım ve afirmatif terapi hakkında konuştuk.

Psikiyatri ve psikoloji uzun bir zamandır eşcinselliğin hastalık olmadığını, heteroseksüellikten farklı olmayacak şekilde insan cinsel çeşitliliğinin normal bir görünümü olduğunu kabul etmektedir. Bu konulara eğitim programlarında yer verilmiyor ve bu durumda ruh sağlığı çalışanları homofobilerini fark edemeyebiliyorlar. Böyle olunca, bazı durumlarda artık geçerliliği olmayan görüşleri bilimsel gerçeklermiş gibi kabul edip uygulamalarını bu şekilde sürdürüyorlar.

Homofobiye Karşı Ruh Sağlığı Girişimi, ruh sağlığı alanında cinsel yönelimler, homofobi ve heteroseksizm konularında profesyonellerin bilgi eksikliklerini giderebilmek, deneyimleri paylaşabilmek ve bu sayede farkındalıklarını arttırabilmeyi hedefliyor.

Homofobiye Karşı Ruh Sağlığı Girişimi nasıl bir ihtiyaçtan hareketle kuruldu?

Koray Başar: Ruh sağlığı alanında çalışanlar da heteroseksizmin hâkim olduğu bir toplumda yaşamaktadırlar. Kişiler arasında farklılıklar olabilmekle birlikte, homofobi bireysel olmaktan çok toplumsal olarak inşa edilen bir tutumdur. Dolayısıyla, ruh sağlığı alanında çalışmaya karar verip eğitimi sürdüren kişilerin homofobiden muaf olmaları beklenemez. Ülkemizde egemen düşünce sisteminin de etkisiyle ruh sağlığı ile ilgili verilen eğitim programları cinsel yönelimle ilgili bilgileri hemen hiç kapsamamakta, heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimler ya da cinsel kimlik çeşitliliği gündeme geldiğindeyse toplumsal normlar belirleyici olmaya devam etmektedir.

Psikiyatri ve psikoloji uzun bir zamandır eşcinselliğin hastalık olmadığını, heteroseksüellikten farklı olmayacak şekilde insan cinsel çeşitliliğinin normal bir görünümü olduğunu kabul etmektedir. Bu konulara eğitim programlarında yer verilmemesi, ruh

sağlığı çalışanlarının homofobilerini fark etmeleri, üstesinden gelmemeleri, bazı durumlarda artık geçerliliği olmayan görüşleri bilimsel gerçekler olarak kabul edip uygulamalarını bu şekilde sürdürmelerine neden olmaktadır.

Toplum kökenli homofobinin ötesinde ruh sağlığı alanında çalışanlar her geçen gün artan şekilde Türkiye'ye ithal edilen eşcinselliği tedavi eden uygulama iddialarıyla karşılaşmaktadırlar. Bu iddialar, eşcinselliğin hastalık sınıflandırmalarından çıkarılmasından rahatsızlık duyan, meslek topluluğunda azınlıkta kalsalar arkalarına aldıkları muhafazakâr güçlerin de desteğiyle seslerini duyuran gruplara aittir.

Eşcinselliği ile ilgili yardım arayışında olan kişilerin böyle bir profili olan ruh sağlığı hizmetinden fayda görmeyeceği, çeşitli şekillerde zarar bile görebileceği açıktır. Bunun dışında eğitim kurumlarının görmezden gelinen bu donanımsızlık, ruh sağlığı çalışanlarını kendilerine danışanların önemli bir kesimini oluşturan heteroseksüellik dışı yönelimi olan bireylere yardımcı olabilmekten alıkoymaktadır.

Homofobi ile mücadele, ayrımcılıkla genel olarak mücadele cephesinin bir yüzü ise sadece, ruh sağlığı alanında homofobi ile mücadele etmek de homofobi karşıtı mücadelenin sadece bir alanıdır. Kendiliğinden değişmesini beklemek yerine, ruh sağlığı çalışanlarının bu konudaki duyarlılıklarını arttırmak, farkındalık kazanmaları ve kendilerini sorgulamalarına yardımcı olmak, eğitimi yaygın olarak sağlanmayan bu alanla ilgili bilgi ve deneyim paylaşımı imkânları yaratmak gibi amaçlarımız var.

Homofobiye Karşı Ruh Sağlığı Girişimi hangi kesimlere ulaşmaya çalışıyor?

KB: Girişimin asıl hedefi ruh sağlığı çalışanlarına ulaşabilmek. Ruh sağlığı çalışanlarından kastımız sadece psikiyatri ve psikoloji eğitimi almış kişiler değil, ruh sağlığı alanında çalışan hemşireler, sosyal hizmet görevlileri, rehberlik ve psikolojik danışmanlık yapanlar da bu kapsamda değerlendiriliyor. Bu grubun tutumunda değişikliğin günlük uygulamada yadsınamaz bir etkisi olacağı açık. Ancak çalışmaların etkileri sadece bu grupla sınırlı

kalmaz. Eşcinsellerin aile ve dostlarının, homofobiyle sorun yaşayan heteroseksüellerin, eşcinselliğin hastalık olarak kabul edilmediğini yüksek sesle vurgulayan ruh sağlığı uzmanlarından faydalana-
cağını umuyoruz. Psikiyatri ve psikolojinin, genel olarak tıbbın, toplumsal homofobiye sağladığı tarihsel desteği ortadan kaldırmak istiyoruz.

Seven Kaptan: Eşcinsel bireyler yaşamları boyunca gerek iş-okul çevrelerinden gerekse ailelerinden maruz kaldıkları ayrımcı tutumlar nedeniyle heteroseksüel bireylere kıyasla daha sık ruhsal sorunlar yaşamaktalar. Bu sorunlar nedeniyle başvurdukları profesyonellerden doğru-etik yaklaşımı göremediklerinde yaşadıkları travmanın pekişmesi kaçınılmazdır. Örgün eğitim sürecinde rehberlik birimine başvuran bir öğrenci, ruhsal sıkıntıları nedeniyle psikolog ya da psikiyatruya başvuran bir yetişkin cinsel yönelimine dair yaşadığı olumsuzlukları dile getirdiğinde karşısında kendisini yargılayacak bir profesyondense yaşanan sorunun bireyin kendisinden değil, toplumsal heteroseksüel normlardan kaynaklandığını bilen bir profesyonelle karşılaşması kişinin sağlığı için hayati önem teşkil edebiliyor. Zira alandaki yanlış ya da eksik uygulamalar bireylerin intiharına varan sonuçlar getirebiliyor. Psikolojik danışma ve rehberlik çalışanları özellikle çocukluk ve ergenlikte eğitim kurumlarında bilgi sahibi olması beklenen ve yaptırım gücü bulunan bireyler. Olumsuz bir yargı hem bireyi hem ailesini erken bir dönemde travmatize edebilir. Psikolog ve psikiyatrlar bireylerin oldukça hassas-kırılgan olduklarında başvurdukları merciler. Burada sorunu pekiştirmeye neden olabilecek bir yorum hayati sonuçlara yol açabilir.

Şu ana kadar yaptığınız çalışmalardan bahsedermisiniz?

SK: Şimdiye kadar ruh sağlığı alanında çalışan profesyonellere yönelik 4 atölye çalışması düzenledik. Bu atölye çalışmalarında psikiyatr, psikolog, psikolojik danışman ve öğretmen arkadaşlardan oluşan yaklaşık 100 kişiye ulaşma imkânı bulduk. İTÜ ve Mersin Üniversitesinde homofobi konusunda sunumlar yaptık. Homofobi Karşıtı Buluşma etkinlikleri çerçevesinde Van, Trabzon ve İstanbul'da sunumlar düzenledik. Basına da ruh sağlığı alanında homofobi ile ilgili çeşitli açıklamalar ve röportajlar yaptık.

Psikiyatri ve psikoloji neden eşcinselliği bir dönem hastalık olarak kabul etti ve sonra neden bir hastalık olmadığını ifade etti?

SK: Modernleşme ile birlikte toplumsal düzenin kurallarının din üzerinden şekillendirilemediği 19. yüzyıldan itibaren iktidar bu yetkiyi bilime devretmiştir. Günahın yerini hastalığın alması... not bad but mad!.

KB: Psikiyatri ve psikolojinin eşcinselliği hastalık olarak sınıflandırması, genel olarak tıbbın insan cinselliğine o dönemki bakışı ile ilişkili. Dönemin egemen görüşleriyle uyum içinde üreme hedefi olmayan tüm cinsel etkinlikler, masturbasyon gibi, bir dönem sağlıklı kabul edilmiştir. İlk dönemde tıp camiası içinden de dışından da yoğun itirazlarla karşılanmasına rağmen eşcinsellik bir sapkın davranış olarak kabul edilmiş, psikiyatruya psikanalitik görüşlerin hâkim olmasıyla birlikte de ruhsal gelişimde bir duraklama olarak değerlendirilmiştir. Bugünün bilimsel ölçütlerine aykırı genellemelerle eşcinsellerin ruhsal işleyişinin genel olarak bozuk olduğu öne sürülmüştür. Psikanaliz içinde bu görüşlere karşı çıkan önemli isimler, Freud gibi, olmakla birlikte, uzun süre hastalık olduğu varsayıp tedavi girişimleri olmuştur. Geçen yüzyılın ortalarında yapılmaya başlanan çalışmalarda, psikanalizin temel varsayımlarının geçerli olmadığını göstermiştir. Aile yapısının ya da ebeveyn ilişkisinin eşcinselliğin belirmesinde rol oynadığı, eşcinsellerin ruhsal mekanizmalarının cinsellik dışındaki alanlarda işlev görmelerini bozacak şekilde yapılandığı iddialarının yanlış olduğu gösterilmiştir. Bu çalışmaların desteği, homofobinin diğer toplumsal dayanaklarının eşcinsel hareket tarafından sorgulanıp sarsılması, psikiyatri ve psikoloji otoritelerinin eşcinselliği hastalık sınıflandırmasından çıkartmaya itmiştir. Vurgulamak isterim, bu kararın önemli bilimsel dayanakları vardır, oysa eşcinselliğin bu sınıflandırma sistemlerinde yer alması bilimsel sebeplerle olmamıştır.

SK: Ayrıca, o dönemde yapılan bilimsel çalışmalar ahlaki tartışmaları engelleyemese de bilimi toplumsal ahlakın maşası olmaktan kurtarması açısından çok değerlidir.

Onarım terapisi hakkında neler söyleyebilirsiniz? APA (Amerikan Psikiyatri Birliği) onarım terapile-

rinin zararlı olabileceğini açıklamıştı. Sizce olası zararları nasıl ortaya çıkabilir?

KB: Eşcinsellerin büyük çoğunluğu cinsel yönelimlerinin farkına vardıklarında bunu inkâr etmek ve baskılamak için çeşitli yöntemler uygularlar. Sıklıkla bu yöntemlerin zamanla yetersiz kalması ya da uygulanan taktiklerin kendi başına bir sorun haline gelmesi ile açılma süreci ilerler. Onarım terapisi adı altında yürütülen uygulamalar, aslında bu inkâr ve kendini baskılamamanın profesyonel bir ambalajla sunulmasıdır. Dikkatli incelenirse eşcinselleri heteroseksüel haline getirme iddiası yoktur, başarılı olgu diye tanımlanan durum daha etkin bir şekilde heteroseksüelmiş gibi hayatını sürdüren, ancak kendi cinsine dönük cinsel ve duygusal çekimi devam eden eşcinsellerdir. Dolayısıyla çekirdek cinsel yönelimin değişmediği, değiştirilemediği kabul edilmektedir. Kişinin içselleştirdiği homofobinin güçlü olması bu terapilerde değişim için motivasyon olarak kabul edilir ve aslında kişinin olağan kimlik gelişiminin aleyhine istismar edilir.

Onarım terapisi, eşcinselliğin hastalık olarak kabul edilmesiyle birlikte ortaya çıkmış olan psikocerrahi, elektrik tedavileri, hormon tedavileri, davranışçı tedaviler gibi eşcinselleri heteroseksüele dönüştürme tedavilerinin kibarlaştırılmış versiyonudur. Göreceli olarak daha eski olan bu yöntemlerin etkili olmamaları dışında hem ruhsal hem bedensel olumsuz etkileri bilinmektedir. Araştırma amacıyla bile uygulanmaları etik değildir.

Onarım terapisi ise psikiyatri ve psikoloji meslek örgütlerince defalarca bilimsel dayanaktan yoksun bir şekilde uygulanması nedeniyle eleştirilmiştir. Etkili olduklarının gösterilmemiş olmasının ötesinde, uygulamanın kendisi etik açıdan tartışmalıdır. Onarım terapisinin amaçladığı "iyileşme" hali, kişinin eşcinsel arzu, duygu ve düşüncelerini baskıladığı, inkâr ettiği, toplumsal olarak uygun görülen biçimde heteroseksüel bir maske ile yaşantısını sürdürdüğü durumdur. Bu zaten birçok eşcinselin kimlik gelişimi sürecinde deneyimlediği, kişinin bütünlüklü bir kendilik hissinin olmadığı, kendisini suçlu, yabancı, yanlış hissettiği, ikiye bölünmüş bir yaşamı olduğunu hissettiği bir döneme karşılık gelmektedir.

Onarım terapisinin savunan kişiler, eşcinselliğin hastalık sınıflandırmasından çıkarılmasının yardım ara-

yışı içinde olan bazı kişilerin bu imkândan mahrum bırakılmasına neden olduğunu öne sürerler. Ama kendi uygulamalarına dayanak oluşturan düşünce biçimi, eşcinsel olarak var olup olmamayı kişinin iradesiyle ilişkilendirerek, eşcinselliğiyle ilgili kafa karışıklığı içinde olan kişilerin suçluluk ve utanç hislerini körüklemektedir. Bu yaklaşım, eşcinsellerin kendilerine yönelik homofobilerini güçlendirmenin dışında, eşcinsellere yönelik toplumsal olumsuz tutumun şiddetlenmesine de payanda olmaktadır.

SK: Günümüzde hâlâ çeşitli duaları okuyarak cinsel yönelimlerin değişebileceğini öneren kaynaklar ortaya sürülebiliyor, onarım terapisinin de bunlardan hiçbir farkı yok bence. Erkek imgesinin güçlendirilmesini hedeflemenin cinsel yönelimi nasıl değiştirebileceğini hâlâ anlayamıyorum. Eşcinsel erkeklerin, erkeklikleri ile bir dertleri yok ki. Onlar kendilerini erkek olarak tanımlıyor, kadın değil, yani trans değiller. Daha erkek olunca insanın canı daha mı çok kadın çeker?... Kadın demişken, onarım terapistlerinin kadın eşcinsellerin tedavisinden bahsetmemelerinde aslında niyetlerinin erkekliği kurtarmak olduğu, temellerinin de bu toplumsal ahlak zemininden, heteroseksizmden aldıkları, bunun da bilimle uzaktan yakından bir ilgisinin olmadığı son derece açıktır.

Zararlarına gelince, bir insana olduğu şeyin kabul edilemez ve kötü olduğu yargısını pekiştirip, ama değişebileceğine dair umut verip, değişmediği takdirde bunun sorumlusunun yöntemin başından beri işe yaramazlığı ya da bilim/etik dışı olduğu değil, kendisi yeterince istemediği için olduğunu söyler-seniz, evet o insana zarar vermiş olursunuz. Hem de kimsenin vermediği kadar. Elinde sizin pekiştirdiğiniz utançtan başka hiçbir şeyi kalmaz artık çünkü... Bu durum her türlü ruhsal hastalığın ortaya çıkmasına hatta özkıyıma kadar gidebilen felaketlere neden olabilir.

Afirmatif terapi nedir? Ulaşmaya çalıştığı hedefler nelerdir?

KB: Afirmatif (olumlayıcı) terapi, eşcinselliği ruhsal esenlik açısından heteroseksüellikten farklı bir yere koymaz, hastalık olarak kabul etmez, olumlu ya da olumsuz önkabullerle hareket etmez. Yani bireylerin cinsel yönelimlerinin iradelerinden bağımsız bir şekilde belirlediğini, terapötik

müdahalelerle dönüştürülemeyeceğini kabul eder. Başvuran kişinin terapi sonunda kendini eşcinsel ya da heteroseksüel olarak kabul etmesini, cinsel yönelimini kabullenme ve sosyal yaşantısında ifade etme (açılma) düzeyini dikte etmez. Eşcinsel yönelimin gelişiminin bireysel farklılıklar gösteren genel bir modelle ilerlediğini kabul eder ve kişinin bu aşamalarda kendisini tanıma, anlama çabasına eşlik eder, yaşadığı zorlanmaların üstesinden gelmesine yardımcı olur, kendini savunmak amacıyla geliştirdiği ama kendisine bir şekilde zarar veren, yıpratıcı stratejileri başvuranla birlikte ele alarak akılcıca ve kendi tercihleri doğrultusunda kullanarak ruhsal ve bedensel olarak zarar görmesinin önüne geçmeye çalışır.

Hedeflenen kişinin bütünlüklü bir kendilik hissine sahip olarak, cinsel yönelimini gereğinden az ya da çok olmayacak şekilde cinsel kimliğinin bir bileşeni olarak kabullenmesi, gerçekçi olmayan inanç ve tutumlarını sorgulaması, kişilerarası ilişki becerileri ve toplumsal işlevselliğinin mümkün olan en üst düzeye getirilmesidir. Terapist başvuran için en doğru olanın ne olduğu ile ilgili karar veren, yönlendiren, yargılayan kişi değil, geçirdiği aşamalarda karşılaştığı karmaşaları çözümlemesine, zorlukların üstesinden gelmesine destek olan, kişinin gelişimi doğrultusunda davranışlarını destekleyen kişidir.

Gelecek dönemlerde neler yapmayı planlıyorsunuz?

KB: Girişimimizle iletişim içerisinde olan yüzün üzerinde ruh sağlığı uzmanı olmakla birlikte halen etkin olarak çalışan grubun hemen hepsi İstanbul'da. Yaptığımız atölye çalışmalarının birbirini izleyen ve olabildiğince tekrar etmeyen bir içeriği olmasını istedik ve bunu bir ölçüde başardık sanıyorum. Önümüzdeki dönemde bu çalışmaları yaygınlaştırmak ve İstanbul dışına çıkarabilmeyi umuyoruz. Atölyelere katılmış arkadaşlarımızın da etkin rol alması en büyük temennimiz.

Psikiyatri ve psikoloji alanlarının bilimsel mesleki toplantılarında sesimizi duyurmak, konuyu gündemleştirmek amacıyla panel ve sözel bildiri ile katılımlarımız oldu. Bunların devamlılığını sağlamayı hedefliyoruz. Bilimsel anlamda sözel aktarımın ötesine geçilmesi gerektiğini kimse yadsıyamaz. Yapmış olduğumuz çalışmalardaki sunumların metinlerini bir araya getirip yayınlamak hedefimizin yanı sıra, cinsel yönelim ve kimlikle ilgili çalışmalarda kılavuz olarak kullanılabilecek bir kitapçık oluşturma hedefimiz de var. İlk dönemde uluslararası kabul görmüş metinlerin Türkçeye kazandırılması da gündemimizde.

SK: Gönüllü hocalarımızla iletişime geçip afirmatif terapi eğitimini klinik alanda çalışan arkadaşlarımızı da verebilmekse benim en büyük hayalim:)

AİLELERİ DOLAPTAN ÇIKARAN LİSTAG*

Psikiyatr Dr. Seven KAPTAN

'Çocuklar dolaptan çıkar aileleri dolaba girer' şeklinde bir ifade vardır. Yakınlarının LGBTT bireyi olduğunu öğrenen aile üyeleri, toplumsal önyargılar nedeniyle haksız bir utancın altına girerek bu durumu paylaşmaktan çekinirler, çevreleri ile iletişimi kısıtlarlar, sessiz ve derin bir acıyı içlerinde taşıyarak hayatlarına devam etmeye çalışırlar. Yaptıkları en genel savunma durumu görmezden gelmektir. Bazen de sarsıcı bir şekilde Ahmet Yıldız örneğinde gördüğümüz gibi bu utancın bedelini çocuklarının hayatıyla ödemeye çalışırlar.

Sık rastlanan bir durum da sevdiklerinin cinsel yönelimlerini ya da cinsel kimliklerini değiştirebilmeye yönelik çare bulma amacıyla aile üyelerinin ruh sağlığı profesyonellerine başvurmasıdır. Gelen bireylere bu konuda ihtiyaç duydukları bilgileri vermek ve bekledikleri değişimin mümkün olmadığını bildirmek, aile üyeleri tarafından o anda yakınlarının ölümcül ve tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa sahip olduğunu bildirmekle aynı etkiyi yapar. Zira aileler bu kabul sürecini daha çok, psikiyatride tanımlanan 'yas reaksiyonu' şeklinde yaşarlar.

Bir gey annesi; 'çocuğum bana açıldığında babamı kaybettiğim zaman yaşadığım acıya benzer bir acı yaşadım.' şeklinde duygularını ifade etmişti. Bir trans annesi ise yaşadığı deneyimi; 'oğlumun trans olduğunu öğrendiğim gün hastane bahçesinde gelen geçen insanların 'başın sağ olsun' tesellileri arasında hıçkırarak ağladım, çünkü oğlumu kaybetmiştim.' şeklinde paylaşmıştı.

Bu türden bir kayıp duygusu yaşayan kişiye salt bilgi verip, kendi kendine kabul aşamasına geçmesini beklemek pek de gerçekçi değildir. Yasın şok evresi gibi, peşi sıra gelen inkâr, öfke, suçluluk ya da suçlu arayışı, sonrasında da kabulleniş şeklinde tanımlanabilecek dönemlerinin aslında her birinde bireylerin desteğe ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç isteğe göre kendilerine açılan yakınları, diğer aile üyeleri, sosyal çevreleri ya da ruh sağlığı profesyonelleri tarafından karşılanabilir.

LGBTT bireylerin açılma süreçlerinde ruh sağlığı profesyonellerinden alabilecekleri destek önemli olsa da, sosyal örgütlenmelerin sağlayabileceği karşılaşmalar ve paylaşımların bireyin yeni oluşmaya çalıştığı kimlik gelişiminde oldukça işlevsel bir yere sahiptir. Tıpkı bunun gibi, aile üyelerinin kabul sürecinde de benzer süreçleri yaşamış farklı ailelerle tanışmalarının, birbirlerine dokunabilmelerinin, dertleşebilmelerinin, kendilerini ifade edebilmelerinin daha kolay ve güvenli ilerlemelerinde önemli bir katkısı vardır.

Tam da bu ihtiyacı karşılamak üzere 2008 Ocak ayında gönüllü aile üyeleri tarafından kurulan Lambda İstanbul Aile Grubu (LİSTAG) bu alandaki eksikliği kapatmaya çalışmaktadır. LİSTAG'ın kuruluşundan itibaren geçen bu iki yıllık süreçte Cinsel Eğitim, Tedavi ve Araştırma Derneği'nde (CETAD) düzenlenen aylık bilgilendirme ve destek toplantılarında gönüllü terapist olarak çalışma fırsatı buldum. Sadece aile üyelerine açık olan toplantılarımıza bu güne kadar altmışın üzerinde aile yakını değişen aralıklarla katılım sağladı.

LİSTAG'ın en önemli işlevi, sevdikleri kendilerine yakın bir zamanda açılan aile üyelerine olumlu ya da olumsuz düşüncelerini, hissettiklerini, öfkelerini paylaşabilecekleri bir ortam sunmak oldu. 2 yıldır oğlunun gey olduğunu bildiğini belirten bir anne, ilk ay iki kez gittiği terapist dışında kimseyle bu konuda konuşmadığını söylemişti. Sonraki toplantılarda sadece bu konuda konuşabilir olmasının bile yükünü hafıflettiğini fark ettik.

Grup etkileşimi konusunda çalışan araştırmacılar "model almanın"(1) ve bir grup tarafından anlaşılmamanın, "dünyada tek olmadığını görmenin"(2) insanlar için çok motive edici olduğunu gösteriyor. LİSTAG grup üyelerinin de çoğu farklı kabul aşamalarında yer almalarına rağmen bu farklılık birbirlerine destek olmalarının temel kaynağını oluşturuyor. Yaşamlarına dair öznel nüanslar var olsa da, yaşadıkları toplumun bu konudaki yargıları aynı olduğu için duydukları kaygı, güvensizlik, çevrelerinden gelebileceğini düşündükleri baskı, kabule dair gelgitler ve dirençler fazlasıyla ortak bir pay-

laşım alanı yaratıyor. Kendisini tüm bu sorunların başında bulan aile üyesi, yolun ilerisinde, hatta sonlarında kendisi gibi benzer aileleri gördükçe daha güvende ve daha güçlü hissediyor...

Kabul sürecinde aile üyeleri her ne kadar başlangıç aşamasında sevdiklerini kaybettiklerini, ya da olduklarını düşündükleri kişi olmadıklarını fark ettiklerini belirtse de ilerleyen zamanlarda çocuklarının aslında değişmediklerini görüp, bu yeni özellikleri hakkında daha fazla paylaşımda bulundukça öncesinde söylenen yalanların ya da araya konulan mesafelerin ortadan kalkması ile çok daha sağlıklı bir ilişki geliştirme olanağına sahip oluyorlar. Çocuğunun gece evden kaçmalarını anlayamaması ve sürekli yalan söylemesinden dolayı kaygı yaşadığını grupta paylaşan bir gey annesi, ilerleyen grup sürecinde çocuğuyla iletişimin gelişmesiyle birlikte çocuğunun artık yalan söylemeye ihtiyacının kalmadığını ve dolayısıyla kaygılarının önemli ölçüde azaldığını ifade etmişti.

Aile üyelerinin yaşadığı bir diğer önemli kayıpsa bilinçsiz bir şekilde çocuklarına yaptıkları gelecek tasavvurlardır. Yerleşmiş toplumsal ön kabuller nedeniyle çocuklarının ileride evlenip çocuk sahibi olacaklarını varsayar. Bu temel varsayımların dışına çıkan her durum aile üyelerinde derin bir hayal kırıklığı şeklinde yaşanır. Grup sürecinde tanıklık ettiğim pek çok aile üyesi, LGBTT çocuklarının partnerleri ya da sosyal çevreleri ile karşılaştıkça çocuklarının aslında mutlu ve sağlıklı ilişkiler içinde yaşadıklarını görerek toplumsal varsayımların dışında da bir yaşamın mümkün olduğunu fark edebilmektedirler.

Gerçek kabul sevdiklerini değiştirmektense toplumu değiştirmeye çalışmakla gerçekleşiyor. Her aile üyesinin böyle bir kabul geliştirmesini beklemiyoruz, çevrelerindeki her insana açılmalarını da... Geline ortak nokta kendilerine yakınları hakkında soru sorulduğunda ya da çevrelerinde olumsuz bir yargı belirtildiğinde konuşmaktan ve inandıklarını paylaşmaktan artık çekinmedikleri... Arkadaşlarına açılmaya çeken bir anne bir gün arkadaş grubunun olumsuz bir yargısına müdahale ederken planlamadan açıldığını, bundan ötürü de kendisinden gurur duyduğunu belirtmişti. Yakın bir zaman sonra Eskişehir Aile Grubu ile tanışma toplantısına

gelmeye gönüllü oldu ve orada yaptığı konuşmada şu duygusunu ifade etti: "Yapabileceğim sadece duygularımı anlatmak ama artık başka insanlara da dokunabilmek istiyorum."

Ruh sağlığı çalışanlarından biri olarak aile üyelerine verebileceğimiz temel katkının doğru bilgilendirme olduğunu düşünsem de grup deneyimiyle birlikte ailelerin beklentisinin daha çok süreçlerine tanıklık etmemiz şeklinde olduğudur. Yürümeye yeni başlayan bir bebeğin geri dönüp zaman zaman ebeveynlerini destek ihtiyacı için kontrol etmesi gibi, biz de her adım attıklarında onları biraz daha cesaretlendiriyoruz.

'her şey yolunda...'

Psikiyatr Dr. Seven KAPTAN

**LISTAG: Lambdaistanbul Aile Grubu*

KAYNAKLAR

- 1.Barlow, Hansen (1982), Linden (1990), Fram (1990), Bandura, Blanchard, Ritter (1969), Bandura, Ross, Ross (1963), Moreno (1939), Colinj(1991)
- 2.Frank (1955), Culbert (1967), Yalom (1967), Hurley (1967), Worthy, Gary, Kahn (1969), Bloch, Crouch (1985), Truax, Carkhuff (1965), Lieberman, Yalom, Miles (1973)

ANNE-BABA TUTUMLARI ve EŞCİNSELLİK

Psikolog Mahmut Şefik NİL

Tarih boyunca heteroseksüelliğin dışında kalan cinsel yönelimleri denetleme işlevini üstlenen dini yorumların kapitalizmle birlikte zayıflayıp yetersiz kalmasından sonra bu işlevini tıbbı devretmiştir. Bu devir işlemine kadar "günah" ve "sapıklık" olarak nitelendirilen heteroseksüellik dışındaki tüm cinsel yönelimler, gerçek bir ilgisi olmasa bile "hastalık-sağlık" ekseninde ele alınmaya başlanmıştır. 1800'lü yılların sonunda gerçekleşen bu devretmenin ardından cinsel davranışlar ve arzular tıpkı bir hastalığın incelenmesi gibi ele alınmıştır.¹ Vanessa Baird "Cinsel Çeşitlilik" adlı kitabında o dönemde eşcinsellik dışındaki cinsel yönelimler ve özelde eşcinselliği tariflemek için kullanılan tıbbi terimin "Cinsel Terslik" olduğunu yazar. 'Cinsel Terslik' kavramı beklendiği gibi cinsel doğruluğun heteroseksüellik olduğu varsayımını meşrulaştırır. Bu tıbbileştirme sürecinden sonra heteroseksüellik dışında kalan cinsel yönelimlerin kökeninin, genetik ve çevresel nedenlerinin üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Cinsel davranışların birer semptom gibi tanımlanması yolu ile sınıflandırılması sağlanmıştır. Bu sürecin sonunda doğal olarak nasıl "tedavi" edileceğine ilişkin açıklama çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçte, özellikle 1900'lü yıllardan sonra, ruhbilim alanında çalışan birçok kuramcı da heteroseksüel olmayan hasta ve danışanlarının yaşam öykülerine bakarak açıklamalar üretmiştir.

Bu açıklama çalışmalarının temel argümanlarından biri erken yaş cinsel deneyimlerinin niteliğine bakarak kişide ortaya çıkan "hasarlanmaya" dikkat çeken açıklamalardır. Bu açıklamalara göre cinsellik bilinç gerektiren ve yetişkinlere ait bir eylemdir. Çocuk cinselliği belirsiz, rastlantısal ve tamamen biyolojik etkileşimler sonucunda ortaya çıkar. Bebeklikte ve erken çocuklukta 3-5 yaş arasında sıklıkla görülen mastürbasyonlar ise cinselliğin doğuştan geldiğine bir kanıt olarak değil çocukların rastlantısal olarak ortaya çıkan bedensel keşifleri olarak açıklanmaya çalışılmıştır. 6-12 yaşları arasında görülen ve çocukların kendi aralarında oynadıkları cinsel oyunlar ise çoğunlukla yetişkinlerin uygunsuz yakalanmaları nedeniyle ortaya çıkan ve çocukların cinsel gelişiminin bozulması endişesini artıran yaşantılar olarak ele alınmıştır.

Görülen odur ki cinsellik -bir bebeğin ya da çocuğun masumiyetine yakışmayacak kadar- insan doğasına değil bir yaş dönemine ait "ciddi" bir eylemdir. Cinsel potansiyellerden rahatsız olan bu algı aynı zamanda yaşlı insanlar ve iffetli kadınların da cinselliklerini görmezden gelme eğilimindedir.

Çocuklukta cinsel gelişimi bozarak onların heteroseksüellikten uzaklaşmasına sebep olarak baştan çıkarılmaları ya da taciz edilmeleri de bu bakış açısının eşcinselliği açıklama yollarından biri olmuştur. Bu bakış açısına göre çocuk aile içinden ya da dışından, bir eşcinsel yetişkin tarafından taciz edilir. Eğer bu yaşantıdan zevk alırsa eşcinsel olur. "Bu 'baştan çıkarma kuramı', örtük olarak sömürücü bir eşcinsel tarafından baştan çıkarılıp eşcinsel haline getirilmediği sürece bütün insanların "doğal olarak" heteroseksüel haline geleceğini kabul etmektedir."²

Eşcinselliğin oluşumu ile ilgili bir diğer bakış açısı ise aile içi dinamikler üzerine eğilmiştir. Özellikle Freud'un, insanların biseksüel yapıda canlılar olduğunu ancak normal olarak kendi cinsine karşı duyduğu arzuya direnir, erotik arzularını bastırma yoluyla karşı cinse çevirdiğini ifade eden açıklama çalışması hâlâ birçok psikoterapistin etkilendiği bir açıklamadır. (Cabaj, 1996a; Galssgold ve Lasenza, 1995; Krajieski, 1996; N. O'Connor ve Ryan, 1993)³

Eşcinsel erkekler ve ebeveynleri

Eşcinselliği ebeveynler ve erkek çocuklarının ilişkisi ile açıklamaya çalışan bakış açıları Oidipus kuramından temellenir ve erkek eşcinselliğini güçlü anne-çekinik baba figürleri ile açıklar. Dinamik kuramlar daha da derinleşerek anne-baba tutumlarının zamanla içselleştiğini ve çocuğun iç dünyasında nesneler halinde kişiselleşerek onun kişilik özelliklerini belirlediğini öne sürdüler. Nesne kuramına dayanarak geliştirilen ve eşcinselliğin tedavi edilmesi amacı ile uygulanan onarım terapileri de bu açıklama çalışmalarını referans olarak alır. Hatta bir basamak ileri giderek;

"Oğlunun kimlik gelişimine yardımcı olabilmek için, öncelikle babanın kendisini erkek (maskülen) kimliğinde güvenli hissetmesi gerekir. (Syf. 67)"⁴ ifadeleri ile erkek eşcinsel babalarının kendi eksik

erkeklik algılarına göndermede bulunabilir. Bu şekilde eşcinsel erkeklerin babaları da kendi erkeklikleri ile barışamamış kişiler ve bir olasılık latent (gizli) eşcinseller olurlar.

"40 homoseksüel erkekle yaptığı bir çalışmada Brown (1963), babasıyla sevecen ilişkisi olan tek bir homoseksüel vaka dahi rapor etmemiştir. Rosen'e (1988) göre, "Erkekler için gelişim esnasında sevgi dolu iyi bir babanın varlığı, belki de homoseksüel gelişime set çekebilecek en iyi koruyucudur. (Syf. 59)"⁴

"Bieber (1962) ise şöyle der; "Şu sonuca vardık ki; oğluyla sıcak bir bağ kuran yapıcı ve destekleyici bir baba, homoseksüel bir oğul ihtimalini imkansız kılar." (Syf. 60)"⁴

Eşcinselliğin oluşum nedenlerini ailedeki bağların yapısı ile açıklamaya çalışan bir diğer bakış açısı da 'ilgilenilme ve kıskançlık' kavramıdır.

"Gelecek yıllarda homoseksüel bir davranış geliştirecek çocuklarsa cinsel fantezilerini aynı cinsteki kız ve erkek çocuklarla yaparlar. (Richard*) ISAY bu gay-homoseksüel namzetlerinin erotik fantezilerinin babaya veya onun yerine geçen bir erkeğe çevrildiğini ifade eder.

Bu çocukların bu duygulanım ve fantezilerini büyük bir dikkat ve gizlilik içinde sürdürdükleri gözlenmiştir. İnsanlardan kaçma, yalnız kalma istemi, aşırı heyecanlılık ve utangaçlık ve ananın davranışlarını benimseme ve taklit etme bunlar arasındadır.

Özellikle evde bir kız evladın da bulunması ve babanın dikkatini babanın dikkatinin kız evlat üzerine yoğunlaşmış olmasının bu tavır almadaki rolü büyüktür. Araştırmacılar gerek erkek ve gerek dişi homoseksüellerde bu değişim mekanizmalarının aynı olduğunu bildirmektedir."⁵

Eşcinselliğin oluşmasında sadece babalar değil anneler de sebep olarak ele alınmıştır.

"Homoseksüel erkeğin ilgi duyduğu bir kadın vardır o da annesidir. Homoseksüel bir erkeğin annesine duyduğu ilgi o kadar tipiktir ki Freud bunu homoseksüalite nedeni olarak "anne kompleksi" olarak kabul etmiştir. (syf. 414)"⁶

"Gerçekten de bütün homoseksüellerde çocukluk çağlarından sonra da devam eden ve annenin ölümüne kadar varan kendi annelerine güçlü bir bağlanma vardır. Bazıları bu anne sevgisinin bir nedeni olmaktan çok homoseksüalitenin sonucu olarak ortaya çıktığını söylerler.

Stekel, homoseksüalitenin nedenini kişinin kendisini annesi ile identifiye etmesine bağlar.

Diğer bir görüşte Adler'in karşılaştırmacı bireysel psikoloji okulu tarafından ortaya atılmıştır. Adler'e göre homoseksüalite çocuklukta cesareti kısılmış bir bireyin seksüel sorunun normal bir çözümünü öbür cinsi ortadan kaldırmak suretiyle engelleme için aranan bir uğraş olarak görülür. Yani Adler'e göre homoseksüalite güçlü bir aşağılık duygusu sonucu ortaya çıkan kadınlardan korkma durumundan kaynaklanır. (Syf. 417)"⁶

"Özellikle çocukluklarında annelerinden çok sık dayak yiyen erkeklerin "kadın eli beni her zaman dövmek için kullanıldı ben bu ellere benzeyen ellerle cinsellik yapamam" şeklinde şikayetlerini çok sıklıkla duymuşuzdur. Böylesine olumsuz şartlanmış çocukların daha sonra da birkaç kadından benzer muamele görmesi bu düşünceleri pekiştirir ve bu kişi homoseksüel bir davranışı benimsemese bile bütün bir ömür svert-yönelimsiz kalabilir.

Araştırmacıların pek çoğu ilk çocukluklarında her hangi bir sebeple ruhi bir travma geçirmiş ve erkekliğine küsmüş kimselerin böylesine bir kadını davranışa dönüm sürecine girdiklerine hem fikirdirler.

Psikoanalitik yaklaşımlar bu kimselerde bastırılmış hatıralarının bulunduğunu ve erkeksi davranışlarından dolayı cezalandırılacakları fantezileri ürettiklerini ve hep bir dişi cinsellik ve yapılaşma özlemi içinde olduklarını göstermiştir.

Pek çok homoseksüelin bir şekilde bu kendilerine azap veren organlarından kurtulmak istedikleri ve dış genital organlarını aldındıklarını hepimiz biliriz. (Syf. 79)"⁵

Gey/Lezbiyen ebeveynler ve çocukları

Yukarıda örneklerini verdiğimiz çalışmalar, çocukların, anne- baba tutumlarının rol model olarak cinsel yönelimlerinin şekillendiğini öne süren açıklamalar-

dır. Literatür taramaları, eşcinselliğin açıklanışında genel olarak erkek eşcinselliği üzerinde fikir yürütüldüğünü, lezbiyen çocukların gelişimine ise yine erkek eşcinsellerin modeli üzerinden yaklaşıldığını gösterir.

Genel olarak yaklaşıldığında eşcinselliğin aileye bağlı oluşma sebeplerinin şu başlıklar altında toparlanabileceğini görürüz:

- a. Oidipus kompleksi sürecinin "sağlıklı" tamamlanmaması,
- b. Aile içinden ya da dışından gelen cinsel tacizler,
- c. Çocuklukta akranların eşcinsel oyunları,
- d. Anneye karşı duyulan aşırı sevgi,
- e. Anneye karşı duyulan aşırı öfke ve nefret,
- f. Babaya karşı duyulan düşmanlık ve korku,
- g. Babanın yeterli bir erkek olmaması, güçsüz baba

Çocukların anne-baba tutumlarından etkilenişi birçok araştırma tarafından desteklenmiştir. (Bronferrenner, 1961; Shirley 1941; Sullivan, 1953; Le Masters, 1957, Goldfarb, 1945; Champney, 1941; Baldwin ve Ark. 1945, 1949; Anderson ve Ark. 1937a, 1937b, 1945; Watson, 1957) Ancak bu araştırmalar, anne baba tutumlarının çocukların cinsel yönelimi üzerindeki etkisinden çok çocuğun çekiniklik, girişkenlik, özgüven gibi kişilik özellikleri üzerinde etkili olduklarını ortaya koymuşlardır.

"('Watson' ve 'Baldwin ve arkadaşları'nın yaptığı*) iki araştırmanın sonuçlarından, belli bir ana-baba davranışı belli bir çocuk tipini ortaya çıkarır, kaba bir karara varmamız mümkün olmuyor. Ancak, şöyle bir genelleme yapabiliyoruz; hoşgörülü, demokratik evlerde büyüyen çocuklar, arkadaşları ile ilişkilerinde daha etkin, daha girişken, yaratıcı fikirler öne sürebilen, atılganlığa yatkın, fikirlerini serbestçe söyleme eğiliminde ve kurallara daha az uyan çocuklar oluyorlar. Buna karşılık, daha sert bir denetim altında tutulan çocuklar ise oyunculuk, baş eğmeme ya da saldırganlık gibi yollarla kendilerini öne sürmekte ve açıklamakta daha tutuk davranıyorlar. (Syf. 256)⁷

Lezbiyen/gey ebeveynler ve çocukları üzerinde yapılmış olan araştırmalar da bu sonuçları doğru-

lar niteliktedir. **Çocuklar anne babalarının cinsel yöneliminden etkilenmemekte, sadece eşcinsel ilişkilere karşı toleranslı olmaktadır.**

Psikolog Susan Golombok, ve Fiona Tasker⁸, 27 lezbiyen anne ve 39 çocuk ile 27 heteroseksüel bekar anne ve 39 çocuk üzerinde, çocukların, 10 yaşlarından 24 yaşlarına kadar takip edildiği 14 yıl süren karşılaştırmalı araştırmaları sonucunda; **çocukların cinsel yönelimlerinin, ebeveynlerinin davranışlarından etkilenmediği sonucuna vardılar.** Ancak aradaki tek fark lezbiyen anneler tarafından yetiştirilen çocukların kendi cinsiyetlerinden ya da karşı cinsiyetten biri ile cinsel yakınlık kurabilecekleri fikrine, anneleri heteroseksüel olan çocuklardan daha toleranslı yaklaşımları olarak bulundu. Ancak bu fark çocukların cinsel yönelimlerini değiştirmiyordu. Lezbiyen anneler tarafından yetiştirilen 2 çocuk cinsel yönelimlerini eşcinsel olarak ifade ettiler. Geri kalan 78 çocuk eşcinsel bir yönelim ifadesinde bulunmadılar. Toplam çocuk sayısı içinde %2.5 olan bu rakam istatistiksel olarak anlamlı bulunmadı. Çünkü ebeveynleri heteroseksüel olan toplum genelinde yapılan diğer araştırma sonuçlarında daha yüksek oranda eşcinsel birey yüzdesi ifade edilmisti. (Kinsey)

Bailey, J. Michael; Bobrow, David; Wolfe, Marilyn; Mikach, Sarah⁹, 55 gey ve biseksüel baba ve 82 çocukları üzerinde yaptıkları araştırmada da, **babaları gey ve biseksüel olan çocukların % 90'dan fazlasının heteroseksüel cinsel yönelimli bireyler olduklarını**, bu nedenle çevresel etkilerin ve babalarından kaynaklanan nedenlerin, çocukların cinsel yönelimini etkilemediği sonucuna vardıklarını açıkladılar.

"Flaks, David K.; Ficher, Ilda; Masterpasqua, Frank; Joseph, Gregory¹⁰ ise 15 lezbiyen aile ve 15 heteroseksüel ailenin ebeveynlik becerilerini standardize araçlarla ölçümleyerek (ve daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğunu belirterek) aralarında bulunan tek farkın lezbiyen ailelerin, heteroseksüel ailelere göre daha dikkatli ebeveynlik becerileri sergilediklerini ifade ettiler. **Her iki grupta da çocukların, kendilerine ebeveynlik yapılmasından eşit derecede faydalanmış olduklarını vurguladılar.**"

"Klinik Psikolog Julie Schwartz Gottman¹¹, ebeveynleri lezbiyen, gey ve biseksüel olan 16 çocuk ve sınırlı kontrol gurubu ile yaptığı araştırmasında **anne ve babaları lezbiyen ve gey olan çocuklarda cinsel kimlik, cinsel yönelim ve sosyal uyum olarak "olumsuz etki" anlamına gelebilecek herhangi bir bulguya rastlamadığını belirtti."**

Sonuç

Yukarıda bir kısmını örnekleyebildiğimiz sayısız araştırma sonucunda şunu söyleyebiliriz ki, çocuk gelişiminde rol model alma, çocuğun davranışları, dünyayı adlandırışı ve dış dünya ile nasıl ilişki kuracağı konusunda etkili olmakta ancak cinsel yönelim üzerinde etkili olmamaktadır. Bu nedenle **"gelecek kuşaklar arasında eşcinsel tercihlerin artmaması"** şeklinde ifade edilen kaygı, insan davranış bilimlerinin gözlemleri ile uyuşmamakta, sadece cinsel azınlık olan bireyleri kısıtlamak ve yok etmek sonucuna gebe bir önyargı ve ayrımcılığı temsil etmektedir.

Makalemize eşcinsel ebeveynlerin, çocuklarına eşcinsellik bulaştıracağı iddiasında bulunan bir alıntı ile son verelim:

"Böylesine kurulmuş gay-man homoseksüel-heteroseksüel beraberliklerde çoğu kere bir evlat edinilmesi söz konusu olmakta ve taraflar bu birlik dışındaki heteroseksüel ilişkilerinden edindikleri çocuklarını bu beraberliğe sokmak istemektedirler. Bu sebeple kanunları zorladıkları ve bu beraberliklerini normal bir beraberlik imiş gibi kabul ettirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Bu davranışlarını hoş görmek ve kabul etmenin sakıncaları çok fazladır. Örnekleşim kuramına göre yeni yetişmekte olan bu çocukların normal bir cinsel kimlik kazanmaları söz konusu olamayacağı gibi onların da bir homoseksüel veya lezbiyen olmaları şansı çok yüksektir.

Kanaatimizce bu hastalıklı tarafları kendi yaşamları ile sınırlı kalmalı ve homoseksüel nesiller üretmekten dikkatle kaçınılmalıdır. . (Syf. 99)"⁵

Psikolog Mahmut Şefik NİL
Homofobiye Karşı Ruh Sağlığı Girişimi

KAYNAKÇA

1. Tıbbın Homofobisi, Prof. Selçuk Candansayar, Homofobi Karşıtı Buluşma, İstanbul, 2010
2. Cinsel Çeşitlilik Yönelimler Politikalar Haklar ve İhlaller, Metis Yayınevi
3. Handbook of Affirmative Psychotherapy Aith Lesbians and Gay Men, Kathleen Y. Ritter ve Anthony I. Terndrup, The Guilford Press.
4. Erkek Eşcinseller İçin Onarım Terapisi Yeni Bir Klinik Yaklaşım, Dr. Joseph Nicolosi, Kaknüs Yayınları, Psikoloji Serisi
5. Cinsel Davranış Bozuklukları, Prof. Dr. Adnan Ziyalar, Yüce Reklam Yayımlar Dağıtım A.Ş.
6. Psikiyatri, Prof. Dr. İsmail Çifter, Şenal Basım Yayın Co. Ltd.
7. Çocuk Psikolojisi, Arthur T. Jersild, Çev. Gülseren Günçe, Ankara, 1987.
8. "Do Parents Influence the Sexual Orientation of Their Children? Findings from a Longitudinal Study of Lesbian Families" by Susan Golombok, Ph.D., and Fiona Tasker, Ph.D. in Developmental Psychology, Vol.32, No. 1, pp 3-11.
9. Sexual orientation of adult sons of gay fathers, Bailey, J. Michael; Bobrow, David; Wolfe, Marilyn; Mikach, Sarah, Developmental Psychology. Vol 31(1), Jan 1995, 124-129. doi: 10.1037/0012-1649.31.1.124
10. Lesbians choosing motherhood: A comparative study of lesbian and heterosexual parents and their children., Flaks, David K.; Ficher, Ilda; Masterpasqua, Frank; Joseph, Gregory , Developmental Psychology. Vol 31(1), Jan 1995, 105-114. doi: 10.1037/0012-1649.31.1.105
11. Children of Gay and Lesbian Parents, Julie Schwartz Gottman, Children of Gay and Lesbian Parents, Julie Schwartz Gottman, Clinician and Training Institute, Consultant, Professional Practice, Seattle Bellevue, WA, 98004

* Yazarın eklentileri

İNSAN HAKLARI

Yıldırım TÜRKER,
Herkesin Ötekisi!

Prof. Dr. Selçuk CANDANSAYAR,
Eşcinsel mi, İbne mi?

Hakan ATAMAN,
Homofobi Bir Hastalık mı?

Yrd. Doç. Dr. Zeynep GAMBETTİ,
Eşcinsellik, İçki ve Diğer Benzeri Günahlar Üzerine

Rıza TÜRMEK,
Cinsel Azınlıkların Hakları

C. LANDSVERK, Dr. P. HECTOR, S. ADAM, J. DAVISON, S. VELD,
Ayrımcılığa Karşı Kamunun Görevleri ve Sorumluluğu

Av. Fırat SÖYLE,
LGBTT Bireylerin İnsan Hakları Alanında Yaşadıkları Sorunlar

ANAYASA FORUMU

Ayhan BİLGİN,
Hak Temelli Bakış Açısı Neyi Gerektirir?

Doç. Dr. Osman CAN,
Devlet Aygıtı Temel Haklara Tehdit Olmaktan Çıkarılmalı

HERKESİN ÖTEKİSİ!

Yıldırım TÜRKER

Konuşacağımız başlık, çok rahatsız edici ve çok hassas bir konu. Neden rahatsız edici? Bu konuyu anlamaya en açık insanlar, hatta bu konunun göbeğinin içinde yaşayan ve bu konunun öznelere olanlar için dahi rahatsız edici bir konu. Rahatsız edici olmasının nedeni ise, bu konunun gündeme gelmesinin dahi bozgunculukla eşdeğer tutulabilir olması. Yaşadığımız bu topraklarda, bütün hayatımızı inşa ettiğimiz, selamlaştığımız, iştığımız, kaktığımız, düşman ve dost olduğumuz bütün ilişkiler bütününe çimentosundan ve ideolojik örüntüden bahsetmemiz gerekiyor öncelikle. Ve bu çimento da ideolojik bir şey...

Hepimiz -biri birer ve toplu olarak- cinsellikten tiksiniyoruz. Öncelikle bu kararı kabul ederek sohbet başlamanız gerektiği kanısındayım. Cinsellik ile ilgili çok ciddi bir problemimiz var ve cinselliğin herhangi bir şekilde bir kimlik olarak bize dayatılmasından hoşnut değiliz. Cinselliğin geçirtilmesi, mümkünse bastırılması ve hatta mümkünse hiç yaşanmaması, aslında bizim tercihimiz olurdu diye bir inancım var.

Selma Aliye Kavaf diye bir devlet bakanımız var -biliyorsunuzdur herhalde. Kendisi, Denizli'nin çıkardığı ilk kadın milletvekili olduğu için, fevkalade çıkışlarla AKP tarafından Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı yapıldı. Tabi şöyle de bir gelenek vardır: Türkiye Cumhuriyeti'nde böyle bir bakanlık açılalı beri, buranın bakanı olabilmek için, kadın olmak gerekir. Çünkü bu bir vitrin.

Bir kadının, kadın ve aileden ille de sorumlu olan bakan seçilmesinin arkasında gene ideolojik bir şey sırtıyor. Çok kirli bir ideolojik sırtıtma var: "Yuvayı yapan dişi kuştur." ve "Ailenin sıvası kadındır." üstüne kurulu bir anlayış.

Selma Aliye Kavaf hanımefendi, Türkiye'deki kimi dizilerin "ahlaka ve Türk aile yapısına aykırı" olduğunu iddia ederek, onlara karşı bir sansürcülük savaşı başlattı geçenlerde. Şifreli yayına geçilmesi için çalışmalar yapacağını söyledi. İtiraz ettiği görünümler ise, sevişme ve öpüşme sahneleri... Bunlar, Selma Aliye Hanım'ı -kendi tabiri ile- irrite

ediyormuş. Şunu gözden kaçırmak mümkün değil: Cinsellik deyince kirliliği; kirli deyince de kadını anlıyoruz. Bence hepimizin sorunu -kadınları da buna tabii ki dâhil ediyorum- kadınlardan hoşlanmıyor oluşumuz. En uygar olmuş ve kendini en demokratik olarak tanımlayan insanlar, -en hafif tabiriyle- kadınlardan hoşlanmıyor. Kadından tiksinebilir ve kadını yok edip parçalamaya yönelik bir hayat dili kurmaya kadar gidiyor bu yelpaze... Kadından hoşlanmıyoruz; cinsellik deyince görmek istemediğimiz şey, Selma Aliye Hanım'ın görmek istemediği şey ile aynı. Bir kadınla bir adamın öpüşmesi ya da bir kadının "açık saçık" görünmesi onu çok rahatsız ediyor.

Öte yandan, "erkek cinselliği" diyebileceğimiz şey veya erkek cinselliğinin taşınma biçimleri; erkek olmanın Türkiye'de insanlara sunulan ve dayatılan varoluş ve duruş biçimleri ve imkânları, son derece meşru... Mesela Recep İvedik filmini, televizyonlar defalarca gösterebiliyor; orada bütün çeşitli salgılarıyla, saldırganlığıyla ve zorbalığıyla sergilenen ve çok abartılı bir biçimde gözümüze sokulan erkek cinselliği, bütün o kaba saba şakalarıyla Selma Aliye Hanım'ı rahatsız etmiyor. Hiç kimseyi rahatsız etmez; en fazla "Bana göre değil." der ve geçeriz. Ancak kadın düşmanlığı, bu toplumun intihal toplumu olmasını getiren şeydir; ben hayati derdimizin, kadın düşmanlığı olduğuna inanıyorum.

Burada, aynı çatlaktan sızıntı yapan insanlar olduğumuzu düşünüyorum. Böyle bir konuda düşünmek, konuşmak ve dinlemek için bir araya toplanmış; dolayısıyla çatlakları belirli ve aynı yerden sızıntı yapan insanlar olduğumuza inanıyorum. Öncelikle de becerdiğimiz şeyin -en azından bir hücre gibi, becermemiz gereken şeyin- içten ve dürüst olmak olduğunu düşünüyorum. Çeşitli alanlarda hak, kimlik ve çeşitli inançların mücadelesini veren; kimi çok demokrat olan, kimi sosyalizm için savaşan erkeklerin de, evlerine gittiklerinde karılarını dövdüklerini biliyoruz. En iyi ihtimalle karılarına hakaret ettiklerini, ayaklarını yıkattıklarını, hizmete koştuklarını ve onları en azından küçümse-diklerini...

Dolayısıyla ben siyasetle, siyasi olmakla, doğru düşünmekle veya örgütlü olmakla üstesinden gilemeyecek bir dertten bahsediyorum, "kadın düşmanlığı" derken. Kadını, sürekli sinsi bir öteki ve her zaman bir sorun yaratabilecek; korunması, ıslah edilmesi ve denetim altında tutulması gereken canlılar olarak görüyoruz. Bu yüzden de dilimiz böyle oluyor. Yeni bir dünya üstüne düşündüğümüz hayaller, son derece kısıtlı ve güdük kalıyor. Sonuç olarak da, bu dünyada bizim kaderimizi belirlemek AKP hükümetiyle CHP muhalefetine kalıyor. Çok ve iyi şeyler düşündüğümüzü söylüyoruz ama bunların kendi hayatımızda karşılıklarını kuramıyoruz. Uzun bir girizgâh oldu ancak bu toplumda çok çabuk kabul gören ve meşru olan kadın düşmanlığından bahsetmeden, homofobiye geçmeyi çok mantıklı bulmadım. Çünkü homofobi, kadın düşmanlığının küçük kardeşi ve ikisi birbirinden beslenen ve güç alan iki nefret suçu: Misojeni ve homofobi.

Peki, nedir bu homofobi? Homofobi, öncelikle bütün dünyayı, heteroseksüel yapılanma dışında herhangi bir biçimde görmeye tahammülün olmaması demek... Selma Aliye Hanım'ın -bugün kendisini çok andık; kulakları cınlıyordu- "Türk aile yapısı" dediği şeyin inançlı bir savunucusu olmak demek çünkü bakanın dediğinden şu anlaşılıyor: Türk aile yapısı diye çok özel bir durum var. Yıllar boyunca bütün anti-komünist söylemin üstüne kurulu olan şey... Eşcinsellik de, "toplumumuz hazır değil grubu"na atılmış bir şeydir.

Geçen sene Avrupa Konseyi'ndeki bir toplantıda, gene aynı bakan hanım, AB'nin koşullarının değişik aile yapılanmaları ve farklı aile örgütlenmeleri ile ilgili maddesine itiraz etti. "Türkiye'de biz eşcinsellerin çocuk sahibi olmalarına da, evlenmelerine de izin vermeyiz." dedi. Bunun üzerine, Avrupa Konseyi'nin "farklı ülkelerde koşullar değişebilir" falan gibi muğlak bir yorum koymasına neden oldu. Zafer kazandı bu konuda; bir kez daha eşcinsellik konusu, sınır dışı edilmiş oldu çünkü biliyorsunuz eşcinsellik, üstünde en çok, en yoğun, en kalabalık ve en zengin mitolojiler üretilmiş alandır. Basbayağı Yunan Mitolojisi'nden çok daha katmanlı ve zengindir eşcinsellik üzerine üretilmiş mitolojiler... Bu mitolojilerin olumlu gibi olanları vardır, fevkalade dışlayıcısı vardır ama hepsi mitolojidir... Eşcinsellerin sanata yatkın olması da bir

mitolojidir. Eşcinsellerin 24 saat cinsellik ve seks düşündükleri de... Yalancı oldukları da... Çalışkan oldukları da... Üretilmiş mitolojiler var, bizi kısıtacı altında tutan. Tabii bu mitolojileri, kadın-erkek konusunda da görmek mümkün.

Erkeklik ve delikanlılık mitolojisi çok derin alanlardır. Eşcinsellik mitolojisi de, bu topraklarda tam da bu delikanlılık mitolojisinin karşısına oturtulmuştur. Eski Türk Sineması'na düşünün ya da yaşı 70'in üzerinde olanlar çok iyi hatırlar: Türk filmlerinde şarkıcı kadının çantasını taşıyan -efendime söyleyeyim- gülünç, son derece kahkaha toplamaya yönelik, yalancı ve sahtekâr bir takım eşcinsel karikatürler vardır. İngilizler'le verdiği mücadelesini anlatmak için kullandığı bir lafı vardır Gandhi'nin: "Önce bizi görmezden gelirler, daha sonra bizle alay ederler ve sonra da kavga etmeye başlarlar." Gandhi'nin emperyalistlerle mücadelesi sırasında özetlediği şeyi, eşcinsellerin durumuna uyarlamak mümkündür.

Bu toplumun şu an gelmiş olduğu nokta kavga aşamasıdır çünkü zaten uzun süre görmezden gelindi. Zeki Müren'in bile bilmem kaç kadınla nişanlılık yaşadığı, ince ruhlu bir heteroseksüel olarak resmi tarihlere geçti. Herkesin "Paşa"sı olarak 12 Eylül'de ettiği bir laf vardır: "Halk size niçin "paşa" diyor?" sorusuna, "Çünkü paşalara ibne diyemiyorlar." yanıtını verir. Zeki Müren'i bile kabul etmeyen bir toplumdaki bahsediyoruz... Çok uzun süre eşcinseller görmezden gelindi; tamamıyla yer altı hayatlarına yönlendirildiler ve daha sonra basının çok salyali bir merakına şahit olduk çünkü -nefretle dışlanan ve tabu edilen her konu gibi- insanların magazin merakını çok kışkırtan bir konu oldu eşcinsellik. Bir takım siyasetçilerin ve en son bakanın da söylediği gibi, biz bu toplumda eşcinselliğin olmadığına inandık çünkü eşcinsellik, Batı'dan gelen kötü bir alışkanlık, burjuvazinin yozlaşmışlığı ve sol çevrelerce sonradan üstünde düşünülecek, onları şu an hiç ilgilendirmeyen bir konuydu. Bu arada on binlerce insan, yalnızlığa ve ıstıraba mahkûm edilmiş ve yok sayılmıştı.

Dediğim gibi 12 Eylül'den sonra siyasetin tamamıyla yasaklanmasının ardından, feminizmin yükselme imkânı bulmasıyla birlikte eşcinsellerin de yavaş yavaş görünürlik edindiklerini görüyoruz. Hâlbuki

o zamana kadar da çok görünürdüler ancak adları konmamıştı. Daha sonra adları konu fakat -daha çok bir güldürü objesi olarak görüldükleri için- ciddiye alınmadan gittiler. Fakat Kaos GL'nin 15 sene önce başlattığı şey, inanılmaz devrimci bir adımdı. Bu adım, ne görünmez kalmayı, ne de alay nesnesi olmayı kabul eden bir yaklaşımdı. Son derece politik bir dili vardı; cinsel kimlik odaklı siyasetin bir takım tuzaklarına arada bir düşse de, bu tuzakları sorgulayan bir siyasete de sahipti. Şimdilere kadar geldi ve çok yol kat etti. Davalarda çok önemli kazanımlar edildi ve şimdi artık Diyarbakır'da bu konuyu konuşabilir hale geldik. "Bu programın başlığı ne olsun?" denilince, "Herkesin Ötekisi" demek geldi içimden çünkü şunu çok iyi biliyorum ki, hiçbirimiz -buradaki eşcinseller de dâhil olmak- eşcinsellerden hoşlanmıyoruz. Kadınlardan hoşlanmayı, kadınları içimize sindirmeyi, hayatımızda yaşatmayı ve örgütlenmelerini nasıl ki reddediyorsak, eşcinsellerin de varlığından çok büyük bir huzursuzluk duyuyoruz. Çünkü bütün bildiğimiz ezberleri sorgulamak zorunda kalacağımız bir noktadır eşcinsellik.

Bugün eşcinsellik, bir komik unsur olarak ötekileştirilmekten öteye geçmiş ve suçlaştırılmıştır. Şimdiki aşama, eşcinselliğin tehlikeli bir akım olarak bir takım kurumları ve ideolojik yapılanmaları tehdit etme noktasına geldiği iddiasıdır çünkü adını koyduğun anda, toplum düzenine ve kurulu aile yapısına tehdit oluyor. "Hoşlanmıyoruz" derken şunu demek istiyorum: Soframızdaki yeri öküzümüzden sonra geliyor. Demokrat olmanın bir nişanesi olarak, artık kimi sol örgütler, eşcinselliği ve transgender bireylerin varlığını kabul ediyor ve böylelikle demokrat olmayı garanti altına alıyor. Ben çok demokrat adamım, bir tane eşcinsel arkadaşım var gibi... Şık da bir şey...

Ne kadar zengin, ne kadar demokrat, ne kadar azınlık bir adamsın ki bir eşcinselle de arkadaş olabiliyorsun. Ne kadar eşitlikçisin. Fakat gerçekten görmeye ve anlamaya çalışıyor muyuz? Eşcinseller, kendilerini hazmetme ve kendileri olma konusunda ne kadar yol kat etmiş ki, eşitlikçi ve ayrımcılığın her çeşidine karşı olan demokratlar, solcular, anarşistler ya da Marksistler nereye kadar hazmetmeye hazırlar? Meşhur devlet deyişle, kırmızıçizgiyi nereden çekiyorlar? Bunu sorguluyor muyuz, bilemiyorum.

Ancak şunu biliyorum ki sol düşünceden gelen insanlar olarak, bir takım hiyerarşilere ve öncelikler sıralamasına çok yatkınız. "Millet açlıktan ölürlen, hayvan haklarını düşünmek de ne?" dediğimiz anda çok tehlikeli bir laf etmiş oluyoruz ancak bu tür bir laf etmeden de kendimizi ifade edemeyiz. Bu hiyerarşik düşünme ve öncelikler sıralaması da, aslında çok erkek egemen ve iktidarcı bir söylem. Burada hepimiz Kürt olmanın ve bir Kürt olarak büyük şehirlerin bir tanesinde var olmanın bize yaşatacağı ve yaşattığı gerilimleri tanıyoruz. Kürt olmanın nasıl gerilimli bir varoluş olduğunu hepimiz biliyoruz. Peki, herkesin ötekisi olmak -hem Kürt, hem eşcinsel- nasıl bir şey olurdu acaba? Ya da Kürt ellerinde yaşayan bir eşcinsel olmak nasıl olurdu? Acaba Türk eşcinsellerin sorunlarına bakıp "Ya bunları de şımarıklık..." dediğimiz olmuş mudur? Mutlaka olmuştur. Sonuç olarak, öncelikler hiyerarşisi de ötekileştirme de birbirinin kuyruğunu oluşturan şeyler. Çark içinde nefret ve ölüm üreten; kapitalizmin sarı-kara suratı gibi bir şey bu... Elimizden, insani bütün iletişim noktalarımızın ve insanlara dokunacağımız her şeyimizin bizden alınmasından bahsediyorum. Türk Kürt'ü eziyor, Kürt Süryani'yi, Süryani karısını, karısı çocuğunu, çocuk köpeğini, köpek de kediyi... Korkunç bir zulüm çarkı oluşuyor burada.

Acaba zulüm menzilineki insanlar olarak, diğer zulüm çekenler karşısında kendimizi nasıl konumlandırıyoruz? Dikkat gösteriyor muyuz? "Bu insanlara dokunmayalım; insandır ne de olsa..." gibi bir aşağılayıcı ve hoşgörü tabirlerine sığınan bir budalalıktan bahsetmiyorum. İnsanın sonsuz çeşitli ve sonsuz tercihi olma hakkına inanıyor muyuz? Bunu hazmetmiş miyiz? Hem eşcinselliğin, hem de homofobinin çok çeşidi var. Hülya Avşar, kendisini eşcinsel haklarının savunucusu olmak ile itham ediyor, ama konuşmaları korkunç bir homofobi örneği. Sirk hayvanı çıkarır gibi bir takım insanları programına çıkarıp, "Ay ben sizi çok seviyorum." demenin insanlıkla -veya benim bahsettiklerimizle- bir alakası yok.

Diyarbakır Hevjin LGBTT Oluşumu ile Kaos GL Derneği'nin ortaklaşa düzenlediği, Diyarbakır Sanat Merkezi'nin ev sahipliğini yaptığı Yıldırım Türker söyleşisini Seçin Varol deşifre etti.

EŞCİNSEL Mİ, İBNE Mİ?

Prof. Dr. Selçuk CANDANSAYAR

Ne kadar kibarlaştırılıp, ehlileştirilerek 'öteki' kavramıyla karşılanırsa da ırkçılık her toplumun doğasında var olan bir güçtür. Mesele toplumun değerler dizgesinin dahası kamusal alanının, bu gizil ırkçılık karşısında aldığı tutumdur. Onaylıyor mu, açıkça ifade edilmesine izin veriyor mu; yoksa denetleyip, yargılayıp ahlaksızlık olarak mı tanımlıyor? İbne sözcüğü tam da bu ırkçılığın en süzölmüş seslenmelerinden biridir. Bir yandan bir özelliği yok sayıp, sapkınlaştırıp, anormal olarak damgalarken aynı zamanda sözcüğün anlam katmanlarını eğip bükerek kötü, pis, üçkağıtçı, yalancı, 'namussuz' gibi yan anlamlarla da donatıp, değersizleştirilmesinin en iyi örneklerinden biridir.

Bu yolla ibnelik gibi sözcüklerin giderek yan anlamları, temel anlamını işgal ederek sanki onun asli özellikleri haline getirilir. İbne sözcüğü artık sadece bir cinsellik tanımlaması olmaktan çıkıp, cinselliği böyle olanların aynı zamanda kötü, pis, üçkağıtçı, yalancı, 'namussuz' kişiler de olduklarını göstermeye başlar.

Bu anlam genişlemesi basitçe argolaştırma ile açıklanamaz, kaldı ki argo bizatihi tam da bu süreçlere karşı gelişmiş, tam tersi işlev gören ve devrimci potansiyel de taşıyan bir dil oyunudur.

Başka ötekiler eşcinselliğin başına gelen bu dil faşizminden, kendilerini aşağılayıp değersizleştiren sözcüğü yok sayarak kurtulabileceklerini, sanırlar. En bilinen örneği Çingene'dir. Çingeneler, kendilerine 'Roman' diyerek ırkçı saldırıdan korunabileceklerini sanırlar. Sonuç tam tersi çıkar, Çingene sözcüğünün olumsuz yan anlamlarını kendileri de kabul etmiş, faşizme boyun eğmiş olurlar.

Oysa dil faşizmiyle mücadelenin en devrimci yolu, dili ırkçıların egemenliğinden kurtarmak için sözcükleri esaretlerinden kurtarmaktan geçer. Bir eşcinselin kendisine ibne imasında bulunana, "evet ben ibneyim" demesi, karşısındaki ırkçıyı felç eder. En güçlü sandığı 'silahı' elinden alınan ırkçı, hadım edilme korkusuna kapılır.

Çünkü bir ırkçı, ötekini ezdiğini sanırken aynı zamanda ona zorla sahip olduğunu, tecavüz ettiğini

ve bu yolla kendi 'erkek silahının gücünü' kanıtlayarak içindeki 'iktidarsızlık korkusunu' telafi ettiğini de yanılsar. Bütün faşistlerin kendilerince düşman bellediklerine yönelik tecavüz isteklerinin kaynağında bu ikizli duygu yatar. İbne olmaktan o kadar korkar o kadar korkarlar ki, bütün ibnelerin somut ve soyut anlamda ırzına geçerek ne kadar erkek olduklarını en çok da kendilerine kanıtlamaya çabalarlar.

Hadım edilme korkusu, 'silahı' elinden alındığında ibneleşeceğini sanan faşistin bütün korkularının anasıdır.

İbneliği kontrol altında tutarak, ibneleri dışlayarak hapsedildikleri 'erkekliklerinin' gücüne tapınarak ruhlarındaki edilgenlik, eşcinsellik korkularını bir ayine dönüştürür ve bu yolla uzlaşırlar.

İbneliğin pasiflik, alıcılık, boyun eğcilik, 'erkeğinin kölesi olmak' gibi yan anlamları da içermesi boşuna değildir. Hadım edilme korkusunun çözümü de boyun eğerek hadım edilmekten kurtulmaktan geçer çünkü.

Tarihte eşcinselliğin bütün kötülüklerin kaynağı olarak görülmeye başlanmasıyla, tek tanrılı dinlerin ortaya çıkışı arasında eşzamanlılık vardır. Eski Ege ve Yunan uygarlıklarında eşcinsellik doğal bir durum olarak görülür, hatta birbirlerine bağlılıkları ve dayanışmacılıkları daha güçlü olduğu için tüm askerleri eşcinseller olan ordular bulunur. Platon eşcinsel aşkı sadece cinsel haz amacıyla yaşandığından üremeyi amaçlayan heteroseksüel aşktan daha üstün tutmuştur.

Tek tanrılı dinlerin cinselliği denetim altına almaya gücünün yetmemeye başlamasıyla birlikte heteroseksüel cinsellik dışındaki tüm cinsellikler mastürbasyon dahil, önce suç olarak tanımlanarak cezalandırılmaya çalışılmış bu önlem de yetmeyince tıbbileştirilerek hastalık olarak damgalanmaya uğraşmıştır.

Bütün otoriter yönetimler zulümlerinin şiddetini topluma göstermenin yolu olarak önce eşcinselleri ezme yoluna gitmişlerdir. Naziler, Yahudilerden önce eşcinselleri öldürmüşlerdir. 12 Eylül darbe-

cileri ilk dönemlerinde eşcinselleri ve travestileri toplayıp, şehir dışına atmışlardır. Sıkıyönetim komutanlarının emirleriyle eşcinseller, travesti ve transseksüeller polis araçlarına zorla bindirilerek şehir sınırları dışına çıkarılmış ve yola atılmışlardır.

Eşcinsellere yönelik damgalama ve dışlamalar ırkçıların kendilerini en iyi gizledikleri eylemleridir. Irkçılık saf ve üstünlük mitleriyle, muhafazakârlık toplumun yozlaşmadan korunması ve Tanrının buyruğınca hayatı düzene sokmak adına eşcinsellere saldırmışlardır. Bu saldırının temel amacı aslında insanların cinsel yönelim ve haz özelliklerini denetim altına alıp, birörnekleştirerek kontrol etmektir. Bu amaca ulaşma yolunda eşcinsellere yönelik her saldırı aslında heteroseksüellere dönük bir tehdit politikasının stratejik hamlesi olmuştur. Bu yolla eşcinseller değil ama 'ibne olmaktan korkanlar' denetim altına alınmışlardır. Bu yüzden ya, eşcinsellerin kurtuluşunun heteroseksüelleri de kurtaracak olması.

Jean Genet, eşcinsel olduğu için kendisini gözaltına alıp nezarete atan polislerin gözlerinin içine

baka baka çantasından çıkardığı vazelin kutusunu masanın üzerine bırakarak polislerin ona "ibne muamelesi" yapmasını engellemiştir. İma ederek aşağılamayı umduğunuz eşcinselliğimi sizin gözünüzün içine sokuyorum, demektir bu.

Artan muhafazakârlığın yaygınlaştırdığı cinsel şiddet ve suç davranışlarına karşı mücadele etmenin en iyi yollarından biri bastırılıp, denetlenip, yok sayılmaya çalışılan heteroseksüellik dışı cinsellikleri bir suçmuş, utanılacak bir özürmüş gibi değil bir özgürlük sorunu olarak savunmaktan geçer.

LGBT ve heteroseksüelleri ayrı ve birbiriyle ilişkisiz kamplar olarak görmek yerine birinin diğerinin özgürlüğünün yoldaşı olduğu bilinmelidir. Öyleyse aslında iktidar denilen baskı aygıtının sadece LGBT bireyleri değil tüm insanların cinselliğini ezdiğinin ayırtına varmak ve birlikte mücadele ederek özgürleşmenin zorunlu olduğunun bilincine ulaşmak gerekiyor.

Prof. Dr. Selçuk CANDANSAYAR

*Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri AD
BirGün Gazetesi yazarı*

HOMOFOBİ BİR HASTALIK MI? *

Hakan ATAMAN**

SS Nazi Lideri Heinrich Himmler, 1936'da, eşcinsellik ve kürtaja mücadele için Gestapo'nun merkez ofisini kurdu. Bunun sonucunda, eşcinsel oldukları için hemen hemen 100.000 erkek tutuklandı ve bu tutukluların yaklaşık 50.000'i cezalandırıldı. Bazıları hayatlarını hapisanede tüketti, bazıları hapisaneye bir alternatif olarak zorla hadım edildi ve binlercesi Nazi toplama kamplarına gönderildi. 2. Dünya Savaşı sırasında Nazi Toplama Kampları'nda kullanılan ve tutulan kişileri sınıflandırmak amacıyla farklı semboller kullanılıyordu. Pembe üçgen eşcinseller içindi. Pembe üçgenli erkekler, gardiyanlar ve hapisanelerdeki diğer mahkûmlar tarafından sıklıkla ve özellikle şiddete maruz bırakıldılar. Bazı eşcinseller aynı zamanda tıbbi deneylerin ve onları birer heteroseksüele dönüştürme yönelik programların mağduru oldular. Yarından fazlasının idam edildiği ya da hastalık ve yetersiz beslenme nedeniyle öldüğü tahmin edilmektedir. Fakat Nazi toplama kamplarından kurtulanlar için eziyetler ve aşağılamalar sona ermedi. Onlar Nazi zulmünün mağdurları olarak tanınmadılar ve tazminat talepleri reddedildi. Ne yazık ki, aradan geçen süreye rağmen, hiç kimse kamplardan sağ kurtulanların maruz kaldığı bu trajik ve utanç dolu muamele için özür dilemedi. Önyargı, ayrımcılık ve ikiyüzlülük duvarı henüz kaybolmadı ve Avrupa çoğunlukla eşcinsel düşmanlarına mağdurlarından daha fazla hoşgörülü davrandı¹. Bunun somut bir örneği, geçtiğimiz günlerde Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ın, Gey, Lezbiyen, Biseksüel, Travesti ve Transseksüel (LGBT) örgütlerinin, uzmanların, aydınların ve insan hakları savunucularının haklı tepkisini çeken, "eşcinsellik hastalıktır ve tedavi edilmelidir"² sözleri oldu. Peki, gerçekten de öyle mi? Yani eşcinsellik bir hastalık mıdır? Tedavi mi edilmelidir?

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği bir hastalık ya da duygusal bir problem değildir. Cinsel yönelim ya da toplumsal cinsiyet kimliği, geçmişte önyargılar nedeniyle, bilim çevreleri de dâhil olmak üzere pek çok kişi tarafından bir kimlik bozukluğu, hastalık veya sapıklık gibi olumsuz ifadelerle

tanımlanmıştır. Son 35 yıldır psikologlar, psikiyatrlar ve diğer ruh sağlığı uzmanları eşcinselliğin bir hastalık, ruhsal bozukluk veya duygusal bir sorun olmadığı kararını belirtmişlerdir. İlk olarak 1973 yılında Amerikan Psikiyatri Derneği Yönetim Kurulu eşcinselliğin DSM (Hastalıkların ve Sağlıkla İlgili Sorunların Uluslararası İstatistiksel Sınıflaması)'de sıralanan hastalıklar kategorisinden çıkartılmasına karar verdi. Karar, Amerikan Psikiyatri Derneği'nin bir yıl sonra (1974) yapılan yıllık genel kurulunda, üyelerin çoğunluğu (%58) tarafından onaylandı. Amerikan Psikiyatri Derneği 2006 yılında yapmış olduğu genel kurulunda söz konusu kararı tekrar ifade etti. Benzer şekilde, 17 Mayıs 1990 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) eşcinselliği hastalıklar listesinden çıkardı. 1992'de bu karar ICD-10 (Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırılması) listesine resmen kaydedildi. 1994 yılından itibaren, WHO üyesi tüm ülkeler yeni sınıflandırmayı kullanmaya başladı. Bu vesileyle, 17 Mayıs tarihi, LGBT bireyler tarafından uluslararası homofobi karşıtı gün olarak kabul edilmiştir ve bu tarihte değişik etkinliklerle ele alınmaktadır. Bununla birlikte, günümüzde dahi toplumda, politikacılar arasında ve bilim çevrelerinde cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği tartışılmaktadır. Ancak, bilimsel olarak bakıldığında, eşcinselliği benimsemiş ve bu kimliği ile barışık olan grupta, ruhsal sorunların ya da bir kimlik bozukluğunun olduğunu bildiren bir veriye rastlanmamaktadır 1990 yılında Amerikan Psikoloji Derneği, değiştirme terapisinin işe yaradığını gösteren hiçbir bilimsel bulgunun olmadığını ve yarardan çok zarara yol açtığını belirtmiştir. 1997 yılında Amerikan Psikoloji Derneği'nin Temsilciler Konseyi, bu tür homofobik uygulamaların karşında olduğunu belirten bir karar almıştır³.

O halde yazımızın başında sorduğumuz soruyu tersinden sorabiliriz: Eşcinsellik değilse, homofobi bir hastalık mıdır? Bu soruya tamamen evet ya da tamamen hayır demek şimdilik biraz zor görünüyor. Freud'un sedirine uzanıp, bize fobi'yi açıklamasını istediğimizde, bastırılmış dürtülere karşı bir savunma olarak takıntılı anksiyeteye referansta bulunacaktır. Yunan mitolojisinde dehşet Tanrısı Phobos'tan türeyen fobi, objektif bir gerçeklikten

çok, akıl dışı korku, zihnimizde bulunan bir nefret ya da hoşlanmama anlamlarına geliyor. Sonuçta ortaya bir anksiyete bozukluğu çıkıyor. Söz konusu anksiyete bozukluğunu yaşayanlar, toplum içinde yaşamlarını sürdürüp, ilaçla tedavi edilebiliyorlar. Ancak, bu türden tedavilerle iyileştirilmesi biraz güç görünen ve bir hastalık mı yoksa sosyal, moral ve tabii ki politik bir problem mi olduğu tartışmalı olan fobilerimiz de mevcut: Irkçılığın bir türü olarak xenofobi (yabancı düşmanlığı); dinsel önyargılardan doğan fobiler: Yahudifobi (antisemitizm olarak da adlandırılan Yahudi düşmanlığı), İslamofobi (Müslümanlara karşı düşmanlık), Hristiyanfobi (Hristiyanlara karşı düşmanlık) gibi. Genel olarak ayrımcılık türleri içinde andığımız bu türden fobileri, cinsiyetçilik, engellilere karşı ön yargılar, sınıfsal önyargılar, etnik önyargılar ve ayrımcılık gibi başka türlerle de genişletmek mümkün.

Özel olarak ayrı ayrı kavramlarla ifade edilse de, LGBTT bireylere yönelik hoşlanmama veya nefret etme sonucunda ortaya çıkan ayrımcılığa homofobi denilmektedir. Homofobi günümüzde cinsel yönelimi farklı olan kişilere karşı ayrımcılığı ifade etmek için kullanılan genel bir terim olmakla birlikte; geyfobi, lezfobi, bifobi ve transfobi gibi farklı biçimlerde de kendisini gösterebilmekte ve ifade edilmektedir. Kavramın habercisi olan Dr. Wainwright Churchill, 1967'deki "Erkekler Arasında Homoseksüel Davranışlar" adlı çalışmasında "homorotophobia" terimini kullanmıştır. Homofobi kavramını ise ilk kez, Amerikalı bir klinik psikolog olan George Weinberg, 1972'de yayınladığı "Toplum ve Sağlıklı Homoseksüel" adlı çalışmasında kullanmıştır. Aynı zamanda bir Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transgender (LGBT) dostu olan George Weinberg, kavramı Grekçe'deki "aynı" ve "korku" kavramlarından hareketle, heteroseksüellerden farklı bir cinsel yönelimi olanlara yönelik akıl dışı korku olarak tanımlamaktadır.⁴

Walden Üniversitesi'nden, Dr. Elaine C. Spaulding'e göre sosyo-kültürel fenomenler tarafından şekillendirilen cinsiyetçilik ve ırkçılıktan farklı olarak, homofobi psikolojik bir olay ve/veya bir durum olarak da görülebilir. John Hopkins Üniversitesi'nden Dr. Mary H. Guindon ise, daha ileri giderek, kişisel özelliklerin homofobi, ırkçılık ve cinsiyetçilik yoluyla diğerleri üzerinde adaletsizce, acı veren ve

hoşgörüsüz davranışlarda bulunmak için bir etken olduğunu ve bu nedene, bu tür davranışların bir hastalık, psikolojik bir problem olarak görülmesi gerektiği görüşünde. Dr. Shama B. Chaiken ve Dr. Martin J. Kantor gibi uzmanlar da Guindon ile benzer bir görüşü paylaşıyorlar. Ancak öte yandan Arkansas Üniversitesi Psikoloji Departmanı'ndan Profesör Jeffrey M. Lohr, homofobinin psikopatolojik bir problem olmaktan çok sosyal ve moral bir problem olduğu görüşündedir. Bu görüş, Hristiyan lobisinden Suzanne Chamberlin gibi yazarlar ve Norman Dean Radican gibi uzmanlar tarafından da paylaşıyor.⁵

Homofobiyi, cinsiyetçiliği, ırkçılığı ve hatta diğer ayrımcılık türlerini ve bunun ilgili tutum ve davranışları birer hastalık olarak tanımlayan görüş, söz konusu ayrımcı tutum ve davranışların bir olumsuzlamasını yansıttığı için, ilk etapta oldukça heyecan verici gelebilir. Bununla birlikte, bu türden bir yaklaşımın beraberinde bazı ciddi sorunları da getirdiğini belirtmekte fayda var. Kuşkusuz ki, yukarıda kısaca ifade edilen ayrımcı tutum ve davranışları gösteren ve hatta bunları nefret suçuna dönüştüren bazı kişilerde psikolojik problemler görülebilir. Ancak, ayrımcı tutum ve davranışları gösteren kişilerin bir bütün olarak "hasta" olarak değerlendirilmesi, her şeyden önce fazlasıyla pozitivist bir tutum gibi görünmektedir. Bu yaklaşım, sorunun toplumsal ve politik boyutunu dışlamaktadır. Ayrıca, bazı pratik sorunlara da yol açacağından şüphelenmek için elimizde yeterli nedenler bulunmaktadır. Bunların başında, ayrımcılık ve nefret suçlarını da içerecek şekilde, insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda, cezasızlık ya da ceza muafiyeti sorunu gelmektedir. Açıkçası "şeytanın avukatlığına" soyunmuş bir hukukçunun ya da kendi görevlisini savunan üst düzey bir devlet yetkilisinin sözlerini şimdiden duyar gibiyim: "Efenim müvekkilim, bilimsel çalışmaların ve ilgili doktor raporunun da gösterdiği gibi hastadır. Kendisinin ceza ehliyeti bulunmamaktadır" ya da "Görevli memurumuz ne yazık ki hastadır, bu nedenle kurumumuz (devletimiz) bu olaydan sorumlu tutulmamalıdır, biz zaten ayrımcılığın her türlü-süne karşıyız". Bu oldukça iyi planlanmış; ancak bir o kadar da kötü retorik, özellikle de Türkiye gibi insan hakları sabıkası yüksek ülkelerin elinde, ayrımcılığın ve nefret suçlarının cezasız kalması

için kılıf olarak kullanılabilir. Ayrıca, eşcinselliğin hastalıklar listesinden çıkartılması saf bilimsel otorite kararı değildir. Söz konusu kararlar öncesi ve sonrası, LGBT hareketinin oldukça ağır bedeller ödeyerek sürdürdüğü ve yaklaşık yarım asırlık politik mücadelenin etkisi unutulmamalıdır. Bugün elde edilen kazanımlar söz konusu politik mücadelenin bir ürünüdür.

Sonuç olarak, Homofobinin bir hastalık olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte, o ya da bu şekilde bir problem olduğu ise tüm uzmanların ortak görüşüdür. Uluslararası insan hakları mekanizmalarının verdiği kararlar doğrultusunda hareket ettiğimizde ise, homofobinin aynı zamanda bir insan hakları sorunu olduğu çok açık. Günümüzde homofobik tutum ve davranışların neden olduğu ayrımcılık ve nefret suçları, beraberinde insan haklarını yaratan bütün değerlerin altını oyuyor ve içini boşaltıyor. Bu nedendir ki, başta politik liderler olmak üzere, dini liderler de dâhil olmak üzere toplumdaki kanaat önderlerinin ve diğer tüm etkin konumdaki kişilerin, öncelikle söylemlerinden, özel olarak homofobiye ve genel olarak ayrımcılığı arındırması gerekmektedir. Son olayda ise Sayın Kavaf'ın özrünü insan hakları savunucuları olarak merakla ve inatla bekliyoruz.

* Bu yazının kısa hali 21.03.2010 tarihli Radikal İki'de yayınlanmıştır.

** İnsan Hakları Savunucusu

Terry Davis, Nefret, İki Yüzlülük ve İnsan Hakları, Çev: Hakan Ataman, 19 Mayıs 2008, http://www.rightsagenda.org/index.php?option=com_content&view=article&id=113:takmanefret-ki-yuezlueluek-ve-nsan-haklar&catid=44:takmacinselyonelim&Itemid=72 web sitesinde mevcuttur. Son erişim 17.03.2010.

1 Sağlık Bakanı Prof. Dr. Recep Akdağ ve AB Başmüzakerecisi ve Devlet Bakanı Egemen Bağış, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ın sözlerine içerik olarak katılmadıklarını belirttiler. Ayrıca, Egemen Bağış, Bakan Kavaf'ın sözlerini ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirdiği söyledi. Ancak, Kavaf'ın sözlerinin ifade özgürlüğünden çok "ayırıcı söylem" ya da "nefret konuşması" kapsamında değerlendirilmesinin daha

doğru olacağını düşünüyorum. Bununla birlikte, bu konuyu başka bir çalışmada detaylı bir şekilde ele almak çok daha doğru olacaktır.

2 Homosexuality and Sexual Orientation Disturbance: Proposed Change in DSM-II, 6th Printing, page 44

POSITION STATEMENT (RETIRED), APA Document Reference No. 730008,

http://www.psychiatryonline.com/DSMPDF/DSM-II_Homosexuality_Revision.pdf web sitesinde mevcuttur. Son erişim 10.09.2008; Homosexual Activists Intimidate American Psychiatric Association into Removing

Homosexuality from List of Disorders, Posted by foospro86 on October 1, 2007BY RYAN SORBA, <http://conservativecolloquium.wordpress.com/2007/10/01/homosexual-activists-intimidate-american-psychiatricassociation-into-removing-homosexuality-from-list-of-disorders/> web sitesinde mevcuttur Son erişim 10.09.2008. International Classification of Diseases (ICD), WHO, <http://www.who.int/classifications/icd/en/> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 10.09.2008.

3 Gregory M. Herek, Beyond "Homophobia": Thinking About Sexual Prejudiceand Stigma in the Twenty-First Century, Sexuality Research & Social Policy, Journal of NSRC, Vol. 1, No. 2, April 2004, San Francisco State University pp.1-3. <http://www.springerlink.com/content/e621m03x780l3047/fulltext.pdf> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 13.06.2010.

Is homophobia a diagnosable psychological condition?, ProCon.org, 06.03.2010, <http://borngay.procon.org/view.answers.php?questionID=001361> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 17.03.2010.

Bu noktada, farklı bir bağlamda da olsa, Michel Foucault'un bilgi ve iktidar arasında kurduğu ilişkinin yanı sıra, Tuğrul Erbaydar'ın "Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıkların Eşcinsellere Karşı İdeolojik Bir Saldırı Aracı Olarak Kullanılması" başlıklı yazısını hatırlamakta fayda vardır. Tıbbın emek gücünün sürekliliği, askeri gücün garantisi, nüfus kontrolünün sağlanması gibi birçok işlevinin yanı

sıra, ailenin varlığını garanti altına almak olduğunu söyleyen, Erbaydar, tıbbın sosyal kontrolün en önemli mekanizmalarından biri olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle, eşcinsellik aile kurumuna karşı tehdit olarak eleştirilmektedir. (Korkmadan Sev içinde, Kaos GL, s. 37; Nisan 2006 ile Temmuz 2007 tarihleri arasında Türkiye Hiv-Aids Önleme ve Destek Programı kapsamında yürütülen projenin çıktısı olarak hazırlanmıştır.) Dolayısıyla tıbbın

tek başına tarafsız bir pozitif bilim olarak işlev gördüğünü düşünmek, oldukça safdil bir yaklaşım olacaktır. Bu nedenle, eşcinselliğin aile kurumunun karşısına konularak eleştirilmesiyle, Aliye Kavaf'ın Kadın ve "Aileden" Sorumlu Devlet Bakanı olması pek tesadüfî olmasa gerek! Bu nedenle, Bakan Kavaf'ın sözlerinin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi, üstü örtük bir onaydan başka bir şeyi ifade etmenin ötesine geçemiyor.

EŞCİNSELLİK, İÇKİ VE DİĞER BENZERİ GÜNAHLAR ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Zeynep GAMBETTI

Yazının başlığındaki 7 yanlışı bulun desem, aklınıza "resimdeki 7 yanlışı bulunuz" tarzından bilmeceler gelir miydi acaba? İş artık gelip oraya dayandı zira.

Eşcinsellik genetik veya biyolojik sapkınlık olmadığı zaman tedavi edilmesi gereken bir hastalık oluyor, hastalık olmadığı zaman ise bir günah. Bu şekilde anlandırıldığında, pek kaypak olan "zulüm" kategorisine girmediği sürece eşcinsellere toplumda uygulanan her tür ayrımcılığa göz yumma hakkımız doğuyor; kamusal alanda varolma taleplerini desteklemekten vicdanımız rahat bir biçimde kurtulmuş oluyoruz. Eşcinselliğin hastalık değil de günah sayılması ise bir "ilerleme" olarak kayda geçebiliyor. Yani eşcinselleri tedavi etmeye çalışmak, hormon aşılayarak düzeltmek yerine günahı diyeceğiz; içki içmeye, evlilik dışı cinsel ilişkiye, başı açık gezmeye tavrımız ne ise, eşcinsel olmaya karşı da benzeri bir tavır takınacağız. Kendi kurduğumuz cümledeki tuhaflığı bile fark etmeyeceğiz: içki içmek, eşcinsel olmak...

Müslüman demokratların limiti bu değil

Şahsen "müslüman demokratinin" kırmızı çizgisinin bu olduğuna inanmıyorum. Eşcinsellerle ilişkilerini çok sağlam ve incelikli yerlerden, çok farklı biçimlerde temellendiren dindar arkadaşlarım olmasa belki öyle olduğuna inanırdım, ama şükür ki bunun müslümanların takınabileceği en demokrat tavır olmadığını biliyorum. Din bile tektipleştirmiyor allahıtan (!). Yine de bu savı tartışmadan bırakmaya vicdanım elvermiyor, dolayısıyla biraz açmak gereği hissediyorum.

Resimdeki birinci yanlışı, eşcinselliğin tıpkı içki içmek ve diğer günahlar gibi bir tercihten ibaret olduğu fikridir. Eğer öyle ise, iradevi bir hamleyle değiştirilebilecektir çünkü. Bazı dindar arkadaşlar buna var güçleriyle inanmaya çalışıyorlar, zira eğer hemcinsini arzulamak değiştirilebilecek bir yönelim olursa, dindarlar iki açıdan rahatlayacaklar: (1) eşcinseller yaptıklarından sorumlu tutulabilecek; (2) yaptıklarını yapmamaları konusunda müdahaleye açık olabilecekler. Müdahale akılcı da olabilir, dini duygular telkin edilerek manevi de olabilir. Eminim

demokrat dindarların henüz tercih etmeyecekleri bir yöntemdir ama, en nihayetinde, eşcinsellik yasaklanmak suretiyle de engellenebilir. Yasakların insanlarda davranış değişikliği yarattığını Türkiyeli olarak çok iyi biliyoruz ne de olsa.

Eşcinsellik iradevi mi, günah mı, yoksa...

Ancak bu iddiadaki yanlışı, eşcinselliği iradevi bir "tercih" olarak görmenin kendisinden, yani varoluşsal bir yönelim olduğunu kavra(ya)mamaktan kaynaklanmaktadır. Halbuki değiştirilmesi için yasaklar bile yetmeyebilir. Her tür "zulme" rağmen inadına varolmaya devam eden bir "tercih"tir zira. İnanmayanlar Hitler'e sorabilirler. Gaz odası eşğinde bile eşcinsel eşcinselliğinden vazgeçmiyorsa, tercih meselesini biraz daha düşünmekte fayda var demektir, öyle değil mi?

Resimdeki ikinci yanlışı, eşcinselliğin içki içmek ve serbestçe yaşanan cinsellik ayarında bir günah olduğu fikridir. Oysa içki içmek veya içmemek bir kişinin kimliğini ve benliğini değiştirmez. "İçki içici" türünden bir benlik kategorisi yoktur çünkü. Ben içkiyi hayatıma dahil edebilirim, ama benim hayatımı anlamlı kılan, merkezine oturan, arzularımı yönlendiren bir faaliyet değildir. Alkolik olmadığım sürece içkiden mahrum kalmayı bir benlik yarılması olarak yaşamam. İçkinin yasaklandığı bir rejimde inadına içme arzusu duyabilirim, bunu bir direniş olarak bile görebilir, içmeyeceğim varsa bile içmeye başlayabilirim. Ama içkinin serbest olması, sürekli içeceğim anlamına gelmez, beni vareden bir faaliyet değildir zira. Arada sırada keyif verir, o kadar.

Hiç eşcinsel tanıdığınız olmasa bile, eşcinselliğin hayatı renkli kılan bir "keyif faktörü" olarak yaşanamayacağını tahmin etmek güç olmasa gerek. Kamusal alanda verilen mücadeleler açısından bir kimlik kategorisi olması boşuna değildir. Eşcinsellik sadece özel hayata, yatak odasına indirgenebilecek bir "günah" olarak tahayyül edilemez. Hayatın tümüne damgasını vuran, ilk gençlik heyecanını, korku ve arzuları, hayatı kiminle paylaşacağınızı, kiminle aynı yastıkta kocamak istediğinizi belirleyen, benliğinizin ve bedeninizin en merkezi konumunda olan bir "günah"tır. Türkiye kadar homofobik

bir toplumun içine doğma şanssızlığına sahip isek, ebeveynlerimizle, arkadaşlarımızla, meslektaşlarımızla, sokaktaki yabancıyla, bakkalla, medyayla, futbol seyircisiyle, yağız milliyetçi delikanlıyla, askeri otoriteyle, en genel anlamda kamuyla, ve hatta bize kazara aşık olan karşı cinsten insanla kuracağımız (daha doğrusu kuramayacağımız) tüm ilişkilerde belirleyici olan bir "günah"tır.

O halde benlikle ve benliğin kurulmasıyla birebir ilişkili olduğunu teslim etmek gerekir. Hitler Almanya'sından günümüz Türkiye'sine, Mısır'ına ve daha nice ülkesine dek, ölümü bile göze alacak kadar vazgeçilemez bir "günah" olduğunu mutlak deneyimlediğimiz eşcinselliği, içki içmekle eşdeğer görmek durum hali değilse nedir? İçki içmekten vazgeçebilirim, ama eşcinsel olmaktan vazgeçmem istenirse, belleğimi silmem, bedenimi reddetmem, kendimi hiçleyip yoketmem gerekmez mi? Varlıkları ve benlikleriyle topyekun "günahkâr" varsayılan eşcinsellerden beklenen bu mudur? Buysa açıkça söyleyelim; bir Aliye Kavaf kadar cesur olmaktan çekinmeyelim, öyle değil mi?

Resimdeki üçüncü yanlış, günah olan bir şeyin yanında durmamanın "müslüman demokratlık"la olan ilişkisinin kurulma biçimindedir. İçkiyi günah sayanlar, içilmesine karşı çıkmasalar bile, içme hakkını savunmak gibi özel bir çaba harcamayabilirler. Hatta içkiyi özendirmemek adına birtakım önlemler alınmasını zımni olarak (açıkça değilse bile için için) destekleyebilirler. Demokratlıklarına hanel gelmez, zira belli yaşam biçimlerinin kamusal alandan dışlanması karşısında sessiz kalmalarını meşru kılacak bir "günah" kategorisi vardır muhakkak. Bu, eşcinsellere "zulüm uygulayanların" (fiziksel şiddet kastediliyor olsa gerek) karşısında demokrat tavır takınmalarını engellemez elbet. Ama örneğin eşcinselliğin kamusal alanda yaşanabilmesi gibi bir hakkı, cinsiyet değiştirme hakkını, eşcinsellerin bir yastıkta kocayabilecekleri evi seçme hakkını ve hatta evlenme ve çocuk edinme hakkını savunmasalar da olur. Hatta savunmasalar iyi olur, sevap olur. Zira böylesi haklar, fıtrata aykırı oldukları gibi, özendirici bir etki yaratma riskini barındırırlar. Mantık budur.

Başörtü yasağını savunanlarla benzer

Çok tuhaftır ki, başörtüsünü üniversiteden veya

öğretmenlik mesleğinden dışlayan zihniyet de benzeri bir mantık zinciri üzerinden temellenmektedir. Başörtüsü karşıtları arasında bunun özel yaşamda kalmasında hiç bir sakınca görmeyenler çoğunluktadır. Laik demokratlar da her tür "zulme" karşı demokrat tavır takınabilir, ama örneğin başörtülü bir öğretmen yetişmesini, genç dimağlar üzerinde özendirici bir etki yaratacağı gerekçesiyle istemezler. Bazıları ise başörtüsü yasağına karşı oldukları halde, kendi laik ilkelerini gerekçe göstererek, başörtülü kadınların üniversiteye girmesi uğruna mücadele vermeyi reddederler. Durum odur ki, tıpkı "müslüman demokratlar" gibi laiklerin de demokrasi, kendi inançlarının filtresinden geçenlerin yanındadır sadece. Her iki kesim de demokrasi mücadelesi verdiğine yüzde yüz inanır oysa ki. Tam da bu noktada, Papa Benediktus'un hem islamofob, hem de homofob olmasının altını çizmek anlamlı olacaktır. Eşcinselleri ve müslümanları kamusal alandan men etme mücadelesi, hristiyan heteroseksüellerle aynı haklara sahip olmalarını engellemekten geçmektedir. Avrupa'da cami minaresi görmek ve ezan sesi duymak ne denli ürkütücü ise, eşcinsellik de katolikler açısından o denli tehlikelidir, zira ikisi de bulaşıcı ve yayılcıdır. Her ikisi de özendirici olmaktan çıkarılmalıdır. Müslümanlıkla eşcinselliğin mağdur edilme biçiminin kesişmesi bize çok şey anlatabilirdi dolayısıyla, dinlemeye açık olsaydık eğer.

İslamofobi, homofobi ve kaynağı

Buna rağmen belirtmek gerekir ki, eşcinselliğin İslam'a karşı bir "demokratlık testi" olarak kullanılmasına karşı çıkanlar arasında eşcinseller de yer alabilmektedir. Geçen hafta sonu Ankara'ya 5. Homofobi Karşıtı Buluşma'ya gelen bir Judith Butler, örneğin, Batı'da homofobi ve islamofobinin kaynağının aynı zihniyet olduğunu iddia eden çıkışlar yapmış, makaleler yayınlamıştır. Görünen o ki, demokratlığının sınırlarını "günah testi" aracılığıyla belirleyen dindar müslümanların haklarını savunabilecek "günahkârlar" çıkabilmektedir. Radikal farklılıklarla yaşamayı öğrenme konusunda bu "günahkârlar"ın tavrından bir ders çıkarmak nasıl olurdu diye mütevazı bir soru sorsak, günahkâr mı olurduk, totaliter mi diye bir düşünce alıyor insanı ister istemez.

Bu soruyu yine de (içerdiği korkunç risklere rağmen) sormak ve hatta cevaplamak istiyorum. Fark-

lılıklara saygı duyma sınavının, hepimizin hemfikir olacağı bir "zulme karşı durma" noktasında verilmeyeceği bence aşîkâr. Farklılık inancımı sarsmıyorsa, "farklılık" olur muydu ki? Zevk ve renk meselelerinden bahsetmiyorsak, radikal farklılıklarla birlikte yaşamaksa söz konusu olan, benim benliğime büsbütün ters olandır fark, bana teğet geçen değıl.

Eşcinselliğı özendirmek mi

Kaldı ki, Türkiye kadar homofobik bir toplumda kimsenin eşcinselliğı zaten özendirmediğı, tam tersine, mümkün olan her fırsatta men ettiğı, hatta fiilen yok ettiğı herkesin malumudur. Ama "zulüm" burada başlayıp burada bitmez. Eşcinsellere karşı uygulanan ayrımcılık ve aşağılama günlük hayatın kanıksanan bir parçası olagelmıştır. Bu tür ayrımcı pratikler; heteroseksüellere tanınan yasal veya toplumsal haklardan eşcinsellerin mahrum bırakılması yüzünden meşru olmaya devam etmektedir. Ailede, sokakta, işte, okulda ve birçok başka yerde eşcinsellerin karşısına engeller, duvarlar dikilmektedir. Fiziksel şiddet içermeyen bu dışlama pratiklerini "zulümden" saymayacak mıyız? Ama eğer zulmü şiddete indirgeyeceksek, başörtülü bir kadına şiddet uygulamak dışında tüm sıradan ayrımcılık mekanizmalarını da zulüm kategorisinin dışında bırakmamız gerekmeyecek mi, en azından tutarlılık adına? Varsınlar başörtülüler üniversite kapısında

bekleşsinler, yeter ki görevliler fiziksel olarak şiddet uygulamasın dememiz gerekmez mi örneğın? Böyle desek neye benzerdik? Bize söylenecek bir çift lafı olmaz mı birilerinin? Bunu sormak da mı totaliterliktir acaba diye içim ürperdi ama sordum yine de... İflah olamıyorum bir türlü anlaşılan. Eşcinsellerin eşit hak talebini desteklememekle; militarizm, iktidar arzusu, tektipçilik ve ötekileştirme refleksini nasıl da meşru kıldığımız meselesine hiç girmeyeyim isterseniz. Yazı uzayıp gider, Der'lerin ne Ak'ı kalır, ne Mazlum'u....

Bunun yerine, bu yazıyı şöyle sonuçlandırmakla yetineyim: başkaları üzerinde baskı ve şiddet uygulamayan bir yaşam ve benlik biçiminin kamusal alanda varolma mücadelesinde yanında durmayacaksak "birlikte yaşam kurmak" gibi bir ifadeyi de sarfetmiyelim bir zahmet. Kendimizi ve başkalarını oyalamamış oluruz boşuna.

Zira birlikte yaşam alanımız sadece "günah testi"nden geçenlere açık olsaydı eğer, içerişi çok ama çok تنها olurdu gerçekten.

Yrd. Doç. Dr. Zeynep GAMBETTi

Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi

<http://taraf.com.tr/haber/escinsellik-icki-ve-diger-benzeri-gunahlar.htm>

CİNSEL AZINLIKLARIN HAKLARI

Rıza TÜRME

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 2. maddesi "Herkes bu Bildiri'de yazılı hak ve özgürlüklerden, ırk, renk, cinsellik, dil, din... farklılığı gözetmeden yararlanır" der. İnsan hakları alanında eşitlik için çetin mücadeleler verildi. Avrupa'da uzun süre kara derililer ve kadınlar "normal" insanlardan, "biz"den, yani beyaz derililerden ve erkeklerden daha az insan sayıldı ve aynı haklara sahip olmadılar.

Bu mücadelelerin ortak noktası, egemen bir grubun kendisine benzemeyen grupları "ötekileştirme", kendinden ayırması, dışlaması. Günümüzde bu ayrımcılık mekanizması özellikle çoğunluktan farklı cinsel gruplar için geçerli. Kendini "normal" olarak gören heteroseksüel çoğunluk, kendisi gibi olmayan eşcinsel, trans cinsel, biseksüel ne kadar insan varsa, "normal olmayan" bir azınlık olarak görüyor. Çoğunluktan farklı, "normal" olmadıkları için her türlü ayrımcılık hatta şiddet meşru sayılıyor. İşe girmek, ev bulmak, sosyal hizmetlerden yararlanmak, aile kurmak gibi her alanda ayrımcılığa maruz kalıyorlar.

Sonunda iş gelip toplumsal ahlaka dayanıyor. Heteroseksüeller temiz ahlak sahibi. Eşcinseller ahlaksız. Oysa kimsenin kimseyi cinselliğinden dolayı yargılamaya hakkı yok. AİHM'nin Dudgeon/İngiltere (1981) kararında belirttiği gibi, cinsellik bireyin özel alanına giren bir konu. Özgür bireyler, cinsellikleri konusunda da özgürce seçim yapabilmeli. Bu seçimler toplumu değil, bireyi ilgilendirir. Çoğunluğun azınlığa belirli bir ahlak anlayışını empoze etmesi zorbalık olur. Bireysel hak ve özgürlüklerin ihlali niteliği taşır.

İnsan hakları açısından, cinsel azınlıklara mensup bireyler, çoğunluğun görüşü ne olursa olsun, her şeyden önce insan. İnsan oldukları için, diğer insanlarla eşit hak ve özgürlüklere sahip. Yasalar tarafından eşit olarak korunurlar. İnsan hakları doğuştan sahip olunan haklar olduğundan, bireyin yasama biçimi ya da cinsel özellikleri nedeniyle yitirilemezler. Bireyin temel haklarından yoksun bırakılması, o bireyin insanlığının reddedilmesi sonucunu doğurur. Bu konudaki AİHM kararlarına baktığımızda, Avrupa'da cinsel azınlıkların kabul edilmesi ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması yolundaki gelişmelere paralel olarak, AİHM içtihadının da değiştiğini görüyoruz.

Dudgeon/İngiltere kararında, başvurunun şikâyeti, Kuzey İrlanda'daki yasaların eşcinsel ilişkileri suç

olarak kabul etmesi ve başvurunun bu nedenle polis baskısına maruz kalması. Hükümet savunmasını, Kuzey İrlanda'da toplumun muhafazakâr, dinsel değerlerine bağlı bir toplum olduğu, bu nedenle bu yasaya gerek bulunduğu görüşü üzerine kurdu. AİHM, bunun dikkate alınması gereken bir öğe olduğunu kabul etmekle birlikte, söz konusu yasanın başvurunun özel yaşamına sürekli bir müdahale niteliği taşıdığı, bu müdahalenin demokratik bir toplumla bağdaşmadığı ve orantısız olduğu gerekçesiyle özel yaşamın ihlal edildiğine karar verdi. Christine Goodwin/İngiltere (2002) kararında, AİHM içtihadında önemli bir değişiklik yaptı. Cinsiyetini değiştirerek kadın olan başvurunun, nüfus kaydında gerekli değişiklik yapılmaması nedeniyle karşı cinsten biriyle evlenememesini, Sözleşme'nin özel yaşam ve evlenme hakkına ilişkin maddelerini ihlal ettiği sonucuna vardı. Karar, eşcinsellerin evlenmesine de kapıyı açabilecek ifadeler taşıması bakımından önemli.

Türkiye'de cinsel azınlıklara karşı ayrımcılık hatta şiddet yaygın. Bir bakanımız eşcinselliğin hastalık olduğunu söyleyerek ayrımcılığı adeta teşvik etti. Hükümetin anayasa paketindeki pozitif ayrımcılığa olanak tanıyan değişiklik yürürlüğe girerse, cinsel azınlıkların durumunda değişiklik yapıp yapmayacağını göreceğiz.

Cinsel azınlıkların haklarının tanınması genelde şöyle bir süreçten geçiyor:

- Aynı cinsten erişkinler arasında cinsel ilişkinin suç sayılmaması;
- Ayrımcılığa son veren yasal düzenlemelerin yapılması;
- Aynı cinsten bireylerin birlikte yaşamalarına hukuksal sonuçlar bağlanması.

Pozitif ayrımcılığın kabul edilmesi bu adımların atılmasına olanak tanıyor. Ama temel sorun, cinsel azınlıklara karşı toplumsal önyargılar. Bunlar kırılmadıkça ayrımcılığın ve şiddetin önlenmesi güç gözüküyor. Bu konuda devlet kadar sivil toplum kuruluşlarına da iş düşüyor.

Bütün azınlıklarda olduğu gibi, cinsel azınlıkların da toplumda kabul edilmesi ve yasalarla korunması, demokrasinin barometresi niteliğinde.

Rıza TÜRME, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Eski Yargıcı

<http://www.milliyet.com.tr/cinsel-azinliklarin-haklari/riza-turmen/siyaset/yazardetay/27.07.2010/1237676/default.htm?ref=haberici>

AYRIMCILIĞA KARŞI KAMUNUN GÖREVLERİ ve SORUMLULUĞU

Cecilie LANDSVERK, Norveç Büyükelçisi

Kaos GL'ye, kendi çalışma alanı olan bir konuda birkaç cümle kurma şansını bana vermiş olduğu için teşekkür etmek ve LGBT meselesindeki yorulmak bilmez çabalarına dair duyduğum saygıyı sunmak istiyorum.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 60. yıl kutlamaları geçen sene gerçekleştirildi. Beyanname'nin 1. Maddesi der ki her insan, hakları ve onuru ile özgür ve eşit doğar. Bana göre, durum ancak ve ancak bundan ibarettir. Ancak biliyorum ki gidecek daha çok yolumuz var. Hemcinsten iki bireyin kendi rızaları ile cinsel ilişkide bulunmalarını, çok fazla ülke suç haline getirmiş durumda. Hatta 10'a yakın ülke, eşcinsel pratikler için idam cezasına sahip. Şu mesaj verilmeli ki eşcinsellik suç olmaktan çıkarılmalıdır ve cinsel yönelim ile cinsiyet kimliği nedeniyle uygulanan ayrımcılık ve şiddetin önünü devlet kesmelidir. Ardından, sosyal hareketlerin ve sivil toplum organizasyonlarının özneliriyle yoldaşlık kurma ve dayanışma adına yatırım yapmalıyız; özellikle yaralanmaya en açık olan ve marjinalize edilmiş gruplar ile tartışmalı kültürel konulara dair çalışan öznelere... Uluslararası alanda gerçekleşen her şey tabii ki önemlidir, ancak bu toplumda LGBT bireylerin insan hakları savunuculuğuna dair çok iyi işler çıkaranları desteklemenin ve daha fazla yüreklendirmenin, yapılabilecek en önemli işlerden biri olduğuna inanıyorum.

Dr. Pascal HECTOR, Elçi, Almanya Büyükelçiliği

Almanya'daki gelişmelere bakıldığında, LGBTT bireylerine karşı ayrımcılık yapılmaması politikası, Almanya için de yeni bir politika sahası olduğu anlaşılıyor.

"Deutscher Bundestag" (Federal Meclis) 2001 yılında nüfusa kayıt edilen hayat arkadaşlığına imkan veren yasayı çıkardı. Beş yıl sonra ise, Özel Sektör İş Ortamında Eşit Muamele Görme Yasası yürürlüğe girdi. Alman Anayasasının "Yasa Önünde Eşitlik" başlığını taşıyan 3. maddesinin cinsiyet kimliği hususunun yer alacak şekilde genişletilmesiyle ilgili tartışma şu an devam etmektedir.

Resmedilen hukuki gelişmeler, kamuoyunun LGBTT

bireylerinin durumuna daha bilinçli bakmasını ortaya koyuyor. Bu durum, örneğin 2001'de Berlin Eyalet Başbakanı Klaus Wowereit'in ("Evet bu iyidir" dediği) veya o dönemde ARD televizyonunda ana haber programı sunan Anne Will'in "coming-out" sayesinde ortaya kondu. Geniş kesimlere ulaşan ve kamuoyu tarafından tanınan kişilerin cinsiyet kimlikleriyle ilgili itirafları çok iyi organize olan ve geniş kitlelere ulaşan "Outdoor Club für Homosexuelle" ve aktif olarak siyaset yapan lobi kuruluşu "LSVD - Lesben und Schwulen Verband in Deutschland" veya "Völklinger Kreis" isimli meslek kuruluşunun çalışmalarına destek vermektedir.

Anılan kuruluşlar yukarıda izah edilen kazançların elde edilmesine önemli katkı sağlamışlardır, ki Federal Dışişlerinde de bu hususa aynı bu şekilde bakılıyor, personel konularının ele alındığı bölümlerin resmi muhatabı olarak "Rainbow" isimli çalışma grubunun mevcudiyeti bunu yine ortaya koyuyor. Bu nedenle politikanın en önemli sorumluluğu, menfaatleri temsil edenler tarafından dile getirilen hususları dinlemek ve ciddiye almaktır.

Stuart ADAM, Siyasi Bölüm Müsteşarı

İngiltere Büyükelçiliği

İngiltere Büyükelçiliği, IDAHO 2010'u Kaos GL ile birlikte kutlamaktan onur duydu. Birçok ülkedeki İngiltere Büyükelçilikleri, benzer etkinliklerde yer alarak, LGBT bireylerin insan haklarına desteklerini gösterdi. Yalnızca bu yıl, Küba ve Çin gibi çeşitliliğe sahip ülkeler ile orta ve doğu Avrupa boyunca oldukça aktif bir rol oynadık. Uluslararası etkimizi, LGBT bireylerin cezalandırıldığı ülkelere baskı kurmak için kullandık.

Yaptıklarımızın önemli bir kısmı, etkinlikleri ve yürüyüşleri izlemek. Bu sene, İngiltere Büyükelçiliği'nden 3 diplomat, Kızılay'daki yürüyüşü takip etti. Yürüyüşün, polis ya da diğer yetkililer tarafından bir müdahale ile yüzleşmemesinden dolayı oldukça memnun kaldık. Ancak, birkaç transseksüelin saldırıya uğramasının raporlarını duyduktan sonra büyük bir hayal kırıklığı yaşadık. Her zaman olduğu gibi, yetkililerin, bu vakaları eksiksizce incelemeye ve suçluları adaletin önüne

getirmeye davet ettik.

Bu Birleşik Krallık, herkese adil olan ve LGBT bireyler için eşit haklara sahip bir topluma kendisini adanmış durumda. Birleşik Krallık'ta, sivil partnerliği desteklemeye, nerede yapılırsa yapılsın homofobik zorbalıkların yakasına yapışmaya ve karşılıklı rıza ile gerçekleşen eşcinsel cinsel ilişkilerin tarihe geçen mahkumiyetlerine dair kanunları değiştirmeye çalıştık. Bu kendini adama, insanları yerlerinden çıkmaktan alıkoyan engelleri yırtıp atmaya olan kararlılığımızı gösteriyor.

14 Mayıs tarihinde Kaos GL etkinliğinde söylediğim üzere, eşcinsellerin, biseksüellerin ve transseksüellerin daha iyi insan haklarına sahip olmaları için çalışmak, tüm dünyanın hâlâ vermesi gereken bir mücadele olma özelliğini koruyor. İngiltere Hükümeti, bu hakları için mücadele etmeye devam edecek, Türkiye'de veya başka bir noktada...

* İngiltere Dışişleri Bakanlığı, LGBT bireylerin yaşama, dernek kurma, örgütlenme, bilgi edinme ve ifade etme, çalışma, eğitim ve sağlık haklarının teşvikine dair ülke içinde ve dışında görev yapan çalışanları için bir araç takımı oluşturdu. Aşağıdaki linkten, bu programın Türkçesi'ne ulaşılabilir:

<http://ukinturkey.fco.gov.uk/en/news/?view=News&id=22233717>

John DAVISON, Müsteşar ve Siyasi Danışman Kanada Büyükelçiliği

Kanada, uzun bir insan hakları savunuculuğu ve koruyuculuğu geçmişine sahip olsa da, her anayasal hak ve özgürlük, güncel bir süreçte imzalanan -kesin tarihiyle 1982'de- Haklar ve Özgürlükler İmtiyazı ile bir kanunda toparlandı. İmtiyaz'ın ilk maddesi, "Her birey, kanun önünde ve gözetiminde eşittir ve kanunların eşit koruyuculuğu ve eşit imkanlarına ayrımcılık yapılmaksızın sahiptir." der. Tabii, İmtiyaz'ın mevcut olması, insan hakları endişelerinin bir son bulduğu anlamına gelmiyordu. Elbette, Kanada'nın insan hakları reformlarına yeni başladığı anlamına da...

Ülke içi ve dışı gelişmelerle ve baskılarla, insan hakları rejimimiz, 20. yüzyıl boyunca evrim geçirdi. Buna, 1948'de imzalanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi de dahil. Beyanname'nin sonrasındaki yıllarda, Kanada Anayasası, insan haklarının

eksiksizce güvence altına alınması ve korunması konularında sorunlar yaşadı. Bunun bir örneği, LGBT haklarıydı.

1967 yılında eşcinsel bir erkek, bir başka erkek ile seks yaptığını açıklamasının üzerine, "tehlikeli seks suçlusu" olmaktan Kanada Yargıtayı tarafından süresiz hapis cezasına çarptırıldı. Bu vakanın hemen ardından, dönemin Adalet Bakanı, Kanada'nın Ceza Yasası'nı incelemeye aldı ve "Milletin yatak odasında, devletin işi yoktur." cümlesini kurdu. Bu inceleme, 1969 yılında eşcinselliğin bir suç olmaktan çıkarılması ile son buldu. Bu değişim, LGBT bireylerin insan haklarının tanınması hususunda bir yükselmeyi beraberinde getirdi. 1977 yılında Quebec eyaleti, çalışma hayatında "cinsel yönelim" üzerinden bir ayrımcılığı yasakladı. Federal ve yerel yasalarla, gey ve lezbiyen çiftlerin evlat edinmeleri, hemcins partnerlere maaş yardımı aktarılması ve 1992'de LGBT'lerin orduda görev yapmalarını engelleyen kanunun yürürlükten kaldırılması güvence altına alındı. 2003 yılında Ontario Mahkemesi'nin önünü açtığı hemcins evliliklerin, 2005 yılında Medeni Kanun'da yapılan değişiklik ile önü açıldı.

Kanada'nın, LGBT'lerin insan haklarını zenginleştirmeye harcadığı 40 yılın özetinin ardından, kişisel yorumlarımı da sunmak isterim. Farklılığın kabulü ve çeşitlilik, Kanadalıların değer verdiği ve kültürümüzün bir parçası haline gelmiş konulardır. "Kanada kültürü"nü tam olarak ne olduğunu tanımlama konusunda bazen zor anlar yaşarsınız -tabii akçaağaç şurubu, Kraliyet Atlı Polisi, Celine Dion ve buz hokeyi dışında- ancak hemfikir olduğumuz değerler, çeşitliliğin güzel olduğu ve insanların farklılıklarının ayrımcılığa ya da dışlamaya bir sebep değil, zenginliğe minnettar olmanın bir sebebi olduğudur. Yine de bütün bunlar, Kanada'nın insan hakları sorunlarına başışıklık kazandığı anlamına gelmez. Birçok sorun ile uğraşıyoruz, yerli nüfusun hayat koşullarını iyileştirmek gibi konular başta olmak üzere... Elbette, hemcins evlilikler de birçok insan için oldukça tartışmalı konuydu bir zamanlar...

İnsan haklarının korunmasına ve güven altına alınmasına olan bağlılığımızı sabitleyen anayasa ve güçlü mahkemeler gibi etkili materyaller geliştir-

meliyiz. Vatandaşlar için eşitliğin ne anlama geldiğinin sistematik bir açıklamasını yapan kanunları oluşturmaliyiz. Sosyal normların tanımını tekrardan yapmak ve cinsiyet, ırk, din ve cinsel yönelim farklılıklarının toplumun bütünlüğüne bir tehdit olmadığını kabul etmeye hazır olmalıyız.

Homofobi Karşıtı Buluşma gibi toplantıların, homofobiği alt etmek için yeni ve etkili yollar üretmesini diliyorum.

Sophie In't VELD, AP Parlamenter, Hollanda

Sevgili arkadaşlar,

Avrupa Parlamentosu adına, 5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşmanızdan dolayı sizleri kutlamak istiyorum. Buluşmanıza katılamamış olmaktan dolayı çok büyük üzüntü yaşıyorum, çünkü bütün LGBT aktivistleri ile tanışmak beni çok mutlu kılacaktı. İnsan hakları ve anayasanın tanıdığı değişmez haklar, Avrupa Birliği'nin kalbidir. Avrupa Birliği projesi, her Avrupalı, haklarının tam anlamıyla tadını çıkarana ve toplumun saygısı ve desteği ile birlikte hayatını kendi dilekleri doğrultusunda yaşayana kadar, tamamlanmış olmayacaktır. Bu nedenle,

Avrupa'nın bir değerler toplumuna dönüşmesi ve dünyanın geri kalanına bir örnek olması yolunda sizler önteker görevindesiniz. Yaptıklarınız, yerel LGBT hakları için mücadele etmenin çok ötesine geçiyor: Avrupa'da ve dünyanın geri kalanında yaşayan milyonlarca insan için bir değişim anlamına gelecek. Şimdi ve gelecekte... Avrupa'nın kilit noktası sizlersiniz.

Bazı şeyler gerçekten zorlaştığında ve nefret ya da karşı çıkma ile yüzleştüğünüzde, milyonlarca Avrupalının arkanızda olduğunu ve bu mücadelede sizi desteklediğinin farkına varmanızın önemli olduğunu düşünüyorum.

Toplumsal değişim yavaş ve acıdır, ancak insan hayatı için gereklidir. Toplumun kalitesi, her insanı kapsayabilme yeteneği ile ölçülebilir; toplumun zengin çeşitliliğini ve mevcut yetenekleri, enerjiyi ve başarı tutkusunu fayda için kullanarak...

Tüm iyi dileklerimi sizlere gönderiyorum ve sizlerle tanışacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum.

Saygılarımla,

*5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma
Açılış Forumu, 14 Mayıs 2010, Ankara*

LGBTT BİREYLERİN İNSAN HAKLARI ALANINDA YAŞADIKLARI SORUNLAR

Av. Fırat SÖYLE

Özgürlük ve eşitlik talebini dile getiren Türkiye’yi LGBTT bireylerin hak ve özgürlüklerini savunmak, homofobiye ve transfobiye dayalı ayrımcılığı aşmak amacıyla kurulan dernekler uzunca bir süredir bu talepleri dile getirme hakkına sahip olabilmek için son derece önemli bir mücadele yürütüyor. Bu süre içerisinde Kaos GL, Pembe Hayat ve Bursa Gökkuşağı ile daha sonra da Lambdaistanbul ve Siyah Pembe Üçgen LGBTT örgütlerinin feshi davaları nasıl bir hukuk sistemi içinde olduğumuzu gösterdi. İç mevzuatımızda LGBTT bireylerinin örgütlenmesini engelleyen yasa maddeleri mevcut olmamasına rağmen, kamu idarecilerin kendi değer yargıları içinde örgütlenme hakkına hâlel getirme çabaları hukuk mücadelesini getirmiştir. Bu hukuk mücadelesi yeni mücadele alanları yaratırken farkındalık da sağlamış oldu. Bundan sonraki süreçte dernekleşmek isteyen LGBTT bireylerinin hiçbir sorunla karşılaşmamaları gerekmektedir. Ancak ayrımcılığın diz boyu olduğu teamüllerde başımıza nelerin geleceğini kestirmek bazen çok güç olabilmektedir.

Türkiye’de “hukuka ve ahlaka aykırı dernek” kurulamaz ifadesinin LGBTT bireyleri ve örgütlerini hedef aldığı tartışılmaz bir gerçektir, ancak bu aykırılığın nasıl meydana geldiği yönünde de somut ifadeler hiçbir zaman olmamıştır. Ahlaka aykırılık sorunsalında sorulması gereken ise ahlakın kime ve neye göre belirlendiğidir. Mevzuatta belirsiz bir şekilde duran “genel ahlak” ibaresi ataerkil sistemin can damarı olup “farklı” olanlara karşı her daim kullanılmaktadır. Bu durumun en belirgin örnekleri ise, “genel ahlak” adı altında LGBTT bireylerin ifade hürriyetinin çoğu zaman engellenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaos GL Dergisinin 28. Sayısının toplatılması, çeşitli yayınlardan çıkan kitapların sansürlenmesi, LGBTT bireylerine yönelik hizmet veren çeşitli internet sitelerinin erişimlerinin engellenmesi ile 2007 tarihli 5651 Sayılı Kanun ile internet kafelere sansür getirilmesi gibi... İnternet kafelerine getirilen sansür ile binlerce web sitesinin engellenmesi söz konusudur. Bu durum temel hak ve hürriyetlere aykırı bir durum olup genel ahlak adı altında LGBTT bireylerin sosyalleşmeleri, bilgiye erişimi gibi pek çok konuda engellemeler

yaratmaktadır.

Uluslararası hukuk gün geçtikçe insan hakları hukuku konusunda yeni adımlar atmaktadır. Pek konuşulmayan, yokmuş gibi davranılan birçok azınlık grupla yüzleşmek zorunda kalan uluslararası hukuk bu azınlık gruplara karşı var olan önyargıları ve ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik adımlar atmaktadır. Buna karşın, ayrımcılıkla mücadelede büyük kazanımlar sağlayacak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 12 Nolu Ek Protokolü, Türkiye Cumhuriyeti tarafından henüz onaylanmamıştır. Ayrıca Avrupa Konseyi’nin 2006/35/EC sayılı kararının “İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması” bölümünün “Uluslararası İnsan Haklarının Gözlenmesi” kısmında, Türkiye Cumhuriyeti devletinden; “**Dil, siyasi düşünce, ırk, cinsiyet, ırksal veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel yönelim gözetilmeksizin tüm bireylerin ayrımcılığa uğramaksızın insan haklarından ve temel özgürlüklerden tümüyle yararlanmasının yasal ve fiili olarak garanti edilmesi**” talep edilmesine rağmen, bu direktifler hiçbir zaman Türkiye Cumhuriyeti tarafından dile getirilmemiş, aksine görmezlikten gelinmiştir.

LGBTT bireylerine karşı “nefret söylemi” ve “nefret cinayetleri” artarak devam etmektedir. Nefret söyleminin ve bu söylemin getireceği cezai müeyyidenin Ceza Kanununda tanınması ile birçok farklı kesimin yasalarca korunacağı aşıkârdır. Yürürlükteki Ceza Yasasının 216 maddesi “farklı birey ve gruplara” gerekli korumayı sağlamadığı gibi mağdur olan birey veya grupların aleyhine dönen bir madde olduğunu birçok kez görebilmekteyiz. Eşcinsel ve trans bireylerin sıkça maruz kaldıkları nefret suçlarına yönelik esaslı bir müeyyidenin düzenlenmesi ile adalet uygulayıcılarının daha sağlıklı kararlar vereceği gibi sıkça yaşanan nefret suçlarında azalma olacağı bir gerçektir. Yürürlükte olan yasal düzenlemeler ile ancak yaşam hakkının veya vücut bütünlüğünün ciddi ihlali durumunda ağır cezalar verilmektedir. Verilen bu cezalar çoğu zamanda “haksız tahrik” gibi sebeplerle indirilmektedir. Eşcinsel veya transseksüel birisi ile cinsel ilişkinin yaşanmasından sonra meydana gelen yaşam hakkı ihlalinde sanıklar kimi zaman adeta ödüllendirilmektedir. Ceza Yasasının 29. maddesi

uygulanarak cezai indirimlere gidilmektedir. Aynı suç heteroseksüel bireye karşı uygulandığında cezanın en üst haddinden karar verileceği aşikârdır. Ancak mağdur LGBTT bireyi ise cezalandırmada normalleştirme söz konusu olabilmektedir.

LGBTT bireylerinin karşılaştıkları diğer bir olumsuz durum ise çalışma hayatlarında görülmektedir. Geerek kamuda gerekse özelde çalışan LGBT bireyler cinsel yönelimlerinden ve cinsiyet kimliklerinden dolayı açık bir şekilde ayrımcılığa uğramaktadırlar. Çalışma hayatındaki trans bireylerin ancak kamuda çalışabildikleri fakat amirlerinin keyfi muamelelerine çokça maruz kaldıklarını ifade edebiliriz. Transfobik tavır ve düşünceler trans bireylerin çalışma hayatında olumsuzluklar yaratmaktadır. Mevzuata aykırı atamalar sıkça rastlanan durumdur.

Çalışma hayatındaki LGB bireylerin ise cinsel yönelimlerinin bir şekilde "açığa çıkması" ile kamuda ve özelde çalışanların çalışma hayatları sona erdirilmektedir. Devlet personeli olarak çalışan LGB bireyler 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen bu yasanın 125 maddesine dayanılarak "devlet memurluğundan çıkarma" cezası ile karşı karşıya kalmaktadırlar. LGB bireylerin devlet memurluğundan çıkarılmalarındaki tek gerekçe "LGB olmanın devlet memurluğu ile bağdaşmayan bir durum olduğu" yönündedir. Çorum İdare Mahkemesinin yeni bir kararında eşcinselliğin devlet memuru olma vakarına aykırı olduğu ifade edilerek, bir kamu personelinin devlet memurluğundan çıkarma cezası onaylanmıştır. Buna benzer başka bir davada eşcinsel kimliğinden dolayı bir polis memuru, devlet memurluğundan çıkarma cezası ile cezalandırılmış ve **Danıştay**'da eşcinselliğin devlet memuru olma vakarına aykırı olduğunu belirtilerek ayrımcılığa imza atılmıştır. Özel işyerlerinde çalışanlara karşı ayrımcılık farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. İşverenler, mevzuata uygun hareket ederek "farklı" cinsel yönelimdeki çalışanlar üzerinde mobbing uygulayarak istifa etmeleri sağlanmaktadır. Ayrıca LGB bireyleri zorla veya şantajlarla istifa etmeleri söz konusu olabilmektedir.

Transseksüel ve travestilere karşı halen devam eden keyfi ve ayrımcı bir uygulama da emniyet görevlilerinden gelmektedir. TT bireyleri sosyal yaşamdan soyutlamaya çalışan ve görünürlüklerinden

"rahatsız olan" emniyet görevlileri, TT bireyleri idari para cezaları ile cezalandırmaktadır. Sosyal alanda yer almaya çalışan TT bireylerine karşı Kabahatler Kanunu ile Karayolları Trafik Kanununun 68. maddesine istinaden idari para cezaları kesilmektedir. En nihayetinde seks işçiliği yaparak hayatlarını idame ettirmeye çalışan TT bireyleri, idari para cezası ile cezalandırılmaları yoksulluğa ve sefaletle sürüklemektedir. Bu keyfi ve ayrımcı idari para cezalarına karşı, yasal süresi içinde sulh ceza mahkemelerinde TT bireylerin itirazları söz konusu olduğunda idari para cezalarının iptali söz konusu olabilmektedir.

Eşcinsel erkeklerin maruz kaldıkları diğer bir hukuksuzluk da askerlik süreci içinde karşılaştıkları durumlardır. TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliğindeki düzenlemelerden birisi de eşcinsel erkeklerin "hasta" olarak görüldüğü ve kamuoyunda çürük olarak bilinen askerliğe elverişli değildir raporuna giden süreç ile bu raporun alınmasından sonrasındaki eşcinsel bireylerin karşı karşıya kaldığı ayrımcılıklardan bahsedebiliriz. Eşcinsellik, Sağlık Yetenek Yönetmeliği'ne göre ise bir psikoseksüel bozukluk olarak kabul ediliyor. TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği 17. maddesi ve devamında "seksüel davranış bozukluklarının askerlik ortamında bilinerek sakıncalara yol açması, bu durumun kıt'a anketi veya resmî belgelerle saptanması gereklidir" ifadesi ile anal muayene, pornografik fotoğraflar, çeşitli testlerle bu hal tespit edilmeye çalışılmakta ve eşcinsellere yönelik bir cezalandırma mekanizması da oluşmaktadır. Askerliğe elverişli değildir raporu alınmasında temel hak ve hürriyetler ile özel hayatın gizliliği ihlal edilmektedir. İnsan haklarına aykırı olan bu durum bir an önce yasal düzenlemelerle giderilmeli ve askerliğin zorunlu olmaktan çıkarılması gereklidir.

Yaşama hakkı, temel hak ve hürriyetler gibi pek çok konuda mağdur edilen LGBTT bireyler her geçen gün daha çok görünür olmakta, örgütlenmekte ve eşitlik taleplerini daha yoğun olarak dillendirmektedir. Uluslararası mevzuat ve AİHM kararları ışığında yapılacak yasal düzenlemelerle, LGBTT bireylerinin insan hakları alanında yaşadığı temel sorunlar çözüme kavuşabilecektir. Ancak bu çözümün, toplumsal barış ile desteklenmedikçe eksik kalacağını üzümlere belirtmek gereklidir.

Avukat Fırat SÖYLE, Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği

HAK TEMELLİ BAKIŞ AÇISI NEYİ GEREKTİRİR?

Ayhan BİLGİN

Mazlum-Der'in benim ilk katıldığım yıllarında Kaos GL üyeleri tarafından düzenlenen bir toplantısına Mazlum-Der'li bir konuşmacı çağırılmıştı. Hani Türkiye nereden nereye, daha bir meşhur bir ifadeyle ne kadar iyiye gitmişiz, ne kadar gelişmişizin tarifi için hani insanlar kullanıyor bazen. Ben o zaman Ankara Şube başkanıydım ve genel merkez yönetiminde de bu konu tartışıldı. Yani Kaos GL'nin düzenlediği bir toplantıya Mazlum-Der konuşmacı olarak katılabilir mi- katılamaz mı? Katılmalı mı-katılmamalı mı, tartışması yapıldı. Tabii farklı eğilimler vardı. Bazı yöneticiler katılalım ama sadece izleyelim, kürsüye çıkmayalım konuşmayalım dediler. Bazıları "hayır hiç katılmayalım, oralarda adımız bile anılmasın, namımız çıkarsa hani" diye başlayan kaygılarını paylaştılar. Yani ben de kişisel olarak katılmak ve orada, oradaki platforma aykırı düşünceler de varsa onları paylaşmanın daha doğru olacağı yönünde bir görüş belirttim ama çok taraftar bulmadı ve fiili olarak katılım gerçekleşmedi. Daha sonra bir kaç kez bu alanda çalışan derneklerden ortak proje yapma teklifleri geldi. Onlara da hani dernek konuyu görüşmeye gerekli görmeksizin net kararı alarak karşı tavır takındı.

Şimdi tabii benim, belki geçmişte Mazlum-Der yöneticiliği sıfatı, şu anda buraya çağrılış vesilem Günlük Gazetesi ama çok sözü uzatmadan bu konuya dair biraz insan hakları penceresinden nasıl baktığımızı ifade etmeye, paylaşmaya çalışacağım. Bir, insanların ayrımcılığa hele hele nefret söylemine, nefret suçlarına maruz kaldığı bir alanda bir yaklaşım, bir tutum geliştirirken, şüphesiz kendi inançları, ahlaki yaklaşımları, değer yargıları üzerinden bir tanımlama yapmayı ve orası üzerinden bir tartışma yapmayı değil, hak temelli bakış açısının neyi gerektirdiği üzerinden bir tartışmayı ben doğru bulurum. Yani ortada bir tarafında devlet olan, devlet olduğunda baskı olan şiddet olan, inkar olan bir kimlikten bahsediyorsanız, doğal olarak o kimliğin hakları ile ilgili bir çerçeve çizmek, korunması mutlaka gereken sınırlar çizmek gerektiğini düşünüyorum. Yani bir insan çok muhafazakâr, çok dindar bir dünya görüşüne sahip olabilir ve eşcinselliği cinsel kimlikle ilgili yani yönelimle ilgili

ya da kimlikle ilgili yaklaşımları, kendi inançları açısından yanlış bulabilir, sağlıksız bulabilir ya da işte birisi kendisini çok sıkı bir sosyalist kabul edip, yine aynı şekilde bunu liberal bir savrulma işte bir burjuva geleneği, kültürü, alışkanlığı falan gibi tanımlıyor olabilir. Bu kimlikler ya da ideolojilerden kaynaklı bir hak alanı ile ilgili inkâr dönüşüyorsa orada bir ciddi tartışma yapılması gerektiği düşüncesindeyim ben. Mazlum-Der yani ben biraz daha muhafazakâr çevre içerisindeki tartışma üzerinden belki bir şeyi paylaşma imkânına daha çok sahibim. Mazlum-Der bu konuyu tartıştığında hani gelebildiği nokta, kurumsal olarak ortaklaşa-bildiği nokta şudur: Şiddete uğradıklarında ki hani çok sıkça uğranıldığı da zaten hepimizin bildiği bir şey. Şiddete uğranıldığında da ayırım yapmaksızın o şiddete maruz kalmalarına sessiz kalmamalıyız, tepkisiz kalmamalıyız ve hani işte raporlarımızda bunu ifade etmeliyiz neden şiddete uğradıkları konusunda, işte işkence, haksız gözaltı gibi uygulamalarda onların haklarını savunma konusunda bir çekince ortaya koymamalıyız, ama iş; ifade ve örgütlenme özgürlüğüne geldiğinde, hani o "asla kabul edebileceğimiz bir şey değil" diyor bazı arkadaşlarımız, böyle kaygılar taşıyorlar ve yani bu alanın ifade özgürlüğü kapsamında ele alınmasını işte toplumsal ahlak açısından ya da başka sayabileceğimiz dini gerekçelerle, tehlikeli zararlı gördüklerini ifade ediyorlar. Tabii hak temelli baktığımızda, tam da zaten insan hakları bakışıyla, perspektifiyle yaklaşım yaklaşmadığınızı tam orası gösteriyor bence. Çünkü benim en azından insan hakları ahlakı açısından yani en hani altını çizme ihtiyacını hissettiğim nokta şudur: karşı olduğunuz bir düşünce, yaşama biçimi neyse yönelim, kimlik, eğer bir hak boyutunda, bağlamında ele alabildiğiniz bir alana dönüşüyorsa siz gerçekten tutarlı bir hak savunuculuğu yapıyorsunuz demektir. Ama akredite ettiğiniz, onayladığınız, beğendiğiniz, savunduğunuz düşüncelerin ifade ve örgütlenme özgürlüğünü savunuyorsanız, o zaman zaten ikircikli bir hak savunuculuğuna boyun eğmişsiniz, teslim olmuşsunuz demektir. Nasıl hani Kürtlerle ilgili bir haksızlığa karşı durmayı ve onların uğradığı kimliklerin inkarı, dillerinin inkârı ya da işte şiddete maruz kalma gibi bir haksızlığa karşı çıkmak onların hakkını savunmak, yani Kürt milliyetçiliğini

meşrulaştırmak anlamına gelmezse, gelmemeliye aynı şekilde diyelim ki islamafofi konusunda işte 11 Eylül sonrasında Avrupa’da, dünyada yaygınlaşan sürece karşı çıkmak yani dinle ilgili işte sıcak bir görüş olumlu bir görüş sahibi olmayı gerektirmez. Tam da ve özellikle karşı olduğunuz şeylerin bile ve özellikle hani altını çizerek belirtiyorum, hakları ve özgürlükleri konusunda bir duyarlılık sergileyebiliyorsanız, asıl odur hani erdemli olan ve insan hakları açısından takdir edilmeye değer olan. Aksi, sanki çıkar savunuculuğudur ya da işte sadece yandaş yaklaşımların, eğilimlerin savunulması anlamına gelir.

Burada “bizi ne tehdit ediyor?” sorusunu sorarak çok da uzatmadan, sözü bırakacağım. Türkiye’de eşcinsel hakları ile ilgili asıl tehdit hani devletten mi, toplumdan mı kaynaklanıyor? Çok da sizin açınızdan belki önemli, birinci dereceden soru gibi gelmeyebilir ama benim açımdan çok önemli. Yani bu çok böyle birbirinden siyahla beyaz gibi ayrılacak şeyler olmayabilir. Diyebilirsiniz ki toplumun da bunda çok ciddi suçu var, payı var, devletin de payı var ama ben hani hak savunuculuğunda iz sürmekten yanayım, yani iz sürmeyi şunun için önemsiyorum: Birinden birini meşrulaştırmak için değil, hani “yaa bütün suç toplumda” deyip devleti aklamak ya da bütün suç devlette, yasalarda, kamu otoritelerinde deyip toplumu aklamak için değil, ama bu işi çözmek için bu konuda bir mesafe alabilmek için “nereden başlamalıyız?” ve “nereye doğru hani yol alabilmeliyiz?” sorusunu cevaplamak için bunu önemsiyorum. Ben insan hakları alanında toplumu hedef alan çalışmaların yani bilinç artırma ya da işte toplumsal duyarlılık işte hoşgörü kültürü ne dersiniz deyin, yani bu çalışmaların çok önemli olduğu düşüncesindeyim ama yapısal olarak, sistematik olarak bir sorundan bahsediyorsanız o zaman muhatabınızın insan hakları açısından devlet olduğu anlayışından hareket etmeniz gerektiği düşüncesindeyim. Yani toplumda örneğin nefret suçları ile ilgili bir sorun varsa, bunun çözümünde ya da bu sorunun tanımlanmasında önce devleti masaya yatırmak gerektiği düşüncesindeyim çünkü ben kişisel olarak belki en son söyleyeceğimi başta söyleyeyim, toplumdaki gerilimin de, nefretin de kamplaşmanın da öfkenin de linç kültürünün de Türkiye’deki yönetme biçiminden kaynaklandığını düşünüyorum. Yani bir düşman belirleyen ve bu

düşman doğrultusunda herkesi motive eden, ötekileştirerek linç eden, ettiren bir yönetimle on yıllardır karşı karşıya olduğumuzu düşünüyorum. Burada belki eşcinseller hani en zayıf halka gibi gözüküyor, hani herkes açısından neredeyse birçok toplum kesimi açısından hani çok kolayca ötekileştirilebilen, düşmanlaştırılabilen bir yerde duruyor, ama çok daha ciddi tehdit alanlarında da bu ciddi kelimesini tırnak içerisinde kullanıyorum, yani bu sorunlar hepimiz için herkes için çok ciddi ama yani bir alevi için kendi sorunu dünyanın en önemli sorunu olarak görülüyor olabilir, bir başörtülü için ayrımcılığa uğrayan tek kimlik belki başörtülüler gibi gözükebilir, eşcinseller için eşcinsel hakları benzer bir noktada olabilir, sorunlar arasında bir hiyerarşi kurmak bir öncelik sıralaması yapmak için söylemiyorum ama bizim yüzleşmemizin, öncelikle hesaplaşmamızın kamusal alanla kamu otoritesi ile ilgili olduğu düşüncesindeyim.

Son dönemde bu konuyla ilgili, insan hakları ile ilgili yazdığım bir iki makalede, bir söyleşide de altını çizmeye çalıştım. Mesela vicdani ret konusu ile ilgili benim bildiğim uygulama en azından işte ihlal raporlarına yansıyan ya da bu konudaki eğer bir değişiklik varsa tabi düzeltirsiniz ama yani vicdani ret hakkı her ne kadar tanınmasa da askerlikten muafiyet konusunda işte eşcinselliğin belgelenmesiyle ilgili bir uygulama olduğunu ben biliyorum. Eğer bu konuda çok ciddi bir değişiklik olmadıysa, Türkiye’de mesela muhafazakârlığından ya da daha dindar kaygılar, hassasiyetler taşıdığı için eşcinsel hakları konusunda mesafeli duranlar acaba ahlaki kriterler açısından bunun ispatlanmasını nereye oturtuyorlar? Yani hangisi daha tırnak içerisinde hani ahlaki kaygılar taşımaya değer bir olgu olarak gözüküyor. Yani eşcinsel olduğu için vicdani ret hakkını kullanmak mı? Yoksa bunu kullanmak isteyenenden bunu belgelemesini isteyen anlayış mı ya da yönetim kültürü mü? Ben böyle biraz soruları kıyaslayarak belki birazcık şeytanın gör dediği yer üzerinden yaklaşmak gerektiğini düşünüyorum. İnsan hakları alanını biraz açabilmek, genişletebilmek açısından. Mesela Ermeniler ile ilgili işte Hrant Dink’in infaz edilmesinin, öldürülmesinin de sebebini oluşturduğu iddia edilen Agos gazetesinin, Sabiha Gökçen ile ilgili olarak ortaya koyduğu, manşete taşıdığı haberd. Yani Sabiha Gökçen’e Ermeniliği yakıştıramayanlar aslında Hrant Dink’in

artık öldürülmeyi hak ettiğini düşünüyorlardı. Böyle bir iddia yazılara yansıyan, makalelere yansıyan bir yaklaşım var biliyorsunuz.

Telkin olarak falan ifade etmiyorum ama mesela Cumhuriyet'in kurucularından, öncülerinden önder kadrolarından eşcinsel eğilimlerine yönelik bir deşifre, bir haber, bir bilgi kamuoyuna yansırsa acaba buna doğacak tepki nasıl olacaktır? Erkek egemen ideoloji, siyasal akıl, siyasal algı bunu nasıl ortaya koyacaktır? Cumhuriyet yöneticilerine bunun asla yakışmayacağını, bunun iftira olduğunu, hani Cumhuriyete yapılacak en büyük kötülük olduğunu mu bildik ezber cümlelerle deklare edeceklerdir, yoksa hani başka bir tartışmayı mı acaba tetiklemeyi başarıyor bu yaklaşım, bu tutum, bu çıkış.

Üçüncüsü, benim gerçekten bu anayasa tartışmalarında çok zihnimin de net olmadığı yani pratik ve Türkiye'nin ihtiyaçları açısından ya da işte teorik, işte bildik uluslararası uygulamalarla Türkiye gerçeği açısından nerde durmak gerektiğini de çok çözemediğim bir nokta. Yani kimliklerin anayasada tek tek sayılması mı güvence altına almayı kolaylaştırır, daha doğru bir yoldur, yöntemdir, yoksa inkârcı yaklaşımın ortadan kaldırılmasını mı önceliklemlerim.

Etnik kimliklerle ilgili tartışmaları yaparken biliyorsunuz biz şey diyoruz. İşte, birileri diyorlar ki, Kürtleri yazmak yetmez. Türkler ve Kürtler yetmez, Lazlar, Çerkezler, Araplar hatta Kafkas boylarının alt kimlikleri tümünü saymak gerekir diyorlar. Bazıları da diyor ki böyle saya saya bu işin içinden çıkamayız. Onun yerine Türk demekten vazgeçelim bu da yeter. Eşitlikçi, özgürlükçü bir anayasaya kavuşmak için bu kadar çok Türk demekten vazgeçsek bu da yeter. Şimdi aynı tartışmayı eşcinsel hakları alanına taşıdığımızda bazı çevrelerin ifade ettiği gibi Türkler ve Kürtler diğerlerinden farklı, dolayısıyla Türkler ve Kürtler dediğimiz gibi işte hani erkek ve kadın diyerek erkek egemen tablodan çıkmış olur muyuz? Ya da eşcinselliğin alt kategorilerindeki ya da ilişkili kimliklerindeki gibi hepsini tek tek saymak mıdır çözüm? Bu hani benim sorum olarak, benim zihnimde Türkiye üzerinden tartıştığımızda hangi yol daha kolay, hangi yol daha doğru tartışması da çok net bir yere varamadığım bir nokta.

Ayhan BİLGİN,

Günlük Gazetesi Yayın Yönetmeni

Kaset çözümü: Semih Varol

DEVLET AYGITI TEMEL HAKLARA TEHDİT OLMAKTAN ÇIKARILMALI

Doç. Dr. Osman CAN

Türkiye anayasası açısından böyle bir toplantıda ne söylenebilir bilemiyorum. Kurgusunu, militarist yapısını, militarist yapısı ile birlikte aynı zamanda otoriter bir devlet algısını, bütün topluma ve bütün siyasal kurumlara egemen kılmasını birlikte değerlendirdiğimiz zaman neyi nasıl tartışacağımızı açıkçası yanıtlamaktan uzaklaşıyoruz.

Azınlık hakları üzerine yapılan bir tartışmada çoğunluğun nerelerde durduğu, çoğunluk ve siyaset arasındaki ilişkinin nasıl tanımlanmış olduğu da çok fazla önemli. Militarist bir yapının Türkiye’de kurgulanmış olmasına bakıldığı zaman çoğunluğun da aslında Türkiye’de anayasal düzen hakkında çok fazla etkili olmadığını söyleyebiliriz. Militarizm ve anayasal yapı arasındaki ilişkiye bakıldığında, sistemin eşcinsellik konusunda yani farklı cinsiyet, farklı cinsel eğilimler konusunda da olumlu bir bakış açısının bulunduğunu söyleyemeyiz. Otoriter yapılar ile, faşizan yapılar ile ya da anti-demokratik ve şiddeti meşrulaştıran siyasal sistemlerde eşcinsellerin uğradıkları, maruz kaldıkları uygulamalar açısından bakıldığında belli bir paralellik vardır diyebiliriz. Bu militarist politikanın önemli unsurlarından biridir. 1920’lerin Avrupa’sında eşcinselliğe karşı yıkıcı tutumun politik tercih haline geldiğini, 1930’larda hele hele 1940’larda fiili uygulama alanı olduğundan söz edebiliriz. Nerelerde? Militarist yapılarda, faşizan, ırkçı yapılarda. ırkçı, faşizan, devleti kutsayan militarist yapılar. Bu üç kavramın Türkiye’deki siyasal yapıdaki etki ve belirleyiciliği ne kadar ileri ise, Türkiye’de siyasal yapının eşcinsellik konusuna yaklaşımı, farklı cinsel yönelimler konusuna yaklaşımı da bundan bağımsız değildir. İlk anayasal sisteminin inşa sürecine bakıldığı zaman, 1920-1930’ların Avrupa’sı ne ise 1920-1930’ların aşağı yukarı Türkiye’deki siyasal uygulamaları, anayasal uygulamaları, ideolojik tercihleri arasında bir paralellik kurabiliriz. Uygulamalar etnosentrikdir, etnisistdir, anti-feministtir mesela. Osmanlı döneminde bildiğim kadarı ile feminist uygulamalar varken, cumhuriyetten sonra feminist dernekler kapatılıyor bildiğim kadarı ile. 30’lu yıllara bakıldığında kadının ön plana çıktığını görebilirsiniz. Kadının ve gençlerin önplana çıktığını görebilirsiniz.

Kadının ve gençlerin ön plana çıkması demokratik bir sistem açısından bakıldığı zaman çok iyi gibi gözükebilir. Ama kadınların ve gençlerin devlet eli ile çok fazla ön plana çıkarılması, bu bağlamda ideolojik seremonilerin, geçit törenlerinin vurucu unsuru olarak tasarlanmış olmaları tehlikeli. Neden tehlikeli? Çünkü bütün faşizmlerde benzer şeyleri görüyorsunuz, yani gençliğin dinamizmi ile misyon yüklü kadın figürünün demonstratif biçimde ön plana çıkarılması, faşizan ve totaliter sistemlerin vazgeçemediği pratiklerden. Güçlü, dinamik, ideolojinin taşıyıcısı bir gençlik ve onları üreten kadın figürü! Aynı zamanda eşcinselliği de toplama kamplarında tüketilmesi gereken bir hastalık olarak gören bir siyasal yapı... Bu sistemlerde gençler ve kadınlar ön plana, büyük bir ideolojik unsur olarak ön plana çıkarılır ve sistemin vurucu bir silahına dönüştürülebilir. Bu uygulamalar bugünün Türkiye’sinde bütünüyle ortadan kalkmış değil. Öyle bir uygulama ki, Hitlerin gençlik teşkilatı 1930’larda 19 Mayıs etkinliklerine katılmak için Türkiye’ye davet edilebiliyor. Geliyorlar, bir kaç defa bu etkinliklerde boy gösterebiliyorlar. Militarist bir yapıdan söz ettik. Aşağı yukarı, hani Türkiye’de devlet kuran kurum dediğimiz zaman kim aklımıza gelir? Üniformalılar aklımıza gelir. Üniformalıların kurduğu bir devletin temel kodları içerisinde militarizmi dışarıda bırakmak, parantez dışında bırakabilmek çok fazla mümkün değil. 1960’lardan beri zaten bütün anayasal sisteme, doğrudan doğruya müdahale imkanına sahip. 1970-1980’lerde kendi yarattıkların kaos ile şartları olgunlaştırıp, ardından yarattıkları anayasal düzen ile zaten başat faktör olduklarını gösteriyorlar. Militarizm de aynı şekilde Türk hukuk sistemi ile Türk siyasal sistemin temel karakterlerinden bir tanesi. Etnisist yapısı dedik, militarist yapısı dedik. Bunlar arasından bakıldığı zaman Türk hukuk anlayışının eşcinselliğe bakış açısı da belli ölçüde aslında netleşebiliyor. En azından benim kafamda bir netlik vardır diyebiliyorum. Vicdani ret meselesini biliyorsunuz. Türkiye’de vicdani ret, tabi ki ne hikmetse demek zorundayım, daha çok eşcinseller tarafından sorunsallaştırılmış olan bir sorun. Bir insan sorunu ama vicdani ret konusu eşcinsellerin kararlı mücadelesi sonrasında Türkiye’de bir anayasal sorun olarak, bir uluslararası hukuk

sorunu olarak gündeme gelebildi. Vicdani ret konusunda Türkiye'deki militer uygulamalara, askeri uygulamalara bakıldığı zaman Türk siyasal aygıtının daha doğrusu genetiğinin önemli bir kesitini oluşturduğunu göz önünde bulundurduğumuz zaman yine bir şeyler daha netleşiyor diye düşünüyorum açıkçası. Az önce Ayhan, temel sorunun siyasal uygulamalardan kaynaklandığını söyledi. Benim bu açıklamaları belli ölçülerde Ayhan'ın açıklamaları ile örtüşüyor. Otoriter bir siyasal yapı. Şöyle, ben burada toplum ile ilgili çok fazla söz söyleme taraftarı değilim. Topluma yönelik eleştirilerimiz, bireysel ve kurumsal eleştirilerimiz saklı kalmak üzere özellikle devlet ve toplum arasındaki ilişkileri ya da bu ikili arasındaki dengeyi göz önünde bulundurduğumuzda, toplumdan daha ziyade devlet üzerinde çalışılması gerektiğini düşünen bir insanım. Neden? Demokratik bir sistemde toplum ile devlet arasında bir meşruiyeti sağlayıcı bir ilişki vardır. Toplumsal etkileşimler, toplumsal dinamikler, siyasal uygulamalarda yansıma bulur, ona yön verir. Devletin işleyişi toplum eksenlidir. Türkiye'nin siyasal haritasının ortaya çıkması, siyasal davranış kodlarının, uygulamalarının, kırmızı çizgilerin ortaya çıkması açısından bakıldığında, toplumsal dinamikleri çok fazla bulamazsınız. Yeteri kadar bulamazsınız. Bu açıdan bakıldığı zaman militarist, etnisist, otoriter yapısı itibarı ile Türk siyasal uygulamalarının daha çok devlet eksenli, devlete egemen olan seçkinlerin tercihlerine göre yürütüldüğünü söylemek zorundayız. Toplumsal sorunlar tartışmasız ki var. Ama siyasal sorun can yakıcıdır. Kabul etmemiz gerekir ki, bir ülkede siyasal ve toplumsal sorunların çözüm yeri siyasal alandır, bunun somut adı ise parlamentodur. Parlamento yasa çıkarır, Anayasayı değiştirir (değiştirebilirse eğer). Bunu ise yargı uygular. Dolayısıyla yasa çıkarmanın ötesinde, yasaların uygulanması ile ilgili sorunların muhatabı ise yargı erkidir. Bu erkin cinsel yönelimler sorununa nasıl baktığı önem kazanır. Kısacası bizim karşımıza bir devlet yapısı vardır. Bu devlet yapısından söz ederken devletin kodlarına bakıyoruz. Yargının kodlarına bakıyoruz. Yargının kodları derken yüksek mahkemeleri özellikle kastediyorum. Yargıtay, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi'ni kastediyorum. Bunların uygulamalarına baktığımız zaman tablo pek parlak değil, neden? Tabi sadece cinsiyet üzerine yürütülen tartışmalar konusunda karanlık değil bütün demokra-

tik talepler konusunda, bütün özgürlük talepleri konusunda tablo karanlık. Parlamentodakinden çok daha karanlık. Parlamentoda farklı partiler ve eğilimler temsil edildiğinden dolayı, müzakere imkanı varken yargının hiyerarşik ve steril oluşumuna bakıldığında, orada müzakere imkanından söz etmek pek gerçekçi değildir. Cinsel yönelim, eşcinsellik, homofobi ile ilgili ve bunun yansıması nitelikli uygulamalara bakıldığı zaman yargı erki açısından önem kazanan soru, bu sorun öbeklerinin egemen ideoloji veya paradigma bakımından nerede konumlandıkları veya nasıl bir sonucunun olabileceği sorusudur. İdeoloji açısından cinsel yönelim talebi paradigmada olumsuz bir etki yaratıyorsa, yargının temel yaklaşımı ona göre biçimlenir. Zira maalesef yüksek yargının referansı "her türlü özgürlüğün ve demokratik talebin" değerli oluşu değildir, aksine, ideolojidir. Olumsuz tutum çeşitli şekillerde ifade edilebilir, örneğin Türk toplumunun genel yapısı ile uyum içerisinde olmadığı söylenir ve talepler reddedilir. Türk toplumunun genel yapısı, ideolojik tutumla çatıştığı noktalarda ise, pek fazla göz önüne alınmaz ama eşcinsellik söz konusu olduğunda Türk toplumunun genel yapısı o ideolojinin korunması açısından bir kriter, bir meşruiyet dayanağı olarak çalışmaya başlayabilir.

Şimdi bir anayasa değişikliği yapıyor Türkiye'de. Kıran kırana. Hani anayasa değişikliği ile müthiş değişimler filan hayata geçirilebilir gibi bir tablo ortaya çıkmış olsaydı kıran kırana mücadelenin bir esprisi de olabilirdi. Kısmi düzenlemeler, kısmi değişiklikler ama buna rağmen kıran kırana mücadeleye yürütülüyor. Bu mücadele içerisinde, daha doğrusu bu değişiklikler içerisinde anayasal eşitliğe ilişkin bağımsız bir değişiklik yapıldı, 2004 yılındaki değişikliğe ek olarak. 2004 yılında kadın erkek eşitliği, anayasaya yeni bir unsur olarak -belki bir devrim sayılabilir aslına bakarsanız- bir devrim olarak oraya eklenmişti. 1994 yılında Alman anayasasının üçüncü maddesine yapılan eklemelere benzer bir ifade. Ne değişti? Kadın erkek eşitliği konusunda mesela. Yargısal uygulamalara ısrarla yansıtılmadı bu pozitif ayrımcılık direktifi. 6 yıllık geçmişi bulunan bir anayasa değişikliğinin yansıdığı bir karara maalesef rastlayamazsınız. Anayasanın onuncu maddesindeki kadın-erkek eşitliğine yönelik fiili tedbirlerin alınması konusu şimdiki anayasa mahkemesinin ilgi alanına henüz girebilmiş değil.

Orada feminist bir raportör var aslında. İçerideki çabaları ise bir türlü karara yansıma imkanı bulamaz. Kim bu feminist raportör falan diye sormayın o bir erkek.

Bir noktaya gelmek isterim aslında: Parlamento anayasayı değiştirdi, ama hukuk uygulayıcıları bu değişiklikleri yaşama geçirmedi. Uluslararası sözleşmeler de 2004 yılında anayasanın bir parçası haline getirildi. Yüksek mahkemelerde 90. maddenin bir içtihadın konusu olduğuna yönelik bir örnek gösterin, yok. Anayasa mahkemesi kararlarında buna yönelik bir örnek gösterin, yok. Bir noktaya geleceğim müsaadenizle. Hani kıran kırana bir mücadelenin verildiği bu anayasa değişikliğinin birinci maddesine baktığımız zaman 10. maddeye bir ekleme yapılmış durumda. Sadece kadın erkek eşitliği üzerine bir tartışma yaşıyoruz. Yani burada bahsettiğimiz cinsel yönelim, cinsel kimlik bunlar çok ötedeki, Burhan Kuzu'nun dediği gibi asırlar ötesinde bir tartışma bizim için. Yani Türk siyasal uygulamaları açısından hakikaten çok uzak bir tartışma, bugün anayasal tartışmaların içeriğine bakın, batının bundan 80 yıl önce yaptığı ve bitirdiği tartışmalar neredeyse. Yapılmak istenen düzenlemeye bakın: alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz deniyor. Aman ne güzel. Ardından çocuklar, yaşlılar, özürlüler, hak ve vazife, şehitlerin dul ve yetimleri, malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz deniyor. Devletin temel kodlarını tanımlarken etnisist dedik, etnosentrik dedik, militarist dedik, otoriter dedik, bir şekilde yansıtılmadan olmaz. Anayasanın 41. maddesine bakarsanız orada aile kavramından söz eder. Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Burada gözden kaçan bir şey var galiba. 2001 yılında yaşanmış olan bir değişiklik. Burada gözden kaçan şey şu. Kadın erkek arasındaki eşitliğe dayanır diye bir ifade var. Aile kavramı var doğru. Türk toplumunun temelini oluşturur ifadesi var. O da doğru. Ve "eşler arası" deniyor, eşin cinsiyeti yoktur aslına bakarsanız, bu gözden kaçmadan hareketle bir kanal açılabilir mi? Açılabilir. "Diğer"lere gelecektim. Ama şimdi diğerleri arasında bir bağlantı kurmaya çalışayım. Bir kanal açılabilirdi. Eğer, bir yargımız olsaydı ve bu yargımız devletin o tanımladığımız etnosentrik, militarist ve otoriter kimliğinin dışında bir yerlerde konumlanmış olsaydı. İşte o

yapı anayasanın 41. maddesi üzerinden şu anda da tartıştığımız temel soruları sorun olmaktan çoktan çıkartmış olurdu. Bu yüzden şunu söyleyeyim isterseniz. Belki tartışmalar olduğu zaman bu tartışmaları biraz daha derinleştirme imkânımız olabilir. Devletin yargı aygıtı şu anda tartıştığımız sorunun merkezinde yer alan bir aygıt. Bu aygıtı toplum-sallıkla ilişkilendirildiği zaman yani yargıyı devletin ideolojik bir aygıtı olmaktan çıkarmadığımız sürece yargı bu etnosentrik, rasist, kimi zaman otoriter ve militarist çizginin en önemli taşıyıcısı olur ve bu çizginin en önemli etkenlerinden biri, en önemli semptomlarından bir tanesi de 1930'ların Avrupa'sındaki eşcinsellere yönelik uygulama ne ise o uygulamadır. Günümüzün, yani 2010'ların faşizmi belki biraz daha insanidir, biraz daha az görünürdür. Daha az görünmesinin nedeni Türkiye'nin medya realitesi de olabilir. O medya realitesi belki daha fazla görünür kılmamaya çalışan bir medya da olabilir. Ama sonuç itibarı ile aslında fark yok. Herkes kendi sorununu çok önemli görüyor ya biz de yargı içinden hareketle yargıyı çok önemli bir sorun olarak görüyoruz. Ama yargı hepimiz açısından büyük bir sorun, bunu bugünlerde herhalde biraz daha fazla anlıyoruz. Zaman içerisinde daha da iyi anlayacağız. Yargıyı uluslararası etkileşimlere açık hale getirirsek. Yargı mekanizmasını, kendi içerisinde az önce tanımladığımız o genetik davranış biçimlerini üreten, bunları yukarılara taşıyan hiyerarşik yapısını değiştirebilirsek yargı ile toplum arasındaki ilişkileri sağlıklı bir biçime dönüştürebilirsek, yargıyı kendi içerisinde bir ideoloji taşımacılığı yapan kapalı bir kutu olmaktan çıkarabilirsek eğer bu durumda bizim buradaki tartışmalarımızın o iletişim kanallarının açık olması sayesinde yargıyı etkileyebilmesi imkan dahiline girer. Böyle bir değişimi Türkiye'de hayata geçirebilirsek bu etkileşim kanalları açılır. Toplum ile esen rüzgar, toplum içerisinde ortaya çıkan demokratik talepler, hak talepleri, kimlik talepleri, kültürel talepler, cinsiyet talepleri toplum içerisinde görünür hale geldikleri zaman, kamuoyu yaratabildikleri zaman, uluslararası ilişkiler açısından da etkinlik kazandıkları anda bu bir kültürdür ve toplum ile ilişkisi olan yargı bu kültürden etkilenir ve kanallar açılır. Anayasamıza cinsiyete ilişkin tek bir tane kelime koymanıza gerek kalmayabilir. Yani bütün insanlar eşittir, nokta. Başka bir şeyler getirmemize gerek kalmayabilir. Onun dışındaki bütün düzenlemeleri

yasalarda yaparsınız. Ama anayasada bu ifadelerin yer alması inanın yeterli olabilir. Ama tabi ki gönül isterdi ki yönetmeliklerin detaylı olmasına benzer şekilde anayasa değişikliği yapıyorsanız bu durumda bu toplumsal sorunlara bu toplumsal talebe de cevap vermeye çalışır ve anayasa değişikliklerine cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin tanınmasını ilişkin temel bir kural koyarsınız ve bu da zaman içerisinde belki bir kültür yaratabilir. Ama ben yargının içinden bir insan olarak şunu sizinle paylaşmak isterim. Hukuk uygulayıcı erkleri, hukuk uygulayıcı kanalları, çoğulcılaştırın, toplumsal hak taleplerine duyarlı hale getirin. Yani toplumun içindeki bütün renkler herhangi bir ideolojik filtreye tabi tutulmaksızın devletin bütün aygıtları içerisinde, askeriye dâhil olmak üzere aktarılmasını mümkün hale getirin. Başkaca da bir şeye ihtiyaç

kalmayabilir. Son olarak şunu söyleyeyim. Anayasada 63 temel hak maddesi var, ama temel hakların hayata geçtiğine kimseyi inandıramazsınız. Buna karşın Fransa anayasasında tek bir temel hak maddesi yok, buna karşın, cinsel yönelimler konusunda Türkiye’den daha özgür. Yargı uygulamaları itibari ile devlet uygulamaları itibari ile de daha özgür. Neden? Çünkü sorun temel hakların bir üst metinde yazılı olması değil, devlet aygıtının bunlara tehdit olmaktan çıkarılması, çoğulcılaştırılmak suretiyle koruyucu bir yapıya kavuşturulmasıdır. Ben bunun tarihsel bir saptama olduğunu düşünüyorum.

Doç. Dr. Osman Can, Anayasa Mahkemesi Rapor-törü

Demokrat Yargı Derneği Eşbaşkanı

Kaset çözümü: Semih Varol

SINIRLARA KARŞI FORUM

“Milliyetçiliğin Kapadığı Kapılar Nelerin Üstünü Örtür?”

Rober KOPTAŞ,
Milliyetçilik Kötüdür, Tamam ama...

Emine ÖZKAYA,
Milliyetçilik: Cinsiyet ve Irk

Doç. Dr. Vahap Coşkun,
Milliyetçilik

Tanıl BORA,
Milliyetçilik-Ulusalcılık ve Yurtseverlik

Tanıl BORA,
Şiddet ve Milliyetçilik Üstüne Bir Deneme

Tanıl BORA,
Yurtseverlik ve Milliyetçilik: Fark Varsa, Nerede?

MİLLİYETÇİLİK KÖTÜDÜR, TAMAM AMA...

Rober KOPTAŞ

Milliyetçiliğin insanları nasıl ayırdığı, nasıl tasnif edip etiketlediği, dünyayı anlama çabasını nasıl kaba bir dost-düşman ayrımına indirgediği ve sair zararları üzerine duymadığımız söz, söylenmemiş fikir kalmadı muhtemelen. Milliyetçiliğin bir tür hastalık olduğunu ve insanlığın yararına olmadığını, hatta ve hatta sonumuzu getirebilecek bir lanet olduğunu biliyoruz (Milliyetçi olmayan bir 'biz'den söz ediyorum elbette).

Biliyoruz... Milliyetçilik ayırır, tasnif eder. Türk der mesela size; bir anda Gürcü, Laz, Çerkez, Arap, Kürt kimliğinizin üstü çizilir. Diliniz yasaklanır, kültürünüz eve hapsolür, zamanla unutulur. Gelenekleriniz sokaktan, hayattan, çarşı pazardan çekilir. Türk der mesela size. İster ki dininizi onun belirlediği şekilde yaşayın. Kimi zaman Alevi olduğunuz için, kimi zaman Sünni olduğunuz için, onun size biçtiği dona sığmaz, ayazda kalırsınız.

Size Türk der mesela. Kendinizi bir anda öteki olarak bulursunuz. Hristiyan, Ermeni, Rum, Yahudi'sinizdir. Ne yaparsanız yapın, ne olursanız olun, karşı kampta yer alırsınız; size güvenilmez. Milliyetçinin 'öteki'ye, 'öteki'lere ihtiyacı vardır çünkü. Ondan sonra bütün ömrünüz dört kulaklı ve kuyruklu bir yaratık olmadığınızı ispat etmeye çalışmakla geçer.

Milliyetçilik öldürür. 20 yaşındaki çocuklara öldürmeyi öğretir. Hipokrat yemini etmiş doktorlar, Kürt olduğu için bir hastaya bakmayı reddedebilir. Kimin yasını tutacağımızı bile milliyetçilik belirler. Şehit askerin en sevdiği yemeği, nişanlısının adını, askerliğinin bitimine kaç gün kaldığını öğreniriz gazetelerden, ama "ölü ele geçirilen teröristin" ne adını biliriz ne yasını. Onun anası, babası, kardeşi hiç olmamıştır; o yaşamamıştır, 'yokinsan'dır.

Milliyetçilik, bir ulus tahayyül eder. Kendisini en güçlü kılacak bütünü yaratmaya koyulur. Onu yaratırken, bütünü bozacağını düşündükleri, "ya sev"ecek, "ya terk edecek"tir! Bu uğurda kimsenin gözünün yaşına bakılmaz.

Mücadele yolları

İşte böyle, milliyetçiliğin ne olduğunu, ne büyük felaketlere sebep olduğunu iyi biliriz. Peki, onun kötü bir şey olduğunu bir tür büyü misali tekrarlayıp durmamız, insanları milliyetçi olmaktan vazgeçirir mi?

İki yüz küsur yıllık bir tarihi olan, bir vakitler kalabalıklara bir ideal ve onunla beraber bir kişilik vermiş, 'tebaa'yı 'vatandaş' haline getirmiş bu ideolojinin yol açtığı korkunç tahribat ortadadır, evet, ama onun geniş kitleler nezdinde gördüğü kabul, milliyetçilikle mücadelenin, çok, ama çok karmaşık, çok çetin bir mesele olduğunu gösterir. Milliyetçilik, hayatımızın çok farklı boyutlarıyla ilişkili olduğu için, onunla baş etmek de topyekün bir mücadeleyi gerektiriyor. Erkek egemenliğinden militarizme, her tür hiyerarşiden sınıfsal uçurlara, yoksulluktan işsizliğe pek çok toplumsal olgu, milliyetçilik için verimli birer üreme sahası. Bu nedenle, milliyetçilikle mücadele de, ancak, uzun soluklu, sabırlı ve inatçı bir bakış açısıyla mümkün.

Birkaç nesil sonra alacağı meyveleri hedefleyen bir mücadelenin, misal, öncelikle ders kitaplarından başlaması şart. Oralandaki cinsiyetçi, ayrımcı öğeleri ayıklamadan; misal, Hayat Bilgisi kitaplarındaki, annelere yemek yaptırırken babalara salonda ayaklarını uzatıp gazete okutan çizimleri çöpe yollamadan; tarih kitaplarında savaşın yüceliklerini, milli faziletlerimizi anlatıp durmaktan vazgeçmeden, milliyetçiliğe karşı gerçek bir mücadele verdiğimiz söyleyebilir miyiz?

Milyonlarca insanın haber kaynağı olan medyanın olaylara yaklaşımında, düşmanlıkları körükleyici unsurların öne çıkmasını engellemeden, bu alanda çalışanların insan haklarını ve demokratik düşüncüyü temel alan bir duyarlılığı içselleştirmesini sağlamadan, milliyetçiliğin ortadan kalkması mümkün mü? Etnik kökene, cinsiyete, toplumsal statüye göre tavır belirleyen, suçlu olanı yargısız infazla mahkûm eden bir medya, milliyetçiliği, şiddeti körükleyip nefret duygularının hâkimiyetini sağlamak dışında neye yarar?

Gencecik çocuklara 'savaş sanatı'nı öğreterek kişiliklerini emir komuta zinciri altında öğüten, onların özgürlüklerini kısıtlayıp kayıtsız şartsız itaat etmeyi kanlarına işleyen orduyu ve askerliği yüce bir değer olarak hayatımızın orta yerine yerleştirmişken, milliyetçiliğin yoluna taş koyabilir miyiz? Günlük hayatımızda, dilimizde var olan, çoğu zaman farkında dahi olmadığımız, ayrımcılıktan, ırkçılıktan, şiddetten beslenen düşünce kırıntılarını, yerleşik kabulleri sorgulamadan, dilimizi onlardan temizlemeden, bunu her daim bir iç sorgulama ve idrak meselesi haline getirmeden milliyetçiliğe göğüs gerebilir miyiz?

Son bir şey daha...

'Political correctness', yani siyaseten doğruculuk,

Batı demokrasilerinde yüzyıllar içinde oluşmuş bir değerler bütününün, günlük siyasal ve toplumsal pratiklere yansımaları için gösterilen çabaya verilen ad. ABD gibi bazı ülkelerde, siyaseten doğruculuk kimi zaman, kuru, sıkıcı, renksiz bir doğrucudavutluğu getiriyor akıllara. Ancak, bizimki gibi hızla değişen, değişirken de ne yöne gittiği üzerine fazla düşünmeyen, çocukluk hastalığından kurtulamayıp sürekli hoyrat savrulmalar yaşayan bir toplumda, siyaseten doğruculuğa gerçekten ihtiyaç var. Milliyetçilikle aşık atabilmenin en önemli anahtarlarından biri, belki de bu siyaseten doğruculuk arayışında yatıyor.

Rober KOPTAŞ, Agos Gazetesi

MİLLİYETÇİLİK: CİNSİYET ve IRK

Emine ÖZKAYA

"They cannot represent themselves; they must be represented."

(Karl Marx, The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte)

Milliyetçilik üzerine sayısız incelemenin çoğu, onun siyasi ve ideolojik yönü üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yaklaşımda, erkek bakış açısının toplumsal cinsiyete gereken önemi vermeyişinin de payı olsa gerek.

Ben bu yazıda daha çok, biyolojik, sosyo-tarihsel ve kültürel gelişmelere, buna bağlı olarak milliyetçiliğin ırkçı ve cinsiyetçi, yani toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan yönüne vurgu yapmak istiyorum. Bu vurguyu yaparken, ağırlıklı olarak ulus ve ulusun inşası süreçlerinde kadınların toplumsal cinsiyeti üzerine inşa edilen siyasetlere yer vereceğim. Bu yaklaşımımın nedeni, bir kadın olarak yaşadığım ve algıladığım, okuduğum bilgi ve deneyimler sonucunda milliyetçi taşkınlığın ve genel olarak militarizmin, ağırlıklı olarak erkeklerin deneyim ve ustalığı alanına girdiğini düşünüyor olmamdır. Cynthia H.Enleo'nun sözleriyle özetlersek: "Milliyetçilik tipik olarak erkekleştirilmiş hafızadan, umutlardan doğmuştur."

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yaşanan tarihi dönemin sosyo-ekonomik, siyasi ve etnik yapısından ayrı düşünülemez. Örneğin, bugünün Britanya'sında, tek bir kadınlık durumundan söz edebilir miyiz? Konuya daha sonra da değineceğim gibi, siyah kadınlara biçilen kadınlık durumuyla, beyaz kadınlarındaki farklıdır.

18 ve 19. yüzyıl sömürgeci Avrupa tarihi, hemen hemen her alanda kadınlara uygulanan ayrımcı ve cinsiyetçi siyaset ve anlayışların hakim olduğu bir dönemi kapsar. Kadınların, cins olarak ekonomik, sosyal ve politik alandan, esas olarak toplumsal alandan dışlandıkları bir dönemdir bu.

O günkü orta-sınıf, beyaz heteroseksüel, maskülen erkek kimliği sömürgeci Batı'yı temsil ederken, edilgen, ikincil, feminen kadın kimliği de Doğu'yu

temsil eder. Bu perspektiften baktığımızda feminen ve maskülen kadın ve erkek normlarının daha iyi anlaşılacağı kanısındayım. Bir başka deyişle, toplumsal egemenlik ilişkilerine göre belirlenen toplumsal cinsiyetin oluşturulması sürecinde, sömürgelerde uygulanan ırkçı politikalarla, içte kadınlara uygulanan cinsiyetçi, sosyo-politik, ekonomik ve biyolojik ayrımcılığın arasında derin bir bağ vardır.

19. yüzyılın cinsiyetçi erkek anlayışına göre, kadınlar fiziksel ve ruhsal olarak zayıf ve kırılgandır. Dolayısıyla, erkeklere ait alanlardan uzak kalmalı, geleceğin nesillerini yetiştirmeli ve ulusun, ailenin onurunu temsil etmelidir. Oysa o günün Britanya'sında, işçi sınıfından kadınların yaşadığı gerçeklik, orta sınıf kadınlara biçilen rolden çok farklıdır. On binlerce işçi kadın ev içi hizmet sektöründe ağır koşullarda çalışmaktadırlar.

Kadınlar doğaları gereği "zayıf, duygusal, irrasyonel" oldukları için, politika ve eğitim de dahil, akıl, irade gücü ve yetenek gerektiren kamusal yaşamdan genelde dışlanmışlardır. Ayrıca, maddi ve manevi güç gerektiren bu tür alanlarda kadınlar erkeklerle boy ölçüşmeye kalktıkları takdirde, "kadınlık cazibelerinin" yok olacağı endişesi de vardır bu cinsiyetçi zihniyetin arkasında. "Bilimsel" verilerle de desteklenir bu yaratılan pasif kadınlık durumu.

Sanayi devrimi ve onun getirdiği sosyal, ekonomik gelişmeler sonucunda, erkeklerle aynı iş kollarında daha az ücretle çalışan kadınlar aynı sendikal haklardan ve eğitim olanaklarından yararlanmak isteyince, karşılarında hep, sistemin cinsiyetçi ideolojisiyle beslenen ayrımcı anlayışları bulmuşlardır. Kadınların hak talepleri üzerine yürütülen tartışmalar sırasında, birçok ünlü yazar, sendikacı, düşünür, kadınlar aleyhinde tavrı koymuştur. Bugünkü Labour Party-İşçi Partisi'nin esinlendiği, düşünür, yazar, eleştirmen, Oxfordlı J. Ruskin, "yasa yapıcısı" olarak erkeklerin, kadınları, günah ve tehlikelerden koruduklarını iddia etmiştir. Ruskin, edebiyat, tarih, sosyoloji ve mimari konularında ne kadar derinse, o günkü beyaz-Viktoryan İngiltere'sinin,

ırkçı, cinsiyetçi ve sömürgeci siyasi ve kültürel anlayışları çerçevesinde de o kadar sığdır.

O dönemin Britanya İmparatorluğu'nun sömürgeci ve ırkçı politikalarıyla, içerde, kadınlara uygulanan, cinsiyetçi politikalar arasındaki paralellige gelince.

Korumacılık ve "esirgeme" adı altında uygulanan bu politika ve anlayışların arkasında, kadınları ve kolonileri sömürme ve idare etme, yani hakimiyet düşüncesi yatmaktadır. Batılı beyaz erkek, kadınlar konusunda olduğu gibi, sömürgeler konusunda da benzeri söylemleri ileri sürmüştür. Afrikalılar, Malezyalılar, Hintliler vb. doğaları gereği, akıl ve bilgi gerektirecek işleri yapacak kapasitede değildir. Yaratıcı duyu ve yetenekleri gelişmemiştir. Siyaset biliminden anlamazlar. Medeniyete ulaşmaları için, Batılı adamın "kurtarıcı"lığına ve "koruyucu"luğuna muhtaçtırlar.

Aynı dönemde, Fransız yazar ve politikacı, Alphonse de Martine, Osmanlı topraklarını ziyaretinden sonra, şöyle yazmıştır: "Başbozuk milletler topluluğu...Yönetici, yasa, güvenlik yok... Batının işgalini bekliyor sabırsızlıkla sığınmak için..."

Bu mantığa göre, bir tarafta rasyonel ve maskülen olanı temsil eden Batı, diğer tarafta ise, irrasyonel, feminen, ikincil olan Kuzey Afrikalılar, Orta Doğulular ve kadınlardan oluşan ve "kurtarılmayı" bekleyen "ötekiler" dünyası vardır.

Batılı emperyalist sömürge kültüründe (bu kültürün yaratıcılarının hemen hemen hepsi erkektir) ressam, yazar ve gezginlerin iştahını kabartan konulardan birisidir ötekilerin cinselliği. Bu "Orient" dünya, genellikle, harem ve gizemli peçeli kadın imgeleriyle karakterize edilir. İrrasyonel ve aşırı duygusal, anlaşılması zor, iletişim kurulamayan bu dünyaya karşı aşağılamanın yanında, gizli bir hayranlık da vardır. Ama bu kadar. Bu gizli hayranlığın ötesinde, içte kadınlara karşı uyguladıkları cinsiyetçi önyargıları, oryantal ötekiler dünyasına da, üstelik bu kez sömürgeci bir horgörüydü de ekleyerek uygularlar. Ötekilerin de toplumsal cinsiyeti, edilgenliği temsil eden kadındır.

Yazılı, sözlü ve görsel sanatların birçoğunda, bu konu sıklıkla işlenmiştir. Flaubert, Kızıl Deniz'de nasıl zevkle yüzdüğünü anlatırken, "...sanki binlerce sütlü memenin üstünde yatıyor gibiydim..."

ifadesini kullanır.

Burton'un "Thousand and One Nights" adlı eseri, pornografik imajlarla doludur. 'Oriental', cinsel ihtirası, gizemi ve anlaşılmanmayı simgelediği kadar, öteki olmanın da ifadesidir. O günkü Avrupa kültüründe, şu terimler, belli cinsel çağrışımlar için kullanılır: seraglio figure, Turkish beauties (kadın kalçaları) Asiatic ideas (cinsel ihtiras).

Bu yapıtların çoğu, kulaktan dolma bilgilerle, çeşitli cinsel fanteziler üretir. Örneğin, Cezayirli bir dansçı kızın, tüm "Orient" dünyayı sembolize eden erotik bir yıldız olarak işlenmesi gibi. Çoğumuzun malumu olduğu üzere, bu "sanat eseri" tablolarla, yarı çıplak harem kadınları birbirleriyle sarmaş dolaş eğlenirken, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, siyah bir harem ağası onlara gözcülük ederken resmedilir. Kısacası, bu iç gıcıklayıcı oryantalizm, sırf cinsel fantezileri beslemek için kullanılmaz, öteki'nin karşısındaki Batılı kimliği (erkek kimliği) oluşturmak, onu sınamak ve pekiştirmek için de kullanılır. Peçenin arkasındaki ne olduğu belirsiz Kuzey Afrikalı, Mısırlı ya da İstanbullu gizemli bir "yaratığı" keşfetmek, ona sahip olmak ihtirasıyla, yeni bir sömürgeyi keşfetmek ve sahip olmak arzusu arasında bir bağlantı olduğu açıktır.

Elbette bugünkü toplum yapısında, kadın ve erkek kimliklerinin aynı olması beklenemez. Çünkü, her dönemin ve her toplumsal yapının farklı sosyo-ekonomik ve siyasi koşulları vardır. Kadın ve erkeklik kimlikleri de bu yapının içinde şekillenir.

Ne var ki, sömürgeci, yayılmacı ve militarist anlayışların pek fazla değişmediğini, hatta yüz yıl arayla da olsa benzeri siyasetleri uyguladığını söyleyebiliriz. Son Afganistan ve Irak işgallerinde eski milliyetçi ve ırkçı politikaların tekrarlandığına tanık olduk. Afganlı ve Iraklı ötekilere "demokrasi" ve "refah" taşıyan ve Afganlı kadınları dini bağnazlığın elinden kurtarıp özgürleştirdiğini iddia eden aynı saldırgan, milliyetçi, cinsiyetçi anlayış değil midir... "Kurtarıcı" erkek, sonunda "kurtarıldığı" kadının sahibi olur. Umberto Eco, ilk Körfez Savaşını, erekte olmuş bir penisle tasvir ederken aynı gerçeği ironik bir şekilde vurgulamıştı.

Milliyetçi ideoloji, kadınları, ulusun oluşum ve gelişim süreçlerinde kullandığı gibi, toplumun mili-

tarizasyon sürecinde de kullanır. Hepimizin sıklıkla işittiği, günlük hayatımızda öylesine kullandığımız terimlerdir anavatan, toprak ana ve yavru vatan. Namusunun ve şerefine korunması gereklidir anavatanın! Tıpkı kadın gibi. Bu anavatanı koruyacak olanlar da, esasen ulusu temsil eden erkek milletidir. Erkek, vatani savunan askerle özdeşdir. Paul Theroux bu durumu şöyle ifade ediyor: “‘Erkek gibi davran’ ifadesi bana bir küfür gibi geliyor. Bu ifade, ‘aptal ol, duygusuz ol, itaatkâr ol, asker ol ve düşünme!’ anlamına geliyor.”

Şaşırtıcıdır ki, bunca kutsanan anavatan, yeri geldiğinde yerle bir edilir. Vatani korumak ve parçalamamak adına Kürt köyleri yakılıp viran edilebilir. Aynı, namus cinayetlerine kurban edilen kadınlar gibi, “uğruna feda olunan” topraklar insansızlaştırılır, yaşama alanı olmaktan çıkarılır. Ağızlarını açtıklarında vatanseverlikten dem vuranların sıkıya düştüklerinde yaptıkları ilk şey, istilacı ile işbirliği yapmak ya da ülkenin kapılarını istilacıya açmaktır. Aynı, namustan fazla söz edenlerin sıkıştıklarında karılarını sokağa attıkları gibi. Orduların gerçek görevi, vatani savunmak değil, içerde halkları bastırmaktır. Tarihte yabancı istilasına karşı direnen ordu örneği çok azdır. Hitler, Fransa başta olmak üzere Avrupa ordularını birer ikişer günde bertaraf etmiştir.

Diğer yandan, ulusal kurtuluş hareketleri de, kadınların geniş katılımına ihtiyaç duyduğu için bir yandan kadını yüceltirken, bir yandan da onlara erkek imajı kazandırmaya özen gösterir. Cezayir, Sri Lanka ve PKK de dahil, ulusal hareketlerin içinde, cephe ve cephe gerisinde yer alan çok sayıda kadın vardır. Bu kadınlar, ellerindeki silahla ve aldıkları “sorumluluklarla” erkeklerden farksız bir biçimde tasvir edilirler.

Yine de kadınların toplum içinde inisiyatif almalarını sağlayan bir yanı vardır ulusal mücadelelerin. Oy hakkı elde etmek, eğitim ve çalışma hayatı ve siyasette bir ölçüde yer almak. Örneğin İngiltere’de kadınların oy hakkını elde etmeleri ancak 1. Dünya Savaşı sonunda, erkeklerden çok sonra olmuştur. Yakın geçmişte uluslaşan ülkelerde kadınlar erkeklerle aynı zamanda oy hakkını elde etmiştir. Bu, onlara eşit vatandaş haklarını kazandırmaya da, objektif durum budur. Ne var

ki, ulusal mücadelede erkeklerle belli ölçüde inisiyatif ve özgürlük kazanan kadının doğurganlığı kısa sürede yeniden ön plana çıkartılır. Musa Anter, Kürt kadını şöyle tanımlar: “Kürt kadını kocasının karısı, çocuklarının annesi ve de toplumdaki ekonomik ilişkilerin canlı bir ortakçısıdır (...) Kürt kadınına kaç çocuğun var diye sorulduğunda, sayının 5-6’dan aşağı olması, şerefli bir kadın için aşağılayıcı bir durumdur.”

Kadınların cinselliği üzerinden yapılan “milli tasarruflar”, sadece savaş ve toplumun militarizasyonu dönemlerini kapsamıyor. Aşağıda göreceğimiz gibi, nüfus ve aile planlaması adı altında sınıfsal bir boyutu da içinde barındırıyor.

1990’ların sonunda, Brezilya’da, gecekondu mahallelerinde, kadınların rahmi zorla alınarak kısırlaştırma yoluna gidilmiştir. Bu proje, Dünya Bankası fonlarıyla desteklenmiştir. Kısırlaştırılan birçok kadına, rahimleri alınacağı ve ömür boyu çocuk doğuramayacakları söylenmemiştir. Birçok kadın bu operasyonlar sırasında sakatlanmıştır. Kadınların kısırlaştırılmasına harcanacak fonlar, pekâlâ o gecekondu mahallelerinin su, elektrik, yol gibi temel ihtiyaçlarına, yoksul halkın yaşam standartlarının yükseltilmesine harcanabilirdi. Oysa Brezilya Devleti, yoksulluğu yok etmek yerine, kadınların doğurganlığını yok etme yoluna gitmiştir.

1990’lı yıllarda, Britanya’da, depo provera, artık sağlığa zararlı olduğu bilinmesine rağmen, bir doğum kontrol metodu olarak siyah ve göçmen kadınlara verilmekteydi. İsrail, Filistinli kadınlar üzerinde kısırlaştırma politikasını halen sürdürmektedir. Amerika da dahil yirmi dört devlet, 1910-1930 yılları arasında kısırlaştırma yasası çıkartmıştır. Amerika’da, göçmenleri hedef alan öjenik hareketin çıkışı, İngiltere ile aynı döneme rastlar. Sosyal Darwinizmden güç alır öjenik hareket. Daha sonra Nazi Almanyası yaygın bir şekilde uygular benzeri bir ırkçılığı. Nazilerin pratiğinde de görüldüğü gibi, öjenik hareketin çıkış nedeni, devletin ırkçı ve cinsiyetçi uygulamaları ile, ulus, devlet, milliyetçilik arasında hep bir ilişki vardır.

Devletlerin kadınların bedeni üzerinden geliştirdikleri nüfus planlama politikalarının bir yanı kısırlaştırmaya, diğer yanı da doğurganlığın körüklenme-

sidir. Kadınların doğurganlığı, milliyetçi ideolojiler tarafından hep yüceltilir. "Cennet anaların ayağı altındadır" deyişle anneliği yücelten anlayış, bir başka yerde, "kadının karnından sıpası, sırtından sopası eksik olmamalı" diyerek erkek şovenizmini dışa vurur.

Atatürk, Cumhuriyet Türkiye'sinin aile yapısını şekillendirirken, "Türk kadınının en büyük görevi analıktır" derken, devletin en küçük birimi olarak düşündüğü aile ve ailedeki kadının rolüne vurgu yapma gereği duymuştur. Ailenin istikrarsızlığı, altüst oluşu, toplumun istikrarsızlığından bağımsız düşünülemez. Ailenin, kültürel ve ahlâki şekillenmesi, korunması, kısacası gardiyanlığı kadınlara sunulan en büyük görevdir. Bu, savaş-barış zamanlarının değişmez politikasıdır.

Ne yazık ki, belli zamanlarda "vatanın analarının" da bu milliyetçi taşkınlığın içinde yer aldığını görmekteyiz.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Britanya'da oy hakkı için mücadele eden kadınlar, askerliğe gitmeyi reddeden erkeklere "korkaklığın" simgesi olarak beyaz tüy dağıtmakla, daha o zamandan yükselen milliyetçi isterinin ve savaşçı faşizmin habercisi olmuşlardır. Hitler, Goebbels'in karısı ve çocuklarını, örnek Alman ailesi olarak boşuna lanse etmemiştir. Naziler, Almanya'daki kadınların büyük çoğunluğunun desteğini almışlardır. Öyle ki, bir kesim Alman feministi dahi bu isteriye göğüs gerememiştir. Keza İtalya'da, birçok kadın, Mussolini'ye alyans ve bilezikleriyle birlikte oğullarını da sunmuşlardır. Diğer ideolojilerde olduğu gibi, faşizmde de vatan imajı ile ana imajı kaynaştırılmıştır. Nasıl ananın namusu ve şerefi kutsalsa, anayla özdeşleşen vatanın korunması da kutsaldır. Benzer bir şekilde, Stalin de, "sosyalist" vatan savunmasında aynı özdeşliği kurmuş, analığı ve aileyi yüceltmıştır. Üstelik Stalin'de analık, hem vatani, vatani savunacak askeri üretecek doğurgan kaynağı, hem de yüksek üretimi temsil eder.

Vatan, millet ve aile, her ulusun temel direkleridir. Bu nedenle, milliyetçilerin ve politikacıların vazgeçilmez propaganda alanlarıdır.

Aile ideolojisini yalnızca faşist devletler değil, (Nazi Almanyası örneğinde olduğu gibi: kadın-çocuk-mutfak üçlüsü) tüm ulusal devletler aile-

vatan kavramına özel bir önem atfetmişlerdir. Bugünün ister "gelişmiş" kapitalist olsun, ister kendisine sosyalist desin tüm ülkeleri çekirdek aileyi örnek ve evrensel olarak kabul eder.

Gerçekten böyle midir durum? Aile de toplumlar gibi değişkendir. Resmi, çekirdek ailenin dışında var olan aile örnekleri görmezden gelinir. Evli olmayan anne örneğinde olduğu gibi. Oysa lezbiyen-gey çiftlerden oluşan aileler, bekâr baba ve çocuklardan oluşan aileler, arkadaşlardan oluşan aileler, tek tek bireylerden oluşan aileler, yaşlılardan oluşan aileler, çocuklu, çocuksuz birçok aile örneği vardır gerçek toplumda.

Sonuç olarak, aile evrensel olmadığı gibi, annelik de evrensel bir ideolojiyle tanımlanamaz. Annelik, kadının herhangi kimliğinden birisidir. Kurumsal anneliği kutsayan sistem, ne yazık ki, onu ödüllendirmez. Dünyanın birçok yerinde evli olmayan anneler, hâlâ gelir dağılımının en alt kesiminde yer aldıkları gibi, siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda da temsil düzeyleri düşüktür.

Devlet, o kadar göklere çıkardığı anneliği ve onun getirdiği maddi-manevi sorumluluğu ailelerin sırtına yıkarak kendini kurtarmaya çalışır. Öte yandan, rekabetçi-acımasız dış dünyanın karşısında, aile sığınılacak, "sıcak" bir yuvadır. Özellikle göçmen ve siyah kadınlar için. Irkçı ve milliyetçi baskı karşısında ister istemez aileye sığınılır. Zorba bir devlete karşı Filistinlilerin aileyi savunmaları ve kadınları çocuk doğurmaya teşvik etmeleri de bu noktadan bakıldığında anlaşılır bir şey olmalı.

Yakın geçmişte, İngiltere'de yaşayan Kosovalı kadınların yaşamlarını içten gözlemlene olanağı oldu. Çoğu bekâr kadınlar ve erkek arkadaş bulmakta sıkıntı çekiyorlardı. Çünkü, içinde yaşadıkları gettonun dışından bir "yabancıyla" birlikte olmaları hoş karşılanmadığı gibi, dışlanmalarına da neden olabiliyordu. Oysa Kosovalı erkekler için aynı kural söz konusu bile değildi. Kadınlar, bu dışlanmayı göze alamadıklarından, "evde kalmış" kız sayısı çoktu o günlerde bu toplumun içinde. Kısacası, kadınların cinselliklerinin üzerindeki baskı yöntemleri değişse de, baskıyı yapanlar değişmiyor. O günlerde ulusal bağımsızlık mücadelesi veren Kosovalı vatansever erkekler, kendi kadınlarının bedenlerini de "yabancılardan korumaya" çalışıyor olmalıydılar.

Oysa korunulması gereken tek şey vardı, o da biz-zat koruyucunun kendisiydi. Aynı, belli topraklar üzerinde yaşayan insanların kendilerini öncelikle vatanseverlerden korumaları gerektiği gibi.

Emine ÖZKAYA, 25 Ağustos 2007

KAYNAKÇA

Ayşe Gül Altınay, (der) Vatan Millet Kadın, İstanbul, İletişim, 2000.

Cynthia H. Enloe, Ethnic Conflict and Political Development, 1986: Does Khaki Become You?The Militarization of Women's Lives, London, Pandora Press,1988.

Dorothy Thomson, Class, Gender and Nation, London, Verso, 1993.

John Freely, Inside the Seraglio, Penguin Books,2000.

Mary Davis, Sylvia Pankhurst: Radikal Politik Mücadelede Geçmiş Bir Hayat, çev, Emine Özkaya, Versus, 2006.

Susan Mendus & Jane Rendall, (der) Sexuality & Subordination, London, Routledge, 1989.

Yiorgos Kalogeras &Domna Pastourmatzi, (der) Nationalizm & Sexuality: Crises of Identity, Thessaloniki, Aristotle University, 1996.

MİLLİYETÇİLİK

Doç. Dr. Vahap COŞKUN

Modern bir ideoloji olarak milliyetçilik, tarih sahnesinde yerini aldığı 1789'dan bu yana siyasi alanı domine eden bir çekiciliğe sahip olmuştur. Milliyetçiliğin bu meşum ve tükenmeyen cazibesinin nedeni; onun her şeyden önce, toplumsal ve bireysel kurtuluşa dair umutlar ve unsurlar ihtiva eden bir meşrulaştırma ve seferber etme aracı olmasıdır. Bu bağlamda milliyetçilik başka ideolojilerle harmanlanarak melez bir görünüm kazanabilir veya birbirinden son derece farklı deneyimlerin içinde milliyetçi temalarla karşılaşılabilir. Bu nedenle milliyetçiliğin tam olarak ne olduğu ancak faaliyetlerine bakılarak anlaşılabilir.

Hareket stratejisi ve faaliyetleri üzerinden milliyetçiliği kavrama çabasına girişildiğinde, milliyetçiliği tanımlanabilir kılan bazı özelliklerinin bulunduğu görülür. Bu özelliklerin önde gelenleri şunlardır:

1. Milliyetçilik, totaliter bir anlayışı içselleştiren, "millet"i yekpare ve homojen bir organizma olarak telakki eden bir siyasi ideolojidir. Toplumsal yaşamın düzenlenmesinde "millet"e ve "devlet"e kutsiyet atfeden bu ideoloji, "millet"i bütün değerlerin ve amaçların ölçüsü haline getirir, kişilerin "bağımsız bir varlık" ve "kendi başlarına bir değer" olarak kabul edilmelerine imkân tanımaz. Bireylerin karakterlerini, amaçlarını, değerlerini ve nasıl biri olmaları gerektiğini belirleyen "millet"tir. Bireylerin özgür gelişimini öldüren bu otoriter zihniyet, genel ve kapsayıcı bir kontrol mekanizmasının varlığına gereksinim duyar. Böylece toplumdaki tüm oluşumlar, baştanbaşa tek bir sistematik içinde denetlenebilir hale getirilerek bir tahakküm düzeni oluşur ki, bunun nihai sonucu faşizmdir.

2. Milliyetçilik, çok genel ve basit bir ayrım üzerinden hareket eder: Biz ve Öteki. Biz (millet) yekpare bir bütündür; başlı başına bir değerdir. Öteki ise, biz dairesinin dışında kalan ve bu nedenle hep tehdit olarak görülendir. Biz'e ait olduğu düşünülen özellikler daima olumluluk belirtirken, öteki'lerin özellikleri ise -çoğunlukla içeriklerinden bağımsız olarak- olumsuzluğun timsali biçiminde sunulur. Böylece biz, her daim ötekine üstün kılınır. Toplumun ve dünyanın biz ve öteki (düşman)

olarak adlandırılan kategoriler üzerinden algılanması, bütün milliyetçi programları kaçınılmaz biçimde saldırgan hale getirir.

Milliyetçilik, biz'in birleşik bir bütün olmadığı, aksine aralarında çıkar çatışmaları bulunan ve birbirlerine taban tabana zıt amaçların peşinde koşan bireylerden ve sosyal gruplardan müteşekkil olduğu gerçeğini reddeder. Gerçek yaşamda karşılığı bulunmayan homojen bir "biz" adına, gerçekteki farklılıklara ve çoğulculuğa cephe alır. Milliyetçilik; her pozitif değerın membaında kendini/biz'i görüp her negatif değeri öteki ile irtibatlandırdığından, öteki'yi tasfiye etmeyi bir "hak", bir "olması gereken" olarak düşünür ve bunu gerçekleştirme çabalarını haklılaştırır.

3. Milliyetçilik, çoğulculuğu kabul etmez. Onun tekçi ve totaliter yapısı, o tek'in ve total'in dışında kalan herkese/her kesime karşı ayrımcı ve dışlayıcı olmasını getirir. Bu ayrımcı ve dışlayıcı zihniyetin meşruiyet zemine oturabilmesi için, milliyetçiliğin yoğun bir manipülasyona ihtiyacı vardır. Manipülasyon genelde iki koldan ilerler: Bir yandan iç-dış düşmanlar yaratılır ve bu "düşman paranoyası" sayesinde toplum cendere içine alınırken; diğer yandan da "millet"e, "biz" e ait olduğu savlanan değerler ve amaçlar kutsanır ve aynı zamanda "millet"e, "biz"e ait olmayan ne varsa lanetlenir. Daha açık bir ifadeyle, bir milliyetçiye göre, yaşamımızı anlamlandıran, iyi, güzel, doğru olan her şey "biz"e aittir. Buna karşılık toplumsal yaşam içerisindeki kötü, çirkin, yanlış ve olumsuz olan her şey de bu millete mensubiyet bağı ile bağılı olmayanların eseridir.

4. Milliyetçi siyasal ideolojinin ise, hukuku ege-men kılmak gibi bir derdi yoktur, olamaz da. Zira totaliter, ayrımcı ve dışlayıcı bir içeriğe sahip bu anlayış, zorunlu olarak saldırgan; problemleri hukukun öngördüğü şekilde değil, kuvvete taparak çözmeye çalışır. Toplumun doğal dokusunu, yani onun çoğulcu yapısını reddeden ve topluma bir bakıma sıkı bir deli gömleği giydirmek isteyen bir anlayış iktidarı elde ederken ve sürdürürken, saldırganlaşır. Çünkü toplumdaki farklılıklar, hemen ve kendiliklerinden ortadan kalkmazlar. Bu durumda milliyetçiler, toplumdaki farklılıkları tasfiye et-

mek ve tek parça bir bütün elde etmek amacıyla, içte ve dışta kendilerine muhalif gördükleri her odağa pervasızca saldırmaya, onların sesini çeşitli şekillerde kesmeye yönelirler. Milliyetçi ideoloji, belirlediği yükümlülüklerle riayet etmeyip dairenin dışına çıkanları hizaya getirmek için şiddete başvurmadan imtina etmez. Şiddet, milliyetçiliğin mütemmim cüz'üdür.

Sosyal yaşamda saldırganlık bu derece sıradanlaştınca, toplumsal yapı korkuyu yasallaştırır ve daha da önemlisi korkuyu içselleştirir. Böylece milliyetçi ideoloji, korkunun egemen olduğu bir alanda, iktidarını rahatça idame ettirecek uygun şartlara kavuşur.

Milliyetçiliğe dair bu genellemeler bağlamında Türkiye'deki milliyetçiliğe bakıldığında ortaya çıkan tablo şu şekilde özetlenebilir: Türkiye'de milliyetçilik, laiklikle birlikte, Cumhuriyeti'nin iki hakim kodundan biridir. Milliyetçilik, bir ulus-devlet yaratılmasının ideolojisidir, laiklik ise çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma amacının. Bu iki kod, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren her yerde hakim hale getirilmeye çalışıldı; sanattan siyasete, eğitimden ekonomiye, kültürden bilime kadar her alanda, laiklik ve milliyetçilik meşru kodlar olarak kabul edildi.

Cumhuriyeti kuran bürokratik elit, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından imparatorlukta millet sistemini ve çokkültürlü yapıyı sorumlu tutuyordu. Bu nedenle onlar, yeni devletin bir daha bu tür bir parçalanma tehlikesine düşmemesi için farklı tüm etnisiteleri yok farzederek "yeni bir ulus" yaratma çabasına girdiler. Ulus yaratmanın ideolojisi ise milliyetçilikti. Cumhuriyetçi söylemde milliyetçilik, toplumda varolan tüm kültürel ve etnik aidiyetlerden bağımsız bir üst kimliğe vurgu yapmaktaydı. Ancak gerçekte milliyetçiliğin anlamı, etnik kimliklerden birinin (Türklüğün) kabulünün diğer tüm etnik kimliklere (örneğin Kürtlere) dayatılmasıydı. Bu amaca binaen devlet, bir yandan Türklük haricindeki kimliklerin kamudaki görünürlüklerini ortadan kaldırmaya, diğer yandan da kutsiyet atfettiği Türk kimliğinin toplumda kökleşmesini sağlamaya çalıştı.

Yönetim erkini ellerinde bulunduranların ininde, bu ülkede sadece Türk etnik kimliği hakim ve geçerliydi; diğer hiçbir kimliğin Türk kimliği karşısında bir kıymet-i harbiyesi yoktu. Birçok örnek gösterilebilir ama 1930'ların hükümet başkanı İsmet

İnönü bir sözü bu düşüncüyü hiçbir şüpheye yer bırakmayacak netlikte anlamak için yeter de artar bile: "Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve ırksal haklar talep etme hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur."

İmparatorluk bakiyesi olan bir toplumun etnik, dini, dilsel ve kültürel açıdan çeşitlilik arz etmesi kaçınılmaz bir sonuçtu. Bu çeşitliliğin bir asayiş sorunu olarak değerlendirip baskıcı yöntemlerle yok etme çabasının ise toplumsal gerilimlere yol açması şaşırtıcı değildi. Nitekim Cumhuriyet elitlerinin Türk etnisitesi dışındaki etnisitelere hayat hakkı tanılamaması; diğer etnik kimliklerin "ulus"a ait olma duygusunu kuvvetlendirmede; aksine keskin bir kimlik ve aidiyet krizi yaşamalarına neden oldu. Cumhuriyetin etno-dinsel kaynaklı üç sorunlu alanı vardı: (a) Gayri-müslimler, (b) Kürtler ve (c) din sorunu.

I - Ülkeyi gayri-müslim unsurlardan arındırmak idi. Türkiye'nin siyasi birliğine kasteden en büyük tehlike olarak algılanan gayri-müslimlere karşı öncelikle "köktenci etnik homojenleştirme enstrümanları" kullanıldı. Ermeniler tehcir, Rumlar mübadele edildi. Ancak kesin çözüme ulaşılmadığında, bu meselelerin hallinde ikincil enstrümanlar devreye girdi: Ermeni, Rum ve Yahudiler grup haklarıyla donatıldılar. Ancak homojenleştirmenin dışında kaldıkları için ayrımcılıkla baş başa kaldılar. Bu ayrımcılığın belli başlı birçok uygulaması bulunur.

II - İkincisi Kürtleri ve etnik olarak Türk olmayan Müslüman grupları asimile etmektir. Cumhuriyet'in uyguladığı asimilasyonist özellikle Balkanlar ve Kafkasya kökenli Müslüman grupların sebep olması muhtemel bir etno-politik sıkıntıyı neredeyse tümüyle bertaraf etmiş görünürken, Kürtlerin durumunda aynı neticeyi alamadı. Kürtlerden gayri Müslüman grupların neredeyse tamamı Türkleşmeye rıza gösterirken, Kürtler Türklük dairesinin dışında kaldı.

Kürtlerin asimile olmamaları; Kürt olarak yaşama hissiyatına sahip olduklarını göstermeleri, Cumhuriyet yönetimin Kürtler üzerine daha baskı kurmasına sebep oldu. Devlet, Kürt kimliğini yok saydı, Kürt meselesine ilişkin fikirlerin özgürce serdedildiği bir toplumsal tartışma ortamının oluşmasını engelledi, Kürt taleplerinin siyasal alanda temsil edilmesine müsaade etmedi. Ancak bu baskı ortamı, ne Kürt kimliğinin ne de taleplerinin varlığını ortadan kaldırdı. Aksine legal yollardan dile getiri-

lemeyen kimlik talepleri, meşru zeminlerin dışında kaydı, isyanlar başladı.

Bu sefer devlet meseleyi sadece askeri önlemlerle çözmeye kalkıştı. Bu baskı ortamının daha da koyulaşması demek oluyordu. Toplumsal bir sorun asayiş tedbirleri ile çözülmeye kalkılınca bu tedbirlerin boşa çıkması, boşa çıktıkça da toplumdaki kin ve intikam duyguların artırması şaşırtıcı değildir.

III - Pozitivist eğilimleriyle temayüz eden kurucu kadronun nazarında din; insanlığın, kendisi ve doğa hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olmadığı, karanlık dönemlerine ait bir kurumdu. Bağımsız ve modern bir devletin kurulması ve yaşatılması için; geçmişte kalması gereken bu kurumun, yani dinin, toplumsal yaşamdaki etkilerini ortadan kaldırmak ya da hiç değilse zayıflatmak gerekirdi. Bunun yolu ise laiklik ilkesinin benimsenmesinden geçiyordu. Zira kurucu elitin tasavvurunda laiklik; bağımsız bir ulus-devletin kurulması ve bu devletin modernleştirilmesini sağlayacak tek yoldu.

Kemalist proje 80 yıllık uygulamanın sonucunda bazı alanlarda büyük başarılar elde etti ama hayal ettiği toplumsal panoramayı, yani milliyetçi ve laikçi umdeler etrafında birleşmiş yekpare bir toplumu meydana getiremedi.

1946'da çok partili hayatın başlaması ve 1950'de "cahil cühela"yı temsil eden DP'nin iktidarı devralması, devletin kamusal alan üzerindeki bu katı gözetim ve denetimini nispi olarak hafifletti. Ancak, kamusal alanın devletten bağımsızlaşmaya ve geniş toplum kesimlerince tartışılmaya başlanması için 1980'leri beklemek gerekti.

1970'lerin başlarında Avrupa güçlü bir değişim talebiyle sarsılmaya başladı. Farklılıklarının ayırdına varan veya bunları daha fazla önemser hale gelen çeşitli toplumsal kesimler (kadınlar, azınlıklar, eşcinseller, mülteciler, göçmenler...), farklılıkların kabul edilmesini ve toplumsal alanda tanınmasını talep etmeye başladılar.

Avrupa'da 1970'lerde başlayan süreç, 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Türkiye'yi de etkilemeye başladı. 80 darbesinin yarattığı cenderenin kısmen gevşemesiyle birlikte; "Cumhuriyet'in ulusal kimlik idealine zarar verdikleri düşünülen etnik ve dini kimlikler görünmeye, konuşmaya ve siyasete katılım talebinde bulunmaya başladılar. Dünyada farkındalığın artması ve minör farklılıkların

bile haddinden fazla bir önem taşımaya başlaması, kaçınılmaz olarak Türkiye'yi de etkiledi.

Başta Kürtler, Aleviler, Ermeniler ve başörtüsü sorunu nedeniyle mağdur olan İslami kesimler olmak üzere çeşitli gruplar, Cumhuriyet'in hâkim kodları Müslümanlık, laiklik ve Türklük olan vatandaşlık anlayışına sert bir şekilde itiraz etmeye başladılar ve kültürel haklar konusundaki taleplerini yoğunlaştırdılar. Bu talepleri üstlenen ve nispi demokratik ilerleme sayesinde sayıları giderek artan sivil toplum örgütleri, cumhuriyetçi kamusal alanın milli, laik ve homojen doğasına önemli itirazlar getirdiler; sadece Türk ve Laik kimliğin kamusal alanın meşru kimliği olarak tanınmasına başkaldırdılar.

Soğuk Savaş sürecinin bitimine değin Türkiye için geçerli olan Kemalizm ve laiklik gibi ideolojiler, bu talepleri karşılamada yetersiz kalınca 1990'lı yıllardan işlevlerini yitirmeye başladılar. Bu ideolojiler, uzun yıllar boyunca farklı etnik grupları sırasıyla emperyalizm, komünizm, radikal İslam gibi ortak düşmanlar karşısında bir arada tutmayı başarabiliyordu. Ancak geline nokta, geçmişe ait tarihsel söylemler üreterek etnik, dinsel ve kültürel grupların bir arada tutulması ihtimali yoktu. Geçmişin kullanılmasıyla ulusal bütünlüğün sağlanması mümkün değildi, dolayısıyla Türkiye'yi birlik içinde geleceğe taşımak için yeni bir yaklaşıma ihtiyaç var, bu her geçen gün kendini dayatıyor.

Safların keskinleştiği, tarafların karşılıklı olarak birbirlerine cephe aldığı bu yol ayrımında Türkiye'nin de artık karar vermesi gerekiyor: Türkiye insanı, ya egemenliği paylaşmayı sevmeyen, insanlar ile kültürler arasındaki etkileşimden korkan sağ-sol milliyetçilerin yanında yer alacak; ya da Türkiye'nin demokratikleşmeyi ve çoğulculuğu savunacak. Üçüncü bir alternatif yoktur. Ben kendi adıma, milliyetçiliği insanlık için büyük bir tehdit olarak görüyorum. Bu itibarla; son günlerde yükselen ve siyasal-sosyal yaşamımızı baskı altına almak isteyen milliyetçi dalga karşısında geri çekilmemenin, aksine toplumsal yapımızı zenginleştiren farklılıklarımızı ve kültürel çeşitliliğimizi gözler önüne sermenin, her zaman ve her yerde ısrarla milliyetçilik karşıtı bir tutum takınmanın demokratik bir sorumluluk olduğunu düşünüyorum.

Doç. Dr. Vahap COŞKUN, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi

MİLLİYETÇİLİK-ULUSALCILIK VE YURTSEVERLİK*

Tanıl BORA

Yurtseverlik insanların, kendi kaderlerini ellerine alarak, bir toplum olma arayışına dayanır; "Biz, nasıl bir toplum olmalıyız, nasıl bir insan topluluğu olmalıyız ki kendimizi gururlu, onurlu hissedebilelim? Nasıl, 'iyi' bir toplum oluruz?" sorularıyla kendini sorgulayan bir ideolojidir. Bu anlamda da yurtseverliğin geleceğe dönük bir ütopyası vardır. Yurtseverliğin vatani asıl olarak gelecekte bir yerdedir; henüz kurulmamış, henüz yaratılmamış bir ülkedir.

Yurtseverlik, insanların, kendilerini mevcut halleriyle kabul ettiği bir ideoloji değildir. "Ne olursak olalım, ne yaparsak yapalım, iyi de yapsak, kötü de yapsak, biz, biz olarak iyiyiz" demez; kendi kendisine körü körüne tutkun değildir. Kendi "doğal" haline tutkun değildir, tersine, belirli ahlaki ve politik ölçütleri gözetmeksizin, böyle peşin sadakat talep eden bir "biz" duygusuyla sorunu vardır yurtseverliğin.

Bunu uygun olarak, yurtseverliğin milleti, vatandaş topluluğudur. Vatandaşların, ortak iradeleriyle, iyierdemli bir toplumu gerçekleştirmek üzere bir araya gelerek oluşturdukları bir birliktir, yurtseverliğin millet'ten anladığı. İnsanların kendi tercihleriyle içini doldurdıkları iradi bir kimliktir, yurtseverliğin millet'i. Kan, soy sop veya başka bir kutsallaştırılmış irrasyonel "değer"le kayıtlı değildir.

Bu yanıla da, yurtseverlik, ortaya çıktığı Aydınlanma çağının belli başlı bütün ilerici akımlarıyla alışveriş içinde olmuştur: İnsan haklarının, hümanizmin, evrenselciliğin, cumhuriyetçiliğin, enter-nasyonalizmin, kozmopolitanizmin. Çünkü yurtseverlik, otantik tarihsel biçimiyle, cumhuriyetçi 'iyi-erdemli toplum' ülküsünü kendisine veya belirli bir topluma özgülemez; bütün dünyaya uyarlar, bütün insanlığı buna layık görür.

Milliyetçilik -Yurtseverlik ve Sol

Yurtseverliğin milliyetçilikle temel farkını, bu noktada belirleyebiliriz. Yurtseverlik, insanın, toplumun, cemaatin "doğal" haliyle barışık değilken,

onu sürekli sorgularken, 'ileri götürmeye' çalışırken; milliyetçilik tam tersine, bir doğallık miti üzerine kuruludur.

Milliyetçiliğin yarattığı en güçlü yanılsama bu doğallık mitidir. Yurtseverlik, ideal toplumu -ve bu arada milleti de- kurma iradesini insanın bilinçli eylemine bağlarken; milliyetçilik ise milletin "doğal" bir varlık olduğu iddiasına dayanır ve bilinçli eylemin önüne bu "doğallıktan" gelen içgüdüyü, refleksi, bilinç-dışını koyar. Millet ve milliyetçilik tarihsel olarak inşa edilen toplumsal yapılar, ideolojiler değil de; bir millete mensup olan insanların ona mecbur olduğu bir doğal duygu, milliyetçilerin sevdiği tabirle bir "genetik şifre"dir bu bakışa göre.

Oysa modern milletlerin inşa edilme süreçlerine baktığımız zaman, bunların, milliyetçilerin iddia ettiği gibi ezelden gelip ebede giden bir süreklilik, bir değişmezlik taşımadığını görürüz. Milletler, kapitalizmin gelişmesi ve ulus-devletin örgütlenme süreci içinde, merkezi devlet aygıtının kurulmasıyla, onun ihtiyaç duyduğu ortak dilin yaygınlaştırılmasıyla, ulusal pazarın oluşmasıyla, vs. karmaşık toplumsal-siyasal süreçlerle biçimlendirilmişlerdir.

Milliyetçilik, milletin ve ulus-devletin tarihsel niteliğinin üzerini örten bir ideolojidir. İnsanlar "doğal" ve "zorunlu" olarak millete bağlı, millete tabi olarak varolurlar buna göre. Milliyetçilik "insanın içindedir"; tarihsel, kolektif şuuraltından gelen ve istemese de onu belirleyen bir güdüdür. Milliyetçilik, insanın iradesi, tercihleri, yönelişleri dışındaki bu "doğal" ve "zorunlu" varlığının onun asli varlığı olduğunu, onu, davranışlarını, tutumunu esas bunun belirlediğini söyler. Milliyetçiliğin, o anlamda doğal bir refleks olduğunu ileri sürer. Böylece insanı güdüselliğine, diyebiliriz ki "hayvani" yanına indirger. Milliyetçiliğin "kutsal"a, metafiziğe olan yatkınlığı da buna bağlıdır. Milliyetçi ideoloji, yerini aldığı dinsel ideolojinin zihniyet kalıplarını devam ettirir. Dinsel kutsallığın, ritüellerin, mitlerin yerine milli olanları geçirir. Bu bakımdan, Aydınlanmaya, rasyonelleşmeye, sekülerleşmeye vurulmuş bir prangadır milliyetçilik.

Tekrarlarsak; yurtseverlik, bizi, sadece biz olduğumuz için beğenmez. Olmayı hedeflediğimiz, "iyi" ölçümüze uyan bir toplumsal durumu arar; "biz"i ancak böyle bir yöneliş içinde sahiplenir ve değerli görür. Milliyetçilik ise, her neyse, her nasılsak yüceltir, okşar "biz"i. Yurtseverlik geleceğe bakarken, ilericiyken, milliyetçiliğin geçmişe dönük olmasıyla, muhafazakâr olmasıyla da alakalı bu. Yurtseverlik kendi "kimlik" kafesinin içerisine sığmaz, ötesini arar.

Yurtseverlik, birçoklarının dilindeki anlamıyla değil ama burada anlatmaya çalıştığım "otantik", sahi-ci anlamıyla, solla bağdaştırılır. Zaten yurtseverlik kavramının tarihte de hep sol, sosyalist, sosyalizan görüşlerle bağdaştığını görüyoruz. Dediğim gibi, sahici anlamıyla, hümanizm, insan hakları, evrenselcilik, cumhuriyetçilik fikirlerinin kavşağında duran, bunların hepsiyle alışverişi olan bir kavram olarak yurtseverlik, böyledir.

Zaten genel olarak Sol ile Sağın temel farkını da tam burada görebiliriz. Sağ, doğal olana, insan tarafından tarih içinde değiştirilemez olana inanır, fikrini ona dayandırırken; Sol, tarihsel olarak değişebilir, değiştirilebilir olana bakar. Bu anlamda, solun milliyetçilikle alışverişi olamaz. Çünkü milliyetçilik, insanın kendi eylemiyle değiştirebileceğinin dışında bir mutlak hakikat koyar ortaya. Herhangi bir sol, buna mesafeli olmalıdır.

Milliyetçilik-Şiddet ve Irkçılık

Milliyetçiliğin ırkçı-şiddet potansiyelini de onun "doğal" a vurgusuyla açıklayabiliriz. İnsanın doğal yanına, onun doğal güdü ve duygularına hitap etmesi dahası onu "temsil" etmesi, milliyetçiliği şiddete açık, yatkın hale getirir. Çünkü biliyoruz ki, insan, toplum haline geldikçe, beşerileştikçe, uygarlaştıkça kendi doğasıyla özde, doğasının belirlendiği bir mahluk olmaktan uzaklaşır, doğallığını aşan bir varlık olur. Buna bağlı olarak da şiddet potansiyelini kontrol altına alır, onu denetlemeyi öğrenir. Milliyetçilik ise, tam da insanın doğal halini yüceltişyle, şiddetin "önünü açar".

Mesela, Türkiye'de sık sık duyduğumuz "milli refleks" kavramını ele alalım. Birçok şiddet eyleminin, saldırının, lincin, "milli duygular" veya işte "milli refleks"le meşrulaştırdığına tanık oluyoruz.

Bu kavramı ilk olarak 12 Eylül sonrasında MHP yöneticileri kullanmışlar, 12 Eylül öncesinde "komünizm tehlikesine" karşı devlet yeterince kararlı karşı koymadığı için "milliyetçi gençlerin" gayriiradi bir "milli refleksle" vatani savunmaya giriştiklerini söylemişlerdi. Bu açıklama tarzının son dönemini yaygınlaştığını, popülerleştğini görüyoruz.

Milliyetçilikle şovenizm arasında da çok aşılmaz duvarlar yok. Milliyetçilik ile şovenizm arasında yüksek duvarlar olduğunu söylemek, milliyetçiliğin bütün kötülüklerini "şovenizmin" üzerine yıkıp, milliyetçilik aklamak işlevi görüyor çoğu kez. Oysa her tarihsel örnekte, her ülkede, milliyetçi ideolojinin şovenist öğeleri, damarı vardır. Ege-men ideolojinin esaslı bir bileşenini oluşturan milliyetçilikler, sistem açısından bir kriz, bir tehdit hissettikleri durumlarda, milliyetçilik-şovenizm tahterevallisinin şovenist ucuna abanverirler. Türk milliyetçiliğinde, "masum" sayılan (sanılan!) milliyetçilikle şovenizm arasındaki sarkaç, şovenizme doğru çok daha hızlı sallanır.

İrkçılık ile milliyetçilik de gayet geçişkendir. Peki neden milliyetçilik ile ırkçılık arasındaki bu sıkı bağ görülmez; milliyetçiliğin çok kolayca ırkçılığa dönüştüğü neden fark edilmez? Çünkü ırkçılığı genellikle en uç tarihsel örneklerine bakarak, doğrudan doğruya biyolojik ırkçılığa indirgeyerek ele alma eğilimindeyiz. İrkçılık, sadece "kan metafiziği"ne, kafatasına, soya sopa bakan bir ideoloji sayılıyor. Oysa ırkçılık biyolojik ırkçılıktan ibaret değil. İrkçılık, mantıki uç noktasına varınılmış ayrımcılık ve özcülüktür. Eğer bir milli kimliği tarihsel deneyime, pratiğine bağlı olmayan, topyekun değişmez bir öze tanımlıyorsanız, bütün diğer insan toplumlarından "insan" ortak paydasını önemsizleştirerek derecede bambaşkalaştırıp, biricikleştirip yüceltiyorsanız, milletleri onları bir alınyazısı gibi belirleyen "öz"lerle tasnif ediyorsanız, bu ırkçılıktır; illa kan, soy sop, genetik şifre falan ölçüleri aramamız gerekmez.

Günümüzde, kültürel ve sınıfsal ırkçılıktan söz ediliyor. Avrupa'da çok güçlü belirtilerini görebiliyoruz bu yeni ırkçılığın. Ancak Avrupalı, Batılı kültürlerinin, kendi tarihsel müktesebatlarından, geleneklerinden ötürü, emsalsiz, üstün bir konuma sahip olduğunu ileri süren bir kültürel ırkçılık

var örneğin. Refah şovenizmi olarak da tanımlanan bir sınıfsal ırkçılık var: Eski tabirle geri kalmış ya da az gelişmiş ülke insanlarının, dünyanın 'Güneylilerinin', kendi yetersizliklerinden, yetenezsizliklerinden ötürü bu durumda oldukları yargısıyla hareket eden, bunu asla değişmeyecek, giderilemeyecek bir zayıflık, bir gerilik olarak damgalayarak dışlayan, dünyanın gelişkin müreffeh kısmını bu barbarların akınına karşı korumak gerektiğini, sınır duvarlarını yükseltmek gerektiğini düşünen bir sınıfsal ırkçılık. Tabii dolaylı olarak kendi ülke-lerindeki alt sınıfları, yoksulları da benzer biçimde damgalıyorlar. Türkiye'nin AB'ye asla alınmaması gerektiğini düşünenlerin önemli bir dayanağı, bu sınıfsal-kültürel ırkçılıktır. Bütün bunları göz önüne aldığımız zaman, bugün ırkçılığın salt biyolojik ırkçılığa indirgenemeyeceğini, çok değişik şekillerde karşımıza çıktığını görebiliriz. Dolayısıyla, ırkçılığı salt biyolojik ırkçılığa indirgeyen ve bu anlamda ülkemizde asla olmadığını, görülemeyeceğini ileri süren ezber, yanlış hatta son derece zararlı - zira ırkçılığı gözden saklıyor.

Türkiye'de, "anayasal" denen, güya "yurtsever" denen, "masum" sayılan Kemalist milliyetçilik anlayışı içinde bile, Erken Cumhuriyet döneminin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un tabiriyle bir 'öz Türk'- 'kanun Türk'ü' ayrımı fiilen hep yapılagelmıştır. Bazen etnik, kültürel kimlikle bağlantılı, bazen dini kimlikle bağlantılı tanımlanan 'öz Türk' ile, kanun nazarında Türk olan ama etnik-kültürel veya dini bir 'ekşiği' nedeniyle 'aslında' Türklüğünü tanımayan 'kanun Türkü' arasındaki ayrım. Ayrıca Türkiye'de doğrudan biyolojik anlamda bir ırkçılık da var olmuştur pekala. Hele bugün, ırkçılığı sahiplenmekten hiç gocunmayan, kendisini ırkçı olarak tanımlamaktan kaçınmayan ya da kaçınsa bile açık seçik ırkçı kavramlar kullanan çevrelerin çoğaldığını görüyoruz. Örneğin, milliyetçi muhafazakâr kesimin ideolojik ortamına baktığımız zaman, Nihal Atsız'ın ırkçı-Türkçü görüşlerinin hiç bir zaman sahip olmadığı kadar yüksek bir itibara eriştiğini görüyoruz. İnternet üzerinden yayılan ırkçı, Türkçü grupların da, biyolojik anlamda ırkçı söylemler geliştirdiklerini, insanların anasının babasının kökünü sorguladıklarını, "tertemiz Türk" ve benzeri ırkî saflık ifadelerini gururla kullandıklarını görüyoruz. Özellikle Kürtleri açıkça aşağı, tehlikeli ırk olarak damgalayan basbayağı müstehcen de-

necek bir yayın yapıldığına tanık oluyoruz. Sadece zımni, sadece kültürel ırkçılık değil, doğrudan doğruya biyolojik ırkçılık da giderek yaygınlaşıyor Türkiye'de.

Milliyetçilik ve Ulusalcılık

Milliyetçilikten kendini ayırt etmeye çalışan bir başka milliyetçilik çeşidi daha var: ulusalcılık. Ulusalcığın, yakın zamana kadar aşağı yukarı şöyle bir anlamı vardı: sağ siyasal kesimlerle alışverişte bulunmaktan kaçınan, onların tercih ettiği "milliyetçilik" terimini kullanmamaya özen gösteren, o milliyetçiliğin terkisindeki etnik göndermelerden ve dini çağrışımlardan uzak duran, laik, "medenî" bir milliyetçilik tutumunu ayırt etmek üzere kullanılıyordu.

Doğrusu bu ulusalcılığın da, yurtseverliğin ilerici, hümanist, evrenselciliğe açık karakteriyle ilişkisi zayıftı. Ulusalcılık, milliyetçiliğin kendisini bir tür yeni din olarak koyan milliyetçiliğin metafizik niteliğini sorgulamıyordu; sadece o metafizik imgeleri Atatürkçülüğün dine benzer bir yorumuyla ikame ediyordu. Yine de yurtseverliğin "aydınlık" yanına göreli bir açılımı yok değildi, en azından milleti sadece ve sadece vatandaşlık temelinde tanımlamakta sağlam durduğu ölçüde. Yakın zamana kadar, milli kimliğin temeli olarak anayasal nizama bağlılığı ve vatandaşlık değerlerini, ortak yazgıyı paylaşmayı öne çıkaran bir tutum vardı ulusalcılıkta.

Ama bu değişti. Yaklaşık beş yıldır, ulusalcılığın ciddi bir dönüşüm geçirdiğini görüyoruz. Hatta ulusalcı kimliğini kullanan bazı çevrelerin, etno-kültürel bir millet tanımına savrulduğunu, ırkçı lafızlardan bile geri kalmadığını görüyoruz. Hiç de aynı topraklarda yaşayıp aynı kaderi paylaşmanın ortaklığıyla, vatandaşlık kimliğiyle yetinmeyen, totaliter bir aidiyete ve metafizik bir milliyetçilik imanına sadakate zorlayan faşizan bir tutuma dönüşmüştür ulusalcılık.

Ulusalcılık da tıpkı milliyetçilik gibi bir altın çağ mitine sahiptir. Sürekli bu altın çağa gönderme yapar: Ulusal Kurtuluş Savaşı ve bunu takip eden Tek Parti Dönemi; yani milliyetçi ideolojinin inşa sürecinin gerçekleştiği dönem. Bugünü anlamlı kılan, geleceği anlamlı kılmaya çalışan her türlü

siyaseti o altın çağdan üreten, aslında onun tekrarı özleyen bir ideolojiye dönüştüğünü görüyoruz ulusalcılığın. Buna bağlı olarak, halihazırdaki bütün sorunlar da Kurtuluş Savaşı döneminin koşullarıyla özdeşleştirilerek anlamlandırılmaya çalışılıyor. O "Çılgın Türk" şiarının ifade ettiği gibi, günün somut koşullarını analiz etmenin, üzerine düşünmenin falan lüzumsuz, kaypakça sayıldığı, her konuda pervasız "milli mücadele" söylemini devreye süren bir ajitasyon hükmünü yürütüyor.

Bu söylemin vazgeçilmez unsurları, "düşmanlar" ve "hainler"dir. Düşmanları ve hainleri temel alan, tehdit algısını temel alan, son derece güvensiz ve agresif bir ruh hali. Tabii emperyalizm de kilit bir kavram bu söylemde; ancak öyle bir emperyalizm tanımı ki, kapitalizmden hiç bahsetmiyor, "yabancı" ve "dış güçler" karşısında paranoyayla belirleniyor. Emperyalizm, "yabancı"yla, dış mihraklarla tanımlanıyor, böylece kapitalizmin kötülükleri de, bütün kötülükler de dışsallaştırılıyor veya işte "yabancı ajanı" damgası yiyor. Emperyalizmin kapitalizmle ilişkisini, emperyalizmin kapitalist sistemin dünya çapında ve bütün toplumsal ilişkilere yayılan en üst aşaması olduğunu, dolayısıyla anti-kapitalist olmadan anti-emperyalist olunamayacağını göz ardı ederek. Salt bir ötekileştirme unsuru olarak işlev gören bir emperyalizm algısıdır bu. Bu hınc dolu ötekileştirme söyleminin rahatlıkla ırkçı, etnik söylemlere savrulması da tesadüfi değil.

Ulusalcı söylemin bir başka tehlikeli tarafı da, son yıllarda milliyetçilik söylemlerinin yaygınlaşmasında katalizör rol oynamasıdır. Yakın zamana kadar "aşırı" bulunan milliyetçi motiflerin itibar kazanmasına, siyasetin merkezine yaklaşmasına katkıda bulunmuştur, bulunmaktadır. Milliyetçi söylemin özellikle şimdiye kadar ona görece mesafeli olan şehirli, laik, tahsilli orta sınıflar arasında itibar kazanmasına katkıda bulunmaktadır. Ulusalcılığın diğer milliyetçi söylemlerle girdiği alışverişin, rezonansın en zararlı etkisi de bu olmuştur.

Globalizm ve Ulusalcılık

Ulusalcı söylemin bu faşizan rotaya girmesinin kuşkusuz konjonktürle ilgili sosyo-ekonomik nedenleri var. Genel olarak neoliberal globalleşme süreci, özellikle de ekonomik krizler, şehirli, tahsilli orta sınıflar hem maddi kayba uğradılar, hem

de gelecekle ilgili beklentileri karardı; "kariyer beklentileri" belirsizleşti. Toplumdaki elit konumlarını kaybetme tehdidini hissediyorlar. Buna bir de, İslamcılarının şahsında "alternatif" bir orta sınıf elitin yükselmesi veya eskiden kendilerine mahsus saydıkları makam-mevkilerde veya sosyal hayat alanlarında onların da pay sahibi olmasının yarattığı tehdit algısı ekleniyor. Tabii kriz dönemlerinde kaybedecek az da olsa bir şeyi olan orta sınıfların geleneksel refleksleriyle, genel olarak alt sınıfların, "aşağı" gördükleri toplumsal grupların (bu arada tabii Kürtlerin de) bırakın bir şey elde etmelerini, salt görünür hale gelmeleri bile tedirgin ediyor bu zümreleri. Ulusalcı söylemin faşizan yönelimini bu sosyal ve sınıfsal tabloya bağlıyorum. Akademik proleterleşme diyebileceğimiz süreç de bu tablonun önemli bir parçası.

Son 10-15 yıl içerisinde toplum çok büyük bir alt üst oluş yaşıyor. Sosyal devlet hızla aşındı. Ekonomik krizlerle çok fazla sayıda insan işsiz kaldı, yoksullaştı. Toplumun büyük bir çoğunluğu geleceğe kaygıyla bakar hale geldi. Sadece işsizlik, yoksulluk gibi ekonomik sıkıntılar değil, sosyal yaşam dünyalarında da daralıyor insanlar. Genişlediklerini zannederken daralıyorlar. Tüketim kültürü ve kapitalizmin hayata nüfuzunun etkisi bu: Sosyal ağlar çözülüyor, insanlara bir tutamak sağlayan bütün kimlikler aşınıyor; atomize oluyor, yalnızlaşıyor insanlar. Bu da büyük bir güçsüzlük ve acz duygusu yaratıyor toplumun kaybedenlerinde ve kaybedecek bir şeyi olanlarında. Acz duygusuyla beraber bir hınc duygusu oluşuyor. Aczin doğurduğu hınc, sorunların sorumluluğunu bir "öteki"ne yıkmaya yatkın olanın duygusudur. Kendisinin zaten müdahale edemediği, edemeyeceği, kendisinin böcek gibi ezildiği devasa bir süreç görür karşısında. Kompro teorilerinden bahsetmeliyim bu noktada; kompro teorileri tam da bu acz duygusuna hitap ederler. Kuşkusuz globalizmin, emperyalizmin, ABD'nin, devletlerin stratejileri, "oyunları" bir gerçektir, fakat kompro teorileri bunları öyle anlatırlar, öyle bir biçimde konu ederler ki, insanlar bu büyük aktörlerin büyük komploları karşısında çaresiz, şu dünyada olup biten herhangi bir şeye müdahale edemeyecek, iradesiz, zavallı mahluklar olarak algılarlar kendilerini. Ve tek aktör olarak devletleri, topyekun milletleri algılarlar. Dünya ve tarih, milletleri temsil eden devletlerin sahnesidir,

başka kimliklerin, başka öznelere, başka taleplerin yeri yoktur orada. Komplo teorileri bu bakışı kakar zihinlere.

Bu kaotik, güvensiz ve acizlik hissiyle dolu koşullarda, insanlara, yitirdikleri o tutamağı, bir topluluğa ait olma duygusunu en kolayından vaad eden ideoloji milliyetçiliktir. Çünkü milliyetçi ideoloji, insanları zaten oldukları haliyle kabul ettiği gibi, onların mağdurluk duygularını okşar. İnsanların mağduriyet duygularını, yalnızlık, güçsüzlük duygularını milli davaların "haksızlığa uğrama" ve tehdit motiflerine transfer eder, salt milli kimlikleriyle kendilerini güçlü ve değerli hissetmelerini sağlar, öfkelerini, hınçlarını bir "öteki"ne kanallandırmaları için ezberler sunar.

Milliyetçi Medeniyetsizleştirme

Türkiye’de son zamanlarda yaratılan atmosferle, sanki herhangi bir konuda söyleyeceğiniz bir sözün, kuracağınız ikinci cümlemin dinlenebilmesi için "Hepimiz milliyetçiyiz" demek, bayrak göstermek şart sanki, böyle bir hava yaratıldı. Son 3-5 yılda, bayrağı teşhir etmenin bir sadakat bildirimi zorunluluğunun yerine getirilmesi işlevi gördüğünü gözliyoruz. Irak işgaliyle ilgili olarak Meclise gelen 1 Mart Tezkeresinin reddedilmesinde katkısı olan miting gününde, "büyük spor yorumcusu" eski hakem Erman Toroğlu, televizyonda konuşurken demişti ki: "Dikkat ediyorum, hiçbir Türk bayrağı yok o gösteride." Konusu ne olursa olsun, bir gösteride Türk bayrağının olmaması başlıbaşına onu gayrimuşağlaştıran ve şüpheli kılan bir işaret. Telkin edilen, bu. Bayrak sadece bir örnek burada. Sürekli sadakat bildirimi talep edilmesi, faşizan bir baskı. Herkesten, önce milliyetçi olduğunu bildirmesi isteniyor. Bu teyidi yaptıktan sonra kurulacak ikinci cümlemin de bir ehemmiyeti kalmıyor çok zaman. Esas olarak, sürekli ve sadece sadakat bildirimi talebinden ibaret bir söylem: "Hepimiz milliyetçiyiz" - o kadar.

Bu milliyetçi hezeyan zaten herhangi bir konuyu kendi bağlamı içerisinde düşünme, tartışma yeteneğinden uzaklaştırıyor insanları. Herhangi bir konunun kendi özgül bağlamı içinde konuşulmasına aman vermiyor. Bunun hem doğrudan bir sonucu, hem de aynı zamanda doğrudan bir nedeni, politikanın alanının daralmasıdır; aslında, politikanın iptal edilmesi. Bu atmosfer tüm meseleleri milli mesele-milli dava olarak kodlayıp tartışılmaz hale

getirmekte ya da milliyetçi sadakat yükümlülükleriyle paralyze ederek, esasen herhangi bir şeyin politik olarak müzakere edilmesine imkan tanımamakta.

Milliyetçi ideolojinin en tehlikeli tuzağı budur. Konuları politika dışına atmak, politikanın içini boşaltmak. Milliyetçilik ideolojisi, millet, milli aidiyet gibi metafizikleştirdiği kavramlar üzerinden, kendi sözüne politika-üstü bir değer, bir kutsallık atfeder. Hem bu kutsallık 'vehmi' hem de baştan beri söz ettiğim "doğallık" algısı ile, kendini politika-üstü görür. Milli dava, milli mesele ise, politika-dışıdır. Oysa açık ki, milliyetçilik de bir politik ideolojidir. Çok kudretli ve resmi ideolojiye temel oluşturan bir politik ideoloji. İşte, depolitizasyon dediğimiz olgunun yol açtığı tahribat burada kendini gösteriyor. Bütün dünyada, medyanın hegemonyası, piyasanın hayatın her alanına nüfuz etmesiyle yürüyen genel bir politikanın deformasyonu sürecinin yanı sıra, Türkiye’de malum, 12 Eylül’den beri ideolojik ve politik olarak da sistemli bir depolitizasyon süreci yaşıyoruz. Dolayısıyla, politikanın alanının had safhada daraltıldığı bir ortamda, milliyetçiliğin yegane geçerli ideoloji, üstelik de kendini ideoloji değilmiş gibi sunan bir ideoloji haline gelmesi çok temel bir sorun olarak karşımızda duruyor. Demokratikleşmenin önündeki belki de en büyük engel budur.

Milliyetçilik aynı zamanda medeniyetsizleştirmedir. İnsanın esasen güdülerine hitap eden, onu refleksleriyle 'anlamlandıran' bir ideoloji, insanı medeni yöneliminden uzaklaştırır. Son 5-10 yılda gündelik hayatımızda gitgide yaygınlaşan hoyratlaşma, sadece bir "adabı muşeret" sorunu değil. İnsanın seçebilen, tercih edebilen, kendini eleştiren, kendini değiştirebilen, "ben"ine de "biz" dediğine de mesafe koyabilen, kendi doğasını aşabilen, velhasıl medeni bir varlık olmaktan uzaklaşmasından muzdaribiz, muzdarip olmalıyız. İnsanları, toplulukları, her insan eyleminin izahını kimlik kafesine kısıtlayan milliyetçi ideoloji ve onun kaçınılmaz 'yan etkisi' ırkçı zihniyet, demokratikleşme kaybının ötesinde, ciddi bir medeniyet kaybının da sorumlusudur.

**Bu yazı, TMMOB Makina Mühendisleri Odası İzmir Şubesi tarafından düzenlenen paneldeki konuşma üzerinden düzenlenmiştir.*

Tanıl BORA, Birikim Dergisi - Toplum ve Bilim Dergisi

YURTSEVERLİK VE MİLLİYETÇİLİK: FARK VARSA, NEREDE?

Tanıl BORA

'Sahih' yurtseverlik

Modern siyaset ve siyaset bilimi kavramlarının arkeolojisini yapan Reinhart Koselleck¹, patriyotizm (yurtseverlik) kavramının tarihini incelerken, onun doğrudan doğruya hümanist, evrenselci, kozmopolit düşünce evreninin bir 'gezegeni' olduğunu saptar. Republikanizmi (cumhuriyetçilik), demokratizmi, liberalizmi, sosyalizmi, emperyalizmi, komünizmi, nasyonalizmi (milliyetçilik), faşizmi, ortak köklerindeki patriyotizm olmadan düşünmek mümkün değildir ona göre. Nitekim patriyotizm, erken 18. yüzyılda, Fransa, İngiltere ve Almanya'da Aydınlanma'nın temel kavramlarından biridir. 'Patriyot'un, yani yurtsever iyi yurttaşın, bu kimliğiyle 'pater patriae'yle, yani ülkenin babasına/efendisine, onun tiranlığına rakip çıktığı düşünülür. Patriyotizm, yurttaşlarının ülkelerinin ve kendi kendilerinin -ve tabii kurucu anayasasının- 'babaları' olmaları, yani rüşd kazanmalarıdır. Yurttaşların kendilerini erginleştirmeleri anlamına gelen Patriyotizm, Ülkenin/Vatanın-Babası'ndan (Landesvater) Baba-(Olarak-)Ülke/Vatan'a (Vaterland)² bir semantik geçişi gerçekleştirmiştir. Kant'ın paternalist ve patriyotist hükümetler arasında yaptığı ayrım da buraya oturur.

18. Yüzyıl sonu patriyotizminin coşkulu ifadesiyle: "Bir patriyot sadece Anayasa için yaşar." Doğulan yere, yurda, toprağa bağlılık, patriyotizmi tanımlamaya yetmez, hatta onu indirger, küçültür bu anlayış açısından. Aslolan, insan kitlesini bir "halk", bir "millet" haline getiren Anayasal çerçeveye, ilkelere bağlılıktır. Herder'in ifadesiyle: "Fizikî açıdan, sağlıklı havası bedenimize ve gönlümüze iyi gelen bir yeri överiz; ahlâkî açıdan ise, yasal temellere dayanan özgürlük ve güvenlik koşullarında yüzümüzün kızarmayacağı bir devlette kendimizi mutlu sayarız."³ Bu tasarımda anavatan iradî bir oluşumdur; millet ereksel bir ölçünün normatif teftişine tabidir. Ingeborg Maus'tan aktaralım: "Geleneksel cemaatler kimliklerini mitolojik köken anlatılarıyla beyan ederken ve zaten her zaman mevcut olmuş olan ve hep muhafazası gereken kolektif hususiyetlerini (biricikliklerini) geçmişle teyid ederken; cumhuriyetçi cemaatler milletin/

halkın kimliğini bir özgürleşme ve gelecek anlatısıyla elde etmeye çalışırlar."⁴

Patriyotizm, bu 'sahih' çizgisiyle, tüm-insanlık idealiyle, insan hakları fikriyle ve kozmopolitanizmle buluşur. Koselleck, bu buluşmayı 1795 yılından bir Prusyalı patriyottan aktardığı metinle uç noktada örnekler: İnsanlık değerleri söz konusu olduğunda, gerçek bir patriyot, vatanının işgal edilmesini pekâlâ vatan aşkının bir gereği ve patriyotist bir görev sayabilecektir!

Toparlarsak, 'sahih' anlamıyla patriyotizm: bir temel ilkeler ve ülküler metni olarak Anayasayı vatan bilir; onun milleti, bu temelde siyasal-hukuksal irade birliği yaptığı vatandaşlar topluluğudur. Kendi aynasında patriyotizm, insanlığa 'yakıştırılan' evrensel temel değerlere ulaşmanın bir aracı, dolayısıyla insan topluluklarının kozmopolit bir cemaate evrilmesinin basamağıdır.

Ancak 'sahih' patriyotizmin ömrü çok uzun olmamıştır. Millî devletlerin inşası ve milliyetçi ideolojilerin kurumlaşması sürecinde, patriyotizmin 'asimile edildiğini', 'sömürgeleştirildiğini' görüyoruz. Koselleck de, bu kavramın başından beri çift anlamlılıkla malûl bulunduğu dikkat çeker. Patriyotizmin evrensel ve global anlamı ile daraltılmış yerel/ülkesel anlamı arasında bir çelişki vardır. Tarihsel deneyimde galebe çalan, Koselleck'in kullandığı terimle: Millî-patriyotizm olmuştur.

Türkiye örneğinde bilhassa iyi bildiğimiz gibi yurtseverlik, bugün tamamen milliyetçiliğin anlamlandırma çerçevesine tabidir⁵.

Bir terminolojik parantez açayım... Buraya kadar, hem semantik bağıntılarını gözden kaçırmamak, hem de bu güncel anlam yükünden ayırtmak için, yurtseverlik yerine patriyotizm terimini kullandım. Yazının devamında, söz konusu güncel anlamın hegemonik konumunu vurgulamak üzere, yurtseverlik terimine dönebilirim.

Şimdi, yurtseverliğin milliyetçilikle ayrımının nerede kurulabileceğine daha yakından bakmaya çalışacak, ardından bu ayrımın dayanıklılığını sorgulayacağım.

Fark: Doğallık mitosu

Milliyetçilik ile yurtseverlik arasındaki ayrımı nasıl koyabiliriz? Milliyetçiliği -sahih anlamıyla- yurtseverlikten ontolojik diyebileceğimiz düzeyde ayırt eden temel noktanın, doğallık mitosu olduğunu düşünüyorum.

Milliyetçilik, meşruiyetini ve gücünü doğallık mitosundan alır. Milletin, -en azından rüşeym haliyle-, 'zaten'-varolan, kendiliğinden-mevcut bir varlık olduğu varsayımına yaslanır bu mitos. Bir siyaset bilimi terimiyle söyleyecek olursak, milletin mevcudiyeti 'Anayasa-öncesi'dir; onun modern ve reşit bir toplum olarak kendini kurmaya dönük politik iradesinden evvel vardır; zaten bu modern-politik kuruluş da o ilksel, özsel ve ezelî varoluşa dayanır, dayanmak durumundadır. Millî kimlik bir kaderdir, onun içine doğulur. Bu anlamda milliyetçilik, mutlaka biyolojik-ırkçı göndermelerde bulunmadığında bile, zımnın bir aidiyet belirleyici 'genetik şifre' öngörür.

Millî devletlerin ve millî kimliklerin de pekâlâ kurgusal tarihsel varlıklar oldukları biliyoruz. Milletler ve millî devletler, kuşkusuz 'rast gele', keyfî şartlarla, laboratuvar koşullarında değil, verili tarihsel, toplumsal, politik, kültürel koşullarda, politik eylemle kurulan, tarihsel yapılarıdır. Millet, Benedict Anderson'un güçlü kavramıyla⁶: muhayyel cemaattir.

Milliyetçi ideolojinin paradoksu, bu kurgusal niteliğini hiddetle yadsıyıp, kendini doğal bir oluş, doğal bir temayül, doğal bir his olarak sunmasıdır. "Anayasa-öncesi"ne benzer bir başka siyaset bilimi kavramıyla: Fikir-öncesi ve politika-öncesi bir ruhsal-zihinsel yönelim olarak sunar kendisini. Millî kimlik, kişinin bilinçli seçimlerinden önce gelen, onun deyim yerindeyse bilişsel 'altyapısını' oluşturan bir doğal hal addedilir. Habermas'ın dediği gibi, natüralist bir millet telâkkisidir bu⁷. Millet olmak insanın doğal varoluşunun bir teyidi, millî kimlik bu doğal varoluşun kendini gerçekleştirmesidir. Milliyetçilik zaten birçok durumda, -ki Türkiye deneyimi tipik bir örneğidir-, kendisini politika ve ideolojiler-üstü veya -dışı bir fikir ve 'hal' olarak konumlandırır. Böylece doğallık mitosu milliyetçiliğe, politik ideolojiler arasında bir 'haksız rekabet' avantajı sağlar! Aynı zamanda elbette şu 'yapay',

'yabancılaşmış' modern dünyanın -hele 'performatif' ve fragmanlaşmış postmodernliğin- anaforunda, sabit bir tutamağın avantajı...

Doğal-olmayanın 'meşruiyeti'

Yurtseverlik düşüncesi ise, -son kez 'sahih anlamıyla' notunu düşelim-, milleti/ulusu kurgusal bir varlık niteliğinde tasarlıyor olmayı hiç de bir zaaf saymaz. Tersine, doğallık mitosuna yaslanan bir kimlik kurgusu, onun nazarında bir 'sakınca' işareti, bir alarm zilidir! Zira modernist-hümanist tasavvurun bir çocuğu olarak patriyotizme göre, İnsan zaten kendi doğasına teslim olmayışıyla, kendini değiştirme melekesiyle insandır - toplum ve millet için de aynısını düşünmekten imtina etmez. Anayasal ilkeler ve vatandaş-milleti ile belirlenen milliyet, koşulsuz bir sadakat mercii ve melcei değildir; o ilkelere bağlılıkla ve insan rüşdünün ve onurunun bir gerçekleşme kertesini olarak tasarlanan vatandaşlık statüsünün hayatıyetiyle tartılır. Habermas'ın bir zamandır güncelleştirdiği Anayasal yurtseverlik kavramı, bu tutumun veciz ifadesidir.

Bu 'sahih' anlamıyla yurtseverliğin tarihsel örneklerinin çok sınırlı ve geçici olması, milliyetçiliğin yurtseverliği asimile edebilmesi, bu ikisinin aralarındaki ayrımların kolayca silikleşerek iç içe geçebilmeleri de bize bir şeyler anlatıyor olmalı! Yurtseverliğe hayırhâh, 'korumacı' yaklaşan bir bakış açısından, bunu negatif etmenlerle açıklayabilir; modern-öncesi ve dinsel anlam referanslarını ve aidiyetleri modernlik zemininde yeniden üreten bir ideoloji olarak milliyetçiliğin sahip olduğu muazzam güçle baş etmesinin müşküllerinden dem vura biliriz. Dinî dünya görüşünün buhrana düştüğü bir dünyada, onun anlam açığını ikame etme iddiasını üstlenen milliyetçiliğin seküler bir din olarak da tanımlanmış olması, boşuna değildir⁸. Millî tarihi, millet mitosunu yeni kudsiyet kaynakları ve aidiyet-sadakat yükümlülükleri yaratmak üzere kullanan bu seküler din; -yine Türk milliyetçiliği örneğinde de görebileceğimiz gibi- bizzat dinsel söz ve imge dağarcığını da millî sıfatlarla uyarlamaktan geri kalmamıştır. Milliyetçiliğin popülerleşmesini ve dayanıklılığını sağlayan ve modernleşmeye intibak sürecini kuşkusuz önemli derecede kolaylaştıran etken, onun bu seküler-dinsel veçhesidir; bir Ethos ve Pathos yaratmasıdır.

Yurtseverliğin Aydınlanmacı radikalizmi de kendi Ethos ve Pathos kaynaklarını üretmiyor değildi. Cumhuriyetçi söylem, böyle bir hararetin taşıyıcısı olabilmıştır. Keza devrimci romantizm, önemli bir kaynaktır. Ancak böylesi bir Ethos ve Pathos'un, modernleşme sürecinin geçiş bunalımlarını yaşayan toplumlarda kök salması kolay değildi. 19. Yüzyıl Cumhuriyetçiliğinin ve demokratik Anayasacılığının toplumsal-sınıfsal hudutları gözden kaçırılmamalıdır. "Tüm toplumun", "bütün insanların" erginleşmesini ve politik etkinliğini yücelten patriyotizm söyleminin, eski ve yeni egemen sınıfları tedirgin etmemesi beklenemezdi. Dolayısıyla, millî devlet iktidarlarının ve milliyetçiliklerin inşâsında, sadakat üretimine patriyotizmden daha elverişli etik ve 'patetik' kaynaklara başvurulmuş olması, anlaşılırdır.

Yurtseverliğin 'tutunamaması'

Tam bu noktada, yurtseverliğin milliyetçilik karşısında 'tutunamamasının', pozitif etkenlerle (yani bizzat yurtseverlik ideolojisinin kendisiyle) ilgili cephesini de göz ardı etmememiz gerektiği ortaya çıkar. Yurtseverlik ideolojisi de, -somut ülke örnekleri itibarıyla-, kendi tarihsel deneyimini yüceltmeye, biricikleştirmeye, özelleştirmeye meyyaldır. Kendini reşit bir toplumsal özne olarak kurmanın cumhuriyetçi deneyiminin ürettiği -ve onu yeniden üreten- Pathos, tutunum ve rıza üretiminin icaplarıyla birlikte, onu buraya sevedebilir. Ernest Renan'ın dediği gibi gün be gün referanduma giden, ucu açık bir Demos'un 'istikrarsızlığını', onu bir Ethnos olarak tahayyül etmek yoluyla telâfiye yönelebilir. Böylece, ırkçı motiflerden, etno-kültürel göndermelerden uzak durduğunda bile, cumhuriyetçi-yurtsever bir söylem, kendi farklılığını özelleştiren bir kimlik inşasına doğru gidebilir - en azından kapı aralayabilir.

Bizzat Jürgen Habermas, Anayasal yurtseverliğin, bir millî kimliğe değilse bile, tarihsel olarak teşekkül etmiş bir kültürel kimliğe aidiyeti koşul olarak koyduğu durumları sorgulamıştır⁹. Bu sorgulamada, göçmenlerin yurttaşlık hakkı kazanmasıyla ilgili süreçleri örnek alır. Yurttaşlığın şartı olarak konan ortak zemin belirli bir politik kültürü içselleştirmek, -sosyolojik tabiriyle 'kültürlenme'-, olarak konduğunda bile; bunun 'steril' bir hukuksal çerçevede kalacağını, özgül kültürel etmenlerin

'bulaştırılmayacağını' bir teminatı yoktur. Politik kültür de belirli bir kültürel hayat tarzının imtiyazlı kılınmasına, dolayısıyla tikelci bir şekilde içine kapanan bir yurttaşlık statüsünün oluşmasına elverişlidir. Böylece Anayasal yurtseverliğin evrenselci iddiası, yine tikelciliğe sıkışmış olacaktır. Tıpkı Etienne Balibar'ın, azınlıkları, göçmenleri, "yabancıları" politik katılım haklarından dışlayan 'tam yurttaşlık' statüsünün ayrımcı mâhiyetine dikkat çektiği gibi¹⁰. Balibar'a göre politik kültürün ve cemaatin bu şekilde 'kalifiye edilmesi', yani bir nitelik ve eleme ölçüsüne dönüştürülmesi, ırkçılığın 'çağdaş' mekanizmasıdır.

Habermas'ın bu sorgulamayı, Amerikalı liberal siyaset bilimcilerin komünitarizm tartışması¹¹ bağlamında yaptığını biliyoruz. Liberal komünitaristler, bireysel özgürlükler ve eşitlik ilkesine dayalı liberal toplumun yaşayabilmesini, yurttaşların dayanışma ve sadakatine, yani yurtseverlik erdemine bağlı görürler¹². Charles Taylor, patriyotizmi, liberalizmin tarafsızlık ilkesine dayalı ahlâkına ters bir tikelcilik olarak gören Alasdair MacIntyre'a karşı, "adaletçi patriyotizmin" liberal politik teoriyle bağdaşabileceğini düşünür. Liberal teori içi tartışmada komünitaristleri eleştirenler, Anayasal yurtseverliğe tekabül eden ılımlı patriyotizmin, evrenselci bir özgürlükçülüğün zeminini daraltacağı fikrindedirler. Patriyotizmin -ılımlısı da olsa- kurduğu kimlik ve özdeşleşme zemini bir yandan duygusal bağlanma ve Pathos talep ederken, bir yandan da kendini erdem olarak tanımlayamaz. Gerçi komüniteryen liberaller veya ılımlı patriyotistler sıranmamış bir özdeşleşme değil eleştirel ve rasyonel olarak temellendirilmiş bir bağlanma talep ediyorlardı. Millî cemaate aidiyet, belirli ahlâkî ölçütlerle kayıtlı olacaktır onlara göre. Cemaatle özdeşleşmenin duygusal temelinde ya bir alışma (kültürlenme, sosyalleşme) süreci ya da politik kültür olacaktır. Fakat liberalizm içi tartışmada komünitaristlere karşı çıkanlar, bir erdemin görev olarak ileri sürülmesini yine de sorunlu bulurlar.

Liberal eleştiri, Habermas'ın Anayasal yurtseverlik anlayışının 'sterilizasyon' düzeyini yetersiz bulmasına mukabil, onun 'sterilliliğini' bir "ruhsuzluk" alâmeti olarak gören ve sahiçilikten uzak sayan Cumhuriyetçi-patriyotist bir eleştiri de vardır. Bu eleştiriye göre, Anayasal yurtseverlik ve yurttaş-

lık, ancak somut tarihsel deneyimiyle, yani millî tarih dolayısıyla bir gerçeklik kazanabilir. Bu da, etnomerkezciliğe sapmamak ya da sair bir kültürel kimliği özelleştirmemekle beraber, kimliklerin içinden konuşabilmeyi gerektirir. Bu eleştiri güçlü ve 'hayırlıdır'; zira yurtseverlikle milliyetçilik arasındaki denetimi güç geçişliliği 'kafamıza kakar'!

Yurtseverliğin, hele bir kimlik olduğunda, milliyetçilikten bağımsızlığı güvencelemediğini çıkarıyoruz buradan. Yurtseverlik, ancak milliyetçiliğin doğal mitosunun iğvasından kaç(ın)abildiği, milletin/toplunun kuruluşunun iradî-politik-hukukî niteliğini ve bunun olumsuzluğunu unutmadığı-unutturmadığı oranda farklılaştırabilir kendini. Kozmopolit, hümanist, evrenselci değerlerin, bu değerlerin taşıdığı potansiyelin, açacağı imkânların belirli bir yerel-yerli zeminde yeşermesini sağladığı oranda, milliyetçilikten ayrıran bir yurtseverlikten söz etmek mümkün olabilecektir.

Tarihsel ve politik deneyimlerini hâlâ bekleyen bir mümkünluktur bu. Koselleck'in, bugün patriyotizm kavramının artık belki de sadece "milliyetçi" hat-
ta "şoven" olarak damgalanmaktan kaçınma işlevi gördüğünü söylemesi, boşuna değildir!

İki sene önce Kocaeli Üniversitesi Felsefe sempozyumunda sunuldu.

Tanıl BORA, Birikim Dergisi & Toplum ve Bilim Dergisi

KAYNAKLAR

Anderson, Benedict (1993): Hayali Cemaatler, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul.
Balibar, Etienne (1993): Die Grenzen der Demokratie, Almancaya çev. Thomas Laugstien, Argument Verlag, Berlin,
Bora, Tanıl (2007): "Yurtseverlik ve sol", Medeniyet Kaybı içinde, Birikim Yayınları, İstanbul 2007.
Hayes, Carlton J. H. (1995): Milliyetçilik: Bir Din, çev. Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul.
Habermas, Jürgen (1992): Faktizität und Geltung, Suhrkamp, Frankfurt a.M. 1992.
_____ (1996): Die Einbeziehung des Anderen, Suhrkamp, Frankfurt a.M.
Koselleck, Reinhart: Begriffsgeschichten, Suhrkamp, Frankfurt a.M. 2006.

Maus, Ingeborg Maus (1994): "Volk und Nation im Denken der Aufklärung", Blätter für deutsche und internationale Politik, 5/1994.

Nübel, Birgit (1996): "Zun Verhältnis von 'Kultur' und 'Nation' bei Rousseau und Herder", Nationen und Kulturen. Zum 250. Geburtstag Johann Gottfried Herders içinde, der. Regine Otto, Königshausen und Neumann, Würzburg 1996.

Viroli, Maurizio (1997): Vatan Aşkı, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Zahlmann, Christel (der) (1994): Kommunitarismus in der Diskussion, Rotbuch, Berlin 1994.

Zurbuchen, Simone (1995): "Bedarf der liberale Staat des Patriotismus?", Herausforderungen an das Recht am Ende des 20. Jahrhunderts, François Paychère (der.), Franz Steiner Verlag, Stuttgart.

1 Begriffsgeschichten, Suhrkamp, Frankfurt a.M. 2006.

2 Malûm; Türkçe anavatanın Batı dillerindeki karşılığı babavatandır.

3 Akt.Birgit Nübel, "Zun Verhältnis von 'Kultur' und 'Nation' bei Rousseau und Herder", Nationen und Kulturen. Zum 250. Geburtstag Johann Gottfried Herders içinde, der. Regine Otto, Königshausen und Neumann, Würzburg 1996, s. 108. Herder, Rousseau'nun Staatsnation (ulusunu kuran devlet) tasarımına ve 'Fransız modeli' siyasal-hukuksal milliyetçiliğe karşı Kulturnation (devletini kuran ulus) tasarımının ve 'Alman modeli' etno-kültürel milliyetçiliğin ilham kaynağı sayılmıştır. Oysa Herder de Rousseau'dan esinleniyordu ve 'Anayasal milliyetçiliğin' peşindeydi.

4 Ingeborg Maus, "Volk und Nation im Denken der Aufklärung", Blätter für deutsche und internationale Politik, 5/1994.

5 Bu konuya bir başka çalışma eğilmiştim: Tanıl Bora, "Yurtseverlik ve sol", Medeniyet Kaybı içinde, Birikim Yayınları, İstanbul 2007, s. 263-287.

6 Benedict Anderson, Hayali Cemaatler, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul 1993.

7 "Der europäische Nationalstaat - Zu Vergangen-

heit und Zukunft von Souveränität und Staatsbürgerschaft", Die Einbeziehung des Anderen içinde, Suhrkamp, Frankfurt a.M. 1996, s. 138 vd.

8 Carlton J. H. Hayes, Milliyetçilik: Bir Din, çev. Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul 1995.

9 Faktizität und Geltung, Suhrkamp, Frankfurt a.M. 1992, s. 658 vd.

10 Etienne Balibar, Die Grenzen der Demokratie, Almancaya çev. Thomas Laugstien, Argument Verlag, Berlin 1993, s. 91-2.

11 Christel Zählmann (Hg.), Kommunitarismus in

der Diskussion, Rotbuch, Berlin 1994.

12 Simone Zurbuchen: "Bedarf der liberale Staat des Patriotismus?", Herausforderungen an das Recht am Ende des 20. Jahrhunderts, François Paychère (der.), Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1995, s. 115 vd.

13 Rusconi'den aktaran Maurizio Viroli, Vatan Aşk, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1997, s. 187 vd.

14 Age., s. 218.

SOL ve HOMOFOBİ FORUMU

Ertuğrul KÜRKÇÜ,
Patriyarkal Kapitalizme Karşı Omuz Omuza

Eylem YILDIZ,
Homofobi ve Sol

Ilgım YILDIR,
Birlikte Özgürleşmek İçin Birlikte Mücadele

Ecehan Balta,
Sol ve Homofobi

ARKADAŞ Z. ÖZGER BULUŞMASI

Yeliz KIZILARSLAN,
Arkadaş Z. Özger Şiirinde Erkeklik ve Homofobi Eleştirisi

PATRİYARKAL KAPİTALİZME KARŞI OMUZ OMUZA

Ertuğrul KÜRKÇÜ

"Homofobi karşıtlığı" solun doğasına içkin mi? Politik doğruculuk geçer akçe olduğundan beri içkin olmadığını ima edecek tutumlardan ve ifadelerden "sol"da genel olarak kaçınılıyor. Ama homofobiye karşı, LGBT'nin kurtuluşu için mücadelenin "sol"da sistematik bir politik-kültürel pratik olarak işlemekte olduğundan, "sol"un bayrağına örneğin kadın hakları, insan hakları, çevre hakkı, çalışma hakkı gibi bir programatik ilke olarak geri dönüşsüzce yazıldığından söz etmek kendi politik hakikatimizi içbükey bir aynadan yansıtmak olur. Ne yazık ki, kurtuluşçu retoriğimizde "bütün ezilenler" kategorisi soyuttan somuta yükselmiş değil. "Soyuttan somuta yükselmek"¹, ezilenlerin somut gerçekliği ve mücadeleleriyle yüzleşmeyi, daha da ötesi bu mücadelelerin bir parçası olmayı, bunlardan güç almayı ve bunlara güç vermeyi tasarlayan "bilinçli insan pratiği"yle ilişkili. "Sol"un LGBT'yi bir özne olarak tanıdığını söylemek ve onunla birlikte nefes alıp verdiğini söylemek için henüz çok erken.

"Sol" derken esas olarak sosyalist/komünist hareketi kast ediyorum. Türkiye'de gündelik kullanımda ve halkın zihninde yerleşik olduğu şekilde "sol" bundan daha geniş bir politik-kültürel alanı tanımlıyor. Bu alan zorunlu olarak "düzen-dışı", "sistem-karşıtı" hareketler çokluğu demek değil. Geniş anlamıyla "sol" tanımı içine sosyo-ekonomik düzen değişikliğini, daha da somut olarak söylersek sermaye egemenliğine son vermeyi hedefleyen sosyalist-komünist hareketin ötesinde Kemalist, Batıcı, modern, liberal güçler, onların değerleri ve pratikleri de giriyor. "Sol" imgesi ve buradan türeyen sol algısı popüler zihinde kaçınılmaz bir biçimde bütün bunların bir çeşit bulamacı olarak yansıyor.

Sol heteroseksizme karşı mücadelenin neresinde Sosyalist/komünist hareket genel olarak politik alanda, daha özgül olarak da "toplumsal cinsiyet" sorununda kendisini bu spektrumdan kasıtlı bir biçimde ayırtırmadıkça bu "sol"un bir çeşidi olarak görüle geliyor. Sosyalist/komünist hareket bu genel alan içinde kaldıkça kaçınılmaz olarak kendi sağındaki güçlerin her gün yeniden ürete geldiği "vatan", "millet", "devlet", "aile", "okul", "ordu" gibi kavramların kutsandığı ve bu kavramla-

rın yansıttığı kurumlarca düzenlenen toplumsal ve kültürel değerler hiyerarşisinin belirlediği bir tarz-ı hayata sıkışıyor.

Emine Özcan'ın Türkiye işçi hareketinin ve sosyalistlerin Taksim'i 32 yıl sonra bir kez daha sermayenin elinden çekip aldığı 1 Mayıs 2010'dan aktardığı şu gözlemler bu sıkışmayı çarpıcı bir biçimde özetlemeye yeter de artar:

"Elinde mikrofonla tek tek alana girenlere, isimlerini zikredip 'hoş geldiniz' diyerek tezahüratta bulunan 1 Mayıs tertip komitesi üyeleri, sıra gey, lezbiyen, biseksüel, travesti, transseksüel örgütlenmesi olan Lambdaistanbul'a gelince sessiz kalıyor. 'Hoş geldiniz' demiyor. Homofobiye karşı nasıl mücadele edeceğiz? Kapınıza gelen ve 'eşcinselim, işten atıldım' diyen bir işçiye ne cevap vereceksiniz? 'Hastasın, tedavi ol' mu diyeceksiniz?

"O alana, tacizci erkeği koruyup kollayıp mağdur kadını aşağılayan, kapının önüne koyan Sine-Sen'i sokarken ensesini sıvazlamış oldunuz ama...

"Yıllardır kadın mücadelesi yürütüp erkek sendikaları değiştirmeye baş koyan feminist üyesini bir çırpıda gözden çıkaran Hava-İş'e methiye düzdünüz ama...

"'Koy AKP'ye, koy IMF'ye, koy faşistlere hepsi göt olsun, emekçi halkım iktidar olsun inşallah' sloganıyla alana giren 'fırlama yaramaz çocuk' Çarşı'ya 'hoş geldin aramıza' dediniz."²

Söylem ile toplumsal ilişkiler, gerçek yaşam ile düşünce arasındaki bu aşılması güç mesafeler bizi iki yanlı bir açmazla baş başa bırakıyor. Bir yandan sosyalist/komünist hareket kendi varlık nedeni ve gelişmesinin başlıca maddi imkânı olan "ezilenler" dünyasının "bütünü"ne ulaşma, kendisini onların mücadeleleri alanında yeniden kurma, her türlü ayrımcılığa karşı mücadelenin başlıca politik ve kültürel sözcüsü olma tarihsel yükümlülüğünü taşıyamaz hale geliyor. Öte yandan da bu ilişkisizlik, patriyarkal kapitalizmin ve heteroseksizmin baskısı altındaki ezilenlerin mücadelelerini bir toplumsal kurtuluş programıyla ilişkilendirme çabalarını muhatapsız bırakıyor. LGBT aktivizmi de bütünsel bir

kurtuluş programıyla ilişkilimenin öznel imkân ve fırsatları güdükleştiği ölçüde mantıksal sonuçlarına ulaşma yolları daralmış ve kimlik politikalarıyla sınırlanmış bir mücadele pratiğine hapsolmuş olarak kalıyor.

Bawer Çakır "Özgürlük mücadelesi sürdürürken kapitalist tuzaklara düşmemeye gayret gösteren, ancak bir türlü antikapitalist mücadeleyi yürütenlerin kollarını açık sanılmadığı Türkiyeli LGBT'ler" derken kanımca tastamam bu sıkışmışlık halini ifade ediyor.³

Heteroseksizm Marksizm'e içkin mi?

Yalnızca Türkiye'de değil, dünyanın hemen her yerinde sosyalist/komünist hareketlerin toplumsal cinsiyet alanında fikir üretmekte nispeten tutuk kalmasının bir gerekçesi Marksist teorinin özgün haliyle cinsler arası ilişkiler ve toplumsal cinsiyet bahislerinde hemen hiçbir teorik hüküm ileri sürmemesi olabilir.

Marksist teorinin başlangıçtaki bu dilsizliğini bütün Avrupa'yı kuşatan Viktoryen değerlerin ve heteroseksizm yüceltmesinin işçi hareketi içinde de yaygınlığıyla açıklamak mümkün. Modern komünizmin kurucularının işçi hareketinin karşısına henüz bir "toplumsal mesele" olarak çıkmayan bu tartışmalı alanla ilgilenmemeyi seçmesi doğrudan doğruya muhatap aldıkları sanayi işçilerinin daha çok "erkek değerler"i yeniden üreten bir "erkek hareket" olarak süre gitmesiyle ilişkilendirilebilir. Ancak heteroseksizmin Marksizm'e içkin olduğuna ilişkin iddialar, Marksizm'in esas itibarıyla bir "özgürlük" teorisi olması dolayısıyla terimler itibarıyla bile çelişki oluşturur. Kaldı ki, bütün "külliyyat" içinde bu yönde bir teorik çıkarsama bulmak da olanaksız, eğer Marx ve Engels'in kimi metinlerinde laf arasına sıkışmış birkaç ibare bir yana bırakılırsa.

Teorik öncüllerin sınırlılığına karşın 1917 Sovyet Devrimi bütün Çarlık mirasıyla birlikte homofobik yasaları da çöpe atarken cinsel kurtuluş ve özgürlükler için geniş bir alan açmıştı. Ancak Sovyetler Birliği'nin Asyalı değerleri yücelten Lenin sonrası devlet ve toplum mühendisliği içinde eşcinselliğin toplum dışına sürülmekle kalmayıp, bir suç olarak ceza yasasına sokulması işçi iktidarı ile "bütün ezilenler" arasına bir kama gibi girdi. Komintern'in Rusya'da olan her şeyi uluslararası komünist ha-

rekete norm olarak dayayan işleyiş pratiği içinde heteroseksizm ve homofobi "komünist değer" mesabesine yükseldi. Aynı değerlerin her yeni devrimle birlikte Doğu Avrupa'ya, Çin'e, Küba'ya dalga dalga yayılması heteroseksist ve homofobik zihniyet Komintern geleneğine mensup Komünist ve işçi partilerinin resmi söylemine neredeyse hiç bir tartışma ve eleştiri pratiğinden geçmeksizin girmesini sağladı.

Türkiye devrimci hareketi büyük ölçüde bu gelenekten beslendi ve onun değerlerine yaslandı. Ama en az bu gelenek kadar hitap alanındaki emekçilerin büyük ölçüde erkek ve Müslüman değerlerin taşıyıcısı olması dolayısıyla onlar tarafından belirlendi de. Asyalı ve Müslüman bir ülkede cılız meşruiyetinin teminatını politikada devlet, kültürde egemen ahlak ve dinle uzlaşmada aramaya sürüklendi.

1960'ların ikinci yarısında Türkiye solu açık alanda yeniden kurulurken, bavulundaki miras buydu.

1968'in özgürlükçü ikliminde Batı solu

Sosyalist/komünist hareketin dünyanın başka yerlerinde, özellikle batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kadın ve LGBT mücadelesinin sonuçlarını içermek, yeni toplumsal hareketlerin içinden yükselen anti-kapitalist dinamikleri görerek bunlarla eklemlenmekte son yarım yüzyılda gösterdiği gelişmeler, özellikle işçi hareketinin kendi mücadele pratiklerini "toplumsal cinsiyet" temelli olarak yeniden kurması çok büyük ölçüde 1968'in devrimci gelişmelerinin ürünü. Bununla doğrudan doğruya sokaktaki öğrenci hareketini kast ediyor değilim. Batı Avrupa ve ABD'de 1968 hem bir günde gerçekleşen bir patlama değildi hem de sadece üniversiteyi değil, kapitalist kültürün tamamında ortaya çıkan bir yarılma ve özgürlükçü başkaldırıları toplamını özetliyordu.

İşçi hareketinin ve onunla ilişki içindeki sosyalist/komünist hareketin "toplumsal cinsiyet" farkındalığı kazanması neredeyse tamamen kadın kurtuluş hareketinin dolaysız bir ürünüydü. 1968 ikliminde gelişen üçüncü dalga feminizm, kadınlara oy hakkı kavgası gibi temel hakların merkezinde olduğu 1900 başlarının birinci dalga feminizminden de; eşit çalışma, eğitim ve üreme hakları kavgasına odaklanmış olan II. Dünya Savaşı sonrasının ikinci

dalga feminizminden de farklı olarak her düzeyde siyasal haklar, mesleki eşitlik, üreme özgürlüğü, cinsellik ve bağlantılı konuları, büyük bölümü çalışma hayatına katılmış ve kendi konumlarını birinci ve ikinci dalgaların kazanımları üzerinden belirlemiş kadınlar arasında bir kadın kurtuluş hareketini yükseltti.

Eşcinsellerin mücadelesi de ABD ve Batı Avrupa'da 1960'ların aynı karşı-kültür dalgası içinde savunuculuktan eylemciliğe doğru yükseldi. "Gey kurtuluş hareketi" hem kadın kurtuluş hareketinin bir yankısıydı, hem de Batı'nın özgürlükçü vicdanında yaygın bir sempati dalgasının yanı sıra devrimci ve enternasyonalist bir dinamik de yaratmış olan Vietnam Kurtuluş Cephesi'ne gönderme yapacak kadar düzen dışı ve radikal bir karaktere bürünmüştü. Gene 1960'ların beyaz Amerika'sında siyahları savunmanın ötesine geçerek siyah iktidar için savaşılan hareketlere de atıfta bulunan "Gay Kurtuluş Cephesi" kendisini yalnızca heteroseksist bir toplumda mücadele yürüten eşcinsel yanlısı bir hak hareketi olarak değil "varolan toplumsal kurumlar ortadan kaldırılmadıkça bütün insanların cinsel kurtuluşunun gerçekleşemeyeceğini idrak etmiş devrimci kadın ve erkekler topluluğu" olarak tanımlıyordu.⁴

Gey kurtuluşçuluğunun kapitalist toplumun yeni den ürettiği, cinsler arası ilişkiler, aile ve benzeri kavramlara yönelik devrimci saldırıları, büyük ölçüde dönemin devrimci dalgalarından beslendi. Ekonomik olarak faal nüfusun büyük ölçüde işçi sınıfı saflarında yaşadığı bu ülkelerde gey kurtuluşçuluğunun sendikalar, politik hareket ve partiler ile akademide yankı bulmasını da bu politik yöneliş sağladı. Kültür ve siyaset bu dalga üzerinde dönüşürken gey olmak gizlenen ya da mazeret gerektiren değil, işçi sınıfı saflarında da "onur"la taşınan bir kimliğe dönüştü.

Bu süreçte, kadın ve gey hakları ve kimliğinin gerçekleşmesi karşısındaki en büyük geleneksel engellerden biri olan kilise ve din güç kaybederken laikliğin/sekülerliğin güçlenmesi ve medyanın kaçınılmaz olarak bu hareket ve düşünceleri kapsama alanına almak zorunda kalmasının popüler zihniyetin dönüşmesindeki payını da not etmek gerek.

Türkiye'de 68 ve heteroseksizmin yücelişi

Türkiye kendi 68'iyle Batı Avrupa ve ABD'ye nispetle çok daha fazla öğünür. Ama bir kültürel dönüşüm pratiği olarak bizim 68'imiz Batı'dan daha farklı bir istikamette ilerledi. Öyle ki, 1968'de öğrenci hareketinin önünde, sözcüleri arasında yer alanları meşruiyet arayışı içinde çoğu kez "biz Batı'daki gibi bunalım gençliği değiliz" derken duyabilirdiniz. Devrimci hareketin 1960'lar başında eski sosyalizmden devraldığı mirasın "toplumsal cinsiyet" temelli konularla tamamen ilişkisiz olmasının yanı sıra, Türkiye'de ezilen cins, kimlik ve kültürler henüz ABD ve Avrupa'da olduğu gibi kendilerini toplumsal mücadele alanına dayatmış güçler değillerdi. Öte yandan Batının ikinci dalga feminizminin uğraştığı konular Türkiye işçi hareketi ve öğrenci hareketi içinde henüz yeni yeni gündeme gelirken "gey kurtuluşu" konusu hiçbir politik devreye girmiş değildi. Özetle kadın hareketinden söz edilemezdi, kadın kurtuluş hareketinden hiç söz edilemezdi, gey kimliğinin açığa vurulması söz konusu bile değildi...

Bunun da ötesinde 1968'in devrimci kültürü ve bu kültürel iklimde gelişen politik yapılar gene Batı'daki emsallerinden farklı olarak çok büyük bir hızla silahlı çatışmaya ve bunun uzantısı olarak askeri faaliyete yöneldiler. Bu gidiş içinde hep si genel olarak erkek egemenliğinin yansımaları olan kahramanlık kültürü, maçoçluk ve homofobinin devrimci kültüre sızması, hatta onun üzerinde hegemonya kurması için çok elverişli bir zemin oluşmuştu. Öyle de oldu.

Heteroseksizmin soldaki yenilgisi

Sosyalist/komünist hareketimizin bugün "homofobi"nin uzağında bir söylemle konuşuyor olması öncelikle 1960'ların mirası olan, 1970'lerde daha da yaygınlaşan ve norm düzeyine yükselen heteroseksizmin "sol"daki egemenliğinin yıkılmasının bir sonucu. Bu sonucu da bir yandan Sovyet deneyiminin başarısızlığıyla birlikte, o deneyimin bütün öğelerinin Marksist eleştiriye daha açık hale gelmiş olmasına borçluyuz öte yandan özellikle akademik solculuk dünyasında "politik doğruculuk"un bir bakıma norm haline gelişine. Toplumsal mücadeleler alanından aydınlar katına çekilen sosyalist hareket 1980 sonrası yeniden derlenirken ister istemez kendisini bu alandan yükselen eleştirilere uygun

olarak gözden geçirmeye zorlandı. Ancak bence asıl büyük itilim, Türkiye'ye 1980'lerde vuran üçüncü dalga feminizmin sosyalist kadınlar arasında ve giderek genişleyen halkalarda "beyaz yakalı" kadınlar arasında uyardığı büyük bilinç sıçramasından ve buradan türeyen farkındalıktan geldi.

1960'lar ile 80'ler arasında geçen 20 yılda toplumsal ve ekonomik yaşamda giderek daha çok etkinlik ve görünürlük kazanan, akademi ve medyanın tabanında erkekleri sayıca yakalayan kadınlar feminist çağrılara güçlü yanıtlar verirken sosyalist-feministler de sosyalist hareketin örgütsel ve programatik yaklaşımının "devrimci" diyebileceğimiz dönüşümlere uğramasında büyük pay sahibi oldular. Heteroseksizm ve erkek egemenliğinde büyük gedikler açan bu dönüşüm uğraşında LGBT de toplumsal bir güç edindiği nispette sol politik programlarda kendisine yer açmaya başladı. Özellikle ÖDP'nin ilk kuruluş yıllarında toplumsal ve kültürel çoğulculuk adına atılan adımlar sosyalist/komünist hareketin "toplumsal cinsiyet" algısında geleneksel değerlerin büyük ölçüde aşınmasını sağladı.5

Hayatın dersleri

Doğrusu, 12 Eylül diktatörlüğünün hapishanelerinin de devrimcilerin kendi saflarındaki "toplumsal cinsiyet" sorunlarına gözünü açmadaki katkısından söz edilebilir. Devrimci hareket 1970'lerin ikinci yarısında toplumun bütün ezilen tabakaları arasında kök salarken hiçbir zaman açığa vurulmayan farklı cinsel yönelimlerle de kaçınılmaz bir biçimde temasa gelmişti. Yoksullukları dolayısıyla fuhşa mecbur kalan eşcinseller, eşcinsel oldukları için mazbutların dünyasından dışlananlar sokağın sert sosyal mücadeleleri içinde faşist hareketle karşı karşıya geldikleri nispette devrimci örgütlerle de şu ya da bu şekilde ilişki içine girdiler. Sokak kavgalarında, faşizme karşı mücadelede yer aldıkları için diğer devrimcilerle birlikte cezaevlerine atıldılar. 12 Eylül'de baskı-işkence-cezaevi tezgâhından geçmiş bir milyon insandan söz ediyoruz. Bunların bir bölümünün eşcinseller olmaması düşünülebilir miydi?

Cezaevi idareleri, cinsel yönelimlerini şu ya da bu şekilde saptadıkları bu devrimcileri iki kez ezmeye giriştikçe devrimciler açık bir tutum belirleme ihtiyacıyla karşı karşıya kaldılar: Ya "eşcinselliği" "faşizmden beter" bir "suç" olarak benimseyip zulme seyirci kalacaklar, ya da eşcinsellerinin varlığını kabul edeceklerdi. Kaldığım bütün cezaevlerinde "toplumsal cinsiyet meselesi" bu şekilde açıkça konuşulup bilince çıkarıldı -ama gene de bir "marjinal" mevzu olarak!

Kendi payıma benim için en sarsıcı deneyim 12 Eylül 1980'den az önce Niğde Cezaevinde karşılaştığım bir meydan okumaydı. Cezaevi yönetiminin idareyi elden kaçırdığı, toplam 600 mahkûmun "siyasiler"i'nin yol göstericiliğinde yönetimi eline geçirdiği, bir tür komünal düzenin hâkim olduğu cezaevinde adalet ve asayiş sağlamak da devrimcilerin üzerine kalmıştı, bir "kamu görevi" olarak. Geleneksel cezaevi/gardiyan baskısı ortadan kalktıkça, "özgürlük" havası yayıldıkça önceleri bastırılan eşcinsel arzuların ortaya döküldüğü, eşcinsel ilişkilerin sıradan mahkûmlar arasında açıktan yaşanmaya başladığı, bunun cezaevinin erkek koşullarında hoşnutsuzluğa ve cinsel rekabete, kavgalara yol açtığı haberleri gelmeye başladı. Durumu anlamak ve bir "çare" aramak için konuştuğum mahkûmlardan birine sordum: "Neden, böyle yapıyorsun ?" diye. Hiç ummadığım ve duysam ne yapacağımı hiç düşünmediğimi o an fark ettiğim bir cevap aldım: "Seviyorum abi, aşığımlı!" Diyecek hiçbir şeyim yoktu. Lafı uzatmadım... Ama diğer mahkûmlar onun "aşk hakkı"na saygı gösterme eğiliminde değillerdi. Koşullarını ayırdılar. Birkaç ay sonra "sıkıyönetim" geldi. Aşkın zamanı geçmişti...

Sosyalist mücadele ve LGBT

Yaşayan görür derler! İnsanların kendilerini gerçekleştirmelerinin önüne dikilen hiçbir engel uzun ömürlü olamıyor, bir dönemin kabulleri, bir başka dönemin kusurlarına dönüşüyor. Ama bunun için her şeyden önce ezilenlerin kendi davalarını idrak etmeleri, kendilerini ifade olanaklarına kavuşması, özgürlüğün ayrımsız herkes için bir hak olarak hükmünü icra etmesi gerek.

Sosyalist-komünist hareket, 20. yüzyıl devrimlerinin yenilgisinin ardından yeni bir uygarlığın, bütün ezilenlerin kurtuluşunun içinde gerçekleşeceği bir toplumsal-ekonomik düzenin başlıca kurucularından biri konumuna yeniden yükselmesinin hiçbir

ezme-ezilme ilişkisini ilgi ve mücadele alanı dışında bırakmaması gerektiğini, egemen olan hiçbir değeri tevarüs etmesi için mantıksal ve tarihsel bir nedeni bulunmadığını gitgide daha derinden kavırıyor. Bunu da her şeyden önce kendi varlık, kimlik ve haklarına sahip çıkmak için ileri atılan tarihin en kadim ezilenlerinin kendilerini cesaretle ortaya koymalarına borçlu.

Sosyalist Gelecek Parti Hareketi'nin, Mart 2010 sonunda düzenlediği konferansta aldığı "Heteroseksizme Karşı Karar" kendisini egemen pratiklerden ayırmak, LGBT mücadelesini sosyalizm için mücadeleyle eklemlenmek doğrultusunda ileriye doğru atılmış önemli adımlardan biri:

"Temelini toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünde bulan patriyarkal kapitalizm, tarihsel ve toplumsal bir hegemonik iktidar biçimi olan heteroseksizme hayat verir. Heteroseksizm, aileden başlayarak toplumsal alanın tümünü kadın-erkek ikiliği üzerine inşa edilmiş hâkim cinsiyet rejimine göre belirlerken LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans) bireyleri sapkın ilân ederek ötekileştirmiştir. Sistemin cinsel yönelimleri nedeniyle ötekileştirdiği LGBT'ler, salt baskıya ve ayrımcılığa maruz bırakılmamış, aynı zamanda homofobinin ve transfobinin hedefi haline gelerek öldürmeye varan şiddet biçimleriyle karşılaşmışlardır.

"Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, küresel düzeydeki politik denetim sınırları ile pratik olarak belirlenir. Örneğin ABD gibi ülkelerin HIV pozitiflileri ülkelere kabul etmemesi; lezbiyen, gey, transeksüel, biseksüellere yönelik artan saldırılar ve bu kesimlere yönelik ahlaki ve devlet denetimleri bunun somut göstergeleri olmaktadır.

"Bugün itibarıyla LGBT'lerin mücadelesi temel haklar çerçevesinde yürütülen bir mücadele olarak görünse bile asıl olarak bu çerçeveyi aşan, patriyarkal kapitalizmin temellerine meydan okuyan bir niteliğe sahiptir.

"Eşitlikçi bir toplum inşası yolunda her türlü tahakkümün karşısında olan sosyalistler, LGBT'lerin kuruluş mücadelesini destekler; başta anayasa olmak üzere hukuksal mevzuatın ve kamu hizmetlerinin LGBT'lere yönelik ayrımcılığı önleyecek biçimde yeniden yapılandırılması için çaba gösterir."

"Patriyarkal kapitalizmin dışladığı LGBT'ler, ne yazık ki sosyalist ve muhalif yapılar tarafından da çürümüş kapitalizmle ilişkilendirilmişlerdir. Oysaki LGBT'lerin büyük çoğunluğu ile kapitalist sistem içerisinde yer tutmuş ve bizzat sistem tarafından öne çıkarılan LGBT'ler farklı sınıf konumlarını temsil ederler. Sınıf ayrımlarının üzerinden atlayarak LGBT'leri, orta-üst ya da üst sınıf LGBT'lerin temsil ettiği homojen bir topluluk olarak görmek hâkim zihniyet yapılarını yeniden üretmekle kalmaz; LGBT'lerin patriyarkal kapitalist toplum içerisinde ezilmesini, sömürülmesini ve ayrımcılığa uğramasını gizlemeye hizmet eder.

"SGPH LGBT'lerin toplumsal alanda yaşadıkları her türlü baskıya karşı sürdürdükleri mücadeleyi meşru kabul eder ve destekler; kendi içinde homofobi, transfobiye karşı duran bir duruşu politik gündemine alır." 6

Bu programatik yaklaşımın kendi öznesine kavuşması LGBT'nin topyekûn kurtuluşunun koşullarının eski toplumun yıkılışında olduğunu daha açıklıkla görerek 1960'ların "kurtuluş" hareketlerinin devrimci esininin izini sürmesine de bağlı.

Sovyetler Birliği'nin yıkılışı, bugünkü Rusya Federasyonu'nda LGBT'nin "mücrim" muamelesi görmesine yasal olarak son verdi. Böylece farklı cinsel yönelimlere "proletarya diktatörlüğü" altında suç ya da "hastalık" olarak muamele eden bir "model komünizm" sosyalist/komünist hareketin önünden çekilmiş oldu.

Ama ABD ve Batı Avrupa'da LGBT'nin kapitalist toplum çerçevesinde kabul edilebilir, yasal ve meşru görünen taleplerinin nihai gerçekleşmesinin de "biçimsel eşitlik"ten fazlasını gerektirdiği bugün daha açık ve seçik olarak ortada. Bir "boom" döneminde burjuva hukukun içinde kendilerine bir alan açılan kadınlar, LGBT, göçmenler, beyaz olmayan emekçi çoğunluk, patriyarkal kapitalizmin krizi koşullarında bir kez daha "sivil toplum"un en alt katlarına doğru hızla sürüklenmeye başladıklarını görüyor.

Sosyalist/komünist hareket 20. yüzyıl devrimleri sürecinde "iktisadi indirgemecilik"i kolaycılığına kapılıp, kimlik düzlemindeki ezme-ezilme ilişkileri-

ne bigâne kalmasının, "bütün ezilenler"ın yarısından çoğunun "ezilmişliği"ni iktisadi ilişkilerin bir türevi olarak ikincil saymasının cezasını, sosyalizmin ezilenlerin kurtuluş bayrağı olmaktan çıkışı, onların özgürlüklerinin güvencesi olma ayrıcalığını yitirişiyile ödedi.

Sarkacın 21. yüzyılda öteki uca doğru hareketi, bu kez simetrik bir riskin üzerimize çökebileceğine dair işaretler veriyor. Sarkacın bugünkü gidiş yönünde sermaye hâkimiyetinin bir fonksiyonu olarak kendisini kapitalizm koşullarında yeniden kuran patriyarkaya karşı mücadelenin nihai olarak kimlik ve haklar düzleminde kazanılabileceğine ilişkin yanılgı var. Bu yanılgı ezilen ulusun saflarında olduğu gibi, kadın hareketi veya LGBT saflarında da özgürlük mücadelesinin kapitalizme karşı mücadeleye birleştirilmeksizin de yürütülebileceği; yerine göre liberalizm ya da sosyalizmle veya dinci sağ ile ittifak edilerek günümüzde tercihlerle ilerlenebileceğine dair post-modern hayallerin yaygınlaşmasına yol açıyor.

LGBT, sosyalist hareketin kendini yeniden kurarken "bütün ezilenler"i kurtuluş dinamiğinin toplam imkânı olarak programatik hedefleri arasına geri

dönülmezce katmak üzere ileriye attığı adımlara dudak bükmemeli. Bu adım sokakta, fabrikada, iş yerinde, hastanede, kışlada, okulda, her yerde heteroseksizme ve homofobiye karşı mücadelede LGBT'nin omuz omuza vereceği sağlam bir mücadele ortaklığının yükselmekte olduğunu haber veriyor.

Ertuğrul KÜRKÇÜ, Ekmek ve Özgürlük

KAYNAKLAR

1. Karl Marx, Grundrisse, Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Temelleri, Sol Yayınları, Ankara 1999, s. 30.
2. Emine Özcan, "1 Mayıs erkektir kadın olacak", Ekmek&Özgürlük, sayı 9, Mayıs-Haziran 2010, s. 40.
3. Bawer Çakır, Yeter ki onursuz olmasın aşk" Ekmek & Özgürlük, sayı 9, Mayıs-Haziran 2010, s. 41.
4. Gay Liberation Front bildirgesi, 31 Temmuz 1969, RAT dergisi 12 Ağustos 1969.
5. Demet Demir ile söyleşi, <http://turquieeuropeenne.eu/article3204.html>
6. Sosyalist Gelecek Parti Hareketi Konferans Kararları, Ekmek&Özgürlük, sayı 8, Ek, s. 5.

HOMOFOBİ ve SOL

Eylem YILDIZ

çalışacağım.

Öncelikle Kaos GL'nin uzun zamandır yoğun bir çabayla ülkenin birçok yerinde yürütmüş olduğu faaliyetlerinin bir devamı olan "Homofobi ve Sol" başlıklı bu oturuma davet edilmiş olduğumuz için teşekkür ediyoruz.

Açıkça itiraf etmek gerekir ki bizim kurumsal olarak eşcinsellerin sorunlarına ve mücadelesine dair katıldığımız ilk etkinlik bu ve bizim için önemli bir deneyim olacağını düşünüyoruz.

Demokratik Haklar Federasyonu olarak kendi programımıza yaslanan faaliyetlerimiz ve mücadelemiz, içerisinde eşcinselliğe dair ayrı bir tanımlama ya da bakış açısı yer almamaktadır. Ancak programımızda her türlü cinsel baskı, eşitsizlik ve ayrımcılığa karşı mücadele ettiğimizi ve edeceğimizi açıkça belirtmekteyiz. Bu konuda tutarlı, açık bir örgütsel-politik tavra sahip olma zorunluluğu gereği söz konusu baskı ve ayrımcılık hangi toplumsal kesime ve cinsiyete yönelik olursa olsun tepki göstermek ve baskılara karşı mücadeleleri desteklemek olmazsa olmaz bir koşul olmaktadır.

Programımızda yer alan bu gündem, bizim için belirleyicidir ve attığımız her adım, politik yönelim ve eylemimiz, programımızla çalışmıyacak niteliktedir. Bizler için esas olan da amaçlarımızla, söylemlerimizle buluşan örgütsel bir faaliyet içerisinde mevcut eksikliklerimizin üzerine gitmektir.

Bugün burada biz eşcinsellik genel tanımıyla mevcut sorunu tanımlarken, Kaos GL'nin ve diğer örgütlülüklerin bu tanımı LGBTT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti, Transseksüel) olarak ayrıntılandırdıklarını ve kendi içerisindeki farklılıkları da genel tanımın karşılayamadığı diğer kesimler ile birlikte ortak bir mücadele alanı olarak ele aldıklarını görüyoruz. Bu yönüyle mevcut özgün alan mücadelelerinin deneyimlerine, bilgisine ve derinliğine sahip olmadığımızı açıkça belirtmek gerekir.

Gündemimiz homofobi ve sol olduğu için bu sorun üzerinden düşüncelerimizi özetleyerek paylaşmaya

Öncelikle eşcinselliğe nasıl baktığımız, tarihsel güncel gerçekliğini nasıl tanımladığımız gibi sollar etrafında dönmenin temel mesele olmadığını, devrimci-demokratik kurum ve örgütlenmelerin bu noktada ortak bir düşüncesi olmadığını, farklı birçok yaklaşımın olduğunu tekrar hatırlatmak isteriz.

Eşcinseller kendi içerisinde toplumsal sorunlara ve mücadeleye dair farklı politik ya da apolitik görüşlere sahip, tek bir kategoride değerlendirilemeyecek kendi içerisinde birçok farklılığa sahiptir. Ancak toplumun hangi kesimine dâhil olursa olsun, işsiz, işçi, köylü, memur, kadın, erkek, her cinsten, sınıftan, ulustan ve toplumsal kesimden bireyler, heteroseksüelliğin dışında cinsel bir kimliğe sahip olduklarında çok yoğun bir şiddetle, baskı ve ayrımcılıkla, dışlayıcı tutumla toplumun farklı birçok kesiminin yönettiği ortak tehditle ve aşağılamayla yüz yüze kalmaktadır.

Eşcinsellere yönelik baskılarla kadınlara yönelik baskılar arasında benzerlikler olmakla birlikte farklılıklar mevcuttur. Kadın, toplumsal cinsiyeti içerisinde tanımlanan 'kadınlık rolü' nün baskısını yaşarken, eşcinseller, 'topluma aykırı', 'toplumsal kuralları varlıklarıyla tehdit eden taraf' olarak görülmekte ve bu nedenle yaşamlarına yönelik tehdit çok daha büyük olmaktadır.

Bugün eşcinseller, egemen sistemin ve toplumun yarattığı baskı ve ayrımcılıkla karşılaştıkları için, yok sayıldıkları ve varlıklarına yönelik tehdit söz konusu olduğu için, yine mevcut sorunları devrim ve demokrasi güçlerince 'gündemleşmediği' için çok daha acil bir zorunluluk sonucu örgütleniyorlar ve örgütlenmek zorundalar.

Genel bir ifadeyle sol olarak ifade edilen ve kendi içerisinde nicelik ve nitelik olarak birçok farklılığa sahip olan geniş kesimin eşcinselliğe dair fikirleri farklıdır. Ağırlıklı olarak eşcinselliği reddeden bir tutum olmakla birlikte eşcinselliğe dair düşünceler ve dayandırıldığı zemin konusunda bir bütünlük

yoktur. Tartışmalarda ön plana çıkan başlıklar şöyle özetlenebilir:

-Eşcinselliğin insanın doğasına aykırı olduğu tartışmaları kadın-erkek ilişkilerinin üreme fonksiyonu itibarıyla zorunluluğu

-Eşcinselliğin bir hastalık olduğu tartışmaları (Hem biyolojik, hem patolojik olarak)

-Eşcinselliğin kapitalizmin arttığı olduğu ve insana yabancılaşmanın ürünü olduğu

-Eşcinselliğin toplumun üst katmanlarında, gelir düzeyi yüksek katmanlarda yaygın olduğu ve cinsel bir sapma olarak açığa çıktığı.

Devrimci-demokratik örgütlülüklerin kendi içerisinde eşcinselliğe bakış açılarının farklı olması, eşcinsellerin karşılaştığı baskı ve ayrımcılığa karşı ortak bir tavır geliştirmenin, onların mücadelelerini desteklemenin önünde bir engel olarak karşımıza çıktığı gibi, eşcinsellerin kendi sorunları dışındaki toplumsal sorunlara karşı mücadelelerin bir parçası olmaya çalıştıklarında karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlayıcı tutumlara da zaman zaman tanık olmaktadır.

Sol açısından üzerine gidilmesi ve özeleştirel yaklaşılması gereken asıl mesele de budur. Demokratik Haklar Federasyonu olarak demokrasi mücadelesi yürüten farklı birçok gündeme dair oluşturulan platformlarda, eşcinsellerin örgütlü mücadeleleri ile bu platformların bir parçası olması gerektiğini dile getirerek bu tutumu bulduğumuz her yerde açıkça dile getirdik ve getirmeye, bu örgütlülükleri toplumsal mücadele alanlarının dışına iten anlayışlara karşı mücadele yürütmeye de devam edeceğiz. Bu tavır, eşcinselliği nasıl tanımladığımızdan bağımsız, asgari bir demokrasi anlayışının gereğidir.

Eşcinselliğin insanın doğasının bir parçası olduğu mu yoksa hastalık mı olduğu gibi tartışmalardan ziyade, esasta devrimci-demokratik kurum ve örgütlerin tartışması gereken şey, eşcinselliğe yönelik baskı ve ayrımcılığın, egemen iktidarlara ilişkisinin genelde cinsellik tarihi ile ezen egemen iktidarlardaki diyalektik bağ olmalıdır. Ancak böylesi

bütünlüklü bir sorgulayışla toplumsal cinsiyet rollerinin hastalıkları açığa çıkarılabilir ve bu roller parçalanabilir. Kanımızca ancak toplumsal cinsiyet rollerini var eden zemin ve iktidar anlayışı ortadan kalktığında 'birey' denilen olgunun net bir cevabı olacaktır.

Dolayısıyla bizim için esas sorun eşcinselliğin kökeninin ne olduğu ve eşcinselliği reddetmek ya da desteklemek değil, mevcut nesnel durumu yok sayan, görmezden gelen, sadece varlıklarını değil mücadelelerini de hedefleyen baskı ve şiddete, ayrımcılığa karşı mücadele etmek, bu yönlü yürütülen mücadelelerin yanında olmak ve desteklemek, sorunu olduğu gibi mücadeleyi de dışalamamak olmaktadır.

Bu temelde biz eşcinselliği bir hastalık, kapitalizmin yaratmış olduğu bir artık ya da pazar olarak değerlendirmeyi, bu doğrultudaki baskılara karşı örgütlenmeyi engelleyen, kabul etmeyen, tanımayan bakış açısını devrimci bir bakış olarak görmediğimiz gibi asgari bir zeminde demokrasi anlayışı ile çeliştiği için gerici, kaba ve şovenist bir yaklaşım olarak görmekteyiz. Sol açısından sınıflı toplumların insanı, bireyi, toplumsal cinsiyet rolleri belirleyip oraya sıkıştırıp tanımlaması, genel olarak sorgulanmalıdır. Ancak bu sorgulayış heteroseksüelliği doğal ve sağlıklı, eşcinselliği de doğaya aykırı ve hastalıklı olarak tanımlamanın eksiklikleri, hataları, parçalı, yanlı bir sorgulayış olduğunu, sorunu çözme perspektifinden uzak bir politik-örgütsel tutum olduğunu açıkça kabul etmek, bu sorunlu yaklaşımla yüzleşmek gerekir. Egemen sistemin hakim olduğu tarihsel sürecin en başından bugüne 'doğal' olarak tanımlanan her durumun aslında egemen iktidara hizmet edecek şekilde düzenlendiğini göz ardı etmemek gerekir. Bu nedenle insanlığın en doğal ve yalın ilişkisi olarak ifade edilen cinselliğin bir bütün olarak artık 'doğal olamayacak' yönleriyle, zaaflarıyla yüzleşmek gerekirken bu düzen içi saldırıların yükünü sadece eşcinsellere yüklemek büyük bir hatadır, oldukça kaba ve dışlayıcı bir yaklaşımdır.

Biz asıl meselenin egemen hakim sınıfların yüzürlüğüdür kendi çıkarları ve üretim ilişkileri temelinde yapılandırdıkları toplumsal cinsiyet rollerine, tanımlarına, kalıplarına toplu bir karşı çıkışın, bu

sistematik yaklaşıma karşı bütünlüklü bir algı ile yaklaşmanın zorunluluk olduğunu düşünmekteyiz. Bu nedenle eşcinselliği bir sorun olarak tanımlamanın, sistemle ilişkilendirmenin taraflı ve hatalı olduğunu, heteroseksüelliğin de bu yönüyle sistemle olan bağını ve niteliğini ayrı bir yere koyamayacağımızı görmek gerekir.

Dolayısıyla eşcinselliğin ya da heteroseksüelliğin, yani bir bütün olarak cinselliğin sistemle direkt ilişkisini görmezden gelmemenin, günümüzde bireylerin toplumsal cinsiyet rollerinin bir parçası olan cinselliğin ve toplumsal cinsiyet rollerinin egemen sistemden 'bağımsız' bir şekillenişinin olduğunu iddia etmenin mümkün olmadığını, olamayacağını görmenin zorunlu olduğunu söyleyebiliriz. Bu zorunluluğu bilince çıkardığımızda toplumsal cinsiyet rollerimizle, kadın olmakla, erkek olmakla, heteroseksüel ya da homoseksüel olmakla tamamen 'barışık' bir şekillenmenin nasıl büyük bir zaaf olduğunu, kendimizi, toplumsal cinsiyet rollerimizi yıkarak 'özgür, eşit' bireyler zemininde, toplumsal düzeninde yeşeren bireyin ancak tam anlamıyla özgürleşeceğini ve kendini tanımlayabileceğini ön görmek gerekiyor.

Bu nedenle özgün sorunlara dayanan özgün mücadelelerin egemen sisteme karşı toplumsal mücadele içerisinde olması olmazsa olmaz bir koşuldur. Kadınların, eşcinsellerin, ezilen ulusların, milliyetlerin, azınlıkların, inançların ve daha sayılabileceğimiz farklı ezilen kesimlerin kendi özgün mücadelelerinin çözüm üretebilmesi için, sisteme alternatif toplumsal projelerin bir bütünü değil, parçası olduğunu, özgürleşmenin kendi mücadele alanlarını ortak-birleşik bir mücadele zemininden örmekle mümkün olduğunu açık görmek ve içselleştirmesi gerekir. Bunun yanında her özgün mücadele alanının, kendi özgün sorunlarını aşmanın yolunun aynı zamanda sistemle barışık olan yönünü ve kimliğini sorgulamakla mümkün olacağını bilerek 'kendini yıkmaya yönelik' bir iç mücadele yürütmesi gerekir. Bu iki zorunluluğa dayanan mücadele zeminini yitirmeyen özgün mücadele alanları, genel anlamda kendi mücadelelerini aşan, toplumsal mücadelede güçlü dinamikler olmayı başarabilir.

Aksi takdirde tüm bu sorunları sistemin ürettiği göz ardı eden, 'mağduriyet' politikasını aşamaya-

rak sisteme yedeklenen, kendi ezilme gereğesi-ni başlı başına çözümlenmesi gereken tek sorun, bu mücadele alanını da kendi içinde nihai çözüm üretebilecek bir alan olarak tanımlayarak çözümsüzlüğü örgütleyen bir konuma düşmekten kurtulamayız.

Bugün devrim ve demokrasi güçlerinin bir bütün olarak özgün mücadele alanlarını önemsedini, algıladığını ve içselleştirdiğini söyleyemeyiz. Hâlâ bu konuda aşılması gereken eksiklikler vardır elbette, ancak tersinden özgün mücadelelerin de bu eksiklikleri dayanak yaparak devrim ve demokrasi mücadelesinden uzaklaşmayı tercih etmesini, kendi sorununu ve mücadelesini toplumsal sorunlardan ve mücadeleden koparmalarını, düzen içileştirmelerini, sisteme yönelik eleştirilerinin zeminini yitirerek sistemi tersinden üretir bir halle barışmalarını kabul edemeyiz ve eleştiririz. Daha özgün ve eşit bireyler olmak demek, bugünkü 'kimliğimiz' ile tamamen barışık olmamayı, onun düzeniçileşen yönlerine saldırarak değişimin zorunluluğunu kavramayı da gerektirmektedir ve esas mesele budur. Bu gerçek kadın, ezilen ulus ve milliyetler, ezilen ırklar için geçerli olduğu gibi eşcinseller için de geçerlidir.

Bugün kapitalizmle birlikte kadına yönelik başlangıçta rastlanan görece özgürlük alanı, eşcinseller için de vardır ve bu yanıltıcı olmamalıdır. Kapitalizm bir taraftan ezen-ezilen taraflar üretirken, bir taraftan da ezilen her unsura 'duyarlı' yaklaşmayı icat etmiştir. İşte bunun adı burjuva demokrasidir ve ikiyüzlüdür, göstermelidir, bireysel özgürlüğü değil, bireyin alt kimliklerine mahkûm edilerek kendine yabancılaştırılma girişimlerini içermektedir. Ancak bu gerçeğe karşın hâlâ sistemin üstüne basarak yükseldiği, ezdiği, baskıladığı, ayrımcı politikalar güttüğü bir alandır eşcinsellik ve bu nedenle eşcinsellerin örgütlenme zorunluluğu açığa çıkmıştır. Kendine özgü baskıya karşı mücadelede derinleşmekle birlikte bu baskıdan ancak toplumsal sorunların bütününe yönelik bir mücadele yürütmekle mümkün olduğu bilinci açığa çıkarılmalıdır.

Sonuç olarak bir sorunu tüm yönleriyle görmek, o sorunu sadece kendi iç dinamikleriyle tanımlamaktan geçer. Devrimci-demokratik kurum ve örgütlenmeler, toplumun her kesimine yönelik

baskı ve ayrımcılıklara karşı mücadele etmedikçe, herhangi bir sorunu ya da mücadele alanını kendi dışına ittikçe sadece dışladıkları kesime değil, kendi varlık zeminlerine yabancılaşırlar ve marjinalleşerek tersinden 'düzeniçileşirler'.

Özgün mücadele alanları da kendi özgün sorunları ile toplumsal sorunlar arasında doğrudan bir bağ kurmazlarsa, var olan sorunları, ayrımcılığı ve baskıyı yaratan egemen iktidar anlayışı ile 'barışık' ve hatta ondan medet uman bir zemin içerisinde sorunun bir parçası haline gelmekten kurtulamazlar. Bu iki mücadele alanının arasındaki keskin mesafeyi aşmak bir zorunluluktur. Her iki mücadele alanının da kendi mücadele zeminlerini, tanımladıkları sorunların kaynağını ve mücadele zeminini doğru tanımladıkları, bu konuda tutarlı, egemen düzen

ile çatışılması gereken temel noktalarda ısrarcı ve direngen olduğu sürece bir araya gelme gibi bir sorun yaşamayacakları algılanmalıdır.

Yabancılaşma olarak ifade ettiğimiz meselenin özünde egemen sisteme karşı mücadeledeki geriliklerden, düzeniçi yaklaşımlardan kaynaklı olduğunu görmenin belirleyici olduğunu, farklı mücadele alanları arasındaki mesafenin de ancak bu yabancılaşma ile yüzleşmekle mümkün olduğunu söyleyerek konuşmamı sonlandırıyorum. Kaos GL'nin düzenlediği bu etkinliğin farklı birçok düşünceyi bir araya getirmesi yönüyle anlamlı ve olumlu olduğunu düşünüyor ve ileriki süreçlerde bu deneyimleri artırma dileğiyle tekrar teşekkür ediyorum.

Eylem YILDIZ, Demokratik Haklar Federasyonu

BİRLİKTE ÖZGÜRLEŞMEK İÇİN BİRLİKTE MÜCADELE

Ilgım YILDIR

Dünyadaki ataerkil düşünce yapısı iktidarcı ve hiyerarşik bir şekilde kendisini eşitsizlikler üzerinden devam ettirmektedir. Özgürlük mücadelesi veren herkes çok iyi bilir ki eşitsizliğin olduğu yerde özgürlüklerden bahsetmek mümkün değildir. Bu erkek egemen sistemin kendisini tüm toplumsal yapılar içerisinde görmek mümkündür. Erkek egemen kültürün kendisi dışlayıcıdır. Farklılıkları tehlike görür ve yapılanmasını da bu görüşle şekillendirir. Bu yüzden LGBT bireyler var olan düzen içerisinde öteki olmayı ve dışlanmayı sadece devlet kurumları ile değil devletin egemen kültürü ile şekillenen tüm toplumsal kesimler tarafından yaşamaktadır. Erkek egemen kültürün normallerine yani normlarına uymadığı için LGBT bireylere karşı toplumsal bir ötekileşme söz konusudur.

Türkiye solu açısından bakacak olursak, Türkiye'deki sol hareketlerin bir kısmı eşcinselliği hastalık ve kapitalizm sonucunda bir yozlaşma biçimi olduğunu düşünüyor ve eşcinselliğin bu haliyle devrimci hareket açısından mücadele edilmesi gereken bir durum olarak görüyor. Dünyayı değiştirmek derdinde olan insanların yoğun muhafazakarlaşma karşısında LGBT harekete destek vermeyerek muhafazakarlaşmanın yanında yani sağda bir yer tutuyorlar. Aslında bu sayede mevcut düzene yanaşmaya başlanıyor. Bu yüzden solun yapması gereken LGBT mücadelesinin savunucusu olmaktır. Ancak bu sayede kendi savunduğu eşitlik, özgürlük ve demokrasi şiarını yerine getirebilir. Sol bunu iktidara karşı gelme haliyle değil birlikte özgürleşme dışında başka bir yolun olmadığı bilincinde yapmalıdır. Sol kendisine ait olan eşitlik, adalet, demokrasi ve özgürlük kavramlarına sahip çıkarak LGBT bireylere yapılan ayrımcılığın karşısında durmalıdır. Bunu yaparken sürekli yaptığı hataya düşmemelidir. Yani birileri adına söz söylemek değil, birilerinin kendi sözünü söyleyebildiği alanları açması bu alanların mücadelesini vermesi gerekir. Bu açıdan Sol eşcinselleri bir özne olarak görmeli eşitlik talebini hak sahipleriyle birlikte aramalıdır. Vaziyet buyken yapılması gereken şey kendisini eğiterek kendi homofobisini aşmaktır. Kendi homofobisini aşmayan onunla yüzleşmeden yoluna devam eden ama bir

tarafından da evrensel değerlere sahip çıkan sol, ilk olarak kendi içindeki LGBT bireylerin kendilerini istediklerinde cinsel kimlikleri ile beraber ifade edebildikleri ve kendi kimlikleriyle siyaset yapma olanağına sahip olduğu bir örgüt yapısına dönüşmelidir. Sol ilk önce kendi içindeki eşcinselleri ortaya çıkarmalıdır. Kendi içinde eşit ilişki kurmayı beceremeyen bir örgüt ne kadar sol olursa olsun eşitlik iddiasıyla yola çıkamaz. Sol bunu yaparken bir taraftan da anti-homofobik siyasetleri çok önceden beri sürdürüyormuş gibi hiçbir özeleştirilmeden homofobileriyle yüzleşmeden yola devam etmemelidir.

Unutulmaması gereken bir başka nokta ise LGBT mücadelesinin kimlik mücadelesi olması bakımından diğer kimlik mücadeleleri ile birleşmeleridir. Çünkü homofobinin beslendiği erkek egemen erk aynı iktidarını kadın kimliği üzerine de uygulamaktadır. Bugün tarihsel olarak baktığımızda görüyoruz ki kadın kimliği üzerine ve LGBT bireylerin üzerinden uygulanmakta olan ötekileştirmenin diğer adı cinsiyetçilik. Cinsiyetçilik de ırkçılığın çocuğudur. Bu bağlam içinde de görüyoruz ki solun her türlü kimlik ayrımcılığını, ötekileştirmeyi reddetmesi gerekmektedir.

Gözden kaçırılmaması gereken şey haklı kimlik mücadelesindeki LGBT bireylerin toplumsal dönüşüm hareketinde nerede konumlanacağıdır. Bu açıdan LGBT bireylerin kuşkusuz yer almaları gereken diğer tüm kimlik ve emek mücadelesi ile birlikte soldan yana bir tavır almak olmalıdır. LGBT hareket bu sayede düzenin sadece kendisi için düzelmeyeceğini sorunun daha bütünsel olduğunu görerek ezilen ve ezen diyalektiği içindeki mücadelenin tamamına katılıp, kendi kimlik mücadelelerine tüm kimlik ve emek alanlarına da yayarak sürdürmelidir.

Emek mücadelesi sathına girebilmeleri için LGBT bireylerin eşitlenmeleri gerekmektedir. Marksizm hiç de söylendiği gibi her şeyi devrim sonrasına bırakmaz. Ancak her şeyi devrim sonrasına bırakan sol bir kültür LGBT bireylerin onurlu kimlik mücadelesini de devrim sonrasına bırakmamalıdır. LGBT bireylerin ihtiyaçlarını kapitalist sisteme

uyum sağlıyor, sistemi besliyor gerekçeleriyle iş ve işgüvencesi taleplerini devlet tarafından güvence altına alınması konusunda solun atıllığı hiç de haklı değildir. LGBT bireyler tüm insanlar gibi emeğini satabilme özgürlüğüne ve sendika hakkına sahiptirler. Bu durumu görmezden gelip her şeyi devrim sonrasına bırakan sol- sosyalist ve sosyal demokratlar bu ayrımcılıkla yüzleşmeden henüz kendi hayatlarını bile değiştirmeden her şeyi devrim sonrasına bırakıyor. Emeğin iktidarını talep eden sol eğer LGBT hareketinin haklı taleplerine ve kimlik mücadelelerini, sosyal demokrat taleplerini görmezden gelmeyi sürdürürse LGBT bireyleri kaçınılmaz bir şekilde kimlik taleplerini tüketim alanına iter.

Bizim açımızdan gerçekleştiremeyen devrimci harekete göre gerçekleşen sosyal demokrat hareket daha iyidir. Bu açıdan LGBT bireylerin kimlik mücadelelerini sosyal demokrat talepler olarak değerlendiren görmezden gelmek doğru değildir. Bunun liberalizmi beslediğini söylemek de işin kolayına kaçmaktır. Aynı çerçevede seks işçilerinin sendika haklarının olmadığını söylemek de hatadır. Çünkü böyle bir gerçeklik vardır ve kimsenin yaptığı işi ahlaken sorgulamaksızın, bir sendika talebi var ise bu dayanışma ilişkisini teşvik etmek gerekir. Kuşkusuz 'insan yalnızca eşcinsel olduğu için devrimci olmaz.' (Jean Genet)

Biliyoruz ki LGBT hareket pür olarak sol sosyalist üyelerden oluşan bir hareket değildir. Zaten böyle de olması gerekmemektedir. Ancak LGBT hareketinin haklı talepleri sol sosyalist sosyal demokrat taleplerdir. Bu yüzden LGBT hareketi açısından ve Türkiye sol sosyalist sosyal demokrat hareket açısından yapılması gereken şey 'LGBT bireyler liberal dünyanın haklarını istiyor' zihniyetinden çıkıp özgürce yaşayabilecekleri bir dünyanın mümkün olduğunu anlamaktır. Eşitlik, adalet ve demokra-

si taleplerine sahip çıkan LGBT bireyler, yüzünü bu hareketlere çevirmeden özgürleşemezler. Solun politik alanı dönüştürme potansiyelini LGBT hareketinin 'biz varız' dedikleri zaman, sol bunu fark etmese de aslında soldan bir yerden politik olarak 'varız' diyorlar.

Artık dünya değişmiştir. Kimlik mücadelesini, çevre hareketini anlamayan, mücadele alanının tamamını emek alanı olarak gören sol ve sosyalist hareketler çağın durumunu kavrayamayıp dünyayı değiştirme iddialarını gerçekleştiremeyeceklerdir. Bugün tüm sosyal demokrat, sol ve sosyalist hareketlerinin yapması gereken şey tüm sosyal hareketlerle birlikte LGBT bireyleri ve onların sorunlarını programlarına yazmalarıdır. Bu liberalleşme baskısı karşısında saflarını belirleyerek, özgürlük, eşitlik, adalet ve demokrasi taleplerimize hep beraber sahip çıkmalıyız.

Durum sosyalist, sosyal demokrat ve sol örgütler açısından bakıldığında da, LGBT hareketler açısından da aynıdır. Her iki tarafın bir araya gelmeden yapacakları kimlik ve emek mücadeleleri sakat kalacaktır. Eşitlik, adalet, demokrasi ve özgürlük talepleri bir arada politik faaliyet yürütmeden gerçekçi olmayacaktır. Homofobi ile mücadelenin aşılması ancak bu birlikte yürütülecek olan politik hatla mümkündür.

Var olan düzenin karşısında durmak, düzeni değiştirmek için çaba sarfetmek devrimci bir harekettir. Bu yüzden LGBT bireylerin kendilerinin de var olduklarını ısrarla söylemeleri ve bunun için direnmeleri LGBT hareketinin kendiliğinden devrimci olduğunu göstermektedir

Tüm ötekileştirilenler tüm ezilenler birleşmek zorundadır.

İlgım YILDIR, Eşitlik ve Demokrasi Partisi

SOL ve HOMOFOBİ*

Ecehan BALTA

Solun hiçbir kesiminin feminizasyon sürecini tamamlamış olduğunu iddia etmek doğru olmadığı gibi, homofobiden tamamen arınmış olduğunu söylemek de doğru değil. Homofobi gündemlerine girdiğinde bile "bizim onlara karşı hoşgörümüz" temelinde konuya yaklaşan bir sosyalist hareketten söz etmek mümkün. Sosyalist hareket homofobiyi kendi sorunu olarak değil, en fazla eşcinsellere yönelik davranış sorunu olarak görme eğiliminde. Kuramsal olarak ise, LGBT hareketi bir "emek hareketi", "emek hareketinin bir parçası" olarak görmekten- se, kültürel / ideolojik bir mücadele alanı olarak görmeyi tercih ediyor. Dolayısıyla LGBT hareketini bizzat "tarihin öznesi" olarak tanımlamayıp, olsa olsa "işçi sınıfının müttefikleri" olarak konumlandırmış oluyor. Bu kuramsal duruş, kuşkusuz solun ekonomik / siyasal arasındaki ayrımı yeniden üreten indirgemeci mantığıyla son derece alakalı. Bir yanda, tarihi değiştirecek olan mavi yakalı olmasa bile üretici güçlerden oluşan işçi sınıfı var, diğer yanda da kapitalizmin üstyapısal unsurlarının (aile gibi, din gibi...) açığa çıkardığı çatışmaya yanıt verecek olan kültürel kimlik mücadeleleri... LGBT bir kimlik mücadelesi olarak tanımlandığında, sorun da ya kapitalizm içinde ya da kapitalizmden sosyalizme geçişte kendiliğinden biçimde çözümlenebilir olarak kavranmış oluyor.

Oysa kapitalizm, bir üretim tarzı olarak üretim ilişkileri kadar yeniden üretim ilişkilerine de dayanıyor ve bunların arasında doğanın ve ailenin birincil bir rolü var. Yani kapitalizmi kapitalizm yapan, emek-sermaye çelişkisi kadar, doğanın sömürüsü ve ailenin varlığı. Doğa üzerinde onu yeniden tanımlayan egemenlik (doğada eşcinsellik yoktur), doğanın kadına atfedilmesi ve cinsiyetlerin mutlaklaştırılması (kadın doğaya aittir, erkek akıldır, geçişlilik söz konusu değildir), doğurganlığın kutsanması, ailenin ve aile ile birlikte toplumsal cinsiyet rollerinin doğallaştırılması, kapitalizmin yeniden üretim ilişkilerini baki kılmasının en önemli aracı konumunda. Bu da, LGBT bireylerin yine "doğal olarak" sistem dışına itilmesine, LGBT'nin bir

anomali olarak sınıflandırılmasına yol açıyor. LGBT hareketinin doğrudan kapitalizmi kapitalizm yapan yeniden üretim ilişkileri alanında verdiği mücadele (aileye karşı, doğallaştırılmış cinsiyet ilişkilerine karşı) ve bunun üretim ilişkilerine yansımaları (LGBT yoksulluğu, işsizliği...) salt bir kimlik mücadelesi olarak tanımlanabilir mi? Sosyalist hareketin genelinin cevabının gönül rahatlığıyla verilen bir "evet" olması, bizi son derece rahatsız etmeli diye düşünüyorum.

ÖDP Parantezi

Kuramsal gerekçeleri yanlış ve hatta ötekileştirici olsa da, sosyalist hareketin LGBT hareketine bir bütün olarak son derece cılız olsa da ilgisiz olduğunu söylemek yine de mümkün değil. Özgürlük ve Dayanışma Partisi, 1996 yılında kurulduğunda kendisini hareketlerin bir çatısı olarak konumlandırmayı seçmişti. Yoksulların, ezilenlerin, kadınların, eşcinsellerin... partisi olarak ÖDP; programatik olarak öyle olsa da ne yazık ki hiçbir zaman kendisini homofobi karşıtı, feminist, ekolojist birer birey yaratma / olma sorumluluğu ile donatmadı. Bunun yerine eşcinsellerin, feministlerin, ekolojistlerin partisi olmayı tercih etti. Bu sonucunu da ne kadar yapabildiği tartışılır elbette, ama ÖDP'nin bu konudaki tereddütsüz yaklaşımının doğru bir Marksizm okumasından değil, daha ziyade o dönem esen radikal demokrasi rüzgarından esinlendiğini partinin geldiği nokta itibarı ile görmüş olduk. Elbette, hakkın vermek gerekir, Türkiye'de bir sosyalist siyasal partinin kendini tüm hareketlere açması önemli bir adımdır ama görüldü ki, partinin ana gövdesi kendi militanlık düzeylerini bu noktada sorgulamamış, ÖDP programından homofobi karşıtı hareketin bir öznesi olmak gibi bir sonuç çıkartmamışlardır. Bu tutum LGBT hareketin bir kimlik hareketi olarak ve yalıtılmış biçimdeki varoluşuna herhangi bir etkiyi de olanaksızlaştırmıştır.

Feminizm ve LGBT'nin Kesişen Gündemi

Aynı biçimde, sosyalist hareketin feminist hareketle ilişkisi daha uzun bir geçmişe dayalı, bu bakımdan meşruiyeti bir miktar daha sağlam olmasına karşın, bunun hiç de sorunsuz bir ilişki olmadığını

altını çizmek gerekiyor. Sosyalist hareket içinde görünürlük, hem LGBT hem de feministler için bir mücadele alanı olarak durmaya devam ediyor. Hem içerde hem de dışarıda verilmesi gereken bir mücadele bu. Bu bakımdan LGBT'nin özerk mücadelesini, örgütlenmesini desteklemek gerekiyor. Ancak kendi örgütlerimizin de, kendimizin de homofobiye karşı mücadele etmesi hedefini küçümsemek lazım.

Homofobiye karşı mücadele LGBT hareketin birincil öznesi olduğu bir mücadele. Ama homofobi nihai olarak cinselliğin politik bir alan olduğunun işareti ve cinsel yönelimi veya toplumsal cinsiyeti yüzünden ezilen, dışlanan, baskıya uğrayan başta kadınlar olmak üzere tüm kategoriler, homofobiye karşı mücadelenin kendileri açısından da birincil çıkarları olduğunu unutmamalı. Feministlerin ve LGBT'nin bu noktada çıkarları ortak. Cinsellik politik bir mesele olduğu sürece, kadın ya da erkek, eşcinsel ya da heteroseksüel olmamızın toplumsal, yasal, ekonomik olarak bir karşılığı olduğu sürece bir toplumsal özgürleşmeden söz etmek mümkün olmayacak. Bu nedenle, bu noktada homofobi karşıtı sola feminist solu da eklemek durumundayız, feminist sol da kendini buraya eklemek durumunda.

Hangi sol?

Şimdilik hangi LGBT sorusunu bir kenara bırakalım. Ama hangi sol sorusuna şöyle bir yanıt vermenin zamanıdır: feminist, özyönetimci, ekolojist, ırkçılık, homofobi karşıtı hatta cinsiyetsiz bir dünya için mücadele eden bir sol. Bu sol her şeyden önce belirli bir özgürlük tahayyülüne dayanır ve eski gelenekçi Stalinist mirası kesinlikle reddeder.

Bu özgürlük tahayyülü, sol ve feministlerin, sol ve LGBT hareketin, sol ve ekolojistlerin birlikte, bir arada hareket etmesini hem mümkün hem de zorunlu kılar. Daha doğrusu, ekolojist olmayan bir feminizm, feminist olmayan bir sol.... Fikrini reddeder.

Zira bu özgürlük tahayyülüne göre burjuva özgürlük düşüncesinin birleşme değil, ayrışma hakkı anlayışını reddeder. Daha doğrusu ayrışmanın görünürlük için elzem olduğunu düşünür fakat bu ayrışmanın ayrıştırıcı değil, bütünleştirici bir rol oynaması gerektiğini savunur. Çünkü ayrışma, "sı-

nırlanmış bir birey yaratır, hem de kendi kendine sınırlanmış bir birey" (Marx, Yahudi sorunu). Devrimci Marksizm bir özgürleşme felsefesidir ve önemi şurdadır: bugüne kadar yerine bütüncül bir özgürleşme düşüncesi konmamıştır. Özgürleşme de ancak tekil değil, bütüncül ve kolektif olarak gerçekleştirilebilirse anlamlıdır. Biz evde özgür, partimizde özgür, sokakta özgür olmak istemiyoruz. Bunların hepsini birden istiyoruz. Ölme özgürlüğü, kendini satma özgürlüğü, yatak odası denen yerde seks yapma özgürlüğü, yakın arkadaşlarına kendini açma özgürlüğü, kapanma tehdidinde rağmen dernek kurma özgürlüğü vs. istemiyoruz. Biz özgür bir hayat istiyoruz. Bunun da büyük bir adım olsa da yasalar önünde eşitlikle sağlanmayacağını biliyoruz. Toplumsal, siyasal ve ekonomik tam bir özgürleşme dışında, LGBT ya da heteroseksüel olmamızın hiçbir anlamının olmadığı bir hayat dışında, bu özgürlük hayalini gerçekleştirmiş saymamız mümkün değil.

Devrimci Marksist gelenek 1970'li yıllardan itibaren LGBT hareketin içinde ve destekçisi oldu. 1979 ve 2003 yılında Lezbiyen ve Gey özgürlüğü üzerine iki temel metin üretti. 4. Enternasyonalciler ortak deneyimin ürünü olan bu politik metinlerin çizdiği çerçevede dahilinde ve kendi yerel alanlarının özerkliğini de gözeterek tüm dünyada LGBT hareketin aktivistleri olmaya çalışıyorlar.

Derslerimiz ve Ödevlerimiz

Bizim kendi LGBT mücadelesi deneyimimizden edindiğimiz bir dizi ders var. Bu dersleri paylaşarak genelleştirebilirsek biz de kendi üzerimize düşen katkıyı yapmış sayılırız:

1. Cinsellik genel olarak politik bir meseledir. Lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel ve travesti insanların (LGBT) dünyanın her yerinde ezildiği bir gerçektir. Cinsellik alanında yaşanan sadece LGBT bireylerin sorunu olarak görmek, erkek egemen cinsellik tanımını yeniden üretir.

2. LGBT'lerin ve kadınların ezilmesi arasındaki ilişki bizim açımızdan temel bir noktadır ve her iki grubun özgürlük mücadeleleri sonuç olarak birbirine sıkıca bağlıdır. Bu bağlılık her şeyden önce her iki grubu da ezen temel mekanizmanın aile olmasından ileri gelir. Ailenin ortadan kaldırılması,

ev işlerinin ve çocuk bakımının toplumsallaştırılması hem LGBT'nin hem de kadınların özgürleşmesinin en önemli önkoşullarından bir tanesidir. Bu bakımdan, kadınların özgürleşme taleplerinin içeriği, doğrudan LGBT bireylerin müdahale ve mücadelesinin katkılarına da açılmalıdır. Örneğin, ev işlerinin toplumsallaştırılması yerine, ev işlerinin ücretlendirilmesi talebinin ileri sürülmesi, LGBT ve feminist hareketi yakınlaştırmaz, bilahare uzaklaştırır.

3. LGBT'lerin özerk hareketlerinin gerekliliğine inanmaktayız. Herhangi bir ezilme özörgütlenme olmadan alt edilemez.

4. Lezbiyen/gey mücadelesini ikincilleştirmeden işçi hareketleriyle bağı kurmak için mücadele etmekteyiz. Özellikle LGBT yoksulluğu ve LGBT bireylerin çalışma hakları, sendikaların gündemine acilen alınmalıdır.

5. Bu sorun için de enternasyonalist bir yaklaşım gerekmektedir. LGBT'ler, değişik şekillerde olmasına rağmen, dünyanın her yerinde ezilmektedir. Hareketin uluslararası olarak örgütlenmesi ve en çok ezilenlerle dayanışma içinde olması gerekir.

Birinci Ödev: Evin İçini Düzenlemek

Bu görevleri yürütebilmek için kendi evimizi -devrimci solu- düzenlememiz gerekir. Bu da örgütlerimizi birçok yönden dönüştürmemizi gerektirir. Bu nedenle, kendimizle de şu temel başlıklar üzerinden uğraşmaya ve kendi kendimizle mücadele etmeye devam etmek durumundayız:

Sıradan çoğunluğa uzak düşmemek için radikallikten kaçınma, o nedenle de cinselliği politikleştirmekten uzak durma

Sınırlı reform talepleri için düzenlenen kampanyalara katılmakta isteksizlik

Yaşam tarzı ve cinsel özgürlük sorunlarını politik olarak görmeme

Gelişmiş ülkelerde "hemen hemen eşit" olduğumuz fikri,

İşçi hareketi ve diğer özörgütlerle ittifak arayışı içinde olmama,

Mevcut gey-lezbiyen kategorilerinin değişmeyeceği görüşü

Sadece yurttaşlar, cinsel asiler veya soyut insanlar

olarak örgütlenmemiz gerektiği görüşü

Toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk gibi ayrımların kendi hareketlerimiz içinde de var olduğunu görmezden gelme.

İç yaşamımızda kendimizi eşit varsayma, pozitif ayrımcılığı ve kurumsallaşmayı reddetme

Hangi kimlikle hareket edeceğine LGBT bireyin yerine karar verme

LGBT ve Solun Kesişen Gündemi:

Bugün iki tür tehdidin yükselişi ile karşı karşıyayız.

LGBT'nin ezilmişliğinin özgün temelleri, yani aile yapısının dışında kalma ya da bu yapının içine girmeyi tercih etmeme, ekonomik krizin LGBT üzerindeki etkisini iki kat artırıyor. Bu nedenle, LGBT krizin bedelini ödemeyeceğimiz adı altında tüm dünyada yürütülen irili ufaklı mücadelenin mutlaka bir parçası olmalı.

İkincisi, yükselen köktencilik, aile kurumunu geri çağırma üzerine kurulu. Kriz de bu eğilimi güçlü biçimde besliyor. Cinselliğin temel olarak politize edilme nedeni ailenin kendisi olduğuna göre, köktencilığe karşı mücadele solun, feministlerin ve LGBT'nin ortak görevi.

Aynı zamanda batı da dahil olmak üzere sosyal kormanın azalması özellikle zaten marjinalleşmiş ve çoğunlukla işsiz olan LGBT bireylerini tüm yaşam olanaklarını ellerinden alıyor. Bu bakımdan bazı faşist, muhafazakâr partilerin hak lütuflarına da temkinli yaklaşmamız gerekiyor.

Sonsöz yerine...

Bizler, LGBT bireylerin solun hem içinde hem dışında örgütlenmesi gerektiğini, LGBT'nin muhakkak sola çok şey öğreteceğini, solu bütüncül özgürlük tahayyülüne daha da yaklaştıracığını, ama cinsiyetsiz, sınıfsız, sömürsüz, bir toplumun da ancak bu hareketlerin politik iç içeliği ile, bu politik iç içelik sayesinde gerçekleştirebileceğine inanıyoruz.

Ekonomik baskıdan, cinsel egemenlikten ve kişisel bağımlılıktan kurtulduğumuz bir toplum için cinsel özgürlük mücadelesinin, cinsel ayrımcılık biçimlerine ve rızaya dayalı özgür cinsellik üzerindeki

bütün engellere karşı savaşmanın yeni ve özgür bir dünya için vazgeçilmez olduğunun altını çiziyoruz.

Ecehan BALTA, Sosyalist Demokrasi İçin Yenyol Dergisi

*Bu yazıya temel oluşturan sunuşu, Homofobi Karşıtı Buluşma etkinlikleri kapsamında 13 Mayıs 2010'da "Sol ve Homofobi" oturumlarının birincisinde yaptım. Sunuşta benden beklenen esas olarak programatik olarak da Dördüncü Enternasyonal'e bağlı bir akım olan Sosyalist Demokrasi İçin Yenyol'un görüşlerini dile getirmem olduğu için hemen hep-

sini www.internationalviewpoint.org'dan bulabileceğiniz programatik metinlerden esinlendim. Yine de bu tartışmayı hem özel olarak bu sunuş için tekrar yaptığımız Remzi Altunpolat'a, her zaman yapageldiğimiz Nurcan Turan'a, sunumun yazıya dönüşürken geçirdiği dönüşümde emeği geçen Sol ve Homofobi paneline katılan panelistlere ve tartışmayı zenginleştiren herkese, esas olarak da bu konu üzerinde görüşlerimizi merak etmesi bile bizim için bir yeniden düşünmeye vesile olan Kaos GL'ye teşekkür ederim.

ARKADAŞ Z. ÖZGER ŞİİRİNDE ERKEKLİK ve HOMOFOBİ ELEŞTİRİSİ

Yeliz KIZILARSLAN

Nurdan Gürbilek, 1950’li yılların Türkiye edebiyatında öne çıkan, Türk entelektüel yaşamında önemli rol oynamış yazarların edebiyatına eleştirel bir yaklaşım getirdiği muazzam çalışması Mağdurun Dili’nde Cemil Meriç düşüncesini anlamak için Dostoyevski’nin klasik yapıtı Karamazov Kardeşler’e başvurarak şu tespiti yapar:

“Babalarla çocukları arasındaki uçurumu deşen, iblisle Rabbin insan ruhundaki mücadelesine yer veren, pespaye eğilimlerle üstün emelleri iç içe anlatan bu roman Meriç’i de derinden etkiler (Gürbilek: 2008, s. 105).”

Gürbilek’in, Dostoyevski örneğinden yola çıkarak vardığı Cemil Meriç düşüncesine hâkim olan gurur yarası, aşağılanmışlık ve yeraltı trajedisi tespitinin kaynağı olan babalar ve oğullar arasındaki çatışma, edebiyat üzerinden değerlendirildiğinde benzer bir tespit, 1970’lerin sol şiiri içinde önemli bir figür olarak yer alan Arkadaş Z. Özger şiiri için de yapılabilir. Kısacık yaşamında, devrimci sol kişiliğine eşcinselliğini de ekleyen ve bu nedenle kabul görmeyen solcu bir şair olarak benzersiz bir dili -mağdur edilenin dilini- şiirine yerleştirir Özger. Özger şiirlerinin psikanalitik bağlamda değerlendirildiği bu yazıda, 1960’ların sol dünyasına egemen olan erkeklik kavramı ve eşcinsellik tabusu da, Freudiyen yaklaşımla değerlendirilecektir.

1968’in Yalnız Oğlanı

1948’de Bursa’da, orta sınıftan bir memur ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelen Arkadaş, Z. Özger, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu’ndan mezun olarak TRT’de program yapımcısı olarak görev alır. Bu dönemde Ankara bürokrasisinin kasvetiyle tanışan Özger, ilk şiirlerini yazmaya başladığı üniversite yıllarından itibaren ölüm ve cinsellik temalarına ağırlık verir. Bu şiirlerinde, eşcinsel kimliğinin izlerini de yansıtır. Özger’in Ankara yılları, üniversitelerden sokaklara sıçrayan ve sağ-sol çatışması olarak adlandırılan öğrenci hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı günlerdir. Bugün onun adını Türk şiirinde farklı bir yere yazdıran ve en önemli şiirlerinden biri olan manifesto niteliğindeki şiiri; ilk kez 1967’de

Soyut dergisinde yayımlanan Sakalsız Bir Oğlan’ın Tragedyası’dır.

Bu şiirle beraber Özger’in sol dünya içerisinde kendine seçtiği ve yalnızlaştırılarak, kesinkes reddiyesine yol açan eşcinselliği ifşa olur. Üniversite döneminde yaşanan polis baskınlarının birinde başına ağır darbeler alan, 12 Mart yıllarında ağır işkencelerden geçen Özger, 1973’te ağır bir beyin kanaması geçirir bir halde sokakta ölü bulunur. Ölüm nedeni, bugün de kayıtlarda beyin kanaması olarak geçerek müphemliğini korur. Ölümünden sonra, Şiirler (1974) adlı kitapta, tüm şiirleri bir araya getirilen ve 1996 yılından itibaren Mayıs Yayınları tarafından adına her yıl İzmir’de şiir ödülü verilen Arkadaş Z. Özger, Türk şiirinin en trajik figürlerinden biri, cesur bir sol yürek ve yitip gitmiş bir Ahmed Arif’tir.

Orhan Veli’nin alaycılığı, İsmet Özel’in karanlık ve kapalı imgelemi ile Necip Fazıl’ın örtük öfkesi ve muhafazakârlığı yansır yenilikçi ve bir o kadar da özgürlüğe susamış şiirinden:

Charles Chaplin bir savaşta yitirdim sakalımı,
çıkmağlığın grev sesi umutlarımı vururken
yendirdim bıyıklarımı papağan kuşuklara
biraz elma şekeriyle kazıdım sakalımı
lohusa şerbetiyle kazıdım sakalımı
yanaklarım paprika lahmacun ister misiniz?
Al işte sana böyle yüze böyle güz
demeyin deseniz de sakal yok ya ucunda
bu güz vermedi tarla seneye bıyık kerim
ben ettim siz etmeyin sakal veririm size
iğne iplik elimde bıyık dikerim size
yanaklarım taşlılarla kurabiye yer misiniz?

Sayın bayan dursanıza gözüne kuş kaçmış
bu bıyık hiç gitmemiş sesinizin rengine
sakalınız uzamış inmiş ta belinize
at kuyruğu yapınız ya da örgüleyiniz
kedinizin bıyığını usturayla kesiniz
yanaklarım bileyle taşı ispiroto sever misiniz?
Yoksul ve utangaç bir müşteriyim ben
sizde güneş bulunur mu biraz/kaktüs alıcım
sakslarım yeşersin üç beş bulut verin de
çok üşüdü güneşten şizofreni olucak
çabuk olun lütfen dikenleri solucak

yanaklarım gobi çölü soğuk su içer misiniz?
Yüzüm eski bir artist yaşlandıkça Shirley Temple
elimde bir baş soğan bir baş sarımsak
ah ne kadar şakacısınız hiç hamlet oynamadınız
mı?

Olmak ya da olmamak bütün sorun bu
yanaklarım Yul Bryner şimşir tarak ister misiniz?
(Sakalsız Bir Oğlan'ın Tragedyası)

İronik bir dille eleştirir Arkadaş Z. Özger bu ünlü
şiiirinde, kendisini reddeden toplumsal yapıyı ve o
günlerden bugüne çok da değişmeyecek erkeklik
kurgusu ile eşcinselliği ve eşcinselleri yok sayan,
toplumsal cinsiyet yapısını ortaya koyarak. Sadece
toplumsal yapıya egemen olan erkeklik kurgusu-
nu değil, kadınları erkekleştiren kadınlık yapısını
da ifşa eder Özger dönemin sosyal ve kültürel
değerlerini tüm canlılığıyla anlattığı Sakalsız Bir
Oğlan'ın Tragedyası adlı şiiirinde.

1960'larda, belki de daha öncesinde çocukluğundan
itibaren yaşanan ve kendisinin de yaşadığı yok-
sulluğu grev, boykot ve eylem günlerini çocukluk
masumiyetiyle tutunduğu elma şekerı imgelemiyse
anlatır şiiirin girişinde. Kazıdığı sakallarla yarattığı
oğlan çocuğu imgesinde saklı anlamda, toplumsal
baskı nedeniyle gizlemek zorunda kaldığı eşcin-
selliğini açığa çıkarır. "Loğusa şerbetiyle kazınan
sakasında" yatan vatanseverliği hiç edilmiş Arkadaş
Özger'in tüysüz oğlan çocuklarına yakıştırılan ve
eşcinsellik çağrıştıran bir imgedir, bir nevi köse
imajı olan 'sakalsız bir oğlan olma' hali.

Ulus Devletin Cinsiyet Politikaları

Şiiirinde dillendirdiği derdini, Charles Chaplin'e
anlatır Özger. İlk olarak, o günlerin açık hava
sinemalarını ve sessiz film klasiklerini anımsatmak
ister gelecek kuşaklara, toplumsal belleğe kazı-
nacak şiiiriyle. Zira o unutulacağını bilerek yazar,
ta en başından reddedildiği için Ankara'nın derin
bürokrasisi tarafından. Ancak toplum da kabul et-
meyecektir bu sakalsız oğlanının eşcinselliğini ve
dolayısıyla da hafife alınacaktır devrimci muha-
lifliği. Bilhassa "lohusa şerbetiyle kazınan sakal"
imgesinde gizlidir, anne-kadın üzerinden üretilen
vatan söylemi uğruna kabul görmeyen eşcinselliğin
Türk toplumundaki latant algısı.

Nira Yuval-Davis, "Milliyetçilik, Feminizm ve Top-
lumsal Cinsiyet İlişkileri" adlı makalesinde, ka-
dınların ulusal alana; ulusal değerlerin aktarıcısı

ve ulusun biyolojik ve kültürel yeniden üreticileri
olarak girişinin, ulusal ve etnik sınırlar ile ulus
kavramını da yeniden tanımladığını belirtir. Yuval-
Davis, kadın bedeni üzerinden tahayyül edilen ulu-
su öngören hegemonik erkek bakışını tanımlarken
Sylvia Walby'nin, 'ulusların ve milliyetçiliğin cin-
siyetli karakteri üzerine geliştirdiği' argümana da
başvurur (Yuval-Davis: 2001, 121).

Bu bağlamda, ulusa nazar eden hegemonik ve er-
kek karakterli devlet gücü, kutsal vatan söylemi
adına ulusal kimlikler inşa eder. Militarist toplum-
sal cinsiyet politikalarının sonucu olarak üretilen
'ulusun annesi olarak kadın imgesi', aseksüel nite-
liktedir ve ulus devletin kuruluş aşamasından itiba-
ren (ölü) anne-vatan söylemi üzerinden oluşturulan
'dönülemeyen bir vatan imgesine dönüşür.

Judith Butler, Cinsiyet Belası'nda eril "özne"nin,
ensesti yasaklayan ve heteroseksüelleştirici arzuyu
daima yer değiştirmeye zorlayan bir yasa üretici,
kurgusal bir inşa olduğunu söyler. Bu bağlamda,
dişil asla bir özne işareti değildir, asla bir toplum-
sal cinsiyet "niteliği" olamaz. Daha ziyade eksiğin
imlenmesidir dişil, imleyen ise Simgesel'dir, yani
fiilen cinsel farklılığı yaratan bir dizi farklılaştırıcı
dilsel kuraldır. Eril dilsel konum Simgesel yasanın,
yani Baba'nın yasanın kurucu yasaklarının gerek-
tirdiği bireyleşme ve heteroseksüelleşmeye maruz
kalır. Anneyi, oğluna yasaklayarak aralarındaki ak-
rabalık ilişkisini tesis eden ensest tabusu "Baba'nın
adına" yürürlüğe konan bir yasadır.

Bu yasalar kültürel olarak idrak edilebilen toplum-
sal cinsiyetleri üretirler, ama bunu sadece, imgesel
alandan yeniden ortaya çıkan bilinçdışı bir cinselliği
üretmek gerçekleştirirler. Bunu da, imleme ekono-
misini dışlama yoluyla temellendiren (eril) inkârın
yol açtığı temsil edilemez yokluk olarak kurumsal-
laştırmaya çalışır. Bu sistemin içinde reddedilen/
dışlanan olarak dişil, söz konusu hegemonik kav-
ramsal düzenin eleştirilme ve kesintiye uğratılma
olanağını teşkil eder (2008: 81).

'Sakalsız Züppe'nin Tekinsizliği

Bu bağlamda, kutsal vatan söyleminin ölü anne
imgesi üzerinden inşa eden hegemonik ve erkek
karakterli devlet gücünün araçsallaştırdığı cinsi-
yetsiz eşcinsel figür, Özger'in şiiirinde de görülür.

'Sakalsız oğlanın tragedyası' tam da burada başlar. Özger'in şiirindeki 'lohusa şerbetiyle kazınan sakal' imgesinde açığa çıkan ise ulus devletin taşıması gerektiğine inanılan hegemonik erkeklik adına kastre edilen genç oğlanın anne-ulustan doğumuyla beraber kaybettiği erkekliğidir. Özger'in şiirinde açığa çıkan, 1960'ların devrimci burjuvazisinde varolan ikiyüzlülük, toplumsal olarak bastırılan latent eşcinselliğin sebebiyse, eşcinsellik korkusudur. Nurdan Gürbilek, bu korkuyu "kadınsılaşma endişesi" tespitiyle açıklar Kör Ayna Kayıp Şark'ta (Gürbilek: 2002, 55).

Gecikmiş modernleşmenin izdüşümü olarak bir nevi 'Aylak Adam'dır Özger. Dillendirdiği cinsel kimliğiyle "sapkın" addedilir ve muhafazakârlık kabuğuna saklanan toplum tarafından tekinsiz ve yabancı arzuların peşinde keyif arayan bir kudretsiz olarak görülür. Bu bakımdan, muktedir rolüne aday olması, sadece muhalif kimliğiyle protesto ettiği ve şiddet gördüğü devlet güçleri tarafından değil, içinden seslendiği sol camia tarafından da onaylanamaz.

Zira yine Gürbilek'e göre "erilliğini kaybetmiş ya da bir türlü erilleşememiş 'sakalsız -züppe- oğlan', toplumsal virilite (erillik) korkusunun temsili olarak dehşet uyandırıcı bir ucube figürüne dönüştürülerek yalnızlaştırılır. Politik kimliği, cinsel kimliğinden ayrıştırılarak yadsınır. 'Ödünç cinsiyete dönüşme' korkusunda açığa çıkan 'kadınsılaşma -efemineleşme- endişesi'; hadım edilen oğulun (alafranga züppe) kaybettiği eril kimliğin, Baba iktidara sürekli kendi kudret yokluğunu hatırlatmasından kaynaklanır. Butler, Nietzsche'nin Yahudi-Hristiyan "köle ahlakı"nı tekil ve yasaklayıcı bir şey olarak tahayyül etmesine atıfta bulunarak, güç isteminin hem üretici hem de çoğul yasa olasılıklarına işaret eder. Böylece, tekil "Yasa" mefhumunun kurgusal ve baskıcı bir mefhum olduğu da fiilen açığa çıkar (Butler, 2008: 83). Bu da, heteroseksüel, eşcinsel ve biseksüel pratikler arasındaki ve içindeki muğlaklık ve tutarsızlıkların şeyleştirilmiş bir çerçeveye bastırılıp yeniden tanımlandıklarını gösterir (Butler, 2008: 87). Bu bakımdan, Arkadaş Özger'in sol kimliğiyle içinde yer aldığı Türk şiirinde ifşa ettiği cinsel kimliğinin reddiyesinin kültürel köklerinin yeniden üretilme imkânı da açığa çıkar. Ki bu da, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (eril) alafranga

züppe imgesinin, romandan şiire, kendini sürekli yenileyen, farklılaştıran, ama bir öz etrafında -kudretsiz babanın kendi noksanını yansıttığı- iktidarın yok aynasında bir im olduğunu gösterir.

Hegemonik Erkeklik ve Homofobi

Whitehead'e göre, erkeklik kurgularını anlamak için erkekler üstüne geliştirilen söylemler kadar, -'kimlik çalışması' olarak adlandırdığı- onların kendilerini tanıma ve tanımlama süreçlerine, toplumsal cinsiyet iktidarına ve direnişe yoğunlaşmak gerekir. Ayrıca Jefferson'da, erkeklerin ve ergenlik çağındaki oğlanların kendilerini aşmak ve iktidarsızlık hisselerini ortadan kaldırmak için bir takım tutarsız ve muğlak konumları yardımcı bir unsur olarak tercih ettiklerini belirtir (Connell, 2005: 842).

Bu noktada, tekrar Arkadaş Özger'e ve şiirinde açığa çıkan -ve dillendirdiği- cinsel kimliğine döndüğünde, onun 1968'lerin devlet şiddetli sol eylemlerinin içinde hem kendi içinde bulunduğu sol cenaha yabancılaştığını hem de faillik bağlamında, özne birey olarak cinsel kimliğini her türlü reddiyeyle rağmen ortaya koyduğunu gösterir. Jefferson ve Whitehead'in işaret ettiği, muğlaklık içinde tutarsız bir konumu yeğlemesi ise, Baba figürünü üstlenen Türk solunun karşısında alafranga züppe'nin dönemsel bir evrimi içinde tanımlanmayı kabul ettiğinin ilanıdır. Bu kabulleniş ve ardından gelen reddiye, onun, dönemsel politik atmosfere rağmen bireysel kaygılarını şiirine, kültürel erkeklik endişesini tersyüz ederek, eşcinsel kimliğini, belirsizliğin tanıdığı özgürlük içinde ortaya koyduğunu gösterir.

Ancak Özger'in trajik yaşamında, Freud'un, Totem ve Tabu'da anlattığı, oğulların birleşerek babayı -burada Baba devleti- öldürdükleri Tanrı-Kral-Baba öyküsünün aksi gerçekleşir: Antik mitte, Yasa düzenin tam da bu yolla yürürlüğe girdiği, mitik, simgesel Baba'nın ölümsüzlüğe ancak gerçek babanın öldürülmesiyle ulaşıldığı anlatılır. Özger'in yaşamında ise, politik atmosfer tarafından kısıyında -tekil ve marjinalleştirildiği bir cinsel kimlikle- yer almaya zorlandığı sol duruşu, onu Simgesel düzene dâhil etmez.

Aksine, Baba imgesinde simgeleşen Devlet bir muhalefet noktası olarak sol hareketi de hege-

monyasıyla kuşatarak oğulları tarafından yenmek yerine onları bölüp, parçalayarak birbirine yedirir. Böylelikle de, Arkadaş Özger, devrimin yediği 'sakalsız oğlan'lardan biri -yegânesi- olarak trajik bir biçimde öldürülür; ölümü kayıtlara muğlâk olarak geçirilir. Yasa koyucu Baba, hegemonik iktidarını perçinlemek adına ölümcül lanetini, çocuklarını yemek suretiyle sürdürür ve mutlakiyetini başka bir tutarsız pratikler bütünü içinde idame ettirir. Bugün ise, vesayet rejimi olarak adlandırılan ve tutarsız, post modern pratikler içinde açığa çıkan bu kemikleşmiş hegemonik iktidar, varlığını aynı ötekileştirme, yok sayma ve inkâr politikaları içinde eşcinsellere yönelik nefret cinayetleriyle sürdürmektedir. 1968'in kıyısında, tekil ve özne bir birey olarak durmuş olan Arkadaş Özger bugün de ancak az sayıda insanın hafızasında farklı bir düşünce sistematığı içinde muhalif duruşunun anısını yaşamaktadır. Onun trajik bir sonla bitirilen yaşamı ise, günümüze şiirlerinden yansıyan kederli itiraflarıyla ulaşır:

Al işte sana böyle yüze böyle güz
demeyin deseniz de sakal yok ya ucunda
bu güz vermedi tarla seneye bıyık kerim
ben ettim siz etmeyin sakal veririm size
iğne iplik elimde bıyık dikerim size
yanaklarım taşlıtarla kurabiye yer misiniz?

KAYNAKÇA

- Butler, Judith. (2008). Cinsiyet belası (Çeviren: Başak Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Connell, R. W. (2005). Hegemonic masculinity: rethinking the concept. *Gender&Society*, 19 (6), 829-859. On 20 April taken by Sage Publications database.
- Dostoyevski, F. (2010). Karamazov kardeşler (Çev.: Ayşe Hacıhasanoğlu). İst.: Can Yay.
- Gürbilek, Nurdan. (2004). Kör ayna kayıp şark: edebiyat ve endişe. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürbilek, Nurdan. (2008). Mağdurun dili. İstanbul: Metis Yayınları.
- Özger, Z. Arkadaş. (1974). Şiirler. 30 Mayıs 2010 tarihinde http://mavimelek.com/arkadas_ozger.htm'den alındı.
- Özger, Z. Arkadaş. (1967). Sakalsız bir oğlan'ın tragedyası. 28 Haziran 2010'da http://www.siiirler-sairler.com/siirler_3663.html'den alındı.
- Özger, Z. Arkadaş. (1974). Sevdalar. İstanbul: Na-

das Yayınları (Genişletilmiş 2. Basım Mayıs Yayınları tarafından yapılmıştır).

- Yuval- Davis, Nira. (2001). Nationalism, feminism & gender relations. J. Hutchinson & M. Guibernau (Eds.). In *Understanding nationalism* (pp. 120-141). Cambridge: Polity Press.
- Zizek, Slavoj. (2008). Psikanaliz sözlüğü. İdeolojinin yüce nesnesi içinde. İst.: Metis Yay..

i) Şerif Mardin, Tanzimat dönemi Türk edebiyatında sürekli tekrarlayacak bir karaktere dönüşecek züppelik olgusunu Recaizade M. Ekrem'in Araba Sevdası romanının ana karakteri Bihruz Bey'den hareketle 'Bihruz sendromu' olarak açıklar. Osmanlı devletinde Batılılaşmanın hızına yetişemeyen bireyin travmatik dönüşüme bir tepkisidir bir bakıma Bihruz bey. Erkek cinsinde mutlaklaştırılan egemen iktidarın, kültürel alanda gerçekleşen modernleşme hareketini davranış kalıpları ve yaşam biçiminin taklidine indirgemesi; erkek eşcinselliğini gizillerken kadın eşcinselliğini, Oryantalist gözün 'harem'ine indirger. Cumhuriyet'le birlikte, nekrofilik bir anne arzusuna hapsedilen kadın imgesine konumlandırılan ulus-devletin, unutulmuş ultra-modern 'efemine züppeleri' ise halen edebiyatın konusu olmayı bekliyorlar (Mardin, Şerif. (2001). Tanzimat'tan sonra aşırı batılılaşma. Türk modernleşmesi içinde, (s. 21). İstanbul: İletişim.)

Türk romanının doğuşu olarak kabul edilen Tanzimat romanında görülen homofobinin temelinde yatan ve 'kadınsılaştırma' endişesine de kaynaklık eden 'eril kimlik kaybı'nın kökeninde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde gerçekleşen savaşlarda yaşanan toprak kayıplarının; iktidarın, sadece askeri alanda elde edilecek zaferlerle kazanılacağına olan inançtır.

ii) Bu konuda detaylı bir yazı için bkz. Kızılarslan, Yeliz. Tanzimat Romanında Eşcinsellik, 'Efemineleşme' ve Batılılaşma. Ortanca Aylık Edebiyat Dergisi, 23 (Haziran-Temmuz).

HOMOFOBİ MEDYADA FARZ MIDIR?

Doç. Dr. Nilgün TURAL CHEVIRON,
Toplumun Arzudan Korkması ve Medyanın Homofobikliği

Doç. Dr. Aslı TUNÇ,
Eğlence Soslu Nefret: Video Oyunlarında Homofobi

Doç. Dr. Yaman AKDENİZ,
Türk İnternet Sansür Sistemi ve Web 2.0 Tabanlı Topluluklar

Prof. Dr. Mutlu BİNARK,
Yeni Medya Ortamında Olanaklar ve Olamayanlar

Gamze GÖKER,
İnternetsiz Devrim Mümkün mü?

Özge GÖKPINAR,
Yazılı Basında Homofobinin ve Transfobinin Yansımaları

EĞİTİM

Remzi ALTUNPOLAT,
Cinsel Kimliğin İnşasında Eğitimin Rolü

Yrd. Doç. Dr. E. Nihal AHİOĞLU-LINDBERG,
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çocuk Yetiştirmede Cinsiyetçilik

TOPLUMUN ARZUDAN KORKMASI VE MEDYANIN HOMOFOBİKLİĞİ

Doç. Dr. Nilgün TURAL CHEVIRON

Kamusal alan söylenemeyen ve gösterilemeyen tarafından oluşturulur

Judith Butler, 2005, Kırılğan Hayat.

Tabular, Yasaklar ve Toplum

Medyanın homofobikliğini tartışırken, medyanın öncelikle toplumsal iletişimin içinde yer aldığını özellikle vurgulamak gerekir. Toplumsal iletişim uzamları, toplumların kendilerinin ne olduklarına dair temsilleri kurdukları, sürekli toplumsal yapılarını bozarak yenileyerek ya da olduğu haliyle güçlendirerek tartıştıkları ve varlıklarını böylece güvence altına aldıkları uzamlardır. Toplumsal iletişimin alanı tabuların ve yasakların alanıdır. Ulusal, kültürel ve dini, cinsel tabular ve yasaklar bu alanda yeniden kurulur, meşrulaştırılır ve dolayısıyla normatifleştirilir. Söz konusu tabu ve yasaklar, genelleşmiş ve kanıksanmış önyargıların beslendiği oluşumlardır. Kitle iletişim araçları da bu önyargıların sürekli yeniden harekete geçirildiği araçlardır. Kimi zaman temsil, kimi zaman kalıp yargı kimi zamansa temsil, önyargı ve kalıp yargıların birlikte harmanlandığı ideolojik bir perspektiften (faşizm-etnik ayrımcılık, nazizm-ırksal ayrımcılık, cinsiyetçi ayrımcılık) klişelerle normun ve iyinin karşıtı olarak tanımlanan bir kişi ya da topluluk toplumsal kurbanlaştırmanın ve (fiziksel ya da sözel) kolektif şiddetin hedefi haline gelebilir.

Bu açıdan, her tarihsel dönem ve kültürel uğrak için söylenebilir ve söylenemez olanın düzenine dair önyargılar-kalıp yargılar-seçilmiş kurbanlar ve hedef tahtaları olduğunu söylemek yanlış olmaz. Önyargıların her toplumda var olduğu ve farklı kültürel toplumsal bağlamlarda bu önyargıların farklı alanlarda farklı biçimler altında yoğunlaştığı konusunda kolayca hem fikir olunabilir. Önyargıların gerisinde onları her an besleyerek saklanan yasaklar, ensest yasağı, yeme-içme yasağı ve öldürme yasağı olarak üç grupta toplanabilir. Besin yasakları da öldürme yasağı da aslında bir cemaatsel-toplumsal birtikteliliğin olası olmasının koşullarından başka bir anlam taşımazlar. Özellikle öldürme yasağı aslında,

ilk toplumsal projenin doğasının-kurucusunun katletme, baba katli olduğunu unutturulmalıdır. İnsanlık bu katletmeden kendisini alıkoyabilmek için topluluğu oluşturu kuralları ve topluluğun dışında kalan kuralları belirlemek zorunda hissetmiştir kendisini. Demek ki, her bireysel ve toplumsal oluşum, dışladıklarıyla öncelikle kendisini tanımlar. Bu üç yasak, sırasıyla ben ile öteki ya da benzerlik ile farklılık arasındaki girift ilişkileri derinden biçimlendirirler. Dolayısıyla neyin içerilip normal sayılacağı ve neyin dışlanıp anormal sayılacağı bu yasakların farklı toplumsal, tarihsel-ekonomik ve kültürel bağlamlarda aldığı biçimle yakından bağlantılıdır.

Cinsiyetlerin düzeni açısından bakıldığında normu, heteroseksist bir "egemen erkeklik" düzeni üstlenmiştir. Bu düzenin temelinde (kimi ilkel ve günümüz toplumlarında kadın egemen toplumlar da vardır, onun temelinde de) ensest yasağı, farklı biçimler olsa da aile diye adlandırılabilen farklı toplumsal ve ekonomik bağlamlarda farklı görünümlere bürünen ama en çok türün yeniden üretimini, iki farklı cinsten kişinin güvence altına aldığı temel bir birlik olarak belirlemiştir. Dini inanışlar kadın ve erkek çiftinden oluşan iki karşıt cinsi aile kurumu temelinde insanlığın geleceğinin bekçisi olarak atamıştır. Bu ailenin varlığının güvencesi, aynı cinsten aile üyeleri ile farklı cinsten aile üyeleri (kardeşler) arasındaki ve doğal olarak ebeveynler ile çocukları arasındaki cinsel ilişkinin yasaklanmasına bağlıdır. Bu yasak bir tür cinsel içerinin ve dışarının ne olduğunu tayin eder. Demek ki, cinsiyetlerin bu bağlamdaki verili düzeni, karşıt iki cinsin insan türünün devamı için cinsel birtikteliliğini düzen olarak, doğal olarak, meşru ve yasal olarak ilan eder. Bu bağlamda evlilik dışı birtiktelilik de dahil (en çok burada akla Türkiye'deki film ve medya endüstrisinin bıkıp usanmadan tekrarladığı yuva yıkan kötücül ve cinsiyeti abartılı "öteki" kadınları ile dul ya da yalnız kalmış çocuklarını tek başına büyüten kırılğan ve temiz (iyi) kadınlara ve onların masum kız çocuklarına tecavüz eden (edecek olan) tecavüzcü erkek figürleri akla geliyor) olmak üzere her tür

düzeni ya da normu bulandıran ve sınırları "hiçe sayan" "durum-oluş" ötekilik olarak ve dolayısıyla da tehdit olarak tanımlanacaktır, görülecektir, yaşanacaktır. Lezbiyenliği, geyliği, ikicinsliliği travestiliği, transseksüelliği bu durum-oluşlar olarak işaret etmek gerekir. Her birinin olumsuzluğunu, enstest yaşağının çerçevesini çizdiği iki karşıt cins arasındaki cinsel (üremeye dayalı) ilişki belirler. Lezbiyen bu üreme ilişkisindeki "kadın" cinsinin, gey "erkek" cinsinin, ikicinsli her ikisini birden, travesti tek bir "kadın" ve "erkek" oluş halinin, transseksüellik ise tanrının kurduğu cinsiyetlerin "doğal" düzeninin normallliğini "askıya" alır. Feminist oluş ise, cinsel yönelimde kendi cinsinden bir kadında karar kılma söz konusu olmasa bile aynı iki karşıt cinsli "normallığı" iki karşı cinsin birlikteliklerindeki rollerin dağılımı açısından sorgulamaya girişmiş olması nedeniyle tehdit olarak algılanır. Tüm bu farklı durum-oluşlar, yukarıda sözünü ettiğimiz gerisinde toplumsal tabuların ve yasakların bulunduğu önyargıların hedefidir. Açıkçası cinselliğe bağlı oluş biçimleri, öncelikle "düzeni" sorguya çekilir hale getirdikleri için önyargıların ve bunlara bağlı davranışsal ve sözel şiddet ya da dışlama edimlerinin hedefi haline gelir.

Ama burada önemle bir şeyin altını çizmek gerekir. Sorunlu olan, önyargının hedefi-nesnesi değil öznesidir aslında. Şöyle ki "tiksinti duymamın nedeni, bir Ötekinin 'ben' olacak olan şeyin yerini ve konumunu işgal etmiş olmasıdır. Bu Öteki, kendisiyle özdeşleştiğim bir başkası değil, beni öndeleyen ve bana sahip olan ve bu sahiplenmeyle beni var eden bir Ötekidir" (Kristeva, 2005:24). Bunun adı acaba enstest arzusu ve cinsel itkinin bastırılma-mışlığı olabilir mi? İlkel insan öncelikle ve sonsuzcasına hep bundan korkmuştur: "Uygurlık bastırma ile birlikte ve bastırma ile doğar. Toplumsal bir birim (kurumlar, örgütler) kolektif bir bastırma sisteminin oluşturulması gerçekleştirilmeden vücut bulmaz. Aynı şekilde, bir akrabalık sistemiyle, başka bir ifadeyle cinslerin ve kuşakların farklılığının tanınmasının koşulu olan hısımlık ve soy zinciri kuralları sistemiyle yönetilmeyen toplum da var olamaz. Var olsa bile, bu toplum, ancak ilk kaos fantezilerinin, kayıtsızlığın ve mutlak anlamda her şeyin yapılabilişliğinin hükmü altında işleyecektir. Bir toplumun oluşabilmesi için, bu toplumun cinsel itkinin dolaysızca tatminini engellemesi gerekir.

Doğrudan doğruya ifade edilen cinsel itki, toplum-salın yaratılmasıyla bağdaşmaz" (Enriquez, 2004: 44). Yalnız itki mevcudiyetini her zaman korur, her tabu ve yasak aynı zamanda ihlalleriyle birlikte var olur. Ancak şimdilik sadece karşıt cinslerin enstest yaşağına ve türün yeniden üretilmesi buyruğuna dayanan birlikteliğin var ettiği toplumsal örgütlenmeler, cinsel arzudan ve cinsel itkinin dolaysız tatmininden KORKAR VE HATTA DEHŞETE DÜŞER. Ötekileştirmelerin ve dışlamaların ve bunlara bağlı önyargıların gerisinde aslında cinsel arzunun dolaysız tatmin arayışından duyulan endişeden ve dehşetten başka bir şey yoktur.

Korkular ve Medyatik Temsilleri

Arzudan duyulan korku, kendini sıkça bastırılanın dışa vurduğu ve yüzeye çıktığı yerlerde kılık değiştirmiş olarak görünür kılar. Kitle iletişim araçları cinslerin düzenini temsil ederken bu korkuların ve endişelerin de dile geldiği, seslendirildiği ve varlık kazandığı araçlardır. Alternatif kitle iletişim araçlarının bunun dışında kalan kullanımı da mevcuttur. Ancak yaygın olandan söz etmek için, iletişim araçlarının özellikle günümüzde iletişim teknolojilerindeki hızlı yenilenmenin de ivme kazandırdığı bu tür alternatif kullanımlarından yeri geldikçe daha az söz edeceğim. Kitle iletişim araçlarında günümüzde özellikle kendi ülkemiz açısından bakıldığında heteroseksüel cinselliğin temsil normu oluşturduğunu söyleyebiliriz. Batı ülkelerinde demokratik ve eşitlikçi toplum anlayışının geldiği düzey ve demokrasilerin bu düzeye gelmesinde aktif işlevler üstlenen toplumsal hareketler sayesinde, heteroseksüel yapı egemenliğini korusa bile, kamusal alanda ve öncelikle de kitle iletişim araçlarında farklı cinsel kimlikler (öncelikle gey ve lezbiyen çiftler) temsil düzeyinde ötekiye saygı bağlamında meşrulaştırılmaya başlanmıştır. Kimi Avrupa ülkeleri evlenmeden birlikte yaşayan heteroseksüeller için uygulanan birliktelik sözleşmelerini (birliktelikten doğan yasal ve maddi-manevi hakları çifti oluşturan iki taraf için güvenceye alan sözleşmeler), bu yönde toplumsal hareketlerle talepte bulunan lezbiyen ve geylere tanımaya başlamıştır. Hatta aynı cinsten çiftlerin evlilik talepleri de bu bağlamda toplumsal mücadelenin konusu olmaya ve kabul görmeye başlamıştır. Batı ülkelerinde bu toplumsal ve yasal gelişmeler bağlamında bu ülkelerin iletişim araçlarında da daha çok gey ve lezbiyen,

kısmen de travesti ve transseksüellerin meşrulaştırılmış medyatik temsillerine yer verilmektedir.

Türkiye’de bu gelişimin oldukça gerisindeyiz. Ama bu asla, Batı’da normun heteroseksüellik olmadığı anlamına gelmez. İletişim araçları toplum neden nasıl konuşuyorsa o konuşma biçimini pekiştirir. Örneğin milliyetçiliğin yaygın değer olduğu Türkiye’de, medya piyasasında egemen olan yazılı, görsel ve işitsel iletişim araçları bir yandan milliyetçi söylemi pekiştirir öte yandan da bu oluşmuş kimliksel konumdan yararlanarak (bu söylemsel konumu bir şekilde kullanarak) kimi siyasi duruşları daha kabul edilir siyasi duruşlar olarak hedef kitesine sunabilir. Örneğin Doğan Medya Grubu, yaklaşan genel seçimlerde CHP’yi desteklemek niyetinde ise, bu niyet bağlamında halka atfedilen milliyetçi duygunun ve hissedişin AKP’de hiçe sayıldığına sıkça haberlerinde ve köşe yazılarında yer verebilir. Örneğin 21 Ekim 2007 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerine PKK üyelerinin Dağlıca’da saldırmasının ardından ulusal on gazetelerin bu olayı nasıl temsil ettiğini konu alan bir araştırmada (Tutal Cheviron, Erbaysal ve Cheviron 2009), Dağlıca baskını ve Türk Ordusu’nun Kuzey Irak’a askeri müdahalesi bağlamında gazetelerin ilk sayfalarını kaplayan haberlerde Türk ulusal kimliği milliyetçi ve askeri temaların eşliğinde işlenmiştir. Gazete sayfalarında kırmızı renk hem kan hem de bayrak rengi olarak hakim olurken, düşman olarak tanımlanan PKK militanları onları aşırı şekilde ötekileştiren milliyetçi bir söylemin nesnesi olmuş, tüm bu söylemlerde, erdemli ve sabırlı Türk kadını asker doğan ve ölen Türk erkeği temsiline (Mehmetçik) eşlik etmiştir. Bu dönem gazetelerine yansıyan alternatif bir söylem de olmuştur. Bülent Ersoy, “Türk asker doğar, asker yaşar, asker ölür” şeklinde basitleştireceğimiz o günün egemen askeri-milliyetçi “şehitler ölmez, vatan bölünmez” söylemine karşı, 25 Şubat 2008 tarihinde Popstara-laturka programında bir oğlu olsaydı onu asla körü körüne savaşa ölüme göndermeyeceğini öne çıkaran bir söylemle müdahalede bulunur. Gazeteler transseksüel olan Bülent Ersoy’un sözlerine popülerliği nedeniyle yer verir, ama asla bu sözleri desteklemezler (Tutal Cheviron, Erbaysal ve Cheviron, 2009: 43-44). 28 Şubat 2008 tarihli Hürriyet’ten konuyla ilgili başka bir tartışmayı daha izleme olanağı buluruz. Millet Meclis’inde bir önceki gün

Bülent Ersoy’un cesaretini tebrik eden bir DTP milletvekiline AKP’li bir başka milletvekili “eğer bu şarkıcı kadar cesaretliyse, kendi cinsel organını da kestirmesi” şeklinde karşılık verir. Bülent Ersoy, köyün delisi ya da kralın soytarısı olarak düşünülen ama egemen olmadığı için dile getirilemeyen ve susturulan görüşü ifade eder. Hakkında sözleri nedeniyle dava açılır.

Milliyetçiliğin bir erkeklik sorunu olduğu ve en çok da egemen erkeklik -savaş- askerlik gibi konularda bir tabu konusu olduğu böylece ortaya çıkar. Egemen erkeklikte, cinsel organ ile savaş ve vatan savunusu sanki bir arada gidiyor gibidir. Kadınlara düşen de bu egemen erkekliği pekiştirecek şekilde erkekler yetiştirmek ve savaşta ölümün, ölümsüzlük olduğunu kabul etmektir. Gelgelelim, genel düzene aykırı söylem medyatik olarak desteklenmese bile ifade edilmiştir. Dolayısıyla, doğrudan hukuki kovuşturmaya söz konusu olsa bile egemenin karşıtı sözün de kamusal alanda varlık bulması söz konusudur. Bu açıdan, kamusal alanın sadece egemen olana kilitlenmiş olmadığını, kimi zaman “ağızdan kaçan sözlerle” de açık olduğunu hep akılda tutmak gerekir. Örneğin AKP milletvekili cesaret ile erkek testikülleri arasında hemen doğrudan bir ilişki kurup, öncelikle Bülent Ersoy’u ve onu cesaretli bulan DTP milletvekilini “erkek olmayan” anlamındaki cinsel kimliği açısından düşünmüştür. Dolayısıyla cinsel kimlik ile toplumsal-siyasi kimlik arasında doğrudan bir ilişki kurulmuştur. Aykırı sözler, normu yıkmamıştır ama normun sorgulandığını ve sorgulanabileceğini göstermiştir. Önemli olan da budur.

Medyada Ayrımcılık

Demek ki, Türkiye’de medya söz konusu olduğunda bazı kişilerin ve grupların cinsiyetleri (feminist, gey, lezbiyen, biseksüel, travesti ve transseksüel), milliyetleri (Ermeni, Yahudi, Kürt, bazen Batılı ya da Arap), dinleri (Gayri-Müslimler), fiziksel görünüşleri (özürlüler), toplumsal sınıfları (Çingeneler ve genel anlamda yoksullar) ya da siyasi görüşleri (aşırı sol diye tabir edilen siyasi eğilim temsilcileri) nedeniyle küçümsendiklerine ve küçük düşürüldüklerine tanık oluyoruz. Hatta medya bazı kişi ve gruplardan söz ederken kullandığı dil ve ifadelerle onlara karşı önyargılı davranmakta ve önyargıları pekiştirerek onların dışlanmasına ve şiddete ma-

ruz kalmasına yol açabilmektedir. Bu durumlarda, kitlesel kıyım olaylarının medya tarafından yaratılması söz konusudur. Genel olarak medya temsil pratiği açısından düşünüldüğünde, medya'da yapılan ayrımcılıklardan biri olan, homofobik tutum ve düşünce esas olarak temsil düzeyinde bir ayrımcılıktır. Medyanın gerçeklikle kurduğu ilişki bir temsil ilişkisi olduğu için medyada yer alan homofobik tutum ve düşünce, simgesel bir yeniden üretim olarak nitelendirilir. Başka bir deyişle simgesel yapılandırmadan söz ettiğimizde doğrudan edimlerden değil, söz edimlerinden söz ediyoruzdur.

Bu açıdan medya homofobik tutumların ve düşünme biçimlerinin kanıksanmasına ve genel geçer bir doğru olarak kabul görmesine katkıda bulunur. Başka bir deyişle cinsel kimlikleri "doğallaştırılmış-toplumsallaştırılmış" cinsel kimlikler olmayan kesimlerin karşılaştığı olumsuzlukların olağan karşılanmasına yol açar. Bu temsil düzeni nedeniyle de, bazı kesimleri, bazı kişileri söylemsel-simgesel düzen de dışlar ya da dışlanmalarına aracı olur. Çünkü yukarıda Dağlıca baskını ve haberleştirilmesi konusunda da değindiğimiz gibi medya her temsil pratiğinde, biz ve ötekiler ayrımını üretir. Milliyetçi askeri ve erkekçil söylemi üreten medya, her gün haberlerde ve diğer program ve yazı formatlarında kullandığı ifadelerde, görüntülerde ve yorumlarda homofobiye söylemsel olarak üretir ve kurar. Ancak, homofobinin medyada temsili ve söylemsel olarak yer alması, medyanın bu işlevinin önemsiz olduğu ya da küçümsenmesi gerektiği gibi bir kanı yaratmamalıdır. Çünkü medyada yer alan yorumlar ve kullanılan ifadeler çok hızlı bir şekilde çok geniş kesimlere yayılır. Genel olarak insanların kendileri ve dış dünyayla kurdukları ilişkinin oluşturunca olarak medya, belli düşünme ve davranış kalıplarının oluşmasında, yani zihinlerin biçimlenmesinde çok etkili bir role sahiptir. Homofobik temsil söz konusu olduğunda, bunun öncelikle kadınların, feministlerin, lezbiyenlerin, geylerin, biseksüellerin, travestilerin ve transseksüellerin "olumsuz temsiliyle" karşı karşıya olduğumuz söylemek gerekir. Yukarı da değindiğim gibi "olumlu temsil" pratikleri düzeyine henüz Türkiye ulaşamamıştır. Ulaşılan ülkelerde de "demokrasinin doğası" konusunda oldukça derin tartışmalar yapılmaktadır. Olumsuz temsil söz konusu olmadığında, bu cinsel kimliklere sahip kesimlerin temsil

edilmemesi, eksik temsil edilmesi, yanlış temsil edilmesi ya da kalıp yargılarla temsil edilmesi söz konusudur. Medya dolayısıyla ya bu kesimlere cinsel kimliklerinden dolayı yer vermemekte ya da yer verdiğinde olumsuz olarak yer vermektedir.

Medyanın homofobikliğini günlük ve sıradan homofobi kategorisinde ele alabiliriz. Başka homofobiler ve homofobiye üreten kurumlar da vardır (Lamoureux, 2004:420). Örneğin Türkiye'de medyada nefret ve ayrımcılık söylemleri gözetim ve gözlem altına alınmaya başlanmıştır. Bu çalışmalarda medya homofobi açısından da dikkate alınmaktadır. Ancak homofobinin tek var olduğu yer medya ve günlük söylemler değildir. Homofobiye destekleyen kuramlar vardır. Nasıl ırkçılık kuramları var ise, homofobiye ideolojik olarak destekleyen kuramlar vardır. Bunlara karşı da mücadele edilmesi gerekmektedir. Homofobinin tarihsel bir gelişimi ve tarihsel kurbanları vardır. Dolayısıyla bugün ortaya çıkmış bir ayrımcılık değildir söz konusu olan. Bir de homofobiye destekleyen medya dışındaki kurumlar, örneğin dini ve askeri kurumlar vardır. Bu durumda, simgesel mücadele açısından konuyla ilgili yayınların özendirilmesi olumlu bir gelişme olarak tanımlanabilir. Söz gelimi, 2000'li yıllardan bu yana örneğin Fransa'da *Dictionnaire critique du féminisme* (Eleştirel Feminizm Sözlüğü 2000), *Dictionnaires des cultures gays et lesbiennes* (Gay ve Lezbiyen Kültürleri Sözlüğü, 2003) ve *Dictionnaire de l'homophobie* (Homofobi Sözlüğü, 2003) yayınlanmıştır. Bu tür çalışmalar homofobik söylemlere, kurumlara, kuramlara ve günlük pratiklere karşı bilinçlenmenin önemli araçları olarak görülmelidir. Çünkü aslında yapılan şey tam bir tersine çevirmedi. Eşcinsellikten değil de homofobiden söz ettiğinizde söylemsel mücadeleyi de başlatmış olursunuz. Sorun olan eşcinseller değil, cinsiyet ayrımcılığıdır, toplumun ayrımcılığa yönelik halleridir. Böylece 1990'lı yıllardan bu yana queer teorisinin-düşüncesinin etrafında geliştiği ikili karşıtlıklar hedef alınmış olur: Patolojik-normal, heteroseksüel-homoseksüel, içerme ve dışarıda bırakma. Bu hiyerarşikleştiren ve karşılaştıran düşünce yapıları, karşıtlığın ilk terimini hep olumlu olarak kurar ve diğerini buna yaslanarak olumsuzlar. Benzer temel karşıtlık yapılarının farklı ayrımcılıklarda nasıl yeniden üretildiğini görmek ilginçtir. Kimi önyargıların ve ayrımcılıkların kendilerini

heteroseksüel olmayan gruplarda nasıl kullanıldığı-
nı da göstermektedir.

Ayrımcılığın Yeniden Üretilmesi

Homofobi Sözlüğü (aktaran Lamoureux, 2004:421-422) dört tür ayrımcılığın olduğuna işaret eder: Biseksüellere karşı ayrımcılık, geylere karşı ayrımcılık, lezbiyenlere karşı ayrımcılık ve transeksüellere karşı ayrımcılık.

Biseksüellere karşı uygulanan ayrımcılığa hem heteroseksüellerde hem de homoseksüellerde aynı anda rastlıyoruz. Ayrımcılığın üstünden kurulduğu değer sadakat. Heteroseksüeller ile homoseksüeller, biseksüellerin klasik sadakate dayalı aşk anlayışını tehdit ettiği kanısını paylaşmaktadırlar.

Geylere karşı ayrımcılık ise üç noktada kendini gösteriyor: ilki çocuklara yönelik cinsel taciz ile geyliğin bir arada düşünülmesi. İkincisi gey çiftlerin çocuk sahibi olması konusundaki gerilimler. Bu gerilimleri dile getirenler ve geylerin çocuk sahibi olmasına karşı çıkanlar daha çok heteroseksüel feministler ve lezbiyenler. Üçüncüsü ise AIDS konusunda öncelikle geylerin akla gelmesi.

Lezbiyen karşıtlığı ise toplumsal olarak lezbiyenlerin görünmez kılınması düzeyinde daha çok ortaya çıkıyor. Genel olarak olumlu ya da olumsuz olarak geylerden söz etmekten çekinmeyen toplumlar, lezbiyenlerden pek de söz etmiyorlar. Lezbiyenliğin bu anlamda en ihlal edici ve dolayısıyla lezbiyen karşıtlığını belirleyen yanı, cinsiyet düzenine ve kadınların tahakküm altına alınmasına karşı bir başkaldırı olarak görülmesidir.

Transeksüellik karşıtlığı ise, transeksüelliğin kendinde bir cinsiyetler düzenini-cinsel kimlikleri ihlal olmasıyla varlık buluyor. Transeksüeller yaygın olarak "fahişelikle" bir arada düşünülüyor ve genel olarak yaşadıkları toplumlarda iş bulamıyorlar. Türkiye'de olumsuz medyatik temsil açısından baktığımızda genellikle geylerin uyguladığı şiddetten söz edildiğini ve transeksüellerin ve travestilerin genellikle düzen bozucu ve kavgacı kişiler olarak temsil edildiğini görüyoruz. Bu nedenle de kendilerine uygulanan şiddeti de hak ettikleri yönünde medya temsillerine çok sık rastlanmaktadır.

Türkiye'nin Travestizm Tutkusu

Türkiye bağlamında başka bir sık rastlanan temsil ise travestizmle ilgilidir. Travestizmin olumlu ve olumsuz temsil düzenini bozan bir yanının olduğunu da söylemek gerekir. Türk toplumunda İslam'ın da etkisi ile "kadın" ve "erkek" yaşam alanlarını çok daha küçük yaşlardan itibaren ayıran cinsiyet düzeni, bu her iki cins için ilk cinsel deneyimlerin aynı cinsle yaşanmasını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla en yaygın cinsel pratik olarak özellikle travestizmin (kadın ya da erkek travestizmi olsun) medyatik alanda en çok temsil edilen cinsel kimlik olduğunu söylemek yanlış olmaz. Son Vodafone reklam filmlerinde sıradan bir erkeğe Turkcell'in kocaman şırınga enjekte eden hemşire kılığına girmiş erkek imgesiyle temsil edilmesini ve Turkcell'in belki de burada travesti hemşire erkek imgesini olumlu olarak kendisine eklemek için yaptırdığını düşündüğüm gelinlik giyip kadın görünümüne bürünüp Turkcell'in "gelinlere 3G kampanyasından" yararlanmak isteyen ama iki reklamın üst üste binmesinden dolayı yanlıgı içinde olan Turkcell müşterisi reklamı örnek verilebilir. Bu travesti erkek imgesine Turkcell'in daha önceki reklam filmlerinde kendisine damat kıyafeti satın alınan yabancı damat (efemine) da eşlik eder. Şöyle söylemek mümkün görünüyor: Toplum en çok korktuğunu bastırırken, travestizm bu bastırılanın ve korkulanın temsilcisi olarak "gülünç" şekillerde ortaya çıkıyor. Reklamlarda kullanılıyor olması da, reklamlar arketipleri çok sevdiğinden, söz konusu imgenin ne kadar etkili olduğunu gösteriyor.

Bu tür temsil pratiklerine karşı ne yapılabilir? Feministlerin yaptığı türden sıradan, günlük, medyatik ve politik söylemi içerdikleri cinsiyet ayrımcılıkları açısından gözlem altına almak bir çare olabilir. Örneğin Fransa'da bir grup feminist kadın la Meute adında bir harekete imza atmıştır (Rodriguez, 2004). Hareketin amacı öncelikle pedagojiktir. İnsanların reklamların içerdiği cinsiyet ayrımcılığına karşı bilinçlendirilmesini hedeflemektedir. Kamuoyu bazı medyatik temsillerin içerdiği tehlikeler hakkında bilgilendirilmektedir. Reklamverenlerden cinsiyetçi reklamları piyasadan geri çekmesi talep edilmektedir. Hatta bazen reklamverenlere, söz konusu reklamlar geri çekilmezse ürünlerinin cinsiyetçi olması nedeniyle protesto edileceği söylenmektedir. Benzer bir çalışmayı Türkiye'de 2006

yılından bu yana kadınların Medya İzleme Grubu da yapmaktadır. Medyadaki cinsiyetçiliği izliyor ve eleştiriyor. Alternatif iletişim araçları bu türdeki müdahaleler için oldukça önemli kaynak işlevi görmektedir. Egemen medyada yer alamayacak görüşler, düşünceler ve eleştiriler alternatif medya kanallarında yer bulduğunda, daha ilgili hedef kitlelerine kolayca ulaşabilmektedir. Doğal olarak egemen medyanın egemen kıldığı düşünüş ve oluş biçimlerine karşı mücadelenin toplumun daha geniş kesimleri için nasıl yapılması gerektiği sorusu can alıcı ivediliğini korumaktadır. Posta gazetesi ("kadın" ya da "erkek") okurunun bu eleştirilerden haberdar olması nasıl sağlanabilir? Medya okur-yazarlığı konusunda son yıllarda canlanan tartışma belki her türden ayrımcılığa karşı genel olarak kamunun küçük yaşlardan itibaren bilinçlendirilmesi açısından önemli gelişmelere yol açabilir. Ama oldukça dirençli ve uzun vadeli çabaların bu yönde harcanması koşuluyla...

Yine de...

Bir de henüz çok temellendirememiş bile olsam, Türkiye'deki orta sınıf açısından yaygın erillik ve dişillik pratiklerinin dönüştüğünü düşünme eğilimindeyim. Bunu bana Bosch markasının elektronik ev aletleri kullanıcısı olarak erkekleri ("onlar da yapabilir vurgusuyla") son dönem reklam filmlerinde temsil etmeye başlaması düşündürüyor. Erkekler yemek yapabilir, erkekler çamaşır yıkayabilir. Doğal olarak reklamlar bunların genel olarak kadınların yaptığı işler olduğunu söylüyor ama, egemenin içinde hep bir lapsus olarak var olan öteki taraf da var. Sanırım bu öteki taraf üstünde siyasi olarak çalışıldığında, Batı toplumlarının en azından de-

mokratik eşitlikçilik düzeyine ulaşılıyor. Her ne kadar ayrımcılıklar varlığını sürdürmeye devam etse de. En azından başka bir düzeyde başka sorunları tartışıyor oluyoruz. Neden olmasın... Gelişme gelişmedir.

Doç. Dr. Nilgün TATAL CHEVIRON, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi

KAYNAKLAR

- Butler, Judith (2005). *Kırılgan Hayat*. İstanbul: Metis yay.
- Enriquez, Eugene (2004). *Sürüden Devlete. Toplumsal Bağın Psikanalitik Analizi*. (çev. Nilgün Tatal). İstanbul: Ayrıntı yay.
- Lamoureux, Diane (2004). "Book Review", in *Canadian Journal of Women & Law*, Vol:16, issue2, pp. 419-425.
- Kristeva, Julia (2005). *Korkunun Güçleri. İğrençlik Üzerine Deneme*. (çev. Nilgün Tatal). İstanbul: Ayrıntı yay.
- Rodriguez, Emilie (2004). "L'image des femmes dans l'univers publicitaire, entre indignation et projet de loi?", in *Extrait du Bulletin dans Archives du féminisme n:7*. archivesdu feminisme.com.
- Sancar, Serpil (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar. Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis yay.
- Tatal-Cheviron Nilgün, Erbaysal Tirşe ve Cheviron, Nicolas (2009). "La presse nationale turque et la construction de l'assaut de Dağlıca et de l'intervention militaire de l'armée turque dans le nord de l'Irak", in *İletişim Özel Sayı* (Galataray Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Akademik Dergi) İstanbul: GSÜ yayınları, pp. 27-57.

EĞLENCE SOSLU NEFRET: VIDEO OYUNLARINDA HOMOFOBİ

Doç. Dr. Aslı TUNÇ

Nefret olgusu hayatımıza tek tek değil adeta bir paket halinde giriyor. Nefret paketinin olmazsa olmazları var. Homofobi neredeyse her zaman ırkçılık, anti-semitizm ve şovenizmle birlikte varoluyor mesela. Öfkeye bulanmış olarak geliyor, patlamaya hazır geliyor. Enerji Bakanına yumruk savuran kişinin facebook'taki profili neredeyse hiçbirimizi şaşırtmıyor; Ahmet Türk'ün burnunu kırana övgüler düzmesi, Yılmaz Özdil'e hayranlığı, ülkü ocaklarının hayran gruplarına üye olması, Kürt düşmanlığı adeta paketin ayrılmaz birer parçaları. Böyle bir kişinin homofobik olmayacağını varsaymak mümkün mü? Nefret suçu işleyenlerin sanal alemdeki izdüşümleri onları ele veriyor. İnternet üzerindeki nefret gerçek yaşama damgasını vuruyor. 2000'li yıllarda sosyal medya nefretin kartopu gibi çoğaldığı bir ortam oluverdi, bu mecrada suç(lu)lar övülüyor, katiller cinayetlerini sanal ortamda tezgahlıyor, tehditlerin ise bini bir para. Bir süredir Facebook ve Twitter nefret söylemi tartışmalarının odağında. Azınlıklardan, kadınlardan, eşcinsellerden ve farklı olan herkesden nefret eden bu gruplar artık çok daha görünür, çok daha fütursuz ve çok daha organizeler. Yaptırım, sivil tepki ve yasal düzenleme olmadığı süreçte büyüyerek artacaklarını kestirmek güç değil.

Bu noktada nefreti eğlence sosuna bulandırarak normalleştiren ve yaşamın içine sokan bir sektörden bahsetmek istiyorum bugün. Türkiye'de belki henüz tehlikenin ayak seslerinin duyulmadığı ancak varolan verilerle önümüzdeki yıllarda epeyce başımızı ağrıtabilecek bir sektörden, sanal oyun endüstrisinden.

Erkeğin saldırgan olması gerekliliğine en fazla vurgu yapan, kas gücü, militarizm ve testosteronla

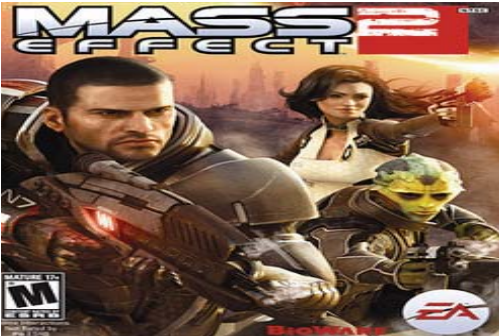
Görüntü 2

Görüntü 3

yoğrulmuş bir alan sanal oyun sektörü. (Bkz Görüntü 1-3)

Formatları farklı da olsa online oyunlar heteronormatif söylemin sürekli vurgulanıp üretildiği küresel bir eğlence alanı. Bu alanda eşcinsellik erkeğin varoluş biçimine en büyük tehdit olarak görülmekte (Görüntü 4). Tek tük eşcinsel karakterler bulunan oyunlar büyük tepki çekmekte, erotik sahneler derhal Youtube gibi video paylaşım sitelerine düşmekte ve homofobi videonun altına yazılan yorumlarla daha da koyulaşmaktadır.

Görüntü 4

Küresel sektöre baktığımızda büyüklüğü 60 milyar

dolara dayanan bir alandan bahsediyoruz. Bilgisayar oyunlarının % 62'si online oynanıyor. Tek bir oyunun bir yıllık satışı 2 milyar dolar, oyun oynayan kitlenin % 25'i 18 yaş altı ve oyuncuların yaş ortalaması ise 35. (Slide 10) Bu veriler bize devasa bir küresel eğlence endüstrisiyle karşı karşıya olduğumuzu kanıtlıyor. Bu sektör son dönemde gözlerini Türkiye'ye çevirmiş vaziyette. Bu iştahlarında haksız da sayılmazlar. Ne de olsa Türkiye'de internet kullanıcı sayısı 35 milyon'a gelip dayandı. İnterneti oyun amaçlı kullananların oranı % 25, 15 yaş üzerindeki her üç kişiden biri online oyun oynuyor. Türk internet kullanıcıları haftada 50 saatlerini online oyun oynayarak geçiriyor ve Türkiye pazar büyüklüğü yılda 45 milyon dolar.

Örneğin son dönemde bu ilginin sonucu olarak "Runes of Magic" (Sihrin Çekiliciği) adlı oyun tamamen Osmanlılaştırılmış biçimde sunuldu. Sultanların giysilerinin 17. Yüzyılda Selimiye kumaşlarından yapılan kaftanlardan, kadınların giysileri o dönemin carie ve sultan kıyafetlerinden esinlenerek tasarlandığı söyleniyor. Silahlar da o dönemde yenicerilerin ve sultanların kullandığı silahlardan esinlenmiş. Özellikle hançer, 1. Mahmut'un İran Şahı için 1741'de saray atölyesinde yaptırdığı, fakat Şah'ın öldürüldüğü haberi ulaşınca saraya geri getirilmiş olan dört zümrütlü hançerden etkilenmiş. Görüldüğü gibi savaşçılık teması aynı kalmak üzere sadece ortam ve karakterler değiştirilmiş. (Bkz. Görüntü 5-6)

Görüntü 6

için bahsetmekte yarar görüyorum.

Sanal oyun alanında homofobi iki biçimde kendini gösteriyor. Bunların ilki dijital oyun teknolojisinin ilerlemesiyle birlikte özellikle Microsoft'un Xbox, Sony'nin Playstation network gibi ağları sayesinde birden fazla oyuncu birbirleriyle ses ve yazılı metin sayesinde konuşma imkanı buluyor. Xbox Live'in dünya üzerinde 20 milyondan fazla oyuncusu her türlü ırkçı, homofobik ve düşmanca haykırışlar eşliğinde bu oyunları oynamaktalar. "Cyber-bullying" denilen yani sanal alemde karşısındakini terörize edip sindirme şekli, psikolojide gençler arasındaki toplumsal saldırganlığın karşılığı olarak algılanıyor. Bu şekilde oyun oynanırken her türlü homofobik ve şiddet içeren ifade kabul görmekte ve gerçek yaşama bir norm olarak taşınmakta. Şiddetin ve saldırganlığın taktik yoluyla öğrenilen bir tutum olduğunu hatırlarsak nefret söyleminin, sanal sindirme yöntemlerinin ve şiddet içeren imge ve ifadelerin gerçek yaşam alanında olandan farkı kalmıyor. Oyuncular online oyunlarda birbirlerine öyle bir retorik kullanıyorlar ki testosteron pompalanan Halo 3 gibi oyunlarda bu tür ifadeler normalleşiyor. (Görüntü 7) Oyun dünyasıyla homofobik algı yerleşiyor. 2006 yılında

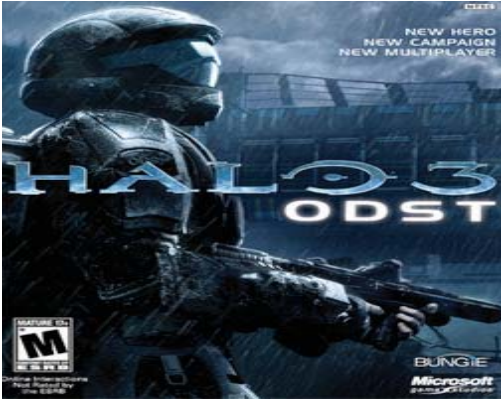

Görüntü 5

18 Temmuz 2009'da San Francisco'da çok önemli bir inisiyatif başlatıldı. Bu inisiyatfin adı Homofobi ve Sanal Cemaatler Projesi (The Project on Homophobia & Virtual Communities). Bu projenin ana çekirdeğinde online oyunlardaki homofobiyle savaşmak yatıyor. Burada tartışılan sorunların yavaş yavaş Türkiye'ye gelmesinin kaçınılmaz olduğu

ilk kez Illinois Üniversitesi'nde eşcinsel oyuncular üzerinde kapsamlı bir bilimsel araştırma yapılıyor. Katılımcıların % 52.7'si sanal cemaatin eşcinsellere düşman olduğunu, % 14'ü ise bu düşmanlığın çok fazla olduğunu belirtiyor. Şu anda İngilizce konuşan dünyanın bir sorunu gibi görünen faşist, homofobik söylemin Türkçe oyunların yaygınlaşmasıyla evlere girmesi an meseledir. Varolan oyun formatları ve teknolojik altyapı olduğu gibi yerel sorunlara ve nefret söylemine entegre edileceğine kesin gözüyle bakabiliriz.

Görüntü 7

Kuşkusuz bir diğer sorun sanal alemde eşcinsellerin temsili yoluyla meşrulaştırılmaya çalışılan homofobi. Bu noktada size bazı örnekler sunmak istiyorum. İlki "Homo Avlama" (Watch out, behind you hunter!) oyunu 2002'dan 2009 yılına dek Uzinagaz (<http://www.uzinagaz.com/>) adlı Fransız blogunda oynanmayı sürdürdü. (Görüntü 8) Eşcinsel haklarını savunan sivil toplum örgütleri ayaklanınca 2009'da Fransa'da yasaklandı. Ancak Gürcistan'da oyun hâlâ son derece popüler. Oyunda amaç bir

Görüntü 8

geyin sana tecavüz etmesine fırsat vermeden avlamak.

Bundan daha kristalize olmuş bir homofobi örneği bulmak doğrusu epeyce güç. Bu oyunu oynayan kişilerin yaş ortalaması ise 15-18 arası. Basit bir Google araması sonucunda ortaya çıkan bu oyunu hâlâ indirip oynamak mümkün.

Aslında konsol oyunlarını sayarsak sanal oyunlarda açıkça eşcinsel düşmanlığının kullanılması Nintendo Dual Screen'e dayanıyor. Japonya'da üretilip Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya piyasalarına sunulan bu kaçış öyküsünün ilki bir açılış uyarısıyla başlıyor: Geylerden uzak durun! (Görüntü 9-10).

Görüntü 9: "Bir Gey Tarafından Vuruldu. Oyun Bitti. Tekrar Oynamak İçin Tıkla!"

Görüntü 10: "Gey Çapulcu Takımından Başarıyla Kurtuldun. Aferin. Devam etmek için tıkla!"

Bu açıkça düşmanlık teması üzerine kurulmuş oyunların dışında belki daha tehlikelisi eşcinsel karakterlerin anaakım oyunlarda nasıl görüldüğüdür. Her ne kadar eşcinsel karakterler sanal oyun endüstrisinde fazla görünür olmasalar da, gördükleri zaman çaresiz, kendini koruyamayan, fazla renkli avatarlar olarak yer bulabilmektedir.

Buna karşılık heteroseksüel erkek avatarlar her türlü silahı kullanma yoluyla şiddeti normalleştirerek "gerçek aşk"ı aramaya düşmekte ve başı dertte olan güzel kıızı kurtarmaya çalışmaktadır. Şimdiye kadar bir kızın yakışıklı erkeği kurtarmaya çalıştığı ya da eşcinsel bir aşkın sunulduğu bir tema neredeyse hiç görülmemektedir. Bu oyunları oynayanların azımsanmayacak bir oranının eşcinsel olduğu öğrenildiğinde oyun endüstrisi biraz olsun kıpırdanmaya başladı. Oyun avatarları farklı, ırk, etnik köken ve cinsel yönelimde boy göstermeye başladılar. Gaymer.net, Lesbiangamers.com ya da Grlgamer.com gibi siteler homojen toplum anlayışına baş kaldırmaya başladı. 2008'de yapılan Pew İnternet Projesi Araştırması dünyada en fazla oynanan 150 oyunun 150 avatarını inceledi. Oyun oynayanların % 38'i kadın olmasına karşın avatarların %15'i kadındı. Karakterlerin % 82.9'u beyazdı. Oyun oynayanların % 12.5'i Latin Amerika kökenli olsa da oyunlardaki temsiliyetleri sadece % 2.6 idi. Bu kuşkusuz oyun üreticilerinin ve oyunları geliştirenlerin büyük oranda beyaz heteroseksüel erkekler olmasından kaynaklanıyor. Bu akıma karşı tek tük örnekler daha amatör eşcinsel oyun geliştiricileri tarafından üretilmeye başladı. Eşcinsel artık oynadıkları oyunlardan kendilerinden parçalar bulmak ve avatarlarla özdeşleşmek istiyorlardı. Ancak homofobiye oyun sektöründen silmek o kadar kolay değil kuşkusuz. 2008 yılında Whattheyplay.com adlı Amerikan ailelerinin oyunlara karşı bilinçlendirme websitesinin yaptığı araştırmaya göre bir sanal oyunda onları en rahatsız eden şey soruldu. Kategoriler şöyleydi: 1) Bir insan kafasının korkunç bir şekilde bedenden ayrılmasının gösterilmesi 2) Bir kadınla erkeğin sevişmesi 3) Sürekli ağza alınmayacak küfürlerin kullanması 4) İki erkeğin öpüşmesi. Bu ankete yanıt veren 1,266 kişinin % 37'si

kendilerini en fazla rahatsız edecek görüntünün bir kadınla bir erkeğin sevişmesi olduğunu söylerken % 26'si iki erkeğin öpüşmesine dayanamayacaklarını dile getirdiler. Kafa kopma sahnesinin verdiği rahatsızlık az farklı üçüncü sırada gelirken, açık saçık küfürler sadece % 9'lük bir tepki aldı. Amerikalı ebeveynler böyle düşünürken aynı anketi Norveçli anne babalara uyguladılar. Alınan sonuçlar inanılmaz derecede farklı çıkar. Yanıt verenlerin % 65.8'i kafa kesme sahnesinin en fazla rahatsız verici olduğunu söylerler. Ancak ikinci sıra ABD'de olduğu gibi değişmeyecek ve % 24.9 oranında iki erkeğin öpüşmesi Norveçlileri de en fazla rahatsız eden eylem olarak sonuçlanacaktır. Şiddete olan tahammül sınırı kültürel olarak çeşitli gösterebilse de homofobiye kültürler arası sarsmak daha güç görünmektedir.

Dünyanın en büyük 12. internet pazarına sahip olan Türkiye, en yoğun internet kullanım oranlarından biriyle dünya çapındaki tüm dijital oyun yatırımcıların ilgisini çekiyor. Türkiye'de internet kullanıcı profiline çok genç olduğunu da düşünürsek şimdilik oyuncular çaresiz olarak yabancı oyunların etkisinde. Ancak Facebook ve bloglar gibi sosyal medya mecralarını ulusal nefret davalarımızla doldurduğumuza göz önünde bulundurursak homofobinin çok yakında hem üretici hem de tüketici ayağında yerli üretim oyunlarımızda baş göstereceğini öngörmek sanırım çok güç olmayacak.

Doç. Dr. Aslı TUNÇ, İstanbul Bilgi Üniversitesi

KAYNAKÇA

- Cole, Justin J. "Guest Op/Ed: The Impact of Homophobia in Virtual Communities." Kotaku.com. 10 Jul. 2009. 13 Dec. 2009. Virtualcommunities
- Davison, John. "Attitudes to Sex and Violence." 9 Apr. 2008. 19 Nov. 2009
- Hsu, Jason. "Video Games Lack Female and Minority Characters." Live Science. 03 Aug. 2009. 13 Dec. 2009.
- "Interview with Anna Anthropy." Lesbian Gamers. 19 Dec. 2008. 19 Nov. 2009.
- Silverman, Ben. "Controversial Games." Yahoo! Games. 17 Sept. 2007. 19 Nov. 2009.
- Sliwinski, Alexander. "Gay Gamer Survey Results with Large Hetero Inclusion." Joystiq. 26 Feb. 2007. 15 Dec. 2009.

TÜRK İNTERNET SANSÜR SİSTEMİ ve WEB 2.0 TABANLI TOPLULUKLAR

Doç. Dr. Yaman AKDENİZ

Sevgili dostum ve akademisyen arkadaşım Kerem Altıparmak ile beraber Kasım 2008 sonlarına doğru bitirdiğimiz İnternet: Girilmesi Tehlikeli ve Yasaktır: Türkiye’de İnternet İçerik Düzenlemesi ve Sansüre İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme adlı kitap (PDF olarak erişim için bakınız: http://privacy.cyber-rights.org.tr/?page_id=255) İHOP tarafından yayınlanmıştı. Biz bu kitapta Türkiye’de İnternet’teki içeriğin yasal düzenlenmesi ve sansür konularında bir durum değerlendirilmesi yapmıştık. Çalışmada, İnternet’teki içeriğin yasal düzenlenmesi konusundaki diğer girişimlerin yanı sıra kısaca “5651 Sayılı Kanun” diye anılan “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun” ve onunla ilintili düzenlemeleri de eleştirel açıdan değerlendirilmişti. Sonuç itibarı ile 5651 sayılı Kanun’un kamuoyundan destek görmediğinin altı çizilmiş ve 5651 sayılı Kanun’un uygulanmasından kaynaklanan sorunlar ve mevcut hukuksal rejim değerlendirilmişti. Kitapta açıklanan gerekçelerle 5651 Sayılı Kanun’un kaldırılmasının en doğru çözüm olduğunu öngörmüştük. Hükümetin mevcut politikası yerine çocukları gerçekten zararlı İnternet içeriğinden korumak için yeni bir politika geliştirecek geniş bir kamuoyu yoklaması yaptırması gerektiğini, fakat bu yeni girişimin şeffaflık, açıklık ve çoğulcu bir yöntemle gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuştuk...

5651 sayılı Kanun yürürlüğe girdiğinden beri yaklaşık 3 sene geçti. Biz Mayıs 2008 içinde yukarıda bahsi geçen kitabı hazırlamaya başladığımızda Türkiye’den yaklaşık 400 siteye erişim engellenmişti. Mayıs 2008 içinde erişimine Ankara 1. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından engellenen YouTube’un ebediyen erişime engelleneceğini kimse beklemiyordu. Aradan 26 ay geçti, YouTube hâlâ erişime engelli, resmi erişim engelleme istatistikleri kamuoyundan saklanıyor, fakat YouTube’la beraber yaklaşık 6.000 web sitesine Türkiye’den erişim engelleme uygulaması yapıldığı varsayılıyor, hatta bu rakamın 8.000 civarı olduğu söylentileri ortaya atılıyor.

5651 Sayılı Kanun’un asıl amacı çocukları zararlı içeriklerden korumak olarak açıklanmışken uygulama bu amaçtan tamamen saptırılmış ve Türk İnternet Sansür Sistemi’nin alt yapısını oluşturma

amaçlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu Kanun yürürlüğe girdikten sonra dar anlamda erişim engelleme sadece intihara yönlendirme (TCK Madde 84), çocukların cinsel istismarı (TCK Madde 103, birinci fıkra), uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (TCK Madde 190), sağlık için tehlikeli madde temini (TCK Madde 194), müstehcenlik (TCK Madde 226), fuhuş (TCK Madde 227), kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (TCK Madde 228), 25/7/1951 tarihli ve 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanunda yer alan suçlarla ilgili içerikleri içeren web siteleri ve futbol ve diğer spor dallarıyla ilgili “müşterek bahis” siteleri için uygulanması gerekirken, özellikle mahkemeler, bugüne kadar 5651 Sayılı Kanun’un 8. maddesinde sayılan katalog suçlarla ilgili olmayan, politik nitelikteki 200’den fazla web sitesini terörle mücadele mevzuatı ve diğer kanunlara dayanarak yasaklama getirmiştir. Mahkemeler Atılım, Günlük Gazetesi, Özgür Gündem ve Keditör gibi bir çok siteye politik sansür uygulamakta fakat erişim engelleme gerekçelerinin 8. madde kapsamı dışında verilmiş olduğu gözlenmektedir.

Ocak 2010’da AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi Ofisi Türkiye ile ilgili yayınladığı sansür raporunda Ankara’dan 5651 sayılı Kanun’un kaldırılmasını ya da Türkiye’nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi bir dizi uluslararası sözleşmeye uygun hale getirilmesini talep etmişti. Aynı taleplerini AGİT Haziran 2010 içinde Google servislerine uygulanan hukuk dışı sansür girişimi sonrasında yineledi. Erişimi zaten engellenmiş olan YouTube sitesine erişimi daha da zorlaştırma amacı ile 40 küsur Google IP adresine öncelikle hukuka aykırı ve keyfi bir uygulama ile Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından, arkasından da Mayıs 2008 YouTube erişim engelleme kararına ek bir karar çıkartılarak Ankara 1. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından erişim engellenmişti. Bizim tarafımızdan bu konu ile ilgili mahkemelere ve TİB’e yapmış olduğumuz başvurular reddedilirken 2000’e yakın İnternet sever 17 Temmuz 2010 Cumartesi günü İnternet sansürlerini protesto etmek için Taksim Meydanı’ndan Galatasaray Meydanı’na yürüdü ve sansürsüz İnternet talebi ile temel hak ve özgürlüklerimize müdahale niteliğindeki uygulamalar karşısında sessiz kalınmayacağını dile getirdi. Protestocular ve bu konuda çalışan bizim gibi uzmanlar özellikle Web 2.0 tabanlı sosyal topluluklar

ve sitelere ilişkin olarak verilen erişim engelleme kararlarının (YouTube, Last.fm, Myspace, Metacafe, Hadigayri ve Gabile, örneklerinde de görüldüğü gibi) ciddi yan etkileri bulunduğuun altını çizmeye devam edecekler. Bu tip engelleme kararları

bir şekilde sınırlandırılmaması için anılan özelliğin dikkate alınması zorunluluğu doğmuştur. Fakat yaklaşık 3 senedir gözlemlediğimiz gibi sebebi ne olursa olsun bu tip sitelere Türkiye’den erişim engellenmektedir. Web 2.0 tabanlı topluluklar ile ilgili verilen erişim engelleme kararları milyonlarca bilgi ve belgeyi ulaşılmaz kılarak İnternet kullanıcılarının bilgi alma ve ifade özgürlüklerinin özüne dokunan, orantısız bir müdahale niteliği taşımaktadır. Avrupa Birliği kapılarına dayanmış ve demokratikleşme çabası gösteren bir ülkede İnternet’i zapturapt altına almaya çalışan bir siyasi sansür mekanizması kabul edilemez.

*Doç. Dr. Yaman AKDENİZ, İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Cyber-Rights.Org*

sadece hukuka aykırı olduğu iddia edilen (genelde sadece bir dosya ve sayfadan ibaret olan) içeriğe değil, bu sistemlerin tümünün çalıştığı tek bir alanın içeriğinde bulunan milyonlarca yasal sayfa ve dosyaya da erişimi imkânsız kılmaktadır. Kanunlarımıza aykırı olduğu iddia edilen bir elin parmağı sayısında dosya yüzünden milyonlarca kullanıcı erişim engellemesi uygulanan sitelere ve servislere ulaşamamaktadır. Böylece bu siteler üzerinde iddia edilen suçları işleyenlerden ziyade Türkiye’deki yerli, yabancı veya turist bütün İnternet kullanıcıları cezalandırılmaktadır. Yaklaşım olarak mevcut sistem et-mangal yapma amacı ile orman yakmaktan farklı değildir ve hukuken de uygulama olarak da orantısızdır. Bu ölçsüz uygulama aynı zamanda iddia edilen suçların işlenmesini engelleme açısından da tamamen etkisizdir. YouTube veya diğer sitelere erişim engelleme uygulandığı zaman söz konusu suç ortadan kalkmamaktadır. Bu içerikler yayından kalkmadığı için de erişim engelleme etkili olamamaktadır. Fakat ısrarla hükümet yetkilileri bu etkisiz ve suç işleyenden ziyade suç işlemeyen kullanıcıları cezalandıran modeli uygulamaya ve savunmaya devam etmektedir.

Cezalandırmak, yasaklanmak ve sansürlemekten ziyade şiddetle benimsenmesi gereken Web 2.0 tabanlı topluluklar ve barındırma servisleri iletişim ve ifade özgürlüğünün en yeni kullanım araçlarıdır. Yapıları gereği hızlı bilgi akışının kaçınılmaz olduğu bu sistem ve servislerin diğer kitle iletişim araçları gibi değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu tür sitelere ve servislere ilişkin verilecek kararlarda temel haklar ve özgürlüklerin Anayasa’ya aykırı

1 Yaman Akdeniz, TİB’e Erişim Engelleme İstatistiklerini Gizlemekten Dava, BiaNet, 13.05.2010, <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/121956-tibe-erisim-engelleme-istatistiklerini-gizlemekten-dava>, Yaman Akdeniz, TİB Kamuoyunu Bilgilendirmekten Kaçınıyor, BiaNet, 03.12.2009, <http://bianet.org/bianet/bianet/118618-tib-kamuoyunu-bilgilendirmekten-kaciniyor>

2 Kerem Altıparmak, Tescilli Sansüre Devam: Terörle Mücadele Yasasının Son Marifetleri, Bianet, 23 Ocak, 2010, <http://bianet.org/biamag/ifade-ozgurlugu/119630-tescilli-sansure-devam-terorle-mucadele-yasasinin-son-marifetleri>

3 Report of the OSCE Representative on Freedom of the Media on Turkey and Internet Censorship, January 2010, at <http://www.osce.org/documents/rfm/2010/01/42294_en.pdf>.

4 AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi Basın Bülteni, 22 Haziran, 2010, http://www.osce.org/fom/item_1_44754.html.

5 Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı İnternet Daire Başkanlığı 03.06.2010 tarihinde <http://www.youtube.com> İnternet adresine Ankara 1. Sulh Ceza Mahkemesi’nin kararı ile uygulanan erişim engellemesine ilişkin IP adreslerinin güncellenmesi yönünde bir işlem tesis etmiştir.

6 Ankara 1. Sulh Ceza Mahkemesi, Değişik İş 2008/402 sayılı ve 17.06.2010 tarihli karar.

7 Bkz. örneğin “Hukukçulardan TİB’e Google İtirazı, YouTube Uyarısı”, Bianet, 08 Haziran 2010, <<http://www.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/122600-hukukculardan-tibe-google-itarazi-youtube>>

YENİ MEDYA DOLAYIMLI İLETİŞİM ORTAMINDA OLANAKLARIN ve OL(A) MAYANLARIN FARKINDA OLMALI*

Prof. Dr. Mutlu BİNARK

Yeni Medyada Yeni Olan Nedir?

Dijital medya, enformasyon teknolojileri, bilgisayar dolayimli iletişim, siber uzam, sanal uzam, sanal gerçek vb. bir çok kavram artık gündelik konuşmalarımızda duymaya alıştığımız sözcükler haline geldi. Tüm bu sözcükleri kapsayan, birleştiren kavram “yeni medya” olabilir ve bugün yeni medya dolayimli iletişim denildiğinde cep telefonları, dijital oyunlar, Internet ortamı, Internet arayüzeyinde sunulan tüm yazılım hizmetleri, i-podlar, PDA’lar üzerinden gerçekleşen iletişim etkinliği kastedilmektedir. Pekiyi yeni medya ortamında yeni olan nedir? Yeni metinsel deneyimler, özneler (üretici-tüketici tarafları) arasında yeni ilişkiler, bireyin ve topluluğun yeni kimlik deneyimleri ve multi-medya biçemselliğini ortaya çıkartır. Yeni medyayı geleneksel medyadan (gazete, dergi yayıncılığı, radyo, televizyon yayınları ve sinema filmleri) farklılaştıran özellikler ise, dijitallik, etkileşimsellik, hipermetinsellik, yayılım ve sanallıktır (Lister vd., 2003:13). Pierre Levy, *Becoming Virtual: Reality and the Digital Age* adlı çalışmasında (1998) dijitallik özelliğinden dolayı, yazar-okur, performe eden ve izleyen, yaratıcı ve yorumcu arasındaki farkın silindiğini, nihai alıcının bir diğerinin etkinliğine katkıda bulunabileceği bir yapı içerisinde bulunduğunu, böylece nihai imzanın ortadan kalktığını iddia eder (aktaran Lister vd., 2003). Örneğin, bir e-posta yazdığımızda, içindeki içeriğin bir çok kişiye yollanmasını istiyorsak ve her alıcı hem gönderici hem de yorumlayıcı oluyorsa, burada alıcı da üretici konumundadır. Etkileşimsellik özelliği, iletişim zamanında ve uzamında karşılıklılık veya çokkatmanlılık olanağını kazandırır. Andrew Dewdney ve Peter Ride yeni medya ortamında etkileşimselliğin sağladığı olanaklarını şu şekilde sıralarlar: Etkileşimsellik, kullanıcı-türevli içerik üretimine olanak sağlar; etkileşimsellik kullanıcı arayüzeyinin tasarımında temel kavramlardır; etkileşimsellik, önceden tanımlanmış ve birbirine bağlanmış linkler ve yazılımlar arasında ve içindeki seçeneklerde gerçekleşir; etkileşimsellik, arayüzeyde bir çok kişinin karşılıklı eylemesine ve katılımı-

na olanak tanır (2006:215-216).

Yeni medyanın sahip olduğu multimedya biçemselliği göstergelerin, simge sistemlerinin, iletişim çeşitlerinin, farklı veri türlerinin tek bir araçta toplanmasıdır (van Dijk, 2004: 146). Multimedya biçemselliğiye, telekomünikasyon, veri iletimi, kitle iletişimi gibi iletişimin farklı boyutları ile imge, ses, metin ve sayısal veri gibi farklı veri türlerinin bir arada bulunmasıdır. Yeni medya ortamlarının dijitallik özelliğinden dolayı depolama kapasitesinin de yüksek olması, kullanıcının seçiciliğini desteklemektedir (Binark, 2007:21-22). Yunanca “hyper” sözcüğünden türeyen, “ötesinde, üzerinde, dışında” anlamlarına gelen “hiper” sözcüğü, metin sözcüğü ile birleşince, arayüzeydeki bir metnin başka metinlerle ilişkisine işaret eder. Hipermetinsellik, özlüce dersek, ağ üzerinden başka alternatif mecralara kolayca erişimin gerçekleşmesidir. Yayılım, yeni medya ortamlarının kullanıcısının tüketici konumundan içerik üretici konumuna geçişini, sanallık ise, arayüzey ile kullanıcının kurduğu iletişimi açıklamaktadır. Sanallık, kullanıcıya orada olma hissini sağlar. Sanal yerleşimlerde iki tür iletişim gerçekleşir: makine/yapay zeka-insan, arayüzeydeki diğer insanlarla iletişim. Somutlayacak olursak, dijital oyunlarda oyuncu olmayan karaktere karşı bireysel bir mücadele verilebilir ya da bir klan üyesi olarak hep birlikte verilen bir görev yerine getirilebilir. Tüm bu özellikler, yeni medya metinleri/ortamlarıyla kullanıcının kurduğu ilişkiyi, geleneksel medya metinleri ile kullanıcı/tüketicinin kurduğu tek yönlü iletişimden oldukça farklılaştırmaktadır. Bizim de kavramamız gereken bu yeni ilişkilene biçimleridir: hem arayüzeyle, hem de arayüzeye dahil olan diğer birey ve arayüzeyde kurulan çevrimdışı uzamdan beslenen ya da beslenmeyen sanal cemaatlerle olan iletişim biçimleri. Jose van Dijk Internet’in artık gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası olmasıyla birlikte, gündelik rutinlerin de değiştiğini belirtir. E-posta artık, el yazısı mektupların yerini almıştır. Hatta tebrik kartları bile sanallaşmıştır. Türkiye’de yaygın olarak kullanılan Facebook-Türkiye’ye özgü uygulamalardan örnek verirsek, arkadaşlar birbirlerine aklımdasın, kalbimdesin, gülümsün benim, bir

sigara yak vb. anlamları imleyen görselleri yolla-
maktadır.

Gündelik yaşam ve rutini içerisinde bireylerin ve toplulukların Warcraft'ta, Knight Online'da, Call of Duty'de, Assassin Creed I'de olsun, Facebook, Twitter, MySpace Flickr, LinkedIn gibi toplumsal paylaşım ağlarında olsun, Youtube, dailymotion gibi görüntü paylaşım alanlarında olsun, MSN, Google sohbette de olsun, yeni medya dolayımı iletişim ortamlarını nasıl kullandıkları ve burada gerçekleşen "performans" deneyimine nasıl dâhil oldukları önemlidir: çünkü, bu kullanımlar ve deneyimler tarihi, siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik bağlama temellenir ve bu bağlamı yeniden üreten iletişim pratikleridir. Öyleyse bu yeni ilişkilene biçimlerini anlamak için ilk elde ne gibi sorular sorabiliriz?

-Gündelik yaşam pratiklerimiz içinde yeni medya ne anlama gelmektedir? Bunlar, bizim için araçsal teknolojiler mi, tüketim ortamları mı yoksa yeni eğlence/haz araçları mı?

-Gündelik yaşamımızda zamanı ve uzamı algılayışımıza ve tecrübemize yeni medya nasıl dâhil olmaktadır?

-Yeni medya ortamlarında yeni toplumsallaşma biçimleri, Maria Bakardjieva'nın deyişi ile "hareketsiz toplumsallaşma" (Binark ve Bayraktutan-Sütcü, 2007:161) nasıl gerçekleşmektedir?

-Benliğin, kimliğin yeni medya dolayımı iletişim ortamında temsil pratikleri/sahnelenmesi özneyi dönüştürmekte midir? Dönüştürüyorsa nasıl ve ne şekilde?

-Yeni medya ortamının giderek ticarileşmesi, ortamı ve kullanıcıyı ne şekilde etkilemektedir?

-Yeni medya ortamında kullanıcı-türevli içerik üretimi ne şekilde gerçekleşmektedir ve bunun olanaklarını nasıl arttırılabilir?

Bu yazıda ise, yeni medya ortamındaki olanaklar üç alt başlık altında kısaca açıklanmaya çalışılacaktır: kişilerarası iletişim ve ilişkilenemenin yeni biçimleri ile kimliğin sergilenme durumları, kişisel anlatıların ifade edilme biçimi olarak blog kültür-

rünün gelişmesi, toplumsal ve siyasal hareketler tarafından kullanılan yeni medya ortamı. Bu üç alt başlıkta serimlenecek olanaklar bir yandan da yeni medya ortamında ol(a)mayanlara da işaret etmektedir.

Yeni Medya Ortamında Kişilerarası İletişimin E-Halleri ve Kimliğin Sahnelenmesi

Jan van Dijk yeni medya ortamında kişiler arası iletişim artık doğrudan olmadığını, dolayımı olduğuna ve görsel algılama üzerine temellendiğini belirtir (2006:211). Bu yeni ortamda bireyler, yüz-yüze iletişim olanaklarını duygu imleri kullanımı, görsel-işitsel veri aktarımı ve görme temelli bir kimlik inşası ile arayüzeye taşırlar. Arayüzeyde, çeşitli biçimlere kimlik sahnelenir. Sherry Turkle Life on the Screen çalışmasında çevrimiçi dünyada "ikinci bir ben'in" üretildiğini öne sürmektedir ve çevrimiçi dünyada iletişimin, bedensiz bir şekilde gerçekleştiğini öne sürmektedir. Ancak bu bedensiz çevrimiçi karşılaşmalar, insanların arzulanmayan fiziksel özelliklerini gizlemelerine olanak verirken, anonimlik de kişilerin kendilerine bir biyografi -yaşam öyküsü- ve kişiliklerini yeniden yaratmalarına izin verir. Diğer bir deyişle, bedensiz ve anonim çevrimiçi arayüzey, yeni kimlikler üretme yoluyla insanların kendilerini yeniden oluşturmalarını mümkün kılar. Bilindiği üzere çevrimiçi dünyalar, bireyin tamamıyla anonim olmasına olanak vermez: akrabalar, komşular, arkadaşlar ve diğer tanıdıklarla da çevrimiçi ortamda iletişim kurulmaktadır. Zhao vd.'ne göre bu tür çevrim dışına temelli çevrimiçi ilişkiler, diğer bir deyişle "demir atılmış ilişkiler"dir (2008:1881'den aktaran Toprak vd., 2009:104) ve gerçek ad, adres bilgisi veya kurumsal bağlantılar gibi kişiyi tanımlayan bilgilerin bilindiği ve kamusal olduğu çevrimiçi ortamlarda, kişilerarası ilişkiler demir atılmış ilişkilene melere yol açar. Facebook'daki, Myspace'deki varoluşumuz bu tür demir atılmış ilişkilene melere örnektir. Bu noktada çevrimiçi ortamlarda bireyin anonim veya bilinir olma durumunun da kimliğin sahnelenmesini değiştirebildiğini belirtelim. Anonim veya bilinir bir kimlik inşa etmek arasındaki seçim, çevrimiçi ortamlarda oluşturulan sanal cemaat örüntülerini ve bu toplumsal yapılar içindeki kişilerarası ilişkileri de belirlemektedir: klan liderini çevrimdışından tanıyorsak, otoritesini ve liderliğini daha farklı deneyimleyebiliriz, oyun ve klan kurallarına uymak

konusunda daha özenli olabiliriz ya da her hangi bir tartışma forumunda anonim bir kimlik sergiliyorsak, olmak istediğimiz “umut ettiğimiz veya ideal bir kimliği” rahatlıkla sergileyebiliriz (Toprak, vd. 2009:105). Çevrimiçi ortamda sergilenen bu kimliklerin inşası sırasında üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise, gör(ül)menin/bak(ıl)manın/dikizle(n)menin pornografik mantığının giderek egemen hale gelmesidir (Cavanagh, 2007:124). Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook çalışmasında Kolektif Üretimden araştırmacılar da, Facebook-Türkiye ortamında kullanıcıların siber uzamdaki varoluşlarını “gösteriyorum” ve “görülüyorum öyleyse varım!” şeklinde zihinlerinde kurduklarını saptamışlardır (2009). Gösterme ve görülme temelli bu kimlik kurguları, bireylerin ilişkilene biçimlerinde irdelenmesi gereken yeni bir ethos’a da işaret etmektedir.

Yeni medya dolayımı iletişim ortamlarında, grup yapıları ne şekilde ortaya çıkmaktadır? Nancy Baym İnternet ortamında kurulan sanal cemaatlerin artık birer yapıntı olmadığına dikkat çeker. Çevrimiçinde kurulan bir çok grubun, topluluğun grup kuralları vardır: nasıl konuşulacağı, nelerin yapılacağı-nelerin yapılmayacağı belirlenmiştir. Çevrimiçi toplulukların gerçek yaşamdaki topluluklardan farkı, üyelerin değişken olması ve topluluğun amacının netleştiği zaman üyeliğin daha güçlü kurulmasıdır. Ayrıca çevrimiçi topluluk üyeleri çoğunlukla simgesel göstergeler üzerinden iletişimlerini pekiştirirler ve bu göstergelere referans verirler. Bu noktada Facebook ortamındaki siyasal ve toplumsal örgütlenmelerden örnek verecek olursak, bir çok grubun profil fotoğrafının grubun amacını açıklayan simgesel göstergelerden oluştuğu görülmektedir: üç hilal, Türk bayrağı, kalpaklı Atatürk, Mehmetçik figürü, altıok, ampül ve rahle vb. Devasa çevrimiçi oyunlarda ise oyuncuların oyundaki başarıları liderin egemenliğini kabul etmek ve klan kurallarına uygun bir şekilde çalışmaktan geçmektedir. Her klanın bir bayrağı, rozeti, amblemi vardır, hatta oyun haritasında belli bir toplanma mekânı. Bu noktada irdelenmesi gereken, bireyin çevrimdışındaki ilişkilene hallerinin ve habitus’unun çevrimiçiye taşınması durumudur. Çevrimiçindeki örgütlenmeler, çevrim dışı örgütlenmelerden beslenmektedir.

Yeni Medya Ortamında Kişisel Anlatıların İfade Edilme Olanakları: Bloglar

Jose van Dijk, bloglar üzerine olan çalışmasında, blogların İnternet üzerinde giderek yaygınlaşan bir tür olduğuna dikkat çeker ve özellikle ergenlerin ve gençlerin blog yazma edimiyle ilgilendiğini belirtir (2007:116). Gençler, bloglarda gündelik yaşam deneyimlerini, popüler kültür ve moda üzerine yorumlarını paylaşmaktadır. Blog yazarı için, blog yazmak bir çok diğer kültürel pratikten sadece birisidir: konuşmak, sms yazmak, e-posta yazmak, forumlarda yazmak, İnternet’te sohbet etmek, tv. veya film izlemek, müzik dinlemek vb; ve bu diğer kültürel pratiklerde üretilen ve dolaşıma sokulan görselleri (fotoğraflar, videoklipler, haberler, linkler vd.) bloguna taşır. Böylece bloglar, yeni bir multimedya pratiği/ortamına dönüşür. Bloglar “kendi için” de yazılabilir veya olası “izler/okur kitle” için de. Ancak, kimin için yazılıyor olursa olsun aslında kişisel bloglar, her ne kadar “günlük” türünde kişisel anlatılar olsalar da, İnternet üzerinden herkesin okumasına ve yorum yazmasına açıktırlar. Böylece, yeni medya ortamında günlük içindeki kişisel anlatılma, bağlantıda olma durumuna dönüşür, mahrem olan anonim izler/okur kitle tarafından bilinir ve yorumlanır hale dönüşür. Bloglar, hem bireysel hem kolektif; hem mahrem hem kamusal, hem bellek hem de deneyim alanıdır. Mahrem alan, bireysel bellekten ve yaşanılmış deneyimlerden beslenir, blog dolayımı ile alenileşir. Aslında blog’un kendisi de bir tür deneyimdir; benliğin inşasıdır: burada aracın kendisi de deneyime dönüşmektedir. Peki, Türkiye’de blog kültürü ne şekilde gelişmektedir? Üretilen kişisel anlatılar, hangi söz-edimlerini alenileştirmekte ve ne tür yeni bir kamusal alan oluşmaktadır? Bireyler için önemli olan neleri bilmekteyiz yada bilebilmekteyiz?

Yeni Medya Ortamı Niçin Önemli? Toplumsal ve Siyasal Hareketler Tarafından Kullanılma Durumu

Yeni medya ortamı toplumsal ve siyasal hareketler tarafından, eylemleri, tartışmaları organize etmek, duyurmak için giderek daha fazla kullanılmaktadır. Örneğin, e-gruplar üzerinden siyasal bir örgütlenme tartışmalarını şekillendirebilmekte, e-postalar üzerinden eylemini duyurabilmekte, eylem görüntülerini Youtube’a yükleyerek, çevrimiçi dünyada yaygınlaşmasını sağlayabilmektedir. Ancak, bu nok-

tada Douglas Kellner ve Richard Kahn yeni medya ortamının aşırı sağ ideolojiler ve söylemler tarafından kullanılması durumundaki tehlide dikkat çekmektedir (2004:89). Araştırmacıların önerisi, yeni medya ortamının demokratik ve eşitlikçi politikalar tarafından özellikle ve bilerek/istenilerek kullanılması gereğidir. Özellikle, yukarıda kısaca açıklanan blog kültürü, bir yandan kişisel olanın kamusallaşmasını sağlarken; bir yandan da blog dolayımı ile gerçekleşen kişisel ifade özgürlüğü yeni bir tür toplumsal-politik müdahale ortaya çıkartmaktadır. Kellner ve Kahn'a göre,

"...İnternet, çok çekişmeli bir zemindir, sol, sağ ideolojiler ile egemen kültürlerin ve altkültürlerin merkezleri tarafından kendi çıkarlarını ve gündemlerini desteklemek için kullanılır. Gelecek için siyasal savaşlar sokaklarda, fabrikalarda, parlamentolarda ve geçmiş mücadelelerin diğer alanlarında gerçekleşecektir; ancak siyaset çoktan yayıncılık, bilgisayar ve enformasyon teknolojileri tarafından dolayımlanmış ve gelecekte bu durum giderek artış gösterecektir. Bu nedenle, geleceğin siyaseti ve kültürleri ile ilgilenenler, yeni kamusal alanların önemli rolü üzerinde açık seçik görüşü olmalıdır ve buna koşut bu alanlara müdahil olmalıdırlar; eleştirel kültür kuramcıları ve aktivistler öğrencileri kültür politikaların yapısında varolan süregiden mücadelelere katılmalarını sağlayabilecek becerilerden oluşan kültürel ve altkültürel okuryazarlık konusunda eğitmekten sorumludurlar. Böylelikle, çevrimiçi aktivist altkültürler, çok geniş çeşitlilikte bireylerin ve grupların siyasal olasılıkların yeni toplumsal ilişkilerini ve biçimlerini üretmeye yardımcı olmak için kullandıkları ortaya çıkmış teknolojilere gömülü kültür ve politikanın yaşamsal yeni bir alanını somutlaştırabilir. Bu altkültürlerin bir çoğu, anaakıma uyumlandırılabilir; fakat hiç şüphesiz ki, yeni karşıt kültürler ile tuhaf alternatif sesler ve pratikler çok daha karmaşık bir şimdiden her zaman daha düşük bir geleceğe doğru seyrederken ortaya çıkacaktır" (2004:94).

Türkiye bağlamına ilişkin bu noktada bir hususa dikkat çekmek gerekiyor: İnternet'in gündelik yaşamın her alanına giderek artan yoğunlukta dahil olması ve yurttaş haklarının pratik edilmesi bağlamında kullanım olanaklarının artmasına koşut olarak, Türkiye'de siyasi seçkinler tarafından, verili

hegemonik ilişkilerin "bekâsı" için yeni medyanın düzenlemesi ve denetlenmesi, hatta takibi gibi gereksinimler ortaya çıkmıştır. Bir yandan neo-liberal ekonomik politikaların içine gömülü "sözde" kamu politikasında yurttaşın yeni medya kullanım pratikleri, "korumacı ve kollayıcı" zihin örüntüsü içinde e-ticaret olgusu zemininde "müşteri etkinlikleri" olarak tanımlamaktadır, bir yandan da yenimedya ortamında bireyin her türlü varoluşu elektronik olarak gözetlenmektedir. Yurttaşın, İnternet ortamında belli sitelere ve içeriklere erişimi "korumacı ve kollamacı" zihin örüntüsü izleğinde yasaklanmaktadır. Pekiyi, bu filtreler ve engellemeler gündelik yaşamda bu içerikle ilintili değer yargılarını ve zihin örüntülerinin ortadan kalmasını sağlamaktadır mıdır? İnternet üzerinden işlenen çeşitli suçlarda (örneğin, pornografik içerik ile cinsiyetçi, homofobik, ırkçı, etnik veya dini/mezhep ayrımcılığı içeren nefret söylemlerinin üretilmesi ve dağıtılması vb.) suçun kökeni nerededir ve suçlu kimdir? Pekiyi, gerçek dünyada inşa edilen pornografik, homofobik, cinsiyetçi ve ırkçı zihin örüntülerimizi neden sorgulamıyoruz? İnternet'teki forumlarda, Facebook'un duvarlarında veya Youtube'da dolaşma sokulan ırkçı, homofobik ve cinsiyetçi konuşmalar gündelik yaşamda üretilmiş ve konumlandırılmış benliğin sanal uzamdaki bir tezahürü değil de, pekiyi öyleyse nedir? Öyleyse, yeni medya ortamında olanakların ve ol(a)mayanların farkında olarak, yeni medya ortamını kullanmak, umut'du da sadece çevrimiçiye değil, çevrimiçi ve çevrim dışı eyleminin, ilişkilenmelerin olasılıklarını geliştirmeye bağlamak gereklidir.

Prof. Dr. Mutlu BİNARK, Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi

KAYNAKÇA

- Binark, M. (2007) "Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorular ve Yöntem Sorunu" Yeni Medya Çalışmaları. (Der.) Mutlu Binark, Ankara: Dipnot Yayınları. 21-44.
- Binark, M. ve G. Bayraktutan-Sütcü (2007) "Teknolojilerdeki Çok(lu) Sessiz Yaşamlar:Yeni Medyanın Sessiz Enstrümanları-Yeni Orta Sınıf Gençlik", Yeni Medya Çalışmaları. (Der.) Mutlu Binark, Ankara: Dipnot Yayınları. 147-176.

- Cavanagh, A. (2007) *Sociology in the Age of the Internet*. New York: Open University Press.
- Dewdney, A. ve P. Ride (2006) *The New Media Handbook*. New York: Routledge.
- Kahn, R. ve D. Kellner (2004) "New Media and Internet Activism: From the 'Battle of Seattle' to Blogging", *New Media and Society*, 6(1):87-95.
- Lister, M. vd. (2003) *New Media: A Critical Introduction*. New York: Routledge.
- Toprak, A. vd. (2009) *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım!*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- van Dijk, J. (2004) "Digital Media", *The Sage Handbook of Media Studies*, John D.H. Downing, Denis McQuail, Philip Schlesinger, Ellen Wartella (Der.) London: Sage, 145-163.
- van Dijk, J. (2006) *The Network Society*. London: Sage.
- Van Dijk, J. (2007) "Writing the Self: Of Diaries and Weblogs", *Sign Here! Handwriting in the Age of New Media*, (Der.) Sonja Neef, Jose van Dijk, Eric Ketelar, Amsterdam: Amsterdam University Press. 116-133.
-
- *Bu çalışma ilk olarak *Evrensel Kültür*, S: 216-Aralık 2009'da yayınlanmıştır. V. Homofobi Karşıtı Buluşma kapsamında 11 Mayıs 2010 tarihinde Hacettepe Üniversitesi'nde sunulmuştur.

İNTERNETSİZ DEVRİM MÜMKÜN MÜ?

İnternet'in Yeni Toplumsal Hareketler Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*

Gamze GÖKER

İnternet, eğitimden sağlığa, kamu aygıtlarıyla karşılaşmalarımızdan özel ilişkilerimize, istihdamdan tüketim kalıplarına kadar hayatımızın her alanını etkiliyor, dönüştürüyor. Bu etkileşimden toplumsal hareketler de nasibini alıyor. Toplumsal hareketler politika üretme, tartışma, örgütlenme ve eylem pratiklerinde İnternet'i çeşitli biçim ve düzeylerde kullanıyor. Toplumsal hareketler İnternet'ten etkilendirken aynı anda başta e-gruplar ve toplumsal paylaşım ağları olmak üzere web sitelerini, blogları, sohbet odalarını, kısacası farklı ortamları farklı biçimlerde etkiliyor. Bu çalışmada Türkiye'deki anti-militarist hareket, LGBTT hareketi ve kentsel dönüşüm muhaliflerinin politika üretme, tartışma, örgütlenme ve eylem örgütlemeye İnternet'i nasıl kullandıkları incelenmeye çalışılıyor.

1960 ve 70'lerde Avrupa ve ABD'de ortaya çıkan ve kimi kuramcılar tarafından "yeni toplumsal hareketler" (YTH) olarak adlandırılan feminist hareket, eşcinsel hareket, çevre hareketi, anti-nükleer hareket veya siyahların özgürlük hareketleri "farklılıklarından" kaynaklanan sorun ve taleplerini "eski" sınıf hareketleri içinde yeterince ifade edemeyen birey ve grupların oluşturduğu hareketlerdir. Yeni toplumsal hareketler kimi kuramcılara göre iktidarı hedeflememeleri, yatay ilişkilendirme, yatay örgütlenme ve iletişim biçimlerini tercih etmeleri, otorite ve hiyerarşi karşıtı olmaları gibi özellikleri nedeniyle "eski" hareketlerden tümüyle bir kopuş oluşturuyor. Kimi kuramcılara göre YTH neo-liberalizm etkisi altında 1980'den sonra ortaya çıkan, "sınıf hareketini bölme amaçlı" ya da "moda" hareketler. Kimilerine göre ise, "eski" hareketleri eleştiren YTH aynı zamanda doğal olarak bu gelenekten de besleniyor, kimi noktalarda onlarla ortak talep ve dönüşüm isteklerinde bulunuyor. Ana belirleyeni orta sınıf mensubu, eğitilmiş, teknolojiye erişimi görece kolay olan genç kadın ve erkeklerden oluşmakla birlikte toplumun her kesiminden bireyleri içeren bu hareketler diğer muhalif hareketlerle karşılaştırıldığında İnternet'i çok daha etkin kullanıyor.

İnternet'in toplumsal muhalefet hareketleri tarafından kullanımıyla ilgili farklı teorik ve politik yaklaşımlar olduğu bir gerçek. Konuyla ilgili alanyazın incelendiğinde bu yaklaşımları "teknolojiyi mitleştirme yaklaşımı", "teknolojik emperyalizm yaklaşımı" ve "teknoloji aracılığıyla mücadele yaklaşımı" olarak sınıflandırmak mümkün. "İyimser" bir yaklaşımı benimseyen ilk grubu İnternet'in ekonomik, sosyal, kültürel ve bilişsel dünyada bir devrim yaptığını, cümle insanlık problemlerinin bu ulvi araç üzerinden çözüleceğini, politik süreçlerden ve karar mekanizmalarından dışlanan yurttaşların daha katılımcı ve şeffaf demokrasiye bu araç üzerinden kavuşabileceklerini savunanlar oluşturuyor. Ancak, bu yaklaşımı adlandırmak üzere kullandığımız 'iyimser' sıfatı her zaman sebep-sonuç ilişkilerinden habersiz saf bir iyimserliğe işaret etmiyor. İyimserlerin bir kısmı da İnternet'in ya da geniş tanımıyla yeni iletişim teknolojilerinin beraberinde taşıdığı siyasal ve ekonomik çıkarları gizliyor, İnternet'i ve genel olarak teknolojik gelişmeleri ideolojiden arınmış, nötr, düz doğrusal biçimde gelişen ve başka türlü üretilmesi, yaygınlaşması ve kullanılması mümkün olmayan olgular olarak algılıyor ve/veya empoze etmeye çalışıyor.

"Teknolojik emperyalizm yaklaşımı"na sahip olan ikinci grup ise "kötümserler"den oluşuyor. Bu grup, İnternet'in de diğer pek çok yeni araç gibi neoliberal politikaların yeni bir sömürü aracı olduğunu, sadece üst orta sınıftan gençlerin ve beyaz yakalıların kullanabildiği bu aracın insanları birbirine yabancılaştırdığını, geniş kitleler tarafından kullanılmadığı için toplumsal mücadele aktörleri için asla yaygın medya araçlarının yerini tutamayacağını düşünüyor .

Üçüncü yaklaşım ise 'teknoloji aracılığıyla mücadele yaklaşımı'. Bu bakış açısına sahip olanlar, İnternet'in iktidar sahipleri tarafından kontrol edilmeye ve biçimlenmeye, sermaye tarafından yönlendirilmeye çalışıldığı ve erişim engelleri nedeniyle geniş toplum kesimlerinin İnternet'ten dışlandığı gerçeğini kabul ediyor. Ayrıca bu grup İnternet'in ırkçı-cinsiyetçi şiddet söylemleriyle sarmalandığı

gerçeğinin de farkında. Ancak tüm olumsuz boyutlarına rağmen İnternet'in de mutlaka bir mücadele alanı olarak kabul edilmesi gerektiğini savunuyorlar.

Toplumsal hareketler ve İnternet ilişkisi üzerine söz söyleyen araştırmacı ve kuramcılar tarafından üretilen metinler ağırlıklı olarak yukarıda sıralanan üç grup etrafında öbekleniyor. Öte yandan, bu kalın sınırlarla çizdiğimiz yaklaşımlar arasında daha ara konumlanışlar da bulunuyor. Örneğin İnternet'in devletin güvenliğini tehlikeye attığını düşünenler Youtube'un Türkiye'de iki yıldır yasaklı olmasına neden oluyor . Ya da, İnternet'in aile ve toplumun ahlak sistemini yerle bir ettiğini düşünenler, yine Türkiye'de, çeşitli üniversite kampüslerinden LGBTT web sitelerine girişi filtreleme yöntemiyle engelliyor. "İnternet devletin güvenliğini tehlikeye atıyor" yaklaşımı her türden toplumsal mücadeleyi terörizm, bu mücadelenin İnternet üzerinden sürdürülen versiyonunu ise siberterörizm olarak isimlendiriyor.

Türkiye'deki YTH İnternet'i nasıl kullanıyor?

Bu çalışma kapsamında incelenen Türkiyeli YTH'nin politika üretme, tartışma, örgütlenme ve eylem organize etme süreçlerinde İnternet'i nasıl kullandığını analiz etmek üzere alan çalışmasından elde edilen veri sekiz analiz kategorisi altında çözümlendi. 'geniş bilgi kaynaklarına hızlı erişim', 'sesi duyurmada önemli bir araç olması', 'coğrafi, fizik ve zaman engellerinin ortadan kalkması', 'toplumsal statü ve hiyerarşi gözetmeden sözün söylenebilmesi', 'İnternet'e erişimin seçkin bir grup yaratması', 'e-postanın yazılı ya da sözlü bir araç olması', 'e-gruplarda konuşma ve tartışma üslupları', 'izlenme, gözetim, tehdit, otosansür'.

Geniş bilgi kaynaklarına hızlı erişim

Farklı politik gruplardan eylemcilerin tümünün İnternet'in etkisine dair söyledikleri en temel özellik "geniş bilgiye hızlı erişim". Hareketlerin güncel politik ya da teorik bilgi ihtiyacını bugün en temel olarak İnternet'ten karşıladığını söyleyebiliriz. Grup üyelerinin birbiriyle haberleşmede, kimi konuların tartışılmasında en çok tercih ettiği mecra İnternet. Yerel, ulusal ve uluslararası örgütlenmelerle iletişim ve işbirliği kurmanın bugün neredeyse tek yolu İnternet'ten geçiyor.

Kentsel dönüşüm muhalifi hareketin üyelerinden Kemal bilgi ihtiyaçlarını e-grup aracılığı ile nasıl giderdiklerini şöyle özetliyor: "E-gruplarda kuramsal konulardaki görüşlerimizi ısıtmak, pişirmek çok daha rahat oluyor. Zengin bir ufkumuz oluyor, aklımıza gelmeyen bir sürü şeyi sanal grupta, e-gruplarda tartışabiliyoruz. Bu da besleyici oluyor, bir sürü konuda bilgi sahibi oluyoruz, bunu zenginleştiriyoruz."

Sesini duyurmada önemli bir araç

Yine kentsel dönüşüm muhaliflerinden Nuran ise uluslararası bağlantı kurma ve sesini yurtdışına duyurmada İnternet'in önemini şöyle anlatıyor:

"...Benim İngilizcem de çok iyi değil. Ama Romanlarla ilgileniyorum. O kötü İngilizcemle, İnternet üzerinden dünyadaki birçok Roman örgütüne ulaştım, haberler aktardım, bazen çeviri konusunda arkadaşlardan yardım istedim, ama inanılmaz yerlere haberler gönderdim. Bir sürü Roman grubunun yayınlarında yayınlandı bunlar ve bir kampanya başladı kendi kendine. Fatih Belediyesi'nin, TOKİ'nin (Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) e-mail adresine 7000 tane mail gitmiş 2006 yılında... Telefon ediyorlar, faks çekiyorlar, telefonları kitliyorlar."

İnternet olmasa mücadelelerinin nasıl etkileneceğini sorduğumuzda cevap net:

"Bu derece etkili olmazdı kesinlikle. Belki aynı çalışmayı yapabiliirdik ama sesimizi daha az duyurabiliirdik. Diyelim ki, Ankara'dan Harita Mühendisleri Odası beni buluyor ya da İngiltere'deki öğrenciler koskoca iki kitap çıkardı Sulukule'yle ilgili, geldiler, hocalarıyla birlikte çalıştılar... İnternet olmasa nerden bulsun bizi Amerika'daki Helsinki Komitesi."

LGBTT hareketinden Arzu ise İnternet ortamının nasıl muhalif bir araca dönüştürülebileceğini Facebook örneği üzerinden şöyle anlatıyor:

"Ben onu [Facebook] yapan insanların aktivizmi akıllarının köşesinden geçirdiğini düşünmüyorum. Yaptıkları yazılıma, ürüne baktığımda mülkiyet ilişkileri bağlamındaki arkadaşlık mantığına hizmet edecek bir şey düşünmüşler... Ama biz şu an direkt siyaset üretmek için kullanıyoruz. Duruma göre hemen herkesin profil resimleri değişiyor. Eşcinsel

Onur Haftası geldiğinde afişini koyuyor herkes. Ya da bir mitinge katılacak onun afişleri konuyor... Benim listemdeki herkes beni tanımıyor yani, lise arkadaşlarım falan, girsin, okusun öğrensin, bilgilen sin diye düşünüyorum...Sadece aktivizmiyle yan yana gelen insanları değil, iş arkadaşlarını falan da ekliyorlar...İnsanların bi sürüsünün listesinde Türk bayrakları falan var...Biz onunkini görüyoruz o da bizimkini görüyor, bu sayede bir siyaset yapma alanı oluşuyor.”

Facebook gibi sosyal ağların “siyaset yapma alanı oluşması” açısından temel bir farkı bulunuyor. E-gruplar o konuya hali hazırda ilgisi bulunan, bir şeyler yapma kararlılığı taşıyan ya da en azından farkındalığa sahip kişilerin üye olduğu ortamlar iken sosyal ağların temel amacı arkadaşlık ilişkisi geliştirmek ve sosyalleşmek. Sosyal ağlara üye olan kişilerin arkadaş listesinde herhangi bir ilgi alanı, politik görüş ya da popüler bir konudaki görüş birliğinden kaynaklı arkadaşlar olabildiği gibi; okul, iş, komşuluk, akrabalık gibi ortaklıklardan kaynaklı sadece arkadaş ya da tanış olan kişiler de bulunabiliyor.

LGBTT hareketinden Bora ise İnternet’in LGBTT bireyler için “özel” önemini şöyle anlatıyor:

“Günlük hayatta, bakkalda alışveriş yaparken veya kafede otururken LGBT biriyle “karşılaşmak” olasılık dâhilinde çok değil, çünkü toplumda görünmeyen bir topluluk (...) İnternet vasıtasıyla köyünde kimseye anlatamadığı hislerini İnternet siteleri üzerinden yazıya döken bir sürü insan var, bu anlamda çok önemli (...) Son yıllarda daha görünürüz ama önceleri kendini ifade etme anlamında kamusal alanı neredeyse hiç kullanmayan bir gruptuk, bir sürü insan chat yapıyor, e-mail kullanıyor ve İnternet sitelerinde geziyor. Onlara doğrudan ulaşmak ve kendi meramımızı anlatmak açısından İnternet çok önemli.”

Yine LGBTT hareketinden Mehmet’e göre “Eşcinseller hayatının yüzde 80’ini İnternet üzerinde geçiriyor (...) dolayısıyla İnternet üzerinden kurulan bir örgütlenmenin meşruluğu çok çabuk sağlanabiliyor.” LGBTT hareketinin ve feminist hareketin İnternet’e atfettiği önemi karşılaştıran Mehmet kadınların bir araya gelmeden bir e-grup kurmasının feministlerin tarihinde ya da kadınların hayatında

bir anlam ifade etmeyebileceğini ama eşcinsellerde o e-grubun hemen gerçekliğe dönüştüğünü vurguluyor.

Bora İnternet’te yer almanın yazılı ve görsel basında yer almanın da önünü açtığını hatırlatıyor:

“(…) söz söylemesine müsaade edilmeyen insanların söz üretebildikleri bir alan oldu İnternet gerçekten. Çalışmalarımız olmasa, hangi gazete Lambda’nın yazılarını alıp yayınlardı ki eskiden, şimdi şimdi, biz yazıyoruz diye kayıtsız kalamadıkları için o kapılar açılıyor bize, İnternet’in öyle pozitif bir katkısı oldu yani.”

Bora İnternet’in genel olarak kamusal alanda bir mücadele alanı yarattığını ve İnternet’in kendi içinde de bir mücadelenin sürdüğünü şu sözlerle anlatıyor:

“ (...) sana söz vermeyen insanlara rağmen yapabiliyorsun bunu. Basında yoksun, gazetede televizyonda yoksun, okullarda konuşturulmuyorsun, işyerlerinde konuşturulmuyorsun ama İnternet sitesinde bundan bahsedebiliyorsun, bu anlamda demokratik bir ortam, herkes söz söyleyebiliyor. Faşistler de yazıyor ama devrimciler de yazıyor, eşcinseller de, savaş karşıtları da yazıyor.”

Coğrafi, fiziki ve zaman engelleri ortadan kalktı Özellikle büyük kentlerde günlük yaşam temposu içinde, politika üretmek ya da toplumsal sorunlara çözüm bulmak üzere yüz yüze toplantılar yapmak, bir araya gelmek her zaman mümkün olamıyor. İnternetin kolaylaştırıcı özelliği burada devreye giriyor: “İstanbul büyük bir coğrafya olduğu için insanların bir araya gelmesi, organizasyon gerçekleştirmesi bu kadar yetkin kuramsal tartışma yapması [İnternet’ten önce] bu kadar rahat değildi. İnternet’in bu işi yetkinleştirdiğini, e-gruplarda tartışma sağlayarak önemli bir işlevi yerine getirdiğini düşünüyorum.”

LGBTT hareketinden Bora ise acil durumlarda geniş grupların hızlı bir araya gelişinde İnternet’in önemine şöyle vurgu yapıyor: “Hrant Dink katledildiğinde, o kadar insanın oraya toplanabilmesi İnternet sayesinde . Bilgi dolaşıma girdiğinde çok çabuk yayılabilir, bu iyi bir şey.”

Toplumsal statü ve hiyerarşi gözetmeksizin herkes sözünü söyleyebiliyor mu?

Toplumsal hareketlerin e-gruplarında genellikle kişiler gerçek isimleri ve gerçek kişilikleri ile yer alsalar da bir düzeyde anonimlik de korunabiliyor. Anonim kalmak bireylerin tartışmalarda birbirinin sosyal statüsü, bilgi birikimi, akademik unvanı, yaşı, cinsiyeti gibi özelliklerinden etkilenmeden sözünü açık ve olduğu gibi iletme imkânı veriyor. Ancak bu, her grupta, her tartışmada bu biçimde olamayabiliyor. Kimi durumlarda genç, harekette yeni/acemi ya da eğitimsiz olanlar tartışmalarda daha rahat eleştirilebilirken toplumca kabul gören statülere sahip bireylerin sözü tartışılmaz, sözünün üstüne söz söylenemez olabiliyor.

Toplum tarafından, hatta çok yakın zamana kadar sol hareketin içinde yer alan grupların büyük bir kısmı tarafından kabul görmeyen, dışlanan bir hareket olan eşcinsel hakları hareketinden Ali İnternet'in politika yapan eşcinsel bireyler olarak kendilerine nasıl bir özgürlük alanı açtığını şu sözlerle anlatıyor:

"...[Eşcinsellerin] kendi sözünü ve varoluşunu normalleştirmesini sağladı. Yüz tane partili ya da sendikacının olduğu bir toplantıda belki bugün söz alabiliriz ama daha düne kadar söz almak sifıra yakındı. Ama yüz tane ilgili kişinin üye olduğu bir e-grupta kendi sözünü sansürlenmeden iletebiliyorsun. Dolayısıyla o insanlar da kanlı canlı bir eşcinselle muhatap olmadan bir eşcinselin sözünü alabiliyor, okuyabiliyor."

Yine LGBTT hareketinden Bora da bu durumu destekler biçimde konuşuyor:

"Bir sürü kurumun kapısına gittiğimde, ordaki toplantılara katıldığımda daha güvenle duruyorum, zaten o insanların birçoğu ile konuşmuş yazmışsın, şimdi daha sağlam gidebiliyorum yani. Onlar Lambda'nın farkındalar ve kimle konuştuklarını bilerek konuşuyorlar. Eskiden söylemek zorundaydık."

İnternet'e erişim hareketi içinde bir seçkin grup yaratıyor mu?

Kapitalizmin İnternet alanındaki pazarı hızla genişletmesi, takip ettiği yeni pazarlama teknikleri ve kampanyalar sonucunda kullanıcı sayısını hızla

artırmasına rağmen, Türkiye'de bilgisayar ve İnternet kullanım yaygınlığı düşünüldüğünde aslında hâlâ İnternet kullanabilenlerin çok geniş bir toplum kesimini oluşturmadığını hatırlamamız gerekiyor. Bu tablonun toplumsal hareketlere yansımaları da benzer biçimde oluyor. Örneğin, bu çalışmada incelenen anti-militarist ve LGBTT hareketinin üyelerinin büyük çoğunluğu bilgisayar ve İnternet erişimi sorunu yaşamıyor. Ancak kentsel dönüşüm muhalifi hareketin öznelerinin bir kısmı mimar, mühendis gibi eğitilmiş, beyaz yakalı, orta sınıftan insanlardan oluşurken, bir kısmı ise kentsel dönüşüm projeleri sonucu gecekondu mahallelerindeki evleri yıkılan/yıkılmak istenen, barınma hakları ellerinden alınan düşük gelir düzeyine sahip insanlardan oluşuyor. Bu ikili durum, bu çalışma kapsamında bize bir karşılaştırma yapma olanağı da veriyor. Şöyle ki; anti-militarist ve LGBTT hareketi üyeleri e-gruplarda ve web sitelerinin forum ve yorum köşelerinde kendi adlarına konuşur, kendi sözlerini dile getirirken; kentsel dönüşüm muhaliflerinin e-gruplarda ve web sitelerinde konuşan özneleri bu teknolojileri kullanabilme olanak ve bilgisine sahip olan üyeleri oluyor. Bu durumu kentsel dönüşüm muhaliflerinden Kemal şöyle anlatıyor:

"Evet e-grup daha seçkin bir profile sahip. Bilgisayar ve İnternet erişimi olmadığı için bazı durumlarda onlar adına tartışmalar yapılabilir. Çünkü mahalleliyle fiziksel olarak sık sık bir araya gelme olanakları kısıtlı, düzenli olarak karar alma süreçlerine katılmaları ya da yüz yüze toplantılarla bilgi aktarımının sağlanması her zaman mümkün olmuyor. Ama 50 kişilik bir akıl adamlar grubu var mahallede, kanı önderleri, onlarla daha sık bir araya gelebiliyoruz. Bu e-grupların üyelerinin çoğu ciddi bir eğitim seviyesinde insanlar, çoğu...şehir plancısı, mimar mühendis, öğretim üyesi, bire bir öğrenci topluluğu. Ama gelip mahallede çalışan, zamanının büyük bölümünü burada geçiren arkadaşlar da var...Ama başka e-gruplarda hiç görmedikleri mahalleler için çalışma yürüten arkadaşlar da oluyor. Bu da bir tür seçkinliği, onları sürece dâhil etmeden birileri adına konuşma durumunu yaratabiliyor, bu da bir iktidar yaratabiliyor...[İnternet] şimdilik seçkin bir topluluğun elinde. Seçkin derken bunu olumsuz anlamda kullanmıyorum, daha yaygınlaşması gerekir, daha tabana yayılması gerekir. Ama hızla o sürece gidiyor. Yaygınlaşırsa

daha etkin kullanılacak.”

Kemal kendisinin mahalle derneği ve mahalle halkıyla ilişkisindeki rolünü ise “santral görevlisi” olarak tanımlıyor:

“Genellikle mahallede her evde bilgisayar olması mümkün değil. Olsa da bilgisayar kullanımı bizim gibi gecekondlu mahallelerinde çok nadir...E-gruplarla yazışmalarımız oluyor. Çeşitli organizasyonlar yapıyoruz. Ben bu notları, tartışma günleri ve konularını derneğe açıyorum, dernekte tartışıyoruz arkadaşlarla, dönem dönem mahalledekilerle tartışma imkânımız oluyor. Bir nevi santral gibi yani. E-gruptakileri derneğe ya da mahalleliye aktarmak, çıkan kararları tekrar e-gruba atmak gibi bir taşıyıcılık görevi gibi düşünebiliriz.”

Kentsel dönüşüm muhaliflerinden Zafer ise, kendisi gibi mimar ya da mühendislerin bu e-gruplarda kentsel dönüşüm mağdurları adına konuştukları yönündeki saptamamızı kesinlikle reddederek, “hepimiz işçiyiz” yanıtını veriyor ve İnternet’e fazla anlam yüklenmesini doğru bulmadığını anlatıyor. Oysa, Zafer gibi hareketin e-gruplarında konuşan beyaz yakalıların konumu bize Gramsci’nin “organik aydın” tanımını hatırlatıyor. Elbette, bu aydın pozisyonunda olanların politik bilinç ve hedefle barınma hakkı mücadelesi için sorunun doğrudan mağduru olanlarla bir sınıf dayanışmasına girdiği çok açık. Zaten, sosyo-ekonomik koşulların dayatmasından kaynaklı olarak, düşük gelir ve eğitim düzeyine sahip mahallelinin bilgisayar başına oturup e-gruplarda yazışmasını ve böylece kendi sözlerinin dolaşıma girmesini beklemek safdillik olur. Ancak şu an İnternet’te dolaşan sözün ne kadarının kentsel dönüşüm mağdurlarının sözü olduğu sorusunu hatırlamak da bizce önemli.

E-posta yazılı mı yoksa sözlü bir araç mı?

E-postanın yazılı ya da sözlü dile yaklaşması tartışılan konunun ‘ciddiyetine’ göre değişiklik gösterdiği gibi e-postayı yazan kişinin tercih ettiği üsluba ya da yazışma yapılan e-grubun genel düzeyine göre değişiklik gösteriyor. Üyelerinin büyük bölümü eğitim düzeyi yüksek kişilerden oluşan gruplarda veya daha kuramsal-politik meselelerin tartışıldığı yazışmalarda iletiler daha özenli, kurallı ve açıklayıcı biçimde, yazı dili içinde kuruluyor. Gündelik konuşma diline yaklaşan yazışmalar gündelik organizasyon, toplantı vb. gibi salt haberleşme amaçlı

yazışmalarda daha çok gözlemleniyor. LGBTT hareketinden Bora e-posta yazışmalarına dikkat edenler grubunda yer alıyor:

“yazdığın için edebi bir değer biçiyorsun yazdığın şeye, konuşur gibi değil, konuşurken tekrarlar kulağına batmıyor belki ama yazdığında öyle değil, daha çok hassasiyet gösteriyorsun. Bu da seviyeyi biraz daha yukarı çıkarıyor tabii ki, yani özenli kelimeler seçmeye çalışmak, o kaygılar. Bi de bir yerde çok hiyerarşik bir şey de var aslında, o entelektüellik yarışı, o da var ister istemez, laf sokma, hepimiz cinsiyetçilikten, şiddetten arınmış kelimeleri seçerken hepimiz o kadar şey oluyoruz ki, işte biraz ilginç yani.”

Bora bir süredir çeşitli dergi ve İnternet sitelerinde yayımlanan yazılar yazabilmesini de e-gruplara e-posta yazmasına bağlamaktadır: “Benim şu an düzenli olarak yazabilmemin nedeni biraz da mailer yani. Çünkü mail yazmaya başlayıp, orada düşünmeye başlayıp, şey [düzgün] cümleler kurabildiğimi gördüğümde yazı yazmaya devam ettim.”

E-gruplarda nasıl konuşuluyor ve tartışılıyor?

LGBTT hareketinden Mehmet e-gruplardaki kimi konuşmaları/konuşmacıları şöyle tanımlıyor:

“Canavarlaşıyor. Telefon etmek o canavarı öldürüyor. Telefon ettiğinde insanlar gülmeye başlıyor. Telefonda ‘napıyorsunuz, kendinize gelin, böyle mi konuştuk’ deyince o İnternet’in sanallığını kınıyor. İnternet’te sanki hiç yüzyüze gelmeyecekmişsin gibi düşünüyorsun. Ya da yüz yüze geldiğinde üstünden çok zaman geçtiği için o konu kaynamış gibi düşünüyorsun.”

Tüm topluluklarda olduğu gibi e-gruplarda da uzlaşmazlıklar ve yaptırımlar var. Uzlaşmazlıklar genellikle e-postaların biçimleri, içerikleri ve iletinin gönderildiği e-gruba uygunluğu gibi aslında resmi olmayan biçimde kabul edilmiş e-grup kurallarına aykırı durumlarda ortaya çıkıyor. Bu kurallar net etiquette (netiquette) olarak isimlendiriliyor.

Gerçek yaşamda söylenemeyen sözlerin siber uzamda kolaylıkla söylenebiliyor oluşu ve kişilerarası ilişkilerde sorumluluk hissedilmemesi etik rahatsızlıklar yaratıyor. Bilgisayar dolayımı iletimde, özellikle kullanıcının anonim kaldığı durumlarda çok sık karşılaşılan bu ve benzeri sorumsuz/

özensiz davranış biçimleri, İnternet, sohbet odaları, chat üzerine yapılan akademik çalışmalarda da derinlemesine irdeleniyor (Ferris 1996; Sorensen 2001; Göker 2004; Binark 2005, Subaşı 2005, Bowker 2005).

İzleme, izlenme, gözetim

Genelkurmay'ın 430 İnternet sitesini irticai ve bölücü faaliyetler nedeniyle andıçladığı Kasım 2009'da ortaya çıktı. Bu siteler arasında Türkiye'deki anti-militarist hareketin bilgi belge merkezi konumundaki Savaş Karşıtları (www.savaskarsitlari.org) sitesi de yer alıyor. Savaş karşıtlığı, anti-militarizm ve vicdanî ret konusuyla ilgili Türkçe'deki en zengin bilgi kaynağı konumundaki site geçtiğimiz aylarda bir davadan da beraat etti . Savaş Karşıtları sitesine daha önce de "halkı askerlikten soğuttuğu" gerekçesiyle soruşturma açılmıştı. Anti-militarist hareketin üyeleri İnternet sitelerinin sürekli olarak Genelkurmay Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ya da diğer devlet kurumları ve karşıt politik gruplar tarafından takip ediliyor olmasından rahatsız değil; aksine onların da anti-militarizm konusunda "böylelikle bir şeyler öğrenebileceklerini" söylüyor ve her daim vurguladıkları gibi "gücümüzü aleniyetten alıyoruz" diyorlar.

Anti-militarist hareketten Gökhan askeriye'nin nasıl yakın takipte olduğunu şöyle anlatıyor:

"Avukat arkadaşlar zaman zaman tutuklu retçi olduğunda, hapishanelere gittiklerinde orada birtakım subaylarla muhatap olmak durumunda kalıyorlar, hapishaneyse oranın müdürüyle, albayla konuşmak durumunda kalıyor. Odasında konuştuğu zaman bilgisayarında bizim sitenin açık olduğunu görebiliyor. Birçok defa bu asker kişilerin bizim maillerimizden döküm alarak 'bakın böyle demişsiniz ama biz böyle şeyler yapmıyoruz hiç' dedikleri oldu."

Bu örnekler devlet aygıtlarının İnternet'i ve toplumsal muhalefet hareketlerinin İnternet'i etkin kullanmalarını ne kadar ciddiye aldıklarını göstermek açısından önemli.

LGBT hareketinden Bora için tehdit konusu son derece sıradanlaşmış görünüyor: "Türkiye'de İnternet sitesi olan ve tehdit almayan kim var ki? Ciddiye almıyoruz ama."

"Peki, bu tehditler otokontrol ya da otosansüre yol açıyor olabilir mi?" diye sorduğumuzda Bora kendinden son derece emin yanıtlıyor:

"Hiç, hiç, çok açıkça savaş karşıtı platformlarda, vicdani ret gruplarında yer alıyoruz, insanlar gelip dünyanın lafını söylüyor ama biz gene gidip basın açıklamasını yapıyoruz... bu muhakkak birilerini rahatsız ediyordur ama hiç de arkadaşlar başımıza şu gelirse falan demiyoruz yani. Bi denyo cesareti var bizde."

İnternet'in ittifak yaratmadaki rolü

Bu bölümde yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı dönemi ve sonrasındaki tarihsel seyrini ve eski hareketlerle karşılaştırdığımızda öne çıkan özelliklerini tekrar hatırlamakta fayda var. "Eski" toplumsal hareketler kitle temelli hareketlerken 1960'larda ortaya çıkmaya başlayan ve günümüze dek devam eden YTH, belli tarihsel dönemlerde kitleleşmekle birlikte birey/üye odaklı hareketlerdir. Türkiye'de İnternet'in toplumsal olarak kullanılmaya başlandığı 1995'den yaygınlaştığı 2005'e dek eski hareketler sokak odaklı politika ve eylemi merkezi/ana hat olarak görür, İnternet'i daha ikincil bir hatta tutarken; YTH altındaki her bir hareket kendi sınırları içinde kalmayı tercih etmiş, kimi hareketler daha çok İnternet'te var olmayı tercih etti. 2005'te İnternet'in yaygın kullanım kazanmaya başlamasıyla birlikte ortak mücadele alanları üzerinden eski ve yeni hareketler arasında ittifak noktaları daha görünür hale gelmeye başladı.

Aralık 2009'da Ankara'da başlayan Tekel direnişi süreci bu ittifak noktasının güzel bir örneğini oluşturuyor. Tarihsel olarak bu ittifakın sağlanmasında İnternet'in rolü yadsınamaz. Anlık bilgi akışı ve dayanışmanın İnternet'ten de sürdürülmesinin yanı sıra, tıpkı Ali'nin yukarıda belirttiği gibi süreç öncesinde birbirini İnternet üzerinden de olsa tanıma imkânı bulan farklı politik görüşler ortaklık gerektiren bir noktada daha hızlı dayanışma geliştirebildi. Ek olarak, Ekim 2009'da İstanbul'da Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) yönetici kurullarının toplantısı gerçekleşirken İstanbul'un meydanlarında ve sokaklarında yapılan IMF-DB karşıtı gösterileri örgütleyen büyük grup-

lardan biri de Direnistanbul idi. Feminist, LGBTT, özgürlükçü Marksist, anarşist, anti-otoriter, ekolojist, kentsel dönüşüm muhalifi bireylerin zirveye karşı oluşturduğu Direnistanbul Koordinasyonu da hem sokakta hem İnternet'te örgütlenen başarılı örneklerden birini oluşturuyor (Özcan 2009).

Dünya çapındaki örneğini "hareketlerin hareketi" olarak nitelendirilen küreselleşme karşıtı/alternatif küreselleşmeci harekette gözlemediğimiz, kapitalizme ve her türlü ayrımcılığa karşı olan bu ittifakın doğuşunda olduğu gibi sürdürülmesinde de İnternet'in rolünün ne kadar önemli olduğunu bir kez daha hatırlamak gerekiyor.

Sonuç

Bugün Zapatistalardan küreselleşme karşıtlarına, emek hareketlerinden etnik kökenli bağımsızlık direnişlerine kadar birçok toplumsal hareket İnternet'i es geçilemeyecek bir mücadele alanı olarak kabul ediyor. Görüştüğümüz hareket üyelerinden hemen hiçbiri İnternet'i fetişleştirme yaklaşımına sahip değil. Ancak, "devrimci mücadele", "direniş" ya da "demokratik müzakere" pozisyonlarından hangisini tercih ederse etsin, aynı üyeler, İnternet'i politik süreçlerin önemli bir aracı olarak görmektedir. Büyük sermaye grupları ve devlet tarafından yoğun biçimde kullanılan yeni iletişim teknolojileri ve bu teknoloji aracılığıyla oluşan politik tartışma alanı, tıpkı diğer alanlar gibi bir mücadele alanıdır. Politik ve kültürel mücadelelerde taraf olmak isteyen muhalif grupların, eylemcilerin (aktivistlerin) ve "entelektüellerin yeni teknolojileri gündem dışı tutma gibi bir lüksleri yoktur. Dikkat edilmesi gereken, yeni iletişim teknolojilerini, mevcut politik mücadelenin yerine geçmesine izin vermeden, bu mücadeleye katkı sağlayacak bir destek mekanizması olarak kullanabilmektir."

Bu çalışmada incelenen üç harekette de olduğu gibi hem sokakta (yani offline) hem de İnternet'te (yani online) var olan ve bunu iyi bir biçimde sürdüren hareketler hem somut sonuç almada hem de toplumsal dönüşüm sağlamada daha başarılı olmaktadır.

Son sözü toplumsal mücadele alanının aktörlerine bıraktığımızda Bora toplumsal muhalefet hareketlerinin İnternet'e etkisini vurgulamaktadır:

"Kapitalizm 100 km hızla giden bir arabaysa onu devirebilmek için 200 km hızla gidebilmek gerekiyor. Sen 200'ü gördüğünde kapitalizm hemen 200 km hız yapan bir araba üretiyor ama, o yarış sürdürüyor olmak önemli, değerli. Bunun onları da zorlayan bir şey olduğunu düşünüyorum, ekstra ne kadar çok para harcamak zorunda kaldıklarını falan düşünürsek, beyin patlatıyorlar bunun için, zorlanma hissi, 'dünya onlar için de güllük gülistanlık değil' hissi iyi bir şey. Bu da muhalefet hareketlerinin etkisi."

Kemal ise bugün İnternetsiz devrimin neredeyse mümkün olmadığını hatırlatmaktadır:

"Kentsel dönüşüm sürecinde kendi mahallelerimizden başlayarak kente müdahale, mahalleler arasında bir sinerji yaratarak ulusal bir örgütlenme, bunla da kalmayarak diğer kentsel dönüşüm mağduru ülkelerle bir araya gelerek uluslararası düzeyde bir araya gelmek. İşte bu süreçleri değerlendirdiğimizde İnternet bizim vazgeçilmezimiz. Bilgisayardan, İnternet'ten yararlanmadan günümüzde devrimcilik yapmak önemli handikaplar doğuruyor. Bu süreçlere daha donanımlı girmek gerekiyor."

KAYNAKÇA

- Bağla, Lusin (1977). "Antonio Gramsci ve Aydınların Rolü Sorunu, Birikim, sayı: 23, 84-92. (www.birikimdergisi.com)
- Binark, M. (2005a). "Kimlik(lenme), Dipnotsuz İletişim ve Etnik Laflama Odaları". İnternet, Toplum, Kültür. Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay (der.) içinde. Epos: Ankara. s.118-136.
- Bowker, N. (2005). "An Extension of Real Life?: Understanding the Experiences of Two Female Chatroom Users" Lost and Found in Virtual Reality: Women and Information Technology içinde, Der: Hannakaisa Isomaki ve Anneli Pohjola. University of Lapland. Rovaniemi, Finland.
- Çoban, Barış (2009). Toplumsal Hareketler ve Radikal Medya, Küreselleşme, Direniş, Ütopya-Yeni Toplumsal Hareketler-Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet. Barış Çoban (haz.) içinde, İstanbul: Kalkedon. 43-62.
- Göker, Gamze (2007). "İnternet'in Türkiye Kadın Hareketi Üzerindeki Etkisi". Yeni Medya Çalışmaları. Mutlu Binark (der.) içinde, Ankara: Dipnot Yay., 205-247.
- Göker, G. (2004). "Kadınlar ve Erkekler Chat'te".

Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi (Kilad), sayı: 5, Bahar 2004, s. 43-65.

Özcan, Emine (2009). "DB İstanbul'da, Direnistanbul Sokaktaydı". <http://bianet.org/bianet/biamag/117690-imf-db-istanbulda-direnistanbul-sokaktaydi>.

Sørensen, A. S. (2001). "Approaches to the Internet and the Genre of Chatting". Cyborgs and Cyberspace Working Paper. University of Southern Denmark.

Subaşı, N. (2005). "İnternet ve Sanal Cemaat Tartışmaları". İnternet, Toplum, Kültür. Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay (der.) içinde. Ankara: Epos. s. 106-117.

Toprak, Ali; Yıldırım, Ayşenur; Eser Aygül vd.(2009), Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım, İstanbul: Kalkedon.

Derinlemesine Görüşmeler:

Ali- Nisan 2008

Arzu - Temmuz 2008

Bora- Temmuz 2008

Gökhan - Temmuz 2008

Kemal- Mart 2009

Mehmet - Nisan 2008

Nuran- Ocak 2009

Zafer - Mart 2009

Araştırmının bağlamının anlaşılabilmesi için söz konusu üç hareketin tarihçesi ve örgütlenme yapısını kısaca anlatmak faydalı olacaktır.

Anti-Militarist Hareket

Daha önceki tarihlerde çeşitli barış dernekleri kurulmuş ise de Türkiye'de savaş karşıtlığını anti-militarist temelde ele alan söylem, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra sosyalist deneyimi sorgulayan bireylerin anarşist tartışmalarla kesiştiği noktada filizlenmiştir (Selek 2004: 378). Anti-militarizmle ilgili ilk ciddi tartışmalar anarşist dergiler aracılığıyla gelişmiştir. Militarizmi ve askere gitmemeyi gündemine alan ve ilk olarak 1991'de yayımlanan Amargi'den önce, 1989 ve 1990'da iki vicdani retçi Türkiye'de ilk defa vicdani ret açıklaması yaparak askere gitmeyi reddetmişlerdir. Vicdani reddin tarihi ile anti-militarizmin tarihinin iç içe ilerlediği Türkiye'de bugün 24'ü kadın 120 vicdani retçi bulunmaktadır. 1992-1995 arasında Savaş Karşıtları Derneği, İzmir Savaş Karşıtları

Derneği, İstanbul'da kurulan Savaş Karşıtları Derneği gibi oluşumlar olmakla birlikte, bugün anti-militarist hareket tutuklu vicdani retçilere destek olmak amacıyla kurulan ad-hoc platformlar üzerinden devam etmektedir. Geçmişten bugüne vicdani retçiler yoğun şiddet, baskı ve cezaevi süreçleriyle karşılaşmaktadır. İlk olarak 1994 yılında Demokrasi Partisi (DEP) milletvekili Zübeyir Aydar 'vicdani ret yasa tasarısı' için Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) önerge vermiştir (Göker 2007: 287-288). Ancak Türkiye'de hala vicdani ret bir hak olarak tanınmamakta ve Türk Ceza Yasası'nın 318'inci maddesi "halkı askerlikten soğutma" 'suçunu' cezalandırmaktadır. Her yıl 15 Mayıs Dünya Vicdani Retçiler Günü'nde yapılan Militarizm vb. etkinliklerle bir araya gelen hareket mensupları en sıcak iletişimi Savaş Karşıtları, Pilav Günü, 308'e Hayır gibi anti-militarist e-gruplar ve Savaş Karşıtları web sitesi (www.savaskarsitlari.org) aracılığı ile sürdürmektedir.

LGBT Hareketi

Türkiye'deki ilk eşcinsel politikası üretme girişimleri 1960'ların ortasında ve 1970'lerde "Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) bir militanı olarak" sosyalist politikanın içinde yer alan İbrahim Eren'in sosyalist çevrelerde eşcinsellere yönelik "hakaret içeren", "küçümseyici" ve "katı" yaklaşımlara karşı çıkarak eşcinselliğini savunan bir yaklaşım sergilemesiyle ortaya çıkmıştır (Özkan 2004). '80 askeri darbesinden sonraki dönemde polis tarafından özellikle travesti ve transseksüellere (TT) yönelik sistemli şiddet, işkence uygulanmıştır. TT'ler birkaç yıl arayla iki kez dövülerek otobüs ve trenlere doldurulmuş ve Eskişehir'e sürgüne gönderilmiştir (Yıldız 2010: 2). Bugün TT'lere yönelik linç girişimleri ve cinayetler sürmektedir. Son bir yıl içinde öldürülen TT sayısı 15'tir.

1993'de Lambda İstanbul, 1994'te Ankara'da Kaos GL dergisi ile birlikte Kaos GL oluşumu ve ardından kültür merkezi kurulmuş, bu örgütlenmelerin dernek tüzel kişiliğine geçişleri 2000'lerin ortasını bulmuştur. Türkiye'deki hemen tüm eşcinsel örgütlenmelerinin dernek kurma bildirimleri emniyet tarafından "toplumun genel ahlakına aykırı" bulunması nedeniyle önce geri çevrilmiş, daha sonra süreç içinde dernek kurulmasına izin verilmiştir. 2006'da Türkiye LGBTT Platformu'nu oluşturmak

üzere bir araya gelen LGBTT hareketi bugün büyükşehirlerde bulunan ve aktif çalışma yapan 7 örgütle varlığını sürdürmektedir. Homofobi Karşıtı Buluşma son beş yıldır düzenlenmekte, her yıl Ankara'da Homofobi Karşıtı Yürüyüşü düzenlenmektedir. İstanbul'da düzenlenen LGBTT Onur Haftası ve Onur Yürüyüşü büyük bir sorun ya da saldırı yaşanmaksızın ve katılımcı sayısı artarak devam etmektedir. LGBTT örgütleri 1 Mayıs İşçi Bayramı, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü gibi mitinglere ve savaş karşıtı eylemlere de katılmaktadırlar.

LGBTT hareketinin tüm çabasına rağmen Türk Ceza Kanunu'nda ayrımcılığı cezalandıran maddeye cinsel yönelim nedeniyle ayrımcılık ve Anayasa'nın eşitliği düzenleyen maddesine "cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği" ibaresi henüz eklenmemiştir. Türkiye'nin ayrımcılık karşıtı yasa çalışması halen taslak halindedir ve henüz kabul edilmemiştir. Nefret söylemi ve nefret cinayetleri de henüz yasayla net biçimde tanımlanmış değildir. Son dönem hükümetinin Kadın ve Aileden Sorumlu Bakanı Selma Aliye Kavaf'ın eşcinselliği bir 'hastalık' olarak nitelendirmesi, eşcinsel örgütleri tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır.

LGBTT hareketi de anti-militarist hareket gibi hem sokakta hem İnternet'te varolan bir harekettir. Bununla birlikte hızlı iletişim ve tartışmalar için LGBTT İnsan Hakları, LGBTT Anayasa ve Türkiye LGBTT Platformu gibi e-grupları kullanmaktadır.

Kentsel Dönüşüm Muhalifi Hareket

Türkiye'de özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlere başlayan göç hareketi 1970'lerde yaygın bir gecekondulaşmayla sonuçlanmıştır. Doğu ve güneydoğuda 1990'larda en üst noktasına ulaşan TSK-PKK çatışması bu bölgelerden Türkiye'nin batısındaki büyük kentlere göçü artırmıştır. Büyük kentlerde kamu arazisi olarak tanımlanan bölgelerde kurulan gecekonduların yıkımı birçok aileyi ikinci kez yerinden etmiştir. Bu yıkımlara 1970'lerde az sayıda da olsa sadece barınakları koruma isteğiyle, ancak daha çok da mahallelerde örgütlenen çeşitli siyasetlerin düzenlemesiyle protesto eylemleriyle karşılık verilmiştir (Bozkulak 2005: 251). Neo-liberal politikaların devreye girmesinden bir süre sonra özellikle 1990'larda "kentsel dönüşüm" olarak ifade edilen söylemle yıkılan gecekonduların yerine çok katlı

ve piyasa değeri yüksek apartmanlar yapılmıştır. 2000'den bu yana ise kent merkezini yaşam alanı olarak benimsemiş alt sınıflar "soylulaştırma" (gentrification) girişimi sonucu yeniden kentin çeperlerine sürülmek istenmektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir'de uygulanan kentsel dönüşüm projelerine karşı örgütlü muhalefetin "barınma hakkı" merkezli bir söylemle 2000'den sonra başladığını ve 2005'ten sonra hızlanarak yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Kentsel dönüşümün dolayısıyla muhalefetinin de en güçlü olduğu İstanbul'da hareketin önemli mekanizmalarından biri işleyişi tam olarak etkinleştirilememiş olsa da 28 mahalle örgütlenmesinin üye olduğu İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu'dur. Platform aktif çalışması halinde bu mahallelerde yaşayan 1 milyon civarında insanı temsil edebilecek önemli bir kurum olarak nitelendirilmektedir (Yalçınan&Çavuşoğlu 2009). Ayrıca Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ne (TMMOB) bağlı meslek örgütlerinin İstanbul şubelerinin bir araya gelip kentsel sorunlarla ilgili politika üretmeye çalıştığı bir platform olan İl Koordinasyon Kurulu'nun (İKK) da son dönemde sivil oluşumlarla genişlettiği çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca, Vapuruma Dokunma, Haydarpaşa İnisiyatifi, Körler Okulu Platformu, 3. Köprüye Hayır İnisiyatifi gibi çok sayıda muhalif yapıyı bir araya getirmeye çalışan ve bu birliktelik üzerinden muhalefet eden şemsiye organizasyonlar da bulunmaktadır. Yanı sıra, İmece, Kentsiz, Sulukule Platformu ve Dayanışmacı Atölye kentsel dönüşüm muhalefesinde öne çıkan inisiyatifler olarak görünmektedir. Kentsel dönüşüm muhalifi hareket de hem sokakta hem de e-gruplar ve web siteleri ile İnternet'te aktif çalışma yürütmektedir.

KAYNAKÇA

- Bozkulak, Serpil (2005). "“Gecekondu”dan “Varoş”a: Gülsuyu Mahallesi”. İstanbul'da Kentsel Ayrışma-Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar. Yay. Haz: Hatice Kurtuluş. İstanbul: Bağlam.
- Göker, Gamze (2007). "Denial of Turkish Press for Conscience". Civil Obedience, Social Movements and the Press in Turkey. in Erdal Dagtas (Ed.), Ankara: Utopya Press. Pp. 278-373.
- Özkan, Tuğba (2004). Türkiye'de Eşcinsellik ve Kaos GL Grubu (Homosexuality in Turkey and Kaos GL Group), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Selek, Pınar (2004). Barışamadık. İstanbul: İthaki Yay.

Yalçınan, Murat Cemal & Çavuşoğlu, Erbatur (2009). Kentsel Dönüşümü ve Kentsel Muhalefeti Kent Hakkı Üzerinden Düşünmek <http://yalcin-tanmc.blogspot.com/2009/12/kentsel-donusumu-ve-kentsel-muhalefeti.html>

Yıldız, Deniz (2010). Türkiye Tarihinde Eşcinselliğin İzinde-Eşcinsel-Lik Hareketinin Tarihinden Satır Başları. (Tamamı ve son versiyonu yayınlanmamış çalışma).

* Bu makale, yazım aşaması sürmekte olan "Yeni Toplumsal Hareketler ve İnternet İlişkisi: Türkiye Örneği" başlıklı doktora araştırmasının özeti niteliğindedir. Çalışmanın alan araştırması hareketlere ait e-grup kolaylaştırıcıları, e-grupları etkin kullanan grup üyeleri, web sitesi kod geliştiricileri, web tasarımcıları ve web içerik editörleri ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmelerden oluşmaktadır.

Bu çalışmanın daha kısa bir versiyonu Evrensel Kültür dergisinin Aralık 2009 tarihli sayısında yer alan yeni medya konulu özel dosyada ve Kaos GL'nin web sitesinde yayımlanmıştır.

Dar tanımıyla sosyal paylaşım ağları, Facebook, Twitter, Wayne vb. gibi, bireyleri farklı bireylerle sanal uzamda buluşturan web tabanlı hizmetlerdir (Ali Toprak, Ayşenur Yıldırım, Eser Aygül vd.(2009), Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım, İstanbul: Kalkedon). Kolektif bir çalışmanın ürünü olan bu kitapta, Ankara'da kadın sığınmaevi açılması için Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Bölümü öğrencilerinden bir bölümünün başlattığı kampanyanın ilginç Facebook yansımaları görülebilir.

"Bu bağlamda, sınıf hareketlerinin merkezi anlamda iletişim kurabilmelerinde, sendikal mücadele anlamında yararlı bir aygıt olan internet, kitlelere seslenme bağlamında başarısızdır, bu süreç yine eski basılı malzemeyi gerekli kılmaktadır. Sınıf mücadelesinde yeni teknolojinin kullanımı merkezi örgütlenmeler ile kısıtlanmıştır, ancak kitlelere

seslenen yazılı ve görsel malzemenin üretimini, dağıtımını hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır." (Barış Çoban (2009) (Ed.), Toplumsal Hareketler ve Radikal Medya, Küreselleşme, Direniş, Ütopya-Yeni Toplumsal Hareketler-Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet içinde, İstanbul: Kalkedon, s. 58-59.)

İstanbul Nöbetçi Sulh Ceza Mahkemesi, Atatürk'e hakaret edilen video görüntüleri üzerine 8 Mart 2007'de Youtube'a erişimi yasakladı. Bu tarihten sonra Youtube erişimi tekrar sağlandı ve tekrar yasaklandı. <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/401979.asp>

Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım, 24 Haziran 2010 tarihli açıklamasında aynen şunları söyledi: "Bu site [Youtube], Türkiye Cumhuriyeti ile bir mücadeleye girdi. Türkiye asla bu durumu kabul etmeyecektir. Bu paylaşım sitesinin direktiflerine göre tavır almak yerine, bu sitenin hukuk kurallarına saygılı olmasını sağlamalıyız" Kaynak: Vatan Gazetesi.

Türkiyeli eşcinseller 1993'ten beri İstanbul'da düzenli olarak "Eşcinsel Onur Haftası" adı altında çeşitli etkinlikler ve yürüyüşler gerçekleştiriyor. Ayrıntılar için bkz: www.lambdaistanbul.org

Kemal ile görüşme notları.

Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Türkiye Ermenisi Hrant Dink, 19 Ocak 2007'de silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetti. Dink'in öldürülmesinin hemen ardından birkaç saat içinde İstanbul ve Ankara başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde geniş kalabalıklar biraya gelerek cinayeti protesto etti.

Türkiye'de İnternet kullanım oranının 26 milyon civarı olduğu tahmin ediliyor. Buna göre, Türkiye nüfusunun üçte birinden fazlası İnternet kullanıcısı durumunda. Avrupa ülkelerinde ise bu oran ortalama yüzde 50'nin biraz üstünde.

Bilgisayar ve İnternet'e, genel olarak bilişim teknolojilerine erişimde sınıfsal, eğitim düzeyi açısından, toplumsal cinsiyete bağlı, yaş, etnik, coğrafi vd. engellerle erişememe durumunun yarattığı eşitsizlik sayısal uçurum (sayısal bölünme/digital divide) olarak isimlendiriliyor. İnternet içeriklerinin çok yüksek bir oranının İngilizce olması, yabancı dil sorunu, bilgisayar ve İnternet okur yazarlığının eksikliği, kadınların ve yaşlıların

bu teknolojilerle korku temelli çekingeng bir ilişki kurması ve bunun yanı sıra erişimlerinin sosyo-kültürel nedenlerle sınırlanması sayısal uçurumu derinleştirmektedir.

"Organik aydının misyonu, halkın geleneksel kültüre olan bağımlılığını yıkarak, onu kendi öz kültürüyle barıştırarak, bütün kitleyi aydın statüsüne ulaştıracak olan "entelektüel ve moral reform"u başlatıp yürütmektir. Gramsci'ye göre hareket noktası, kitlelerin "kendiliğinden" felsefesi olan ve homojen bir hale sokulması gereken "sağduyu" olmalıdır. Aydınlar onu daha sonra, sağduyunun son hedefi olan "aydınların felsefesi"ne yaklaştırmalıdır. "Yüksek felsefe" ile "sağduyu" arasındaki ilişkiyi ise politika sağlayacaktır." (Lusin Bağla (1977), "Antonio Gramsci ve Aydınların Rolü Sorunu, Birikim, sayı: 23, 84-92.)

Sahil Güvenlik Komutanlığı'nda 2007'de ortaya çıkan ve medyaya da yansıyan yolsuzluk haberi ile ilgili bir okur yorumunun sitede yer alması nedeniyle açılan dava beraatla sonuçlanmıştır.

Tütün ürünleri fabrikası Tekel'in farklı iller-

de çalışan işçileri kendilerine zorla dayatılan düşük maaşlı ve sosyal güvenceden yoksun bırakan 4-C sözleşmesinin kapsamına girmemek için Aralık 2009'da büyük bir grev başlatmıştır. Şubat 2010'a dek başkent Ankara'nın göbeğinde süren direniş toplumun çok farklı kesimlerinden örgütlü ya da örgütsüz kitlelerin desteğiyle karşılanmıştır. Sol yelpazenin tüm noktalarından örgüt ve kişiler, feministler, anarşistler, anti-militaristler ve daha önce hemen hiçbir eylemde işçilerle bir araya gelemeyen LGBTT örgüt ve bireyler, özellikle travesti ve transseksüeller bu grevde Tekel işçileriyle dayanışma göstermişlerdir. Grev sonunda küçük çaplı haklar kazanılmış ancak ilgili sözleşmenin iptali sağlanamamıştır. Bununla birlikte asıl kazanım toplumun çok farklı kesimlerinden binlerce insanın ortak direnme ve dayanışma deneyimi yaşamış olmasıdır.

Gamze Göker (2007), "İnternet'in Türkiye Kadın Hareketi Üzerindeki Etkisi", içinde "Yeni Medya Çalışmaları" (Ed. Mutlu Binark), Ankara: Dipnot Yay.,

YAZILI BASINDA HOMOFOBİNİN ve TRANSFOBİNİN YANSIMALARI

Özge GÖKER

Medyada homofobinin yansımalarına göz atmadan önce, öncelikle günümüzde yazılı basının durumundan, Kaos GL Derneği olarak medya alanında yaptığımız çalışmanın geçen seneki verilerinden bahsederek konuşmaya başlamak istiyorum. Daha sonrasında ise medyada homofobinin ne şekilde yansıtıldığından ve hangi temeller üzerinden homofobinin yaygınlaştığından bahsetmek istiyorum.

Türkiye’deki yazılı basına baktığımız zaman 55 ana akım (yaygın), 23 bölgesel, 2381 yerel, toplamda 2459 gazete ve 307 dergi bulunuyor. Özetle Türkiye’de 2766 farklı yazılı basın bulunuyor. Bu sayının çokluğu, yazılı basına olan talebin ve ilginin de çok olduğunu ve yazılı basının ülkede yaşayan halk için önemini de gösteriyor.

Genel olarak medya etiği çerçevesinde değerlendirdiğimiz zaman medyanın amacının ne olduğunu kavrayabilmek mümkün oluyor. M.N. Encabo medyanın asıl amacını şöyle özetliyor: "Kamuyu ilgilendiren konulara ilişkin çeşitli enformasyonu ve kanıları aktarmak" () Normal şartlar altında medyanın görevi ise bilgi vermek ve kamuoyunu bilgilendirmektir. Medya etiği çerçevesinde, medya bilgiyi bir amaç doğrultusunda yayımlamak yerine, elindeki aktarıma hazır olan bilgiyi/ etik değerlere uygun olan haberi kitlelerle paylaşmakta araç olarak görmeli ve bu bilgiyi aktardığı birey sayısı ile dolaylı yoldan kamuoyunun gelişime katkıda bulunur. Ancak, Türkiye’de bilhassa yazılı basın, yukarıda bahsi geçen bu görevinin dışına çıkarak, çoğunlukla gündemi egale ediyor. Böylelikle hedef kitesini de etkileyerek, halkı yönlendiriyor, değerleri belirleyerek tekil bireylerin zihnini de etkileyebiliyor. Türkiye’de medyanın, özellikle yazılı basının bilinçli veya bilinçsiz olarak bu gücünü kullandığını, Kaos GL olarak yaptığımız medyada eşcinsellik üzerine geçen haberleri, magazin haberlerini, köşe yazılarını, kültür sanat haberlerini, manşetleri ve röportajları izleme çalışmasında karışımıza çıkan durumlar üzerinden açıkça görebilmek mümkün oluyor. Kaos GL olarak medya izleme çalışmasını yapmaktaki amacımız yazılı basının eşcin-

sellere ve eşcinselliğe bakışını anlamak, tutumlarını belirlemek, neşriyatların fikriyatları hakkında bilgi sahibi olmak, LGBTT bireylerin maruz kaldıkları homofobi ve transfobinin yansımalarını görmek ve düşünce anlamında ilerleme ve gerilemelerini gözlemleyerek raporlamak. Böylelikle geçtiğimiz yıla oranla Türkiye’deki yazılı basının eşcinsellik üzerine tutumlarını karşılaştırarak, yukarıda bahsedilen medyanın yönlendirme gücünü ve mevcut durumu ortaya koymaktı.

Yaptığımız medya izleme çalışması 2009 yılında Ajans Press tarafından, içerisinde "gey, gay, lezbiyen, transeksüel, transseksüel, travesti, eşcinsel, biseksüel, ibne, sevice, queer, cinsel yönelim, cinsel tercih, cinsel kimlik" kelimelerinin geçtiği çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış haberler, köşe yazıları, kültür/sanat haberleri, manşetten verilen haberler, magazin haberleri, röportajlar/ mekan tanıtımları/yazı dizileri ve mini köşelerin incelenmesini içermektedir.

2009 yılında toplanan 190 adet gazete ve dergi incelendi.

Bu 190 gazete ve dergide yayımlanmış, Ajans Press tarafından içerisinde, "gey, gay, lezbiyen, transeksüel, transseksüel, travesti, eşcinsel, biseksüel, ibne, sevice, queer, cinsel yönelim, cinsel tercih, cinsel kimlik" kelimelerinin geçtiği haber taraması toplam 18 kategori üzerinden yapıldı. Bu kategoriler medyanın LGBTT bireylere yönelik yaklaşımını analiz etmeye yönelik, olumlu ve olumsuz kategorilerden oluşuyor. Olumlu kategoriler; LGBTT Örgütlerin ve Uzmanların Görüşleri Var, İnsan Haklarına Saygılı ve Duyarlı, Eşcinsellikle İlgili Olumlu Rol Model İçeriyor, Mağdurun Kimliği Gizli Tutuluyor, LGBTT Bireyleri Olumlu Yönde Bir Yönlendirme Var, LGBTT Dışı Konularda LGBTT Bireylerin Fikri Alınmış olmak üzere 6 kategori içeriyor. Olumsuz kategoriler ise; LGBTT bireyler cinsel obje olarak sunuluyor, LGBTT bireyler ve olaylar kriminalize ediliyor, Eşcinselliğe ilişkin stereotipleri besliyor, Haberin dili homofobik, LGBTT bireylere yönelik şiddet meşrulaştırılıyor, LGBTT bireyler karikatürize edilmiş, Mağduru küçük düşürücü fotoğraf var, Sadece saldırganın ifadesiyle haber yapılmış, Kul-

lanılan görseller önyargıyı besliyor, Kullanılan kelimeler yanlış, Nefret söylemi yayıyor, Başka gruplara ayrımcılık yapmak için eşcinsellik kullanılıyor olmak üzere 12 kategori içeriyor.

2009 yılında 190 yazılı basında çıkan 3645 adet haberi bu kategorilere göre taradık, çıkan sonuçta göre 999 stereotip besleyen habere, 833 homofobik habere, nefret söylemi yayan 99 habere rastladık.

Homofobi dediğimizde LGBTT bireylere uygulanan tüm ayrımcılık ve öteleme girişimleri, genel olarak LGBT'lere karşı nefret duymayı anlıyoruz. Homofobi Türkiye'de hayatın her alanında her sektörde kendini yeniden üretiyor. Çünkü homofobi bireylerden ziyade kitlesel bir biçimde artık kendini tezahür ediyor. Homofobiyi kitlesel hale getiren nedenlerin başında medyadaki homofobiyi gösterebiliriz. İlk olarak medyayı incelemek gerekirse, Türkiye'de medyanın, özellikle yazılı basının bilinçli veya bilinçsiz olarak gücünü homofobiyi beslemede kullandığını açıkça görebilmek mümkün oluyor. Medya, halkın sokağın algısını görüşünü yansıtır aslında bir anlamda. Yakın döneme baktığımızda 12 Eylül darbe günlerinde sadece eşcinsellik değil her türlü cinsellik muzır görünüyordu. Gazete ve dergi sayfalarında eşcinsellik haberleri dikkat çeken flaş haberler olarak nitelendirilerek, üçüncü sayfa haberlerinde kriminal olaylar içerisinde yerini almıştı. Ve o dönemde Afrika ve batı kökenli AIDS hastalığı patlak vererek, taa o dönemlerde medyanın da rol oynamasıyla AIDS eşcinsellere yapııştırılan bir damga olmuş ve değiştirilemeyen bir önyargı biçiminde yerini almıştı. Ve eşcinsellik medyada erkek egemen toplumsal yapıyı tehdit edeceğinden dolayı, eşcinselliği travesti ve transseksüeller üzerinden lanse etme ve böylelikle toplumsal cinsiyet dinamiklerini kurtarmayı hedeflemekteydi. Geyletin cinsiyetleri göz ardı edilerek kadınlıştırıldığı ve lezbiyenlerin ise yine cinsiyetleri göz ardı edilerek erkekleştirildiği bir medya dili hakimdi.

Günümüzde de bulvar gazetesi diye adlandırılacağı ana akım medya dışındaki Şok, Güneş, Posta, Star, Sözcü gibi gazetelerde halen bu gelenek sürdürülmekte ve geyler "eksik erkek" veya eşcinsel/biseksüel kadınlar ise "yollu kadın" olarak gerek kullanılan görsellerle cinsel obje olarak sunulmakta, gerekse eksik görülerek hem basında

hem de televizyonda aşağılanmaktadır. Ana akım gazeteleri de dahil olmak üzere, trans bireylerin medyada temsili ise bireyleri kriminal olaylarla ilişkilendirerek veya nefret suçu mağduru olmasına rağmen, sanki trans bireylere uygulanan şiddeti hak etmişçesine, bu şiddeti onaylayan ve meşurlaştıran bir dille haber yapan yazılı basın çoğunluktadır. Bir de muhafazakar kesime hitap eden gazetelerin geldiği bir gelenek var. Eşcinselliği günah, eşcinselleri sapık, hemcinsel ilişkiyi aşağılık gören bir gelenek bu. LGBTT alanında hak savunuculuğu yapan STK'ları ise sapıkların stk'sı olarak gösteren ve duyuran bir gelenek. Tüm bu homofobik gelenekler ve fantezi üreten düşünceler, nefret söylemini körüklüyor ve LGBTT bireylere yönelik şiddetin boyutlarını artırıyor. Ve en kötüsü de belki zengin ve ünlü eşcinsellerin, belli bir siyasi görüşe yakınlıklarını vurgulayarak ve bu muhafazakâr duruşla ters düşmeyen açıklamalar yapabilmek için, kendi dışındaki tüm LGBT'lerin sorunlu, hasta, anormal gösterilmesine alet olmalarıdır. Bu hem böyle bir bireyin, hem de bu bireyi konu edinen haberler hazırlayan gazetelerin bencilliği ve ikiyüzlülüğüdür. Özellikle televizyonda son iki senedir ancak eşcinsel kelimesi kullanılabilmekte, tartışma programlarında gündemle paralellik içinde konu edinilmektedir. Bazen LGBTT örgüt temsilcileri programa davet edilmekte, çoğunlukla ise örgüt temsilcilerine ihtiyaç duymadan yanlı düşüncelere sahip psikologlar veya gazete yazarları programlara davet edilmektedir. Böyle olunca verilen mesaj da net olmaktadır: "eşcinsellik ahlaksızlıktır". Halbuki eşcinselliğin, ahlakla uzaktan yakından ilgisi yoktur, ahlak, kişilerin kendi değerleri içinde bir yaşam sistemi oluşturmasıyla ilgili olmalıdır, başkalarını ötekileyen bir konumda değil. Yeni dönemde televizyonda skeçlerden oluşan eğlence programlarında örneğin eşcinselliğin sıkça karakterler üzerinden konu edildiğini görüyoruz. Kadınsı özellikler yüklenilmiş karakterlerle, diğerlerinin dalga geçmesi, cinsel içerikli şaka ve göndermelerle bezeli skeçler komedi unsuru olarak gözümüze sokuluyor. Bunun neresi komik?

Az evvel bahsettiğim gelenekçi gazetelerde de durum çok parlak değil. Cinsel obje olarak sunan haberlerde "ibne,lezzo, kadın sevgilisini bir erkek için terk eden" gibi söylemleri okumakta, muhafazakar kesim gazetelerinde ise "sapıklar, homolar,

pislik, illet, zillet, gerdan kıvrımlar, göz süzenler, neslin devamını engelleyenler” gibi ifadelerle büyük bir nefreti ve homofobiyi kitlelere yaymakta oldukların gözlemlemekten büyük üzüntü duyuyoruz.

Türkiye’deki aile yapısı boşanmış ebeveyn ve çocuklarını bile içermeyen, eğitim kitaplarında dahi “aile, bir anne ve bir baba ve bu karşı cinslerin evliliğinden olan çocukları içeren bir topluluk” olarak tanımlandığı bir ülkede, eşcinsel bireylerin de içinde bulunduğu aileler ya da eşcinsellerin kurduğu aileler de bu Türk normu aile yapısına uygun görülmemektedir. Böyle bir aile modelini öğrenerek ve her gün medyada takip ederek eğitime başlayan çocuklarda, toplumsal cinsiyet rollerinin de işin içine girmesiyle beraber, öğrenciler eşcinsel

arkadaşlarına kötü muamele etmekte, onları dışlamakta, hatta taciz ve darplara maruz bırakmaktadır. Eşcinsel öğretmenler ise aynı eğitimden geçmiş okul yönetimi ve ebeveynler tarafından ötekileştirilmektedir. Ebeveynler, bir eşcinsel tarafından çocuklarının eğitilmesini istememekte ve böylelikle söz konusu eğitimcilerin cinsel yönelimleri dolayısıyla işlerini kaybetmelerine neden olmaktadır. Bu tür homofobik tutumlar, LGBT’lerin bu ülkede ötekileştirilmesine ve yaşam alanı bulamamasına yol açıyor ve ne yazık ki medya bunu hâlâ gönüllü olarak sürdürüyor ve eşcinselliğe ilişkin stereotipleri besleme misyonunu üstlenmeye de devam ediyor.

Özge GÖKPINAR, Medya İzleme Program Koordinatörü, Kaos GL

CİNSEL KİMLİĞİN İNŞASINDA EĞİTİMİN ROLÜ

Remzi ALTUNPOLAT

Eğitim, İsmail Ertürk'ün Türkiye'deki eğitimcilerin çoğunluğunca kabul edilen -bu bağlamda hâkim paradigmayı oluşturan- tanımına göre; "bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik değişiklik oluşturma sürecidir". Bireyler kimi zaman, söz konusu planlı, kasıtlı ve istendik davranış değişikliği oluşturulması pratiklerini gönüllü olarak kabullenebilir; ancak eğitim çoğunlukla bireylerin eğilim ve taleplerinden bağımsız olarak işleyen dışarıdan müdahale sürecini imler. Bu anlamda eğitim, bireyin davranışsal faaliyetlerini düzenleyerek dönüşmesini öngören ve toplumsallaşmasını (sosyalizasyon) sağlayan bir mekanizmadır. Diğer taraftan eğitim, bireyleri içinde bulundukları siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarla bağlayarak, bu yapıların bireyler nezdindeki meşruiyetini tahkim eder. Bir başka deyişle eğitim, devletin ideolojik aygıtı işlevini görmesinin yanı sıra toplumsal eşitsizlikleri meşrulaştırarak yeniden üretir ve derinleştirir.

Sistemin kendisini meşrulaştırmasının ve yeniden üretmesinin aracı olarak eğitim, egemen toplumsal cinsiyet rejiminin çerçevelediği cinsel kimliğin inşasında temel bir rol oynar. Hem öğrenciyi hem de bilginin kendisini içererek, cinsel kimliğin belirlendiği toplumsal ve kültürel ortamın temelindeki bilgi hiyerarşisini ve söylemsel yapıyı aynı anda hem inşa eder hem de yaygınlaştırır. Bu doğrultuda eğitim, cinsel kimliklerin toplumsal düzeyde popülerleşmiş siyasal ve medyatik söylemler ile ergen cinselliğine dair söylemler aracılığıyla kurulduğu önemli zeminlerden biri olarak ortaya çıkar.

Eğitim süreci, cinsiyetler ve cinsel kimlikler arasında hiyerarşik bir farklılık modeli kurarak çocukluktan itibaren cinsiyetli bedenlerin toplumsal olarak üretilmesine yol açar. Biyolojik cinsiyetinden hareketle eğitim sürecinde çocuğa "norm(al)" olarak kabul edilen iki toplumsal kategori dayatılır: "Kadınlık" ve "erkeklik". Bu kategorizasyon, toplumu kadın-erkek dikotomisi çerçevesinde kurgulayan ve heteroseksüelliği "normal yegâne varoluş" olarak kabul eden heteronormatist/heteroseksist zihniyetten neş'et eder.

Mairtin Mac An Ghaill, okulun toplumsal cinsiyetlere göre ayrılmış kalıplarla heteroseksüel kalıplar tarafından karakterize edilen bir kurum olduğunu söyler. Okul yönetimi, öğrenciler arasında hâkim cinsiyet düzeniyle bağdaşan toplumsal cinsiyet ilişkilerinin oluşturulmasını özendirir. Yani okulun sınırları içerisinde egemen ve ikincil erillikler ve dişillikler arasında bir sıradüzen/asimetri inşa edilir. Müfredat, disiplin mevzuatı, öğretmen-öğrenci etkileşimi, gözetim ve denetim gibi birçok uygulama cinsel kimliğin inşasına katkıda bulunur. Bu bağlamda Simone de Beauvoir'ın geleneksel eğitim sistemi içerisinde kız çocuklarının konumuna dair yaptığı tespit, heteroseksüel kimlik dışındaki cinsel kimliklerin eğitimsel süreçlerdeki yeri ile ilgili analizin içerisine taşınacak olursa; eğitim, LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans) bireylerin faaliyetini ve özerkliğini sınırlayarak, onların heteroseksüeller gibi birer toplumsal özne olarak ortaya koymalarını engeller.

Yukarda çizilmeye çalışılan çerçeve doğrultusunda Türk eğitim sistemine baktığımızda; cinselliğin, toplumsal cinsiyet sorununun ve cinsel kimliklerin okulun resmi söyleminden dışlandığı görülmektedir. Ancak bu durum Türkiye'de eğitim sisteminin toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretiminde rol oynamadığı anlamına gelmez. Türkiye'de eğitim sistemi, bir yandan bu olguların mevcudiyetini görünmez kılarken bir yandan da verili cinsiyetçi pratikleri ve kimlik rollerini kullanmakta ve yeniden üretmektedir. İlköğretimden yükseköğretime, genel liselerden mesleki ve teknik eğitime, devlet okullarından özel okullara ve dershanelere kadar tüm tür ve düzeyler açısından Türk eğitim sisteminde heteroseksüalite dışındaki bütün cinsel kimlikler vatandaş kurgusunun dışında bırakılmıştır. LGBT'ler "makbul vatandaş" yaratmanın peşinde olan Türk eğitim sisteminin "öteki Türkler"idir.

Sonuçta, Türk eğitim sisteminde heteroseksüel kimliğin inşasını salt farklı cinsel kimliklerin açıkça olumsuzlanması ya da homofobi üzerinden kavramak mümkün değildir. Bu anlamda verili eğitimin heteronormatif/heteroseksist doğasına vurgu yaparak, eğitim sistemi içerisindeki heteroseksist

tahakküm ilişkileriyle bağıntılı görünmez kılınmış ayrımcılıkların ifşa edilmesi zarureti vardır.

Remzi ALTUNPOLAT, KESK Eğitim-Sen Ankara 5 No'lu Şube, Yönetim Kurulu Üyesi

-
- 1 İsmail ERTÜRK, Eğitimde Program Geliştirme, Meteksan Yayınları, Ankara, 1998, s. 12.
 - 2 Mustafa ÇAPAR, Türkiye’de Eğitim ve “Öteki Türkler”, Özgür Üniversite Yayınları, Ankara, 2006, s. 239.
 - 3 ÇAPAR, a.g.e., s. 23; Sibel ÖZBUDUN & Temel DEMİRER, Kuşatmayı Yarmak: Eğitim, Bilim, Aydınlar, Kaldıraç Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 103, 185.
 - 4 Arnd-Michael NOHL, Kültürlerarası Pedagoji, (çev: R. Nazlı Somel), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 101.
 - 5 Alev ÖZKAZANÇ & Fevziye SAYILAN, “İktidar, Direniş ve Toplumsal Cinsiyet: Bir Devlet Lisesinde Eleştirel Etnografik Örnek Olay İncelemesi”, A.Ü. SBF - GETA Tartışma Metinleri, No: 84, Mayıs 2005, s. 3.

- 6 Claude ZALDMAN, “Eğitim ve Sosyalizasyon”, Eleştirel Feminizm Sözlüğü, (haz.) Helena Hirata/ Françoise Laborie/Hélène Le Doaré/Danièle Senotier, çev: Gülnur Savran, Kanat Kitap, İstanbul, 2009, s. 127.
- 7 Gay’e EFENDİSİZ, “ ‘Şimdi Okullu Olduk’ :Heteroseksüel Sosyalizasyon Süreci”, Kaos GL, Sayı: 13, Eylül 1995, s. 3-4.
- 8 Mairtin MAC AN GHAILL, The Making Of Men: Masculinities, Sexualities anda Schooling, Aktaran: Anthony GIDDENS, Sosyoloji, (haz: Cemal Güzel), Ayraç Yayınları, Ankara, 2005, s.122.
- 9 ZALDMAN, Eleştirel Feminizm Sözlüğü, s. 127.
- 10 “Türk eğitim sistemi” olarak adlandırmamın nedeni, eğitimin Türkiye’de tam da muhayyel/mutasavver bir “Türklük” tanımı üzerinden her türlü farklılığı bu bağlamda LGBT’leri de yok saymış olmasıdır.
- 11 SAYILAN & ÖZKAZANÇ, A.Ü. SBF - GETA Tartışma Metinleri, s. 23.
- 12 Füsun ÜSTEL, “Makbul Vatandaş”ın Peşinde, II. Meşrutiyyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

OSMANLIDAN CUMHURİYET'E ÇOCUK YETİŞTİRMEDE CİNSİYETÇİLİK

Yrd. Doç. Dr. E. Nihal AHİOĞLU-LINDBERG

Psikoloji literatürü cinsiyet kavramını, hem biyolojik hem de toplumsal yönleri ile almaktadır. Buna göre İngilizce'de "sex" sözcüğüne karşılık gelen "cinsiyet" sözcüğü, biyolojik olarak kadın ve erkek kategorilerini belirlemek için kullanılmaktadır, yani anatomik olarak bir ikiye ayrılığı temsil etmektedir. "Gender" olarak tanımlanan "toplumsal cinsiyet" ise çoğu kez biyolojik yapı ile bağlantılı olan ve kişinin kendisi ya da bir gözlemci tarafından belirlenmiş biyolojik özelliklerine işaret eder; yani biyolojik özelliklere işaret eden sosyal bir kategorileşmedir. Bu kategorileştirme, bireyin biyolojik özelliklerinden (cinsiyet kromozomları, hormonlar gibi) etkilendiği kadar kültürel çevre ile bağlantılı toplumsal etmenlerden de etkilenir. Bu toplumsal etmenler arasında çocuğun doğduğu ve büyüdüğü aile ve toplumsal kültür, yaşıt ilişkilerinin yer aldığı akran grubu, akademik becerilerle birlikte önemli bir sosyalleşme merkezi olan okul ve son olarak da çocuğun gelişimini destekleyici olduğu gibi kimi zaman da engelleyici olan medya yer almaktadır (Basow, 1992; Beal, 1994; Byer, 1994; Hyde&DeLamater, 1997). Özellikle çevresel faktörler, çocuklara toplumsal cinsiyetle ilgili davranış modellerini sunmakta ve kimi zamanda bu yöndeki davranışları ödüllendirici olabilmektedir.

Bu yazıda toplumsal cinsiyetin oluşmasında etkili olan aile, toplumsal kültür ve akran grubu ile ilgili değişkenler, Osmanlı'dan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanan dönemde yazılmış çocukluk anıları temelinde değerlendirilecektir. Değerlendirme de kullanılan 270 çocukluk anısı, Osmanlı ve Cumhuriyet olmak üzere iki dönemde analiz edilmiştir. Yapılan ilk incelemeler sonrasında anıların 127'nin Osmanlı dönemi ve 147'nin de Cumhuriyet dönemi içerisinde analiz edilmesinin uygun olduğu belirlenmiştir. Anılar 3 genel kategori altında analiz edilmiştir: "Aile yaşamı", "Günlük yaşam" ve "Okul yaşamı".

Aile Yaşamı

Bu yazıda aile yaşamı, çocuğun ev içindeki toplumsal ilişki ağlarını betimlemektedir. Analizlerde

toplumsal cinsiyet açısından en belirgin noktanın cinsiyetlerin ayrılığı (cinsiyet ayrılığı değil!) olduğu anlaşılmaktadır. Cinsiyetler ayrılığı, kız ve erkek çocuklarının aile içinde sahip oldukları statü ve toplumsal konumun farklılığı ile anlam bulmaktadır. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde, kız çocuklarının erkek çocuklarla karşılaştırıldığında, daha fazla ilgi ve duygusal yakınlık gördükleri, erkek çocuklarının ise daha otoriter ve kural temelli bir yaklaşıma maruz kaldıkları belirlenmiştir. Bunun anlamı, genel olarak sevginin ifade edilmesinin ayıplandığı bir toplumsal bağlamda, kızlar erkeklere göre daha şanslı görünmektedir. Bununla birlikte anılardaki en belirgin çocuk yetiştirme uygulamalarından biri olan "dayak", anı yazarlarına göre kızlardan çok erkeklere daha fazla ve daha şiddetli uygulanmaktadır. Ancak çelişkili olarak erkek çocuğun soyun devamını sağlama ile ilgili değeri nedeniyle evde daha saygın ve değerli bir konumunun olduğunun belirtilmesi de dikkat çekicidir. Cumhuriyet dönemi anı yazarlarından 1915 doğumlu Nizamettin Özbek "Erkek çocukların, kızlara göre, daha bir saygınlığı, giderek dokunulmazlığı vardır" diyerek erkek çocuklarının evdeki statüsünü anlatmaktadır. Aile yaşamı ile ilgili bir diğer önemli bulgu da hem kız hem erkek çocuklarının gerek dinle gerek ise toplumsal kurallarla ilişkilendirilerek birbirlerinden uzak tutulmalarıdır. Bu duruma en iyi örnek, kız ve erkek kardeşlerin 6 yaşından sonra aynı yatakta hatta aynı odada yatırılmamasıdır. Anılarda çocukluğun yaşı ile ilgili betimlemelere de rastlanmıştır. Özellikle Osmanlı dönemi anılarında çocukların 6 yaşına kadar çocuk kabul edildiği görülmektedir. Örneğin erkek çocukları 6 yaşına kadar anneleri ile birlikte kadınlara özel hamamlara gidebildikleri ancak bu yaştan sonra "erkek" oldukları gerekçesi ile hamama alınmadığı belirlenmiştir. Benzer biçimde kız çocuklarının da hemen hemen aynı yaşlarda ev işlerinde annelerine yardım etmeye başladıkları, daha küçük kardeşlerinin bakım sorumluluğunu aldıkları görülmektedir. Bir anlamda kız çocukları kendileri çocukken "çocuk" olan kardeşlerinin sorumluluğunu alarak yetişkin yaşamı ile ilgili "annelik" rolüne hazırlanmaktadır. Erkek çocuklar ise babalarına iş yerlerine gönderilerek ya da başka bir kişinin iş

yerinde çalışmaya gönderilerek yetişkin rollerine hazırlanmaktadır.

Günlük Yaşam

Günlük yaşam, çocuğun okul ve aile dışında yer aldığı toplumsal ve fiziksel çevreye ilişkin betimlemeleri kapsamaktadır. Çocukların yer aldığı en önemli fiziksel çevre, mahalle biriminde anlam kazanmaktadır. Ancak anılardan anlaşıldığı üzere günlük yaşam alanlarında daha çok görünen cinsiyetin erkekler olduğu belirlenmiştir. Kızların ise daha çok evde ya da evin bahçesinde kaldıkları anlaşılmaktadır. Günlük yaşamın toplumsal yönü ile ilgili olarak ise arkadaşlık ilişkileri göze çarpmaktadır. Anılardan aynı cinsiyetten arkadaş seçiminin önemli olduğu ve her iki dönemde de kız ve erkek çocuklarının genellikle karşı cinsiyetten çocuklarla oynamadığı anlaşılmaktadır. Osmanlı dönemi anı yazarlarından biri "erkekler kadınlar için bir tabu idi" ve Cumhuriyet dönemi anı yazarlarından bir yazar da "yaşları küçük olsa da kız çocuklar, erkek çocuklarla sokakta konuşamazdı" ifadesi ile bu ayrımı betimlemektedir. Bu ayrımın Osmanlı döneminde varolan toplumsal baskı ve dinin etkisi ile daha fazla olduğu, Cumhuriyet döneminde kısmen azaldığı ve karşı cinsten arkadaşlıklardan anılarda sınırlı sayıda da olsa söz edildiği belirlenmiştir. Elbette ki bu farklılıkta özellikle kadın ve erkeğin ayrılığını vurgulayan ve dinsel kurallara dayandırılan toplumsal değerlerin etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü özellikle yaş değişkeni göz önüne alındığında anılarda kız ve erkek çocuklarının 6 yaşından önce birlikte oynadıkları, ancak bu yaştan sonra birlikte oynamalarının yetişkinlerce yasaklandığı anlaşılmaktadır. Böylelikle cinsiyetler ayrılığı günlük yaşam sınırlarında da korumaya alınmıştır!

Okul Yaşamı

Okul yaşamı, okul bağlamındaki ilişki ağlarına ve okulun kurumsal özelliklerine yönelik betimlemeleri içermektedir. Osmanlı döneminde okul, camilerin bitişiğindeki küçük odalarda konumlandırılmış, cami hocasının öğretmen olduğu ve önce Arapça sonrasında Kuran'ın ezberletilmesine dayalı bir eğitimin verildiği mekanlardır. Cumhuriyet döneminde ise hem kızların hem erkeklerin yasalar çerçevesinde ve birlikte eğitim aldıkları modern kurumlar olarak yapılandırılmıştır. Okul yaşamı bağlamında

anılarda kız ve erkek çocuklardan ayrı ayrı bahseden betimlemeye çok fazla rastlanmamıştır. Bunun nedeni kız çocuklarının toplumsal yaşamda olduğu kadar okul yaşamında da görünürlüklerinin sınırlı olması ya da daha açık bir anlatımla sınırlandırılmış olması olabilir. Çünkü tıpkı günlük yaşam ve aile yaşamında olduğu gibi kız çocukları için uygun görülen mekân evdir ve dolayısıyla da okul, kızların ancak din eğitimi için evden ayrıldıkları mekânlardır. Ancak kız çocuklarının din eğitiminin, daha çok evde ve aile üyeleri tarafından verildiği de anılarda görülmektedir. Ancak gerek okulda gerekse evde verilen eğitimde kız çocuğuna yazma öğretilmemesi dikkat çekici bir bilgidir. Anılardan bunun en önemli nedeninin kızların yazma becerilerini kullanarak erkeklerle ilişki kurmalarını engellemek olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde sınırlı da olsa kız ve erkek çocukların aynı sınıfta olduğundan bahseden anılara rastlamakla birlikte, yan yana oturtulmadıkları ve sınıfın ayrı bölümlerinde ders aldıkları belirlenmiştir. Bu duruma yıllar sonra (hatta günümüzde dahi) Cumhuriyet döneminde de rastlanmıştır. Yapılan eğitim reformları, eğitimde kadın-erkek eşitliğini vurgulayan yasal düzenlemeler Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve günümüzde de toplumsal değerlerin önüne geçememiş görülmektedir. Kızların eğitimi ile ilgili olarak erkeklerden farklı olan bir durum ise, kız çocuklarının -özellikle de varlıklı bir ailenin çocuğu ise- evde aldıkları yabancı dil ve sanat eğitimidir.

Sonuç

Bu çalışmada, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi çocukluk anılarına dayanarak çocuk yetiştirmede toplumsal cinsiyetin nasıl temsil edildiğine ilişkin tarihsel bir analiz ve değerlendirme yapmak amaçlanmıştır. Çalışma 270 kişinin çocukluk anılarına ya da yaşam öykülerine dayanmaktadır. Anı yazarlarının çoğunluğu zengin ya da eğitimli ailelerden gelen bireylerden oluşmaktadır. Aile yaşamı, Günlük yaşam ve son olarak Okul yaşamı olarak kategorileştirilen yaşam alanları içerisinde ve her iki tarihsel dönem için genel bir değerlendirme yapıldığında; en çarpıcı noktanın, "cinsiyetlerin ayrılığı" olduğu anlaşılmaktadır. Bir taraftan aile içerisinde değerli görülen ancak diğer taraftan en çok baskı ve cezaya maruz kalan erkek çocuklar, diğer tarafta ise sözde daha az baskı ya da otorite ile

karşılaşan ancak "korunmaya muhtaç" ya da "namus timsali olması gereken" denilerek toplumsal yaşamın dışında tutulan kız çocukları bulunmaktadır. Bir tarafta 6 yaşından sonra "yetişkin" olarak değerlendirilip bir araya gelmeleri yasaklanan kız ve erkek çocuklar, diğer tarafta din eğitimi söz konusu olduğunda bir araya gelmelerine sınırlı da olsa izin verilen çocuklardan bahsedilmektedir.

Günümüzde çocuk gelişiminin sadece Batı'da tanımlanan çocukluk imajına göre değil her kültürün kendi coğrafyası içindeki kendi tarihi ve toplumsal yapısı bağlamında değerlendirilmesine yönelik bir eğilim vardır. Bu eğilimi temsil eden Bronfenbrenner'in ekolojik kuramı ya da Vygotsky'nin sosyokültürel tarih kuramının vurguladığı gibi çocukluk, tek bir etmenle değil çocuğu saran tüm toplumsal, tarihsel, kültürel ve ekonomik etmenlerle birlikte ele alınmak zorundadır. Çocuk gelişimini bir süreç olarak ele alıp modernleşme temelinde değerlendirmek söz konusu olduğunda bu yaklaşımlar, konunun tüm yönleri ile ele alınıp değerlendirilmesini sağlayacak bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Bu temelde çalışmanın sonuçları Onur'un (2008) da belirttiği gibi, Osmanlı'dan günümüze kadın ve erkeğin en erken toplumsallaşma sürecinden yetişkin yaşamlarına kadar sürekli birbirlerinden uzak tutuldukları, birbirlerine yabancılaştıkları ve sonuç olarak (günümüzde pek çok örnekle temsil edilebileceği gibi) birbirlerini yeterince tanıyamamış olduklarını göstermektedir. Kağıtçıbaşı'nın (1996) bireysellik-toplulukçuluk tanımlamasından yola çıkıldığında, Türkiye gibi hem bireyselci hem de toplulukçu değerleri olan kültürler için bu beklen- dik bir olgu gibi görünmektedir. Çünkü Türkiye'de bir yandan kadın-erkek eşitliğini kabul eden ya- salar diğer tarafta kız çocuklarının çocuk yaşta ya da 18 yaşından önce evlendirilmesini olağan

karşılayan toplumsal gelenekler bulunmaktadır. Ya da toplumun tüm katmanlarında çocukların iyi bir eğitim ve özellikle üniversite eğitimi alması gelecekte sağlanacak iyi bir yaşamın temeli olarak değerlendirilmekte ancak hala kız çocuklarının eği- timi bir sorun olarak görülmektedir. Sonuç olarak "cinsiyetler ayrılığı", sadece ekonomik gelişme ya da eğitim düzeyi ile ya da sadece kadın ya da erkek olmak ile ilgili değil, genel olarak "birey"i- n kültür ya da daha geniş kapsamda toplum tara- fından nasıl konumlandırıldığı ile de ilgilidir. Bu çalışma bu sorunun yanıtına yönelik arayışlar için bir rehber niteliğini taşımaktadır.

Yrd. Doç. Dr. E. Nihal AHIOĞLU-LINDBERG, Kas- tamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bi- limleri

ahioğlu@kastamonu.edu.tr - Çalışmanın tamamı ile ilgili ayrıntılı bilgiye yazara e-posta yolu ile ulaş- rak edinebilirsiniz.

KAYNAKÇA

- Basow, S. A. (1992). Gender Stereotypes and Roles, U.S.A: Brooks/Cole Pub.
- Beal, C.R. (1994). Boys and Girls: The Development of Gender Roles, U.S.A: McGraw-Hill.
- Byer, C. O. (1994). Human Sexuality, U.S.A: Mc Grave-Hill.
- Hyde, S.J. ve DeLamater, J. (1997). Understanding Human Sexuality U.S.A: Mc Grave-Hill.
- Kağıtçıbaşı, C. (1996). Family and human develop- ment across cultures: A view from the other side. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Onur, B. (2008). Türk Modernleşmesinde Çocuk. Ankara: İmge Yayınları
- Onur, B. (2007). Çocuk Tarih ve Toplum. Ankara: İmge Yayınları.

HOMOFOBİ KİMİN MESELESİ?

Neden Buluşuyoruz... Neden Homofobiye ve Transfobiye Karşı Mücadele Etmeliyiz?

Prof. Dr. Melek GÖREGENLİ,
Zalimin Zırt Deddiği Yer

Ali KEÇELİOĞLU,
"Önce Bakışlar, Söylemler Ters Düz Edilmeliydi"

Hewal AZAD,
KSAK, Trabzon ve Homofobi

Ekin Kadir SELÇUK,
Trabzon'da Yıkılan Duvarlar!

Basın - Homofobi Karşıtı Buluşma Haber ve Yazılarından Seçmeler

Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş!

HOMOFOBİ KİMİN MESELESİ?

Neden Buluşuyoruz... Neden Homofobiye ve Transfobiye Karşı Mücadele Etmeliyiz?

Kerem ALTIPARMAK,

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İnsan Hakları Merkezi

LGBT Hakları hem bireysel olarak benim hem de kurumsal olarak İnsan Hakları Merkezi'nin insan hakları savunusu açısından çok önemli gördüğü bir alan. Şüphesiz verilen bu önemin arkasında bu hakların Türkiye'de savunulmasında yaşanan zorluklar var. Ama daha önemlisi, bu hakların insan hakları kavramı açısından taşıdığı belirleyici nitelik. İnsanın özerk bir birey olarak cinsel tercihi konusunda karar veremeyeceğini söyleyip ardından insan haklarına saygılı olduğunu, insan hakları savunucusu olduğunu söylemek ne derece tutarlıdır? Bedeni üzerinde karar veremeyeni diğer canlılardan nasıl ayırabiliriz? Bununla birlikte bu yaklaşım, bazı eşcinsel arkadaşlar tarafından biz seçtiğimiz için değil böyle olduğumuz için haklara sahibiz haklı muhalefetiyle karşılaşıyordu. Judith Butler, Kaos GL aracılığı ve İnsan Hakları Merkezi ortaklığıyla Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yaptığı mükemmel sunuşta birçok diğer soruya olduğu gibi bu konuya da tatmin edici bir açıklama getirdi. Beden üzerindeki varoluşu devam ettirme hakkımız da bir tercihti. Yani beden üzerinde tercih ve varolma birbiriyle çelişmeden kavramsallaştırılabilir. Bu nedenle, eşcinseller gibi heteroseksüeller de aslında bir tercihte bulunuyordu.

Sırf bu bile benim açımdan Homofobi Karşıtı Buluşmanın ne kadar verimli geçtiğini göstermeye yeterli ama bu seneki öğrenci katılımını da vurgulamadan geçmek haksızlık olacak. Bu sene anti-homofobi haftasında bizim açımızdan iki ilki gerçekleştirdik. Birincisi, haftaya İnsan Hakları Merkezi dışında Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrencileri Dayanışma Derneği de katıldı. İkincisi Kaos GL ve Dernekle birlikte devamını planladığımız "Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası: Arkadaş Z. Özger" anma gününü her sene Homofobi Karşıtı Buluşmanın bir parçası olarak devam ettirmek üzere ilk kez yaptık.

Dahası can sağlığı..!

Derya GÖLGE,

Çukurova Eşcinsel İnisiyatifi

Çukurova Eşcinsel İnisiyatifi olarak 13-14 Nisan tarihinde Adana'da gerçekleşen Homofobi Karşıtı Buluşmaya ev sahipliği yaptık.

Aslında hem Çukurova Bölgesinin merkezi olması dolayısıyla hem de kendi içinde barındırdığı potansiyeliyle büyük bir şehir izlenimi veren Adana'nın, yine kendi içinde barındırdığı homofobiye kırmak açısından bu etkinliklerin faydalı olduğunu düşünüyoruz. Homofobi Karşıtı Buluşma, inisiyatifimizin izleyeceği yolda birer işaret levhası görevi gördü ve biz de daha sağlam, heteroseksüel toplumla daha barışsal bir düzlemde ilerlemeye başladık.

LGBT bireyi olmayıp, homofobiye karşı duran; duvarlarını yıkmış ve bilgilerini önyargıları yıkmak uğruna paylaşmaya hazır insanlarla Adana halkı tanıştı.

Yeni kurulan Çukurova Eşcinsel İnisiyatifi adlı oluşumumuzla birlikte eksikliklerimizi ve güçlü yönlerimizi tespit için 12 Nisan 2010'da yaptığımız analiz çalışmasının ardından, 13 Nisan 2010 tarihinde yaklaşık 40 kişinin katılımıyla Adana'da bulunan Sanat Kafe'de lezbiyenliği işleyen bir film gösterimi yapıldı. 14 Nisan'da ise Çukurova Üniversitesi'nde Hipokrat Konferans Salonu'nda "Homofobi Kimin Meselesidir?" başlıklı bir konferans düzenlendi. 1,5 saat süren ve 200 kişilik bir katılımın olduğu bu konferansa Gazi Üniversitesinden bir psikiyatr, Ege Üniversitesi'nden felsefe bölümünden öğretim üyesi, bir de psikoloji dalından bir öğretim üyesi ile Kaos GL Derneği temsilcisi konuk olarak katıldı.

Arjen Özgür YALÇINKAYA,

KSAG, Karadeniz Teknik Üniversitesi

Kulübün yaptığı etkinlikler ve çalışmalar hangi konuda sıkıntı çekiyorsak o konunun üzerine eğilmemizle gerçekleşiyor. Kulübün bu mantalitesi elbette kişisel de mantalitemizdir. Kendimizin de kafamızda netleştiremediğimiz LGBTT sorunu Trabzon'da da bizi olumsuz yönde etkileyen ahlaki sorunların ve ayrımcılığın önemli bir parçasıydı. Her zaman

özen gösterdiğimiz gibi bu sıkıntımızın da üstüne gitmeliydik. Ayrıca dillendirdiğimiz kelimeleri ne kadar yaşayabildiğimizle de ilgili bu. Özgürlük dediğimizde kafamızda LGBTT'ler, Aleviler, Kürtler ve saymadığım birçok olgu canlanıyor mu? Eğer bunlardan saydığım veya saymadığım en ufak olgu bile çıkarırsak özgürlük kelimesi anlamını tam olarak karşılayamaz. Kelimelerin her şeyden önce canlı olması gerekir. Dillendirdiğimiz kavramları önce kendi yaşantımızda yaşatmalıyız. Düzenlediğimiz Homofobi Karşıtı Buluşma ilk etapta bizim evrimimizin bir parçasıydı. Bir süre sonra baktığımda bunun bizim için bir devrim niteliğine büründüğünü gördüm. Dillendirdiğimiz kelimeler böyle canlı olabildiği sürece ve arzularımızı, düşlerimizi gerçeklikle yoğurabildiğimiz sürece kelimelerle birlikte çeşitliliği olan bir canlılık kazanacağız. Nasıl ki hiçbir canlı tek başına var olamaz. Hiçbir mücadele de diğerlerinden tamamen bağımsız var olamaz.

Pınar GÖRGÜLÜ,
İÜ Radar, İstanbul Üniversitesi

Türkiye'nin farklı şehirlerinden, farklı çevrelerinden insanları bir araya getiren, o kadar farklı olduğumuz halde bir o kadar da aynı oluşumuzun adı oldu Homofobi Karşıtı Buluşma. Yerel örgütlenmelerimizin dışında da güçlenmekte olan bir Eşcinsel-Biseksüel-Transgender hareketinin varlığını hatırlatan sıcak bir ortam.. Toplanıp sorunlarımızı paylaşmak dışında bu sorunlara getirmeye çalıştığımız çözüm önerilerinin askıda kalmayacağı, elde ettiğimiz sonuçları gelecek seneki buluşmada gururla sunacağımız bir yıl geçireceğimize inanıyorum, umutla ve azimle. 2010 buluşması adına söyleyebileceğim tek şey: İçimiz rahat; yapabileceğimizin en iyisini yaptık ama asıl söylenmesi gereken bunun daha başlangıç olduğu. Tüm dostlara selam!

Zozan ÖZGÖKÇE,
VAKAD / Van Kadın Derneği

Homofobi her yerde... Medyada, sokakta, okulda, iş yerlerimizde, yasalarda, evde fiziksel her mekânda cirit atıyor. Ancak en zor ve en çıkması zor olan ise zihnimizdeki homofobi. Bu zihniyetin en acı sonuçları da dilimize, davranışlarımıza yansıyor. Homofobi Karşıtı Buluşmaların Van ayağı, homofobi düşünmeye, gündemleştirmeye sebep olmuş-

tur. Özellikle basın mensupları ile yapılan toplantı yereldeki basını düşünmeye, zihniyeti tazelemeye ittiğini düşünüyoruz. Umarız ki yansımalarını tüm ötekiler olarak görürüz.

Canan SAY - Gülpembe YÜCEOL,
Mersin Üniversitesi

Mersin'de Kaos GL ile iki etkinlikte bir araya geldik. Birincisi Mersin TOG olarak düzenlediğimiz bilgilendirme, bilinçlenmeye yönelik bir atölye idi. İkincisi ise Mersin Üniversitesi Psikoloji Topluluğuyla organize ettiğimiz konferanstı. Amaç geleceğin psikologlarında farkındalık yaratmaktı. En azından bu konuya bir hastalık olarak bakmayacaktık artık. İki etkinlikte de amaç yerine geldi mi bilmem ama kafalarda bir soru işareti bırakabilmişsek, keskin sınırları bir nebze dahi sarsmışsak, birilerinin yüreğine dokunabilmişsek ne mutlu bize. Kaos GL ile Mersin'de daha nice güzel etkinlikler gerçekleştirebilmek dileğiyle.

Didem ÖZTÜRK,
Dokuz Eylül Üniversitesi

4 Mayıs'ta bir buluşma gerçekleşti Dokuz Eylül Üniversitesi'nde. Üniversitede nadir olarak söz konusu edilen 'Homofobi' meselesinin Kaos GL işbirliğiyle üniversiteye taşınıyor olması bizim için çok önemliydi. Çünkü aydınlanmayı beklediğimiz üniversitelerde 'hak ihlalleri yapılırken', 'nefret söylemleri'ne nefret söylemi gözüyle bile bakılmazken, birileri kendilerinin ayrıcalıklı olduğunu savunarak ayrımcılığı had safhaya çıkarıp insanların canına kast ederken, bir yerden başlayıp dile getirmek "Homofobi Benim Meselem" diyebilmek gerekiyordu.

Hiçbir hiyerarşik yapıya sahip olmadan adına sadece 'İnsan olmak' demeyi başarıyor olmak ve bir çığlık olmak istiyordu gençler. Ben, kadın doğduğum için ya da ten rengim siyah, yönelimim eşcinsel olduğu için ayrılmamalıydım diğer insanlardan. Ya da sadece kendimi kurtarmak için giriştiğim çaba da olmamalı 'Özgürlüğün Adı'...

Çünkü bilmiyorlar ya da bilmiyoruz hâlâ özgürlük şemsiyesinin rengarenk olduğunu... Sadece sarı ya da siyah için istemezsin özgürlüğü, bir altına girdin mi şemsiyenin kırmızısı da moru da senin özgürlük mücadelenin içine girmiş demektir...

İşte biz de Toplum Gönüllüleri Topluluğu olarak bu renklerden en canlısını, hatta gökkuşağını, ilk önce kendi meselemiz yaparak Dokuz Eylül'e yeni bir renk getirdik. Birçok katılımcının yer aldığı panelde, çıkışta hararetli tartışmalara ortam hazırladığımızı görüyor olmak bile bir sonraki sene Homofobi Karşıtı Buluşma etkinliklerinde aktif rol alacağımızın göstergesiydi.

Bir sonraki sene yine Kaos GL ile birlikte Homofobi Karşıtı Mücadeleyi sürdüreceğiz, katılımlarından dolayı herkese teşekkür ederiz.

Ezgi Özdemir, Gülgün Erden, Çağlar Irmak, Zeynep Özge Türkmen, Kamile Eren,
Okul Öncesi Öğretmenliği 3. Sınıf Öğrencileri,
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
Okulumuzda yürüttüğümüz homofobi karşıtı etkinliğe beklenenin üstünde katılımcı olması grubumuzu daha istekli çalışmalar yapmaya yöneltti. Etkinliklerimiz oldukça eğlenceli ve ilgi çekici geçti. Fakülte dışından da katılımcıların olması bizi fazlasıyla mutlu etti.

Bir çok farklılığı barındıran bir ülkede, ne yazık ki farklılıklara azınlık gözüyle bakan insanlar olarak yaşıyoruz. Ve biliyoruz ki en azından üniversitemizin içinde bunu değiştirebiliriz. Biz de kendimizce homofobiye dur dedik ve Kaos GL'nin önemli katkısıyla ortaya çok güzel çalışmalar çıktı. Çalışmalarda bizi hiç yalnız bırakmayan Seçin ve Sinan'a; Kaos GL'ye katılımları ve katkıları için çok teşekkür ediyoruz.

Ruken AY,
ODTÜ LGBTT Dayanışması,
Ortadoğu Teknik Üniversitesi

Bu seneki Homofobi Karşıtı Buluşma, ODTÜ'de şenliklere denk geldiği için ayrı bir coşkuluyduk. ODTÜ LGBTT'nin standında birçok kişiyle bir araya gelip "Homofobi Karşıtı Buluşma"yı daha çok kişiye duyurabildik. Grubumuza yeni katılanlar bu buluşma sayesinde bizimle daha sık görüşmeye başladı. Aramıza yeni katılanlar, bunun gibi organizasyonların daha sık yapılması gerektiğini söyleyip destek için mümkün oldukça yanımızda olacaklarını belirttiler. Kısacası "Homofobi Karşıtı Buluşma" hem LGBTT hareketi hakkında daha fazla bilgi edinmemiz için bir eğitim çalışması oldu hem de o anda ve daha

sonrasında bir araya gelmemizi kolaylaştıran bir etki yarattı. Emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz.

Semih SAPMAZ,
ODTÜ LGBTT Dayanışması,
Ortadoğu Teknik Üniversitesi

ODTÜ'de şenlikler kapsamında iki gün olarak tasarlanan 'Homofobi Karşıtı Günler', Kaos GL'nin organize ettiği '5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma' içinde, onunla paralel bir organizasyon olarak ODTÜ'lü LGBTT bireyler ve homofobi karşıtları için, tepkiselliklerini sunabilecekleri bir organizasyonlar dizisi olarak gerçekleşti. [Alfabetik sırayla] ODTÜ LGBTT, Siyaset Bilimi Topluluğu ve Sosyoloji Topluluğu'nun ortak katılımıyla gerçekleşen 'ODTÜ Homofobi Karşıtı Günler', Kaos GL'nin ayrıcalıklı katkısıyla sınırları ODTÜ ve Ankara'nın dışına taşan bir organizasyonun, '5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın parçası olma imkânına kavuştu.

Bu iki gün boyunca ve devamında neler yapıldığından bahsedecek olursak, söze şenlikler boyunca açık olan ODTÜ LGBTT standından ve gökkuşağı bayrağı altında gerçekleştirilen atölye çalışmalarımızdan bahsederek başlayabiliriz. ODTÜ LGBTT, Siyaset Bilimi ve Sosyoloji topluluklarından arkadaşlarımızın katılımlarıyla gerçekleşen bu atölyeler bir farkındalık yaratmak adına, öyle düşünüyoruz ki, en az hemen arkamızdaki gökkuşağı bayrağı kadar etkili oldu. Fakat eğer meselemiz bir farkındalık yaratmaksa esas olarak ikinci gün bir çok farklı topluluktan arkadaşımızın katılımıyla gerçekleşen 'Homofobi ve Transfobi Kurbanları Yürüyüşü'nden bahsetmek gerekecektir. Halihazırda homofobi ve transfobi kurbanları için bu iki günün sonunda yapılması planlanan ODTÜ dahilindeki yürüyüş, ODTÜ Kültür İşleri'nin 'taze' transfobik uygulamasıyla daha da tepkisel bir hal aldı. 'Yalnız Kadın' adlı oyunun günler öncesinden planlanarak duyurulmasına rağmen son dakikada Esmeray'ın sahneden indirilmesiyle iptal edilmesi, homofobi karşıtı günlerin Kaos GL ve ODTÜ'lü düzenleyicileri kadar birçok farklı topluluktan arkadaşımızın da tepkisini çekti. Dolayısıyla halihazırda 'Yaşayan Kütüphane'ye bu sene ODTÜ'de 'izin' vermeyerek pozisyonunu netleştiren Kültür İşleri, bu son uygulamasıyla yürüyüşümüze çok daha taze bir varoluş sebebi katmış oldu. Devrim Stadi'nda sürmekte olan organizas-

yonun ve binlerce katılımcının ortasına gökkuşağı bayrağı etrafında sloganlarla ilerleyen kalabalık bir grubun girivermesi, kanımızca ODTÜ'lü LGBTT bireyler ve homofobi karşıtları adına keskin bir tepkisel görünürlüğü mümkün kılmış oldu.

Bunun hemen ertesinde, şenliklerin üçüncü günü gerçekleştirilen geleneksel Devrim Yürüyüşü'ne ODTÜ LGBTT'nin kendi pankartlarıyla maksimum 'çığırkanlık'lı katılımından söz edebiliriz. Hemen hemen bütün toplulukların hazır bulunduğu bu yürüyüş kapsamında ODTÜ LGBTT'nin görünürlüğü, öyle düşünüyoruz ki, okulumuzdaki LGBTT bireyler adına oldukça önemliydi. Bunların dışında, Kaos GL'nin katkılarıyla düzenlenen 'Sol ve Homofobi' paneli, film gösterimleri, standımızda dört gün boyunca dağıtılan Kaos GL yayınları bu günleri bizim için anlamlı ve verimli kılan şeyler oldu. ODTÜ LGBTT olarak okulumuzdaki etkinliklerden bağımsız olarak 'Homofobi Karşıtı Buluşma' kapsamındaki organizasyon ve eylemlerde de aktif olarak bulunmaya çalıştık. Tepkisel bir 'görünürlük' ve homofobi karşıtı bir farkındalık yaratmak adına oldukça verimli geçtiğine inandığımız bütün bu etkinlikler dizisi için de Kaos GL'ye kendi adımıza teşekkürü borç biliriz.

Alev ÖZKAZANÇ,

Ankara Üniversitesi SBF,

AÜ İHM / İnsan Hakları Merkezi

Homofobi Karşıtı Buluşma'nın Ankara Üniversitesi SBF ayağındaki etkinliklere katılmış olmaktan dolayı çok mutluyum. Buluşma çerçevesinde önce Arkadaş Z. Özger konulu oturuma başkanlık ettim, daha sonra da Judith Butler konuşmasına katıldım.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde hem Kadın Çalışmaları Anabilim dalında çalışan hem İnsan Hakları Merkezindeki bazı etkinliklerde görev alan bir feminist olarak, her iki etkinliğin de tüm katılanlar için çok önemli olduğunu düşünüyorum. Arkadaş Z. Özger konulu oturum, LGBTT hareket ile sol arasındaki ilişkilerin tartışılması açısından çok faydalı oldu. Hem Remzi'nin sunuşunda hem de katılanlar arasındaki tartışmada ortaya konulan perspektif, LGBTT hareketin kimlik siyaseti dışında daha radikal bir yönelim arayışında olduğunu ortaya koyduğu için önemliydi.

Butler'ın SBF'deki konuşması da ayrı bir heyecan yarattı. Butler'ı görmek ve dinlemenin yarattığı heyecan ve coşku bir yana, Butler vesilesiyle o kadar çeşitli kesimlerden insanların bir araya gelmiş olmaları da Türkiye'de muhalif hareketin geleceği açısından önemli bir işaret olarak değerlendirmelidir diye düşünüyorum. Bu nedenle Butler'ı dinledikten sonra bundan sonra da LGBTT hareket ile diğer muhalif çevreler arasında ortak etkinliklerin devam etmesi gerektiğini düşündüm. Sonuç olarak, Homofobi Karşıtı Buluşmanın önemi bence, kimlik siyaseti ve insan hakları siyasetinin sınırlarını aşan daha radikal bir sol politik perspektifin hep birlikte geliştirilmesi için bir başlangıç olmasından kaynaklanıyor.

ANTALYA,

Akdeniz Üniversitesi Homofobi Karşıtları

6 aylık bir çalışmanın ve emeğin karşılığını Kaos GL ile ortaklaşa, 5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın Antalya ayağı ile tamamladık. Antalya Uygulama Otelinde gerçekleştirilen bu organizasyona beklediğimiz üstü bir katılım oldu. Toplumdan her kesimden bireylerin katıldığı, bu kadar anlamlı ve güzel bir organizasyona ev sahipliği yapmak daha güzel bir duyguydu.

Toplumsal ahlak, kin ve nefret cinayetlerine dur demek için, insanın en doğal hakkı olan 'Yaşama Hakkı'nın gasp edilmemesi için, daha güzel yarınlar için her yıl gerçekleştirilen Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşmaya herkesi davet ediyoruz... Homofobi kimin meselesi mi? Homofobi toplumdaki tüm bireylerin meselesi...

Düşüncelerimizin hayatımızı şekillendirdiği bir gerçek. Görmek istemediklerimizin aslında yanı başımızda varolan bir realite olduğunu unutmamak gerekir. Bilmek, görmek bir tercih işidir. İstemeyi gerektirir. Farklı dünyalara daha fazla açık bir dünyada yaşıyoruz. Farklılıklarımızın asıl zenginlik kaynağımız olduğunu unutmamak gerekir. Şimdi varolan realitelerden daha rasyonel çıkarımlar yapma zamanı değil mi? Bize öğretilen ezberleri bozma, tabuları yıkmaya zamanı değil mi şimdi?

Anlamak için, değişmek değiştirmek şıırı ile yeni bir yer keşfetmek istiyoruz. Herkesin herkes olmayı başarabildiği bir yer olması istediğimiz... herkesin herkesle, herkesçe anlaşabildiği bir yer...

Gelecek yıllarda Kaos GL ile bu tür anlamlı organizasyonlarda görüşmek dileğiyle... Herkese teşekkürler.

Ekrem Berk BİLGİNER,

Antalya

... ve 'Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma' Antalya'daydı. Çok değil belki de birkaç yıl önce kendi kendime sorduğumda Kaos GL Derneği'nin bu organizasyonunun bir ayağı da yaşadığım şehirden geçse neler olur, tepkiler nasıl olur ya da katılım... Derken ilk kez, Homofobi Karşıtı Buluşmanın 5.sine Antalya da dahil oldu ve itiraf etmeliyim ki bu organizasyon beklentilerimin de üstündeydi.

24 Nisan'da Antalya Uygulama Otelinde, Prof. Dr. Melek Göregenli, Doç. Dr. Nilgün Toker ve Ali Erol'un sunumlarıyla dolu dolu bir programa ev sahipliği yaptık. Salon kapasitesinin de üzerinde dolu ve organizasyonda bir o kadar başarılıydı. Sunumlar arasında gösterilen kısa filmler özenle seçilmişti ve soru cevap bölümüyle tamamlanan program alkışlarla sona erdi.

Elbette ki bu güzel organizasyon için, Kaos GL Derneği ve Akdeniz Üniversitesi'nden homofobi karşıtı öğrenciler büyük bir teşekkürü hak ediyorlar. Bizlerse bir sonraki buluşmayı daha şimdiden büyük bir heyecanla beklemeye başladık bile...

Ayşe NESRİN,

Radio Lora, Zürih, İsviçre

Bu yıl beşincisi gerçekleşen Homofobi Karşıtı Buluşma etkinliklerinin 13 şehre ulaşması, cinsel kimlikler ve yönelimler tartışmalarından, kimlik, taklit ve normları tartışan farklı pratik ve teorileri, 1 Mayıs ve 17 Mayıs yürüyüşleri, Judith Butler'ın konuşması, kendisiyle yapılan söyleşi ya da konuşması üzerine tartışmalar, sol ve homofobi sunumları vb. etkinliklerde izlemek, paylaşmak, yaşamak güzeldi.

Birçok yerde farklı kimliklerimizle ortak duyguları paylaşıp, bir yerde liberter istemleri dile getirirken, hemen yanında eşcinsellerin özgürlük istekleri cinsel yönelimlerin kabulü, hemen yanında kadınların, cinsiyetçiliğe karşı duruşlarına, transgender bireylerin cinsel kimliklerinin kabulünü sözleriyle, pankartlarıyla dile getiren, homofobiye, transfo-

biye, ataerkiye, savaşa, kapitalizme, devletlere karşı ortak sesleri dile getirilen istemlerde yaşamın, özgürlüğün, dayanışmanın vurgusu hâlâ kulaklarımda...

Queer bakış açısının Kaos GL dergisi, internet sitesi ve Homofobi Karşıtı Buluşma etkinliklerinde farklı boyutlarda tartışılması beni sevindirdi. Nevin Öztop'un Kaos GL'nin "sol ve lgbtt" dosyası sayısında Judith Butler'la yaptığı söyleşide, Eve Sedgwick'e göre "queer" in kimlik için bir terim değil, bir bağlantılı olma durumu olduğunu dile getiren Butler'ın "queer" in en güçlü manası olarak şu vurgusunu buraya almak istedim: "toplumsal cinsiyetleri ve cinsellikleri fark etmeksizin, her türlü insanı homofobiyle kavgaları adına bir araya getirebilmesi..."

Buradan geçen yıl Zürih'te "Europride" a alternatif olarak gerçekleşen "off-pride" etkinliklerinden bir kaç örnekle sözlerimi tamamlamak istiyorum. "queer" in renkleri" başlıklı bir atölyeye katılanlar "mavi gözlüler" ve "kahverengi gözlüler" olarak etiketlenmiş sandalyelere oturarak kendilerini tanıttılar. Kendisini ilk olarak tanıtan üç kolaylaştırıcı ne iş yaptıklarını, kendilerini siyah mı, beyaz mı gördüklerini, heteroseksüel-eşcinsel, kadınları seven bir kadın, çok eşli bir birey gibi tanıtımlar hemen aklıma gelenler ya da aklımda kalanlar. Kategorileştirmeler tartışılıyor...

Diğer bir örnek, bir lezbiyenin, zaman içerisinde kadın arkadaşıyla konuşarak erkek olmak istediğini dile getirmesi daha sonra yaşadığı eşcinsel ve heteroseksüel ilişkiler içinde karşılaştığı önyargılar ve dışlamalar üzerine örnekleri anlatırken heteroseksüel zorunluluğun taklit örneklerini duyup, Lars'ın duygularını, düşüncelerini, acılarını paylaştık...

Lars yaptığı radyo programına tüm cinsel kimlik ve yönelimleri, isimlendirilmiş ya da isimlendirilmeyen, isimlendirilmeyen hepsini sayarak, kimseyi dışlamayan bir giriş yapıyor. Ben de bir çok programı bu giriş alıyorum. Önümüzdeki programlarda da bu bölümü almaya devam edeceğim.

Son 10 gün içinde katıldığım kitap okumaları, küçük protesto etkinlikleri, izlediğim film, önümüzdeki hafta gerçekleşecek olan her geçen gün

vahşileşen ilticacılar ve göçmenler üzerindeki yasaları ve uygulamaları protesto yürüyüşü. ODTÜ’de gerçekleştiremeyen “yaşayan kütüphane” örnekleri vb.lerine önümüzdeki radyo programlarında değineceğim...

Bunlar içinde 19 yıl önce İsviçre’de yarım milyondan fazla kadın eşit haklar, şiddete karşı projeler, yasalarda yer alan maddelerin kağıt üzerinde kalmayıp, hemen uygulanması için grev yapıyorlar. Gelecek yıl 20. yılında, istenilen bir çok nokta hâlâ güncelliğini koruduğundan, birçok kadın grevin tekrarlanması gerektiğini düşünüyor.

Öğretmenler yılda 300 saat parası ödenmeyen ve tatil olarak verilmeyen fazla mesailerini protesto için bir gösteri yaptılar. Geçen yıl demiryolu işçileri 33 günlük bir grevle özelleştirme sonucu gelişecek işten atmalara karşı eşleri, çocukları, komşuları, dostlarının da desteğiyle yaptıkları grev sonucu daha önceki tüm haklarıyla 2012 yılına kadar çalışmaya devam edecekler, bu mücadele 2012’den sonra da sürecek. Çalışanların %95’i 20-30 yıldır İsviçre demiryolları çalışanı. Bu konuda yapılmış belgesel filmi izlemek bana iyi geldi ve filmi izleyenlerin çoğu tekel işçilerinin direnişini hatırladı...

İsrail devletinin politikasına karşı olan Yahudi aydınlardan birinin söyleşisini dinlerken, Judith Butler’la Ankara’da yapılmış “Filistin işgalini normalleştirmek işgalcilerle suç ortaklığıdır” başlıklı BirGün’deki söyleşiye hatırladım. Judith Butler’ın üçü Türkçeye çevrilmiş, biri Almanca “krieg und Affekt”, “savaş ve fevri hareket” dört kitabına göz gezdiriyorum. Bu kitapta gene bir akademisyen kadın Jill Stauffer’in, Butler’la yaptığı söyleşide “gender”, “toplumsal cinsiyet” üzerine görüşleri üzerine söyleşi yapmak istiyor. Ama Judith Butler buluşma gününden 72 saat önce Bush’un Irak’ı işgali nedeniyle insanların yaşadıkları şiddet ve değerlendirmeler üzerinde yoğunlaşıyor.

“die hälfte des äthers”, “göğün yarısı” olarak çevirebileceğimiz, radio lora’nın feminist güncel kadın programında, Judith Butler’ın Ankara’da yaptığı konuşması İngilizce orijinal ve Almancaya çevrilmiş olarak yayınlandı.

Deniz PEKİN,

5. Kadın Kadına Öykü Yarışması birincisi

Babamın çok sevdiğim bir sözü vardır: “İnsanlar sana nasıl davranmalarına izin verersen öyle davranırlar” gerçi o söylerken cümleyi daha iyi toparlıyor ama, ben ne zaman homofobi, seksizim, ırkçılık.. vs gibi bir ayrımcılığa uğrasam bu söz geliyor aklıma. Eğer hangi şekilde olursa olsun, ayrımcılık karşısında sessiz kalırsak o muamele sadece devam eder. Sesimizi duyurdukça “Bizi ezemezsiniz” dedikçe ancak bir şeyler elde edebiliriz. Sadece biz değil, toplumun dayattığı heteroseksist ve erkek egemen beyin yıkamanın, kimi insanların özgürlüğünü ve yaşama hakkını sınırlamasına karşı çıkan herkes olarak homofobiye karşı bu yüzden buluyoruz ve bir şeyleri değiştirene kadar da kendimizi göstermeye, sesimizi duyurmaya devam etmeliyiz. Ki zaten bence aklı başında herkesin katılması gereken bir mücadeledir bu. “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın” zihniyeti insanı hiçbir yere götürmez zira sen ezilen zümreye dahil olmasan da toplumun herhangi bir zümreye uyguladığı baskıya karşı çıkmazsan ona “herhangi bir sınıfı ezebilme” hakkı vermiş olursun. Yarın bir gün sıra mutlaka sana da gelir..

Destan Luise KILIÇ,

5. Kadın Kadına Öykü Yarışması ikincisi

Homofobi en başta tüm insanlığın meselesi, varolan bir olgunun inkâr meselesi, kimlik inkârı veya karalanması meselesi. Başta yerel ve merkezi yönetimin, eğitim sisteminin meselesi, anayasal ve yaşamsal bir mesele. Tüm bunların toplamında en başta özgür, eşitlikçi, demokratik, cinsiyet özgürlükçü bir yaşam için homofobi ve transfobiye karşı mücadele edilmeli. Mücadele sadece bir LGBT mücadelesi değil evrensel bir insanlık mücadelesidir, insanlara bunu anlatmak, başta LGBT insanlarına kimlik kazandırmak sonrasında da heteroseksüellere bu kimliği kabul ettirme mücadelesidir. Ve tüm bunların sonunda özgürlük rengarenk bayraklarda dalgalanacaktır, tek renkli bayraklarda değil...

Elif YILDIZ,

5. Kadın Kadına Öykü Yarışması üçüncüsü

Homofobi ve bu düşünceden doğan her ayrımcı söz, şiddet, hakaret aslında insanlığımızdan bir şeyler alıp götürüyor. Homofobiye karşı olduğumuzu söylemek, bunu söylerken birbirimizden güç

alıp söylenmemişleri söylemek, doğru olarak kabul ettiklerimiz, alıştıklarımız -alışmak zorunda bırakıldıklarımızı- tartışmak için buluşmak zorundayız. Saklanmak, susmak, görmezden gelmek hiç bir zaman hiçbir sorun için çözüm olamaz. Birlikte yaşadığımız bu dünyada sadece insan olarak tüm renklerimizle ve isteklerimizle huzur ve barış içinde yaşamak için homofobi ve transfobiye karşı mücadeleye etmeliyiz. Bir kişiye bile heteroseksüelliğin dışındaki seçimlerinde ne kadar doğal olduğunu göstermek bizi özgürce ve korkusuzca yaşayabileceğimiz bir topluma bir adım daha yaklaştırmış olacak.

Rüya YORUMU,

5. Kadın Kadına Öykü Yarışması "Masalsız Olmaz Özel Ödülü"

Toplum arasında azınlığış ve kendimizi gösterme hakkına çok az sahip olabiliyoruz. Yanlış bilgilendirme, toplum önyargıları gibi nedenlerden şiddet görebiliyoruz -hem fiziksel hem psikolojik- ve en vahimi ölümle sonuçlanan saldırılara maruz kalabiliyoruz. Bu nedenlerden ötürü homofobiye karşı buluşmalıyız. Toplumu bilgilendirmek, bizlerin de sağlıklı bireyler olduğumuzu göstermemiz için bir-

lik olmalıyız. Kendi aramızda gey, lezbiyen, travesti, transeksüel olarak ayrılmadan biriz aslında ve kendi haklarımız için, hayat güvenliğimiz için, var sayılabilmemiz için susmak yerine bütün olup korkmadan ilerlemeliyiz. Bir kişi gözünü kapattığı zaman herkes gözünü kapatabiliyor oysa zaman bütün olup, varlığımızı gösterme zamanı...

Burcu ERSOY,

Kadın Kadına Öykü Yarışması Jüri Üyesi

Herkes için yaşanılabilir bir dünyayı mümkün kılmak için mücadele ediyoruz biz. Görmezden gelmek, gerçekten var olanı yok saymak kimse için bir yarar sağlamıyor. Bu öykülerin öznesi kadınlar, komşunuz, arkadaşınız, öğretmeniniz, öğrenciniz, çalışanınız, işvereniniz; açın gözlerinizi ve bakın; seslerine kulak verin. İnanın çok tanıdık, sizden, bizden her biri.

Ya varsındır ya da yoksundur; varlığını ortaya koymak ise ancak yaşama cesareti olabilir. Nefret ve nefrete dayalı uygulamalar hep vardı, ancak nefretin özneleri görünür olunca bu nefret ve yansımaları da görünür oldu. Şimdi bu görünen nefretle mücadele etmek daha anlamlı değil mi?

ZALİMİN ZIRT DEDIĞİ YER

Prof. Dr. Melek GÖREGENLİ

Heteroseksizm ve homofobi üzerine düşünme ve politik hak mücadeleleri, asla sadece heteroseksüellikten farklı cinsel yönelimleri olan insanların sorunu olarak görülemezler; herkes için temel soru bir toplumun, "nasıl bir hayat sürmek istediği" ile ilgilidir.

Karşı cinsiyetler arası cinsel arzuyu, sıradan, tarihdışı, normal, insan doğasıyla uyumlu, dolayısıyla evrensel olarak insanlar arasındaki cinselliğin esası olarak tarif eden heteroseksizm, sadece hepimize cinsel davranışlarımız açısından "kim" olduğumuzu vaaz etmekle kalmaz; yapması vaaz edileni yapmayan ve bu yüzden olduğu farz edilen şeyi olmayan insanları hepimize ibret olsun diye tarif eder: Günahkar, hasta, sapkın, doğal olmayan, vb. Hayal gücümüzü ya da literatür bilgimizi zorlamayalım; Heteroseksüel Kadınlardan ve Ailelerden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ın "Eşcinsellik bir hastalıktır." açıklamasını desteklemek üzere, heteroseksüel ve sağlıklı mazlumların derneği Mazlum-Der İstanbul Şubesi ve diğer bazı derneklerin yayınladığı metinden yararlanalım: "insan yaşamının ve neslinin devamını tehdit eden bir durum; bütün ilahi dinlerin bir bozulma, sapma, gayri ahlaki bir tutum, tabii olanın dışına çıkma ve günah olarak gördüğü; toplumun ve insan neslinin korunması ile bu anomalinin yaygınlaşmasının önüne geçilmesi amacıyla birçok İslam ülkesinde de yasal olarak yasak olan; hukuki kural olmasına ve meşruiyet kazanmasına asla destek verilemeyecek olan "ahlaki olmayan ve günah"; insanlığın geleceğini ve nesil emniyetini tehdit eden; hayatın kendisine karşı bir ihanet; yaygınlaşması sonucunda, aile yapısının bozulmasına ve neslin imhasına sebep olmakta olan arzi durum.." Açıklamada dahası var ama bu fasılda yerimin kalanını başka bir vaaz için kullanacağım.

Zalimin zırt dediği yerde zulümden anladığı ortaya çıkan Mazlum-Der'le beyana dayalı, görünür hiçbir ideolojik ortaklığı olmayan, Yürüyüş Dergisi'nin, Hasta Tutsaklarla Dayanışma Platformunda, LGBTT örgütlerinin varlığı nedeniyle yaşanan tartışmalar sonucunda yayınladığı açıklamadan eşcinsellik ta-

riflerine bakalım: "bir cinsel sapkınlık ve hastalık; kapitalizmin, cinselliği, aşkı sadece bir haz duygusuna indirgeyerek ve bunu teşvik ederek kanıksatırıp yaygınlaştırdığı sapkınlık; kapitalizmin insanı kendisine, doğaya ve değerlerine yabancılaştırmasının ürünlerinden biri olan sorun; alkışlanacak, meşrulaştırılacak bir şey olmayan; kişisel bazda tedavi edilmesi, ama daha önemlisi, ekonomik, sosyal, kültürel koşulların değişmesiyle, buna ve benzeri sapkınlıklara zemin hazırlayan koşulların yok edilmesiyle engellenmesi gereken sapkınlık kimliği; devrimcilerin elbette, kapitalizmin ezdiği kullandığı tüm kesimler gibi, ezilmesine, kullanılmasına karşı çıktığı bir kesim; eğer, anti-empyrealist, anti-kapitalist mücadeleye katılmak isterlerse, karşımıza cinsel kimlikleriyle değil, siyasi nitelikleriyle çıkmaları halinde engel olunmayacak kesim"

Bu açıklamaların genel olarak içeriğine ilişkin değerlendirme ve yorumları, bu hareketlerin katılımcılarının vicdanlarına, dünyanın bütün din-dar mazlumlarına ve kapitalizmin, "cinselliği, aşkı sadece bir haz duygusuna indirgemek" bir yana, sömürü ve hegemonyasını esasen hazırlarının, cinselliklerinin, bedenlerinin kontrolü yoluyla sürdürdüğü eşcinsel, transseksüel, heteroseksüel, biseksüel ve kimi arzuladığı beni hiç ilgilendirmeyen ezilenlere havale ediyorum; burada ya da başka bir dünyada yersiz yurtsuz mekansız kimse-siz bırakılmanın, arzularının sorguya çekilmesinin hesabını elbet soracaklardır. Ben, Mazlum-Der'in açıklamasında tarif ettiği Bakanın yaptığı "hastalık açıklamasından sonra-, bu sapma/anomali durumunu topluma yaymak için ciddi lobi faaliyetleri yürüten, diğer insanlara da sirayet ettirmek için akla gelmeyen yolları deneyen, dizilerden yarışma programlarına, kliplerden haber bültenlerine, tartışma programlarına kadar her alanı zorlayan, toplumun bilinçaltında eşcinselliği doğal bir seçim olarak kabul ettirmeye çalışan bir kesim" den biri olarak, "eşcinselliği bir anomali olarak değerlendirilen yaklaşımı ayrımcı bir yaklaşım tarzı, suç ya da suça teşvik olarak niteleme gayreti içinde olan çevrelerden-, sözde eşcinsellerin haklarını koruma adına yaptıkları açıklamalarla (özellikle çocuk ve gençlerin olaylardan negatif etkilenişleri, yaşayabilecekleri kimlik sorunu ve ruh sağlıklarının da

düşünülmediğini ortadadır) yoğun bir gayret” içinde olan ve “sesini yükseltecek lobici” çevrelerden biri olarak, sesimi yükseltmeden, bu heteroseksist tanımlamaların tam da “Batı” icadı modernizmin -ve dahi kapitalizmin- erkek adamın ne olduğuna ilişkin tariflerini tıpatıp tekrarladığını hatırlatmak istiyorum.

Erkek olmak, feminist literatürün çok önceden gösterdiği gibi, bir kendilik tanımlaması olarak toplumsal cinsiyetin ilk deneyimleriyle kişisel kimliğin can alıcı bir bileşeni olarak inşa edilir. Erkek egemen kimliğin kişisel inşası ırka, sınıfa, yaşa ve diğer sosyal değişkenlere göre farklılaşsa da heteroseksüel erkekliğin inşası, aynı yaygın, sabit öz’le kendisini, iki uçta gibi görünen bu iki dünya görüşünde aynen tekrarlamaktadır. Heteroseksizm, tahakkümünü, modern eşcinseli inşa ederek sürdürmektedir. İnsanlar, kuşkusuz bedenleri üzerine, hem kendi hem başkalarının bedenleri üzerine, arzuları, hevesleri üzerine hep düşündüler ama modernizm, düşünmekle kalmadı, öngörülebilir, dolayısıyla kontrol edilebilir insan ve toplum tahayyülünde “ideal beden” ve “ideal arzu”yu tarif etti. Bir kimlik olarak, heteroseksüel erkeklik hem olunması hem de olunmaması gerekeni tarif eder. Feminist teorinin ve sosyal psikoloji yazınının işaret ettiği gibi, toplumsal cinsiyet ve heteroseksizm, biyolojik gerçekler olmaktan ziyade insan yapımı, değişebilir -katli mümkün ve vacip olan- ideolojiler olarak anlaşılmalıdır. Heteroseksist cinsiyetçilik, kadınlardan nefret, erkeklerden nefret ve sonuç olarak kendinden nefret yoluyla edinilir; erkek çocuklar erkek olmayı öncelikle kadın olmamayı öğrenmek aracılığıyla öğrenirler. Heteroseksüelliğin normal, doğal ve zorunlu olduğu ideolojisi heteroseksizm de, ne olduğundan çok ne olunmadığını kanıtlamaya dayanır. Cinsiyetçilik ve homofobi tam da bu yüzden, bireyin olduğunu (erkek ve heteroseksüel) onaylama anlamıyla ve bireyin olmadığını (kadın ve eşcinsel) hem kendisine ifade etmesinin, hem de topluma kanıtlamasının en açık yolu olarak, heteroseksüel maskülenliğin temel taşıdır. Homofobi, erkeğin kendi heteroseksüel maskülenliğiyle ilişkili iç çatışmalarını engellemenin bir yolu olarak savunucu bir işleve hizmet eder. Heteroseksüel olmayan erkeklere yöneltilen düşmanlık çatışmanın dışlaştırılmasının bir yoludur. Cinsiyetçilik ve homofobi ayrıca erkekliğin kendini tanımlama süreci

içinde yaygın bir sistem ideolojisi ve dolayısıyla toplumun inşasında da en önemli rolü oynar. Yaşamın bütün görünüşlerinde kadınlar ve erkekler için sert bir davranışsal rehber emreden muhafazakar ideolojiyi meşrulaştırır. Connell’in Toplumsal Cinsiyet ve İktidar’da anlattığı gibi, asıl önemli olan nokta bedeni ve görünürdeki biçimlerini korumak için indirgemeciliğe başvurmaya ihtiyacımız olmasıdır. Kullanıldığı biçimiyle beden, ben olan beden, anlamlar vermektense almakta olan toplumsal bir bedendir; erkek bedenim bana erkekliği vermez; toplumsal tanımı olarak erkekliği alır, aynı şekilde cinselliğim de doğal olanın işgali altında değildir; o da toplumsal bir sürecin parçasıdır. Beden, beden olmayı kesmeksizin, denetim altına alınır ve toplumsal pratikte dönüştürülür.

Denetim süreci, aileden okula, sokaktan devlete, iyi ve kötü, yanlış ve doğru ilkelerine göre dünyayı tanımlar. Bu nedenle heteroseksizm ve homofobi üzerine düşünme ve politik hak mücadeleleri, asla sadece heteroseksüellikten farklı cinsel yönelimleri olan insanların sorunu olarak görülemezler; herkes için temel soru bir toplumun, “nasıl bir hayat sürmek istediği” ile ilgilidir. Heteroseksizm -ve homofobi- yerine ya da onunla birlikte heteromormatifik kavramı, toplumun cinsiyet ideolojilerinden hareketle kültürel, sosyal ve politik örgütlenmesi-ne işaret etmektedir.

Pek çok empirik çalışmanın bulguları, önyargı ve negatif stereotiplerin, heteroseksist ideolojilerin kutsamasıyla, dışlanan gruplara yönelik değişen biçim ve içeriklerde “şiddet”le hayata geçirildiğini, ayrımlaşmayı kutsayan ideolojilerin geleneksel değerlerle beslenen yeni bir tür “muhafazakarlık” olduğunu öngörmemize yol açmaktadır. Genel olarak “sağ” olarak nitelendirilebilecek dünya görüşlerinin, ayrımcılığı besleyen değerlere daha yakın olduğunu bilsek de, bir tür maço-bireycilikle beslenen “modern” yaşama ideolojilerinin de yeni bir faşizm türünün, “sembolik faşizm”in arka planını oluşturduğu ve bu dünya görüşünün sadece “sağ” ideolojileri kapsamadığı açıktır. Bazen bir tür seçkinlik ve çoğunlukla, insanlar ya da gruplararası hiyerarşinin doğal olduğuna, bazı grupların diğerlerinden adeta doğal olarak üstün olduğuna ilişkin inançlar - sosyal üstünlük yönelimi- sembolik faşizmi beslemektedir. Sembolik faşizmin hayatta-

rımıza yansması, ayrımcılığın ve şiddet'in politik olarak mahkum edildiği "gelişmiş" yaşama biçimleri içinde "normalleştirilmiş" yeni biçimlerle yer almaktadır.

Sonuç olarak söylenebilir ki, heteroseksizm ve homofobinin hem beden üzerinden kontrol hem de bir gruplararası ilişki ideolojisi olarak ayrımcılığı, şiddeti ve modern kapitalist toplumun inşası ve meşrulaştırılması sürecini anlama sürecinde, hepimize özgürleştirici bir çerçeve sağladığı açıktır. Böyle bakıldığında, bütün bu olup bitene karşı başka bir dünya tasavvurunun eşlik ettiği başka bir kültür ve karşı-ideoloji tanımlanabilmesi mümkün olabilir; dolayısıyla başka bir birarada olma, yaşama ideolojisinden beslenen dönüştürücü bir bilgi üretilebilir ve başka bir siyaset kurgulanabilir. Butler'ın KAOS GL'yle yaptığı söyleşideki sözleriyle bitirelim: "Ayrımcılıkla olan kavgamızı,

eşit muamele taleplerimizden yola çıkarak yapıyoruz ve bu yolla bir çeşit "normallik" elde etme arayışı içine giriyoruz. Bir de sanırım seçenekler ya "normal olmak" ya da "patolojik olmak" ise, "normallik"i seçmek zorundayızdır. Ancak "normal olma"ya uğraşmak, uyuşmakla, farklılığı bozmakla ve görünmezlik kazanmakla ilgili olduğu için, bir sorgulamaya tutulmalıdır bu çerçeve. Yani uğraşmamız gereken ikinci yön, farklılıklarımızı kurmak; cinselliğin, sevginin, bağlılığın ve cinsel pratiklerin nasıl gerçekleştiğine dair farklı normları olan yeni toplumların çok-bileşenliliğini ve özgüllüğünü anlatmak olmalıdır. Eşitlik konusunda ısrarlı olmalıyız, ancak aynı zamanda hayatlarımızı betimleyen her tür farklılık ile tanınmalıyız."

Amargi / Yaz 2010 - 17

Prof. Dr. Melek GÖREGENLİ, Sosyal Psikolog, Ege Üniversitesi

“ÖNCE BAKIŞLAR, SÖYLEMLER TERS DÜZ EDİLMELİ”

Nasıl inkâr edebiliriz ki Trabzon’da ilk defa yapılan Homofobi Karşıtı Buluşma etkinliğinin yarattığı kaygıları. Sistemin sağlam duruşunun ardında beliren, entelektüelinden sokaktaki vatandaşına ya da örgütlü faşistine kadar, bir linç ve barbarca şiddetin bulunduğunu.

Ali Keçelioğlu,

Trabzon’daki Homofobi Karşıtı Buluşma’yı yazdı. “Herkes son derece “saygı duyuyorlar”, hem de her şeye”

Nasıl olur da karşılaşmazsınız ki “homofobik” şeylerle, bir homofobi karşıtı buluşma organizasyonu-na girmişken. Ah nasıl da kaşınması gerekiyormuş bu ince ve gizli yaranın. Üniversitenizin bilim insanlarının, şehrinizin önde gelen felsefeci, şair, ressam, feminist ya da aktivistlerinin ne kadar da “hassas” oldukları bir konuymuş bu. Haklarını yememek lazım, hepsi son derece “saygı duyuyorlar”, hem de her şeye.

Üniversitemizin rektör yardımcısı afişlerimizi asma isteğimize ret cevabı verişinin gerekçesini sordüğümüz zaman, sanırım bir gerekçesi olmadığı için, “ne olduğunu anlayamadığı anlamsız bir korku hissi” ile kaçır adım uzaklaşır. Bu gerekçenin cevabını almak isteyen genç, masum, anti-homofobik genç kendisinin arkasından koşar adımlarına yetismeye çalışırken, saygıdeğer bilim insanını “taciz” etmekle suçlanır. Neyse ki “saygılı” olduklarını iddia etmeyen genç insanlar tacizlerine devam ederler.

Özgürlükçü, heteroseksüel aydın kesimlerine de bir taciz parmağı uzatırlar. Neyse ki Allahtan hepimiz için hayırlı bir çözümü onlar çoktan belirlemişlerdir de, biz de rahat bir nefes alırsız: bu “uç” sorunlar kapitalizmin sorunlarıdır ve yine ancak devrimle ve devrimcilerle çözülebilir. Oh be!

Heteroseksizm sorunsalının, bir grup marjinalin uç sorunu olmayışını vurgulamanın, “eşcinsellerin kurtuluşu heteroseksüelleri de özgürleştirecektir” sloganının yarattığı taciz ortamı ise ibretlik ve görülmeye değerdi.

Nasıl inkâr edebiliriz ki Trabzon’da ilk defa yapılan Homofobi Karşıtı Buluşma etkinliğinin yarattığı

kaygıları. Sistemin sağlam duruşunun ardında beliren, entelektüelinden sokaktaki vatandaşına ya da örgütlü faşistine kadar, bir linç ve barbarca şiddetin bulunduğunu.

Lakin gelin görün ki, salondaki tartışma kültürünün yarattığı olumlu hava ve sinerji ile gerçekten bazı salonlardan bir değişim ve dönüşümün ortaya çıkabileceğini gördük. Örneğin bir ilkokul öğretmenin Melek Göregenli’nin sunumunun ardından sorduğu “Ben öğretmenim, nasıl bir yol izleyebilirim öğrencilerimle iletişimimde, homofobi konusunda nasıl pratikler geliştirebilelim” sorusu ya da söyleşilerin hemen ardından konuşmacının etrafında kalabalıklar oluşturan, meraklı gözlerle bilmediklerini samimi bir havayla soran, ne yapabilirim diyen insanlar.

“Önce bakışlar, söylemler ters düz edilmeliydi”

Kitap ve Sosyal Araştırmalar Kulübü olarak etkinliğin organizasyonu sırasında ve sonrasında özenle yaptığımız işin mütevazı bir etkinlik olduğu ve fakat sonrası için çok gerekli tartışmaların öncülü olabileceğiydi. Yine de yukarda belirttiğim gibi çapının üstünde yarattığı hava ve etki bizi oldukça memnun bıraktı. Önümüzdeki yıllarda oluşturulacak her tür kimyadan örgütlenmenin artık bir kenarda bırakamayacağı bir tartışma konusu oldu sanırım heteroseksizm ve homofobi. Çünkü önce zihinler, önce bakışlar, söylemler ters düz edilmeliydi. Tüzüğünde dahi anılmayan lgbtt’ler, anti-homofobiklerle karşılaşmak birçok örgütlenme için artık göz ardı edilemeyecek bir başlık olacaktır. Çünkü korkulu bir rüyayız biz ve Trabzon’dayız, buradayız.

Yaptığımız etkinlik o salonda bulunan insanların dışında, ülke çapında bir takip durumundaydı. Mesela facebooktan ulaşan bazı arkadaşların “katılmayacağım ama çok merak ediyorum tepkileri, ya da arkadaşım hasta gelemeyeceğim ama merakla takip ediyorum internet ortamında” diyenler. Güneş gözlüğü takan ama yine de gözlüğün üstünden şöyle bir bakan, duyarsız kalamayıp bir facebook mesajı aldığımız birkaç arkadaş vardı bu şekilde.

"İnsanlık için küçük fakat bizzat bizim için büyük bir adımdı:)"

Etkinlik organizasyonunda bizzat çalışmış ve etkinliği özenle takip etmiş arkadaşlarımıza sorduk: Nedir, ne oluşturdu kafanızda bu etkinlik, üzerinizdeki etkiler nelerdir, diye. Her bir arkadaşımın kafasında birkaç cümleye sığamayacak oldukça geniş ve yoğun tartışmalar yaşanıyordu şüphesiz. Ama işte bir kaç cümle söyleyiverin gari:

"Artık saygı duyma klişesinin bir adım ötesinde olduğumu düşünüyorum. Görüyorum çünkü, anlamaya çalışıyorum ve içimdeki ötekiyi ve ötekiciyi anlamak gibi bir şey oluyor bu. Kesinlikle olup biten, söylemlerin sıralandığı etkinliklerden oldukça büyük farkı olan bir etkinlikti. İyi ki yapmışız" diyor, Gamze.

"Etkinliğe katılım az olsa da, ki bu normaldi ilk olduğu için, bundan sonraki çalışmalarda daha yoğun katılım olacağını düşünüyorum. Birebir ulaşamadığımız bir sürü insan vardı, duyuru kısmı birkaç güne sıkıştırıldı." dedi, Özlem.

"Trabzon'daki 'aydın' insanların etkinliğe katılma gereği duymamaları, hatta etkinliğin düzenlendiği salonun bahçesinde felsefe, sanat, güncel siyaset tartışmaları yapmaları, ironik açıdan bize bir şeyler gösterdi. Ya da 8 Mart'tan 8 Mart'a cinsiyet eşitsizliği tartışması yapan platformların aynı şekilde etkinlikte boy göstermemeleri. Özellikle bu kesimlerden ilgi görmemek bizim için öğretici oldu diyebilirim" demiş, Fatma.

"Gereksinimlerimizi fark ettik, başlıklarında eksikler bıraktığımız tartışmalarımızı, belli başlı ayrımcılık konularında perspektifimizi genişletecek olan konuları fark ettik. Örneğin nasıl olur da mizah anlayışımızı sorgulamadan dilimizi şekillendirebiliriz, sloganlar üretebiliriz. Ürettiğimiz sloganlar bir taraftan bir ayrımcılığa karşı çıkarken hadi başka

bir taraftan homofobiyi destekliyorsa." dedi, Sümeyye.

"Neredeyse ders niteliğindeydi etkinlikler. Özellikle Psikiyatr Dr. Koray Başar'ın toplumsal cinsiyet üzerine çeşitlendirdiği, hem toplum içinde hem bilimsel alandaki tanımlamalar, biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim... gibi ayrımlar kafamızda belirgin kavranışlara dönüştü." diye, belirtti Gizem.

"Ben özellikle gazeteden ya da sanal ortamdan haberdar olup gelen arkadaşların olmasına çok mutlu oldum. Bu tartışmalara ihtiyacı olan insanların az olmadığını, etkinliklerin de sen-ben-bizimki'nin çemberinin dışına taşıdığını görmek güzel" diyor Umut.

"Bilmenin de ötesinde duyarlılaşmanın ne olduğunu, özellikle birebir sohbetlerimizde, gördüm. Kafamızdaki prototipleri attık bir kenara bence" diye ekledi ardından Haydar.

"Ben bizzat kadın örgütlenmesinde ve sosyalist bir örgütlenmenin içinde bulunan bir insan olarak şunu iddia edebilirim ki artık basmakalıp söylemlerin bırakılması için, örneğin feminist politika üretmenin kadın erkek ayrımından başlamaması gerektiğini, uğraşacağım. Heteroseksizm'den bakmanın politik bilince azımsanamayacak katkısı var" diyor, Ferda.

Homofobi Karşıtı Buluşma'nın bir ayağını ve hatta ilk etkinliğini, Trabzon'da da ilk olmasını eklersek, bırakın yaşayalım biraz bunun onurunu. İnsanlık için küçük fakat bizzat bizim için büyük bir adımdı:)

http://www.kaosgl.org/icerik/once_bakislar_soy-lemeler_ters_duz_edilmeliydi

KSAK, TRABZON ve HOMOFOBİ

Hewal AZAD

Geçtiğimiz yıl newroz kutlamaları için Diyarbakır'a gitmiştim. Çeşitli yerlerden newroz kutlamaları için gelen arkadaşlarla yaklaşan Homofobi Karşıtı Buluşmaları konuşuyorduk. Hatırlayacağınız gibi geçtiğimiz yıl "altı renk, altı şehir" sloganıyla düzenlenmişti etkinlikler. Biz de Diyarbakır'da olduğumuz için arkadaşların hazırlık konuşmalarına şahit oluyorduk. Diyarbakır'daki arkadaşların bu konudaki cesaretini, dahası Diyarbakır'ın bu etkinlikler için olumlu havasını konuşuyorduk. O sırada espri ile karışık biraz da olmasını ümit ederek seneye Trabzon'da da bir Homofobi Karşıtı Buluşma düzenleriz artık demiştim. Arkadaşlardan biri "Güldürme beni, Trabzon'da mı? Linç ederler" demişti.

Derken aradan tam bir yıl geçti. KTÜ Sosyal Araştırma Kulübünden bir arkadaş, "bizimkiler Ankara'da Kaos GL ile görüşmüşler. Sanırım Trabzon'da bir etkinlik yapmayı düşünüyorlarmış" dedi. Şaşırdım, ama ilk başta ne yalan söyleyeyim pek de heyecanlandırmamıştı beni. Sonra Ali Erol'dan bir mesaj aldım. "Sevgili Heval, Trabzon'da etkinlik düzenlenecek. Oradaki arkadaşlar ile iletişime geçersin..." diye devam eden bir mesaj. Sonrasında KTÜ Sosyal Araştırma Kulübü ile iletişime geçtik. Toplantı, hazırlıklar derken, bir de baktık ki etkinlik geldi çattı. Evet, Trabzon'da homofobiye karşı bir etkinlik düzenlendi ve bu etkinlik 2010 yılının Homofobi Karşıtı Buluşma etkinliklerinin ilk ayağı olarak gerçekleşti. Ve aklıma Diyarbakır'daki o konuşma geldi. Sonrasında ise yüzümde hafif bir tebessüm belirdi.

Gel gelelim her şey o kadar tozpembe değildi. İlk başta etkinliği düzenleyenler olarak bu konuyu iyice tartışmamız gerekti. Toplantılarda, çay sohbetlerinde, evlerde, yollarda... Konuştuk ve konuştukça bu konunun zihnimizde ne kadar el değmemiş olduğunu anladık. Gösterimi yapılacak filmleri seçerken, şaşırdık, güldük, düşündük. Seçtiğimiz filmleri üniversitede göstereceğimiz için, ilk önce filmleri onaylatmamız gerekiyordu. Elimizde olan filmlerden kendimizce "en az müdahale edilecek filmi" belirlemeye çalıştık. Sonrasında "Sivil

Hikâyeler" adlı belgeseli ve "Milk" filmini seçtik. Okul yönetimi geç başvurduğumuzdan dolayı etkinlikler için salonların dolu olduğunu sadece bir etkinlik için salonun verileceğini bildirdi. Biz de film etkinlikleri üniversite içinde olsun istedik. Filmleri ve dilekçeyi verdik, fakat ne izin alabildik, ne de salon. Okuldan yazılı bir gerekçe alamamıştık, ama bize söylenilen Sivil Hikâyelerin son bölümündeki transseksüellerin rahatsızlık verdiği ve sakıncalı olduğuydu. Milk filmi ise düşünülmenden reddedilmişti zaten.

Bir de afiş meselesi var tabii. Üniversite yönetimi etkinlik afişlerinin okul içinde asılmasına da izin vermedi. Üniversitenin kapısının önündeki bir direğe -üniversitenin içine dâhil olmamasına rağmen- bile afiş asarken sorun çıkardılar. Üniversitenin içindeki arkadaşlar ellerindeki afişleri onaylanmasını beklerken, biz de üniversitenin dışındaki yerlere afiş yapıştırıyorduk. Elimizde kalan afişlerle üniversiteye girdiğimizde de sorun yaşadık. Özel güvenlik biriminden biri bizi durdurup rektörlüğü aradı(?) ve rektörlüğün bu afişlerle bizi içeri almaması gerektiğini ve afişlere el koyacağını, ancak bu şekilde içeri alabileceğimizi söyledi. Neye şaşıracağımıza, şaşırmış durumdaydık!

Gelgelelim Trabzon'daki sivil toplum örgütleri ve sendikaların bu konudaki duyarlılıklarına... Bize göre KTÜ yönetimi kadar sivil toplum örgütleri ve sendikalar da aynı ölçüde sınıfta kalmıştır. Etkinliğe katılım göstermedikleri gibi, "bir elin parmaklarını geçmeyecek insan dışında" birçoğu sahte saygı dolu destek sözlerini eksik etmediler sağ olsunlar. Yine de salon sıkıntısı, duyuru sıkıntısı, duyarsızlık ve sahte duyarlılık gibi engelleyici bir sürü faktöre rağmen KSAK iyi bir iş çıkardı. Tüm yorgunluklara rağmen misafirperverlikleri, sabahlara kadar yapılan tartışmalar, eleştiriler ve tüm o sinerji her şeye değerdi bence. Tüm samimiyetlerine, çabalarına, empati noktasını da aşarak homofobi sorununu daha derinden sahiplenişlerine olan hayranlığımı bir kez daha buradan dile getirmek istiyorum. Büyük adımlar atan, mütevazı ve güzel yürekli çocuklara kocaman bir teşekkür.

http://kaosgl.org/icerik/ksak_trabzon_ve_homofobi

TRABZON'DA YIKILAN DUVARLAR!

Ekin Kadir SELÇUK

İki başlığı hemen hemen aynı anda gördüğüm zaman, beynimin yorgun anlara özgü son oyunlarından birini oynadığını düşündüm. Sonradan bunun yalnızca bir algıda seçicilik olduğunu, her iki haberin de gerçek olduğunu fark ediverdim.

Bir tarafta aileden sorumlu olmak gibi hayli mesai harcaması gerektiren bir işle uğraşan Bakan Selma Aliye Kavaf, "eşcinsellik hastalıktır nokta" diye buyuruyordu.

Öte yandan "Anadolu entelijansiyası'nın köklerinin Trabzon'da kurumadığını" muştulayan yazısıyla KTÜ Makine Mühendisliği öğrencisi Ali Keçelioğlu, Trabzon'da Homofobi karşıtlarının buluşacağını duyuruyordu cem-i cümleye. Kitap ve Sosyal Araştırmalar Kulübü adıyla toplaşan, edebi, felsefi ve politik toplantılar yapan öğrenciler, KAOS GL isimli sivil toplum örgütüyle işbirliği yaparak bu yıl 13 şehri gezecek ve Ankara'da büyük bir yürüyüşle sona erecek olan Homofobi Karşıtı etkinlikleri Trabzon'dan başlatmaya karar vermişler.

Öğrenciler iyimserliğin rüzgârına fazla kapılıvermişlerdi, 'kampüste etkinlikler düzenlenecek' falan diyorlardı. Uygun yer gösterilemediğinden kampüste kendilerine, Trabzon Sanat Evi'nde toplandı. On yılların genlerimizi yerleştirdiği homofobi virüsünden kurtulmak için tedavimizin son seansı Trabzon'da gerçekleşecekti demek ki!

Dönülmez bir yolda olduğum, etkinliğe katılacağımı, çevremdekilere "ben eşcinsel değilim, ama..." diye başlayan bir cümleyle izah etmek zorunda olmadığımı hissettiğimde kesinleşmişti. İkiyüzlü ahlakın dostlarımızla aramıza ördüğü duvarın benim için hiçbir gerçekliği kalmayacaktı şimdi.

O duvarın nasıl örüldüğünü, Ege Üniversitesi'nden sosyal psikolog Prof. Dr. Melek Göregenli anlattı. Herkesin birbirini dışladığı bir toplumda nasıl da herkesin ayrımcılığın soğuk yüzüyle karşılaştığını gösterdi. Bile isteye bir virüsü yaratıyor, gülerek birbirimize hediye ediyor sonra da o virüsün getirdiği hastalıkla acı içinde yaşıyorduk. Hastalığın tek

çaresi vardı: Ayrımcılığa uğrayanın yanında onunla birlikte nefes alıp vermek, 'senin gibi' olmayana 'kendi gibi' yaşama fırsatını sağlayacak koşulları oluşturmak!

Peşinden psikiyatrinin eşcinselliğe bakışını Dr. Korum Başar'dan dinledik. 19. yüzyıl kalıntılı fikirlerini tuzlayıp yeniden önümüze sürmeye çalışan bazı hekimlere karşı 'Homofobi Karşıtı Ruh Sağlığı Girişimi'ni kurmuşlar. Eşcinselliğin tedavi edilemeyeceğini, çünkü bir hastalık olmadığını, anlama-yanlara 'yeniden' anlatmaya çalışıyorlarmış.

Bakan Kavaf'ın, Doktor Başar'ın konuşmasını dinlediğini hayal ettim bir an.

Etkinliğe ara verildiğinde KAOS GL'den Ali Erol, Doktor Başar ve birkaç arkadaşla Trabzon'un kendine özgü pidesinden yemek üzere dışarı çıktık. Yemek sonrası kahvelerimizi yudumlarken yanımızda bulunan bir gözlüklü arkadaşla etkinlikten nasıl haberdar olduğunu sordum.

Öğrenci veya kulübün bir üyesi değildi çünkü kendisi. Aldığım yanıt karşısında gerçek bir şaşkınlığa: Karşımda, gey olduğu için Futbol Federasyonu tarafından hakemlik yapması engellenen; fakat susmak yerine hakkını mahkeme kapılarında ve medyanın koridorlarında aramaya karar veren Halil İbrahim Dinçdağ duruyordu! Dinçdağ eşcinselliğin bir hastalık olduğunu düşünenler tarafından yeşil sahalardan koparılmıştı.

Bakan Kavaf'ın gelip şu "hastalığı" bir de kendisinden dinlemesini isterdim.

Yoksa hiç onları dinlemeye niyeti yok muydu!

Onları da tıpkı Başbakan'ın 100 bin Ermeni'yi sınır dışı etme tehdidi gibi bir şekilde yok etmeye niyetlenir miydi? Gazeteci abimiz Baki Koşar gibi pek çok dostumuzun hayatına mal olan ve kimi zaman 'hoşgörülü' hakimlerimiz sayesinde katillerin kısa süreli cezalarla kurtulduğu eşcinsel cinayetlerine nasıl bakardı acaba? Muhtemelen o kadar 'acımasız' değildir, 'hoşgörü' sahibidir. "Onlara bulaşmayız, yeter ki görünür olmasınlar" diyordur!

Bu satırları okurken "Kendi çocuğunun eşcinsel olmasını ister misin, bunu kabullenir misin" diye soracaklar çıkacaktır belki aranızda. İstemem el-

bet, yöneticilerinin böyle düşündüğü bir ülkede cehennem azabı çekeceğini bildiğim için çocuğumun eşcinsel olmasını istemem!

Homofobi karşıtı buluşma akşam Ali Erol'un sunumuyla noktalandı. Erol, toplantılara hemen hemen hiçbir akademisyen, sivil toplum örgütü vesaire ilgi göstermediği için yalnızca bir avuç öğrenciye eşcinsellerin özgürlüğünün niçin heteroseksüelleri de özgürleştireceğini, anlattı. Bazı 'hızlı devrimci' arkadaşlar, bütün sorunların reçetesinin "devrim" olduğunu, her şeyin onunla çözüleceğini düşünüyorlardı. Muhtemelen Küba'da eşcinselliğin cezasının hapis olduğunu bilmiyorlardı. Sabırla anlattık dilimiz döndüğünce; anlatırız da; konuşmanın, tartışmanın önündeki engelleri kırdıkça, önyargılarımızın yerini bilgi, hoyratlığın yerini iletişim aldıkça bizi ayıran duvarları tamamiyle yıkabiliriz de bir gün.

Bu etkinliği gerçekleştiren öğrenciler etkinliğin bitiminde fazla tevazu gösterdiler! Bunun acemi bir girişim olduğunu söylediler mahcup bir dille. Oysa yaptıkları çok büyük bir işti... Doğrusu etkinlikten ilk haberdar olduğunda bunun Trabzon'daki eşcin-

sel öğrencilerin oluşturduğu bir grup tarafından düzenlendiğini düşünmüştüm. Oysa onlar, cinsel yönelimleri ne olursa olsun, politik olarak homofobinin tartışılması ve aşılması gereken bir sorun olduğunu düşünmüşler, ve bu konuyu kamusal tartışmaya açmaktan kaçınmamışlardı.

Trabzon sadece bir başlangıç oldu! Bu etkinlikler 13 şehri dolaşacak ve Mayıs'ta Ankara'da "Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş" ile noktalana-
cak. O tarihte şartlar izin verirse "onlarla" birlikte olacağım. Başkaları nasıl tepki verir bilemem ama ben Bakan Kavaf'ın da o yürüyüşe katılmasını isterim. Zira homofobi yalnızca toplumsal olarak değil kişisel olarak da ciddi bir sorundur ve her derdin de bir devası vardır, hiçbir şey için geç kalınmış değildir!

Ekin Kadir SELÇUK, KTÜ - Araştırma Görevlisi
<http://www.sansursuz.com/makale/trabzon-da-yikilan-duvarlar>

HOMOFOBİ KARŞITI YÜRÜYÜŞTE KAVAF'A İSTİFA ÇAĞRISI

Bu yıl üçüncüsü yapılan "Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş" 200 kişinin katılımıyla Ankara'da yapıldı. 17 Mayıs Uluslararası Homofobi Karşıtlığı Günü nedeniyle yapılan yürüyüş ile 5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma da tamamlandı.

Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş!

Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş, 16 Mayıs Pazar günü, Trabzon'dan Diyarbakır'a, Adana'dan İzmir'e Türkiye'nin dört bir yanından gelen homofobi ve transfobi karşıtları ile LGBT birey ve örgütlerce yapıldı.

Yürüyüşte, "17 Mayıs Anti-Homofobi İnisiyatifi" imzalı tek pankart taşındı.

Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş'te önceki yıllarda olduğu gibi sadece gökkuşağı bayrakları dalgalandı.

Yürüyüş boyunca, "Homofobi Öldürür!", "Transfobi Öldürür!", "Nefret Öldürür!", "Ne Hastalık Ne Günah, Yaşasın Eşcinsel Aşk!" sloganları atıldı.

"Kuruluş Yok Tek Başına! Ya Hep Beraber Ya Hiçbirimiz!"

17 Mayıs Anti-Homofobi İnisiyatifi'nin koordinasyonu ile yapılan yürüyüş, saat 13:00'te Tekel işçilerinin direniş çadırlarının kurulduğu alanda başladı. Türk-İş'in önünden Bayındır Sokak hattında devam eden yürüyüş esnasında katılımcılar bir süre bekleyerek "Tekel İşçisi Direnişin Simgesi" ve "Kuruluş Yok Tek Başına! Ya Hep Beraber Ya Hiçbirimiz!" sloganlarını attılar.

"Ne Hastalık Ne Günah!"

Yüksel Caddesindeki İnsan Hakları Anıtına kadar devam eden yürüyüş esnasında sık sık Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ı istifaya çağrıldı. Devlet Bakanı Kavaf, bir süre önce yaptığı açıklamada, eşcinselliği hastalık olarak nitelendirmişti.

17 Mayıs Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşmanın beşincisinin kapanışındaki yürüyüşün basın açıklamasında da sistemin ve sözcülerin eşcinselleri dışlayarak "hasta" ve "günahkar" ilan etmelerine reddiyenin altı çizildi.

17 Mayıs Anti-Homofobi İnisiyatifi adına yapılan basın açıklamasında homofobi ve transfobiye karşı durmak için bir araya gelindiği belirtildi.

Toplumsal hayatını her alanına eşit katılım sağlayacak yasal güvence istenilen açıklamada, "Varlığını inkar ederek bizleri sosyal ve politik hayattan kovanlara hayır diyoruz" denildi.

Homofobi ve Transfobiye Karşı Yürüyüş'te atılan sloganlar:

"Kurtuluş Yok Tek Başına! Ya Hep Beraber Ya Hiçbirimiz!", "Ne Hastalık Ne Günah! Yaşasın Eşcinsel Aşk!", "Teslim Olmak Yok! Homofobi Ezilecek!", "Gemileri Yaktık! Maskeleri Attık! Geri Dönüş Yok!", "Aşk Aşk Hürriyet, Uzak Olsun Nefret!", "Ne Suç Ne Günah, Yaşasın Eşcinsel Aşk!", "Homofobi Öldürür!", "Transfobi Öldürür!", "Nefret Öldürür!", "Genel Ahlak, Kimin Ahlakı!", "Batsın! Batsın! Ahlakınız Batsın!", "Ahmet Yıldız Burada! Katilleri Neredel!", "Dilek İnce Burada! Katilleri Neredel!", "Katilleri Bulmayan Suç Ortağıdır!", "Patronsuz, Pezevenksiz Bir Dünya İstiyoruz!", "Travestiyiz, Buradayız! Alışın! Alışın! Gitmiyoruz!", "Eşcinseller Geliyor, Özgürlüğe Yürüyor!", "Okulda, İşte, Mecliste! Eşcinseller Her Yerde!", "Kavaf İstifa!"

17 Mayıs Uluslararası Homofobi Karşıtı Gün Basın Açıklaması tam metni:

NE HASTALIK NE GÜNAH! HOMOFOBİ ve TRANSFOBİYE SON!

Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın beşincisini bugünkü yürüyüşümüz ile tamamlıyoruz.

17 Mayıs Uluslararası Homofobi Karşıtlığı Günü, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimlerle ilgili tüm fiziksel, ahlaki veya sembolik şiddetlere karşı eylem ve karşı durma günüdür.

Bizler de Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti ve Transeksüel bireyler olarak dostlarımızla birlikte Homofobi ve Transfobiye karşı durmak için bir aradayız.

Varoluşumuzu inkâr eden, sırf cinsel yönelimleri-miz ve cinsiyet kimliklerimizden dolayı insan yerine koymayan sistem ve onun sözcüleri şimdi de bizleri "hasta" ve "günahkâr" olarak damgalıyor! Reddediyoruz!

Nefret söylemi üretmek "eleştiri hakkı" ya da "dü-

şünce özgürlüğü” olamaz! Nefreti körüklemekten vazgeçilsin!

Damgalayanlar ve nefret söylemi üretenler, LGBT'lere yönelik şiddetin ve nefret suçlarının doğrudan sorumlularıdır! Sorumluları tanıyoruz!

HOMOFOBİ,

TRANSFOBİ VE NEFRETE KARŞI YÜRÜYORUZ!

Çünkü Heteroseksüel olmadığımız için öldürülmek istemiyoruz - yaşam hakkı istiyoruz!

Eşcinsel ve transeksüel olduğumuz için yaşam hakkımız gasp ediliyor, şiddete maruz kalıyor, nefret cinayetlerine kurban gidiyoruz.

Polis, eşcinsel ve transeksüellerin katillerini bulmuyor.

Mahkemeler, eşcinsel ve transeksüel öldürdükleri için katillerimize ceza indirimleri sunuyorlar.

Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti ve Transeksüeller olarak hâlâ temel insan haklarından mahrumuz.

Eşcinsel ve transeksüel olduğumuz için ifade ve örgütlenme hürriyetlerimiz “genel ahlak” ablukası ile kuşatılmış vaziyette.

Baskılanıyoruz, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik hayata katılmamız engelleniyor.

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerimizden dolayı işe alınmıyor; çalıştığımız işlerden atılıyor, ayrımcı yasalarla mesleklerimizden men ediliyoruz.

Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti ve Transeksüeller olarak gerçeğiz ve bu toplumun bir parçasıyız.

Varlığımızı inkâr ederek bizleri sosyal ve politik hayattan kovanlara HAYIR! diyoruz.

Toplumsal hayatın her alanına eşit katılmamızı sağlayacak yasal güvence istiyoruz! Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği realitesinin tanınmasını istiyoruz.

Bu toplumda sadece heteroseksüeller yaşamıyor; biz de varız!

Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Ayrımcılığına Hayır!

Nefret Cinayetlerine Son!

Homofobi ve Transfobiye Son!

17 Mayıs Anti-Homofobi İnisiyatifi

BASIN - HOMOFOBİ KARŞITI BULUŞMA HABER VE YAZILARINDAN SEÇMELER

<http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=HaberYazdir&ArticleID=996067>

http://kasaum.ankara.edu.tr/yazi.php?yad=10224&bolum_tek_yazi=1

<http://www.ainfos.ca/A-Infos/ainfos43982.html>

<http://www.milliyet.com.tr/cinsel-azinliklerin-haklari/riza-turmen/siyaset/yazardetay/14.05.2010/1237676/default.htm>

<http://www.taraf.com.tr/haber/escinsellik-icki-ve-diger-benzeri-gunahlar.htm>

http://kaosgl.org/icerik/butler_konferansindan_notlar_izlenimler

http://kaosgl.org/icerik/judith_butler_salonu_tasirdi_bu_da_escinsel_acilimi

http://www.kaosgl.com/icerik/homofobi_karsiti_bulusma_sirasi_vanda

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25110425/>

<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=mep-says-controversial-words-on-homosexuality-not-helpful-2010-05-17>

http://cadde.milliyet.com.tr/2010/05/11/HaberDetay/1236191/ESCINSELLERi_DISLAMAYIN

<http://ukinturkey.fco.gov.uk/en/news/?view=News&id=22233717>

<http://www.ykykultur.com.tr/dergi/?makale=1065&id=171>

<http://www.haberfabrikasi.org/s/?p=3028>

<http://www.haberfabrikasi.org/s/?p=3806>

<http://www.haberfabrikasi.org/s/?p=3859>
<http://www.haberfabrikasi.org/s/?p=3859>
<http://www.haberfabrikasi.org/s/?p=4322>
<http://www.hadigayri.com/news/index.php?mod=article&cat=SivilToplum&article=859>
<http://www.durde.org/index.php/2010/05/13/5-uluslararasi-homofobi-karsiti-bulusma-simdi-ankara-da/>
<http://www.lora.ch/aktuell/mitteilungen/161-radio-lora-bei-kaos-gl>
<http://www.nefretme.org/index.php/2010/03/5-uluslararasi-homofobi-karsiti-bulusma-basliyor/>
http://antihomofobi.org/arsiv/2010_cinsiyet_kulturden_ve_toplumdan.htm
http://antihomofobi.org/arsiv/2010_milliyetci_saldirganlikla_kendini_savunmak_farkli_seyler.htm
<http://www.stgm.org.tr/stkhaberdetay.php?detid=2578>
<http://www.icimdekiayi.com/5-uluslararasi-homofobi-karsiti-bulusma-basliyor.html>
<http://bianet.org/bianet/bianet/121828-homofobi-ve-transfobiye-karsi-bulusma-sabancidaydi>
<http://www.durde.org/index.php/2010/03/05/5-uluslararasi-homofobi-karsiti-bulusma-basliyor/>
<http://blog.adresgezgini.com/uluslararasi-homofobi-karsiti-bulusma/>
<http://www.kadinininsanhaklari.org/haberler.php?detay=44>
<http://bianet.org/bianet/kadin/120446-homofobi-karsiti-bulusma-bu-yil-13-ilde>
<http://sokakorkestrasi.com/?p=562>
<http://www.gaylez.com/gay/haber/egeden+dokuz+eylule+homofobi+karsiti+bulusma+izmirde-1124.html>
<http://www.odtununesi.org/event/sakals%C4%B1z-bir-o%C4%9Flan%C4%B1n-tragedyas%C4%B1-arkada%C5%9F-z-%C3%B6zger-homofobi-kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-bulu%C5%9Fma>
<http://www.liberalses.com/gundem/homofobi-ve-transfobiye-karsi-yuruyus.aspx>
<http://www.lambdaistanbul.org/s/medya/homofobi-karsiti-bulusma-ankarada-basliyor/>
<http://www.koxuz.org/anasayfa/node/5997>
http://hasat.org/forum/Uluslararasi_homofobi_karsiti_bulusma-k8915.html
<http://www.dengeazad.com/en/NewsDetailN.aspx?id=4611&LinkID=158>
<http://pembedergi.com/2010/05/11/bedenimizin-sinirlari-dunyamizin-sinirlari-degidir/>
<http://pembedergi.com/2010/05/15/dunya-gozuyle-judith-butleri-gormek/>
<http://www.amargi.org.tr/?q=node/637>
<http://apiko.org/topics/Karadeniz%20Technical%20University>
http://www.kaosgl.org/icerik/homofobi_karsiti_bulusma_-_trabzon
http://www.kaosgl.org/icerik/homofobi_karsiti_bulusma_-_adana
http://www.kaosgl.org/icerik/homofobi_karsiti_bulusma_%E2%80%93_mersin
http://www.kaosgl.org/icerik/homofobi_karsiti_yuruyuste_kavafa_istifa_cagrisi
http://www.kaosgl.org/icerik/butler_konferansindan_notlar_izlenimler
<http://www.beyazgazete.com/video/2010/05/16/baskentte-escinsel-eylemi.html>
<http://www.haberler.com/escinseller-kavaf-i-istifaya-cagirdi-haberi/>
<http://www.8sutun.com/E%C5%9Fcinseller-Kavaf%C4%B1-istifaya-%C3%A7a%C4%9F%C4%B1rd%C4%B1-81085.html>
<http://www.internethaber.com/ankara/baskentte-escinseller-eylem-yapti-252523h.htm>
http://www.haberx.com/baskentte_escinsel_eylemi%2817,n,10340418,365%29.aspx
<http://www.t24.com.tr/haberdetay/77390.aspx>
<http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/121828-homofobi-ve-transfobiye-karsi-bulusma-sabancidaydi>